De apotheek van Hippocrates

Kees Simhoffer

bron
Kees Simhoffer, *De apotheek van Hippocrates*. De Geus, Breda 1992

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/simh001apot01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

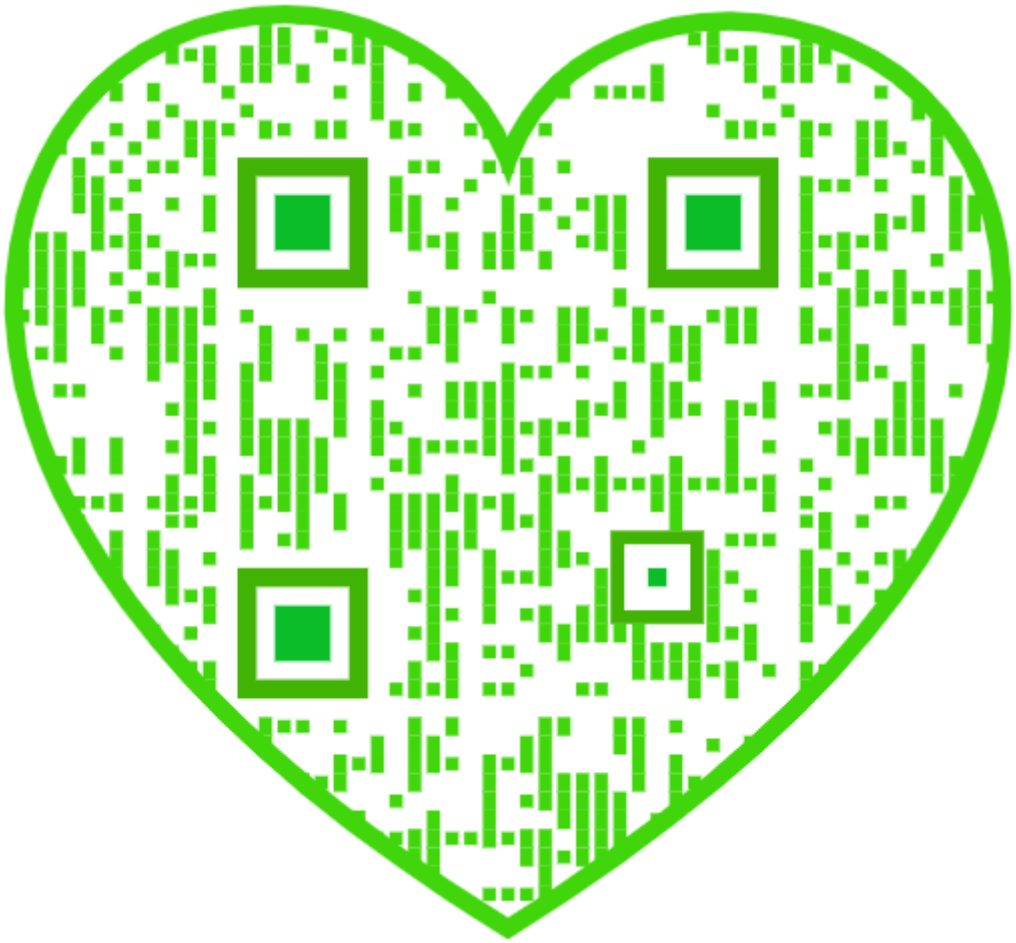

‘Je congnois tout, fors que moy mesmes.’
(‘Ik heb weet van alles, maar niet van mezelf.’)
FRANÇOIS VILLON, *Ballade des menus propos*

‘Wanneer de heren doctoren zouden weten in wat voor kwakzalverij hun voorgangers heilig geloofden, zouden zij zelf wat kritischer omgaan met de inzichten welke zij hun credo wanen.

Overigens dient men deze verwijzing naar de medische wetenschap slechts als exemplarisch te beschouwen. Mijn verwijt geldt een ieder die bezit, aanzien of kennis aanwendt om voor anderen te denken of te beslissen.

Wanneer onze machthebbers zouden weten welke excuses hun voorgangers bedachten om mensen hun wil op te leggen en als ze de kreten van pijn zouden kunnen horen waarmee dat gepaard ging, als ze de stank op de slagvelden zouden kunnen ruiken, zouden ze alleen al uit zelfbehoud en om hun geweten te sussen, geloven in de macht van het volk.’

DR. TH.B.J. ROBERTS: *De Wet van Avignon; dissertatie Leiden, z.j.*

De bollen waarin het gaat sneeuwen wanneer men ze omdraait

Een grote platvoetbaviaan

Het psychiatrisch streekcentrum Zonhoven was maar een bescheiden kliniek met plaats voor ten hoogste dertig patiënten en enkele personeelsleden onder wie één behandelend arts, die meer tijd besteedde aan het schrijven van spraakmakende artikelen in het Tijdschrift voor Klinische Psychiatrie dan aan de zorg voor de patiënten, zodat die ofwel zichzelf moesten trachten te genezen dan wel liever ziek bleven, wat enkele hardnekkigen onder hen prefereerden, omdat het tehuis in een rustige omgeving gelegen was, met bossen, heidegronden en vennen waar in de zomer kleurige libellen trilden boven het donkere water, ver van het lawaai van de stad en de bemoeizucht van verwanten en vrienden.

Vanaf de provinciale weg liep oorspronkelijk alleen een door oude vlierstruiken overhuifd pad naar de zijingang van het gebouw en de bodemvegetatie onder die struiken woekerde zo welig, dat ze in de voorzomer oogde als een kleurig tapijt. In de tijd van dokter Sneek was er tevens dwars door de tuin, langs de vijver en de grote kastanjeboom, een geasfalteerde toegangsweg aangelegd naar wat toentertijd als hoofdingang diende.

Het was een streng bouwwerk, dat scherp contrasteerde met de lieflijke omgeving en dat, gedomineerd door de neogotische vensters van de voormalige kapel en de hoge dakschilden van de westelijke vleugel, het aanzien had van een klooster, omdat de zorg voor geesteszieken in de tijd van zijn ontstaan een zaak was van religieuzen, die godsvrucht even heilzaam vonden als medicijnen en gebed belangrijker dan onderling begrip of menselijk contact.

Tot enkele jaren na de grote wereldoorlog werd de kliniek, die toen nog Rooms-Katholieke Inrichting voor Geesteszieke Mannen heette en gewijd was aan de Heilige Cornelius, paus, belijder en patroon tegen stuipen en vallende ziekten, geleid

door de Broeders van het Goddelijk Woord, vrome maar wereldvreemde mannen in zwarte gewaden, die diep in hun gelovige hart meenden, dat krankzinnigheid een Straffe Gods of tenminste een noodlottige speling der natuur was, enkel te bestrijden met een veelvuldig beroep op de bovennatuur.

Toch bleken zij minder godvruchtig dan hun vrouwelijke collega's, de Arme Zusters van de Heilige Maria Hulp der Christenen, die meer dan vier uur van de twaalfurige werkdag doorbrachten in de naar boenwas en wierook ruikende kapel van de Rooms-Katholieke Inrichting voor Geesteszieke Vrouwen, Sinte Anna te Drieën, dichter bij de stad, om met hun schelle, hoge stemmen te bidden tot de Maagdelijke Hulp der Christenen, dat deze al die met krankzinnigheid gestrafte vrouwen zou willen vergeven, want Sinte Anna was er voor de vrouwen en Sint Cornelius voor de mannen.

Dat de Straffe Gods of de speling der natuur vroeg kon toeslaan dan wel geen rekening hield met uit die gestrafte zielen geboren zuigelingen, bleek uit de aanwezigheid van een bescheiden kinderspeelplaats met zandbak op het terrein van de vrouwenkliniek. Omdat Sinte Anna na de sluiting van de kliniek en na het vertrek van de vrome zusters naar geesteszieke vrouwen in Malawi en naar het Moederhuis in de provinciehoofdstad, ingrijpend was verbouwd en daarna dienst deed als buurtcentrum voor de kort na de oorlog gebouwde nieuwbouwwijk, werd de speelplaats van de ongelukkig geboren kleinen dankbaar gebruikt door de kinderen van het dagverblijf dat in het centrum gevestigd was en na een prijsvraag onder de bewoners de naam ‘Hummelhoek’ gekregen had.

Sint Cornelius had nooit een kinderspeelplaats gehad en ook geen zandbak, omdat geesteszieke mannen, zoals alle mannen, elders kinderen krijgen. Er lag alleen een onbestemde berg zand tegen de muur van het kerkhof, door de Eerwaarde Broeders ooit daar gedeponeerd voor het bestraten van de kruisweg in de tuin, wat nooit was doorgegaan.

Als Joop de Voetballer zich dus hevig opwond over iets, had hij enkel de herfstbladeren die hij zelf elk najaar bij elkaar

veegde, of deze zandhoop om zich in te graven, tot er na enige tijd iemand komen zou, een vage herinnering uit zijn jeugd, om hem mopperend en liefdevol weer uit te graven, de wit opgedroogde tranen van verdriet van zijn gezicht te wassen met spuug op de punt van haar zakdoek en hem, als het heden over het verleden heenschoof, naar de anderen in de vroegere kapel te brengen om hem naast zijn grote vriend, meneer Roberts, te laten kijken naar het televisietoestel dat de kliniek sinds kort rijk was.

Maar het was altijd die poepstomme broeder Rob, die hem ruw bij de arm nam, uit het zand of de bladeren trok en, als hij tegenspartelde, met instemming van zuster Couperus, die bij zoiets meestal in de buurt was, dreigde met een spuit.

'Je moet ook niet zo tegenspartelen', zei meneer Roberts, als Joop na zo'n gebeurtenis in de ontmoetingsruimte verdrietig of boos naast hem op een bank kroop.

'Het gaat vanzelf', sputterde hij dan en dat was ook zo. Bij Joop ging alles vanzelf. En elke keer als het verplegend personeel meende de spuit te moeten gebruiken of ermee dreigde, zelfs bij een lobbes als Joop, die helemaal geen patiënt was, maar in feite, als onbetaald factotum, lid van het personeel, werd de machteloze woede van meneer Roberts groter en jonkheer Van Remersdael wist bijna zeker, dat die een keer té groot zou worden.

Sinds de Eerwaarde Broeders van het Goddelijk Woord of de Kleine Fraters van de Heilige Voorzienigheid - meneer Roberts gooide als overtuigd agnosticus met opzet al die merken door elkaar - het gebouw verlaten hadden en de zorg voor de zieke ziel voor goed geld hadden verkocht aan de Rooms-Katholieke Stichting voor Ambulante en Klinische Psychiatrie, met de clausule dat zij een meerderheid in het stichtingsbestuur zouden vormen, was het aanzien van de neogotische kapel nauwelijks gewijzigd. De gebeeldhouwde banken waren weliswaar eruit gesloopt om plaats te maken voor tafels, stoelen en enkele zitbanken, en het altaar was vervangen door een kleine keuken annex bar waarin op de plek van het vroegere tabernakel een

kleine koelkast stond, maar de donkerbruin geverfde zuilen met goudkleurige wijnranken, de kitscherige gebrandschilderde ramen in het koor en de in bas-reliëf uitgevoerde sentimentele kruiswegstaties herinnerden nog zeer opdringerig aan een verleden waarin overspannen of verwarde mensen bij de duivel op schoot hadden gezeten.

Pas op de dag dat het afscheid van dokter Sneek er werd gevierd, waarbij Joop in het hardstenen wijwatervat plaste en de oude meneer Wolf zijn lege borrelglaasje op de met doornen gekroonde kruin van de gevallen Christus plaatste om vervolgens met zijn nieuwe rolstoel de altaartreden op te willen, zou dat verleden worden gelogenstraft. Maar vóór die dag waren sterke drank en uitgelatenheid taboe. Na het avondeten kon men slechts, tegen betaling van een gering bedrag, een glas limonade of bronwater krijgen en onder de koperen bel naast de toegang tot de voormalige sacristie waar een kleine huisapotheek was ingericht, stond op de oude plaats van de ampullentafel nu zo'n nieuwerwetse koffieautomaat welke meestal buiten bedrijf was. Dan plakte broeder Rob een briefje op de geldgleuf met het woord ‘defek’, wat meneer Van Remersdael altijd hevig irriteerde, niet vanwege de slordige spelling, maar omdat hij de dag niet wenste te beginnen zonder koffie, ook al was het oplosrommel, zoals hij het gemelijk noemde. Aan het ontbijt kregen ze immers alleen maar slappe en lauwe thee.

‘Ik ben een geboren Limburger,’ zei hij dan met trillende stem, ‘die drinken alleen maar koffie!’

‘Behalve als de automaat defect is’, zei meneer Roberts dan laconiek en met een knipoog, wat meneer Van Remersdael tot rust bracht en tevens dankbaar stemde, want hij vreesde zichzelf het meest, wanneer hij zijn beheersing verloor, omdat dat vaak de voorbode was van een diepe depressie of van grauwe apathie. Hoewel zijn brede gestalte en markant gevormde gezicht dat niet deden vermoeden, was hij iemand die tijdens een fietstocht door het open veld plotseling onder een boom of het afdak van een boerenschuur kon gaan schuilen voor het geval het zou gaan regenen, zelfs als de zon stralend aan een wolkeloze hemel

stond. De reden dat hij zich opwond over het defect-zijn van de koffieautomaat, was niet zozeer de wetenschap dat hij daardoor zijn beker koffie niet zou krijgen, als wel de gedachte dat het apparaat wellicht de volgende dag of misschien zelfs een volle week buiten bedrijf zou zijn. En onzekerheid tastte de hersencellen aan, wist hij met grote stelligheid tegenover dokter Sneek te beweren. Hij waardeerde het in zijn vriend Roberts dat die hem op de juiste momenten met zijn rustgevende, altijd docerende stem ervan weerhield zich te laten meeslepen door alledaagse ergernissen en, waar hij kon, trachtte hij zijn vriend gelijkelijk van dienst te zijn.

Waar de twee mannen zich allebei over konden opwinden zonder elkaars gedrag met een opmerking te relativeren, was de nare gewoonte van zowel broeder Rob als van zuster Couperus, de koperen bel die nog in de ruimte hing te gebruiken om aan te kondigen dat in de ontmoetingsruimte de televisie werd uitgeschakeld, dat het tijd was voor de maaltijd of tijd voor het door dokter Sneek min of meer verplicht gestelde uur groepstherapie, want de man was weliswaar een groot voorstander van psychofarmaca als middel om de geest weer op de plaats te krijgen, zoals hij het noemde, hij kon toch recente ontwikkelingen in de psychotherapeutische praktijk niet zonder meer negeren.

Dus stond zuster Couperus of broeder Rob elke middag om half drie driftig aan de koperen bel te trekken, ook als de dokter afwezig was en de patiënten zich onder leiding van de zuster een uur lang mochten beklagen. De vervangend arts bestond immers slechts op papier, nadat de man ooit met de noorderzon en met een jeugdige patiënte vertrokken was, wat dokter Sneek nooit gerapporteerd had, blij dat hij deze pottekijker kwijt was.

‘We zijn verdraaid nog aan toe geen misdienaar’, mompelde Van Remersdael elke keer dat die bel klonk, omdat hij van geboorte Limburger en van huis uit katholiek was.

En meneer Roberts siste dan: ‘Noch een serviele Pavlov-hond.’

‘Houdt u nu eens op uw kennis te etaleren en praat u eens gewoon!’ liet dokter Sneek zich soms ontvallen, als meneer

Roberts hem onzeker maakte met een jargon dat het zijne niet was. Dan keek de ander zeer verbaasd, omdat hij zich volstrekt niet ervan bewust was, dat hij zoveel wist of dat hij zijn kennis te zeer zou verpakken in te dure woorden. Hij beschikte nu eenmaal over die kennis en probeerde altijd haar zo adequaat mogelijk te verwoorden. Daardoor ook was hij eertijds deerlijk mislukt als leraar geschiedenis aan het Stedelijk Gymnasium van zijn geboorteplaats, omdat hij niet bij machte was zich in zijn leerlingen te verplaatsen of domheid als een veel voorkomend verschijnsel te accepteren, zelfs niet bij de jongelui die om een of andere reden dat gymnasium bevolkten.

'Wanneer ik u, die mijn dokter bent, en als zodanig geïnteresseerd in mijn geestelijk welbevinden, moet uitleggen hoe wel of onwel ik mij voel, ligt het toch alleszins voor de hand dat ik dat doe met gebruikmaking van de meest adequate terminologie.'

Op zo'n moment beëindigde de dokter het gesprek met de dooddoener van de psychiatrie: 'Als u zich niet door mij wilt laten helpen, kan ik u ook niet helpen!' En met een licht handgebaar gaf hij dan te kennen, dat het gesprek ten einde was. De speurzin waarmee de man diagnoses stelde, stond in schril contrast met zijn ongeduld als therapeut. Zonhoven werd dan ook bevolkt door lieden met de meest uiteenlopende en fraaie fobieën, trauma's, complexen of depressies, van wie de meesten overigens zelden of nooit de kliniek genezen verklaard verlieten, omdat de voorgeschreven medicatie of mechanische hulp niet zelden vreemdsoortige bijverschijnselen veroorzaakte of de kwaal enkel verergerde. Dokter Sneek noemde in de vergaderingen van het kleine team ook nooit namen van patiënten, maar had het over die depressieve stupor of dat KZ-syndroom en zijn trouwe secondanten, zuster Couperus en broeder Rob, die heilig geloofden in de deskundigheid van de geneesheer-directeur, bestreden die depressies en syndromen met een ijver die niets van doen had met zorg en bekommernis, maar alles met de juiste pil in de juiste keel. En dat veranderde pas toen er een nieuwe verpleeghulp naar Zonhoven kwam.

‘Zonhoven dankt haar goede naam niet zozeer aan het percentage patiënten dat binnen redelijke termijn de kliniek genezen verlaat, als wel aan het feit dat dokter Sneek spraakmakende artikelen weet te publiceren in vaktijdschriften over interessante syndromen. Wij zijn geen patiënten, mijn waarde Van Remersdael, maar kopij!’ zei meneer Roberts die morgen tegen de man tegenover hem in de zithoek die hij laatdunkend betitelde als een uitdragerij.

Jonkheer Van Remersdael nam een slok van zijn koffie, want de automaat werkte die morgen, en knikte. Dit waren de plezierige momenten die het leven in de kliniek draaglijk maakten en zelfs konden veraangenamen. De man tegenover hem, die de meest ingewikkelde taal kon uitslaan en deze vaak wist te doorspekken met zeer platvloerse details wanneer er een manische periode op komst was, was ook degene die hij als eerste hier ontmoet had jaren geleden en daarom, zonder dat ze daarover ooit samen spraken, als een bondgenoot beschouwde.

Hij moest nog glimlachen bij de herinnering.

Nadat zijn omgeving hem ervan had overtuigd, dat Zonhoven een uitstekende naam had, had hij zich die gedenkwaardige morgen door een taxi tot bij de ingang laten rijden. Samen met zijn jongste zuster, die erop gestaan had hem te vergezellen, meer uit angst dat hij zich niet zou laten opnemen dan uit echte bezorgdheid, was hij naar binnen gelopen. Toen hij de rijzige gestalte van meneer Roberts ontwaarde in de deuropening die de lange naar het trappenhuis en de patiëntenkamers leidende gang scheidde van de hal, beging hij de vergissing deze intellectueel ogende patiënt aan te zien voor de geneesheer-directeur. Even later kwam dokter Sneek aanlopen in zijn flapperende witte jas, welke nooit toegeknoopt was, om de nieuwe patiënt - want die was immers van adel, had men hem doen weten - persoonlijk te begroeten alvorens hem over te leveren aan de zorgen van zuster Couperus, die elke nieuwe bewoner, ongeacht de reden van zijn opname of de aard van zijn klacht, in luttele seconden de regels van het huis uitlegde, om zich achteraf steeds weer te ergeren, als de patiënt ze niet bleek te hebben kunnen

onthouden. Pas nadat die nieuwe verpleeghulp in Zonhoven was aangesteld zou dat minder vaak voorkomen, omdat deze jonge vrouw zonder medeweten van hoofdzuster Couperus elke nieuwe bewoner omstandig en in gewone woorden uitlegde wat die regels waren, met inbegrip van die welke ze zelf verafschuwde, wat ze dan ook duidelijk liet merken, zodat de nieuwe man of vrouw van meet af aan wist hoe zich tegenover de hoofdzuster en hoe zich in het bijzijn van de verpleeghulp te gedragen.

'Kopij!' herhaalde meneer Roberts vinnig en staarde voor zich uit. Het bleef stil na deze uitroep, alleen de oude mevrouw Schulte, die altijd ruzie had met de oude meneer Wolf, welke dan luidkeels verkondigde dat ze een Duitse was en eigenlijk Schultz heette, zat met haar grijze hoofd te schudden en wezenloos te neuriën.

'In het Duits', zei meneer Wolf altijd.

Maar meneer Van Remersdael wist dat ze gewoon in het Nederlands neuriede of mopperde, zelfs met een zeer Haags accent. Het was het enige geluid in de grote ruimte waar vroeger de stemmen van de eerwaarde broeders hun God om genezing van al die zieke zielen smeekten.

Wanneer meneer Roberts in zo'n stilte verviel, kon dat twee dingen betekenen, wist de jonkheer. Hij was ofwel tot het besluit gekomen dat hij voldoende gezegd had, ofwel het was de voorbode van één van zijn breedsprakige filippica's, die de vorm van een les konden aannemen. Dan bleek zijn manie springlevend ondanks de hem toegediende medicijnen, hij hoorde en zag niets meer, sloeg geen acht op de dingen die om hem heen gebeurden en wist ook niet of er iemand naar hem luisterde.

'Zo was hij ook in de lessen', zei een van zijn vroegere leerlingen die hem soms nog opzocht, toen hij op een dag meneer Roberts, tegenover diens vriend Van Remersdael gezeten, in één van die diepe stiltes had aangetroffen. 'We wisten niet dat het een symptoom van zijn ziekte was, als hij zo uitpakte. We dachten dat hij het met opzet deed om ons te verwarren en te laten voelen hoe onbeduidend en hoe kortzichtig wij waren.'

Omdat meneer Roberts op dat moment toch in het labyrint van zijn gedachten verdwaald was, had meneer Van Remersdael uitvoerig met die oud-leerling kunnen praten, welke hem vertelde pas echt geïnteresseerd te zijn geraakt in deze vreemde man bij, zijn afscheidsrede op het gymnasium, waar hij ten overstaan van collega's en leerlingen over zijn vak gezegd had: ‘De maatschappij veinst een behoefte aan historici ter duiding van het heden, maar veroordeelt hen wel tot het onderwijs, de minst geschikte plaats voor het verbreiden van gedachten.’

Van Remersdael herkende de aforistische wijze van spreken, die zo kenmerkend was voor zijn vriend, wiens stellige formuleringen altijd in tegenspraak waren met de terloopse wijze waarop hij ze amper hoorbaar uitsprak.

En toen vertelde de jongeman, terwijl meneer Roberts zich nog steeds omgaf met een dikke mist van stilte, waarom hij als enige van zijn vroegere klasgenoten behoefte had zijn oud-leraar nog af en toe te bezoeken. Hij was de kleinste van de klas, zat daarom altijd vooraan en kon als enige precies verstaan wat meneer Roberts zei. Daardoor begreep hij beter dan al zijn klasgenoten, dat hun geschiedenisleraar een sublieme geest bezat.

‘Maar’, zei hij enigszins schuldbewust tegen jonkheer Van Remersdael, met een schuin oog op de apathische meneer Roberts, ‘als jongen durf je dat niet toe te geven en zeker niet uit te spreken, dus pestte ik even hard mee met de anderen die hem maar een rare vonden en elke gelegenheid aangrepen om dr. Roberts af te leiden van zijn zorgvuldig voorbereide en altijd zeer erudiete lessen. Als ik hier kom, is het vooral om een schuld af te lossen. Misschien begrijpt hij dat ooit en zal hij me alle flauwe streken die we met hem uithaalden, vergeven, want er waren ook onvergetelijke momenten.’

Daarop had de oud-leerling het verhaal van de één minuut stilte verteld.

De school waar meneer Roberts leraar was, lag niet ver verwijderd van een luchtmachtbasis en als er tijdens een van zijn lessen

een jachtvliegtuig overvloog, zei hij altijd tegen de klas: ‘Gaarne even een minuut stilte voor de NATO.’ Hij sprak nooit van de NAVO, want bij de behandeling van dat verdrag had hij met nadruk gezegd: ‘Wanneer we de Nederlandse afkorting bezigen, geven wij toe ertoe te behoren en mij noch jullie is ooit gevraagd of wij zulks wensten.’

Precies zestig seconden na zijn verzoek om stilte, vervolgde hij de les zonder op zijn horloge te hoeven kijken. Een jongen uit de klas had een stopwatch, omdat hij driftig aan atletiek deed. Die hield het altijd bij: exact zestig seconden. En als hij zijn leraar daar grinnikend mee complimenteerde, zei die laconiek en met de van hem bekende cynische ondertoon: ‘Als een leraar geschiedenis de tijd niet kan bijhouden, wie moet dat dan wél kunnen!?’ De hele klas lachte en vond hem op zo'n moment een geschikte leraar.

Meneer Roberts had het, afgezien van zijn verzoeken om een minuut stilte, nooit over politiek. En wanneer leerlingen, in de hogere klassen vooral, hem naar zijn politieke overtuiging vroegen, draaide hij er altijd omheen, keek over zijn bril heen de klas aan en zei cryptisch: ‘Er zijn zoveel zinnige opvattingen over het staatsbestel als er weldenkende mensen bestaan en dat zijn er helaas maar weinig, hetgeen soms bewezen wordt, als een Franse generaal op de radio tracht zijn volk toe te spreken of als er een oorlogsmachine overvliegt.’

En telkens wanneer dat laatste gebeurde, zei de knaap met de stopwatch: ‘Die gaat even een pakje sigaretten halen.’

Meneer Roberts keek hem dan geamuseerd aan en zei: ‘Het leger bewaakt onze veiligheid duur en is inderdaad een slokop, maar de jongeman in dat vliegtuig kan toch beter een pakje sigaretten halen ofwel met zijn kunsten een meisje willen imponeren dan onschuldige mensen bombarderen, wat in een recent verleden usance was, of ben jij een andere mening toegedaan?’

De aangesprokene drukte dan altijd zijn stopwatch in en wachtte zestig seconden met antwoord geven, omdat zijn leraar een hekel had aan te snelle en daarom veelal ondoordachte antwoorden. Maar wat hij een minuut later zei, ging altijd

verloren in het lawaai van een tweede jachtvliegtuig. Het waren net wilde eenden, vond meneer Roberts, ze vlogen nooit alleen.

Na zijn verhaal had de vroegere leerling lang gezwegen, terwijl hij meewarig naar zijn oud-leraar keek. ‘Misschien begrijpt u nu waarom ik er behoefte aan heb dr. Roberts af en toe een bezoek te brengen. Hij was - en dat heb ik te laat begrepen - een zeer bijzonder leraar.’

Juist op dat moment was de man over wie het ging, uit het dal van zijn gedachten geklauterd.

‘Het doet me genoegen, dat u uw oude docent met een bezoek vereert, temeer daar ik me niet herinner dat u een uitblinker in geschiedenis was’, had hij wat afwezig gezegd, nadat hij de jongeman pas herkende toen die zijn naam genoemd had. En toen zijn bezoeker even later wegging, omdat hij niet goed wist wat te zeggen, had meneer Roberts hem gevraagd de welgemeende groeten over te brengen aan zijn vroegere collega's en leerlingen, want hij begreep amper, dat deze jongeman al jaren geleden het gymnasium had verlaten.

‘Ik heb prettig met uw oud-leerling gepraat’, zei meneer Van Remersdael, maar hij aarzelde tegelijk te zeggen dat hij door de mededelingen van de jongeman zijn vriend nu veel beter begreep en hoe spijtig hij het vond, dat die niet meer zijn wijsheid en kennis op jonge mensen kon overdragen.

En elke keer nadien dat meneer Roberts in zijn gezelschap was en die gelegenheid aangreep om breedsprakig te worden, luisterde hij geduldig, wetend dat de vroegere docent in de geschiedenis natuurlijk zijn lessen en leerlingen miste, al zou hij dat nooit toegeven.

Van Remersdael wilde nog een slok koffie uit de kartonnen beker nemen, maar bemerkte dat die leeg was. En toen hij in zijn portemonnee naar een kwartje zocht om een tweede beker uit de automaat te halen, hoorde hij weer de stem van zijn vriend Roberts, die zijn verhaal van minuten geleden vervolgde, alsof er niet een diepe stilte was gevallen.

‘Voor deze beoefenaar der geneeskunde zijn wij slechts kopij,

mijn beste Van Remersdael en het maakt deze charlatan niets uit of u van adel bent en ik classicus, voor hem zijn we slechts een al dan niet interessant geval. Weet u dat ik ooit, en enkel met veel moeite, heb kunnen verhinderen dat hij mij aan een elektro-therapie onderwierp? Overigens leidde mijn verzet slechts tot het alternatief van de zeer agressieve medicatie welke, naar u en ik aannemen, de hersencellen duchtig degenereert.' Hij zweeg even om zijn vriend in de gelegenheid te stellen een tweede beker koffie te halen. 'De oude Hippocrates had meer verstand van psychologie dan onze dokter Sneek.'

Meneer Van Remersdael kwam met een dampende beker koffie bij zijn vriend zitten. Nu kwam de les.

En de ander vervolgde de zin die nog niet af was: '...omdat deze oude Griekse geneesheer minder primitief dan in de vele eeuwen na hem, waarin ieder in een krankzinnige de duivel zelf zag of tenminste diens moeder, oordeelde dat geesteszieken, omdat hun hersenen of zenuwen een mankement vertonen, als zieken behandeld dienen te worden en niet als beesten, of zoals wij, als bewijslast voor interessante theorieën. Onder zijn navolgers zijn er zelfs enkelen - ik herinner me de naam van Coelius Aurelianus - die de mening waren toegedaan, dat het gebruik van geweld of dwang tegenover geesteszieken een averechtse werking heeft, dat ze integendeel met zachtheid tegemoet moeten worden getreden en dat ze slechts tot rust komen, wanneer men hen afleidt met welluidende muziek of met boeiende verhalen.' Hij hield even op en zei toen peinzend: 'Dat waren mooie tijden voor mannen als wij, nietwaar.'

Meneer Van Remersdael boog naar zijn vriend over en voelde zich uitverkoren als de oud-leerling die door zijn kleine gestalte recht had op de voorste bank in de klas en daardoor in de gelegenheid was zijn zacht sprekende leraar goed te verstaan. 'U spreekt van verhalen en muziek, mijn waarde. Konden de patiënten in de tijd waarover u spreekt, dan lezen of een instrument bespelen?'

Meneer Roberts glimlachte even en ging toen onverstoorbaar verder: 'Uw scepsis is terecht. Ik neem inderdaad aan dat de

arme zielen die in die verre tijd als krankzinnig werden beschouwd, de door u genoemde vaardigheden misten. Daarom mogen we veronderstellen dat Aurelianus en zijn tijdgenoten het luisteren naar muziek en verhalen bedoelden, activiteiten overigens welke in het Romeinse Rijk immers zelfs aan het keizerlijk hof zeer gebruikelijk waren. Maar ik wilde slechts zeggen, dat het lot van geesteszieken door de komst van het christendom helaas zeer verslechterd is, omdat het vroeg-christelijke theologisch denken ervan uit ging, in een te sterk benadrukken der eschatologie, dat mensen als u en ik van de duivel bezeten zouden zijn, wat geleid heeft - dat mag ik u wél zeggen - tot een zeer verwerpelijke, eeuwen durende praktijk.'

Op dat moment kwam dokter Sneek, zijn ogen zoekend naar een patiënt die er blijkbaar niet was, de ontmoetingsruimte binnen en bleef bij de beide mannen staan.

'Goedemorgen heren', klonk het wat afgemeten. Hij was een gedrongen, wat magere man met dun grijs haar en twee priemende, donkere ogen achter een te forse hoornen bril. Die ogen keken een ander nooit recht aan, wat volgens meneer Roberts duidde op een fundamentele onzekerheid, welke de man trachtte te verbergen met een luidruchtig vertoon van jargon en een - in het bijzijn van zijn minderen - gespeelde autoriteit.

Meneer Roberts keek op en het leek of de komst van de dokter hem stimuleerde het verhaal waarmee hij bezig was, nog gedetailleerder op te dissen, want hij keek de geneesheer-directeur glimlachend aan en zei met een ondertoon van ironie in zijn stem: 'Het doet me deugd, dat de dokter ons interessante gesprek wil volgen en wellicht als ter zake kundige bereid zal zijn zekere onnauwkeurigheden in mijn betoog aan te wijzen.' Hij zag de dokter het voorhoofd fronsen en veranderde zeer sluw van tactiek: 'Ik vertel juist aan mijn vriend Van Remersdael, dat wij, levend in een verlichte eeuw, ons gelukkig mogen prijzen niet meer te leven in de zwarte middeleeuwen, toen krankzinnigen en geesteszieken als misbaksels van duivelse lust werden beschouwd, zodat elk vrouwelijk produkt van promiscuïteit als een heks werd gezien, die 's nachts met lot- en

soortgenoten het donkere bos in ging om zich aan de duivel zelve over te leveren, die haar zijn pikzwarte roede toonde en haar, als wij tenminste zekere obscure theologen mogen geloven, telkenmale dwong tot een wrede fellatio, zodat het helse kwaad zich steeds dieper in haar jonge lichaam nestelde.' En zonder verder acht te slaan op dokter Sneek, die duidelijk onrustig werd, ging hij onverstoorbaar verder: 'Ik weet, mijn beste dokter, dat u het met me eens zult zijn, als ik beweer, dat de Kerk van Rome tot dit moment in gebreke is gebleven deze dwaze opvattingen af te zweren en haar aandeel in de mensonwaardige praktijken waartoe ze leidden, ruiterlijk toe te geven, wat tevens geldt voor haar rol in de vervolgingen der joden. Dat een rooms-katholieke instelling als de Zonhovenkliniek zonder bezwaar een man als de heer Wolf verpleging biedt, is, vrees ik, gevolg van het feit dat het stichtingsbestuur der vrome broeders onwetend is van zijn joodse afkomst en van wat die van doen heeft met de aard van zijn hardnekkig syndroom. U breekt zich daarover niet het hoofd, voor u is de man slechts een interessant studieobject', kwam er bijtend achteraan.

Dokter Sneek frunnikte aan zijn bril en werd steeds onrustiger. Meneer Van Remersdael zag aan de man hoe hij twijfelde wat te doen, omdat hem blijkbaar niet duidelijk was of deze lange monoloog bedoeld was om hem te irriteren, dan wel het symptoom was van een naderende crisis.

Op dat moment kwam zuster Couperus uit de apotheek, nam met grote passen de treden van het vroegere priesterkoor, mopperde zonder te blijven stilstaan iets tegen mevrouw Schulte, die nog steeds in haar verleden neuriede, en lokte dokter Sneek mee met een in zijn oor gesiste mededeling waarvan meneer Van Remersdael meende de naam Rogier te verstaan.

Mevrouw Rogier was een jonge, uitzonderlijk mooie vrouw, die ze nauwelijks kenden, omdat ze meestal op haar kamer verbleef en de keren dat ze zich bij de andere patiënten voegde, uiterst angstig rondkeek en ieder contact meed.

Meneer Roberts, die zich nog in de late middeleeuwen be-

vond, merkte nauwelijks wat er gebeurde en vervolgde zijn relaas, terwijl de oude mevrouw Schulte steeds luider begon te neuriën over vroeger en haar jurk besmeurde met het kwijl dat uit haar tandeloze mond droop. En terwijl meneer Roberts vertelde, leek het jonkheer Van Remersdael toe dat haar verhevigde monomane gedrag enkel bedoeld was om de woorden van dr. Roberts kracht bij te zetten.

'Krankzinnigen, mijn beste hooggeboren Van Remersdael, waren tot ver in de achttiende eeuw verworpenen der maatschappij, gehoond en geminacht, in dolhuizen opgesloten, in draagbare kooien gevangen, met ketenen vastgeklonken of studieobject van kwakzalvers, en dat alleen, omdat ze afhankelijk waren van de tijdelijk heersende inzichten van artsen die hun geringe inzicht in de menselijke geest maskeerden met zeer bedenkelijke therapieën welke hun patiënten rustig hielden en in hun gruwelijkheid zo indrukwekkend leken, dat ze het gebrek aan effect versluierden.'

Hij hield even op om op adem te komen, waarbij hij zijn vriend aankeek en spottend zei, toen hij merkte dat dokter Sneek met zuster Couperus de ruimte verliet: 'Ik zie dat onze geneesheer de kans op meer historisch inzicht in eigen vakgebied voorbij wenst te laten gaan, dat is jammer!'

Van Remersdael wilde hem zeggen, dat de dokter waarschijnlijk wegging, omdat de zuster hem ergens voor nodig had, maar meneer Roberts praatte al verder, nu definitief opgesloten in zijn eigen verhaal, dat zo gedetailleerd was, dat de ander moeite had zich te realiseren dat het slechts een verhaal was. De koude rillingen liepen over zijn huid en terwijl de euforie van meneer Roberts bijna griezelige vormen aannam, veranderde het neuriën van de oude mevrouw Schulte in licht gekreun en zwak gehuil. Ze waren eraan gewend dat ze zich zo ging gedragen als men haar een tijdlang alleen liet, maar dit keer werkte het zwakke protest tegen haar eigen toestand als een geluidsdecor bij het verhaal van meneer Roberts, dat zijn hoogtepunt leek te naderen.

'Toch meen ik te mogen zeggen, dat onze lotgenoten in

vroeger tijden beter af waren in hun dolkisten of kooien dan toen de heersende opvattingen leidden tot wetenschappelijke aandacht voor hun treurige bestaan en onbekwame medici meenden deze arme lieden te moeten genezen met aderlatingen, hongerkuren en andere paardemiddelen, die hun lichamelijke weerstand moesten breken en daardoor hun geest zouden kalmeren. Zeer in zwang waren onwelriekende braakmiddelen om alle geestkracht die deze lieden na zulk een behandeling nog restte, te doden. Soms werden zij in draaistoelen vastgebonden en net zo lang rondgedraaid tot ze duizelig werden en in onmacht geraakten. Ze werden, wanneer ze zich misdroegen - en hun gedrag wekte altijd het misnoegen van hun omgeving - vastgebonden in zakken, nadat hun een mondmasker was omgesnoerd om hun het schreeuwen te beletten. Maar het allerergste waren - en u moet de artikelen die ik daarover las, maar eens raadplegen - de medicaties welke men in die duistere tijden meende te moeten toepassen. Stelt u zich zo'n diep ongelukkige vrouw of man voor die malafide purgeermiddelen krijgt toegediend, tot de arme ziel zich wentelt op een harde stromatras in de eigen uitwerpselen. En stelt u zich daarbij ook, mijn beste Van Remersdael, de stank voor, de ondraaglijke stank in de slecht geventileerde ruimten waarin deze lieden waren opgesloten, terwijl buiten op een donkere binnenplaats anderen met brandnetels werden geslagen op het naakte lijf, tot ze het uitschreeuwden van de pijn, weer anderen ingeënt werden met schurft of gazen zakjes met mieren bevestigd kregen op de huid, die tevoren was ingesmeerd met blaartrekkende en bijtende zalven. En we kunnen ons hun gegil nauwelijks voorstellen, omdat het altijd overstemd werd door de kreten van hen die met gloeiende ijzers werden gebrandmerkt op de voetzolen of op het kaalgeschoren hoofd.'

Meneer Roberts keek even op en toen wild om zich heen, terwijl hij heftig aan zijn vingerkootjes trok, iets dat hij vaker deed wanneer hij erg opgewonden was. Toen vervolgde hij bijna fluisterend zijn verhaal: 'En dat alles is minder lang geleden dan wij in onze verlichtheid denken. De dolkisten zijn

nu van buitenaf afsluitbare kamers met een ijzeren ledikant en getraliede vensters. De schurftinjecties heten nu tranquillizers of antidepressiva. De angst en het bijgeloof welke vroeger de behandeling bepaalden, hebben plaats gemaakt voor het inhumane besef, dat geesteszieken lastig zijn en de economische vooruitgang blokkeren. En dat is minstens zo afkeurenswaardig. U en ik spreken uit een lange ervaring en hebben dus enig recht van spreken.'

Op dat moment hield hij op met spreken, alsof hij inzag dat het weinig nut had nu van dat recht gebruik te maken, enkel in aanwezigheid van een medepatiënt die het volstrekt met hem eens was, en van een treurig kreunende oude vrouw, die steeds duidelijker en luider om de zuster begon te roepen.

Meneer Van Remersdael had met toenemende verbazing geluisterd.

'Hoe weet u dit allemaal', vroeg hij bewonderend, toen meneer Roberts, die gedurende zijn lange betoog enkel naar zijn eigen handen gestaard had, weer in zijn richting keek. Natuurlijk had hij een vage notie van de primitieve en onmenselijke behandeling welke geesteszieke mensen vroeger ten deel viel, maar zijn vriend noemde details om kippevel van te krijgen, ook al verpakte hij die, zoals zijn gewoonte was, zorgvuldig in afstandelijke formuleringen.

'Hoe ik dit weet, mijn beste? Ik ben historicus en zo iemand wordt geacht zulks te weten. Wanneer de heren doctoren zouden weten in wat voor kwakzalverij hun voorgangers heilig geloofden, zouden zij zelf wat kritischer omgaan met de inzichten welke zij hun credo wanen. Overigens dient u deze verwijzing naar de medische wetenschap slechts als exemplarisch te beschouwen. Mijn verwijt geldt een ieder die bezit, aanzien of kennis aanwendt om voor anderen te denken of te beslissen. Wanneer onze machthebbers zouden weten welke excuses hun voorgangers bedachten om mensen hun wil op te leIt:en en als ze de kreten van pijn zouden kunnen horen waarmee dat gepaard ging, als ze de stank op de slagvelden zouden kunnen

ruiken, zouden ze alleen al uit zelfbehoud en om hun geweten te sussen, geloven in de macht van het volk. Historici zijn slechts geloofwaardige rapporteurs van het verleden, wanneer zij de luis willen zijn in de pels van de macht, of het nu de macht van politici, kerkelijke leiders, bankiers of wetenschappers betreft. Vergeeft u me dit bombastische beeld dat mijns inziens op zijn plaats is, aangezien elke macht altijd bombastische vormen aanneemt.'

Hij zweeg ineens, blijkbaar geïrriteerd door de oude mevrouw Schulte, die nu met haar bleke handen op de tafel vóór zich begon te slaan en luidkeels schold op de zuster die haar moest komen halen, want ze moest plassen omdat haar dochter jarig was en als je dochter jarig is kun je niet in je broek plassen dat was bijzonder vies dat moest een zuster toch weten!

Meneer Van Remersdael stond op om de oude mevrouw op haar gemak te stellen door te zeggen dat de zuster zo zou komen. Ze keek hem met felle ogen aan en zei grimmig: 'Ik vind hygiëne heel belangrijk.'

De jonkheer streek in een impuls een witte lok haar van haar voorhoofd en liep terug naar de tafel waar zijn vriend zich vooroverboog en samenzweerderig zei: 'Wij geschiedkundigen hebben een nadeel. Als medici de werking uitleggen van een nieuw medicijn, zwijmelt iedereen in bewondering en opent al de mond om de pil te slikken. Wanneer een historicus de details van het verleden onthult, zeggen de mensen dat hij overdrijft en vragen hem met achterdocht hoe hij dat kan weten. Ik heb u slechts enkele details verklapt van een eeuwenlange minachting voor mensen als u en ik door lieden als onze dokter en zijn volgzame hoofdverpleegster, die zich gaarne gesteund weten door een robot als broeder Rob, welke uit behoefte aan een idool elk bevel van de dokter en de zuster opvolgt om zelf niet te hoeven denken, niet wetende dat ook zijn superieuren slechts de grillen van hún idool volgen, het handboek der psychiatrie of het farmacologisch lexicon. Hun interesseert niet ons gedachten- of gevoelsleven, maar enkel onze psychosen. Die lieden' - en hij spuwde het woord uit, alsof het een slok van een

wel zeer vies drankje was - ‘weten al te goed, dat krankzinnigheid medisch gezien een woord is zonder enige betekenis, enkel gebruikt om mensen te kunnen opsluiten met de wet achter zich. Ze zullen ons ook nooit van zoiets abstracts beschuldigen, want dan zouden ze weer ketenen moeten aanslepen en mieren moeten vangen of de schurft van eigen geslacht moeten krabben om ons ermee te injecteren. Ze zouden, zoals vroeger de brave broeders en vrome nonnen, vele uren per dag moeten bidden dat de duivel ons lichaam zou verlaten.

Nee, mijn beste, krankzinnig zijn wij niet, dat zou te veel werk met zich meebrengen en te veel juridische complicaties geven. We zijn slechts onaangepast en lastig; we lopen hen voor de voeten en hun machines in de weg; we ontregelen hun computerapparatuur en verlagen de waarde van hun aandelen en de rente van hun deposito's. Daarom alleen zijn we depressief, paranoïde, schizofreen of manisch. En als ze ons kunnen isoleren en nauwelijks gecontroleerd hun psychofarmaca op ons kunnen uitproberen, zijn we zelfs nog van enig nut en in zekere zin winstgevend.

Het is mijn stellige overtuiging, al kan ik het op geen enkele manier bewijzen, omdat ik in deze aculturele omgeving geen toegang heb tot de bronnen, dat de meer humane behandeling, die sedert het begin der vorige eeuw vanuit Engeland opgeld deed, werd ingegeven door economische motieven. Wanneer men mensen met een afwijkend gedrag op het platteland onderbracht, in de vrije natuur en dicht bij de dieren, wanneer men hen enigszins vrij liet, zodat agressief gedrag minder snel optrad of minder last bezorgde, dan drukte dat de kosten en stelde dat de behandelaars bovendien in staat onder het mom van medische zorg nieuwe middelen en technieken uit te proberen op weerloze schepsels. Het was immers ook de tijd van de opkomst der positieve wetenschappen. Het leek allemaal zo menselijk, het klonk zo verlicht, maar in feite waren het nieuwe mogelijkheden om winst te maken en daarmee macht binnen een kleine groep te isoleren. En wanneer een therapie de vroeg-kapitalistische producenten geen of onvoldoende winst bood, werd ze ras

vervangen door een andere. Onschuldig lijkende behandelingswijzen als malariakuren en permanente badbehandelingen maakten al snel plaats voor shocktherapieën met insuline of cardiasol en in een nog niet ver verleden voor elektronarcose, slaapkuren en gruwelijke ingrepen als leukotomie, waarbij een deel van de witte stof der hersenen werd doorgesneden. De apotheken van de inrichtingen puilden uit van de luminal en de salvarsan. Hoeveel pillen krijgt u elke dag bij ontbijt, lunch, avondeten en slapengaan, mijn beste? De mechanische dwang heeft plaats gemaakt voor chemische dwang, terwijl de heren doctoren verdraaid goed weten, alsook de producenten van al dat vergif, dat al die psychofarmaca bepaald niet onschuldig zijn en na langdurig te zijn toegediend, de geest van de mens aantasten en zijn karakter beïnvloeden. Ik meen te mogen stellen, dat u nu zo rustig naar mijn betoog luistert, dat ik mijn onbehagen beperk tot nodeloos gepraat en dat die zielige mevrouw Schulte zo diep in haar verleden verdwaald is, omdat onze blik is verduisterd en onze geestkracht voorgoed aangetast door al die psycholeptica, sedativa of hoe heet al dat vergif in de buisjes, tubes, ampullen en potjes van zuster Couperus? Wie kan me met zekerheid zeggen of ik nog dezelfde persoon ben als die hier jaren geleden zijn intrek nam?'

Plotseling hield hij op. Het zweet parelde op zijn voorhoofd en hij hijgde amechtig, zozeer had zijn eigen verhaal hem opgewonden. Op hetzelfde moment probeerde de oude mevrouw Schulte overeind te komen uit haar stoel, omdat het hoog tijd was om naar huis te gaan, maar waar had ze nu haar tas? De vrouw gleed op de grond, omdat haar lichaam vele jaren ouder was dan haar herinneringen en ze riep luid om haar dochter die Jannie of Annie heette, maar er kwam geen Annie of Jannie. Enkel zuster Couperus zou kunnen komen en die heette Mathilde.

Het hulpeloze hoopje mens op de koude stenen vloer van de voormalige kapel, in een vernederende houding, haar magere benen wijd en de rok van haar jurk zo ver opgekropen, dat haar

door de incontinentieluier uitpuilende onderbroek zichtbaar was, bracht meneer Roberts tot de werkelijkheid terug. Even aarzelde hij, maar liep toen naar de oude vrouw toe om haar onhandig overeind te helpen, maar ze hield zich zwaar en kreunde om Annie. Meneer Van Remersdael, die zag dat zijn vriend de oude dame alleen niet in haar stoel kreeg, hielp hem en streek, toen ze weer ineengedoken als een zieke vogel op haar plaats zat, haar rok glad.

'Jannie komt straks', zei hij sussend, hoewel hij, net als iedereen, wist dat de enige dochter van mevrouw Schulte in de oorlog met man en kinderen was omgekomen bij een bombardement, maar terwijl de oude mevrouw hem trouwhartig aankeek, was het net of dat er niet toe deed.

'Ik schaam me zo', zei ze huilerig tegen de beide mannen en die wisten niet of ze daarmee doelde op de vernederend ver opgekropen rok van haar jurk of op het feit dat de ongelukkige val haar uit het verleden in de tijd had teruggebracht.

Meneer Roberts, die nooit echt liet merken dat iets bij anderen hem roerde of ontroerde, ging weer op zijn plaats zitten, trok aan de knokkels van zijn vingers en zei onbewogen: 'Toch meen ik voortdurend Annie in plaats van Jannie te verstaan, maar uw gehoor is ongetwijfeld scherper, omdat u enige jaren in onherbergzame streken vertoefde. Overigens heb ik - dat zal u zeker interesseren - laatst in een interessant artikel gelezen, dat men de methode om te hoge agressie of ongeremde kwaadwilligheid bij psychiatrische patiënten te bestrijden met een chirurgische ingreep door verwijdering van de frontale hersenkwabben, zal verlaten, omdat men wil trachten door middel van stereotactische chirurgie met elektroden de centraal gelegen hersengedeelten te bereiken.'

Hij keek bij deze woorden zijn vriend Van Remersdael aan of hij ermee niet enkel zijn eigen betoog had gerelativeerd, maar ook het probleem van mevrouw Schulte had opgelost.

Jonkheer Van Remersdael, die nog bij de oude mevrouw stond, vroeg verbaasd wat stereotactische chirurgie dan wel was.

En zijn metgezel zei schamper: 'Dat weet ik niet. Een histori-

cus kan niet in de toekomst kijken, hij kan er slechts voor waarschuwen.'

Verbaasd en verbouwereerd hield de ander zijn mond. Hij kende zijn vriend als iemand die de grootste gevoelloosheid kon laten volgen door momenten van ingehouden, maar oprecht meeleven, die gretig alles wat om hem heen gebeurde, kon opzuigen als een spons en het volgende ogenblik in een diepe apathie kon geraken. Dat was hem niet vreemd, maar vandaag volgden die periodes van manische bedrijvigheid, want zo moest hij het verbale geweld van de laatste minuten wel opvatten, wel heel snel op korte momenten van grote afwezigheid. Hoe kon iemand die zo nauwkeurig en snel zijn gedachten formuleerde en zijn eruditie etaleerde, zich het volgende moment zo bruusk opsluiten in zichzelf?

Hij herinnerde zich hoe een wat hooghartige medepatiënt, die nooit iets van zichzelf prijsgaf, maar wel een uitgesproken mening had over de mensen in zijn omgeving en die ook graag ventileerde, hem jaren geleden op een zomerse morgen in de tuin had toegefluisterd: 'Ik geloof dat onze zeer geleerde vriend Roberts enerzijds zo chaotisch is in zijn gedrag en zo snel van onderwerp verandert, omdat hij voortdurend zijn kennis met anderen wil delen, en dat hij anderzijds die chaotische buien speelt, omdat hij niet gaarne naar zijn kamers in de stad zou teruggaan om het werk te verrichten dat hij jarenlang moet hebben verafschuwd. Wij zijn nu zijn leerlingen en we zeggen weliswaar niet veel terug, maar we verstoren ook niet de orde in de les, wanneer hij het woord voert.'

Misschien was dat wel zo en genoot meneer Roberts daarom zo zichtbaar, als er iemand, het gaf niet wie, ademloos naar hem luisterde, of het nu een simpele ziel als Joop was, die zichtbaar opgewonden raakte van de wel zeer lichamelijke beeldspraak waarmee meneer Roberts zijn verhalen doorspekte, of iemand als hijzelf, die zich altijd afvroeg waar deze man al die kennis vandaan haalde. Deze doctor in de geschiedenis wist niet enkel alles van de middeleeuwen en de ballingschap der pausen in Avignon, op welk onderwerp hij gepromoveerd was, maar eta-

leerde een deskundigheid op vrijwel elk wetenschappelijk terrein, hoewel hij die kennis relativeerde als iemand hem die toekende.

Mevrouw Schulte, die als een der weinigen nooit de indruk wekte iets van de opgewonden verhalen van meneer Roberts te begrijpen, maar hem wel herhaaldelijk toevoegde dat hij niet zoveel moest denken, omdat je daar hoofdpijn van kreeg, zat nog steeds bijna onhoorbaar te mompelen dat ze zich zo schaamde, terwijl ze een langgerekte traan van de gerimpelde en doorzichtige huid van haar bloedeloze wang veegde.

En terwijl jonkheer Van Remersdael op haar neerkeek, vielen hem niet enkel haar perkamenten handen op, maar ook de gitzwarte ogen die ervan getuigden, dat ze vroeger een opvallende schoonheid moest zijn geweest. Het lange witte haar, dat niemand van het personeel ooit mocht afknippen, viel sluik langs haar magere gezicht met de priemende ogen en de ingevallen hals. Wat had deze vrouw in haar leven allemaal meegemaakt? Zij die in Zonhoven werden verpleegd, wisten nauwelijks iets van hun medepatiënten en zeker niet van de paar oude dementerende mensen die eigenlijk in een verpleegkliniek thuishoorden, maar in Zonhoven bleven, omdat ze er al zo lang gewoond hadden en omdat hun familieleden de niet geringe kosten van verzorging in een kleine kliniek als Zonhoven konden opbrengen.

Meneer Ramakers wist van ieder wie het was, ook van de oude mevrouw Schulte. Hij beschouwde vrijwel alle medebewoners als personages uit zijn jeugd, die enkel in Zonhoven verbleven om hem te controleren en hij was het volstrekt eens met de oude heer Wolf, die de lieve oude dame een spionne van de Duitsers noemde, en met grote stelligheid beweerde, dat ze haar naam Schultz had laten veranderen in Schulte, en dat ze op haar kamer tegen haar parkiet stiekem Duits sprak.

‘Ik ken haar wel,’ had hij eens samenzweerderig gezegd, toen hij terugkwam van zijn wekelijkse gesprek met dokter Sneek, die hem altijd zó harteloos met zijn spoken confronteerde dat

ze in steeds groter getale en steeds opdringeriger om hem heen waren, ‘ik ken haar heel goed en als mijn vriendin ooit hier op bezoek komt, zal zij dat kunnen bevestigen, omdat ze deze dame ook van vroeger kent. Het is een waarzegster en ze heeft thuis in haar kamer een glazen kom waarin een zwarte goudvis zwemt. Die vis had vroeger een gouden glans, maar door zijn lange verblijf in die sombere, donkere kamer is hij van kleur verschoten en zwart geworden als een karper. Deze Frau Schultz gebruikt die ronde glazen kom als kristallen bol. Ik ben er van overtuigd, dat ze in mijn jeugd waarzegster op de kermis was. Mijn vriendin is het daarmee eens, ook al zult u zeggen dat u twijfelt aan het bestaan van mijn vriendin, omdat u haar nog nooit heeft gezien. Maar zij zal kunnen bevestigen, dat deze vrouw toen ze nog jong was, de waarzeggerij als beroep had. U zijn toch haar lange, spitse nagels, die ze vroeger altijd fel rood kleurde, opgevallen? Dat heb ik ook meermalen tegen de dokter gezegd om hem voor deze vrouw te waarschuwen, maar hij slaat geen acht op mijn waarschuwingen en weigert zelfs te geloven dat er lieden zijn die onder valse voorwendsels zich hier als patiënt laten opnemen en daarvoor goed betaald krijgen door de inlichtingendienst. Hij is doof voor mijn argumenten, maar u gelooft mij toch? U gelooft toch met mij dat ik word omringd door lieden uit mijn jeugd die mij kwaad toewensen of zijn aangewezen om mijn gedrag te controleren? Nee, ik bedoel niet u of dr. Roberts, want u beiden bent altijd zeer voorkomend en ik herinner me ook niet, dat uw namen in mijn verleden een rol hebben gespeeld, wat ik toch zou moeten weten, want een echte doctor in de geschiedenis en een echte jonkheer vergeet men immers niet. Ik bedoel slechts de anderen, die zelden of nooit iets tegen me zeggen of hun gezicht afwenden omdat ze niet herkend willen worden. En mevrouw Schulte is zeker een van hen, al weet ik niet of ze kwaad in de zin heeft of enkel opdracht heeft me te bespieden. Dat zal ik eens aan mijn vriendin vragen, wanneer ze op bezoek komt. Ik kan u natuurlijk wel vertellen wat ik nog van deze dame weet, wat ik me van haar herinner, omdat dat niet moeilijk is. Ze woonde namelijk in dezelfde

straat als ik, tegenover mijn ouderlijk huis, zodat ik haar goed kon bespieden. Wanneer er iemand bij haar aanbelde en haar vervolgens een muntstuk gaf, liet ze die persoon binnen in een kamer met dikke, pluche gordijnen en een zeer luidruchtige papegaai in een ronde rotan kooi, die fraaie kunstjes kende en altijd zeer schel Hoogduits sprak, wat mijn theorie en de vermoedens van meneer Wolf slechts bevestigt. Ik weet dit alles nog precies en wanneer u tijd heeft om naar mij te luisteren, wil ik het u heel graag vertellen. Op de ronde mahoniehouten tafel lag een kanten kleed met in het midden die kristallen bol waarin de zwarte goudvis zwom. Die arme vis, die - dat vertelde ik u immers - toen ze hem kocht nog van goud was en in die onheilspellende donkere kamer langzaam verkleurd was bij gebrek aan voldoende licht, was mogelijk ook van gedaante veranderd door de gruwelijke dingen die deze vrouw in haar bol meende te zien. En elke avond kwamen Duitse officieren in strakke uniformen met glimmende versierselen bij haar aankloppen om te vragen wie volgens haar, haar papegaai en haar kristallen bol, de oorlog zou winnen. Dan doofde ze het licht, stak de kaars aan die in een zilveren kandelaar naast de zwarte vis in de kom stond en begon in het Duits tot hen te spreken, omdat ze immers van oorsprong een Duitse is en die taal kende ze nog uit haar jeugd.

Die officieren met het hakenkruis op de mouw van hun uniform hielden natuurlijk hun adem in en de zwarte goudvis bleef onbeweeglijk op de bodem van de glazen kom liggen, waarin het zeer langzaam maar steeds heviger begon te sneeuwen. U kent toch die bollen waarin het gaat sneeuwen wanneer men ze omdraait? Maar mevrouw Schulte, of eigenlijk Schultz, draaide de glazen bol helemaal niet om, omdat dan het water met de zwarte goudvis eruit zou zijn gelopen. En toch begon het in die magische bol te sneeuwen. Wanhopig snikte zij, en de papegaai imiteerde dat snikken zeer precies, dat ze echt niet wist wie die gruwelijke oorlog zou moeten winnen. Dus werden de Duitse officieren verschrikkelijk kwaad en vroegen hun geld terug. En toen de snikkende vrouw hun dat niet wilde geven,

omdat ze immers de waarheid had gesproken, grepen de officieren haar bij het gitzwarte haar en sleurden de vrouw de straat op om haar naar een kamp te brengen, waaruit ze later wist te ontsnappen om de zwarte goudvis en de papegaai te zoeken. Mijn vriendin en ik, die immers bij haar in de straat woonden, hebben met eigen ogen in het schaarse licht van de kaars in haar kamer gezien hoe de hoge militairen haar meesleurden, want de deur bleef openstaan; ook zagen we de groene papegaai met zenuwachtige en onwennige vleugelslagen vlak boven de grond naar buiten vliegen en hoe de Duitsers in hun door teleurstelling ingegeven woede de glazen bol op de grond hadden gegooid en hoe in de grote plas water op het vloerkleed de zwarte goudvis lag te spartelen. Mevrouw Schulte zou moeten weten dat ik van deze details uit haar verleden op de hoogte ben, maar ze vraagt me er helaas nooit naar.'

Toen meneer Ramakers was uitverteld, had jonkheer Van Remersdael geprobeerd hem te vertellen dat het toch vrijwel onmogelijk was, dat deze vrouw door de Duitsers in een kamp gespaard was of kans gezien had te ontkomen, enkel om haar papegaai en goudvis terug te zien. Hij moest toch begrijpen dat de vogel gewoon gevlogen was en dat de vis bij gebrek aan water gestikt was. Maar meneer Ramakers had de kraag van zijn verschoten regenjas opgezet en voor zijn doen ongewoon fel geantwoord, dat de vijand haar had laten gaan, nadat ze door hem was gehersenspoeld en dat haar aanwezigheid na zovele jaren hier, alsook het zoeken naar de beide dieren daarvoor een dekmantel was. Hij begreep evenals de heer Van Remersdael natuurlijk best, dat een goudvis na al die jaren zeker dood zou zijn, maar hij wist eveneens dat papegaaien zeer oud kunnen worden.

'Maar deze mevrouw Schulte is een dokterswedu uit Wassenaar, naar ik gehoord heb en ze heeft toch enkel een parkiet', had Van Remersdael gezegd, maar de ander had hem fel in het oor gefluisterd, schichtig rondziend of niemand het kon horen: 'Dat is geen parkiet, dat verzeker ik u. Ik heb het beest zeer vreemde taal horen uitslaan, als ik 's avonds in de gang langs haar kamer kwam.'

Meneer Van Remersdael had om die laatste opmerking moeten glimlachen, maar de ander verder niet tegengesproken, omdat elke tegenspraak zijn fantasieën enkel zou verhevigen. Hij had medelijden met deze man die zo door zijn hersenschimmen werd achtervolgd, maar tegelijk koesterde hij een onverholen bewondering voor de grenzeloze fantasie waarmee hij telkens weer nieuwe verzon. Met een verbluffend gemak en duidelijk genoegen scheppend in de grillige produkten van zijn verbeelding, creëerde deze schrale, onooglijke man de meest dwaze fantomen, welke onmiddellijk een eigen leven gingen leiden door in de huid te kruipen van de mensen om hem heen. Meneer Roberts koketteerde met zijn fantasieën, meneer Ramakers kroop voor de zijne in een hoek en Van Remersdael wist niet wie van beiden er het meest last van had.

Terwijl hij zich het groteske verhaal van meneer Ramakers herinnerde bij het zien van de oude mevrouw Schulte met haar doorzichtige gezichtshuid en het dunne haar, klonk er ineens kabaal en geschreeuw op de gang. De jonkheer liep terug naar de tafel waaraan meneer Roberts zat, en op hetzelfde moment sloeg de brede dubbele deur naar de ontmoetingsruimte open en kwam Joop, volkomen overstuur, zijn kleren besmeurd met natte plekken zand, naar binnen rennen, op de huid gezeten door broeder Rob, die hevig gebaarde met een lege injectiespuit in de hand. Joop kwam struikelend over zijn eigen grote, brede voeten naar meneer Roberts toe en ging onbedaarlijk huilend naast hem zitten. Meneer Van Remersdael kon de oorzaak van zijn verdriet en opwinding niet kennen, maar begreep wel wie hem zo in paniek had gebracht. Natuurlijk had de goede Joop in zijn onnozelheid iets gedaan wat de woede van de broeder gewekt had en wat diens autoriteit aantastte en daarvoor kende deze ruwe knaap met de roze varkenskop en het gemillimeterde haar maar één remedie: de arme ziel dreigen met de spuit. Hij durfde dat, omdat de dokter dergelijk gedrag soms goedkeurde en daarbij meestal afging op het oordeel van de zuster, die nu ook de ruimte binnenkwam, zo stijf als haar smetteloos witte,

gesteven schort. Ze bleef achter de broeder staan met een blik die deed verstaan, dat ze al te graag in de apotheek een ampul zou halen om de spuit van de broeder te vullen met spul dat Joop voorgoed het zwijgen zou opleggen, al was hij slechts een bediende en geen patiënt. Als er in Zonhoven iemand was die de vrolijke aanwezigheid van Joop als hinderlijk ervoer, dan was dat wel de zuster.

Van Remersdael die voelde dat het dit keer niet het gewone geplaag was, ging tussen de beide verpleegkundigen en de bij meneer Roberts uithuilende knecht staan en voegde de twee hevig stotterend toe, dat zonder verlof van de dokter niemand een injectie mocht krijgen en dat dat zeker voor Joop gold, die immers niet in behandeling was. De broeder wilde hem opzij duwen, maar zuster Couperus herkende de gevaarlijke dreiging in het gestotter van de jonkheer en wist dat dat de voorbode kon zijn van een razernij die ze nooit zonder de toestemming van de dokter zouden mogen beteugelen. Ze pakte broeder Rob bij de arm en zei dwingend, dat het zó wel goed was. Die liet zich door haar meetrekken, terwijl hij meneer Van Remersdael schaapachtig toevoegde: ‘Grapje.’

Op dat ogenblik zei meneer Roberts, die altijd enige tijd nodig had om een situatie te doorzien zodat ze deel van zijn gedachten kon uitmaken, rustig: ‘Je hoeft je volstrekt niet druk te maken, mijn beste Joop. Wat er ook gebeurd moge zijn, je bevindt je nu in het gezelschap van lieden die zeer wel gewend zijn aan de spuit van deze broeder Rob. En ik verzeker je, goede vriend, dat - mocht deze onappetijtelijke pleeborstel als een onverlaat de naald in je arm willen planten - ik of anders mijn vriend Van Remersdael tussenbeide zal springen om dat te verijdelen.’

Met tegenzin liet broeder Rob zich tijdens deze sissend gesproken woorden door de zuster de gang op loodsen, niet eerder dan nadat ze hem verzekerd had met een valse blik op Joop en zijn beide schutsengelen, dat de dokter er zeker nog van zou horen.

Toen ze weg waren, begon mevrouw Schulte ineens hysterisch

te lachen, terwijl de tranen over haar wangen biggelden en het kwijl uit haar mondhoeken droop. Joop hield op met huilen, liep op de oude dame af en legde een weke hand op de hare, mompelend dat ze niet moest huilen, want Joop, die niet kon lezen of schrijven, wist goed wanneer lachen eigenlijk huilen was.

Toen ging hij wat rustiger naast meneer Roberts zitten, vlijde zijn malle dikke hoofd tegen diens schouder en stamelde schor: ‘Ik huilde van de parkiet. Toen was ik in het zand en de broeder was poepboos want ik gooide zand!’

Op dat ogenblik begreep meneer Van Remersdael zowel het verdriet van de oude mevrouw als de paniek van Joop, die natuurlijk zoals altijd wanneer hem iets dwars zat of vreselijk opwond, zich had willen ingraven in de berg zand bij de muur van het oude kerkhof. Joop, die elke morgen de parkiet van mevrouw Schulte mocht voeren, had het beest deze ochtend levenloos op de bodem van zijn kooi aangetroffen en was toen in paniek naar de zandhoop gerend om zich in te graven met zijn verdriet. De patiënten, die ook allen een eigen wijze hadden om hun gevoelens te uiten of de baas te worden, vonden zulk gedrag heel normaal, maar het personeel, dat immers was aangesteld om dat gedrag te beïnvloeden tot het weer normaal zou zijn, dacht daar anders over. En wie dáárover weer anders dacht, verdiende een spuit of tenminste een kalmeringstablet, wat ditmaal achterwege was gebleven, omdat de jonkheer op het juiste moment was beginnen te stotteren.

Het hysterische lachen van mevrouw Schulte was weer veranderd in het obligate, eentonige gemompel over haar dochter, toen meneer Ramakers, blijkbaar gealarmeerd door het lawaai van zoëven, de ontmoetingsruimte binnenkwam, nog onwetend van het feit dat de papegaai een parkietendood gestorven was. Nieuwsgierig informeerde hij naar de oorzaak van al dat ongewone gedruis in de kliniek, die meestal een oase van rust was, nadat een ieder de ochtendmedicijnen had moeten slikken.

Van Remersdael liep op hem toe en zei zacht: ‘Ik kan u mededelen, dat de papegaai die zich zo listig verborgen hield in

het nietige lijfje van een onnozele parkiet, vannacht is gestorven en dat door dit trieste gebeuren Joop, die het beest immers dagelijks mocht voeren en elke week de kooi mocht schoonmaken, zeer van streek is, maar meneer Roberts zal er ongetwijfeld in slagen hem met één zijner verhalen volledig te kalmeren en zelfs op te monteren.'

Meneer Ramakers, die zoals gewoonlijk zijn lange regenmantel droeg, hoewel het een zonnige herfstdag was - hij droeg de jas altijd wanneer hij zijn schimmen wilde misleiden - zei voor zijn doen ongewoon gewillig, dat hij de dood van de parkiet betreurde, maar dat dit feit niets afdeed aan het wetenschappelijk gegeven dat papegaaien uit het Amazonegebied zeer oud kunnen worden en hij voegde eraan toe: 'U bent het immers met mij eens, dat nu de papegaai het lichaam van deze parkiet heeft verlaten, hij zeer wel bezit kan nemen van een ander lijf, omdat elk geloof in de reïncarnatie van mensen impliceert dat ze ook voor de dieren der schepping geldt.'

Hij knikte vergenoegd en negeerde de oude mevrouw Schulte, toen hij naast Joop op de bank kwam zitten, waar meneer Roberts juist aanstalten maakte om de getrouwe knecht, zoals hij Joop op zulke momenten altijd noemde, met een verhaal op zijn gemak te stellen en zijn verdriet te doen vergeten. En dat wist meneer Ramakers, die overigens nooit zou toegeven hoezeer ook hij van die verhalen genoot. Ze voerden hem werelden binnen die zijn belagers niet kenden en dus ook niet bevolkten, terwijl in zijn gesprekken met dokter Sneek, elk van diens zinnen de kleine, kale spreekkamer voller deed zijn. Ook meneer Van Remersdael kwam bij hen zitten, toen meneer Roberts zijn verhaal begon.

'Ik weet zeer goed waarom jij zo bedroefd bent dat de parkiet van mevrouw Schulte dood is. Omdat jij van dieren evenveel houdt als van mensen en je daarbij niet afvraagt of die parkiet in een vorig leven misschien een waarzegsterspapegaai uit de laatste grote oorlog was. Misschien ook ben je wel zo bedroefd, omdat jij, als je zou mogen en kunnen kiezen, veel liever ook een beest zou zijn, want beesten zijn immers opmerkelijk even-

wichtig en minder gecompliceerd dan mensen, die de gewoonte hebben het echte leven uit te stellen tot het te laat is, maar beesten zijn goddank, en God als hun schepper weet hoezeer, anders dan mensen.'

Joop, die van deze inleiding tot nu toe maar één zin begrepen had, knoterde: 'Ik ben helemaal geen beest!'

'Jij bent wel een beest, Joop,' hield meneer Roberts aan, omdat elke ontkenning door Joop het door hem bedachte verhaal ongeloofwaardig zou doen zijn, 'jij bent wel degelijk een beest, maar niet zomaar een beest, dat zal ik je gaan vertellen.'

Meneer Van Remersdael wist, dat zijn vriend aan het eigenlijke verhaal nog lang niet toe was, omdat hij al zijn verhalen altijd zeer breedvoerig inleidde, iets wat Joop niet hinderde, omdat alleen al de rustgevende stem van meneer Roberts, die zich nu evenzeer tot de beide anderen richtte, hem op zijn gemak stelde.

'Beesten zijn nu eenmaal anders dan mensen; ze passen zich aan de aarde en haar mogelijkheden aan, terwijl mensen haar alleen maar willen veranderen, verbeteren en aanpassen aan hún behoeften of wensen, in een dwangmatigheid welke zelfs dokter Sneek zou doen twijfelen bij het zoeken ener passende medicatie. De mensheid pleegt een collectief dwangneurotisch gedrag te vertonen, dat meestentijds tot groot onheil leidt, zoals de Frans-Duitse oorlogen, de vernietiging van vele armada's, de slaventransporten en de vele heilloze pogingen van machtsdriftige potentaten Europa te beheersen, waarvoor duizenden soldaten met thuis een verloofde of jonge vrouw met kind, verloren achterbleven in de besneeuwde velden van Rusland of bloedend in de heuvels van Saksen of de polders van Vlaanderen. Tot zulke wreedheid leidt het gedrag van de mens die zo graag de koning der schepping wil zijn en dat enkel kan zijn door die schepping te vernietigen, wat ik graag met eigentijdse voorbeelden zou illustreren, maar die zouden onze verbeelding te boven gaan. Niemand is immers bij machte een wereld te beschrijven die het slachtoffer is van de geheimen die ze haar bewoners prijsgaf. Wees jij dus maar tevreden, goede Joop, en

blij dat je een onbekommerd beest bent en je niet hoeft druk te maken over al die mensen die anderen aan zich willen onderwerpen en die met een spuit achter je aan zitten, als je in het zand of in jouw berg van herfstbladeren dingen doet die hun daglicht niet kan verdragen, terwijl jouw daglicht het allemaal heel gewoon vindt, maar wat is gewoon? Als ik dat wist, zou dokter Sneek me onmiddellijk uit deze kliniek moeten ontslaan. En als de dokter zelf het wist, zou hij geen enkele reden meer hebben ons gedrag te wantrouwen of moeite hoeven doen dat gedrag te veranderen en dus passief moeten toezien hoe zijn inzicht hem werkeloos gemaakt had.'

Meneer Roberts zweeg, wat voor zijn vriend, de jonkheer en voor meneer Ramakers een teken was, dat hij na een lange pauze zijn eigenlijke verhaal zou beginnen. Joop zei ook niets en likte de zoute tranen weg, die in zijn mondhoeken waren opgedroogd. Als meneer Roberts en de dokter niet wisten wat gewoon was, hoefde hij het ook niet te weten. Hij wist dat de parkiet van mevrouw Schulte op zijn rug lag met de pootjes omhoog en nu kreeg hij nooit meer snoep van de mevrouw voor het voeren, omdat de parkiet hartstikke dood was en als je hartstikke dood bent, hoef je niet te eten. Zijn kijk op het leven was even simpel als doeltreffend. Hij wilde geen beest zijn, want die krijgen geen snoep, maar gras of zaad, of afval als ze een varken waren. Alleen paarden, die krijgen suikerklontjes. Zijn zus op de boerderij had een paard, maar dat vergat hij de hele tijd. En apen, die krijgen pinda's in de dierentuin. Dat vergat hij niet de hele tijd, want pinda's vond hij lekker. Als hij van meneer Roberts een beest moest zijn, dan wilde hij eigenlijk een aap zijn, zo een met een rode kont. Die mocht van de broeder wel in het zand met zijn piemel spelen. Dan lachten de mensen juist. Dat had hij gezien in de dierentuin.

'Ik ben een aap', zei Joop en die vier woorden vulden de lange stilte die meneer Roberts had laten vallen.

Hij was gewend aan dieren, want sinds hij kon lopen, had hij zich op de boerderij van zijn ouders meer thuis gevoeld tussen

alle beesten dan bij de mensen, die hem een achterlijke noemden, een simpele en een imbeciel. Maar hij mocht niet bij de beesten blijven, want hij moest naar Zonhoven en dat kwam door de varkens.

Meneer Roberts was getuige geweest van zijn komst waarbij de zus van Joop hem per ongeluk had aangezien voor de dokter, zoals jonkheer Van Remersdael dat ook gedaan had. Hij moest dus maar alsnog dokter worden, zei hij wel eens gekscherend.

Omdat Joop, die na de dood van zijn ouders aan de zorgen van die oudste zus was toevertrouwd en bij haar en haar man op de boerderij was komen wonen, op een zeer warme zomerdag, toen de koeien landerig de schaduw zochten van een grote rode beuk, met zijn rood aangelopen geslacht buiten zijn broek, zwaaiend met een dikke tak die hij in hun aars wilde planten, want dat vonden ze lekker, achter de varkens van zijn zwager aan zat, ging zijn zus, die met drie jongens tussen de drie en de negen wel iets anders aan haar hoofd had dan een imbeciel broertje van dertig, naar de pastoor van het dorp om eindelijk wat te regelen. Maar de pastoor was juist doende een oude vrouw die in een afgelegen boerderij lag te sterven, de laatste sacramenten toe te dienen, zei zijn stuurse huishoudster.

‘Heeft de oudste zuster van Joop u dit allemaal in zulke geuren en deze kleuren verteld?’ had meneer Van Remersdael willen vragen, toen meneer Roberts hem het verhaal ooit zeer kleurrijk vertelde, maar hij had zijn vraag ingeslikt, omdat hij wist dat zijn vriend een verhaal of gebeuren slechts kon reproduceren, wanneer hij het op eigen wijze kon detailleren.

En meneer Roberts had beeldend verteld hoe de zus van Joop, omdat de pastoor er niet was en ze ook niet door de onvriendelijke huishoudster werd binnengelaten, zolang de neogotische parochiekerk van het dorp binnenging, waar ze in de voorste bank neerknielde, vlak voor het gipsen beeld van de Moeder Gods in haar rol als Maagd der Armen van Fatima, waar ze hardop haar gram haalde: de heilige Moeder Gods moest toch begrijpen hoe moeilijk het allemaal voor haar was; ze probeerde haar drie zonen een goede opvoeding te geven en telkens liep

die domme broer haar daarbij voor de voeten. Ze wist wel dat hij niet goed bij zijn hoofd was en dat zij als oudste zuster het kruis van haar lieve ouders zaliger had moeten opnemen en verder zou dragen, dat had ze immers plechtig beloofd bij het sterfbed van haar moeder toen die de laatste sacramenten kreeg toegediend door de vorige pastoor. Maar zó kon het niet langer! Dat moest de Moeder Gods toch begrijpen, ook al had die in haar leven maar één zoon gehad en geen broer die niet goed bij zijn hoofd was. Op dat moment schrok de goede vrouw natuurlijk van haar eigen woorden die extra hol en onheilspellend klonken in de lege kerk.

'Oh neemt u me niet kwalijk, Moeder Maria, zo bedoelde ik het echt niet!'

'Wat mag de Moeder Gods jou niet kwalijk nemen, mijn kind?' vroeg op dat ogenblik de pastoor, die gewaarschuwd door zijn huishoudster, door de deur van de sacristie op haar afkwam, zonder dat ze het gemerkt had. Hij nam haar mee naar zijn werkkamer, waar het muf rook naar sigaren en stoffige boeken.

De zus van Joop deed aarzelend haar verhaal, waarbij ze telkens hakkelde en hevig kleurde, omdat ze de gemeenzame woorden voor het gebeuren in de varkensstal probeerde voor deze man gods te omschrijven, wat haar niet wilde lukken, daar ze immers wel een flinke moeder, maar weinig taalvaardig en nauwelijks onderlegd was. Toch begreep de pastoor, die in meneer Roberts' versie van het verhaal enkele jaren exegese had gedoceerd aan het bisschoppelijk groot-seminarie, maar naar dit boerengehucht verbannen was, omdat hij te uitgesproken ideeën had over de seksuele geaardheid van de Zoon Gods, haar gestamel precies. En omdat hij bovendien een neef was van broeder-overste Martinus Talman, voorzitter van het bestuur, kwam Joop na enige tijd als knecht op Zonhoven, want dat was zijn voorstel geweest aan zijn eerwaarde neef. Deze kon dat verzoek niet weigeren, zeer tot ongenoegen van dokter Sneek, die een dergelijke werkverschaffing vond getuigen van middeleeuwse opvattingen over sociale zorg en zekerheid, want als deze

starre intellectueel het nodig oordeelde, kon hij zijn verouderde denkbeelden zeer eigentijds verwoorden.

‘Maar als hij in dat ziekenhuis, want dat is het toch, ook van die rare dingen gaat doen?’ had de zus van Joop angstig gevraagd, maar de pastoor had lachend geantwoord, dat er in die kliniek beslist geen varkens waren, dat Joop een eigen kamertje zou krijgen, werk dat hij zeker aankon en dat het verplegend personeel een oogje op hem zou houden. Dat had haar gerustgesteld. Maar toen ze een paar weken later, nadat alles geregeld was, met haar broer in zijn donkere, glimmende zondagse pak en een grote rieten koffer die nog van haar ouders geweest was, hoewel die nooit op vakantie gingen vanwege de beesten, in de hal van Zonhoven stond, kreeg ze weer de bibbers. Joop zag er netjes uit en was zeer rustig, maar ze was altijd bang dat hij op het verkeerde moment vreemd zou gaan doen en een stok zou willen om de varkens te plagen. Ze trok juist de grof geknoopte stropdas om de weke hals van haar broer strakker aan en frunnikte aan de revers van zijn jasje dat hem allang te klein was, toen hij, meneer Roberts, door de hal kwam aanlopen. En voordat hij iets kon zeggen, kwam de zus van Joop onzeker en verlegen op hem af, stamelend dat dit haar broer was die... ‘U weet wel. Pastoor Meertens had dat geregeld.’ En tegen haar broer zei ze, dat hij de dokter netjes gedag moest zeggen.

Doctor Roberts die te allen tijde bereid was voor dokter te spelen, stak joviaal zijn hand uit. ‘Wees hartelijk welkom, jongeman. Mijn naam is Roberts en hoe heet jij?’

De zus van Joop, die niet wist dat meneer Roberts wel een doctor, maar geen dokter was, zei verontschuldigend, terwijl ze met haar zakdoek het zweet afveegde dat op het bolle voorhoofd van haar broer parelde: ‘Hij is nog wat verlegen.’

Ze hield van hem, maar wist nooit hoe je dat zo'n stumper moest laten merken. Als je hem een zoen gaf, deed hij meteen zijn broek naar beneden en wilde rare dingen.

‘Ik ben geen verlegen,’ klonk het schor uit de mond van haar broer, ‘ik ben een voetballer.’ Dat wilde hij altijd graag zijn, als hij met zijn neefjes op zondagmiddag de wedstrijden van de

plaatselijke voetbalclub bezocht.

‘En hoe heet deze voetballer dan’, vroeg meneer Roberts, die plezier kreeg in dit spel der vergissingen.

‘Ik heet Joop’, zei Joop, want dat vond hij een mooie naam.

Toen vertelde zijn zus met een plotselinge blos op haar gezicht die haar zeer fraai stond, dat haar broer Jean-Luc heette, maar Joop protesteerde heftig, dat hij Joop heette, want dat had de dokter hem gevraagd.

En die dokter zei laconiek: ‘Als jij graag Joop heet, dan noemen we je toch Joop, hè Joop?’

Op dat moment kwam dokter Sneek met fladderende witte jas aanbenen en vroeg de zus van Joop uit de hoogte wat er van haar dienst was. De arme vrouw, die door het zien van de witte doktersjas haar vergissing had bemerkt, begon te stotteren dat ze haar broer Jean-Luc kwam brengen.

Meneer Roberts, stevig bij de hand gehouden door de nieuwe knecht, die zijn dokter niet meer wilde loslaten, kwam tussenbeide, toen hij het verstoorde en verbaasde gezicht van dokter Sneek zag.

‘Deze aardige dame komt haar broer brengen, welke hier naar het schijnt zal komen wonen.’

Dokter Sneek, die even van de wijs leek, denkend dat het een nieuwe patiënt betrof, zei geïrriteerd: ‘Maar het is hier een psychiatrische kliniek en geen tehuis voor...’ Het woord kwam niet over zijn lippen.

De zus van Joop bloosde hevig, want ze had het niet gesproken woord goed verstaan, en zei onzeker: ‘Maar mijn broer zou hier komen werken. Pastoor Meertens die een neef is van broeder-over...’

‘Jaja’, onderbrak hij haar hooghartig, want hij begreep ineens waarom en om wie het ging en wat er tegen zijn uitdrukkelijke wil door het bestuur was besloten.

Even later was hij met broer en zus in zijn spreekkamer verdwenen om een en ander door te spreken, zoals hij ambtelijk had gezegd na een nauwelijks gemeend excuus voor het misverstand. Joop, die eerst aan meneer Roberts was blijven trekken

omdat die hem Joop noemde en het een mooie naam vond en ook omdat hij in hem de dokter zag, was maar met moeite meegekomen, toen zijn zus, die het ineens maar eng vond: een patiënt die deed of hij de dokter was, hem nogal ruw had losgerukt van die pseudo-dokter. Vlak daarna was meneer Ramakers, die de gewoonte had bij alles net te laat aanwezig te zijn, de hal komen binnenlopen en had meneer Roberts gevraagd wie de mensen waren die hij zojuist had zien verdwijnen in de spreekkamer van de directeur-geneesheer.

En enigszins grinnikend had meneer Roberts geantwoord: ‘Dat was Joop de Voetballer met zijn lieve zus. Hij heet Jean-Luc, maar we noemen hem Joop, dat vindt hijzelf het prettigste. Hij komt hier werken als knecht.’

Meneer Roberts kende op dat moment nog niet het hele verhaal, anders zou hij er met genoegen aan hebben toegevoegd, dat deze Joop er liefhebberij in had luie varkens een stok in hun aars te rammen.

En nu zat die voetballer als een verdronken kat naast meneer Roberts. Zijn kleren plakten van het natte zand en zijn gezicht plakte nog steeds van de zilte tranen.

‘Ik ben een aap’, zei hij schor, terwijl hij zijn tong tussen zijn onderlip en zijn tanden stopte en in zijn oksel krabde, want dat deden apen. Meneer Roberts kneep hem even in zijn rode wang.

‘Je hebt volkomen gelijk dat je een beest wilt zijn, zij het een aap dan wel een exemplaar van een ander genus. En geloof me, beesten kunnen ook voetballen, wanneer ze dat willen en de omstandigheden hun dat toestaan. Apen bijvoorbeeld. Met kokosnoten!’ En zeer rustig en met overtuiging vervolgde hij zijn verhaal, want hij wist dat Joop, die vroeger Jean-Luc heette, enkel te kalmeren was, als er iemand intensief tegen hem praatte en daarbij voortdurend zijn naam noemde, dat zou de oude Hippocrates ook hebben gedaan, ware hij erbij geweest.

‘Jij bent een beest, Joop. Daaraan moet je goed blijven denken, want beesten durft broeder Rob of zuster Couperus niets

te doen, daarvoor zijn ze te laf, Joop, want ze vrezen grote beesten als jij bent zeer, omdat ze weten dat beesten eerlijk zijn en een hekel hebben aan huichelaars. Ze weten ook dat beesten heel erg boos kunnen worden, als de mensen hun rust verstoren en hun territorium schenden met slagvelden, kernenergiecentrales, autosnelwegen en concentratiekampen, maar daarover hoef jij je niet druk te maken, want jij bent een beest. De Punische Oorlogen, de grote epidemieën, de uitroeiing der aboriginals of de herstelbetalingen mogen jouw harmonie onder geen voorwaarde verstoren.'

Joop snapte er niets van, maar hij vond het heerlijk als meneer Roberts zo praatte. Allemaal woorden, alleen maar voor hem, geen bevelen, verboden, dreigementen of waarschuwingen, alleen maar woorden, die je niet hoefde te begrijpen.

Meneer Roberts legde een hand op zijn dij en ging verder: 'Weet je zeker dat je niet een ander beest wilt zijn? Bijvoorbeeld de grote geile zanglijster die zo uitdagend fluit in de avondschemering dat alle vogels in de buurt van opwinding een ei leggen, ook de koolmees en de ringmus, zelfs de zo verwaande ransuil.' Hij zweeg en keek afwachtend naar Joop, die ingespannen probeerde de stroeve rits van zijn broek te openen om zijn opwinding de baas te worden, maar dat lukte hem niet omdat een slip van zijn geruite hemd in de ritssluiting vastzat.

'Een aap', zei hij meer tot zichzelf dan tot de ander.

'Goed,' zei meneer Roberts, 'jij wilt een aap zijn, maar er zijn vele soorten apen, welke onderling zeer kunnen verschillen. Een brulaap is bepaald geen gorilla, al schept hij er wel over op.'

Even dacht hij na of veinsde althans dat te doen en zei toen opgewekt: 'Ik weet het, getrouwe knecht van me. Jij bent de grote platvoetbaviaan en je hebt een donkerpaarse kont, waarop je zó trots bent, dat je nooit een broek draagt, anders kunnen ze die mooie kont van je niet zien.'

Meneer Van Remersdael had op dat moment even de neiging het verhaal van zijn vriend te onderbreken, omdat naar zijn stellige overtuiging van de smalsnuitapen enkel de mandrils zo'n uitdagend achterste bezaten, maar misschien waren er ook

zulke bavianen. Baviaan klonk trouwens in deze samenstelling mooier: platvoetbaviaan.

Meneer Roberts had Joop, die zijn verdriet en angst nu helemaal de baas was en eindelijk ook zijn broek open had, nu volledig in zijn ban: ‘Jij bent dus de grote, verschrikkelijke, bloedgeile platvoetbaviaan. Joop de Voetballer wordt hij genoemd in het hele bos, want als hij een kokosnoot ziet liggen, geeft hij hem zo'n geweldige lel, dat die noot als een kogel over de bomen suist door het raam van broeder Rob, precies tussen zijn ballen. Nee nog erger, die ballen vallen eraf en als zuster Couperus dan komt, ziet ze die ballen op de vloer liggen en zegt: “Wat zijn dat voor vieze ballen!” en ze gooit ze in de vuilnisemmer.’

Joop begon zo geweldig te lachen bij de gedachte, dat hij bijna stikte, terwijl hij wild in zijn broek graaide en van plezier bijna zijn eigen ballen fijn kneep.

Meneer Roberts sloeg hem op de rug tot hij weer gewoon kon ademhalen, en zei ernstig: ‘Jij moet luisteren, jongeman Joop, en niet lachen, want jij bent de grote platvoetbaviaan die altijd luistert, omdat hij alles wil horen en je hebt een fluit zo groot als een kachelpijp en alle vrouwtjesbavianen in het donkere bos praten over die kachelpijp van jou en scheppen op, dat ze hem hebben zien roken. Maar jij weet wel beter. Wanneer jij je donkerpaarse kont laat zien en je pijp laat roken, vluchten alle vrouwtjes-bavianen, de meerkatten, de mandrils en de orang-oetangs diep het bos in. En omdat er dan voor jou geen enkele baviaanse meer is om een zware pijp mee te roken, kom je gezellig bij mij op bezoek. Ik ben dan ook geen mens, maar een roodgebefte sneeuwganzerik, die in zijn lange leven en op zijn verre vluchten zoveel heeft gezien, dat hij elke platvoetbaviaan met een paarse kont en liefdesproblemen van advies kan dienen. En dan zeg ik, terwijl ik plechtstatig en pronkzuchtig mijn lange hals rek en mijn brede vleugels spreid: “Vertel me maar, mijnheer de baviaan, wat uw probleem is!” En jouw probleem is dan bijvoorbeeld, dat je vanwege haar welige beharing niet met zekerheid weet of een vrouwtjesbaviaan borsten heeft. En dan

vraag ik als sneeuwganzerik: “Gak gak, u wilt weten of een baviaanse behalve een paarse kont ook borsten heeft? Gak gak, dat heeft ze, want alle bavianen hebben borsten.” En dan zet ik een borst op om je te doen inzien dat zulks niet een privilege is van apen en hun derivaat: de mens. Nadat we aldus jouw problemen hebben besproken, kletsen we nog een tijdlang over bevallige vrouwtjesbavianen, goed gevormde vrouwtjesganzen, kokosnoten en over wie allemaal onze soort bedreigen. En wij begrijpen elkaar dan meer dan voortreffelijk, ook al ben ik voorbestemd om door de lucht te vliegen, terwijl jij lekker in de bomen mag spelen. Wij, dieren, weten drommels goed hoezeer je moet oppassen voor een ratelslang in verpleegstersschort die Mathilde Couperus heet of voor een nijlpaard met een pleeborstel op zijn kop die broeder Rob heet, want dat zijn in de regel vervelende, verklede mensen, die gaarne anderen schrik inboezemen.’

Joop, die nu helemaal relaxed tegen zijn geleerde vriend aanleunde, haalde zijn hand uit zijn broek en zei: ‘Ik ben niet bang voor een nijlpaard, maar wel voor de spuit en de zuster zegt altijd tegen de broeder dat hij moet spuiten en de zuster is strontgemeen want dan zegt hij tegen de broeder dat hij moet spuiten en dat doet hij. Ik wil een andere zuster.’

Meneer Roberts trachtte niet zoals gewoonlijk Joop op het incorrecte gebruik van het persoonlijk voornaamwoord te wijzen, maar keek alleen maar meewarig en liefdevol naar de lobbes naast hem, alsof het zijn mislukte zoon was voor wie hij er niet in geslaagd was voldoende verstand in die ene onbezonnen daad te stoppen. En ongewoon zacht voor zijn doen zei hij: ‘Ja Joop, dat willen we allemaal. Wie van ons wil dat niet, een andere zuster?’

Toen hielp hij de knecht met het sluiten van zijn broek, want het verhaal was afgelopen, en Joop, die hem liet begaan, zei tegen meneer Ramakers naast hem op de bank: ‘We willen een nieuwe zuster,’ en toen weer tegen meneer Roberts, ‘hoe heet de nieuwe zuster?’

En die begon meteen te fantaseren, terwijl meneer Ramakers probeerde iets te zeggen, maar grote moeite leek te hebben de juiste woorden te vinden: ‘Ja, hoe heet die nieuwe zuster nu ook al weer? Haar naam is me even ontschoten en doet er eigenlijk ook niet toe. Het belangrijkste is, dat ze lief en mooi is. Ik durf te stellen, dat zij zeer mooi dient te zijn. Wat mij betreft heet ze Clothilde of Veronica, ze mag zelfs Gerda of Koosje heten, als ze maar uitzonderlijk lief en buitengemeen mooi is.’

‘En hij heeft dikke tieten en hij heet Jannie’, zei Joop met dikke tong, want die naam hoorde hij altijd, als mevrouw Schulte haar verleden in de parkietenkooi toesprak.

Eindelijk slaagde meneer Ramakers erin wat hij wilde zeggen, over zijn lippen te krijgen: ‘Ik meen me te herinneren, dat mijn vriendin ooit het plan opperde in de verpleging te gaan, zoals dat zo wonderlijk heet, en mijn vriendin over wie ik u verteld heb, draagt de naam Gerda, hoewel ik haar in gedachten graag Geertje noem. Het is misschien mogelijk haar, wanneer ik haar weer eens tref, te vragen of zij wellicht onze nieuwe zuster wil worden, maar u gelooft me natuurlijk pas, als mijn vriendin een keer op bezoek komt. Dan zult u haar tevens op haar geschiktheid kunnen beoordelen.’

‘Mijn zuster heet Jannie’, zei Joop koppig, ‘en hij had dikke tieten.’

Meneer Roberts aaide hem over zijn bolle, wankele hoofd en zei ernstig: ‘Als onze nieuwe zuster een lieve en mooie zuster is, stel ik mij voor, dat de naam Jannie haar beter zal passen dan de naam Gerda.’

Toen richtte hij zich tot meneer Ramakers: ‘Maar als uw vriendin liever naar de naam Geertje luistert, is ze wellicht eveneens zeer geschikt als onze nieuwe zuster. Het zal ons dus een genoegen zijn haar eens te ontmoeten.’

De aangesprokene knikte afwezig en mompelde binnensmonds iets dat alleen voor hem zelf of die verre vriendin bestemd was.

Joop die nooit iets snapte maar het wel altijd haarfijn aanvoelde, aaide de wang van meneer Ramakers, terwijl hij opgewekt

zei: ‘We krijgen twee nieuwe zusters, één Jannie en één... hoe heet die?’

‘Geertje’, zei meneer Roberts.

Op dat moment kwam zuster Couperus de ruimte binnen en trok hard aan de koperen bel om iedereen weg te jagen, naar het spreekuur, de creatieve therapie of zijn kamer. En Joop vroeg ze met strenge stem of hij niets te doen had.

‘Wie moest vandaag de badkamers dweilen en de badkuipen schuren?’

‘Ik,’ zei Joop opgewekt, ‘en we krijgen een nieuwe zuster!’

‘Geen sprake van,’ zei ze resoluut, ‘ik ben hier de zuster.’

‘En ik was een baviaan’, grinnikte Joop, want dat woord had hij onthouden.

‘Een grote, geile platvoetbaviaan’, zei meneer Roberts bij zichzelf, terwijl hij de ontmoetingsruimte verliet, maar dat hoorde zuster Couperus niet meer. Ze reikte de oude mevrouw Schulte haar looprek en snauwde dat ze best zelf kon lopen en dat ze recht moest staan. En toen de oude dame toch door haar schouders zakte en huilerig klaagde, zei ze met een valse glimlach en quasi amicaal: ‘Vooruit! Voor aanstellers hebben we geen tijd. U kunt het wel, als u maar wilt.’

Jonkheer Van Remersdael, die als laatste de ontmoetingsruimte verliet, had weliswaar niet aan het gesprek tussen Joop en de beide anderen deelgenomen en hoewel er niemand was om naar hem te luisteren en er ook geen aanleiding was om te stotteren, omdat niemand hem kwaad gemaakt had, stamelde hij toch met ingehouden woede: ‘Een nieuwe zuster zou zeer welkom zijn.’

Toen deponeerde hij zijn lege koffiebeker in de vuilnisemmer waarin de kloten van broeder Rob zouden hebben moeten liggen.

Een sleutel voor Jannie van Poelgeest

Zonhoven was haar zoveelste betrekking en toen die enge dokter Sneek langzaam haar met veel moeite geschreven sollicitatiebrief opvouwde en schamper opmerkte dat ze wel erg dikwijls van baan was veranderd, kon ze hem moeilijk de waarheid vertellen, ook al bleek uit zijn vrijpostige blik dat hij het juiste antwoord op zijn vraag wel vermoedde. Ze kon die geleerde man moeilijk vertellen, dat ze al zoveel baantjes had gehad, niet omdat ze nergens voor deugde of steeds wat anders wilde, maar omdat ze er in de ogen van mannen ‘lekker’ uitzag. Dat woord gebruikten ze altijd om hun opdringerige gedrag tegenover haar goed te praten. Ze zag er lekker uit! En tegen de tijd dat ze zelf daarmee overweg kon - maar daarvoor moest haar vader eerst dood zijn - was ze te oud.

Toen ze, nadat hij eindelijk gestorven was, voor het eerst van haar leven schoorvoetend en in haar eentje een dancing binnenkwam, omdat iedereen haar gezegd had dat ze nu eindelijk van het leven moest gaan genieten, hoorde ze een melkmuil van een jaar of zestien tegen een andere knul zeggen: ‘Moet je die daar zien! Wat een lekkere tieten!’

En de ander had verveeld gereageerd: ‘Ja, maar een ouwe kop!’ Ze was meteen weer naar buiten gegaan.

‘Heeft u het al gezien, mevrouw,’ vroeg het meisje van de garderobe, ‘goh, zonde van het geld.’

Dat was ook zo. Ze had een boel entree moeten betalen om één nare opmerking te horen, maar dat was minder erg dan dat ‘mevrouw’ van het meisje, dat haar meewarig haar jas reikte. Was ze echt al zo oud, dat zo'n kind ‘mevrouw’ tegen haar zei?

Op weg naar huis had ze lopen grienen. Ze was vol zelfmedelijden die avond maar moeilijk in slaap gevallen, en toen ze eindelijk sliep, zag ze de gekleurde lampen van de dancing en kwam die melkmuil op haar af, maar de handen die haar

grepen, waren die van haar vader en ze gilde dat ze nog huiswerk moest maken.

Als jong meisje al was ze van school af gemoeten, omdat haar moeder ziek werd en bijna niets meer kon, dus moest zíj voor haar broertjes en het huishouden zorgen. Ze was tenslotte de enige dochter. Erg prettig had ze het niet gevonden, omdat ze graag leerde, maar ze was opgevoed met een moraal waarin voor eigen zin geen plaats was, alleen voor die van anderen. Een jaar later moest ze er een baan bij nemen, omdat haar vader als timmerman geen vast werk vond en ook steeds minder voor los werk gevraagd werd.

'De bouw is ingeklapt', zei hij, maar hij was zelf ingeklapt en zat hele dagen in de kroeg, want daar viel dat niet zo op. Alleen bracht dat geen geld in het laatje, dus moest zij werk zoeken en dan maar 's avonds het huishouden doen.

Het ene baantje was toen gevolgd op het andere, alleen maar omdat ze een meisje was en flink voor haar leeftijd. Het fijnste was een baan als verkoopster in een kleine boekhandel geweest, omdat ze daar de kans kreeg om, als het rustig was in de zaak, van alles te lezen, zodat ze een beetje kon inhalen wat ze door een half afgemaakte school had moeten missen. Haar baas in die boekhandel was een wat wereldvreemde man, die haar dat gunde en het zelfs stimuleerde, maar die ook als er niemand in de zaak was, klaagde dat zijn vrouw hem niet begreep, terwijl hij probeerde haar borsten aan te raken. Maar dat was niet de reden van haar ontslag. Ze moest er weg, omdat hij failliet werd verklaard, waarbij bleek dat hij de boeken vervalst had met slecht geschreven gedichten over haar borsten en die van de meisjes vóór haar.

Jaren later had ze hem op de begrafenis van haar moeder weer ontmoet en hij had verlegen gezegd, dat hij in een uitleenbibliotheek werkte en haar nog steeds miste, terwijl hij naar haar borsten staarde in de van een slanker nichtje geleende zwarte jurk. Ze had lachend willen reageren, maar dat kon niet op een begrafenis: 'U moet niet zeggen dat u mij gemist hebt maar dat u zé hebt gemist!'

Ze had maar niets gezegd, want het was geen kwaaie man; hij bedoelde het goed en zou nooit, zoals de meeste andere kerels over ‘zé’ praten en haar waarschijnlijk dus niet eens begrijpen. Ze werkte toen al niet meer in een winkel, in een magazijn of op kantoor, omdat het overal waar ze haar werk tussen en met mannen moest doen, uitdraaide op dubbelzinnige praat en handtastelijkheden.

Na haar laatste baantje als winkelbediende, in een grote zelfbedieningswinkel, waar ze ontslag nam, omdat de chef van de vleeswaren, die ook háár chef was, te veel vlees in zijn kuip wilde, had ze op voorspraak van de parochiegeestelijkheid werk gevonden in een dagverblijf voor geestelijk gehandicapten, wat volgens de stuurse directrice die haar aannam, heel dankbaar werk was dat ze volgens haar zieke moeder goed zou aankunnen, omdat ze zelf zo'n broer had.

Hoe vermoeiend zulk dankbaar werk was, ondervond ze al de eerste dag en hoe slecht het betaald werd, een maand later toen ze haar eerste salaris kreeg, maar er waren in elk geval geen mannen die haar konden lastig vallen, alleen maar pupillen, die hoogstens lastig waren voor zichzelf. Later zou ze beseffen dat die jaren bij de gehandicapten haar hadden voorbereid op haar werk in de Zonhovenkliniek. Bijna acht jaar was ze iedere morgen naar het dagverblijf ‘De Beukenhof’ van de Rooms-Katholieke Stichting voor Hulp aan Gehandicapten ‘Sint Jan Baptist’ gefietst en elke avond weer terug naar huis waar ook zo'n broertje was voor dag én nacht. Die sleur van jaren was maar twee keer echt doorbroken: toen haar moeder stierf en een half jaar later haar vader, hoewel die niet echt stierf maar doodbleef.

In haar groep zaten vier mongolen, die het ene moment vreselijk aanhankelijk en vrolijk waren, maar het volgende ogenblik het bloed onder je nagels vandaan konden halen, als ze hun zin niet kregen. Dat dacht ze in het begin, maar later wist ze dat ze dat deden als ze iets niet echt snapten, want ook mensen met weinig begrip willen toch alles wat er met hen gebeurt, begrij-

pen. Verder waren er Henk, een spastische jongen die ook zwaar geestelijk gestoord was, een autist die altijd op de grond in een hoek zat waar hij met een afgesabbeld speelgoedbeest zwaaide, en Marijke, aan wie je niets zag, maar voor wie je iedere dag nieuw was, omdat haar geheugen een ééndagsvlieg was.

'Ik ben juffrouw Jannie, weet je nog Marijke?'

'O ja, juffrouw Jannie', zei ze dan, maar ze herkende je niet. De klank van je naam was alleen maar een bekend en vertrouwd geluid, verder niks.

'Wie ben jij? Kom je dan met me spelen?' vroeg ze elke morgen en dan haalde ze een kist vol oude lappen, poppen en versleten speelgoedbeesten leeg en ging midden tussen de rommel zitten, nadat ze eerst ruzie had gemaakt met Jeroen, de autistische jongen, die zijn speelgoedbeest niet wilde afstaan en die, omdat hij niets zei en alleen maar verder ineen dook, Marijke aanzette tot steeds harder geschreeuw en een toenemend agressief gedrag. Dat duurde altijd een paar minuten, waarin juffrouw Jannie moest proberen de gedachten van het meisje, voorzover ze die had, op wat anders te richten en meestal verdween het onwillige speelgoedbeest dan uit haar lekke geheugen. En elke dag weer zat Marijke tussen het speelgoed en kregen poppen en beesten nieuwe namen of speelde ze in de oude kleren een andere rol.

'De goede God schept voor onze Marijke elke dag een nieuwe aarde', zei pater Hermans, de geestelijk adviseur van de Stichting Sint Jan Baptist, eens vroom, toen hij de groep van Jannie bezocht en meewarig naar de uitverkoopprodukten van zijn eigen goede God keek. En Jannie vond dat wel mooi gezegd van hem, maar hij hoefde Marijke niet elke dag uit te leggen hoe het op die nieuwe aarde toeging en welke gedragsregels er golden, hij hoefde nooit voorwerp van Marijkes wispelturigheid te zijn; hij hoefde alleen maar sigaren te roken tijdens stafvergaderingen en minzaam te knikken, als hem problemen werden voorgelegd, die hij doorschoof naar de inrichtingspsycholoog of afdeed met de vrome opmerking, dat het personeel van het dagverblijf zwaar doch dankbaar werk verrichtte waarvoor God

een ieder zou belonen. Maar op Jannies salarisstrookje op het einde van elke maand stond nooit een extra premie uit de hemel.

God mocht dan misschien voor Marijke elke dag een nieuwe aarde scheppen, juffrouw Jannie liep rond op de oude aarde en moest elke dag opnieuw kennis maken met een imbeciel meisje dat, naarmate ze ouder werd, steeds meer problemen gaf. Ze had steeds minder kleren nodig voor de spelletjes die ze speelde en ze wilde dat de juffrouw ook haar kleren uitdeed.

'Ik heb tieten,' zei ze dan plat, 'en in die tieten zit melk voor een kind en als je dan je onderbroek uitdoet, krijg je een kind, een mooi kind!' En ze herhaalde het met lange, schrille uithalen: 'Een kind, een kind, een héél mooi kind!'

Maar Jannie wilde geen kind. Elke avond bad ze god alstublieft dat ze geen kind wilde. Als ze maar géén kind kreeg. Naar een consultatiebureau durfde ze niet en ze kon ook niet tegen de huisarts zeggen, dat ze een spiraaltje of zo wilde, omdat haar vader niet van haar kon afblijven. Elke maand was ze doodziek van de buikpijn, maar het was ook het fijnste wat haar elke maand overkwam. En dan zei ze uitgelaten tegen Marijke, die dat toch niet begreep, dat ze lekker geen kind kreeg, nog lange niet, elke maand opnieuw, totdat haar vader dood was. En het was of die malle Marijke het toen begreep, want de dag na zijn begrafenis had ze de mooiste pop uit de kist kapot gesneden met een mes uit het keukentje van de afdeling en daarna met een schaar bewerkt.

'Mijn mooie kind is dood', schreeuwde ze hysterisch en kwam naakt tevoorschijn uit de hoop lappen waar ze onder was gekropen.

'Laat me je helpen met aankleden,' zei Jannie, terwijl ze tussen de oude lappen naar de eigen kleren van het meisje zocht, 'dan maken we een nieuw kindje voor je.'

'Kan niet,' riep Marijke wild, 'sufferd! Meisjes kunnen geen kind alleen. Dat moet met een jongen in je gaatje!' En ze spreidde haar witte spillebenen om het te laten zien.

'Ik kan het met Henk, die heeft een plasser', schalde het door

de ruimte, maar een half uur later was ze haar eigen wijsheid vergeten en zat ze weer met haar duim diep in de mond te neuriën, met de poppen om zich heen, die haar tegen de boze buitenwereld moesten beschermen. En weken later had ze tijdens het eten, waarmee ze altijd vreselijk knoeide, ineens met haar mond vol gezegd: 'Morgen word ik oud en dan ga ik dood!'

En Henk, de spastische imbeciel uit de groep, grinnikte toen met een scheve mond naar haar en probeerde 'lekker kut' te zeggen, maar dat verstond hij enkel zelf.

'Hij heeft in zijn broek gepiest', schreeuwde Marijke, terwijl ze van haar stoel opsprong en naar een plas op de vloer wees, maar er reageerde niemand, want van de mongolen zaten er twee elkaar te aaien en de beide anderen voerden elkaar zeer onhandig de soep die juffrouw Jannie juist voor hen had opgeschept. Jeroen was er die dag niet en Henk was nog steeds verlekkerd bezig zijn eigen woorden, waarnaar niemand ooit luisterde, in te slikken, lekker kut! Die plas van hem moest ergens naartoe en juffrouw Jannie zou na het eten de boel wel opdweilen.

Er was met zijn ouders afgesproken, dat ze hem nooit zonder incontinentieluier naar het dagverblijf lieten komen, maar zijn vader had, toen de directrice hem daar eens verwij tend aan herinnerde, heftig geprotesteerd dat dat allemaal geld kostte en dat het ziekenfonds het niet vergoedde, omdat zijn zoon niet ziek maar gek was.

'Alsof gek zijn niks kost!' had Jannie hem horen schreeuwen in het kantoortje naast de keuken, waar ze juist de doek uitspoelde waarmee ze de plas van Henk had opgeveegd. 'Als jullie hem wat vaker op de pot zetten, hoeft hij het niet in zijn broek te doen', kwam er bitter achteraan.

Jannie begreep die ouders wel en kon zich goed voorstellen dat zo'n zoon niet meevalt, als je het niet breed hebt, dus durfde ze hun een tijd later op een open dag ook niet vertellen, dat Henk het steeds vaker in zijn broek deed als hij zich over iets opwond en dat Marijke, naarmate ze ouder werd, steeds vaker een reden tot opwinding was voor hun zoon, die immers ook

ouder werd. Ze wilde dat ze hem wat beter verstond, zodat ze het verschil kon horen tussen ‘smakelijk eten’ en ‘lekker kut’, want dat verschil was elke dag weer een plas op de vloer onder zijn stoel. En toen zijn stem begon te breken, werd het steeds moeilijker hem te verstaan, terwijl het van toen af net zo belangrijk was dat hij goed werd verstaan. Maar dat had ze die ouders niet durven uitleggen, want dan had ze woorden moeten gebruiken, die ze zelf niet over de lippen kon krijgen.

‘Hij heeft in zijn broek gepiest,’ schreeuwde Marijke nog eens, ‘u moet de dweil pakken!’

‘Henk moet eerst eten’, zei Jannie en toen had Henk, terwijl ze de lepel naar zijn mond bracht, ineens haar blouse opengetrokken en omdat het hem niet lukte haar borsten te grijpen, begon hij zichzelf te slaan en ze zag de plas onder zijn stoel groter worden. Ze durfde het een oudere collega, die haar dienst overnam, niet te vertellen, omdat die waarschijnlijk schamper zou hebben opgemerkt: ‘Hoe kan een spastische stumper als Henk nou je blouse opentrekken? Die knul kan nog geen lepel met soep zonder morsen naar zijn mond brengen.’

De volgende dag had ze toch maar een wijde trui aangetrokken, ook al besefte ze dat het van Henk een toevalstreffer was geweest en eigenlijk gunde ze het hem wel, al was ze ervan geschrokken en vond ze het niet prettig.

Op de reclame en in films moest een vrouw mooie borsten hebben, maar zij had er tot nu toe alleen maar last van gehad, of de mannen in haar omgeving hadden dat. Of het nu zuiplappen waren zoals haar vader, die zijn handen niet thuis had kunnen houden als hij te veel gedronken had en zijn eigen dochter verwarde met wat hij op de reclame gezien had, of gluiperds zoals haar chef in de zelfbedieningszaak, die meende dat hij haar mocht pakken omdat ze op de loonlijst stond. En zelfs een spastische ongeluksvogel als Henk, die alleen maar kon drómen van tederheid, omdat hij zijn spieren niet de baas was, wou haar pakken.

‘Waarom heb jij die ouwe-tutten-trui aan?’ vroeg haar jongste

broer, toen ze hem die avond zijn eten opschepte.

‘Omdat ik graag een ouwe tut ben, nou moe!’ schreeuwde ze ineens met de tranen in haar stem.

‘Sorry hoor’, zei hij verongelijkt. En haar oudste broer, die weer zat te kwijlen boven zijn eten, zei met zijn slome, dikke stem: ‘Jannie is niet ouwe tut, mama was ouwe tut.’

Ze werd kwaad en snauwde: ‘Zo mag je niet over mama praten en je kwijlt weer op je bord!’

Hij zweeg geschrokken en ze wist dat hij het niet zo bedoelde en enkel in zijn gebrekkige woorden wilde laten weten wat hij wist: dat zijn moeder een oude vrouw was geweest en dat zijn zus een jonge vrouw was.

‘Is toch zo’, zei hij verongelijkt, terwijl hij met zijn mouw een sliert kwijl uit zijn mond opving.

‘Laat maar’, zei ze ineens vertederd en niet meer boos.

Hij was de enige die echt om haar gaf en om wie zíj gaf. En toen hij later in bed lag en de jongste naar de televisie zat te kijken, ging ze maar naar haar kamer. Haar moeder leefde nog, toen ze als eersten in de straat een televisie kochten om haar achterlijke broer rustig te houden en haar vader uit de kroeg, maar het had niks geholpen. Alleen de jongste keek ernaar.

Voor de spiegel deed ze de wijde trui uit en tegen haar spiegelbeeld zei ze wat ze zou gaan doen. Dat wist ze ineens. Ze moest dit huis waar ze de ziekte van haar moeder en de zure adem van haar vader bleef ruiken, verlaten. Ze moest het huis uit! De jongste moest maar een kamer gaan zoeken en op zichzelf gaan wonen, daarmee dreigde hij toch al bij elke ruzie. En de oudste moest dan maar naar een tehuis. Dat had eigenlijk meteen na de dood van haar vader gemoeten, maar ze was toen zo blij dat ze eindelijk van hem af was, dat ze zich had voorgenomen die schapen - zo noemde een buurvrouw ze - eindelijk gelukkig te maken na die rotte jaren van haar moeders ziekte en de hel daarna met haar altijd dronken vader.

De familie had gezegd dat ze dat niet langer aankon, maar overmoedig had ze geantwoord: ‘Ik kan het al járen aan!’

Maar dat was grootspraak geweest. Iedere avond als ze dood-

moe van het dagverblijf thuiskwam, waar nóg een groot kind wachtte dat gevoerd moest worden en op de wc geholpen, terwijl een ander groot kind met zijn vrienden de buurt onveilig maakte, kreeg ze sterker het gevoel dat haar leven voorbijging zonder dat ze echt iets beleefde. Ze kon een baan zoeken waarbij ze intern kon zijn. Ze had wel geen diploma's, maar ervaring genoeg met gehandicapten en ze kon altijd nog een cursus gaan volgen. Als ze in zo'n inrichting een eigen kamer kreeg, had ze een plek om te leren, lekker puh! en ze stak haar tong uit naar haar spiegelbeeld. Maar toen ze beneden kwam en haar broer wakker moest maken, die bij de televisie in slaap was gevallen, wist ze dat het nog niet kon. Het was nog zo'n kind; hij had haar nodig, al had hij nog zo'n grote mond. Ze deed de televisie uit.

'Hoe kun je in godsnaam slapen met zoveel lawaai?'

'Goh, loop jij in je beha', vroeg hij slaperig, terwijl hij recht ging zitten, 'heb je die tuttentrui weggegooid? Ik wist niet dat mijn zus zulke mooie tieten had.'

Ze voelde zich betrapt, was helemaal vergeten dat ze die trui niet meer aanhad en nu zat die knul naar haar te gapen.

Ze werd weer kwaad en zei vinnig: 'Pak ze dan als je kan! Je bent al net zo'n vuilak als je vader was!'

Toen werd hij klein en zei timide: 'Maar zo bedoelde ik het toch helemaal niet. Ik mag je borsten toch wel mooi vinden. Dat zijn ze toch ook!'

Toen was ze in huilen uitgebarsten en naast hem op de bank komen zitten.

'Vergeef me maar, ik wist niet wat ik zei.'

Hij keek haar schuldbewust aan en zei nog eens, dat hij er niets mee had bedoeld en dat hij niet wist dat hun vader... Ze sloeg haar arm om hem heen en terwijl hij met zijn jongenskop op haar schouder rustte, vertelde ze hem het verhaal dat ze nog nooit eerder aan iemand verteld had. Alles, de vernederingen die ze jarenlang had moeten ondergaan, de angst voor ontdekking, maar vooral haar angst voor slaag, als ze iets zou vertellen, haar afkeer van haar zieke, bedlegerige moeder, die het allemaal

moest hebben geweten maar nooit wat zei, de afkeer van mannen die lief tegen haar deden, ook als ze echt aardig waren. Het hele verhaal van haar jeugd, het geheim van die jeugd, vertelde ze aan een jongen van zeventien die zijn jeugd nog lang niet achter zich had. Maar die avond begreep hij het en waren ze met zijn tweeën heel dicht bij elkaar, echt broer en zus, één avond maar, één keer, want de dag erna was hij het vergeten en maakte hij weer ruzie met haar over hoe laat hij thuis mocht komen en over de vrienden die hij van haar niet mocht hebben.

Maar hij had die vrienden wél, lawaaierige opscheppers, de meesten ouder dan hij. En met die vrienden werd hij een tijd later betrapt bij een inbraak met geweldpleging. Het kwam tot een proces voor de kinderrechter, die onbewogen de woorden ‘inbraak en geweldpleging’ gebruikte, terwijl het slachtoffer, een lieve oude vrouw met haar arm in het gips, erbij zat te kijken. Haar broer werd voor maanden in een inrichting voor jeugdige delinquenten geplaatst en haar oudste broer, die er allemaal niets van snapte maar wel de hele dag erom zat te grienen, in een inrichting voor zwaar geestelijk gehandicapten. Dat had de gezinsvoogd, die in die weken bijna dagelijks in de buurt was, eindelijk weten door te drukken, voor haar eigen bestwil, zei hij. En toen Jannie de pastoor van de parochie, die zich ook ineens met van alles begon te bemoeien, vertelde dat ze graag ergens intern wilde gaan werken, beloofde die, dat hij iets voor haar zou zoeken. Ze bleef in het lege, ouderlijk huis wonen, waar ze overal de schim van haar gestorven vader tegenkwam. En overdag voerde ze de autist zijn eten en keek toe bij de spelletjes van Marijke, die steeds openhartiger werden. Ze hielp spastische Henk, die al 1 meter 90 was, op de wc of ze dweilde de plas op onder zijn stoel, als hij weer eens vergeefs ‘lekker kut’ had willen zeggen. Ze ging met de mongolen naar het park om de eendjes te voeren, want dat vonden ze fijn.

En 's avonds zat ze doodmoe alleen thuis en droomde van een lieve jongen, die niet meteen alles wou. Maar als ze in de stadsbus of op straat in een winkel of een park zo'n aardige

jongen zag, was het een getrouwde man met een kind op zijn schouders dat altijd blond was, of een intellectueel type, die een dure krant las op een bank, of zo maar een knappe knul met een meisje aan zijn arm, die haar nog niet zag stáán. En nooit durfde ze iemand aan te spreken, bang dat hij zou zeggen: ‘Jij bent toch die meid die het met haar eigen vader hield en die winkeljuf die niet van de vleeswaren kon afblijven? Jij bent toch die griet met die grote borsten waar haar eigen broertje niet naar mocht kijken? En zit dat arme joch daarom soms in de gevangenis?’

Ze hield het alleen maar bij zichzelf uit; ze had trouwens geen tijd voor anderen, hield ze zichzelf voor, want 's avonds na het werk was ze te moe en in het weekend ging ze bij een broer op bezoek. De jongste in de strafinrichting werd steeds opstandiger en luisterde steeds minder naar wat ze hem zei of probeerde te zeggen.

‘Je komt toch zeker niet om mij naar de verhalen over die halvegaren van je te laten luisteren. Als je niks beters weet, kun je net zo goed wegblijven!’

En hij wou dat ze seksblaadjes voor hem meenam, want je moest in die klote inrichting toch wat moois aan de muur van je cel hebben hangen als je je aftrok. Ze was hevig geschrokken van de ongegeneerde vraag en besefte dat ze geen flauw idee had van het leven met enkel jongens in zo'n gesticht, want dat was het, zei hij opstandig. Ze keken na het bezoekuur verdomme in je onderbroek of je niks had laten binnensmokkelen, want de helft van de knullen was verslaafd aan verdovende middelen.

Dat was haar broer in die andere inrichting ook, maar daar waren ze onderdeel van de behandeling. Als ze hem opzocht, zat hij apathisch en kwijlend tegenover haar, of huilde dat hij naar zijn moeder wou. En de groepsleider zei haar, dat hij vaak zat te huilen, nauwelijks at en dat hij niets bijleerde. Jannie wilde hem wel mee terugnemen, maar dat kon niet meer volgens de psycholoog van het huis, die ze te spreken had gevraagd en wie ze vertelde, dat haar broer thuis in zijn gewone doen en met de regelmaat van de dagelijkse bustocht naar en van het dagverblijf, best handelbaar was. En de man negeerde haar opmerking

dat ze zelf in een dagverblijf werkte en goed wist hoe ze met zulke mensen moest omgaan.

'Het geval van uw broer is sterk progressief', had hij afstandelijk gezegd en ze had niet gesnapt wat hij bedoelde. Progressief betekende toch dat iets vooruitgaat.

Toen ze een tijdje op Zonhoven werkte, begreep ze die geheimtaal beter, omdat meneer Roberts er plezier in had haar alles wat ze niet snapte, uit te leggen.

'U bent helemaal niet dom. U heeft alleen niet geleerd, maar een mens hoeft niet geleerd te hebben om geleerd te zijn. U hebt geleerd van het léven: u heeft verstand van incest, van zwakzinnigheid, criminaliteit en van stervensbegeleiding, want u had immers een vader, twee broers en een moeder. Zal ik u eens iets zeggen?' En toen was hij gaan praten alsof het zo uit een boek kwam. 'U bent zeer vertrouwd met de revalidatie en resocialisatie van langdurig hulpbehoevenden; u draagt ongemeen veel bij tot een optimaal behandel- en leefklimaat in deze overigens zo grauwe inrichting. Daarom alleen al zoudt ú eigenlijk de hoofdverpleegster moeten zijn in plaats van die zure zuster Couperus.'

'Wilt u dat voor me opschrijven? Dan kan ik het van buiten leren', had ze willen zeggen, maar hij was doorgegaan en later had ze kinderachtig genoeg voor de spiegel geprobeerd te herhalen wat hij haar allemaal gezegd had.

'U toont altijd zeer veel geduld in het aanhoren van elke klacht, of ze nu ridicuul dan wel relevant is, en u hebt het vermogen die klacht vervolgens te vertalen in een heldere probleemstelling. Daarom zoudt u buitengewoon geschikt zijn voor een meer verantwoordelijke functie dan de nederige welke u nu uitoefent.'

'Hoe bedoelt u dat?' had ze verbaasd gevraagd.

'Ik zal u een voorbeeld geven: de oude heer Wolf komt bij u om te klagen, dat niemand hier in huis, zelfs niet iemand van het vrouwelijk geslacht, bij hem op de foto wil, terwijl hij toch ooit een zeer gewaardeerd fotograaf was. Wat doet u vervolgens? U kleineert de goede man niet door hem te wijzen op de realiteit, waarin hij immers niet over een fototoestel beschikt,

maar u vraagt hem monter: “U wilt weer mooie foto's bekijken?” Dat is de probleemstelling. En u kent tevens de therapie. U geeft de man namelijk wat oude tijdschriften en een schaar om enige mooie meisjes uit te knippen, in wie hij zijn dochter herkent en die hij vervolgens iedereen wil laten zien, als waren het door hem zelf gemaakte opnamen van een dochter die hij naar mijn weten nooit gehad heeft.’

Lachend had ze gezegd: ‘De eerste keer anders niet. Toen werd hij alleen maar kwaad. Maar ik was ook zo stom geweest om ze voor hem uit te knippen. Dat wilde hij liever zelf, want dat vindt hij nu eenmaal fijn. Het is al erg genoeg, dat hij geen foto's meer kan maken.’

‘Ziet u wel,’ had meneer Roberts enthousiast gereageerd, ‘dat is nu het bewijs van wat ik zou willen noemen: uw grote sensibiliteit voor de menselijke aspecten van de hulpverlening, gekoppeld aan een grote creativiteit in het bedenken van onorthodoxe oplossingen.’

‘Doe niet zo gek’, had ze blozend gezegd, want ze begreep wel niet wat hij zei, maar precies wat hij bedoelde.

Je hoeft niet geleerd te hebben om geleerd te zijn. Meneer Roberts bedoelde gewoon, dat je net zo goed van het leven zélf kunt leren en daar had hij natuurlijk wel gelijk in, maar wat je van het leven leert, geeft wél littekens en wat uit boeken komt, doet hoogstens pijn aan je ogen en het zit alleen maar opgeborgen in je hoofd. Haar aan incest gerelateerde problematiek - die mooie woorden had ze ook van hem - zat niet enkel in haar hoofd, maar in haar hele lichaam en haar huid was één groot, onzichtbaar litteken.

Overdag kon ze het vergeten en ze was zelfs wel eens gevleid, als mensen die ze goed kende, flirtende opmerkingen maakten of haar tijdens een gesprek nauwlettend bekeken, maar 's nachts, wanneer ze meestal te moe was om vast te kunnen slapen, kwamen de nare dromen, al jaren! Bijna elke nacht kwam hij met zijn stinkende adem over haar heen hangen en dan werd ze in paniek wakker zonder te weten wat hij precies in haar droom

gedaan had, maar het deed wel overal pijn wáár hij het gedaan had. En nadat haar moeder was gestorven, droomde ze ook van háár. Dat haar eigen moeder zonder iets te zeggen, erbij zat en toekeek.

Eenmaal op Zonhoven, probeerde ze de afschuwelijke tijd dat ze aan het ziekbed van haar moeder had gezeten en dat haar vader haar steeds vaker tot steeds meer dwong, te vergeten, maar ze rook nog de stank van dat langzaam stervende lichaam, die zich vermengde met de stinkende adem van haar altijd dronken vader. En ook het moment van haar sterven zag ze steeds opnieuw vóór zich, het witte schuim op die smalle, bloedeloze lippen en de doffe ogen, die niets meer zeiden, niets lieten merken. Dat was het ergste geweest van haar moeders dood, dat ze op dat moment zeker wist dat ze haar geheim nooit met haar moeder zou kunnen delen en dat ze nooit zou weten of haar moeder zich had neergelegd bij alles of gewoon niet bij machte geweest was zich te verzetten.

'Je had wat moeten doen, me moeten beschermen, je had hem namens mij moeten vermoorden!' had ze geschreeuwd op die koude winteravond.

Haar beide broers waren op aanraden van de huisarts bij een tante sinds de toestand van haar moeder kritiek was, 'terminaal' wist ze later, en haar vader zat die avond terminaal in de kroeg. En toen haar moeders hoofd opzij viel en er alleen nog kleine plofjes lucht uit haar mond kwamen, waardoor ze begreep dat dat de dood was, was ze over de dode heen gevallen en had wanhopig geschreeuwd: 'Je moet niet weggaan. Als jij weg bent, is er helemaal niets meer wat hem tegenhoudt!'

Maar huilend besefte ze dat ze tegen het verleden schreeuwde en toen moest ze een dokter bellen om officieel de dood te laten vaststellen en een buurvrouw vragen zolang bij het lichaam van haar moeder te blijven, omdat ze naar het café moest gaan waar haar vader half lam zat te klagen tegen de man achter de bar, dat zijn lieve vrouw zo vreselijk ziek was.

'Ze is niet vreselijk ziek, ze is vreselijk dood,' had ze in de deuropening van het café geroepen, toen ze hem hoorde lallen,

‘en dat is jouw schuld, jouw eigen stomme schuld!’

En ze had hem, zatlap die hij was, mee naar huis gesleurd, de trap op naar die kamer en ze herinnerde zich later dat ze op dat moment helemaal niet bang voor hem was geweest. Maar na de begrafenis van haar moeder, toen ze haar vroegere baas uit die boekhandel terugzag en eigenlijk best met hém had willen meegaan, begon de hel pas goed. Haar vader viel haar niet meer alleen 's avonds lastig, als hij gedronken had, maar nu ook midden op de dag, terwijl haar imbeciele broer van dertig stom erbij zat te kijken of soms aan zijn vader begon te trekken, in een vlaag van begrijpen, dat papa van Jannie moest afblijven. En dan stuurde haar vader die kind gebleven man naar buiten om op straat te spelen, want anders kwam zwarte piet! waarna hij de deur afsloot en tegen haar begon te temen, terwijl zijn vingers mee teemden, dat hij toch zo alleen was sinds haar moeder dood was, en dat zíj toch zijn eigen lieve kleine meisje was, terwijl hij nog geen druppel gedronken had! Al bijna vijftien jaar was ze zijn lieve kleine meisje, dacht ze verbitterd op die momenten, maar ze durfde zich niet tegen hem te verzetten. Als hij sentimenteel was, werd hij niet zo agressief als wanneer hij een kwade dronk had en helemaal niets zei. En pas wanneer ze 's avonds na alles in haar eigen bed lag en amper haar eigen handen op haar lichaam kon velen, wist ze wat ze doen moest en wat ze hem moest zeggen. Ze propte hem een kussen in zijn gezicht tot hij bijna stikte en ze had in de keuken een broodmes gepakt, waarmee ze wild in het kussen stak, tot ze zijn kreten niet meer hoorde. Of ze bond hem vast op een stoel en stopte een prop in zijn mond, zodat hij wel naar haar moest luisteren: ‘Sentimentele dwaas dat je bent! Ik jouw lieve kleine meisje? Ik ben helemaal niets van je, al vijftien jaar helemaal niks! En jij bent een viezerik, al vijftien jaar, en morgen bel ik de politie en dan sluiten ze je op voor vijftien jaar en dan wil ik je nooit meer zien, in geen vijftien jaar. En de jongens ook niet!’

Elke avond, als ze in bed de slaap niet kon vatten, lag ze te fantaseren over wat ze met hem zou doen, tot ze uiteindelijk moe en verdrietig in slaap viel. Ze zou een touw boven aan de

trap spannen, zodat hij, als hij 's nachts met zijn zatte kop in het donker naar beneden ging om te plassen, zou struikelen en onder aan de trap dood op de koude stenen vloer van de gang zou blijven liggen. Ze zou eerst het touw verbranden en dan de dokter opbellen, dat haar vader met zijn dronken kop van de trap was gevallen en ze zag zichzelf bij zijn graf staan, in een grauwe regen, zodat het regenwater langs de zwarte hoed van haar moeder over haar gezicht lekte en iedereen dacht dat ze om de dode huilde. En terwijl een priester hem in het Latijn naar de juiste verdoemenis bad, want voor zulke vaders is er een aparte hel, lag hij daar spiernaakt in die diepe kuil, helemaal blauw van de kou en van de dood. En ze zag zijn verschrompelde geslacht en moest ineens overgeven in de kuil, zodat haar braaksel zijn schaamte bedekte. Die droom had ze de maanden na de dood van haar moeder soms twee of drie keer per nacht. Hij lag niet met kleren aan in een met kant gevoerde kist, maar naakt in de grafkuil en eromheen stonden geen familieleden en vrienden, maar enkel dubbelgangers van haar imbeciele broer, die allemaal uit dezelfde mondhoek kwijlden en allemaal tegelijk haar toeriepen, terwijl ze stond te kijken naar haar eigen droom: ‘Papa is helemaal niet dood, dat droom je maar! Je durft niet eens dat touw te spannen en morgen pakt hij je weer!’

De fantasieën waarmee ze in die maanden elke avond haar wraakgevoelens voedde, eindigden vrijwel altijd in die nare droom bij het graf, op één keer na, toen ze gruwelijk droomde, dat hij huilend op haar afkwam in een smoezelige, lange onderbroek waarvan het kruis tussen zijn benen hing. Maar hij veranderde in haar chef uit de zelfbedieningszaak en kwam lallend met dikke tong bij haar zitten. Ze wilde onder zijn zwaaiende armen door duiken, maar hij greep haar ruw beet en wierp haar op het bed naast haar dode moeder, die de rozenkrans prevelde. Ze was hartstikke dood en toch bad ze. En haar vader in de witte slagersjas vol bruin geworden bloedvlekken had ineens een lang blinkend mes in zijn hand en stootte dat onderin haar buik, terwijl haar moeder hartstikke morsdood in

hetzelfde bed lag!

Totdat hij stierf, had ze die nare dromen en werd ze iedere morgen angstig wakker. Dan keek ze in paniek om zich heen en als een klein kind onder het bed, achter de gordijnen en in de kast of ze echt alleen in haar kamer was. Ze verweet zichzelf dat ze te laf was om hem te weerstaan en dat ze dat touw niet echt durfde spannen. En tegen de spiegel zei ze: 'Ik hoop dat hij, als hij zat is, onder een auto komt of het water in loopt of een keer zo ontzettend veel drinkt, dat hij niet meer wakker wordt.'

Dat laatste was op een dag eindelijk gebeurd, niet in bed, maar in een cel van het politiebureau, nadat surveillerende agenten hem hadden meegenomen toen hij bewusteloos van de drank op de stoep lag.

'Hartverlamming', zei de politiearts die de akte moest tekenen, nadat zij was opgebeld om naar het bureau te komen en er het lichaam van haar vader te identificeren.

De jonge agent die hem een paar uur eerder van de straat had opgeraapt, fluisterde spottend tegen een collega: 'Als dat een hartverlamming is, dan had die zuipschuit zijn hart op de plaats van zijn lever zitten!'

Ze had er ondanks alles om moeten lachen.

'Stil, zijn dochter hoort je', siste de tweede agent.

'Geeft niet dat ik het hoor', had ze kalm gezegd. Nu haar vader dood in die cel lag, kon ze hem niet meer aanklagen en tegen die twee politiemensen zeggen dat dat lijk haar al die jaren misbruikt had en dat ze hem moesten opsluiten. Dat had de dood al voor hen gedaan. Toen was ze pas echt beginnen te lachen, met gierende uithalen, zodat een van de agenten haar beetpakte en probeerde te kalmeren.

'Zenuwen natuurlijk', zei de andere agent tegen de dokter, die haar meteen wat wilde geven, maar ze weigerde en had willen schreeuwen dat ze zo moest lachen, omdat haar vader dood was en wat daar verkeerd aan was. Toen moest ze naar huis om het haar broers te vertellen en dat deed ze huilend.

De jongste liet niets van enig verdriet blijken en zei stuurs dat het niks gaf, want nu waren ze van hem af. En hij bedoelde dat

zij nu van haar vader af was, want hoewel ze het pas weken later zou vertellen, voelde hij op de een of andere manier aan, dat er tussen zijn zus en zijn vader iets heel erg mis was. De oudste zat eerst verdwaasd en onnozel te kijken, terwijl hij aan zijn pyama plukte. Toen kroop hij ineens in een hoek van de kamer en begon gevaarlijk met zijn hoofd te slaan, wat hij altijd deed als hij erg van streek was. Ze kwam bij hem op de grond zitten en trok hem naar zich toe. Hij liet met zich doen, maar toonde geen enkele emotie, alsof hij even autistisch was als Jeroen uit haar groep.

'Papa is dood, hij is dood!' herhaalde ze in zijn oor, alsof het een liedje was om hem in slaap te krijgen en ze hield er pas mee op, toen de jongste bij hen kwam zitten en slaperig vroeg of hij nu weer naar bed mocht. Ze keek op de klok en het was of het late uur dat de wijzers aanwezen, haar terugbracht tot de werkelijkheid. Ze waren nu een gezin zonder ouders.

'We gaan alle drie weer naar bed,' zei ze monter, 'en we slapen lekker uit, want jullie hoeven morgen niet naar school of naar het dagverblijf. En ik ga niet werken, want als je vader dood is, heb je recht op vrij. En morgenavond halen we chinees.'

Zelfs haar oudste broer begreep het en toen ze de volgende dag vóór de televisie op de bank uit kartonnen bakjes al die lekkere dingen zaten te eten, lachten ze naar elkaar alsof het groot feest was.

'Was hartstikke lekker', stotterde haar oudste broer, toen het op was en hij had haar een kleffe zoen gegeven, midden op haar mond. Die avond sliepen ze met zijn drieën in het grote bed, dat sinds de dood van haar moeder onbeslapen was en toen haar jongste broer zijn been over het hare sloeg, voelde ze zijn harde piemel, maar ze vond het niet eng of zo.

'Gezellig, eindelijk met zijn drietjes', zei hij al bijna slapend.

In de keuken stond de afwas van twee dagen en het lege bierglas van haar vader, dat hij elke avond vol jenever schonk. Dat moest ze morgenvroeg meteen in de vuilnisbak kieperen, maar eerst wilde ze gewoon gaan slapen, een diepe slaap zonder dromen van wraak of verdriet. Langzaam was ze weggedoezeld

en de volgende morgen toch ontwaakt uit die nare droom: haar vader die haar overmeesterde naast het lijk van haar moeder. En toen ze later, terwijl haar broers nog sliepen, de afwas van twee dagen deed en het glas van haar vader weggooide, kreeg ze ineens de kriebels en de koude rillingen, omdat ze zich angstig realiseerde dat haar vader in deze droom al dood was, toen hij het met haar deed.

Lang daarna toen ze er eindelijk met iemand over durfde praten, had ze met meneer Roberts over die droom gesproken, de droom die na de dood van haar vader maanden lang haar nachten had beheerst.

En meneer Roberts had nogal nuchter geantwoord: ‘Omdat u dat hebt meegemaakt, zult u ervan blijven dromen, lieve zuster. Het verleden zit in ons hoofd en kan er nooit meer uit. Maar daarom ook kan het ons leven niet meer beheersen, alleen maar ons denken kleuren. Eens was uw vader u wreedaardig de baas. Nu hij alleen nog maar in uw gedachten is, bent u hém de baas.’

Hij bedoelde natuurlijk dat je in je eigen leven ook dat van anderen meedraagt, dat die blijven rondspoken, dat je wat vroeger is gebeurd, niet kunt negeren, maar er ook niet bang voor hoeft te zijn. Het is een deel van jou en niet iets buiten je, dat jou zou kunnen bedreigen of kwetsen.

Ze snapte het nog maar half en schuchter had ze gezegd: ‘Maar je leest zoveel over incest de laatste tijd en de deskundigen zeggen, dat je het moet verwerken en professionele hulp moet vragen.’

‘Dat doet u nu toch’, had hij laconiek gereageerd en toen voor zijn doen erg lief eraan toegevoegd, dat ze het naar zijn idee heus wel verwerkt had. De manier waarop zij met de patiënten omging en met zichzelf, bewees volgens hem alleen maar dat ze een sterke vrouw was.

‘U hoeft het niet meer te vrezen, want het zit nu in uw hoofd en kan u dus niet meer overkomen. En iedere ervaring die tot inzicht leidt, maakt een mens sterker. Gelóóft u me, wanneer ik u zeg dat u sterk bent. Nooit eerder in mijn leven heb ik zo'n

sterke vrouw als u ontmoet.'

Lachend - want als ze zich geneerde voor een compliment, begon ze altijd te lachen - had ze geantwoord, dat ze heus niet zo sterk was en dat ze vaak genoeg in bed kon grienen om alles wat ze in haar leven gemist had.

Meneer Roberts was langzaam opgestaan en had peinzend gezegd, alsof hij het over een ander had: 'Dat is het bewijs, lieve zuster. Van huilen wordt een mens immers sterk. Mensen die niet kunnen huilen, zijn veelal zwakkelingen, maar men dient het wel op het juiste moment te doen.'

Op het juiste moment, had ze vol zelfspot gedacht. Het goede moment is er, als je een zakdoek bij de hand hebt of een spiegel in de buurt om méé te genieten of een schouder om tegen te rusten. Wat zou ze op dat moment graag haar hoofd op de schouder van meneer Roberts hebben gelegd, maar dat kon niet. Hij zou zo'n gebaar niet begrijpen. Zijn begrip ging alleen maar via de mond.

'Meneer Roberts vindt iemand pas echt aardig, als hij haar of hem zeer breedvoerig toespreekt. Hij verpakt zijn genegenheid bij voorkeur in taal,' had ze jonkheer Van Remersdael eens over zijn vriend horen zeggen, 'hoe briljanter de formulering, des te meer geeft hij om iemand.'

Toen had ze begrepen waarom meneer Roberts haar het meest na stond als ze niets van zijn woorden begreep, ook al stonden ze allemaal in het woordenboek. Zo had hij haar eens met veel vertoon van jargon, waarvan ze echt niets begreep, voor de grap tot hoofdverpleegster benoemd en haar een oud verpleegstersschort van zuster Couperus laten aantrekken, dat in de verkleedkist van de creatieve therapie was terecht gekomen en dat haar natuurlijk niet paste, want dat mens was zo mager en zo tanig! Het half versleten schort sloot zo strak om haar lichaam, dat Joop meteen in zijn broek wilde graaien.

'Laat dat Joop,' had meneer Roberts gezegd, 'dit is een plechtig moment!'

Op dat ogenblik had ze voor het eerst beseft, dat ze in Zonhoven pas echt op haar plaats was en dat alles wat tevoren

in haar leven gebeurd was, haar daarop had voorbereid. De vernedering die ze in die winkel had moeten ondergaan, toen de chef haar meetrok het kantoortje in, de grillige verhalen die ze haar imbeciele broer elke avond moest vertellen, Marijke die haar liefste poppen kapot sneed, de kleffe grijpvingers van haar vader, het was haar allemaal overkomen, opdat haar leven pas definitief in Zonhoven zou kunnen beginnen. Ze had niet doorgeleerd en ze snapte niets van de moeilijke woorden die dokters nodig hebben om te zeggen dat iemand in de put zit, maar ze begreep dat ze al die nare ervaringen in haar leven gehad had om in Zonhoven meneer Ramakers gerust te stellen dat zijn spionnen een vrije dag hadden, om de oude meneer Wolf aan mooie foto's te helpen en de goede Joop in zijn broek en zijn hoge tuinschoenen. En ze begreep ook steeds duidelijker, dat ze dat allemaal kon, omdat ze naar de verhalen van meneer Roberts mocht luisteren, die zoveel mooier en intelligenter waren dan die welke ze haar broer verteld had. Deze meneer Roberts, doctor in de geschiedenis, stelde haar in staat alles in te halen wat ze niet op een school had kunnen leren. Ze adoreerde hem op een meisjesachtige manier, maar ze was niet verliefd op hem, want deze broodmagere geleerde met zijn wat bekakte stem kwam van een andere planeet, die ze niet kende, maar ze hield van zijn stem en van zijn vermogen om het ongewone gewoon te vinden. Ze was opgevoed in een omgeving waar problemen enkel werden opgelost met hardhandig gedrag of bleven voortbestaan in een hardnekkig zwijgen, maar meneer Roberts loste problemen altijd op door ze onder woorden te brengen. Als ze naar hem luisterde, was het of ze weer op school zat. Met één goed gekozen voorbeeld, meestal ontleend aan de geschiedenis, want daarin was hij beter thuis dan in zijn eigen leven, kon hij alles wat ze niet begreep, inzichtelijk maken. En toen ze hem daarmee eens complimenteerde, zei hij bijna verlegen, dat woorden pas klonken, wanneer ze een klankbord hadden.

‘De vlegels en bakvissen aan wie mijn woorden vroeger niet besteed waren, omdat voor hen een nieuw bloesje of een hockeywedstrijd belangrijker was dan de geschiedenis der mens-

heid, waren geen klankbord. U bent dat wel, u bent zelfs een zeer fraai klankbord. En mijn woorden getuigen enkel van wijsheid, omdat u er zo goed naar luistert. Gelooft u me, zuster Jannie, de waarheid wordt hol als een leugen, wanneer niemand ernaar luistert. Waar de mensen wél naar luisteren, zijn de frasen van de politici, de kreten van de reclame en de hypocrisie van de preekstoel. Maar u heeft daarvan geen last, dunkt me, al verkocht u ooit aan gulzige mensen al die eetwaren en al werkt u voor een rooms-katholieke instelling, die zich tot bedenkelijk doel gesteld heeft lieden als ik te genezen van hun vreemde gedachten.'

Daarin had hij gelijk, ze had nooit veel last gehad van die verborgen verleiders in de kamerbanken, in de advertenties en op de preekstoel.

Jannie kwam alleen in de kerk als het moest. Toen haar ouders werden begraven en een keer toen een nichtje trouwde, dat haar als bruidsmeisje wilde. Mooi bruidsmeisje! De gehuurde fel roze jurk zat haar veel te strak en haar buste leek nog voller dan die van het bruidje, dat zich tijdens de receptie terugtrok om de baby de borst te geven, want bij hen in de familie waren het altijd motjes, had haar grootmoeder gezegd. Alle tantes en nichtjes stonden om de zogende moeder heen en maakten kirrende geluidjes om de aandacht van het wicht te trekken, en ze vonden het een wolk. Haar jongste oom wilde een foto nemen van de witte bruid in haar tulen jurk, waar die ene borst in te zien was, en van de blozende baby, die er gretig in hapte, maar dat vonden de vrouwen gênant.

Ze herinnerde het zich zo goed, omdat een neef haar geplaagd had met haar volwassen figuur en gezegd had, dat ze ook maar eens aan een vrijer moest gaan denken. Maar zíj dacht aan de grijpvingers van haar vader, kreeg een kop als vuur en liep huilend weg.

'Wat heeft die?' vroeg de neef verbaasd en zijn zus zei, dat hij ook niet zo moest pesten. Jannie was nog zo'n kind, dat wist hij best!

‘Ik weet van niks,’ had hij verongelijkt geantwoord, ‘ik wou gewoon een grapje...’

Dat had ze hem nog horen zeggen, toen ze op weg was naar het damestoilet van de feestzaal, waar ze voor de spiegel had staan grienen tegen ‘dat kind’. Jannie was nog zo'n kind. Jannie was pas veertien en met borsten van achttien en een vader van vijftig en een achterlijk broertje en een moeder die nooit wat merkte, zo'n kind! Wat ze ook deed en hoe ze ook probeerde om zelf gelukkig te zijn, hoe ze ook afleiding zocht, eerst op school of met vriendinnen, bij een familiefeest, wat toch best leuk was om al je neven en nichten weer eens te zien, later in het dagverblijf met al die zielige kinderen wie ze alles wilde geven wat ze had, en zelfs op Zonhoven, toen ze zich al te oud voelde voor wat dan ook, altijd draaide het uit op hetzelfde, steeds weer alleen maar dat éne: de vingers van haar vader die niet van haar konden afblijven en waartegen ze geen ander verweer had dan wachten tot hij haar losliet en naar zijn eigen bed ging, waar ze hem even later kon horen snurken naast die oude vlam van hem die allang was uitgeblust.

‘Jij was altijd mijn vlam’, had ze hem eens huilerig sentimenteel op een verjaardag horen zeggen tegen haar moeder, die alleen maar verlegen had gelachen en toen schuldbewust naar haar enige dochter keek. Ze wist het, begreep ze toen. Haar moeder, die nooit wat liet merken, wist alles! Dat zag ze aan haar schichtige blik. Vanaf die dag was ze de vrouw met wie ze tot dan toe alleen maar medelijden had gehad, gaan haten. En zelfs toen haar moeder ernstig ziek werd, was die haat meegegroeid met het gezwel in haar moeders buik. Pas toen ze gestorven was, hield het op en maakte haar haat plaats voor een machteloos onbegrip. Alleen in haar dromen kwam die haat soms terug.

Later had ze door de gesprekken met dr. Roberts - de enige dokter die ze vertrouwde, ook al was hij geen echte dokter - eindelijk begrepen hoe dat kon. Toen haar moeder nog leefde en om haar heen was, moest ze haar wel haten, omdat ze enkel door degene te haten die haar dit leven gegeven had, zichzelf

niet hoefde te haten, maar toen haar moeder dood was, had ze alleen nog zichzelf en veranderde haar haat in onbegrip, want de dood laat zich niet begrijpen.

'We zullen de dood nooit begrijpen, we kunnen hem enkel negeren door een eigen leven te leiden', had meneer Roberts haar eens cryptisch gezegd, terwijl hij Joop, die weer eens bij hem was gekropen om een verdriet te verkroppen, over zijn bol aaide.

Ze zou nooit vergeten hoe ze beiden, die zonderlinge geleerde en die lieve domkop, had leren kennen op de morgen dat ze in Zonhoven aankwam om er te gaan werken, nadat ze een week eerder dat kille gesprek met dokter Sneek had gehad en met de broeder van het bestuur. Ze bezat wel geen diploma's, maar een verpleeghulp die de handen uit de mouwen kon steken, konden ze altijd gebruiken. Om konten te wassen en po's te legen, had ze al gauw begrepen. Ze was toch wel goed katholiek? Ja hoor! Dus kwam ze die morgen met haar hele bezit in een zware tas en een grote koffer de oprijlaan opgelopen en daar zag ze Joop, die in de tuin onkruid stond te wieden, onhandig maar vol overgave.

'Jij was een zuster en ik ben Joop', zei hij met dikke tong, terwijl hij op haar af waggelde, de schoffel als een staf in zijn hand. Toen mikte hij die staf in de struiken en stak zijn armen naar haar uit. 'Jij was de zuster en ik ging jouw koffer dragen', grijnsde hij, terwijl hij haar koffer pakte en er toen de verkeerde kant mee op sjouwde. Hij ging aan de voet van een grote kastanjeboom zitten, die midden in het grasperk naast de oprijlaan stond, en klikte de koffer open. 'Jij hebt geen snoep bij je, wel verdriet', klonk het spijtig.

En ze snapte hem pas, toen hij al haar zakdoeken uitvouwde en de foto van haar beide broers erop legde. Ze liep naar hem toe en zei lachend: 'Je kijkt ook helemaal verkeerd, de snoep zit in mijn tas.'

Op dat moment had meneer Roberts ineens naast haar gestaan en hoorde ze voor het eerst zijn lijzige maar indringende stem: 'Je zou kunnen zeggen, dat jij wel een zeer grote geluks-

vogel bent, mijn beste Joop, dat deze nieuwe zuster zo monter op jouw brutale gedrag reageert. Een wel zeer grote geluksvogel.' Joop had enkel gegrinnikt, terwijl hij in zijn kruis klauwde. 'Ik heb ook een geluksvogel.'

Jannie had haar hand naar de lange, schrale man naast haar uitgestoken en zich voorgesteld.

Die had kalm gezegd, terwijl hij haar langdurig van hoofd tot voeten opnam: 'Roberts is de naam en ik waag het te veronderstellen, dat u degene bent op wie we lang reeds wachten.' Toen was hij even snel als hij was gekomen, weer verdwenen.

'Dat was mijn grote vriend', zei Joop vettig, terwijl ze hem hielp de koffer weer te sluiten.

Later had hij met haar koffer naast haar door de lange gang van de kliniek gelopen, zijn passen afwisselend met kleine sprongetjes om haar bij te benen, en tegen iedereen die ze tegenkwamen, had hij gezegd: 'Ik heb een nieuwe zuster', tot dokter Sneek in een deuropening verscheen en hem bars terugstuurde: 'Heb jij geen werk te doen, jongeman?'

En zonder overgang kwam er achteraan: 'Het bestuur heeft dus uw benoeming aanvaard? Dat is goed. Zuster Couperus zal u alles wijzen. Er is één ding waaraan we ons hier strikt houden: we zijn er om de patiënten te genezen, of in uw geval, bij te dragen aan die genezing, en niet om het hun naar de zin te maken.' Toen beende hij weg, zonder haar te hebben verteld waar ze die zuster Couperus kon vinden.

Omdat dokter Sneek hem gevraagd had of hij niets te doen had, begreep ze dat de vrolijke imbeciel met wie ze zojuist had kennisgemaakt, ook in Zonhoven werkte. Joop hoorde bij de inventaris van het huis en van meneer Roberts hoorde ze later dat dat tot ver na de oorlog normaal was.

'Katholieke instellingen als Zonhoven recruteerden bij voorkeur het lagere personeel uit zwakbegaafden. De simpele zielen genoten kost en inwoning, alsmede een gering bedrag aan zakgeld, waarvoor ze harder moesten werken dan elke betaalde kracht.'

Jannie stond nog in de lange gang en zag Joop, die simpele

knecht, met waggelende gang door een tuindeur verdwijnen toen ze opschrok van een snibbige stem: ‘U bent dus de nieuwe hulp!’

Zuster Couperus vroeg nooit iets, ze stelde de dingen vast. Dat zou die hulp snel ervaren. Het was een magere, grijze vrouw met koude uitdrukkingsloze ogen, zelfs als haar woorden emoties suggereerden, maar ze werkte adequaat en duldde als de meeste ongetrouwde en voor hun werk levende vrouwen, geen tegenspraak of een andere stijl van werken dan de hare. Ook dát zou de nieuwe verpleeghulp snel genoeg merken. Ze nam Jannie mee naar een smetteloos ingerichte kamer met in het midden een grote eiken tafel en aan de muur kasten vol medicijnen aan de ene kant en vol dossiermappen aan de andere kant. Deze ruimte was kantoor en apotheek tegelijk en de zuster was voor beide verantwoordelijk, begreep Jannie, want er stond slechts één stoel in het vertrek. Er was nog een andere deur dan die waardoor zij waren binnengekomen. Later die dag zou ze te weten komen, dat die deur de verbinding vormde met de vroegere kapel en dat deze kamer de voormalige sacristie was.

Zuster Couperus ging zitten en Jannie bleef voor de zware tafel staan. Ze voelde zich vreselijk klein worden onder de onderzoekende blik van de ander, hoewel ze op die ander neerkeek. Maar toen het mens op onnatuurlijke toon begon te praten, wat alleen maar op haar lachspieren werkte, was dat gevoel meteen over.

‘U heeft al kennis gemaakt met de directeur, heb ik begrepen. Hij heeft me gevraagd u de eerste dagen in te werken.’ En er volgde een snel verhaal met vreselijk veel details, waar ze maar niet naar luisterde, want ze zag door een raam hoe Joop de schoffel uit de struiken trok en heel voorzichtig het lage onkruid tussen de voorjaarsbloemen begon te wieden.

‘U let niet op’, zei de zuster geïrriteerd.

En Jannie van Poelgeest begreep ineens uit die vinnige woorden, dat deze kleine vrouw haar onzekerheid maskeerde met autoritair gedrag en ze zei rustig: ‘Ik let wel op, alleen niet op u,

maar op dat grote kind daarbuiten, dat zo goed voor de natuur zorgt. Ik heb zelf ook zo'n broer.'

Zuster Couperus negeerde die laatste mededeling en uit de stilte die na haar vrijpostig antwoord viel, begreep Jannie dat het vanaf dat moment oorlog was tussen haar en de hoofdzuster. Enkel met hard en gewetensvol werken zou ze kunnen voorkomen, dat deze vrouw een reden zou vinden om haar voor te dragen voor ontslag. Maar ze was ook van plan hard te werken. Daarom kon dat saaie, gevoelsarme mens aan die indrukwekkende tafel haar geen angst aanjagen of respect afdwingen. Ze was jong, wist van aanpakken, kon goed met mensen overweg, speciaal met gehandicapten. En patiënten in een inrichting als Zonhoven waren toch ook gehandicapt, althans voor een tijd. Bovendien had ze mensenkennis, dat stond ook in haar getuigschrift. Ze zou hier een nieuw leven beginnen. Ze kreeg een eigen kamer en die kon ze net zo inrichten als ze zelf wilde. Van haar eerste salaris ging ze planten kopen en ze had al een vriend die weet had van haar verdriet. Die stond buiten het bloemperk te schoffelen en die zure tuttebel tegenover haar kon haar die vriend niet afnemen en die bitse dokter ook niet.

Ze hoorde nog zijn stem: 'We zijn hier niet om het de patiënten naar de zin te maken, maar om bij te dragen aan hun genezing!'

Dat was ze ook precies van plan. Ze zou bijdragen aan hun genezing door het hun naar de zin te maken. Ze had nooit moeilijke boeken over psychologie gelezen, maar ze wist dat zulke mensen alleen maar beter kunnen worden, als ze het naar hun zin hebben. Dat was iets dat zeker was. Zelfs haar oudste broer kon verstandig praten als ze gezellig uit waren of als ze chinees hadden gehaald. En als zij verging van de buikpijn elke maand, dan zette ze fijne muziek op en dan voelde ze bijna niks. Mensen moesten het veel meer naar hun zin hebben.

Misschien kwam er eens een moment, waarop ze dat zou durven zeggen tegen deze verzuurde vrouw, die na een lange stilte opstond en wat onzeker zei: 'Als u nu met me meekomt, dan zal ik u uw kamer wijzen.'

Het was een hok van twee bij drie meter, maar door het raam zag ze de tuin en die muren waren nu van haar en er kon geen vader, niemand door naar binnen, als zij het niet wilde, want er stak een sleutel in het slot. Haar eigen sleutel, een sleutel voor Jannie van Poelgeest!

Hier in deze kleine witte kamer zou ze het verleden kunnen opsluiten, alles van vroeger. En niet alleen wat ze in haar tas en haar koffer had zitten, maar ook wat in haar hoofd zat. Er was een diepe muurkast, zag ze en ze zou kunnen gaan sparen voor een bureautje met lades, waarin ze alles zou kunnen opbergen wat haar aan de prettige dingen van vroeger herinnerde: de doos met ansichten die ze gespaard had en waarbij ze kon dromen dat zij die vreemde landen bezocht en dat iedereen daar voor haar klaarstond (Was er nog iets van uw dienst, mevrouw? Wat heeft u een dure jurk aan! Wilt u deze wijn ook eens proeven?); de foto's van de vakanties vroeger, waarin haar vader altijd deed of hij een modelvader was en met haar broertjes op het strand speelde, terwijl haar moeder in een ouderwets badpak lag te vervellen en haar man steels naar hun dochter keek, die zijn kleine meisje niet wilde zijn en dat in de vakantie ook niet hoefde, omdat dat niet kon met zijn vijven in één tent, ze koos altijd de verste hoek, naast haar imbeciele broer; de vergeelde foto van haar in badpak die een neef had gemaakt en had laten uitvergroten om in te sturen voor een vakantiefotowedstrijd, wat ze niet gewild had, omdat ze er veel te dik op stond.

Die foto lag al jaren in de kast op haar slaapkamer en ze had hem eerst niet willen meenemen, maar haar oudste broer, die ze het laatste weekend dat ze thuis was had opgehaald uit de inrichting, had hem gevonden toen hij haar onhandig en luidruchtig had proberen te helpen met opruimen.

‘Dat is mijn mooie zus moet je ook meenemen.’

Nu stond ze met de grote strandfoto in haar handen en vroeg zich af wat ze ermee moest. Nu ze zoveel ouder was, kon ze hem zonder meisjesachtige gêne bekijken en zich zelfs voorstellen, dat haar neef er een prijs mee had denken te winnen. Die neef

was nu al jaren getrouwd met een meisje zo plat als een dubbeltje en zo bazig als een bootsman.

Ze legde de foto onder in de kast waar ze haar kleren ophing. Ze zou wel zien wat ze met dat stuk verleden aan moest. Toen ze al haar spullen had opgeruimd en de lege koffer onder het ijzeren bed schoof, was ze op een vreemde manier opgetogen. Niemand kende haar hier, niemand wist van papa's kleine meisje, haar verleden bevond zich enkel in deze kamer, die ze kon afsluiten, en als ze morgenvroeg haar werk in de kliniek zou beginnen in het nieuwe, spierwitte schort dat in de kast hing, kon niemand meer aan haar zien wie ze geweest was. Tot nu toe had ze heel haar leven rekening moeten houden met anderen, voor anderen moeten klaarstaan en moeten goedvinden dat niemand zich ooit afvroeg wie zíj werkelijk was en wat zíj met haar leven wilde. Niet dat ze het erg vond om voor anderen klaar te staan. Dat was het enige wat ze kon, want doorgeleerd had ze niet en tekenen of musiceren en zingen kon ze niet. Alleen met opstel was ze wel goed, had een leraar op school haar eens gezegd, maar wat moet je nu opschrijven van zo'n leven als het hare? Ze vond het fijn om voor anderen te zorgen, maar dan wilde ze van nu af die anderen wel zelf een beetje kunnen uitkiezen. Dat had ze zich heilig voorgenomen toen ze een paar dagen geleden afscheid nam op het dagverblijf.

De mongolen hadden gehuild, maar tot Jeroen, die verwezen naar het plafond staarde, luisterend naar onzichtbare muziek in zijn schuddende hoofd, drong het niet door. Marijke zat weer tussen haar lappen op de grond met een oude beha over haar trui heen en met een pop die ze met een oude tandenborstel bewerkte, want kindertjes moeten tandjes poetsen en zij kreeg ook een kind.

‘Dag Marijke, ik ga weg. Krijg ik een zoen van je?’ had Jannie gezegd, maar Marijke had de pop in een hoek gesmeten en geschreeuwd: ‘Je mag geen zoen, want dan krijg je een kind van zoenen en ik heb een beha!’

‘Staat je mooi’, zei Jannie. En toen ze in een opwelling, want in het werk mocht je niet te intiem worden met de pupillen, het

grote kind tegen zich aandrukte, voelde ze toch twee natte lippen op haar wang.

Henk wilde ook wat zeggen en stootte wanhopige klanken uit die niemand verstond, maar ze begreep dat hij afscheid van haar wilde nemen. En net toen ze bij hem was om zijn stuurloze, wild gebarende armen beet te pakken, hoorde ze bijna volledig verstaanbaar: 'Lekker kut!'

En ze wist dat hij dit keer niet Marijke bedoelde, maar dat hij háár daarmee het beste wenste. En hij raakte zo opgewonden toen zijn weerbarstige handen in de hare rustten, dat hij nog één keer een plas onder zijn stoel produceerde, een kampioensplas! En toen ze over de grond kroop om voor het laatst zijn genegenheid op te dweilen, zei een van de mongolen, die vlak tevoren nog gehuild had om haar vertrek, tegen een ander: 'We krijgen lekker een nieuwe juf!'

Toen kwamen, zonder dat ze het wilde, de tranen, die op de grond lekten en zich vermengden met de plas van Henk die ze aan het opdweilen was.

Op dat moment kwam de directrice binnen en zei verbaasd: 'Juffrouw Jannie, u hoeft toch, nu u bij ons weggaat, niet meer te werken hier en zeker niet over de vloer te kruipen om de viezigheid van Henk op te ruimen.'

Ze was overeind gekomen en had timide gezegd, alsof ze betrapt was op iets dat volstrekt niet mocht: 'Ik hielp alleen maar even en het is geen viezigheid.'

En de directrice zei met de onvriendelijke stem van vrouwen die met hun werk getrouwd zijn bij gebrek aan een geliefde: 'U wilt ook altijd helpen.' En zonder haar verder nog aan te kijken, kefte ze tegen Marijke: 'Meisje, doe onmiddellijk dat vieze ding uit!'

Ze bedoelde de versleten beha en Marijke, rekenend op de solidariteit van juffrouw Jannie, sputterde: 'Dat is geen vieze, want de juffrouw vindt hem mooi.'

Pas toen ze weer buiten was, besefte ze dat dit de eerste keer was, dat Marijke blijk gaf van enig geheugen.

Daarna was ze nog langs de zaak gelopen waar ze gewerkt had

en hele dagen vleeswaren moest snijden en gehakt moest draaien. Ze keek naar binnen en zag aan de kassa een herdruk van zichzelf zitten. Daarachter, waar nu een delicatessenafdeling was, had die chef elke dag om haar heen gedraaid en als hij de kans kreeg, haar aangeraakt, tot hij steeds brutaler werd en openlijk begon te flirten. Ze was nog te jong, maar misschien had ze het niet zo erg moeten vinden dat een andere kerel dan haar vader iets met haar wou, ook al was hij getrouwd en had hij kinderen, omdat een getrouwde man met kinderen die op een jong meisje valt, eigenlijk minder raar is dan een vader die niet van zijn eigen dochter kan afblijven. Maar alles wat naar seks zweemde, stond haar toen zo tegen, dat ze als de dood was wanneer die chef om haar heen draaide, in steeds kleinere kringetjes, zoals een woerd om zijn vrouwtje zwemt, dat had ze eens gezien in de stadsvijver, maar eenden zijn monogaam had ze op school geleerd. Die chef was dat niet, want op een stille morgen, toen er bijna geen klanten in de winkel waren, had hij zich niet kunnen beheersen en haar meegetrokken naar het kantoortje. Ze was vreselijk gaan gillen, toen hij haar met één hand de mond wilde snoeren en met de ander haar blouse open scheurde en in haar beha greep.

Op dat moment was een zonderlinge, zwaargebouwde man, die ze wel vaker in de zaak gezien had, ineens door de matglazen deur binnengekomen. Hij sloeg haar chef met één zwaai van zijn grote armen tegen de grond en zei bijna fluisterend tegen haar: ‘Nu doet deze onverlaat je niets meer.’

Even later stonden haar collega's geschrokken om haar heen.

‘Wat is er gebeurd?’ vroeg een van hen die bezorgd op haar toe kwam en probeerde haar blouse dicht te doen, maar de knopen lagen overal verspreid op de vloer.

‘Wat er gebeurd is,’ zei een ander verontwaardigd, ‘dat kun je toch zien! Die smeerlap kon zijn handen weer eens niet thuishouden.’

En zij, het slachtoffer, stond nog te trillen op haar benen en het drong te laat tot haar door dat haar zonderlinge redder al weg was. In een impuls wilde ze hem achternagaan, maar hij was

al langs de nu onbemande kassa's naar buiten gelopen en ze kon hem moeilijk in haar kapotte blouse over straat nalopen. Er stonden trouwens klanten te kijken.

'Hij is al weg', zei ze timide.

'Oh dat is een rare,' zei een oudere collega, 'die komt hier elke week koffie kopen, altijd hetzelfde merk en hij windt zich vreselijk op als we het niet hebben, maar soms komt hij maanden lang niet, omdat hij dan is opgenomen, want hij schijnt niet goed bij zijn hoofd.'

En terwijl Jannie probeerde met een speld die een andere collega haar gegeven had, haar blouse te sluiten, kwebbelde het mens verder: 'Volgens mij komt hij alleen maar om naar de meisjes te kijken. Hij was er natuurlijk zo vlug bij, omdat hij naar Jannie stond te gapen. Dat doen alle kerels en het schaap weet het zelf niet.'

'Hij heeft haar toch maar gered', zei de collega van de speld, die even hard geschrokken was als Jannie zelf.

Haar chef was intussen overeind gekrabbeld en voordat hij iets kon zeggen of doen, zei zij poeslief en ze was zelf verbaasd dat ze ineens zo kalm kon zijn: 'Ik neem ontslag, dat vindt u zeker wel goed?'

Toen pakte ze haar jas van de kapstok in het kantoortje en liep even later op straat, onwillekeurig rondkijkend of ze haar redder misschien nog ergens zag. En ze merkte pas dat er een oude dame naast haar kwam lopen, toen die samenzweerderig zei: 'De meneer die u gered heeft, ken ik, hoor. Hij woont bij mij in de buurt, maar ik weet niet precies zijn adres. Ze noemen hem "de grimeur", waarom weet ik niet. Het is in elk geval een rare. Maar nu moet ik hier rechtsaf. Dag juffrouw.'

Zij was verder naar huis gelopen, waar haar moeder paniekerig vroeg, toen ze haar jas uitdeed: 'Wat ben je vroeg en wat is er met je blouse?' En ze vertelde haar het hele verhaal, zonder te huilen of emotioneel te worden, net of ze over iemand anders praatte.

'Wat ga je nu doen,' vroeg haar moeder die natuurlijk alleen maar bang was dat ze nu geen kostgeld meer zou betalen, 'je

moet toch werk hebben, want je vader...'

'Wees maar niet bang, ik zoek heus wel ander werk, maar niet meer in een winkel en ergens waar geen kerels zijn.'

Moeizaam was haar moeder overeind gekomen uit haar stoel.

'Alsof je dat tegenwoordig zo makkelijk vindt. En je zult wel aanleiding hebben gegeven. Zoals die jonge meisjes er tegenwoordig soms bijlopen!'

Toen werd ze pissig, omdat haar moeder er niks van snapte.

'Moet ik dan soms als een tut naar de zaak of mijn borsten eraf snijden? Had je dat graag?'

Ze was ineens zo kwaad, dat ze vergat te zeggen wat ze eigenlijk had willen zeggen, toen ze nog onderweg was naar huis: dat haar eigen vader geen haar beter was dan die chef en dat ze thuis ook beter ontslag kon nemen en nooit meer terugkomen.

Haar moeder schrok van haar uitval en deed wat ze altijd deed, als ze een situatie niet aankon: naar de keuken gaan om een pot thee te zetten.

'Wie was die man eigenlijk die je te hulp schoot?' vroeg ze nieuwsgierig toen ze haar later een kop thee inschonk.

'Weet ik niet,' zei Jannie, 'ze noemen hem "de grimeur", waarom wist die oude dame ook niet.'

'Je moet het maar niet tegen je vader vertellen,' zei haar moeder even later, 'je weet hoe hij is.'

En dochter Jannie had eens diep gezucht. Ze zou niks tegen haar vader vertellen, want ze wist hoe hij was en dat zou ze nog jaren weten.

Terwijl ze met die strandfoto in haar handen stond en toen ze daarna al haar spullen inruimde, werd ze zo bestormd door haar herinneringen, dat Jannie de eerste nacht in haar eigen kamer toch weer droomde van het graf waarin haar vader zonder kleren in de natte modder lag met blauwe kloten en rooddoorlopen ogen en er stonden allemaal achterlijke broertjes omheen die in de kuil spuugden. Op dat moment begon het vreselijk te waaien en de dode bladeren van de bomen waaiden in het graf

tot het lijk van haar vader bedolven was onder een vacht van gele, bruine en rode bladeren. En al die broertjes sprongen tegelijk in de grafkuil en gooiden handen vol bladeren naar elkaar, terwijl ze naar hun zusje riepen: ‘We trappen hem dood, we trappen hem dood, we trappen hem hartstikke dood, die vieze vuilak, die vieze zuiplap!’

En meneer pastoor die, zoals altijd in haar droom, in het Latijn haar vader naar de eeuwige verdoemenis stond te praten, zei dat ze onmiddellijk uit de groeve moesten komen en braaf hun zusje een hand moesten geven totdat de plechtigheid voorbij was. Haar broertjes klauterden uit de kuil, de dorre bladeren in hun haren en op hun schouders, en vroegen haar of ze hun neus wilde vegen, maar ze had maar één zakdoek. Toen trok de pastoor zijn witte superplie uit en scheurde hem in kleine, vierkante lappen. Ze veegde al die broertjes de neus, maar toen de laatste en enig echte broer aan de beurt was, zag ze het witte lijk uit de kuil omhoog komen, niet meer naakt, maar in een wit gesteven verpleegstersschort en de bloeddoorlopen ogen veranderden in de kille ogen van zuster Couperus die, zonder haar een blik waardig te keuren, streng tegen haar broertje zei: ‘We hebben hier bepaalde regels waar een ieder zich aan te houden heeft.’

En de zuster duwde hem in de kuil waarin hij niet op het lijk van haar vader, maar boven op haar dode moeder terecht kwam, die de rozenkrans bad. Toen begon Joop, de simpele knecht, die in een vuurrode toog naast de pastoor stond, hard in zijn handen te klappen en daar werd ze wakker van. Waar haalde haar droom een rode toog vandaan op een begrafenis, dacht ze nog. En langzaam drong het tot haar door dat ze in haar eigen kamertje op Zonhoven lag en ze was helemaal niet bang of paniekerig, zoals ze thuis altijd geweest was, wanneer ze uit zo'n nachtmerrie ontwaakte. De zon scheen trouwens door het raam en dat haar vader veranderd was in zuster Couperus, vond ze wel vreemd, maar niet eng. Hoewel ze niet geschoold genoeg was om die rare versmelting van mensen in haar geest te snappen, voelde ze dat ze de strijd tegen haar vader, die met zijn

dood een ongelijke strijd geworden was, nu zou kunnen winnen. Als die zuster inderdaad zo'n kreng was als ze leek, kon vaders kleine meisje door dat mens te haten in plaats van haar vader, hem eindelijk het hoofd bieden. En dat was geen akelig, maar een prettig gevoel.

Ze keek naar de deur en toen ze de sleutel in het slot zag steken, wist ze met zekerheid, dat Zonhoven nu haar thuis was, ook al kende ze, behalve de dokter, de zuster en die simpele knecht, die onder de kastanjeboom haar koffer had zitten uitpakken, nog geen huisgenoten. Ze liep naar het raam om het vroege zonlicht op haar huid te voelen en toen wist ze weer dat ze gisteren ook die vreemde meneer Roberts ontmoet had, want ze zag de lange, schrale man voorovergebogen en zeer snel over één van de paden in de tuin op en neer lopen, als een priester die zijn brevier zo vlug mogelijk uit wil hebben. Hoewel hij liep alsof hij in een boek las, waren zijn handen leeg. Maar op de bank die hij steeds op de heen- en terugweg passeerde, zat een gebaarde man in een ouderwetse regenjas, hevig knikkend, in een lijvig boek te lezen. Vanuit haar raam gezien, leek het net of de snel lopende magere man de zinnen uit het boek van de man op de bank, uit het hoofd opzegde, terwijl de ander telkens knikte dat het goed was, want toen de man met de baard het boek op zijn schoot sloot, hield ook de magere man op met lopen.

Jannie zei tegen zichzelf, dat het toeval moest zijn. Ze zag iets anders dan er gebeurde. En ze begreep nog niet hoe belangrijk het was in een kliniek als Zonhoven te vertrouwen op wat je zag gebeuren, ook al gebeurde er iets anders. Op dat moment genoot ze alleen maar intens van de stomme film die zich voor haar ogen ontrolde: de magere man die Roberts heette, die een denkbeeldige hoed afnam voor de man met de baard in de verschoten regenjas en toen naast hem ging zitten, waarna beiden niet meer bewogen, alsof de film even stilstond, totdat Joop, de tuinknecht die gisteren haar koffer gedragen had, op de twee mannen kwam toe huppelen en hun met wild schuddend hoofd klaarblijkelijk vertelde dat hij een nieuwe zuster

had, want de magere meneer Roberts kwam overeind en richtte zich naar het venster waar zij stond - in haar onderjurk, besefte ze ineens gegeneerd - en nam weer een denkbeeldige hoed af, terwijl hij potsierlijk diep, als in een ouderwets toneelstuk, een buiging maakte.

En Jannie, de nieuwe zuster, wist op dat moment met grote zekerheid dat ze welkom was. En ze zwaaide vanachter het raam naar de drie gestalten in de tuin, van wie alleen de simpele ziel die Joop heette en haar verdriet had uitgepakt, nog reageerde. Hij begon plomp een indianendans onder haar raam, maar hield er abrupt mee op, toen er beneden uit het gebouw een zeer fors gebouwde man met gemillimeterd haar op hem afkwam en ruw iets gebaarde, waarop Joop ineen dook en zich snel uit de voeten maakte.

Later zou ze deze mensen allemaal van naam leren kennen en als persoon leren waarderen. Er was geen groter verschil denkbaar dan tussen Joop, de eenvoudige en goedlachse knecht, die al zijn impulsen volgde maar daarvoor meestal het verkeerde moment uitkoos, en broeder Rob, die vanuit een te strenge opvoeding zijn gebrek aan mannelijkheid en zijn geringe intelligentie weigerde te accepteren en beide uitleefde op de patiënten, tot wie hij gemakshalve Joop ook rekende die hij met sadistisch genoegen kon vernederen en kwetsen, want hij was volgens meneer Wolf, die dat kon weten, te laat geboren om kampbewaker te kunnen worden. Al heel snel zou zuster Jannie aanvoelen, zonder het te kunnen begrijpen of te kunnen formuleren, dat het inhumane regime op Zonhoven de optelsom was van het cynisme van dokter Sneek, de gevoelloosheid van zuster Couperus en de wellust van broeder Rob en dat de drie die ze die morgen uit het raam van haar kamer zag, precies het omgekeerde vertegenwoordigden. Het cynisme van dokter Sneek was niet bestand tegen de scepsis van een agnosticus als Dr. Roberts, de onhandige geleerde met zijn lijzige stem. De gevoelloosheid van zuster Couperus stak schril af tegen de overgevoeligheid van meneer Ramakers, de man in de oude, lange regenjas waaronder hij zijn dromen verborg. En dat lieve, logge lijf van Joop, die

eigenlijk Jean-Luc heette, was voor broeder Rob een steeds verschijnend mene tekel. Dat woord zou meneer Roberts haar ooit uitleggen.

Maar ze kende die kleurrijke lieve mensen en die kleurloze nare mensen nog niet toen ze op haar eerste morgen in Zonhoven uit het raam van haar kamer neerkeek op de rosse pleeborstel van broeder Rob, die Joop op de vlucht joeg, terwijl die juist voor haar een dans opvoerde.

Ze moest zich snel wassen en aankleden, want vandaag begon ze een nieuw leven als verpleeghulp in een kliniek voor psychiatrische patiënten en vanavond zou ze een brief naar haar oudste broer in de inrichting schrijven over alles wat ze die eerste dag zou meemaken. Hij zou er niets van begrijpen, maar ze had het beloofd toen ze de laatste keer in het tehuis bij hem op bezoek was en daarna nog eens, toen hij haar dit weekend had helpen inpakken door alles weer uit te pakken. En twee keer beloofd is pas echt beloofd! Hij had erbarmelijk gehuild dat ze niet zover weg moest gaan, en ze had hem getroost dat het toch niet ver was, niet veel verder dan waar ze nu woonde.

Maar hij had gezegd met de logica die mensen als hij eigen was: ‘Het is wél ver, want ik kan dan toch niet bij jou komen.’

‘Ik zal je heel vaak schrijven’, was het enige wat ze daarop kon zeggen.

En hij snotterde verdrietig: ‘Ik kan niet eens lezen.’

Toen had ze zijn hoofd beetgepakt en wild door zijn stugge haar gewreven.

‘Je kunt wél lezen. Als je goed je best doet, kun je het lezen. Je hebt toch al zo goed lezen geleerd.’

Maar ze wist dat ze kletste als een wereldvreemde schooljuf, dat ze zichzelf en hem voor de gek hield. Die schapen zijn volwassen en leren lezen uit boekjes die niet meer onthullen dan dat Kees in de wei is en Mies boos op moe.

Die malle broer van haar zou haar brieven nooit kunnen lezen, al schreef ze nog zo eenvoudig. Ze hoopte maar, dat er in de inrichting iemand was die hem haar brieven zou willen voorlezen én elke avond een verhaal. Daar was hij aan gewend.

Thuis had zíj hem altijd moeten voorlezen, vooral na de dood van haar moeder, toen hij bijna niet kon slapen of midden in de nacht paniekerig wakker schrok, schreeuwend om zijn moeder. Hij snapte al zo weinig van het leven, hoe kon hij dan de dood er nog bij snappen? En dus las zij hem elke avond voor. Uit een boek dat alleen in haar hoofd zat, de raarste sprookjes met de knapste prinsen en de gemeenste heksen, de slimste kabouters en de liefste feeën, die allemaal de plaats van de dood in zijn malle hoofd moesten innemen. En terwijl ze vertelde, voelde ze al de handen van haar vader en rook ze zijn zure adem, want elke avond, als haar broers sliepen, wilde hij zijn gerief.

'Je leest nooit meer voor', mokte haar broer, een paar dagen na de dood van haar vader.

En dat was zo, drong het ineens tot haar door. Sinds die dag vertelde ze hem haar verhalen niet meer, net of de reden ervoor, dat ze zelf haar gedachten wilde afleiden van wat elke avond onherroepelijk als een gruwelsprookje dreigde, met zijn dood was weggevallen. In die verhalen, welke ze aandikte en grotendeels herschreef terwijl ze voorlas, projecteerde ze haar angst en woede in al die gemeneriken die jonge meisjes bedreigden, zelfs al waren die meisjes mooie prinsessen en woonden ze in een kasteel en niet in een volkswoning met een trap waarvan de treden kraakten als hij 's avonds uit de kroeg kwam en wankelend en lawaaierig naar boven liep.

'Waarom lees je nooit meer voor?' vroeg hij nog eens.

'Omdat het sprookje uit is', zei ze, wetend dat hij haar niet kon begrijpen. Er waren toch altijd sprookjes, want als het ene uit is, begint het volgende.

'Dan wil ik nog een sprookje', had hij gezeurd, toen ze zijn neus had gesnoten en hem ondergestopt.

Dat andere sprookje had ze verteld, toen ze hem naar de inrichting gebracht had, omdat de voogdijraad zo beslist had over de volwassen imbeciele wees die hij nu was. Hij had niet willen slapen in dat vreemde stalen bed, in een zaal waar nog meer kinderen van boven de dertig sliepen. En daar had ze nog

één keer, waar die andere grote kinderen bij waren, een bijna helemaal zelf verzonnen sprookje verteld dat ontzettend veel leek op de dromen die ze vóór die tijd altijd had, alleen heette haar vader nu Blauwbaard en de krakende trap waarover het touw gespannen was, had ze veranderd in een stenen wenteltrap van duizend treden, waar die Blauwbaard van haar helemaal af viel, tot hij in stukken en overal bloedend, morsdood bleef liggen vóór de prachtige open haard in de grote zaal van het kasteel, waar de koningin in een spierwit doodshemd blokfluit zat te spelen. En Jannie hoefde niet naar het politiebureau om aan te geven dat hij doodgevallen was. Er kwam gewoon een lakei met een gouden veger en die veegde de boel bij elkaar, terwijl de dode koningin gewoon blokfluit bleef spelen, alleen een stuk valser. En Jannie, die zolang Zuster Anna Ziet Ge Nog Niets Komen heette, stond boven aan de trap te lachen, maar niet alléén, er stonden wel honderd prinsessen in prachtige lange kleren, die allemaal precies op haar leken. Ze was een heleboel prinsessen tegelijk. En toen de twee broers van Zuster Anna kwamen aanrijden op witte paarden om Blauwbaard te doden, was dat niet nodig, want hij was al hartstikke morsdood.

'Net goed!' zei haar broer, toen het uit was en al zijn simpele zaalgenoten beaamden dat.

'Nu moet ik gaan', zei Jannie en toen ze haar broer bij het afscheid beloofde te zullen schrijven, dacht ze nog dat ze hem in die brieven sprookjes zou vertellen, maar nu ze in Zonhoven was, waar ze Joop voor haar had zien dansen en waar ze meneer Roberts in de tuin had zien brevieren zonder brevier, wist ze dat de werkelijkheid veel mooier was om over te schrijven. Joop was een simpele ziel, die zeker zou veranderen in een prins, en meneer Roberts was vast en zeker de wijze tovenaar, de zuster de enge heks en de dokter dat wist ze nog niet, misschien een gemene kabouter die giftige drankjes maakte, diep onder de grond, maar dat ze zelfde bevrijde prinses zou zijn, dat was zo goed als zeker, want toen ze gisteren dit kamertje binnenkwam, was haar vrijheid immers begonnen. Eindelijk zou ze alleen aan zichzelf hoeven denken, meer niet. Haar broers waren bij haar

weg en de kinderen van het dagverblijf hadden nu een andere verzorgster, die de buien van Marijke moest opvangen en de plas van Henk opdweilen of het achterhoofd van Jeroen verzorgen, als hij het weer had stuk gebonkt tegen de muur. Ze had, toen ze het de eerste keer meemaakte, aan de directrice gevraagd waarom ze het arme jong niet een dikke muts met watten erin of desnoods een helm gaven, dan kon hij zichzelf geen pijn doen, maar de directrice had haar aangekeken met een gezicht van: die komt pas kijken, en nogal uit de hoogte gezegd: ‘Jeroen moet zélf leren, dat hij dat niet kan doen.’

En Jannie had op dat moment gedacht, want ze kwam pas kijken, dat dat dan zeker de goede aanpak was, al had ze een andere in haar hoofd. Hoe kon je een autistisch kind nu leren om niet autistisch te zijn?

Sinds ze er afscheid genomen had, dacht ze eigenlijk meer aan de pupillen van het dagverblijf dan aan haar eigen broers, gek genoeg, want het waren toch haar broers, al zat de een in een strafinrichting en de andere in die andere inrichting, die net zo goed een straf was, vond ze, met die grote slaapzalen en die kale gangen. De jongste had zich helemaal van haar afgekeerd sinds ze hem hadden opgepakt en opgesloten. Eerst dacht ze dat het een reactie was en dat hij stoer wilde doen, zich een houding wilde geven, omdat hij niet wilde toegeven dat hij stom was geweest en de verkeerde kameraden had gehad, maar later besefte ze, dat hij echt van niemand meer iets wilde weten. Ze snapte wel waarom hij zo verbitterd was. Het joch had evenmin als zij een echte jeugd gehad of normaal kunnen opgroeien. Hij was een gauwdief en zij was vaders eigen kleine meisje, noem dat maar eens normaal! Alleen de oudste, die echt abnormaal was, had geen last van een opvoeding, omdat hij goddank zeer moeilijk opvoedbaar was. Voor hem was het leven een sprookje dat zijn zus hem 's avonds vertelde, vol enge en spannende, lieve en stoute dingen, die ze voor hem zou opschrijven en dan moest hij het lezen maar dat kon hij niet, alleen van jan op de wip en kip in het hok.

Lieve Albert (ze had nooit gesnapt hoe haar ouders zo'n

geleerde naam aan zo'n leeg hoofd hadden kunnen geven, maar het schijnt dat je het pas na maanden merkt dat een baby niet normaal is), ik ben goed aangekomen in Zonhoven en de hoofdzuster hier is wel een secreet, maar ik denk toch dat ik het hier naar mijn zin zal hebben. Ik ben hier nu een dag en ik ken al een paar namen. Meneer Roberts is een hele magere, lange man, die volgens mij erg geleerd is. Ook is hier iemand die jij heel aardig zult vinden en van wie je misschien wel het vriendje zou willen zijn. Die heeft gisteren mijn koffer de verkeerde kant op gedragen, want hij wilde eerst zien of er veel verdriet in zat. En vanmorgen heeft hij als een beer voor me gedanst, want hij is nogal plomp gebouwd en hij heeft ook naar me gezwaaid. Dat is toch hartstikke veel voor één man op één dag, vind je ook niet? De hoofdzuster is niet aardig, ze is meer een kreng, maar dat schreef ik je al. Ik zeg maar zo: je kunt niet alles hebben! Dat heb jij tenslotte ook niet. Daarom zul je nog wel veel huilen. Dat geeft niet, want huilen gaat vanzelf over, als je tranen op zijn. Dat weet ik omdat een knappe prins me dat heeft verteld. Die leefde lang geleden in een glazen paleis dat zo ontzettend groot was, dat hij pijn aan zijn voeten had als hij van de slaapkamer naar de eetkamer liep om te gaan eten, of van de eetkamer naar de vergaderkamer was gelopen om te vergaderen en dan weer terug naar de eetkamer, want die vergaderingen duurden zo lang dat je er honger van kreeg. En hij kon nooit gaan zitten, omdat de man die het grote paleis gebouwd had, de zitkamer vergeten was, er was wél een slaapkamer, maar die kon alleen 's nachts open. Dus die prins was zo moe van al dat lopen en hij had zo'n verschrikkelijke pijn aan zijn voeten, dat hij er vreselijk om moest huilen, hele dagen achter elkaar, weken lang, tot hij op een morgen merkte dat zijn tranen op waren van al dat huilen, maar hij was nog steeds verdrietig, dus beval hij zijn bedienden hem honderdmiljoenduizend glazen limonade te laten drinken, maar hij kreeg zijn tranen niet terug, ze waren op. En dat was maar goed ook, want dan hoefde hij ook niet verdrietig te zijn. Zonder tranen is er niets aan, aan verdriet! Dan kun je beter geen verdriet hebben. Dat vond die prins die

geen tranen meer had, ook. Alleen zat hij nog steeds in dat grote glazen paleis zonder zitkamer, maar met een vergaderkamer die heel ver van de eetkamer was en hij dacht aan de pijn in zijn voeten. Als er nu nog stoelen in de eetkamer en de vergaderkamer hadden gestaan om tussendoor op uit te rusten, maar die waren er ook niet. Hij moest staande vergaderen en staande eten, wat niet meeviel als er veel onderwerpen waren om over te vergaderen of veel eten als je bijvoorbeeld jarig was. Gelukkig was er een ontzettend mooie en heel lieve, slimme fee en die gaf hem een paar rolschaatsen, zodat de prins zonder moe te worden en zonder pijn aan zijn voeten te krijgen, elke morgen van de slaapkamer naar de eetkamer kon rolschaatsen en weer terug met zo'n vaart, dat alle kamerdames en schildwachten geschrokken opzij sprongen. En de prins moest zo lachen om hun angstige gezichten dat hij nooit meer aan huilen gedacht heeft. Hij moest wel met de slimme fee trouwen, want die had hem tenslotte die rolschaatsen gegeven, die was ook niet gek! En ze kregen natuurlijk heel veel kindertjes, die nooit huilden. En dat hoef jij ook niet meer te doen, Albert, want als ik een zondag vrij heb, kom ik je halen en laat je hier alles zien. Dan gaan we in de tuin wandelen of onder de kastanjeboom zitten en vertellen elkaar alles. Er is hier namelijk een grote kastanjeboom met wel duizend kaarsen, die elke morgen door de zon worden aangestoken. Dat zag ik vanmorgen door het raam, toen die aardige man voor me aan het dansen was. Jammer genoeg kwam er wel een gemene broeder, die hem wegstuurde, maar dat heb je in sprookjes ook, dat er een gemene rotvent is of een pestwijf. Die krijgen we heus wel klein. De groeten van je zus Jannie.

Diezelfde avond toen ze, na een drukke dag, waarin zuster Couperus de hele tijd achter haar aan zat en haar de gekste karweitjes liet opknappen, eindelijk stilletjes, om niemand wakker te maken want het was al laat, naar beneden liep om de brief aan haar broer te posten, stak zuster Couperus ineens haar hoofd om een deur en fluisterde geërgerd: ‘Wat doet u nog zo

laat op de gang?'

'Gewoon, een brief posten. Ik heb een brief aan mijn broer geschreven', zei ze zo beleefd mogelijk, terwijl ze dacht: waar bemoeit dat mens zich mee?

'Geeft u mij die brief maar', zei de zuster pinnig alsof ze tegen een kostschoolmeisje sprak, 'en gaat u maar terug naar uw kamer.'

Jannie zag nu pas dat het mens haar hoofd vol papillotten had en dat was zo'n gek gezicht dat ze er overmoedig van werd en haar meerdere toevoegde: 'Nee hoor, ik wil hem zelf posten, omdat ik nog even wat wil wandelen vóór ik naar bed ga, maar ik beloof dat ik zachtjes zal doen.'

Ze wachtte het antwoord van de hoofdzuster niet af, maar liep met haar brief de trap af naar de hal. Bij de voordeur bedacht ze dat ze geen sleutel had, maar die zat nog in het slot. Met moeite kreeg ze de zware deur open en stak de grote, ouderwetse sleutel bij zich.

Het was een aangename, frisse voorjaarsavond en de volle maan scheen tussen dunne flarden wolken. Ze liep naar de brievenbus bij het grote toegangshek en nadat ze haar brief gepost had, bleef ze even staan kijken naar het donkere gebouw waar ze nu woonde en dat zo mooi in een soort park gelegen was. Aan de ene kant van de oprijlaan stond in het gazon de grote kastanjeboom, waarvan de witte kaarsen in het licht van de maan goed te zien waren, en aan de andere kant lag een grote vijver vol waterplanten. Ze zag dat alleen het raam van haar kamer verlicht was. Iedereen sliep al, behalve de zuster, maar die had een kamer aan de achterkant en zou zo wel naar beneden komen om de deur af te sluiten en meteen háár te controleren. Jannie ademde diep de avondlucht in, wat een lekker gevoel gaf, en liep bijna dansend terug. Toen ze vlak bij de grote kastanje was, zag ze iets oplichten, een brandende sigaar of sigaret, en tegen de dikke stam van de oude boom ontwaarde ze twee gestalten. Ze kwam nog dichterbij en herkende Joop, de knecht, die met beide handen in zijn broek zat en toen hij haar herkende, opgewonden zei: 'Ik heb een parijsvogel gevangen.'

Naast hem zag ze de magere gestalte van meneer Roberts, die een lange trek aan een grote sigaar deed en belerend de ander verbeterde: ‘Een paradijsvogel, goede vriend.’

De ronde knecht en de lange patiënt deden haar ineens denken aan een plaat uit een oud schoolboek van Don Quichot en zijn dikke knecht.

‘Met uw welnemen’, zei meneer Roberts kalm, ‘wil ik u wel verklappen wat wij beiden hier doen. Het is onze gewoonte, althans wanneer Joop daaraan behoefte heeft, 's avonds onder deze of een andere boom te zitten, terwijl onze vriend hier probeert zijn wondere vogel te vangen en ik onder het genot van een sigaar hem een verhaal vertel. Ik moge u wel verzoeken onze aanwezigheid onder deze boom niet aan de dokter of een zijner trawanten te verklappen, omdat dat ongetwijfeld zou betekenen, dat wij beiden een dergelijk avondlijk samenzijn zouden moeten ontberen.’

Hij had met zachte stem gesproken en het verbaasde Jannie dat hij het blijkbaar erg vanzelfsprekend vond, dat zij, hoewel verpleeghulp, hun geheim zou willen delen en niets tegen haar meerderen zou zeggen, wat ze ook niet van plan was, want ze vond het zelf spannend en zou het liefst bij hen komen zitten om naar een verhaal van deze zonderlinge maar aardige man te luisteren. En terwijl Joop naar haar grinnikte en steeds wilder in zijn broek greep, zei ze samenzweerderig: ‘Maar hoe komt u straks weer binnen, want ik heb de sleutel, en hoe komt u elke avond ongemerkt buiten?’

Meneer Roberts keek naar Joop en zei plechtig: ‘Zullen we het de zuster maar zeggen?’

Vervolgens wenkte hij haar dichterbij en fluisterde haar in het oor: ‘Wij maken gebruik van een kelderraam dat altijd open staat, omdat het niet goed meer sluit.’

‘Geheimpje’, zei Joop grinnikend.

Op dat moment wist Jannie, dat ze de dag tevoren het juiste voornemen had gemaakt: aan de genezing van de patiënten bij te dragen door het hun naar de zin te maken.

En opgewekt zei ze tegen de beide mannen onder de kastan-

jeboom: ‘Ik moet nu echt gaan, want zuster Couperus weet dat ik alleen naar buiten ben om een brief te posten en misschien staat ze me wel op te wachten.’

‘Dat is niet ondenkbaar’, zei meneer Roberts, deed een trek aan zijn sigaar en knikte naar Joop: ‘Zullen we dan maar met het verhaal beginnen, mijn beste?’

Jannie liep terug naar de ingang en sloot de deur zorgvuldig achter zich om daarna op haar tenen naar boven te gaan. In de gang stak zuster Couperus weer het hoofd om de deur en zei met een zuinig mondje: ‘Daar heeft u wel erg lang over gedaan.’

Ze keek de verzuurde vrouw met de malle papillotten in het haar, recht in de visseogen - dat zag ze nu pas, dat ze die had - en zei dapper: ‘Het was heerlijk weer en volle maan, dus heb ik nog wat door de tuin gelopen en ik heb in de kastanjeboom wel duizend kaarsen geteld. Wat ik nog vragen wou, bent u een vis?’

‘Hoezo?’ vroeg de zuster achterdochtig.

‘Nou nee niks, dat vroeg ik me af. Ik ben zelf een leeuw, gek hè?’

En terwijl ze zonder verder acht te slaan op de verbouwereerde blik van de hoofdzuster, naar haar kamer terugliep, zei ze tegen zichzelf, alsof ze haar oudste broer een verhaal vertelde: ‘En onder de boom met de duizend kaarsen zat een aardige man een dikke sigaar te roken, terwijl zijn vriend zijn vogeltje wilde vangen.’

Toen ze op haar kamer was, deed ze het licht uit en ging voor het raam staan. Bij de kastanjeboom zag ze af en toe vaag het lichtende puntje van de sigaar en ze zwaaide naar de twee mannen, die haar niet konden zien, terwijl ze zich afvroeg wat meneer Roberts aan Joop zou vertellen en wat dit voor een vreemde kliniek was, waar een intellectueel ogende patiënt als deze meneer Roberts, samen met een imbeciele tuinknecht, door kelderramen klom om onder een kastanjeboom die knecht een verhaal te vertellen. En Jannie wist niet eens wat voor verhaal. Ze deelde met die twee een geheim waarvan ze de inhoud niet kende. Ze zuchtte en sloot de gordijnen. En terwijl ze zittend op de rand van het bed haar nieuwe schort losknoop-

te, deed ze iets wat ze al jaren verleerd was. Ze sloot haar ogen en zei hardop: ‘Dankuwel lieve heer voor deze dag.’ Terwijl ze het zei, dacht ze tegelijk: je lijkt wel gek Jannie van Poelgeest! Maar er was vandaag zoveel vreemds gebeurd, dat ze zelf ook vreemd ging doen. Ze kleedde zich verder uit, kroop in bed en voordat ze in slaap viel, fantaseerde ze over een tweede brief die ze na vanavond haar broer zou kunnen schrijven, weer over die enge hoofdzuster, dat ze eigenlijk een vis was, over de lieve knecht, die voor haar gedanst had en die zonderlinge meneer Roberts, die blijkbaar zijn beste vriend was, want dat vergat ik je nog te schrijven, Albert, omdat ik de brief al gepost had toen het gebeurde. Ik liep door de tuin naar de kastanjeboom, je weet wel en daar zaten in het donker die meneer Roberts over wie ik je schreef en Joop die als een beer voor me gedanst heeft, tegen de dikke stam van die oude boom. Ze waren door een kelderraam gekropen, want Joop mocht luisteren naar een verhaal van meneer Roberts, terwijl die een geurige sigaar rookte. Maar ik kon niet meer horen wat voor verhaal, omdat ik hoognodig weer naar binnen moest, want zuster Couperus stond natuurlijk op de loer, met haar papillotten, net een kerstboom! En ik vertel je nu wel van dat verhaal onder die boom, maar eigenlijk is het een geheimpje tussen mij en meneer Roberts met Joop. Ik lig al in bed en ben best wel vreselijk moe van de eerste dag hier, anders zou ik kunnen opstaan om door een kier van het gordijn te kijken of ik het brandende puntje van de sigaar nog zie oplichten, als een vuurvlieg in het donker, wat we op vakantie eens gezien hebben, weet je nog? Maar ik ben veel te moe.

Het meisje in de grot

Nu de maan de kaarsen in de kastanjeboom laat branden en jij nog driftig met je vogel speelt na de vluchtige ontmoeting met de nieuwe zuster, wil ik gaarne beginnen met een verhaal over een meisje van ongewone schoonheid, dat zo lang geleden leefde, dat het volstrekt geen zin heeft haar te attenderen op de prachtige vogel in jouw broek. Deze schone maagd leefde trouwens in een tijd waarin het verre van gebruikelijk was dat een man een meisje zijn vogel toonde, zelf niet wanneer het een getrouwe knecht als jij betrof Het meisje uit mijn verhaal had vele knechten, omdat haar vader machtig en rijk was, bovendien bezat zij alles wat haar lieve hart begeerde.

En dan komt nu het verhaal.

Heel lang geleden, toen jij en ik nog niet bestonden, toen er nog geen auto's, koffieautomaten of psychiaters waren, heerste er pest in heel het land en ook in de nabuurlanden. De hele toenmalig bewoonde wereld werd geteisterd door deze vreesaanjagende ziekte en iedereen vluchtte zijn huis binnen om haar buiten te sluiten, maar de dodelijke ziekte sloop door de kieren van de vensters, door de schoorstenen en onder de deuren door. Alle mannen, ook de rijke en machtige, werden door de ziekte geveld. En alle vrouwen, ook de jongedames met fraaie borsten en met parmantige muisjes tussen hun dijen, kregen afzichtelijke puisten op hun blozende wangen, hun slanke schouders en ronde borsten, dezelfde vreselijke puisten die de buiken van hun vaders en mannen ontsierden. De pijn welke ze leden, was zo hevig dat ze het uitschreeuwden en God om vergeving smeekten, hoewel God echt nergens van wist, en hun geest verzwakte dusdanig, dat ze allang niet meer konden denken aan de prettige dingen waaraan rijke mannen en vrouwen gewoonlijk denken, zoals schoonheid welke in rijkdom gedijt en rijkdom welke zich overgeeft aan schoonheid. De verschrikkelijke ziekte woekerde voort in de eens zo prachtige lichamen die God hun gegeven had.

Met bloeddoorlopen ogen en etterende zweren op hun edele delen en dikke korsten klittend in hun haar, lagen ze te kermen op hun sponde of gewoon in een hoek van de kamer, waar niemand durfde komen, omdat alle schoonheid en rijkdom in het vertrek plaatsgemaakt hadden voor afzichtelijke ellende, want de pest trok zich geen pest aan van rijkdom of schoonheid. Zelfs de paus, de kardinalen en de bisschoppen, die allen toch een streepje vóór hadden, waren door de ziekte geveld en prevelden met hun stervende lippen geen gebeden meer, maar vervloekten de vrouw uit wie ze ooit geboren waren, want ook toen al kregen de vrouwen van alles en nog wat de schuld. Maar hun vloeken of kermen hielp hen niet, de dood trok een grauwe deken over hun lichaam en weldra kropen de ratten door kieren en gaten, en vierden feest.

Nu weet ik té wel, mijn beste, dat je vanavond niet onder deze mooie boom naast me hebt plaats genomen om dit gruwelijks te horen, maar ik moet het je vertellen, omdat je anders niet zult begrijpen wat het meisje, die schone maagd, met dit alles te maken heeft, voor wie jij immers, naar ik mag aannemen, je vogel gevangen houdt.

In de gruwelijke jaren waarover ik zoëven sprak, leefde er een jonge maagd, die nog nooit zulk een vogel gezien had, maar niettemin somtijds hevig ernaar kon verlangen. Het was een wicht met grote, verwonderde ogen, kersrode lippen en borsten als jonge hinden op de vlucht voor de jager. Toen nu de pest het land van haar vader bereikte en genadeloos toesloeg, kwam haar jonge lichaam in verzet. Ze wilde niet, zoals haar lieve moeder en jongste zuster en zoals alle bedienden, getroffen worden door de vreselijke ziekte, die haar dierbaren onherkenbaar had verminkt en wellicht ook haar lichaam zou ontsieren, haar gedachten doden en haar verlangens zou verminken. Dus nam ze wenend afscheid van haar zieltogende vader en vluchtte naar de heuvels buiten de stad, waar ze in een grot haar toevlucht zocht. En daar leefde ze van de bessen aan de struiken en van de wilde vruchten van het veld. Ze sloot vriendschap met de eekhoorns, de konijnen en de vogels, die elke avond liedjes voor haar floten. Zelfs de bruine beer, die de baas speelde in de heuvels, was zo verbijsterd door haar schoonheid dat

zijn haren niet uitdagend recht overeind gingen staan en hij zich niet opschepperig verhief om haar met zijn vervaarlijke gegrom vrees aan te jagen; hij vlijde zich behaaglijk tegen haar aan en vond het zeer plezierig, dat het meisje haar hand in zijn dikke vacht stak en zijn buik kietelde. En elke morgen, als de zon boven de heuvels kwam, baadde het meisje haar mooie lichaam in het heldere water van een beek. De waterige morgenzon, die haar naaktheid zag, werd er helemaal heet van en steeg van opwinding naar het zenit. Nadat ze zich had gebaad, zwom het meisje in de diepe poel die het water voorbij de hoge rotsen met eeuwenlang geduld had uitgesleten, vlak boven een kleine waterval waarin het zonlicht veelkleurig weerkaatste. En als ze moe gezwommen was, ging ze languit op de platte rotsen liggen om haar blonde lokken te laten drogen, voordat ze weer op zoek ging naar voedsel. En soms had het meisje lust in iets anders dan die zure bessen en die weeë vruchten, maar ze durfde geen vogels of konijnen te doden, omdat ze een onschuldig meisje was, dat thuis in het huis van haar vermogende vader elke dag van de heerlijkste vleesschotels en de kruidigste wildpasteien had mogen proeven, maar desondanks geen onschuldig dier durfde doden omdat ze niet tegen bloed kon. Toen het herfst geworden was, zocht ze zo lang in het bos, tot ze hazelnoten, tamme kastanjes en walnoten genoeg verzameld had om de winter te kunnen doorkomen in haar donkere grot, waar ze wegkroop onder een berg dorre bladeren om de kou te ontvluchten, tot de lentezon weer knoppen in de bomen zou toveren en het gras zou kleuren met prachtige wilde bloemen, tot haar licht de kaarsen in de grote kastanjeboom zou ontsteken en de vogels het meisje zouden wekken met hun gefluit.

Jaren leefde ze zo alleen in het bos. Elke avond streelde ze haar stevige borsten en speelde ze met haar donzen poesje, omdat ze zo dolgraag van iemand zou willen houden, maar er was niemand, zelfs geen jonger zusje of een lieve tamme reebok, en de grote bruine beer, die het zo prettig had gevonden te worden gekieteld, had achter een lieve vrouwtjesbeer aan het bos verlaten. En de kleurige vlinders die om haar blonde haren dartelden in voorjaar en zomer,

vlogen schichtig van blad naar blad, als ze hen wilde pakken. De vogels kwinkeleerden voor haar dat het een lieve lust was, maar lieten zich niet vangen, hoewel het meisje nog even hevig naar een vogel kon verlangen als toen ze nog in het huis van haar vader woonde en de jongemannen zich om haar schoonheid verdrongen en hoopten eens haar vogelnestje te mogen zien. Elke morgen baadde ze zich naar gewoonte in de beek, maar steeds minder vaak bleef ze na het baden vrolijk in het water spartelen en nog maar zelden lag ze languit op de platte rotsen om het blonde haar te laten drogen en ze zag in de waterval niet meer het licht van de zon, maar slechts een regen van tranen, wat haar weemoedig stemde.

Zo bleef ze in het bos, alleen, tot er op zekere dag een jager te paard voorbij kwam die achter twee jonge hinden aan zat. Ze zag hem op de heuvelrug, toen ze zich baadde in de beek en de zon heet aan de hemel stond. Ze schudde de druppels uit haar lange haren en wilde op de jager met zijn krachtige gestalte toelopen. Ze zou hem toeroepen wie ze was en vragen waar hij vandaan kwam, maar de jager reed zonder haar te groeten over de heuvelrug naar de einder. Toen boog ze zich bedroefd voorover en zag in de spiegel van het water haar gerimpelde gezicht, de grijze glansloze haren en haar slappe borsten. Ze was een oude vrouw geworden.

Bedroefd ging ze terug naar de grot en toen ze uit gewoonte tussen haar dijen tastte en haar slappe borsten beroerde, maar niets voelde, wenste ze dat ze vele jaren eerder aan de pest gestorven was in plaats van oud te worden zonder liefde, want dat is het ergste wat een mens kan overkomen, erger nog dan de pest. Ze huilde zonder tranen, want haar verdriet was te groot voor tranen, en ze wenste dat de hinden die voor de jager op de vlucht waren, zich dapper zouden omkeren en veranderen in een draak om met hun vlammenwerpers de jager te doden. En omdat ze vanaf die dag de grot niet meer verliet, om zich te baden of bessen te plukken, om vlinders te vangen of naar de vogels te luisteren, overwoekerde na maanden meters hoog onkruid de ingang van de grot, zodat het licht van de zon er niet kon binnendringen.

En vele jaren later, toen de jonge jager die op de bange hinden joeg en geen oog had voor een zonderlinge, oude vrouw met lange,

hekserige grijze haren, allang gestorven was, vonden kinderen, die de ingang van de grot in hun spel ontdekt hadden, haar geraamte dat tot stof uiteenviel, toen ze het aanraakten.

Nu denk jij natuurlijk, beste Joop, dat ik één van die kinderen was, omdat ik je dit verhaal verteld heb, maar dat is niet zo. Ik heb het slechts uit een boek en de kinderen die de grot ontdekten, zijn ook reeds lang tot stof vergaan, dus doe je roede maar terug in je broek of had je graag dat de nieuwe zuster dat kwam doen? Want ik heb wel gemerkt, dat jij de nieuwe zuster ongemeen aardig vindt, anders had je immers niet zo uitdagend voor haar gedanst en haar koffer gedragen. Overigens wil ik bekennen, dat zij op mij ook een bijzonder goede indruk heeft gemaakt. Ik geloof dan ook stellig dat zij ons geheim zal weten te bewaren, maar dat wil geenszins zeggen, beste vriend, dat ze jou daarom behulpzaam zal zijn als je een vogel wilt vangen, of dat ze, zoals het meisje in de grot de bruine beer in zijn buik kietelde tot het beest behaaglijk gromde, jou aan haar boezem zal drukken, die, naar we beiden hebben opgemerkt, van ongewone schoonheid is.

Ik stel derhalve voor dat we ons, nu het verhaal verteld is, te ruste begeven, wat we zoals gewoonlijk zeer voorzichtig dienen te doen. Ik zal dus weer als eerste door het kelderraam klimmen om te zien of de kust veilig is en niet wordt ontsierd door zuster Couperus of broeder Rob. En daarna kom jij stilletjes achter mij aan en we slaan de derde trede van de keldertrap over, want die kraakt. Vervolgens begeleid ik jou naar je kamertje, waar je weldadig magdromen dat je een bruine beer bent die zich aanvlijt tegen een schone maagd, die haar slanke handje in zijn dikke pels steekt om zijn buik te kietelen. En dat zul je zo plezierig vinden, dat je in je slaap hardop zult roepen dat de nieuwe zuster je eveneens moet kietelen, maar die hoort niets, want ze slaapt op de tweede verdieping.

Het zesde geheim

Meneer Roberts noemde het later tegenover zijn vriend jonkheer Van Remersdael en niet zonder enig pathos, een record. Zuster Jannie was amper twee dagen in de kliniek of Joop, de simpele knecht, die zich zo graag liet kietelen, had haar al zijn geslacht getoond, breed lachend, terwijl het kwijl, zoals gewoonlijk, uit zijn rechter mondhoek droop, omdat hij zijn wankele hoofd altijd scheef hield.

'Straks valt het eraf', zei de jonkheer dan plagend en dan keek Joop hem angstig aan.

Maar die morgen was alleen meneer Roberts getuige van de intieme ontmoeting van de knecht met de nieuwe zuster, omdat hij op zijn ochtendwandeling bij toeval de deur naar de keukens passeerde, waar Joop in het gras zat te wachten, toen de verpleeghulp naar buiten kwam om de tuin te verkennen, die ze alleen nog maar in het donker had gezien.

'Dag Joop', zei ze opgewekt en wilde al doorlopen. Maar Joop versperde haar met een brede grijns de weg, keek naar links en rechts of broeder Rob niet in de buurt was, begreep ze al vlug, trok toen zijn broek omlaag en haalde een vuurrode piemel uit zijn smoezelige, veel te wijde onderbroek, terwijl hij grinnikend zei: 'Geheimpje, geheimpje!'

Zuster Jannie, die door haar jarenlange werk met geestelijk gehandicapten, vertrouwd was met de onhandige en weinig intentionele manier waarop deze mensen hun seksuele gevoelens moesten tonen, was geïrriteerd noch geschrokken, maar ze hurkte voor hem neer en zei lachend, omdat ze de geheimzinnige paradijsvogel nu bij daglicht zag: 'Zo'n mooi vogeltje heb ik nog niet vaak gezien. Pas maar goed op dat het geen kou vat!'

Toen pas merkte ze meneer Roberts op, die vlak achter hen stond.

'Dat doet onze Joop alleen maar bij mensen die hij zeer aardig

vindt', zei hij vol trots tegen de nieuwe zuster, alsof hijzelf de brave borst zover gekregen had.

Die stond ondertussen breed te grijnzen, terwijl de rode worst tussen zijn benen een lange druppel produceerde, die de zuster routineus met een papieren zakdoekje verwijderde, terwijl ze Joop in zijn oor fluisterde: 'Die vogel van jou is zo mooi, dat je hem alleen maar aan meneer Roberts of mij moet laten zien.'

Toen wurmde ze, buitengemeen teder, in de bewoordingen van meneer Roberts later ten overstaan van zijn vriend Van Remersdael, de lummel van Joop terug in zijn te krappe broek, terwijl Joop samenzweerderig tegen haar zei: 'De mevrouw Schulte had ook een vogeltje. Die is dood.'

Toen nam meneer Roberts weer een denkbeeldige hoed af en zei ernstig tegen de zuster: 'U bent ongetwijfeld een bijzondere vrouw, anders had onze Joop u immers nooit zo snel zijn genegenheid getoond. Vooreerst deed hij dit tot nu toe nooit bij een vrouw, maar enkel ten overstaan van mannen, zodat we ons wel eens hebben afgevraagd of onze goede vriend wellicht homoseksueel is, en verder gaat hij pas ertoe over, wanneer hij iemand reeds lang van nabij kent en als persoon hogelijk waardeert.'

Zuster Jannie keek geamuseerd naar de man die zo'n onnozel voorval zo uitvoerig probeerde te verklaren en zei alleen maar nuchter: 'Ik heb een broer die net zo is als Joop; dat voelt hij waarschijnlijk aan.'

'Dat zal het zijn', zei de ander en nam toen vormelijk afscheid, gevolgd door Joop, die eerst breed naar haar grijnsde en zei, dat hij van de tuin moest gaan werken.

Ze zag hem pas een uur later terug in de ruimte van de bezigheidstherapie waar hij alleen maar slangetjes van klei zat te draaien naast een grote, zware man die bezig was uit klei een prachtige kop te boetseren. Toen ze dichter bij kwam en de man haar oplettend aankeek, meende ze bijna zeker in hem de man te herkennen die indertijd in het kantoortje van de zelfbedieningszaak haar chef tegen de grond had geslagen.

'Ik ben de nieuwe verpleeghulp en ik geloof dat ik u van

vroeger ken', probeerde ze, want ze zag nu duidelijk, dat hij het was, maar hij herkende haar niet. Ze was in al die jaren natuurlijk zo veranderd, dat hij in haar niet het bange meisje kon zien dat toen in die kleine ruimte met gescheurde blouse op haar benen had staan trillen.

'Dat dunkt me niet. Mijn naam is overigens Van Remersdael', zei hij onbewogen en ging verder met boetseren.

Jannie begreep dat ze niet moest proberen zijn geheugen op te frissen, omdat ze niets met zijn herinneringen te maken had, ook al maakte ze misschien deel ervan uit. Ze keek eens om zich heen. Al die mensen, die hier ongewoon rustig of juist erg nerveus zaten te werken, waren ziek. Dat mocht ze niet vergeten. Dat de meesten van hen, diep in zichzelf opgesloten, zonder iets te zeggen en zonder contact met de anderen, zaten te kleien, te tekenen of te knutselen, ontroerde haar. Elk van hen droeg het verleden als een zware last op zijn schouders, leek het wel. De meesten zaten ineengedoken of keken af en toe schichtig om zich heen. Deze mensen waren zo anders dan haar pupillen in het dagverblijf, die allemaal iets te kort kwamen, maar de patiënten van Zonhoven hadden te veel, te veel herinneringen, te veel twijfels, te veel verdriet of angst. Het zou maanden duren, voordat ze de verschillen tussen deze mensen zou kennen en de juiste naam van hun ziekte, althans de naam die men eraan gaf om de op hen toegepaste therapie te rechtvaardigen, want ze had in die korte tijd al de indruk gekregen, dat voor de dokter en het verplegend personeel de ziekte meer telde dan de zieke, en dat de naam die ze eraan konden geven, voor hen belangrijker leek te zijn dan de genezing. Ze nam zich voor de zieken zélf belangrijk te vinden, die apathische en nerveuze mensen die zo hevig probeerden de herinnering de baas te worden, die door alle kalmeringsmiddelen natuurlijk alleen maar verder uit hun denken wegdreef.

Terwijl Jannie in een hoek van de ruimte al die mensen observeerde, zag ze ineens iemand met een kreet van pijn opspringen. Ze herkende de man die ze eerder in een lange, ouderwetse regenjas bij meneer Roberts had zien zitten. Ze liep

vlug naar hem toe en zag dat hij zich met een scherp mes, waarmee hij uit hout een poppetje probeerde te snijden, lelijk had gesneden in de muis van zijn hand, die hevig bloedde. Ze vroeg hem de wond goed samen te knijpen en liep vlug naar de apotheek om verband en bloedstelpende watten te pakken. Toen ze even later zijn hand verbond, vertelde hij haar met hese stem, dat hij Servaas Ramakers heette en hij vervolgde schuldbewust, dat de dokter hem weliswaar verboden had poppen uit hout te snijden, maar dat hij dat verbod moest negeren zolang het niet zeker was of hij het gezicht van zijn vriendin natuurgetrouw zou kunnen snijden, en of ze het alstublieft niet tegen de hoofdzuster zou zeggen dat hij in het bezit was van zo'n gevaarlijk mes.

'Nee hoor', zei Jannie en ze stelde voor dat hij ook kon proberen zijn vriendin te tekenen of in klei uit te beelden. En toen ze opperde dat het met kleurpotloden misschien zou lukken haar nog natuurgetrouwer af te beelden, had hij vormelijk gezegd, dat dat wellicht een mogelijkheid was, gesteld dat hij daarvoor over voldoende talent beschikte. En met zijn verbonden hand opgeheven, had hij haar langdurig aangekeken, alsof hij al haar gelaatstrekken in zich op wilde nemen. Wat gegeneerd had ze zich omgedraaid en een vrouw, die wild zat te krassen met een dik stuk krijt op een groot vel papier, gevraagd wat ze aan het tekenen was.

De vrouw keek haar verbaasd aan en zei toen kortaf: 'Ik teken niks, ik kras!'

En Jannie begreep dat ze nog heel veel moest leren.

Precies om elf uur, toen het uur bezigheidstherapie volgens de geldende dagindeling was afgelopen, hoorde ze Joop vettig zeggen: 'Het is kwart over de rand van de pispot.'

Hij had een potsierlijk groot horloge met secondenwijzer, maar klok kijken kon hij niet en zou hij nooit kunnen. Dat het tijd was, wist hij omdat meneer Van Remersdael, de man naast hem, een natte doek over de kop van klei waaraan hij werkte, legde en 'kwart over de rand van de pispot' vond hij mooi

gezegd. Hij grinnikte breed naar de nieuwe zuster, toen hij van zijn stoel gleed en naar haar toe kwam.

‘Ik moet jou helpen’, zei hij dwingend, terwijl hij aan haar schort trok.

De patiënten verlieten, geprogrammeerd als schoolkinderen, één voor één de ruimte. Ze bleef alleen achter met Joop, die ineens opvallend actief werd. Hij mocht altijd de verfschoteltjes afspoelen onder de kraan en dat vond hij een mooi gezicht, als de waterverf het wegstromende water in vele tinten kleurde, voordat het kolkend in de afvoer verdween. Hij mocht de schoteltjes ook afdrogen.

‘Ik heb een nieuwe zuster en ik vind hem lief’, zei hij met dikke tong, toen hij klaar was. Daarbij zwaaide hij met zijn logge armen als een beer en verliet de bezigheidstherapie, want het was al kwart over de rand!

Tevreden ruimde zuster Jannie verder alles op, al wist ze nog niet precies waar alles moest staan en wat mocht blijven staan, maar voortaan maakte zíj dat uit. Zuster Couperus was veel te blij dat er nu een ander was om die moderne onzin, zoals ze de bezigheidstherapie noemde, te leiden. Jannie vond het niet zo'n onzin, dat de patiënten tenminste één uur per dag zelf konden bepalen wat ze wilden doen, ook al had het geen nut en werden ze er niet beter van. Het gaf al die zieke mensen in elk geval de kans om met zichzelf bezig te zijn en voor haar was het een gelegenheid die mensen te leren kennen. Ze kende Joop al, die haar nog lief vond ook, ze had de hand van die Servaas Ramakers mogen verbinden en ze had tot haar verrassing de man ontmoet, die jaren geleden tussenbeide was gekomen, toen die winkelchef meer wilde dan waarvoor ze was aangenomen.

Toen ze alles had opgeruimd en de deur van de therapieruimte achter zich sloot - dat mocht ze nooit vergeten, had zuster Couperus nogal dwingend gezegd - stond in de gang die meneer Ramakers ineens vóór haar, starend naar zijn verbonden hand.

‘Ik wil u nog oprecht hartelijk bedanken dat u het bloeden gestelpt hebt. Wanneer u dat niet gedaan had, zou ik wellicht

een spoor van bloed hebben getrokken, zodat mijn belagers zeer eenvoudig dat spoor zouden hebben kunnen volgen.'

Later zou ze horen dat deze meneer Ramakers, naar men zei, een meisje had vermoord dat zijn avances afwees. Enkel meneer Roberts, die nooit de bezigheidstherapie bezocht, omdat hij zoiets paramedische nonsens vond, geloofde dat niet, omdat Servaas Ramakers immers nooit een vlieg kwaad deed. Hij beweerde zelfs dat de goede man dat verhaal zelf rondstrooide om zijn obsessies een grond van waarheid te geven.

Op dit moment wist zuster Jannie enkel, dat de zonderlinge man geprobeerd had uit kersehout een mooi meisje te snijden dat op zijn vriendin leek, en zich daarbij lelijk had bezeerd, dus zei ze vriendelijk: 'U moet het verband erom laten zitten tot u helemaal geen pijn meer voelt, want anders gaat de wond weer open en ontdekken uw belagers toch nog het spoor waarlangs ze u kunnen vinden.'

Ze wist absoluut niet wie hij met die belagers bedoelde, maar de ernst in zijn stem was zo groot geweest, dat ze proberen moest zijn gedachtengang te volgen ook al kon ze er geen touw aan vastknopen.

'Ik ben blij dat u me begrijpt,' zei hij vriendelijk, 'ik geloof dat wij ons allen gelukkig mogen prijzen dat u onze nieuwe verpleegster bent.'

'Oh maar ik ben maar de verpleeghulp, meer niet', zei ze vlug, want ze wilde niet de indruk wekken, dat ze meer was dan ze was, maar meneer Ramakers negeerde haar bescheidenheid en vervolgde: 'Dr. Roberts en de jonkheer, ikzelf en zelfs Joop hebben in het verleden herhaaldelijk te kennen gegeven, dat er een nieuwe zuster moest komen, zonder te weten dat zoiets in de staf werd overwogen. Maar nu bent u gelukkig gekomen en het zou helemaal een vreugde zijn, wanneer u bovendien nog Geertje of Jannie heette.'

Ze lachte verbaasd: 'Maar ik héét Jannie, hoe wist u dat?'

En de zonderlinge man zei kalm: 'Dat wisten we niet, we hoopten het slechts.'

Toen liep hij zonder nog iets te zeggen de gang door naar

buiten, waar meneer Roberts blijkbaar op hem had staan wachten, want toen zij ook naar de deur liep, zag ze de magere geleerde druk gebarend op meneer Ramakers toelopen. De twee begroetten elkaar zeer omslachtig, alsof ze elkaar lange tijd niet ontmoet hadden en liepen toen samen in de richting van een met struiken overhuifd laantje aan de zijkant van het gebouw, dat als een groene rups door het golvende landschap kroop. Het liefst was ze hen gevolgd, maar ze bedwong haar nieuwsgierigheid en liep langs de andere kant naar de achterzijde van het gebouw, waar ze in een verwilderde hoek van de tuin bij de afgebrokkelde muur van een oud kerkhof wilde rozen zag bloeien. Toen ze dichterbij kwam, rook ze een zoete geur, die niet van de rozen kon zijn. In de schaduw onder de hoge struiken bloeiden trosjes lelietjes-van-dalen. Ze knielde om een paar van de witte trosjes te plukken, toen ze ineens een idee kreeg. Snel liep ze terug het gebouw in en vroeg in de keuken een mes. Odile, de keukenhulp, een vrolijk meisje, dat ze meteen sympathiek had gevonden, vroeg verbaasd waarvoor ze een mes nodig had.

‘Ik heb wilde rozen en lelietjes-van-dalen in de tuin gezien. Hier ruik maar!’, zei Jannie, terwijl ze het meisje een trosje onder de neus hield. ‘Hè dat ruikt lekker’, zei Odile en liep meteen met haar mee terug de tuin in om te helpen de rozetakken af te snijden en de lelietjes te plukken.

‘We gaan er de ontmoetingsruimte mee opfleuren,’ zei Jannie enthousiast, ‘want daar is het zo'n kale, ongezellige boel.’

Ze plukten handenvol lelietjes en sneden twee grote bossen wilde rozen. Daarna gingen ze op zoek naar zuster Couperus, die hen verbaasd aangaapte, toen ze haar een paar grote vazen vroegen.

‘Als u ze maar zelf verzorgt’, zei de zuster bits toen Jannie haar verteld had dat ze de ontmoetingsruimte wat gezelliger wilden maken. Even later stond er op elke tafel een glas met lelietjes-van-dalen en op de trappen van het vroegere priesterkoor hadden ze de wilde rozen in twee zwarte plastic emmers gezet, want ze vonden nergens vazen, ook niet in de kelders waar zuster

Couperus hen naar toe stuurde, omdat daar misschien vazen zouden staan.

‘Ze hebben hier ook niks’, had Odile gezegd en Jannie had gelachen: ‘Maar ze hebben nu wél bloemen!’

En voldaan waren ze aan een van de tafels gaan zitten en snoven de geur op van de lelietjes-van-dalen.

‘Kijk eens, je handen zitten vol bloed! En de mijne ook!’ lachte Odile. En ze bekeken hun handen die vol bloederige schrammen zaten.

Toen zuster Jannie een week later aan dezelfde tafel in de ontmoetingsruimte zat uit te rusten met een beker automaten-koffie die nergens naar smaakte, kwam meneer Ramakers naar haar toe en vroeg met zijn zachte, wat hese stem: ‘Mag ik bij u komen zitten?’ Ze knikte en hij nam onzeker naast haar plaats, terwijl hij naar zijn hand staarde, waarop nu enkel nog een pleister zat. Ze verwachtte dat hij een gesprek zou beginnen, maar hij bleef zwijgend bij haar zitten en ze wist niet goed wat ze doen moest. Ze had in de korte tijd dat ze nu in de kliniek werkte, wel begrepen dat de meeste patiënten ongewoon konden reageren, als je hen gewoon tegemoet trad en zeker, als je erg spontaan reageerde. Het was een wondere wereld, waarin ze zich weliswaar meteen thuis had gevoeld, omdat ze het werk als een uitdaging zag en omdat ze, zoals ze haar broer had geschreven ‘alle sleutels had’, behalve dan van de medicijnkast, maar het was ook een wereld die ze nauwelijks kende, met mensen die elk hun eigen raadsel waren.

Ineens stond meneer Ramakers op van de stoel naast haar, knoopte de lange regenjas die hij blijkbaar altijd droeg, hoog dicht, zette de kraag op en zei onverwacht en zonder inleiding: ‘Ik zou graag wat met u wandelen.’

‘O, ik heb wel even tijd’, zei ze meteen, want ze wilde deze man, zoals alle anderen, graag leren kennen en haar werk voor de ochtend zat erop. Samen met de wat zonderlinge, gebaarde man liep ze naar buiten, waar broeder Rob, die haar vanaf de eerste dag zeer vijandig behandeld had, stuurs vroeg of ze niets

anders te doen had, want hij deed alles om haar te doen voelen, dat ze als verpleeghulp zijn mindere was, waarschijnlijk omdat hij al vlug gemerkt had, dat ze beter overweg kon met de meeste patiënten dan hij.

Dapper zei ze, want ze wilde niet bang voor hem zijn: 'Ja hoor, natuurlijk heb ik nog wat te doen. Ik moet met meneer Ramakers wandelen. Dat hoort bij de nieuwe therapie.'

Hij keek haar schaapachtig aan, waarschijnlijk denkend dat hem afspraken over wijzigingen in de therapie waren ontgaan. Ze negeerde hem verder en liep samen met meneer Ramakers door de tuin naar de zijkant van het hoofdgebouw. Toen ze bij een roestig, oud hek kwamen dat afgesloten bleek, zei meneer Ramakers buitengewoon rustig: 'Enige tijd geleden ben ik echt nog met Dr. Roberts hier geweest en toen was dit hek open. Vandaag kunnen we helaas niet verder, terwijl ik graag met u door het vlierlaantje dat hier begint, had gewandeld. Dat is heel mooi, nu de struiken in volle bloei staan, maar het is niet erg.' Ze keek hem van opzij aan en zag dat zijn ogen onrustig draaiden, terwijl zijn woorden zo rustig, bijna sloom klonken. Ze had wel de sleutel van de hoofdpoort, maar wist niets van dit toegangshek.

'Jammer dat ik de sleutel van dit hek niet gekregen heb. Zal ik hem aan de zuster gaan vragen?'

Ineens draaide meneer Ramakers zich om.

'U begrijpt me niet,' zei hij bijna agressief, alsof hij plotseling van persoonlijkheid veranderde, 'het is niet erg, omdat mijn kwelgeesten zich toch voor me zullen verbergen wanneer ik niet alleen, maar in uw gezelschap kom.'

Toen werd hij weer rustig en zei bijna toonloos: 'Het is ook beter over die dingen niet te praten, zolang we elkaar niet beter kennen, vindt u ook niet?' Er blonk achterdocht in zijn ogen, die een seconde later troebel werden en zich met tranen vulden. Snikkend dook hij angstig ineen, alsof hij met een mes werd gestoken. In een impuls legde zuster Jannie een hand op zijn schouder, proberend hem te troosten, ook al kende ze de oorzaak van zijn plotselinge verdriet niet, maar hij weerde haar

af en zei zonder haar aan te kijken: ‘U moet begrijpen dat het bijzonder onprettig is in onzekerheid te verkeren over de plaats waar mijn vriendin zich op dit ogenblik bevindt en niet te weten of mijn belagers haar niet in hun macht hebben en wellicht vreselijke dingen met haar doen.’ Daarop veranderde hij weer van toon en zei bijna bezwerend: ‘U moet nooit aan broeder Rob zeggen, dat ik gehuild heb. Dat brieft hij over aan de dokter en dan word ik weer opgesloten, zoals enige tijd geleden, toen ik zeer boos werd omdat mijn vriendin onheus was bejegend en de broeder haar zelfs dreigde een spuit te geven, wat ik gelukkig kon verhinderen door haar te vragen onmiddellijk heen te gaan. U moet het dus echt niet verder vertellen. Belooft u dat? Dr. Roberts en ik hebben immers afgesproken, dat u onze zuster bent en niet die van hén.’ Jannie glimlachte. Deze verwarde man verwoordde precies wat ze het liefste wilde. Ze pakte zijn arm, wat hij nu niet afhield, en beloofde ernstig dat ze niets zou vertellen. Hij werd weer rustig en zei langzaam: ‘Zullen we dan maar teruggaan, zuster? Het is toch minder fraai weer dan ik dacht.’

Nog nooit had ze iemand ontmoet die zo snel van stemming kon veranderen, alsof hij telkens van rol wisselde en een totaal andere persoonlijkheid aannam. Ze wist toen nog niet hoe schizofreen hij was.

‘Zijn hersenen kennen het verschil tussen “ik” en “jij” niet meer’, zou meneer Roberts haar later eens zeggen.

Toen ze terug waren bij het bordes naar de ontmoetingsruimte, troffen ze daar Joop aan, die in het natte gras zat en glunderend zei dat hij een boel vogeltjes had gevangen.

‘Ik heb al drie. Een mus en nog een en een parijsvogel.’

En terwijl meneer Ramakers ongeïnteresseerd doorliep naar binnen, vroeg de zuster lachend: ‘Heb je een echte paradijsvogel? Laat eens zien dan?’

En Joop haalde grinnikend een smoezelige, vuurrode zakdoek uit zijn zak, waarmee hij uitbundig begon te zwaaien.

Op dat moment kwam meneer Roberts op hen af en zei tegen de brave borst: ‘Dat is inderdaad een zeer fraaie paradijsvogel

die je daar hebt gevangen.

Zuster Jannie trok Joop aan zijn armen overeind en zei met de stem waarmee ze nog niet zo lang geleden Marijke van iets moest overtuigen: ‘Je mag niet in het natte gras zitten, dan vat je kou.’ Joop trok aan het doorweekte zitvlak van zijn broek.

‘De parijsvogel heeft in mijn broek gepiest.’

‘We zullen je een schone aantrekken’, zei Jannie en met zijn tweeën liepen ze als echte vrienden die elkaar al jaren kennen, naar binnen, nagekeken door meneer Roberts, die in zichzelf mompelde: ‘Dit is inderdaad de zuster die we ons al zeer lang wensen.’

Joop hoorde dat niet meer, maar bleek het volstrekt met hem eens, want hij liep amicaal aan de zuster te trekken om haar zijn kamertje te wijzen, want de gedachte dat zijn nieuwe zuster hem een droge broek zou aantrekken, wond hem dermate op dat hij geen tijd verloren wilde laten gaan. In de gang kwamen ze een oude mevrouw tegen, die moeizaam achter een looprek schuifelde en in zichzelf mopperde.

‘Dat is de mevrouw Schulte,’ zei Joop, ‘zijn parkiet was dood.’

‘Dat is jammer,’ zei Jannie, ‘was het een mooie parkiet?’

‘Het was een parijsvogel en ook een papegaai van meneer Ramakers.’

De zuster snapte er net zoveel van als hijzelf en liet zich weer mee trekken.

Toen ze de spreekkamer van dokter Sneek passeerden, kwam deze juist naar buiten en vroeg bits: ‘Wat gaat u doen, zuster?’

Ze was nu al meer dan een week in Zonhoven, maar ze vond haar nieuwe baas nog steeds een akelige man, die wel gezag, maar geen warmte uitstraalde en in haar onschuld vond ze dat de directeur van een psychiatrische kliniek dat eigenlijk zou moeten. De man zou best wel deskundig zijn, want hij gebruikte genoeg moeilijke woorden, maar hij was zo koud als ijs.

‘Ik trek Joop even een schone broek aan’, zei Jannie.

‘Jean-Luc kan anders uitstekend voor zichzelf zorgen’, zei de dokter afgemeten, maar nu kwam hij op haar terrein. Ze had niet voor niets jarenlang in een dagverblijf gewerkt.

‘Dat weet ik, dokter, dat Jean-Luc uitstekend voor zichzelf kan zorgen, maar Joop vindt het nu eenmaal fijn als iemand hem daarbij helpt.’

De dokter was nooit eerder zo op zijn nummer gezet. Deze jonge vrouw strafte zijn vormelijke gebruik van de echte naam van deze knecht af door hem met nadruk te herhalen. Hij ging er verder echter niet op in, maar liep de gang uit.

‘Eén nul!’ zei Joop die het korte gesprek niet had kunnen volgen, maar wel snapte wie er gewonnen had. Toen Jannie even later, in het souterrain naast de keldertrap, zijn kamertje binnenging, een klein hok dat volgestouwd was met kitscherige dingen die hij natuurlijk allemaal vreselijk mooi vond, moest ze ineens aan haar oudste broer denken, die ook alles mooi vond wat foeilelijk was. Ze hielp Joop eerst uit zijn natte broek en toen uit zijn onderbroek, want die was ook kletsnat, en zocht in zijn kast schone kleren. Er lag een stapeltje ondergoed maar geen bovenkleding. Tot ze onder zijn bed keek waar ze een verschoten tuinbroek vond, waarvan ze eerst de plakken klei op de knieën moest afhalen. Toen ze daarna zijn sponzige benen pakte om hem in zijn kleren te helpen, zat Joop geconcentreerd en omslachtig met zijn plasser te spelen die recht overeind stond tussen zijn benen. Hij perste zijn mond stijf dicht, tot hij vuurrode bolle wangen had, terwijl hij onhandig zat te pompen.

‘Laat me je een schone onderbroek aantrekken, Joop’, zei ze zacht, maar hij leek haar niet te horen, zo ging hij op in zijn eenzijdige liefdesspel. Ze streek hem door zijn haren en wist niet goed wat ze doen moest.

‘Rustig maar’, zei ze onhandig. Ineens hield hij op en toen hij wat rustiger geworden was, zonder dat zijn verlangen bevredigd was, omdat hij waarschijnlijk niet eens wist hoe zoiets moest, zei hij met een hese, zware stem, alsof hij zojuist een man geworden was: ‘Ik vind de zuster lief en hij moet ook een vogeltje vangen.’

Op dat moment zag ze Marijke voor zich, die haar pop kapot sneed en schreeuwde, dat ze een heel mooi kind kreeg, maar ze zag ook haar vader voor zich die haar dwong tot wat Joop haar

vroeg. En ze zag de plas onder de stoel van Henk, die wanhopig probeerde ‘lekker kut’ te zeggen. En terwijl ze zich bukte om die malle knecht te helpen aankleden, zei ze zacht: ‘Ik kan geen vogeltjes vangen, Joop’, en ze wurmde zijn weerbarstige lummel in de schone onderbroek. Op hetzelfde moment kwam Joop klaar. Geschrokken kwam ze overeind en zei quasi boos, maar verlegen tegelijk: ‘Nu moeten we je ook nog wassen.’ Ze liep naar de kleine wasbak in een hoek van het kamertje en spoelde het hard geworden washandje dat over de rand hing, uit.

‘Kom hier!’ zei ze kordaat, meer om zichzelf moed in te spreken dan om de arme knecht die naar haar toe kwam, terwijl zijn slappe piemel nog nalekte, aan te sporen.

Even later was hij weer aangekleed en zei hij glunderend: ‘Ik heb twee geheimpjes met jou. Deze ook.’

Met zijn schone en droge broek aan liep Joop voor de zuster uit meteen naar de ontmoetingsruimte, waar ze hem, toen ze er binnenkwam, tegen meneer Roberts hoorde zeggen: ‘Mijn zuster heeft ook een parijsvogel gevangen.’

Die reageerde laconiek: ‘Ik had je toch al gezegd, dat de nieuwe zuster verrassend bekwaam is. Een paradijsvogel vangen moet haar derhalve geen enkele moeite kosten.’

Daarna vervolgde hij zijn gesprek met jonkheer Van Remersdael over een orgelconcert dat beide mannen graag zouden bezoeken in de Gerlachus-kapel, niet ver van de kliniek, waar regelmatig orgelconcerten werden gegeven.

‘Op een fraai Binvignat-orgel, mijn waarde’, hoorde Jannie hem zeggen tegen de zwijgzame man tegenover hem, met wie ze pas één keer wat langer gepraat had en door dat gesprek had hij zich herinnerd hoe hij haar jaren geleden uit ‘die zeer netelige situatie’ gered had. Zo had hij het gezegd.

‘Overigens zal onze dokter een bezoek aan een dergelijk concert misschien willen verbieden, omdat we immers patiënten zijn en mogelijk een dergelijk concert zullen ontluisteren met gefluit en geschreeuw, als waren wij opgeschoten vlegels’, zei meneer Roberts glunderend.

‘Het is me nooit opgevallen’, zei de ander, ‘dat onze dokter enig verstand heeft van muziek, anders zouden er ongetwijfeld grammofoonplaten van hogere kwaliteit in deze ruimte gedraaid worden dan nu het geval is. De hoempamuziek en de romantische schlagers waarnaar we nu moeten luisteren, wekken enkel bij onze Joop enige muzikale gevoelens.’

Meneer Roberts knikte en de ander vervolgde, terwijl Jannie zich verbaasde over de woordenvloed van deze anders zo weinig spraakzame man: ‘We hadden thuis een klavecimbel, waarop mijn moeder zeer verdienstelijk speelde. Een enkele maal werd er een huisconcert gegeven door een klaveciniste van enige naam. En vanaf ons tiende jaar mochten wij op deze avonden opblijven om te genieten van Scarlatti of van Bach's klavierbewerkingen van Vivaldi-concerten. Houdt u van Vivaldi?’ vroeg hij de nieuwe zuster met een knipoog, toen hij zag dat ze bij hen was komen staan. Joop was alweer naar buiten verdwenen, toen hij broeder Rob achter in de ontmoetingsruimte zag.

‘Ik ken alleen de vier jaargetijden’, zei Jannie die geen verstand had van klassieke muziek, maar er wel graag naar luisterde. Ze was trouwens een tijdje lid geweest van een zangkoor dat oude muziek probeerde te zingen. Na de wekelijkse repetities treuzelde ze zo lang mogelijk met naar huis gaan, in de hoop dat haar vader al zou slapen als ze thuiskwam, maar hij zat altijd beneden in de kamer, terwijl haar moeder boven sliep, want hij wachtte wel op Jannie! Eén keer, toen ze met het koor voor de adventstijd een koraal van Bach instudeerden, had ze de moed gehad om hem af te schrikken door keihard te gaan zingen wat ze die avond gerepeteerd hadden: ‘Nun komm der Heiden Heiland’, waarop haar moeder slaperig haar zieke lichaam de trap af sleepte om te vragen wat dat lawaai moest betekenen.

‘Die meid is gek!’ had haar vader gemopperd met zijn broek nog open en zij had inwendig gejuicht dat ze hem één avond weerstaan had, maar ze kon niet elke avond zo de heiland aanroepen.

‘Ik ken ook nog een koraal van Bach’, zei ze trots tegen meneer Van Remersdael, die nu zweeg en haar nauwlettend

bekeek, wat ze vreemd genoeg niet raar vond.

'Welk koraal mag dat wel zijn?' vroeg meneer Roberts, die haar nu ook nieuwsgierig aankeek.

'Nun komm der Heiden Heiland.'

'Dat is een zeer mooi voorbeeld van de jonge Bach,' zei meneer Roberts, die blijkbaar een kenner was, 'u heeft smaak, lieve zuster!'

Ze kreeg een rood hoofd, dat nog roder werd toen ze de stem van dokter Sneek hoorde, die ongemerkt bij hen was komen staan en meesmuilend zei: 'Onze nieuwe hulp kan niet alleen onze knechten verschonen, maar heeft zelfs verstand van Bach. Overigens stel ik me zo voor, dat u nog wel het een en ander te doen heeft.'

De laatste zin kwam er bijtend achteraan, maar toen nam meneer Roberts het voor haar op en dat zou hij later nog vaak doen.

'Sinds zuster Jannie hier is, blinken de gangen en de toiletten, waart er weer vrolijkheid door dit gebouw en ziet deze vroeger zo deprimerende ruimte er vrolijk uit, of zijn u de dagelijks verse bloemen niet opgevallen? Overigens stoorde u de jonkheer en mij in een gesprek met zuster Van Poelgeest over een orgelconcert dat de heer Van Remersdael en ik de komende zondag graag zouden bezoeken. Maar omdat u ons, als patiënten uwer kliniek, voorzeker ongaarne zult toestaan daar zonder geleide heen te gaan, hebben we de nieuwe zuster gevraagd, of zij met ons mee wil gaan en omdat ze, zoals u zelf zoëven terecht hebt opgemerkt, verstand heeft van Bach, wil ze ons met uw toestemming, graag dat plezier doen.'

Jannie stond verbaasd. Deze man schoffeerde de directeur als een op kattekwaad betrapte schooljongen, trok partij voor haar, een eenvoudige verpleeghulp, en maakte ondertussen voor haar uit dat ze met hem naar een orgelconcert zou gaan. Maar dat vond ze niet erg. Het leek haar heerlijk!

Dokter Sneek wist niet goed wat hij moest zeggen, maar hij herstelde zich snel en zei vormelijk: 'Als uw werk er niet onder lijdt, moogt u van mij deze heren begeleiden naar dat concert.'

Jannie zei lachend: ‘O nee hoor, ik heb zondag trouwens mijn eerste dag vrij!’

De dokter gaf een kort knikje en wist zich met zijn figuur geen raad. Meneer Roberts zat stralend te kijken met een gezicht van: zo doe je dat! Maar toen de dokter weg was, zei hij wel enigszins schuldbewust, en Jannie moest lachen want ze vond dat slecht bij hem passen, dat ze hem niet kwalijk moest nemen, dat zij de komende zondag beslag op haar zouden leggen.

‘Het ontschoot me, voordat ik er erg in had. Ik neem aan dat dat komt, omdat u over Bach sprak in het bijzonder en omdat wij beiden u bijzonder graag mogen in het algemeen.’

Lachend zei ze: ‘Wanneer u zich niet gedraagt als opgeschoten vlegels die fluiten en schreeuwen, mag u met me mee en ik vond het lief wat u zei over die verse bloemen en de blinkende gang.’

Toen Jannie later op de dag de dokter vroeg of ze echt wel van hem meemocht naar dat concert zei hij afgemeten en zonder haar aan te kijken: ‘De heren Roberts en Van Remersdael zijn vrij om te gaan en te staan waar ze willen en mee te nemen wie ze willen. Er is zoals u wel gemerkt hebt, geen gesloten afdeling hier.’

Ze raakte van zijn hooghartige antwoord helemaal in de war.

‘Ik bedoelde alleen te vragen of ik als verpleeghulp wel de juiste persoon ben om mee te gaan, ik bedoel om hen te begeleiden of zie ik dat verkeerd?’

Maar hij negeerde haar vraag, alsof hij een warhoofdige patiënte tegenover zich had en zei alleen nog: ‘U heeft zondag immers uw vrije dag. Het staat u vrij die naar eigen goeddunken te besteden. En mochten beide heren zich vreemd tegenover u gedragen, dan is dat voor uw eigen verantwoording.’

‘Ja maar ik wil echt niets doen wat tegen de regels is’, wilde ze nog zeggen, maar hij gaf haar duidelijk te verstaan, dat ze kon gaan, door in een dossier te bladeren. Misschien deed hij wel zo stuurs om haar te testen en vond hij een hele middag met twee patiënten een goede vuurdoop voor de nieuwe verpleeghulp, bedacht ze, maar dan zou hij het anders gezegd hebben en ook

niet gelogen hebben over die gesloten afdeling. Er was een kamer die altijd op slot was en waar alleen zuster Couperus of de dokter zelf naar binnen mocht.

'Hier hoeft u het bed niet op te maken', had de hoofdzuster haar gezegd toen ze er voor het eerst voor de deur stond. En Joop had een dag later, toen hij achter haar aan hobbelde tijdens het werk, geheimzinnig gesmiespeld: 'Daar woont een mooie mevrouw. Die slaapt altijd.'

'Hoe weet je dat?' had ze nieuwsgierig gevraagd.

'Omdat hij gilt', had hij samenzweerderig en zeer nat gezegd, met zijn gezicht vlak bij het hare, zodat ze haar wangen moest afvegen.

'Hoe kan dat nou, als ze slaapt?' vroeg ze ongelovig, hoewel ze uit ervaring wist hoe je kunt gillen in je slaap.

En hij had in zijn karakteristieke grammatica vervolgd: 'Want de mevrouw gilt als hij niet slaapt.'

'En als jij praat, regent het', zei ze lachend.

Hij lachte vettig terug, maar liet zich niet van de wijs brengen: 'Toch gilt die.'

Toen Jannie later rechtstreeks aan zuster Couperus vroeg van wie die kamer was, had deze ontwijkend geantwoord: 'Dat is de kamer van een patiënte die een behandeling krijgt waar we u vooralsnog niet bij nodig hebben.'

Je wordt bedankt, had Jannie kwaad gedacht en toen ze er in de koffiepauze met meneer Roberts over begon, had die afwezig gezegd, opkijkend uit een moeilijk ogend, in het Frans geschreven boek: 'U bedoelt de kamer van de jonge mevrouw Rogier. Dat is die charmante dame, die niettemin zeer afwezig en droefgeestig oogt. Ik veronderstel dat zij haar kamer moet houden in verband met een suïcidepoging.'

'Hè bah, wat zegt u dat eng!' had ze spontaan gereageerd, maar hij was er niet verder op ingegaan. Meneer van Remersdael reageerde wat tactischer en had haar verteld, dat niemand precies wist wat er met de arme vrouw aan de hand was. Ze was ongeveer een jaar geleden gearriveerd in Zonhoven, een zeer knappe verschijning, maar zodanig gedeprimeerd dat niemand

contact met haar kreeg, alleen Joop, die haar een plakkerig snoepje gegeven had, waaraan hij zelf al gesabbeld had.

'Jij moet lachen,' had hij gezegd, 'niet met verdriet.' De vrouw had droef geglimlacht en was later die week door broeder Rob meegenomen, waarna ze haar nauwelijks nog hadden gezien.

Toen had ook meneer Ramakers zich in het gesprek gemengd: 'Ik heb er lange tijd over nagedacht of ik deze dame kende. En ik geloof inderdaad dat ik haar ooit ontmoet heb tijdens een van mijn wandelingen. Ik moet zeggen, dat ze mij ondanks haar fraaie gestalte wat wantrouwig stemde, omdat ze in gezelschap was van een vreemde heer, wiens aandacht ze op mij probeerde te vestigen. Maar ik droeg mijn regenjas hoog gesloten en had de kraag opgezet, zodat de man me waarschijnlijk niet herkend heeft.'

Meneer Roberts had geglimlacht om de woorden van meneer Ramakers die nu eenmaal in iedereen een belager zag.

'Daar worden we niet veel wijzer van', had Jannie zachtjes gezegd om meneer Ramakers niet te ontstemmen, maar meneer Van Remersdael had ernstig opgemerkt: 'Dat moet u niet zeggen. We hebben u verteld dat ze knap, charmant, droefgeestig en verdrietig is, dat ze snoep kreeg van Joop en naar het schijnt geprobeerd heeft zich van het leven te beroven, hoewel dat laatste ook best een verzinsel kan zijn van lieden met een teveel aan verbeeldingskracht.'

'Dat weet ik nu allemaal wel', had ze gezegd, 'en ik weet ook haar naam, maar niet waarom ze zo droefgeestig is en hoe ze eraan toe is. Ze ligt toch niet vastgebonden in een - hoe heet dat - dwanglaken?'

Meneer Roberts was opgestaan en had rustig gezegd, terwijl hij het Franse boek dichtsloeg en op de tafel voor hem legde: 'Wij weten het evenmin, lieve zuster. Het personeel van deze kliniek heeft niet de gewoonte de patiënten inzage te geven in elkaars anamnese, al zult u, naar we hopen, in de toekomst daarop de uitzondering zijn welke de regel bevestigt. Wat we weten, weten we slechts uit eigen waarneming en die is, waar het de arme mevrouw Rogier betreft, zeer gebrekkig en onvolledig.'

De keren dat Jannie daarna langs de kamer van die onbekende vrouw kwam, was ze telkens blijven staan om te luisteren. Eén keer probeerde ze zelfs de deur, maar die was afgesloten. En in de nacht na het gesprek over het orgelconcert, kon ze maar niet in slaap komen, omdat ze het maar een akelig idee vond, dat er misschien een jonge vrouw in een dwanglaken lag vastgebonden, alleen omdat ze ‘een gevaar voor zichzelf’ was. Zo had zuster Couperus het gezegd, toen ze was blijven aandringen.

‘En wilt u zich alstublieft niet bemoeien met de door dokter Sneek voorgeschreven behandeling van wie dan ook! U bent slechts verpleeghulp en dat werk doet u uitstekend. Beperkt u zich daar dan wel toe!’

Het was een compliment dat haar had getroffen als een slag in het gezicht. Ze mocht dus uitstekend de gang dweilen en uitstekend po's legen, maar mocht zich niet met de behandeling bemoeien! En toch was ze het niet met de zuster eens, ook al was ze maar verpleeghulp en kwam ze pas kijken. Als iemand een gevaar was voor zichzelf, kon je dat gevaar misschien afzwakken door aardig voor die persoon te zijn en door die persoon veel aandacht te geven, in plaats van een dwanglaken, maar ze wist nog zo weinig van die dingen. Piekerend viel ze in slaap en werd de volgende morgen wakker uit een akelige droom, waarin ze die onbekende vrouw was en van de trap viel over het touw dat ze voor haar vader had gespannen, maar ze viel niet op een stenen vloer maar in een diepe, donkere tunnel waaraan geen einde kwam.

Er waren in de eerste weken na haar komst in Zonhoven zoveel indrukken die ze moest verwerken, dat ze niet meer dacht aan die vreemde droom of aan die onbekende mevrouw Rogier, ook niet aan haar wandeling met die zonderlinge Servaas Ramakers of aan wat er in het kamertje van Joop gebeurd was. Maar dat ze met meneer Roberts en jonkheer Van Remersdael op haar vrije zondag een orgelconcert zou bezoeken, kón ze niet vergeten, omdat iedereen het er die week over had en haar er steeds aan herinnerde. Daar dokter Sneek haar weliswaar onvriende-

lijk, maar duidelijk gesuggereerd had, dat de beide heren vrij waren iemand mee te nemen en zij zich dus geen begeleidster of oppas hoefde te voelen, had ze die morgen haar schort verwisseld voor een zonnige jurk, want het was stralend lenteweer. Ze had met de twee mannen afgesproken in de ontmoetingsruimte en toen ze daar binnenkwam, trof ze er niet alleen hen, maar een groot aantal andere patiënten, die allen begonnen te klappen.

'Waarom klappen ze allemaal?' vroeg ze verbaasd.

En meneer Roberts zei met een ondeugende glimlach: 'Wij allen vinden u mooi, aardig en lief en daarop hebben we hier in Zonhoven lange tijd moeten wachten, op iemand die behalve deskundig ook nog als persoon zeer plezierig is en zich bovendien zo fraai weet te kleden.'

Ze had gebloosd en deed dat nog eens, toen ze door iedereen uitgezwaaid tussen de beide heren naar de grote toegangspoort liep, die Zonhoven afsloot van de gewone wereld. Ze zouden de heenweg wandelen en terug een taxi nemen, als het te vermoeiend zou zijn, had meneer Roberts gezegd, terwijl hij bedenkelijk naar haar schoenen met hoge hakken keek.

'Zal ik gemakkelijke wandelschoenen aantrekken?'

'Alstublieft niet,' had meneer Van Remersdael plagerig gezegd, 'ontneemt u ons dit esthetische genoegen niet.'

En meneer Roberts had daar nog een schepje bovenop gedaan: 'Wanneer u blaren krijgt, zal het ons een genoegen zijn u te dragen.'

'Beloofd!' had ze lachend gezegd, terwijl Joop aan haar stond te trekken dat hij ook mee wilde.

'Meneer Roberts en meneer Van Remersdael hebben een dame meegevraagd en niet een man. Jij moet trouwens oppassen, dat alles goed gaat als we weg zijn en dat er niks akeligs gebeurt.'

Dat had hij goed begrepen, want later hoorde ze, dat hij de hele middag als een waakhond bij de deur van mevrouw Rogier had gezeten en zich pas uren later, sputterend, door de hoofdzuster had laten wegjagen.

Terwijl Jannie met de beide mannen door het open veld naar de kapel in het nabijgelegen dorp wandelde, had ze een heel dubbel gevoel. Ze was voor het eerst van haar leven alleen met twee psychiatrische patiënten van wie ze niet eens precies wist waarom ze in de kliniek verbleven, dus wat hun syndroom was. Dat woord kende ze al! En ze was ook voor het eerst van haar leven uit met een echte jonkheer en een doctor in de geschiedenis, zij, de vroegere winkelbediende en plasopdweilster van spastische Henk, papa's kleine meisje van de vleeswaren. En die heren behandelden haar als een dame, al waren ze nog zo zonderling en snapte ze de halve tijd niet waarover ze het hadden en waarom ze, vooral meneer Roberts had daar last van, tijdens een geanimeerd gesprek ineens in een diep zwijgen konden vervallen, af en toe onderbroken door een terloopse opmerking die nergens op leek te slaan.

Het was verder lopen dan ze gedacht had en ze vroeg zich juist af, of ze de beide mannen toch niet beter hun esthetische genoegen had kunnen ontnemen, toen meneer Roberts voorstelde uit te rusten onder een grote boom, die eenzaam naast een verwilderd weiland stond.

‘Dit is een bijzonder fraaie rode beuk, wiens kleurige bladeren in schoonheid wedijveren met de vlammend rode krullen van onze zuster’, zei meneer Roberts, terwijl ze alle drie op de grond tegen de dikke stam gingen zitten.

‘Zulk haar noemt men toch kastanjebruin’, zei de jonkheer peinzend, terwijl hij haar bewonderend aankeek, wat Jannie deed blozen omdat hij niet alleen naar haar krullen keek.

‘Ik zou toch liever spreken van beukerood’, mompelde meneer Roberts en na een lange stilte waarin ook hij haar langdurig opnam, zei hij ernstig, terwijl de jonkheer af en toe instemmend knikte: ‘Wij beiden stellen er prijs op, want ik weet hoezeer mijn vriend hier het met me eens is, u te zeggen hoe verheugd en zelfs opgetogen we zijn dat u vanmiddag ons gezelschap hebt verkozen boven ander vermaak en dat u met ons een concert wilt bezoeken, niet wetend of dat wel naar uw zin zal zijn, want jonge mensen als u hebben ongetwijfeld een andere muzikale

voorkeur dan oude mannen als wij. Maar ook wanneer u ons vandaag niet zou hebben vergezeld, zou dat niets hebben afgedaan aan onze vreugde over uw aanwezigheid vanaf uw eerste dag in Zonhoven. Vóór uw komst hadden we alleen de schaarse gesprekken tussen twee medicaties door, welke gesprekken overigens beïnvloed werden door de apathie en de lusteloosheid als direct gevolg van die medicijnen. Maar nu hebben we elke dag de verse bloemen die u voor ons plukt, uw opgewekte lach en de openhartige manier waarop u de dokter en zijn trawanten van repliek dient. Dat is iets waarover we ons zeer verheugen. Niettemin moeten we u bekennen, dat u met ons ongestraft deze heerlijke wandeling kunt maken, omdat het juist diezelfde medicijnen zijn welke ons tot een dergelijke wandeling in staat stellen en het u tegelijk onmogelijk maken ons te doorgronden en te weten wie we zijn. Dat is het dilemma waarin mijn vriend en ik ons bevinden, dat u ons alleen maar kunt leren kennen door de medicatie die het u belet ons te kennen. Zodra zuster Couperus op bevel van de dokter zou stoppen met het toedienen van dergelijke preparaten, zouden we terugvallen in het diepe gat van onze ziekte, want wij zijn zieke lieden, lieve zuster. En dat we opgewekt en misschien zelfs wat potsierlijk op u overkomen als twee oude mannen die geïmponeerd zijn door een jonge vrouw als u, is de schijn welke door de ons toegediende geneesmiddelen gewekt wordt. En het bedroeft ons zeer, dat u niet ons, doch slechts onze schaduw kunt kennen. Zoals u, zittend onder deze prachtige oude boom en u koesterend in zijn schaduw, toch de boom niet kent, zo ook zult u ons niet kennen, hoezeer u en wij dat ook wensen. U ziet niet wie u wilt zien. U ziet twee redelijk bedaarde lieden wier motoriek en spreekritme, wier oogopslag en mimiek zijn benvloed door agressieve medicijnen en wij zien een fee uit het sprookje van het land der gezonden.’

Nu hij zo theatraal werd, durfde Jannie, die onder de indruk was van zijn ernstige en droeve woorden, toch wat te zeggen. Ze kwam overeind van de dikke boomwortel waarop ze met opgetrokken knieën, de rok van haar jurk als een klok om zich heen,

had zitten luisteren, en zei vrolijk: ‘Ik geloof u wel, maar ik geloof die medicijnen niet. Ik geloof, dat u allebei aardig bent en lief en vreselijk veel weet, zoveel dat ik me gewoon schaam dat ik zo dom ben. En ik weet dat u wordt bestormd door zoveel gedachten, dat uw hoofd er te klein voor is en ik weet dat meneer Ramakers bijvoorbeeld helemaal gek kan worden van angst voor alle dingen die er niet zijn en die toch voor zijn ogen dansen en in zijn oren dreunen, dat weet ik, geloof ik, maar ik weet ook dat we nu met zijn drieën deze boom hebben gevonden om uit te rusten en dat onze herinneringen in zijn schaduw gelukkig wat kleiner lijken en dat we het fijn vinden om straks naar orgelspel te luisteren. En ik ben geen fee uit een sprookje! Ik ben zuster Jannie en ik wil veel liever bij u in dat gat zitten en niet in het land der gezonden, want dat is heus niet zo gezond en dat van die medicijnen weet ik nog niet zo goed. Ik weet natuurlijk wel dat u zonder medicijnen mij een verhaal zou willen vertellen zonder einde, en dat de jonkheer, zonder pillen, die vieze automatenkoffie in broeder Rob zijn gezicht zou gooien, maar toch geloof ik niet in die pillen! En nu gaan we verder, anders is het concert al afgelopen!’

Meneer Van Remersdael stond nu ook op, maar meneer Roberts bewoog niet. Hij bleef, tegen de stam van de boom geleund, zitten en fluisterde bijna bezwerend: ‘U moet niet zo lichtvaardig spreken. Geen van ons beiden gunt u, dat u in dat gat zou vallen. Daarvoor bent u te lief en te mooi. U moogt nooit ongelukkig zijn, verstaat u! U moet het allerfijnste leven krijgen dat maar denkbaar is. U moogt bloemen voor ons plukken en onze bedden opmaken, koffie inschenken tijdens de maaltijden en zelfs de badkamers dweilen, maar u moogt niet in ons gat vallen en er ook niet uit overmoed in springen. Dat gat is alleen maar verdriet, een aquarium van verdriet waarin duistere gedachten als zwarte vissen zwemmen. Belooft u mij dat u nooit in dat gat springt!’ Hij keek haar met donkere ogen aan en pas toen ze haar handen uitstrekte om hem overeind te helpen, verdween de dreiging uit zijn ogen en voegde hij zich zwijgend bij hen om de wandeling te vervolgen.

De oude Gerlachus-kapel stond op een ommuurd kerkhof met zeer oude grafstenen en boven de enige ingang opzij van het schip was een nis met een beeld in fondantkleuren, dat de nog steeds zwijgende meneer Roberts ineens verleidde tot een historische uitweiding over de Heilige Gerlachus die ooit hier in deze contreien, na een zeer turbulent leven, als kluizenaar in een holle boom geleefd had, maar meneer Van Remersdael wees hem erop, dat het concert waarschijnlijk zo zou beginnen.

In de kapel was het verhaal van dat turbulente leven in dezelfde fondantkleuren afgebeeld op grote lelijke fresco's, vond Jannie. Het orgel klonk prachtig. Op elke bank lagen stencils met het programma en ze las voor haar vreemde namen als Pachelbel en Kindermann. De enige naam die ze kende, was die van Bach.

En juist toen ze die zelf las, stootte meneer Van Remersdael haar aan en fluisterde: ‘De organist speelt ook het koraal: Nun komm der Heiden Heiland.’

Dat vond ze later het mooiste stuk van allemaal, waarschijnlijk omdat ze de melodie al kende. Meneer Roberts zat het hele concert met zijn ogen dicht, helemaal opgaand in de muziek en hij opende ze pas, toen het laatste akkoord was verklonken. Jannie wilde klappen, maar meneer Van Remersdael beduidde haar, dat zoiets niet de gewoonte was na een orgelconcert. Toch was er nog een vrouw die van deze gewoonte niet op de hoogte was en daarom begon te applaudisseren. Daardoor aangestoken klapte ten slotte iedereen langdurig voor het concert. Ze keek om naar het oksaal en zag de organist achter de balustrade staan, buigend voor het applaus.

Toen ze weer buiten in de volle zon stonden, zei ze schuchter, omdat de beide mannen niets zeiden: ‘Ik vond het mooi.’

Meneer Roberts knikte afwezig en zei toen bedachtzaam tegen meneer Van Remersdael: ‘Me dunkt, dat deze man een voortreffelijk organist is met gevoel voor de tempi en de klankkleur van de muziek, maar de registratie was me wat weinig genuanceerd.’

En de jonkheer zei zuchtend, alsof er iets onherroepelijks was gebeurd: ‘Wat mij vooral tegenstond, was de frivole, bijna Italiaanse opvatting die deze organist had over een componist als Pachelbel, die naar mijn opvatting meer vanuit de structuur gespeeld moet worden, met slechts zeer terloopse versieringen, maar dat valt waarschijnlijk te wijten aan de jeugdige leeftijd van deze organist.’

Dat laatste snapte Jannie, want ze had met bewondering naar de knappe en jeugdige musicus gekeken, dus mengde ze zich in het gesprek: ‘Ik vond de muziek ook mooi maar het duurde me te lang en ik vond de organist mooi maar ik heb hem te kort gezien. En voor de rest snap ik niks van die ingewikkelde praat van u beiden. Ik heb maar twee jaar middelbare school, moet u weten.’

Meneer Roberts keek even wat bedremmeld en zei toen schuldbewust: ‘U heeft gelijk en daarom zullen we iets doen waarvan we alle drie evenveel verstand hebben, of misschien wel even weinig. Ik nodig u beiden uit voor een verfrissing in het dorpse café dat we op weg hiernaartoe gepasseerd zijn.’

‘Maar ik betaal zelf’, zei Jannie vlug, want ze vond dat ze zich niet afhankelijk mocht opstellen van wat toch patiënten waren, door iets van hen aan te nemen.

‘Onzin,’ zei meneer Van Remersdael, die haar blijkbaar precies begreep, ‘u bent nu niet in functie, niets geen verpleegster, u bent gewoon een charmante dame met wie wij beiden genoeglijk een middag uit zijn. En wij zijn van een generatie, nietwaar amice, die dames zeker niet de eigen consumptie laat betalen.’

En toen ze daarna in het café aan een lege tafel gingen zitten, zei meneer Roberts: ‘Ik geniet trouwens een uitstekend invaliditeitspensioen als oud-docent en de jonkheer hier is weliswaar van verarmde adel en bovendien nog onterfd door zijn lieve broers, maar ook hij is niet geheel en al armlastig.’

Jannie vroeg zich af of hij haar en de ander voor de gek hield, maar meneer Van Remersdael zei ongewoon ernstig en even plechtstatig als ze van meneer Roberts gewend was: ‘Het is alleszins begrijpelijk doch geenszins excusabel dat een familie

als waartoe ik behoor, ongemeen in haar maag zit met een telg als ik. Niettemin heb ik lange tijd meer begrip van mijn zussen en broers verwacht dan ze me gunden sedert het moment dat ik, laat ik zeggen: hevig gedesoriënteerd ben geraakt.' Ze zag de aderen op zijn voorhoofd zwellen en even leek het of hij zich ontzettend boos ging maken.

Toen veranderde hij ineens van toon en zei gekscherend: 'Maar daarvoor in de plaats heb ik nu wel een lieftallige hulpverpleegster in een fraaie zomerse jurk, waarin, vergeeft u me mijn openhartigheid, uw nog zo jeugdige figuur zeer mooi tot haar recht komt, die me alle zorg wil geven die mijn verdoolde geest nodig heeft.'

Jannie kreeg een kleur van zijn woorden en genoot er tevens van.

'Wat willen mevrouw en de heren drinken?' klonk het ineens. Er was een dorpse vrouw bij hun tafel komen staan die duidelijk een toon in haar stem had van: wat hebben we nu voor gekke klanten. En dat vond Jannie eigenlijk ook. Ze was nog nooit in zulk vreemd gezelschap in een café geweest, maar ze vond het heerlijk tussen die wonderlijke mannen die zo uit de toon vielen bij de andere cafébezoekers, opgeschoten jongens die luidruchtig een of ander kaartspel speelden en dikgedronken bierbuiken die over de toog hingen en, als ze niet dronken, naar hen drieën gaapten. En Jannie vroeg zich af waarnaar ze meer keken: naar haar borsten, die zoals bleek uit de flirtende opmerking van de jonkheer, eigenlijk zo'n luchtige jurk als ze vandaag droeg, niet konden hebben, of naar de twee zonderlinge intellectuelen die bij haar zaten.

'Ik zou graag een glas rode wijn en mijn vriend hier vermoedelijk een glas bier, omdat hij immers uit deze streek afkomstig is, maar wat de dame wil, weet ik niet en durf ik ook niet raden', zei meneer Roberts tegen de vrouw die hem maar een rare vond, zo keek ze tenminste.

'Ik heb graag kruidenthee', zei Jannie, maar die bestelling kwam voor het mens van een andere planeet. 'Geeft u dan maar limonade', zei Jannie, die geleerd had nooit moeilijk te doen.

Dat werd begrepen.

Toen de drie consumpties even later voor hen stonden, hief meneer Roberts plechtig het glas en zei theatraal: ‘Ik wil volgaarne het glas heffen op het goede gesternte dat ons sinds enige tijd de aanwezigheid van een nieuwe verpleeghulp als u heeft vergund. Gezondheid!’

Daarna zei meneer Van Remersdael wat minder theatraal, maar even vormelijk: ‘Zo'n koel glas ambachtelijk bier zal me goed doen. Ik ben het met mijn vriend hier eens, dat we ons gelukkig mogen prijzen, dat u nu bij ons en voor ons werkt.’ Het viel zuster Jannie opnieuw op, dat beide mannen, hoewel ze praatten als een boek, zo duidelijk elk woord dat ze zeiden, meenden en ze keek hen dankbaar aan.

‘Weet u trouwens’, zei meneer Roberts, ‘dat wij het vóór uw komst al eens waren over uw naam, die op voorstel van onze Joop “Jannie” zou luiden. Alleen meneer Ramakers hield het op “Geertje”, omdat hij zijn lieve vriendin zo noemt.’

Hij hield abrupt op en staarde naar de jongelui in de hoek, die hun kaartspel gestaakt hadden en nu met z'n allen naar hun tafel zaten te kijken. Toen dronk hij van zijn glas en boog zich naar Jannie over, terwijl hij onheilspellend fluisterde: ‘Weet u overigens, dat wij beiden zeer gevaarlijke gekken zijn, althans naar het oordeel van dokter Sneek en ongetwijfeld ook naar dat van de jongelui achter ons in de hoek van dit etablissement? Ziet u hun bange ogen niet en hoort u niet hun gefluister dat wij van die inrichting komen en omdat u in burger bent, zien ze u derhalve ook aan voor een gevaarlijke zottin, of misschien wel voor het onschuldige wicht, dat door die twee onverlaten is meegelokt naar een orgelconcert en vervolgens in een dranklokaal wordt bedwelmd met limonade, omdat er geen kruidenthee is?’

Ze moest zó onbedaarlijk lachen om zijn gefantaseer dat de dorpsjongens in de hoek bijna echt moesten denken dat het om gevaarlijke gekken ging.

Proestend bracht ze uit: ‘En nadat de twee maniakken het arme wicht hebben bedwelmd, besluiten ze haar moederziel

alleen achter te laten, maar de onschuldige maagd ziet de beide booswichten aan en smeekt hun haar alsjeblieft mee te nemen. En ze belooft hun een klinkende zoen, als ze dat doen.'

'Dat zij beloofd', zei meneer Roberts en stak haar jongensachtig zijn wang toe.

'Eerst meenemen', zei ze plagerig.

Hij keek haar onderzoekend aan, alsof hij iets weten wilde en begon toen over iets heel anders tegen meneer Van Remersdael, die sinds ze samen aan deze cafétafel zaten, onafgebroken naar haar had zitten kijken.

'Ik heb u ooit verteld over de krankzinnigenzorg in vroeger eeuwen, welke zo verschilde van de zorg die men aan ons besteedt, althans wanneer men slechts op de uiterlijkheden afgaat. In werkelijkheid is er echter in al die eeuwen nauwelijks iets veranderd. De arme mevrouw Rogier ligt eenzaam in haar kamer, suf van de medicijnen die enkel ertoe dienen om haar braaf en rustig te houden. Haar toestand verschilt niet essentieel van die der zotten in de tijd van de dolhuizen, toen men in een dergelijk geval de patiënt in een dekselbed opsloot. En het feit dat ik zonder ernstige beletsels met u beiden het concert kon bezoeken, is eerder te danken aan de ijver waarmee zuster Couperus me dagelijks dwingt tot het slikken van haar pillen dan aan mijn persoonlijke behoefte aan goed gezelschap en cultuur.'

Hij hief nog eens het glas en vervolgde: 'Er is nog een parallel. In het verre verleden waarover ik sprak, werd het werk dat zuster Jannie nu voor ons verricht, uitgeoefend door ex-patiënten, veelal afkomstig uit de heffe des volks, of door gestraften, afkomstig uit de Drentse strafkolonies. Ze heetten niet zuster of broeder, maar oppasser of oppasseres en hun dagelijkse werk bestond uit het voeden, luchten en wassen der krankzinnigen. Wanneer u, hooggeboren jonker, bijvoorbeeld een aanval van hysterische razernij zou krijgen welke nu door psychofarmaca wordt onderdrukt, zou oppasseres Johanna u in een wikkeljas hebben gedwongen en u een bijt- en spuwmasker hebben opgezet, waarmee u zou ogen als een gemuilkorfde kwade hond

of als een ijshockey-doelman. U zult het toch met me eens zijn, dat het nederige werk dat zuster Jannie met liefde verricht, eigenlijk eenzelfde effect beoogt.'

Jannie, die niet alles, maar genoeg van zijn verhaal begrepen had, zei lachend: 'Dat klopt! Ik moet u wassen en voeden. En op het ogenblik ben ik bezig u beiden te luchten. Dat is verantwoordelijk werk, omdat u, naar eigen zeggen, gevaarlijke zotten bent. Ik kom uit de heffe des volks, want mijn vader was altijd werkeloos, we woonden in een rijtjeshuis en mijn oma kwam uit de Drentse veenkolonies. Ik moet u ook in uw jas wikkelen, want het is al laat en ik zou u eigenlijk ook moeten muilkorven, want u praat veel te veel!'

Meneer Roberts luisterde geamuseerd naar haar, terwijl hij zijn portemonnee te voorschijn haalde en de vrouw achter de bar wenkte, dat hij wilde afrekenen. Meneer Van Remersdael zat nog steeds vol aandacht naar haar te kijken en zei zacht: 'Ik geloof er niets van, dat u slechts twee jaar middelbare school gevolgd heeft. U bent immers zó welbespraakt dat meneer Roberts er bijna het zwijgen toe doet'.

Ze bloosde onder het compliment en hield werktuiglijk haar hand voor de halsopening van haar jurk, omdat dat compliment niet alleen haar radde tong betrof.

'Echt waar, want toen mijn moeder ziek werd, moest ik van school af, maar ik was wel goed in opstel.' Meneer Van Remersdael glimlachte alleen maar en terwijl zijn vriend omslachtig afrekende, omdat hij gepast met centen, stuivers, dubbeltjes en kwartjes wilde betalen, vroeg hij de vrouw van het café of het mogelijk was een taxi te bellen. Dat kon wel, maar in het dorp was geen taxibedrijf, dus zouden ze een taxi uit de stad moeten laten komen.

'Maar dat wordt veel te duur', zei Jannie spontaan.

Toen stond een man, die als enige niet de hele tijd naar hen had zitten kijken, maar in een tijdschrift had zitten lezen, op van zijn stoel en sprak hen aan. Voordat ze hem herkenden en daarvan blijk konden geven, stelde hij vriendelijk voor hun een

lift te geven. Het was de organist naar wiens concert ze zojuist hadden geluisterd.

'Neemt u me niet kwalijk, maar uit uw gesprek maakte ik op, dat u in de Zonhovenkliniek moet zijn. Ik kom daar langs op weg naar huis.'

Even later liepen ze samen met de knappe musicus, nagestaard door de dorpelingen naar buiten, waar een kleine auto stond geparkeerd, die de organist voor hen opende. Terwijl de jonkheer en Jannie plaatsnamen op de achterbank, die nogal krap was, zodat ze dicht tegen meneer Van Remersdael aan zat, ging meneer Roberts naast de chauffeur zitten en begon meteen een geanimeerd gesprek over het orgelconcert van die middag.

Meneer Van Remersdael, die merkte dat ze probeerde hem niet aan te raken, legde zijn hand op haar been en fluisterde zachtjes: 'U kunt gerust tegen me aan leunen. Door mijn seksuele geaardheid ervaar ik dat niet als opwindend, al wil dat niet zeggen dat ik uw aanwezigheid niet plezierig vind. Overigens heb ik u ooit uit die voor u netelige situatie gered, ik heb dus wel wat aandacht verdiend.' Ze moest lachen en herinnerde zich plotseling, dat die vrouw op straat hem jaren geleden met een vreemde klank in haar stem 'een rare' genoemd had. Ze keek die rare dankbaar aan en hoorde ondertussen meneer Roberts met de organist praten.

'Mijn vriend en ik hebben, evenals de zuster, genoten van uw concert, al waren er, zoals ik al zei, enkele kanttekeningen van technische aard, welke denkelijk voortkomen uit interpretatieverschillen tussen u en zulke romantische oude lieden als wij zijn. Maar we hebben ons nog niet aan u voorgesteld. Mijn naam is Roberts en ik ben evenals de heer die achter u zit en die jonkheer Van Remersdael heet, een der ingezetenen van de Zonhovenkliniek, om het eens neutraal te formuleren. De charmante dame die ons naar uw concert heeft begeleid, is zuster Jannie en zij is ondanks haar jeugd en haar schoonheid de meest bekwame van degenen die zich daar beroepshalve met ons lot bezighouden, om het wat minder neutraal te formuleren. Bovendien is ze een liefhebster van Bach.'

Nadat ook de organist zijn naam genoemd had, waarop meneer Roberts beleefd opmerkte: ‘Uw naam lazen we uiteraard al op het programma van uw concert’, was het even stil. Toen zei meneer Van Remersdael, die nu pas zijn hand van haar been haalde, merkte Jannie, dat hij het gevoel voor tempi en voor de melodiek in zijn spel had bewonderd, maar dat hij evenwel andere opvattingen had over een componist als Pachelbel, bij wie zijns inziens de nadruk op de structuur en het melodisch lijnenspel moest liggen, welke nu te zeer overspoeld waren door de nogal uitbundige registratie. Maar dat lag misschien wel aan de mogelijkheden van een Binvignat-orgel, omdat hij nooit eerder een dergelijk instrument had horen bespelen.

En terwijl de drie verder praatten over het concert en muziek-technische termen rondstrooiden die ze toch niet begreep, zat zuster Jannie tevreden naar buiten te kijken. Ze had een heerlijke middag gehad en de twee mannen met wie ze mee uit was een stuk beter leren kennen. Jonkheer Van Remersdael, die bij haar eerste ontmoeting met hem in de therapieruimte zo stuurs gereageerd had, deed steeds aardiger tegen haar. Ze was er trots op, dat hij, hoewel terloops, alsof het iets heel gewoons was, had gezegd dat hij homofiel was en haar aanwezigheid toch prettig vond. Voor haar was het een vreemde gewaarwording dat ze in deze kleine auto de man naast haar kon voelen, terwijl dat haar wél iets deed en hem niet. En toen hij zijn grote hand op haar been legde, had ze dat fijn en eng tegelijk gevonden, omdat ze nog steeds de herinneringen in haar hoofd niet de baas was. Haar gevoel speelde een spelletje met haar verstand: warm, koud, warm, koud. En ze besloot dat het voortaan warm moest zijn, terwijl ze de velden waar ze die middag nog gewandeld hadden, voorbij zag glijden. Ze zag opzij van de weg de grote rode beuk waaronder ze gerust hadden en waar meneer Roberts zo ernstig gesproken had. Ze was naar Zonhoven gekomen met het idee dat ze zieke mensen zou helpen genezen, want dat was toch de bedoeling van een kliniek. Die mensen moesten tot rust komen, zodat ze de wereld weer aankonden en weer in het leven en in zichzelf zouden geloven. En daarvoor had je medicijnen

en therapieën. Maar vanmiddag onder die boom had ze voor het eerst beseft, dat die wereld misschien wel schuld had aan al die zieken en dat het leven dat wij hun toewensen, ook niet alles is. Het ging misschien helemaal niet om een wereld om in te leven, maar om wat je leven noemt en om wat je van die wereld vindt. Maar of er voor deze patiënten ergens een wereld was, beter dan die hen ziek gemaakt had, wist ze niet. Door de droeve woorden van meneer Roberts begreep ze nu wel een beetje in wat voor wereld ze door hun ziekte leefden, in een kamer zonder ramen of deuren, een kooi van angst, in een aquarium van verdriet. Als de jonkheer en meneer Roberts, doordat de medicatie hun gedrag en misschien wel hun persoon veranderd had, eigenlijk niet waren wie ze waren en enkel in die kooi of dat aquarium zichzelf konden zijn, wie waren dan de mannen met wie ze gewandeld had, met wie ze naar een concert had geluisterd en die ze aardig vond, omdat ze haar met hun verhalen opmonterden, nieuwsgierig maakten en ook nog van alles leerden? Ze vond het maar een raar idee dat ze zonder de medicijnen die meneer Roberts moest slikken, niet zou weten dat je het beste verpleeghulp kunt worden, als je grootmoeder uit de Drentse veenkolonies komt.

Volgens zuster Couperus zouden de patiënten al die pillen niet krijgen, als het niet nodig was. ‘Als we één week de medicatie achterwege laten, wordt het hier pas echt een gekkenhuis!’ De zuster noemde het een gekkenhuis, meneer Roberts een aquarium vol verdriet. Dat beeld had haar aangegrepen. Zij kwam van die andere wereld en keek door de glazen wanden van een aquarium naar die zwarte vissen en vond ze prachtig zwemmen, maar ze bevond zich niet in het aquarium en niet in die kooi, niet in dat gat. Tijdens het concert had ze nog steeds de stem van meneer Roberts gehoord: ‘U moogt nooit in dat gat vallen, want dat gat is alleen maar verdriet.’ Door hun gesprek in het dorpscafé waren haar gedachten afgeleid, maar nu ze vanuit de auto die indrukwekkende boom weer gezien had, moest ze weer aan zijn woorden denken.

‘Wij zijn grote geluksvogels, amice, dat we een lift naar huis

gekregen hebben, nu het weer zo drastisch is omgeslagen', zei meneer Roberts, terwijl hij zich naar haar buurman omdraaide. En toen realiseerde Jannie zich pas, dat het was beginnen te regenen en niet zo'n beetje. De regen liep langs het autoraam in lange dwarse strepen, druppels die nalopertje speelden en elkaar opvraten. En het begon steeds harder te regenen. Het was of zij door een aquarium reden en de auto was de andere wereld van waaruit je wel mocht kijken naar wat in het aquarium gebeurde, maar niet lang. De auto had haast! Haar leven was een auto die met grote snelheid door het verdriet van de anderen reed. En dat verdriet werd steeds groter, zodat de ruitewissers het amper konden bijhouden.

'Pas op!' riep meneer Roberts ineens angstig, terwijl de organist naast hem al krachtig remde, zodat de kleine auto schuin op de weg tot stilstand kwam, vlak vóór een politiebusje, dat met draaiend zwaailicht in een bocht van de smalle weg stond, halverwege het dorp en de kliniek, vlak bij een eenzaam huis, dat ze vanmiddag nog in de zon hadden zien liggen.

Een jonge man in politieuniform stond midden op de weg te praten met twee oude mensen, die blijkbaar in dat huis woonden, en naar hun keurige voortuin wezen, waar tussen veelsoortige, kleurige bloemen een man zat, drijfnat van de regen en bijna spastisch zwaaiend met zijn hoofd.

'Dat is Joop,' riep Jannie paniekerig, 'we moeten uitstappen!'

En terwijl ze meneer Van Remersdael bijna platdrukte in haar haast om uit de kleine auto te komen, vroeg ze zich af wat er gebeurd kon zijn.

Joop zat midden tussen geknakte voorjaarsbloemen in zijn kletsnatte broek te graaien, terwijl hij hartgrondig vloekte. Ze negeerde de twee oude mensen en de politieman en rende naar hem toe.

'Kent u deze man?' hoorde ze in het voorbijgaan de agent vragen, maar ze had nu geen tijd. Meneer Roberts of de jonkheer moest het maar uitleggen. Ze knielde voor Joop neer in het natte gras tussen de bloemen en vroeg ongerust wat er gebeurd

was, terwijl ze zijn piemel in zijn broek stopte en zijn gulp sloot. En met horten en stoten kwam het verhaal eruit, terwijl het steeds harder begon te regenen, zodat ze al gauw even kletsnat was als hij. Ondertussen waren ook meneer Roberts en meneer Van Remersdael uitgestapt en de eerste wendde zich tot de jonge politieman. Omstandig nam hij zijn bril af, omdat de regendruppels op de glazen hem het zien belemmerden, voordat hij de vraag van de dienaar der wet uitvoerig, zoals zijn gewoonte was, beantwoordde.

'Inderdaad kennen wij de man die ginds zo onverschrokken tussen de bloemen zit. Zijn naam is Jean-Luc Stevens, maar we noemen hem Joop de Voetballer, of kortweg Joop, omdat hij dat zelf een mooiere naam vindt. Hij is werkzaam in de kliniek waar mijn vriend en ik worden verpleegd, onder anderen door de lieftallige zuster die zich nu over deze Joop heen buigt om te informeren naar de oorzaak van zijn verdriet.'

De oude mensen, die natuurlijk onmiddellijk in paniek de politie gebeld hadden toen ze deze wondere plant tussen hun bloemen hadden aangetroffen, keken meneer Roberts verbouwereerd aan, omdat ze het vreemde gedrag van de man in hun voortuin zeker nooit als verdriet zouden karakteriseren. Ook de politieman was ongetwijfeld een andere mening toegedaan en zou zijn boekje hebben getrokken om een verbaal uit te schrijven, als de regen zijn schrijfsel niet onleesbaar zou hebben gemaakt. Hij zag geen verdriet, alleen maar een zwak begaafd persoon van het mannelijk geslacht, die wederrechtelijk dat geslacht toonde en zich bovendien op particuliere grond bevond. Huisvredebreuk en schending van de openbare eerbaarheid, dacht meneer Van Remersdael, terwijl hij glimlachend het bizarre tafereel in zich opnam. Deze jonge, waarschijnlijk weinig ervaren agent vergat in zijn ijver deze zaak in het busje af te handelen, waar de regen hem niet zou verhinderen een verbaal uit te schrijven.

Zuster Jannie ontging dit alles omdat ze probeerde uit het gestamel van Joop een verhaal op te maken. Hij had de hele middag, omdat de zuster hem gevraagd had goed op te letten,

in de gang voor de kamer van mevrouw Rogier gezeten, tot hij werd weggestuurd door broeder Rob, maar hij had toch stiekem gezien dat twee vreemde broeders later met een brancard uit de kamer van de mevrouw waren gekomen en de mevrouw lag op die brancard onder een laken.

'Hij was helemaal dood', snotterde Joop verdrietig.

De mannen hadden de draagbaar in een witte ziekenauto geschoven en waren weggereden. En Joop was, toen broeder Rob en dokter Sneek weer naar binnen liepen, achter de ziekenauto aan gerend, tot hij moe was. En dat was, begreep Jannie, hier in de bloementuin van de twee oude mensen, die eerst geschrokken door het raam naar hun vreemde bezoeker hadden staan kijken, vervolgens kwaad, omdat hij hun bloemen platdrukte en tenslotte meewarig, omdat dat grote kind zo erbarmelijk zat te huilen. Maar toen dat kind zijn broek opende en rare dingen ging doen, niet geschikt voor kinderen, hadden ze de politie opgebeld. Dat vertelde Joop niet, maar dat begreep ze uit zijn woorden en uit de aanwezigheid van de politiebus.

Toen hij zijn verwarde verhaal verteld had en weer rustig was, trok ze hem overeind en zei zacht: 'Misschien was mevrouw Rogier alleen maar ziek en komt ze weer terug als ze beter is.'

Maar hij schudde heftig met zijn grote hoofd, zodat het nog harder ging regenen. 'Hij was helemaal dood!'

Toen pakte hij haar hand en liep met haar mee naar de anderen, terwijl zijn kletsnatte broek aan zijn sponzige billen plakte. Ook de dunne jurk van Jannie plakte aan haar lichaam, wat de organist, die nog in zijn auto zat, een opwindend gezicht vond.

De jonge politieman zei meteen overijverig, toen de zuster en Joop bij hem waren: 'Vertel maar eens jongeman, wat was de naam?'

Meneer Roberts antwoordde nuchter: 'Die heb ik u reeds genoemd: Jean-Luc Stevens, maar dat weet Joop zelf niet meer.' De jonge dienaar der wet vroeg toen maar onzeker: 'Geboren?' waarop Joop hem zeer schaapachtig aanstaarde.

'Leeftijd? Hoe oud?' probeerde de agent.

Jannie kwam tussenbeide en zei lachend: ‘Onze Joop is kwart over de rand, dus daar schiet u niets mee op’, waarop de jonkheer zich in het gesprek mengde: ‘Het lijkt me beter, als we deze complexe zaak in uw busje verder afhandelen, dan worden we niet natter dan we nu al zijn.’

De jonge politiebeambte schoof onhandig de deur van het busje open, waar een collega van hem iets in de mobilofoon sprak. Toen iedereen in het busje verdween, kwam ook de organist zijn auto uit om zich nieuwsgierig bij hen te voegen.

‘Ik neem aan dat meneer Roberts u al verteld heeft wie we zijn en wat onze relatie is met Joop’, zei Jannie rustig, toen iedereen dicht op elkaar in de politiebus zat of stond. Ze vertelde vervolgens het hele verhaal zo helder, dat het meneer Roberts leek of ze er zelf bij was geweest, en de agent, die zijn boekje gepakt had om alles te noteren, speelde aarzelend met zijn pen, omdat hij iets anders verwacht had. De oude mensen begonnen zelfs sentimenteel te snotteren, toen Jannie hun verklapte wat de oorzaak was van Joop zijn verdriet en van zijn vreemde gedrag in hun voortuin.

‘Ik begrijp best dat u erg geschrokken bent van die grote lummel in uw tuin en dat u,een voor de hand liggende conclusie trok, waarop u de politie belde, maar het was allemaal wat anders dan u dacht. Uw mooie bloemen zijn geknakt, omdat er in Joop ook iets was geknakt.’

Daarop zei meneer Van Remersdael, die na deze woorden begreep waarom zuster Jannie vroeger goede punten voor opstel kreeg: ‘Wanneer u dat in uw proces-verbaal schrijft, zullen uw superieuren daarvan weinig begrijpen.’

De tweede politieman lachte en zei nuchter: ‘Dan schrijven we dus niets op. Als deze Joop deze aardige mensen maar belooft hun bijvoorbeeld een mooie bos bloemen te bezorgen, of niet Joop?’

Dat leek zuster Jannie een uitstekend idee, Joop grinnikte breed en meneer Roberts voegde de beide agenten toe: ‘Het moet mij van het hart, dat ik, hoewel ik niet eerder met politiemensen in functie gesproken heb, me nauwelijks kan

voorstellen dat u collega's hebt die net zo snel van begrip zijn als u en dat ook tonen door het nemen van de juiste beslissing. Uiteraard zult u dit voorval moeten rapporteren bij uw meerderen en ik stel me voor, dat u voor een en ander het beste de formulering “vals alarm” kunt gebruiken.’

De tweede agent keek zijn collega even aan en zei glimlachend: ‘Dat lijkt ons inderdaad de juiste formulering.’

Op dat moment mengde de organist, die tot dan toe niets gezegd had, zich aarzelend in het gesprek: ‘Ik heb mevrouw en beide heren hier, nadat ze een concert van mij hadden bijgewoond, aangeboden naar de kliniek te rijden, maar omdat ik een zeer kleine auto heb, kan ik deze man, die Joop genoemd wordt, geen plaats aanbieden, dus wilde ik u vragen met het politiebusje langs de Zonhovenkliniek te rijden om Joop daar veilig af te zetten.’

De agenten kregen duidelijk plezier in het voorval en zeiden vrijwel tegelijk: ‘Geen enkel bezwaar!’

Zuster Jannie keek de organist bewonderend aan. ‘U kunt niet alleen prachtig orgel spelen, u bent een organist die ook nog goed organiseert.’

Hij glimlachte naar zijn twee andere lifters.

‘Toch blijk ik Pachelbel te frivool te interpreteren en is mijn registratie wat ongenuanceerd, maar ik beloof beterschap!’

Meneer Roberts richtte zich daarop tot de jonkheer: ‘Ik betreur het dat deze talentvolle jongeman niet, hoewel ik hem dat geenszins gun, aan een gevaarlijker psychose lijdt dan de liefde voor de muziek, want hij zou ons gezelschap van patiënten in Zonhoven kunnen verrijken, niet enkel met zijn spel, maar ook met zijn bon esprit.’

Meneer Van Remersdael knikte hevig met het hoofd en zei toen bedachtzaam tegen zijn eigen handen, die hij met de vingers gespreid voor zijn mond hield: ‘Zonhoven beschikt slechts over een astmatische yamaha en elk zweempje van bon esprit wordt er door de medische staf te snel uitgelegd als balorigheid dan wel routineus als symptoom ener toegenomen manie.’

De oude mensen die er nu niets meer van begrepen, vroegen aarzelend aan de agenten of ze weer naar huis mochten en even later reed de politiebus met Joop en zuster Jannie richting Zonhoven, gevolgd door de auto van de organist met meneer Roberts en meneer Van Remersdael, die nu de achterbank voor zich alleen had. Het regende nog steeds, maar in het wolkendek boven Zonhoven vielen al blauwe gaten.

In de politiebus streelde zuster Jannie het stugge peenhaar van Joop, die nog steeds wat van streek was. En ze zei bij zichzelf, alsof meneer Roberts, die wonderlijke man, naast haar zat: ik beloof u dat ik nooit in dat gat zal springen, want ik moet er buiten blijven om u welkom te heten, als u allen met veel moeite en zonder pillen eruit komt gekropen. En daarmee ga ik u allemaal helpen.

'Ik vind jou lief', zei Joop en toen de zuster resoluut zijn hand uit zijn broek trok, glunderde hij: 'Geheimpje!'

Ja hoor Joop, zei ze in zichzelf, jouw vogel is geheim nummer één en het raam van de kelder geheim nummer twee. Geheim nummer drie is mijn eigen geheim en dat kan ik je nooit verklappen, daarvoor ben je gelukkig te dom.'

'We zijn er bijna,' begon Joop ineens met rauwe stem te zingen, 'maar nog niet helemaal! We zijn er bijna.'

Joop had gelijk, zag Jannie en ze tikte de politieman die achter het stuur zat, op zijn schouder: 'Hier even verder links bij dat grote hek is het. Als u nu zo meteen de oprijlaan oprijdt, moet u voor de grap het zwaailicht aandoen en de sirene laten loeien, als dat tenminste mag. Dan hebben de patiënten nog een spannende middag na al die regen.'

De politieagent grinnikte vol begrip en stelde sirene en zwaailicht in werking, terwijl hij de bocht naar de oprijlaan nam als een coureur die een concurrent wil snijden. En er gebeurde precies wat ze verwachtte en hoopte. Toen de bus met het blauwe zwaailicht en de loeiende sirene als een ruimteschip van een andere planeet vlak voor de hoofdingang stopte, verschenen in een mum van tijd zuster Couperus, broeder Rob en een aantal patiënten in de deuropening, gevolgd door dokter Sneek

die de laatsten ongeduldig opzij duwde. De kleine auto van de organist stopte vlak achter de politiebus en vrijwel tegelijk stapte iedereen uit. Meneer Roberts en de jonkheer gaven de musicus die hun de lift gegeven had, hoffelijk een hand en liepen onmiddellijk naar binnen, terwijl ze de verbaasde blikken van de voltallige staf negeerden.

De organist, die dokter Sneek zonder moeite aan de witte outfit van de blanke medicijnman herkende als de geneesheer-directeur, ging op hem toe en zei welgemeend: 'Ik heb de zuster en beide heren thuisgebracht, omdat de regen hen ervan weerhield de terugweg te lopen, en dat was me een waar genoegen. Ik heb namelijk gemerkt dat ze het concert dat ik vanmiddag heb gegeven, niet alleen wisten te appreciëren, maar het ook met reden kritiseerden. En ik moet zeggen dat hun muziektheoretische bemerkingen mijn uitvoering een volgende keer zeker gunstig zullen beïnvloeden. En als uw kliniek in het bezit was van een orgel, dan zou ik dat graag bespelen, maar ik heb begrepen dat u slechts beschikt over een hese yamaha, welke nog moeite heeft met de blues, jammer!' Toen stak hij zijn hand uit naar de dokter die haar weigerde, en liep terug naar zijn auto. Zuster Jannie die nog met Joop aan de hand, naast een van de politiemannen stond, had vol bewondering geluisterd. Deze knappe man leek in zijn manier van spreken wel de meest toegewijde leerling die meneer Roberts ooit gehad had en wist even effectief dokter Sneek aan te pakken.

Het was opgehouden met regenen en uit de schichtige manier waarop de organist naar haar keek toen hij haar groette, voordat hij in zijn auto stapte, begreep Jannie dat haar dunne zomerjurk, nu ze nat was, echt wat te opzichtig was. Dokter Sneek, die verbouwereerd naar de organist geluisterd had en er natuurlijk niets van begreep dat ze, begeleid door een politiebus met zwaailicht en sirene en in gezelschap van een kletsnatte knecht, terugkwamen van een orgelconcert, kwam met forse tred op Joop en haar af, toen hij merkte dat zij geen aanstalten maakte om naar hem toe te komen.

Ze beduidde Joop, die zich in het gezelschap van de dokter nu

eenmaal nooit erg op zijn gemak voelde, dat hij vast naar binnen moest gaan, en zei rustig: ‘U zult het vast wel vreemd vinden, dat we door de politie worden thuisgebracht. Toch is er niets ernstigs gebeurd. Het is alleen een wat ingewikkeld verhaal.’

En zo goed en volledig mogelijk, af en toe ongeduldig onderbroken door haar baas wie het blijkbaar niet snel genoeg ging, vertelde ze hem wat er allemaal gebeurd was, maar ze verzweeg wat ze onder de grote beuk gehoord had, want dat was het vierde geheim.

Toen ze klaar was, vroeg de dokter geïrriteerd waarom ze met zoveel lawaai en met zwaailicht waren komen aanrijden, waarop de tweede agent, die nu ook uit het busje stapte, rustig zei: ‘Dat is voorschrift, dokter. Wanneer wij de toegestane snelheid moeten overschrijden, mag dat enkel met gebruik van sirene en zwaailicht. Zo zijn de regels!’

‘Maar waarom moest u dan zo snel rijden?’ vroeg dokter Sneek, nog steeds geïrriteerd, wat hij altijd was wanneer hij iets niet onmiddellijk begreep of als een ander intelligenter voor de dag kwam dan hij voor mogelijk hield.

‘Dat is eenvoudig verklaard,’ zei de jonge agent rustig, ‘de man die Joop genoemd wordt, maar die wij in het proces-verbaal bij zijn ware naam: Stevens, Jean-Luc, hebben moeten vermelden, was dermate van streek dat mijn collega en ik besloten zo snel mogelijk hierheen te komen om de in het verbaal genoemde oorzaak van zijn verwarring ter plekke te verifiëren.’

‘Wat was er dan?’ vroeg de dokter, nu duidelijk gepikeerd, omdat hij niet zeker wist of de man in het blauwe uniform hem voor de gek hield.

‘Het schijnt’, zei de agent rustig, ‘dat er deze middag een patiënte per ambulance is afgevoerd en de genoemde Jean-Luc, alias Joop, verkeerde in de stellige overtuiging dat de vrouw dood was.’

Jannie zag de dokter aarzelen en daaruit begreep ze, dat wat hij ging zeggen onbetrouwbaar of op zijn minst twijfelachtig zou zijn.

‘Onzin,’ zei hij bruusk, ‘de dame over wie het gaat, is deze middag overgebracht naar een grotere kliniek waar men beter is toegerust voor de behandeling van haar syndroom.’

‘Dat zullen we dan alsnog in het proces-verbaal verbeteren. Hoe schrijft u dat, syndroom?’ reageerde de agent.

En nadat de dokter het woord braaf voor hem gespeld had, tikte de dienaar der wet tegen zijn pet, gaf de zuster een hand en een knipoog, stapte toen met zijn collega in het busje, dat even later zonder zwaailicht of sirene en met de toegestane snelheid door de poort van de oprijlaan wegreed, nagekeken door iedereen.

‘Joop dacht echt, dat mevrouw Rogier dood was’, zei Jannie en dokter Sneek, die altijd onhandig deed, als mensen gewoon tegen hem deden, mompelde iets onverstaanbaars en liep, braaf gevolgd door de hoofdzuster en de broeder, weer naar binnen, terwijl hij de nieuwsgierige patiënten in de deuropening toevoegde dat ze weer naar hun kamer of naar de ontmoetingsruimte moesten gaan, omdat er helemaal niets aan de hand was. Maar de oude meneer Wolf, die geprobeerd had in zijn rolstoel dichterbij te komen, maar niet genoeg kracht bezat om in het rulle grind de wielen draaiende te krijgen, mopperde dat hij liever buiten in de zon bleef, nu het niet meer regende. En zuster Jannie, die nog niet eerder echt had kunnen praten met deze wonderlijke oude man, zei vriendelijk tegen hem, dat zij dat ook graag wilde en ze pakte de leuning van de rolstoel beet om met de oude heer wat door de tuin te wandelen.

‘Wie bent u?’ vroeg hij achterdochtig en ze begreep dat hij haar zonder verpleegstersschort en in een gewone jurk niet herkende.

‘Ik ben de nieuwe verpleeghulp, weet u wel, en ik heet Jannie. Ik heb u vanmorgen nog geholpen.’

Hij mompelde iets onverstaanbaars, maar liet zich toch gewillig voortduwen tot bij de grote kastanjeboom, waarvan de kaarsen al bruin werden en begonnen te verwelken.

Ze posteerde zijn rolstoel vlak naast de bank onder de boom en daar begon hij ineens druk en verward te praten: ‘Om die

reden heb ik me toen enige tijd toegelegd op het fotograferen van stillevens en het maken van portretten, wat overigens ook samenhing met het gegeven, dat andere, meer artistieke activiteiten me door de duivelse bezetter onmogelijk werden gemaakt. Totdat alles zo schaars werd dat ik zelfs geen films meer kon aanschaffen.' Het was even stil en ze voelde dat ze nu niets mocht zeggen, omdat hij die tijd herbeleefde en ze zag, toen ze voorover boog, dat hij de ogen stijf gesloten hield en dat een krampachtige trek om zijn mond zijn lippen onzichtbaar maakte. 'Ik ben namelijk een in zekere kringen erkend fotograaf en ik zou het op prijs stellen, zo ik van u een portretserie zou mogen maken.' Nu waren zijn ogen weer open en zijn lippen zichtbaar.

'Dat lijkt me fijn', zei Jannie, terwijl ze weer verder liepen.

Toen haalde hij, met een voor een oud man als hij ongewone behendigheid, een klein zilveren heupflesje uit de binnenzak van zijn colbert, draaide de dop los en nam een ferme slok, waarna hij vormelijk zei: 'Het was me een waar genoegen u te leren kennen. Zou u me nu willen terugrijden naar de anderen in de ontmoetingsruimte?'

Ze deed wat hij vroeg en plaatste zijn rolstoel even later vlak naast de tafel waaraan meneer Roberts, aangestaard door een zeer opgewonden meneer Ramakers, verslag deed van de gebeurtenissen vóór, tijdens en vooral na het concert.

Ineens trok de oude man haar bijna ruw naar zich toe en fluisterde met zijn mond vlak bij haar oor: 'Ik wil u wel verzoeken de hoofdzuster of de dokter en zeker de verpleger niet te zeggen, dat ik deze zilveren heupflacon bij me draag. Hij is een erfstuk en ik zou het betreuren, mocht hij me worden ontnomen; overigens moet me van het hart dat ik u bijzonder aardig vind en zelfs elegant.'

Jannie glimlachte om het compliment en voelde zich gelukkig met zijn woorden. Weer werd haar door een patiënt een geheim toevertrouwd en daar was ze trots op, dat zij als enige van het personeel mocht weten van de nachtelijke verhalen van meneer

Roberts, de paradijsvogel van Joop en de fles van meneer Wolf. En terwijl ze rondkeek naar al die mensen in de ontmoetingsruimte, die de zondag doorbrachten zonder bezoek, sommigen apathisch voor zich uit of naar hun eigen handen starend, anderen juist in druk gesprek gewikkeld, meer met zichzelf dan met degenen die bij hen zaten, besefte ze ineens de volle zwaarte van dat andere geheim dat meneer Roberts haar in het veld onder de grote beuk had toevertrouwd en dat ze met al deze mensen zou moeten delen: dat grote gat waarin ze niet mocht vallen van meneer Roberts, dat aquarium van verdriet. Deze mensen droegen allemaal als een zware last een groot verdriet met zich mee, waarvan ze zich misschien nooit meer zouden kunnen bevrijden, al slikten ze nog zoveel pillen met nog zulke ingewikkelde Latijnse namen. En hoewel enkelen druk met elkaar praatten, was iedereen toch in zichzelf opgesloten. Het waren allemaal vissen in een te kleine kom, die allen hun eigen rondje zwommen. Ze kreeg niet de tijd daarover lang na te denken, want vlak bij haar probeerde één van die vissen te snel, vóór haar looprek, de ruimte te verlaten en ze kon de vrouw, die wanhopig naar het looprek greep dat onder haar uitgleed, nog juist opvangen.

‘Laat mij maar helpen’, zei ze zacht tegen de vrouw die wild uit haar ogen keek en met haar verleden in gesprek was: ‘Ik heb je al zo vaak gezegd, Jannie, dat een dochter moet luisteren naar haar moeder, maar dat doe jij nooit, jij speelt het nog klaar om dood te gaan, terwijl er iemand tegen je staat te praten.’

Het was de oude mevrouw Schulte op wie Joop haar laatst in de gang gewezen had en die in iedere vogel haar parkiet zag en in iedere jonge vrouw haar overleden dochter, die blijkbaar ook Jannie had geheten. Nu begreep ze waarom een nieuwe zuster van Joop zo had moeten heten. Voorover hangend in haar looprek bleef de oude dame staan en maakte geen aanstalten om zich met behulp van die halve kooi verder voort te bewegen.

‘Waar wilt u heen?’ vroeg Jannie.

Het leek of de vrouw haar niet hoorde, maar na enige tijd keek ze op met een vreemde blik in haar donkere ogen en zei

monotoon: ‘Jij hebt niet geluisterd. Als je had geluisterd, was er niets gebeurd, maar jij luistert nooit.’

Toen schuifelde ze achter het looprek de gang op.

Jannie keek in verwarring de frêle dame met het lange, zilveren haar, lange tijd na. Wie was deze vrouw en waar bevond ze zich eigenlijk? De gang waarover ze nu liep, was een sluis die haar naar het verleden voerde en daar had ze weer dik zwart haar en een lastige dochter. En zuster Jannie, die pas kwam kijken, vroeg zich af waar iemand beter af was, vóór de sluis of voorbij de sluis, terwijl ze in haar natte jurk naar haar kamer liep om zich te verkleden.

Het antwoord op die vraag kreeg ze een paar weken later, toen iedereen de gebeurtenissen van die gedenkwaardige zondag al leek te zijn vergeten. Het was een zomerse dag en zo warm dat de meeste patiënten na het uur groepstherapie, waaraan die middag zelfs meneer Roberts had deelgenomen, in de tuin de schaduw opzochten.

Op de bank onder de kastanjeboom trof ze meneer Roberts en meneer Ramakers, terwijl de eerste de laatste toevoegde: ‘Ik moet zeggen, mijn waarde Servaas, dat uw theorie interessant klinkt, maar nochtans weinig overtuigend. De man over wie u tijdens de therapie zo opgewonden sprak, was ongetwijfeld een familielid dat mevrouw Rogier begeleidde en dat hij, zoals u zegt, een onguur voorkomen had, zegt weinig over de dame zelf omdat men immers wel zijn vrienden, maar niet zijn familie kan uitkiezen. Wanneer u mijn neven en nichten ooit zou ontmoeten, zou u ernstig twijfelen aan mijn geestelijke vermogens. Dag zuster!’

Hij knikte Jannie vriendelijk toe, maar meneer Ramakers leek haar niet op te merken en zei ongewoon fel tegen meneer Roberts: ‘Toch blijf ik volhouden, dat hier naar mijn stellige overtuiging sprake is van een komplot. De ongure man in haar gezelschap kwam mij zeer bekend voor en hij behoort zeer zeker tot de groep van mensen die me achtervolgen. En dat men de arme vrouw heeft overgebracht naar elders, interpreteer ik

slechts als een afleidingsmanoeuvre, bedoeld om mij zand in de ogen te strooien, maar ik zie zeer goed het verschil tussen een echte ambulancebroeder en een verklede spion. Het was wel degelijk een afleidingsmanoeuvre.'

'Dat is zeer wel mogelijk,' zei meneer Roberts rustig, 'maar elke mogelijkheid bestaat slechts bij gratie van andere mogelijkheden, waardoor de ene de andere per definitie vooronderstelt.'

Het verbaasde Jannie, hoewel ze moeite moest doen het geleerde gepraat van meneer Roberts te volgen, hoe makkelijk hij omsprong met de paranoia van zijn goede vriend, alsof de hersenschimmen ven meneer Ramakers echt bestonden en dus alle aandacht verdienden. Ze wilde hem vragen waarom hij dat deed maar ze kreeg niet de kans, want de twee mannen stonden op, gaven elkaar een hand en liepen elk een andere kant uit, zonder nog wat te zeggen.

Pas in de avonduren, toen ze in de ontmoetingsruimte met een beker koffie bij meneer Roberts kwam zitten, keek hij haar peinzend aan en beantwoordde ongevraagd wat ze hem die middag had willen vragen.

Ze begreep nauwelijks wat hij allemaal zei, maar ze besefte dat hij haar op dat moment het allerbelangrijkste van alle geheimen toevertrouwde, terwijl hij naar haar overboog en even haar hand aanraakte: 'Lieve zuster, ik wekte deze middag wellicht de indruk, dat ik de schimmen van onze vriend Ramakers enkel gebruik als interessante gespreksstof ter illustratie van mijn opvattingen over de kwaliteit van het denken of van het menselijk waarnemen, maar niets is minder waar. Omdat ik historicus ben, kan ik niet, zoals een arts, zijn ziekte enkel als een waarnemingsstoornis zien, al dan niet als gevolg van een jeugdtrauma. Ik spreek met meneer Ramakers op deze wijze, omdat ik er stellig van overtuigd ben, dat de scheidslijn die de dokters gemakshalve trekken tussen gezonden en zieken van geest, berust op een misvatting, zowel met betrekking tot de kwaliteit van het denken als met betrekking tot de functie ervan. Een arme vrouw als mevrouw Schulte wordt voor dement versleten, omdat ze na een lang leven haar denken en waarnemen exclusief

richt op wat in dat lange leven met haar gebeurde en niet op wat haar nog aan leven rest. Hetzelfde geldt voor meneer Wolf die altijd zo op haar moppert, wanneer ze elkaar in de weg lopen op zoek naar dat verleden. Maar waarom zou het denken zich niét mogen richten op de herinnering en wél op het grauwe heden? Waarom dwingt men ons onze geestelijke energie te verspillen aan de daad en haar niet te gebruiken voor de droom? Denkt u ook niet dat de wereld beter zou ogen en dat de mensen beter af zouden zijn als ons denken niet enkel werd afgemeten aan succes, aan het nut of aan wat moet gebeuren, maar ook aan de droom, aan de verlangens, aan wat nooit is gebeurd? De waarde van een mens wordt toch meer bepaald door wat hij wenst of droomt dan door wat hij meemaakt, want dat zijn veelal voorspelbare, overwegend prozaïsche ervaringen.'

Opgewonden hield hij op met spreken, terwijl hij haar vragend aankeek.

'Ik weet het niet hoor,' zei Jannie, wat confuus van zijn woordenstroom, 'ik begrijp zo weinig van die dingen, maar als u bedoelt dat een mens moet kunnen dromen en dat herinneringen best belangrijk zijn, of dat wat mensen dóen meestal niet zo goed is als wat ze dénken, dan ben ik het helemaal met u eens. Als ze je tenminste niet voorschrijven wat je moet denken!'

'Dat ziet u zeer juist,' zei meneer Roberts, 'een mens moet zijn eigen gedachten mogen hebben en niet de clichés hoeven herkauwen die men hem als waardevol of verstandig voorschotelt. Dat immers heeft niets met denken te maken. Het echte denken, lieve zuster, is verboden en ware het nochtans toegestaan, ik zou iets anders denken dan me werd toegestaan.'

Dat is het zesde geheim, dacht Jannie, maar ze kreeg niet de kans er met meneer Roberts verder over te praten, want op dat moment kwam zuster Couperus de oude kapel binnen in het gezelschap van een knappe man, die zeer schichtig om zich heen keek.

Ze liep regelrecht op Jannie af en zei afgemeten: 'Zoals u weet, is mevrouw Rogier een tijd geleden overgebracht naar een andere kliniek, waardoor haar kamer is vrijgekomen. Deze heer

hier is meneer Bervoets, die zojuist is gearriveerd en de leegstaande kamer zal krijgen, nadat u er alles hebt opgeruimd en het bed hebt opgemaakt.'

'Doe ik meteen', zei Jannie en stak spontaan haar hand uit naar de nieuwe patiënt.

'Ik ben zuster Jannie, de verpleeghulp.'

Maar zuster Couperus viel haar pinnig in de rede: 'Probeert u maar niet met deze heer te praten of contact te krijgen, want hij spreekt namelijk niet, omdat hij lijdt aan traumatische afonie.'

'Maar hij verstáát me toch', zei Jannie spontaan en niet onder de indruk van die moeilijke woorden, want ze had de ogen van de man naast de zuster even zien oplichten, toen ze haar naam noemde.

'Dat is iets wat de dokter zal moeten bepalen, als hij meneer Bervoets morgen onderzoekt. Gaat u nu maar uw werk doen!' zei de hoofdzuster afgemeten.

Jannie knikte nog even naar de zwijgende nieuwe patiënt en had hem het liefst verteld dat hij zich niet moest laten imponeren door de moeilijke woorden van dat mens, dat toch maar papegaaide wat ze de dokter hoorde zeggen. Maar ze was slechts de verpleeghulp, dus liep ze de gang op om te doen wat haar was opgedragen. Even later kwam ze met schoon beddegoed de lege kamer binnen. Er stonden alleen een ijzeren ledikant en een kast waarvan de deuren wijd geopend waren. Toen ze het bed had opgemaakt en alles gestoft, liep ze vlug naar de keuken voor een lege melkfles en naar de tuin om wat bloemen te plukken, die ze daarna op de vensterbank naast het bed van de nieuwe patiënt zette en ze schreef op een blaadje, dat ze uit haar agenda scheurde: 'welkom meneer Bervoets!', want iemand die niet kon praten, kon waarschijnlijk wel lezen.

Operatie Esculaap

Toen in de hete zomer die met de komst van de zwijgende meneer Bervoets pas goed begonnen was, de wilde rozen voor de tweede keer uitbundig bloeiden, sneed zuster Jannie op de morgen van haar maandelijkse vrije zondag in Zonhoven een grote bos om die naar de oude mensen te brengen bij wie Joop in de tuin was gaan zitten op de dag van het orgelconcert, dat had die aardige politieagent zijn kletsnatte arrestant immers laten beloven. Maar het had weinig zin Joop erbij te betrekken, want die was het voorval allang vergeten en praatte alleen maar over stomme varkens nadat hij een week bij zijn zus op vakantie was geweest. En broeder Rob was ook een stom varken! Jannie had de jurk aangetrokken die ze ook die bewuste zondag gedragen had, dan zouden de beide oude mensen haar misschien sneller herkennen.

‘Die jurk staat je hartstikke goed’, zei Odile spontaan, toen ze met de bloemen de keuken binnenkwam om de doornen af te snijden en de stelen in aluminiumfolie te verpakken.

‘Wacht, ik heb hier nog wel een mooi stuk papier voor die rozen. Wie wat bewaart, heeft wat!’

En het meisje pakte uit een la een groot vel papier met de naam van een bloemist uit de stad erop en draaide de bos rozen daarin.

‘Nu kun je er minstens twee rijksdaalders voor vragen,’ zei ze lachend, ‘hoe ga je?’

‘Hoe bedoel je?’ vroeg Jannie.

‘Nou fietsen, lopen, taxi of komt die knappe organist je ophalen?’ zei de ander plagerig.

‘Doe niet zo gek! Ik wilde gewoon gaan lopen,’ zei Jannie, ‘wat moet ik anders?’

‘In die hitte zo'n eind lopen,’ zei Odile met een gezicht of ze de blaren aan haar voeten al voelde, ‘neem mijn fiets! Ik heb hem niet nodig.’

Ze liep met Jannie naar buiten, waar een gloednieuwe sportfiets tegen de muur stond en terwijl ze Jannie omslachtig uitlegde hoe de versnelling werkte, protesteerde die dat ze toch niet zo'n splinternieuwe fiets kon lenen.

'Waarom niet?' vroeg Odile laconiek en ze voegde er grinnikend aan toe: 'Jij kan beter dan ik uitproberen of hij stevig genoeg is óf dat je er meteen door zakt!'

Jannie moest lachen. Odile had goed praten. Die was een halve kop kleiner en zo slank als een den.

'Wacht maar tot je zo oud bent als ik!'

Even later fietste ze met de bos rozen onder de snelbinders naar de poort, nagezwaaid door Odile, die nog vlug een paar broodjes voor haar gesmeerd had.

'Jij wilt me nog dikker hebben!' had Jannie gelachen.

'Jij bent tenminste dik op de goede plaatsen, ik dun op de verkeerde', had Odile jaloers gezegd.

Het was zalig weer, nog niet echt heet en er was bijna geen mens op de weg. De nieuwe fiets reed lekker licht en voor ze er erg in had, was ze bij het huis met de bloementuin waarin Joop zijn verdriet had proberen te vergeten. Het leek een eeuwighe'd geleden dat ze hem daar in de stromende regen troostte tusse? de geknakte voorjaarsbloemen. Het was of ze haar hele leven al op Zonhoven werkte. Ze stapte af en sloot de nieuwe fiets van Odile goed af, voordat ze hem tegen de zijgevel zette waar de huisdeur was. Misschien riepen die mensen haar wel binnen, als ze vertelde waarvoor ze kwam. Voordat ze kon aanbellen, ging de deur al open en verscheen er een somber kijkende vrouw van een jaar of veertig in de deurpost.

'Wat wilt u?' klonk het onvriendelijk.

'Ik kwam mevrouw en meneer deze bos bloemen brengen voor het ongerief dat we hun...' probeerde Jannie, maar de vrouw liet haar niet uitpraten en zei stuurs, terwijl ze de bloemen aanpakte: 'Mijn ouders zijn op vakantie. Ik pas op het huis.'

En voordat Jannie nog iets kon zeggen, ging de deur voor haar neus dicht. Verbouwereerd liep ze naar de fiets en stond nog een

tijd onhandig te klungelen voor ze de fiets van het slot af had. Wat een raar mens was dat! Vroeg niet eens wie ze was en waarvoor die bloemen waren. Was waarschijnlijk bang, zo alleen in dat afgelegen huis waar al eens eerder een exhibitionist in de tuin had gezeten. En dat die bloemen zíjn cadeautje waren, kon ze niet weten, want daarnaar had ze niet gevraagd. Jannie stapte op en fietste verder in de richting van het dorp waar ze nog nooit van kruidenthee hadden gehoord. De wind speelde met haar haren en ze voelde zich weer jong als een schoolkind. Op een recht stuk weg schakelde ze in de grote versnelling en legde jongensachtig haar onderarmen op het stuur.

'Wie het hardste kan', zei ze vroeger tegen haar jongste broer en dan liet ze hem winnen.

Nu fietste ze tegen zichzelf. Een boerenknul stond langs de kant van de weg met een hooivork over zijn schouder naar haar te gapen. En het was natuurlijk ook een raar gezicht, een vrouw in een wijde zomerjurk op een glimmende sportfiets, de armen op het stuur, die in haar eentje de Tour de France reed, want haar broer deed niet meer mee. Die was al een tijd geleden uit de jeugdgevangenis ontslagen en ze had niet eens een adres.

Zijn voogd had gezegd: 'We vinden hem wel', maar deed niet mee met zoeken. Haar oudste broer had wél een adres, maar die kon niet zelf opendoen, dacht ze grimmig, terwijl ze weer gewoon ging fietsen. Laatst was ze hem op een vrije dag gaan opzoeken om hem alles te vertellen wat ze in haar brieven niet geschreven had, maar ze vond hem niet op zijn afdeling. En terwijl ze een andere pupil die een beetje op Joop leek, probeerde te laten zeggen waar Albert was, wat alleen maar een vettig 'gabber' opleverde, kwam de groepsleider binnen.

'Uw broer is vandaag niet aanspreekbaar.' Hij had haar meegenomen naar een vrijwel lege kamer, waar haar broer op een grauwe matras op de grond zat. Er was geen ledikant, geen stoel, niks, dan kon hij zich niet bezeren als hij agressief werd, zei de man.

'Maar hij is toch zo rustig als wat', had Jannie gezegd en het tegelijk begrepen.

Albert zat net als de meesten van haar patiënten onder de pillen, want die zijn goedkoper dan personeel!

'En je hoeft er geen sociale lasten over te betalen', had de jonkheer eens ongewoon fel tegen zuster Couperus gezegd, toen die hem op last van dokter Sneek wilde dwingen tot het slikken van ongewone pillen.

Jannie had zich geschaamd dat zij er in haar verpleegstersschort bij stond. En na afloop had ze het zichzelf kwalijk genomen dat ze dat witte schort niet demonstratief had uitgetrokken om meneer Van Remersdael te laten merken, dat ze aan zijn kant stond. Maar daar kon ze nooit gaan staan zonder ook in dat diepe gat te vallen waarvan ze niet eens wist hoe diep het was. Ze zou de echte jonkheer Van Remersdael nooit leren kennen, zoals ze ook niet in de apathische imbeciel in die lege kamer de vrolijke driftkop herkende die Albert heette.

'Gaat u maar', had ze tegen de groepsleider gezegd, en ze was op de matras naast haar malle broer gaan zitten en had zijn stugge krullen gestreeld.

'Ik ben Jannie, je zus, en ik kom je opzoeken.'

Maar hij had niet gereageerd en ze wist op dat moment niet welk sprookje ze moest bedenken om hem uit die grauwe betovering te wekken.

Toen Jannie door de stille dorpsstraat tot bij de Gerlachus-kapel was gereden, zette ze de fiets op slot tegen de muur van het kerkhof en liep naar de ingang van de kapel. Er was een heilige mis aan de gang en de kapel zat vol dorpelingen. Daarom was het op straat zo stil. Er speelde iemand op het orgel, maar zó vals dat meneer Roberts en meneer Van Remersdael voor weken gespreksstof zouden hebben, als ze het konden horen. Ze liep langs het zijpad wat naar voren en keek om naar het oksaal. De man aan het orgel was een oude man en het zangkoor bestond uit nog oudere vrouwen, die op dat moment een gezang inzetten, dat even vals klonk als het orgel. Jannie zag de mensen achterin nieuwsgierig naar haar kijken en ze liep maar gauw op haar tenen de kapel uit. Hoe kon zo'n prachtig orgel zo lelijk

klinken, als de verkeerde man erop speelde? Ze wandelde over het kerkhof en bekeek de verweerde stenen. De meeste opschriften waren door de tijd en het weer onleesbaar geworden of met donkerbruin mos begroeid. ‘Johanna Hubertina Elisabeth Stevens’ stond in roestige letters op een scheef gezakte steen. De jaartallen kon ze niet lezen. Was deze Jannie Stevens zoals zo vaak vroeger, in het kraambed gestorven of was ze oud geworden in zwarte kleren met een rozenkrans in haar dunne handen, omringd door haar kleinkinderen? Pas toen ze weer op de fiets zat en terug reed, herinnerde Jannie zich ineens dat Joop ook Stevens heette en ook hier uit de streek kwam. Die vrouw was misschien wel zijn grootmoeder of overgrootmoeder. Ze reed langs het dorpscafé waar de dorpelingen naar haar en haar twee wonderlijke vrienden hadden zitten gapen. Het was gesloten en zou natuurlijk pas na de heilige mis opengaan. Ze schonken er trouwens geen kruidenthee, zei ze tegen zichzelf. Ze wilde terug door het veld waar ze toen met meneer Roberts en de jonkheer had gelopen en onder de grote beuk zou ze haar broodjes opeten. Maar toen ze loom van de hitte en bezweet van het fietsen over de hobbelige veldweg, onder zijn brede rood-bruine bladerdak afstapte en tegen de stam ging zitten, doezelde ze al vlug weg en zat ze weer op die matras in die lege kamer en vlak tegenover haar zat Joop grinnikend op een verweerde grafsteen en kletsnat van de regen, in zijn broek te scheuken, terwijl hij langzaam in haar broer Albert veranderde, die bokkig mokte dat Jannie moest komen.

En ze zei ongeduldig: ‘Maar ik bén er toch!’

Toen schreeuwde hij hard en met de stem van haar vader: ‘Dat kan ik toch godverdomme niet weten, want ik ben suf van de pillen, dat zie je toch!’

En dat was zo, want hij wankelde als een dronken vent op haar af en liet zich naast haar op de matras vallen, waar hij wezenloos voor zich uit bleef staren, terwijl hij steeds erger begon te kwijlen, tot de matras de kringen had die ze vroeger in het raam moest laten drogen, als hij weer in zijn bed geplast had.

‘Kom nou Albert’, probeerde ze, want ze moest hem toch alles

vertellen. Dat ze het te druk had gehad om hem vaker te schrijven, dat ze haar keihard lieten werken in de kliniek, vooral dat secreet van een zuster, maar dat ze al een heleboel geheimen kende. En ze vertelde van de paradijsvogel die ze voor Joop moest vangen, van het kelderraam dat altijd open stond, van de heupflacon van de oude meneer Wolf die vroeger een beroemd fotograaf was, en dat ze de fiets van Odile geleend had en had gewonnen van hun jongste broer, want die was niet aan de start verschenen, en dat meneer Ramakers zich lelijk in zijn hand had gesneden. Maar het zesde en laatste geheim verklapte ze niet, omdat ze dat zelf nog niet helemaal snapte.

'Dan ben je een stomme kutzus', zei Albert, terwijl hij langzaam overeind kwam van de matras en in broeder Rob veranderde, die haar een spuit wilde geven.

Toen schrok ze wakker van een wesp die om haar oren zoemde. Ze had zitten slapen. Paniekerig sloeg ze de wesp van zich af en toen hij eindelijk weg was, stond ze landerig op van de dikke boomwortel waarop ze gezeten had. Het was geen matras in een kale isoleerkamer en de scheve grafsteen tegenover haar in het weiland waarop Joop in haar broer was veranderd, was een verroeste trog voor het vee, die niet meer gebruikt werd. Ze rekte zich eens goed uit en haalde de broodjes van Odile uit de diepe rokzak van haar jurk, want ze had honger gekregen van het fietsen. Toen ze ze op had, trok ze de rok van haar jurk strak om zich heen en kroop onder het prikkeldraad door, want ze wilde weer jong zijn, nog jonger dan haar herinnering reikte. En ze liep door het kniehoge gras van het verwilderde weiland tussen kleurig onkruid, tot haar schoenen en benen vol stuifmeel zaten. Uitdagend danste ze rond, tot haar rok een kleurige parasol was en haar hoofd een carrousel. Ze liet zich duizelig vallen en strekte zich uit in het hoge gras, zoals vroeger als ze met haar oudste broer naar buiten ging. Ze keek omhoog naar de wolkeloze hemel, waarin alleen af en toe een vogel voorbij vloog.

'Lekker is dat, hè Albert,' zei ze tegen zichzelf, 'nu zijn we helemaal alleen op de wereld en iedereen is dood.'

‘Dan zijn wij de baas’, zei hij gretig. Natuurlijk waren zij de baas. Tot de anderen weer levend werden en de baas gingen spelen.

Zuchtend kwam ze overeind uit het gras en ze wreef met haar zakdoek tot die helemaal geel was, het stuifmeel dat tussen de haartjes plakte, van haar benen. Ze had Albert lang geleden gewoon in het gras moeten laten liggen. Kijk joh, een leeuwerik. Die zingt alleen voor jou!

Toen ze hem die laatste keer, zonder dat hij wat gezegd had, op die matras had achtergelaten en de deur van die nare kamer achter zich had dichtgetrokken, stond die groepsleider haar op te wachten met de brieven die ze vanuit Zonhoven haar broer had gestuurd.

‘Hier zijn uw brieven terug, want uw broer kan ze niet lezen en wij hebben nauwelijks tijd en gelegenheid om ze hem voor te lezen. Misschien dat u beter af en toe een ansichtkaart kunt sturen. Daar zijn ze dol op.’

Ze had alleen maar kattig gezegd: ‘De enveloppen zijn anders wel geopend. Heeft ú ze dan wel gelezen en had u daar dan wel tijd voor?’

De man had haar schuldbewust aangekeken, maar hij had natuurlijk gelijk. Albert kon nooit in de sprookjeswereld leven die zijn zus voor hem bedacht, alleen maar omdat ze niets anders voor hem had.

Ze stapte via de oude watertrog over het prikkeldraad en liep naar de fiets van Odile, die glimmend tegen de grote beuk stond. Toen ze laat in de middag weer terug in de kliniek was, pakte ze op haar kamer de grote doos met haar verzameling ansichtkaarten en zocht er drie uit om naar haar broer te sturen. Ze waren al eens verstuurd, dus knipte ze drie stukken papier uit, zo groot als de ansichtkaarten en plakte die op de adreszijden waarop ze met grote blokletters, die Albert zelfs zou kunnen lezen, schreef: Aan de heer Albert van Poelgeest, Huize Misericordia te M. En elke kaart kreeg zijn eigen tekst: dit is het strand van Scheveningen, waar ik toen in een kwal getrapt heb en jij zo vreselijk moest lachen, toen ik huilde; en dit is een stad met

heel veel torens waar ik nooit geweest ben, maar de directrice van de Beukenhof wél en als ik directrice word, wil ik er ook heen, naar San Gimignano; en dit is Londen waar ome Henk geweest is en zie je die dubbeldekker? daar gaan we met zijn tweeën bovenin zitten, dan kunnen we alles goed zien.

Ze plakte postzegels op de drie kaarten en liep de trap af en de gang door naar buiten om ze te posten in de bus bij de poort. De nieuwe patiënt, meneer Bervoets, zat op de bank bij de vijver, maar toen ze naar hem knikte, reageerde hij niet en was het of hij dwars door haar heen keek. Ze zou hem graag leren kennen, zoals die paar anderen, maar ze had nauwelijks de tijd om goed contact met de patiënten te krijgen. Jannie mocht spuiten steriliseren en etiketten op medicijnbekertjes plakken en verder mocht ze bedden opmaken, kamers stoffen en patiënten verschonen, maar zich niet met hen bemoeien, alleen met hun rolstoel of stoelgang. Ze moest wel assisteren, als het hoofd of broeder Rob een patiënt die te lastig werd, niet alleen in bedwang kon houden, want haar meerderen hadden al vlug gemerkt dat hun mindere sterk en handig was, maar toen ze voor het eerst meemaakte, dat iemand werd platgespoten, alsof het een beest voor het slachthuis was, was ze misselijk geworden en naar buiten moeten lopen om frisse lucht te halen. Vanaf de eerste dag in Zonhoven stond het haar tegen, dat elk ongewoon of lastig gedrag direct werd beantwoord met pillen of injecties, maar ze durfde de dokter en het hoofd er niets over zeggen, omdat ze nieuw was en niet kon weten hoe nodig een bepaalde behandeling was, al leek die nog zo wreed en onmenselijk. De dokter had ervoor geleerd, zou haar moeder gezegd hebben als ze nog leefde, en de zuster deed dit werk al dertig jaar, had die snibbig gezegd, toen Jannie haar voor het eerst een kritische vraag stelde. Ze begreep nu ook wel, dat ze moest oppassen niet te veel op haar gevoel af te gaan. Ze had in die maanden wel gemerkt, dat de patiënten heel verschillend en onverwacht konden reageren en niet altijd even aardig of even stil of even lastig waren. Ook meneer Roberts niet of meneer Van Remersdael, met wie ze toch een speciale band had gekregen. Toch

verwarde het haar. Hoe meer ze begreep, dat je deze mensen afstandelijk moest of zou moeten behandelen, des te groter werd haar verlangen ze te leren kennen. En hoe minder ze van hen begreep, des te nieuwsgieriger werd ze naar wat er in hun hoofden omging.

Daarom fascineerde meneer Bervoets haar ook zo. Ze had nooit eerder in haar leven iemand ontmoet die niet wilde spreken, alleen maar iemand die het niet kon, omdat hij spastisch was, haar pupil in de Beukenhof, die wat hij wilde zeggen, in zijn broek deed.

Nadat ze van dokter Sneek te horen had gekregen, dat hij haar dat niet in een paar woorden kon uitleggen, wat ze ook niet gevraagd had, had meneer Roberts haar uitgelegd wat de nieuwe patiënt volgens hem mankeerde: ‘U moet me ten goede houden, ik ben geen psychiater of arts. Iemand die niet spreekt, zoals deze heer Bervoets, mankeert lichamelijk niets. Hij heeft normale stembanden, een normale ademhaling, zijn tong mankeert niets, hij is haar alleen maar verloren. Niet echt, maar geestelijk. Er is in zijn leven iets gebeurd, iets ernstigs, waardoor hij zonder het te willen, voortaan weigert om te spreken. Ik heb ooit gelezen van mensen die na het ontwaken uit een coma niet meer spreken, maar ik zal voor u opzoeken wat de medische term is voor een dergelijke kwaal.’

En toen had meneer Van Remersdael gezegd: ‘Ik denk dat meneer Bervoets misschien bijzonder graag met ons zou willen spreken, maar er bevindt zich tussen hem en ons een hoge muur. Ik ken die muur.’

Zijn stem had heel ernstig geklonken en het viel Jannie opnieuw op welke trefzekere beelden beide mannen wisten te gebruiken voor wat de dokters enkel kunnen vangen in ingewikkeld jargon. En ze moest weer denken aan dat diepe gat waar ze van meneer Roberts niet in mocht springen en het aquarium vol verdriet waarin sombere gedachten als zwarte vissen doelloos rondjes zwommen. En nu sprak meneer Van Remersdael van een muur. Dokter Sneek zou beter naar hen moeten luisteren, zodat hij moeilijke woorden als trauma, complex, syn-

droom en psychose niet meer nodig had. Zij snapte er tenminste heel weinig van, terwijl ze heel goed begreep wat een muur was en hoe diep een gat kon zijn.

'Ik geloof dat ik u begrijp, mijn waarde Van Remersdael,' had meneer Roberts lijzig gezegd, 'die muur kan alleen maar steen voor steen worden afgebroken en met zeer veel geduld onzerzijds en zijnerzijds worden geslecht.'

En toen hij zweeg en meneer Van Remersdael moeizaam opstond om een tweede beker koffie uit de automaat te halen, zei Jannie resoluut tegen de beide mannen: 'Nou, dan gaan we dat toch doen!'

Op dat moment was meneer Bervoets de ontmoetingsruimte binnengekomen en ver van alle anderen gaan zitten, op de plaats waar zuster Couperus hem de eerste dag van zijn verblijf in de kliniek had laten plaatsnemen.

Toen Anton Bervoets op de dag van zijn komst de bloemen in de melkfles zag en de welkomstgroet vond, had hij meteen begrepen, dat de vriendelijke vrouw in het witte schort dat voor hem gedaan had, maar hij had niet echt geweten waarom ze zo aardig en voorkomend geweest was. Hij had haar immers nooit eerder ontmoet en ze was hem even vreemd als de kamer waar die wilde bloemen op de vensterbank stonden. Hij was opgestaan en had door het venster een deel van de bij dit gebouw behorende tuin gezien, met erachter door meidoornhagen begrensde velden, in een glooiend landschap dat hij herkende als de voorstelling op een ansichtkaart van zeer lang geleden. Hij was er geweest, maar wist niet met wie, wanneer of waarom. Hij bevond zich hier in een kale kamer en er was ergens in dit gebouw een vrouw in een verpleegstersschort die hem vriendelijk begroet en voor bloemen gezorgd had, maar wat er voordien gebeurd was, wist hij niet en kon hij dus niet zeggen.

In de spiegel boven de witte wasbak tussen de kast en het raam zag hij een wat vermoeid ogende man die het ook niet wist. Zijn verleden was als een deur in het slot gevallen op het moment dat hij hierheen was gekomen. Hij was op de rand van het

ledikant gaan zitten met het hoofd in de handen en had zich, toen hij de ogen sloot om in de tunnel van het verleden te kunnen kijken, niets van vroeger weten te herinneren. En in de weken die volgden op die eerste bevreemdende morgen, herinnerde hij zich slechts de dingen die nadien gebeurden. Zijn verleden hield zich schuil in de mist van zijn gedachten. Er was maar één oplossing, al leek die onuitvoerbaar. Hij zou de tijd moeten kunnen dwingen terug te gaan in plaats van vooruit. Dan zou hij zichzelf tegenkomen en weten wat er gebeurd was en wat hem belette te spreken. Hij moest het heden en de mensen die het bevolkten, negeren en zich op vroeger concentreren.

Maar de hoofdzuster en de dokter hielden volstrekt geen rekening met dat verleden, als de een quasi opgewekt hem elke morgen begroette met de onoprechte woorden: hoe voelen we ons vandaag? en de ander tijdens het dagelijkse consult met nadruk stelde: er zal toch een moment komen dat u weer zult spreken. Maar de woorden ‘zal’ en ‘zult’ waren vormen van de toekomende tijd en het woord ‘vandaag’ was een adverbiale versterking van de presensvorm. Dat herinnerde hij zich zeer goed, waarschijnlijk omdat het een bewustzijnsrest was die niet terugvoerde op opgedane ervaringen maar op verworven kennis. Ze stelde hem in elk geval in staat te constateren dat het heden of de toekomst irrelevant waren. Het ging om zijn verleden, om wie hij vroeger was. In dat verleden lag immers de sleutel voor het slot op zijn mond.

En enkel de zuster, die Jannie genoemd werd, leek dat te begrijpen, want toen ze op een morgen zijn bed wilde opmaken, terwijl hij nog onaangekleed op de rand ervan zat op een tijdstip dat iedereen in het huis al had ontbeten, had ze monter gezegd: ‘Geeft niet hoor, ik heb alle tijd. Ik word ook wel eens wakker, nog zo met mijn gedachten bij gisteren, dat ik geen zin heb in weer een nieuwe dag.’

En ze had haar hand op zijn schouder gelegd en lachend gezegd: ‘Ik kom straks nog eens kijken of u er al bent. En als zuster Couperus ondertussen moeilijk doet, zegt u maar dat ze

een dag te vroeg is en morgen maar moet terugkomen.'

Toen ze zijn kamer verlaten had, besefte Anton Bervoets pas, hoe goed deze vrouw zijn probleem dat hij geen tijd had voor de dingen van alledag, aanvoelde. Hij moest zich zijn verleden herinneren, op het gevaar af, dat het dood zou zijn zodra hij erover zou kunnen praten met iemand, want de taal verandert de herinnering aan vroeger in de klanken en tekens van het moment. Maar dat risico diende hij te aanvaarden. En zuster Jannie begreep dat. Het verbaasde hem dat ze in dit huis slechts de nederige functie van hulpverpleegster vervulde. Wanneer hij haar zag ploeteren met onwillige rolstoelen, die allang aan vervanging toe waren, en met nog onwilliger patiënten, had hij met haar te doen en tegelijk bewonderde hij haar erom, dat ze dat bescheiden en ondankbare werk deed. Ze schrobde de gangen, maakte alle bedden op, hielp bij het opdienen van de maaltijden en bij het afruimen, had altijd tijd voor een vriendelijk woord en bleef opgewekt, zelfs als de broeder haar negeerde, als de dokter haar kleineerde of als de hoofdzuster haar vernederde door werk van haar te verlangen waarvoor ze vast niet was aangesteld. Maar wat hij vooral in haar bewonderde, was de manier waarop ze met de patiënten omging, alsof er niets met hen aan de hand was, of eigenlijk door het volledig hun goed recht te vinden dat er wat met hen aan de hand was. Ze was de eerste geweest die volstrekt accepteerde dat hij niet sprak, door gewoon met hem te praten zonder op een antwoord aan te dringen. Anderen hadden juist de neiging hem van alles te willen vragen, ofwel juist de nare gewoonte met hem te praten in een zeer gebrekkige grammatica, alsof hij doofstom of imbeciel was. Zelfs dokter Sneek had hem in het eerste gesprek behandeld als een onwillig kind dat enkel niet meer praat, omdat het in iets zijn zin wil krijgen, had allemaal vragen gesteld die hij onmiddellijk zelf beantwoordde en had het voortdurend over 'we', daarmee suggererend dat anderen deelden in zijn probleem, terwijl dat het laatste was wat hij, Anton, wilde. En toch eindigden vrijwel alle gesprekken in die quasi amicale sfeer.

‘We willen u gaarne helpen, dat is immers onze taak en onze deskundigheid, maar daardoor weten we ook hoeveel geduld een geval als het uwe vergt.’

Na het eerste gesprek had Anton zich al afgevraagd wie hij toch met die ‘we’ bedoelde. Toch niet de norse hoofdverpleegkundige van ‘hoe voelen we ons vandaag?’ die hem de eerste dag naar zijn kamer gebracht had, waar ze stuurs en in één adem gezegd had: ‘Dit is uw kamer, we ontbijten om acht uur, de gesprekken met de dokter zijn als regel in de morgenuren, daarna kunt u als u wilt de bezigheidstherapie bezoeken waar u kunt knutselen, boetseren en dergelijke onder leiding van de verpleeghulp en 's middags is er, meestal in dezelfde ruimte, groepstherapie.’

Toen was haar adem op en kon ze niet meer zeggen, dat iemand die niet praat, weinig heeft aan groepstherapie. De dokter kon ook onmogelijk met die ‘we’ de verpleger met het kort geknipte haar bedoelen, die hij die eerste morgen onvriendelijk had horen snauwen tegen een patiënt die apathisch aan de ontbijttafel was blijven zitten, toen de keukenhulp, een vrolijk en broodmager meisje, al alles kwam afruimen. Die had de stille man zover gekregen op te staan en Anton had hem diezelfde dag in de ontmoetingsruimte zien zitten, waar hij een partij schaak met zichzelf speelde door na elke zet op te staan om aan de andere kant van het bord plaats te nemen en te zeggen: ‘Nu heb ik je, vriend!’

Anton had er een tijdlang naar staan kijken en met zekerheid geweten, dat hij niet langer dan nodig was in deze kliniek wenste te blijven.

‘We willen u gaarne helpen.’

Die harteloze en met professionele achteloosheid gesproken zin spookte voortdurend door zijn hoofd en hinderde hem bij het zoeken naar het verleden dat in zijn hoofd immers was zoekgeraakt. Tot nu toe kende hij pas twee mensen van wie hij geloofde dat ze hem echt zouden kunnen en willen helpen: zuster Jannie, de verpleeghulp, die zo goed begreep dat vandaag nog gisteren kon zijn, en Joop, de simpele knecht, die hij voor

het eerst in de tuin van de kliniek had ontmoet.

De lobbes had met twee lange armen lopen zwaaien, terwijl hij zigzaggend dichterbij kwam en vóór hem kwam staan: ‘Ik ben een vogel en dan vlieg ik en dan zijn ze bang. De broeder is dan bang en jij ook. Wie ben jij?’

En toen Anton niets zei, omdat hij dat niet kon, zei dat grote kind met dikke tong: ‘Als je niks weet kan je niks zeggen. Ik ben Joop en ik was een vogel.’ Hij keek daarbij zo trouwhartig, dat Anton hem meteen mocht en plotseling het vreemde gevoel had, dat hij hem van vroeger kende. En die vreemde vogel, die niets van zijn opwinding merkte, liet zijn grote hoofd op een schouder rusten en keek hem meewarig aan, terwijl hij glunderend zei: ‘Nu moet ik naar de zuster van de zuster.’

En Anton had begrepen, dat deze goeiige man met de zuster enkel de verpleeghulp kon bedoelen, terwijl hij weer vrolijk zigzaggend van hem wegliep, maar tegelijkertijd leek het of hij op hem af kwam, als een stuk uit zijn verleden dat hij vaag herkende. Hij had in zijn jeugd ooit ergens in een groot gebouw, op een school, dat was het - op een kostschool gezeten, en op die kostschool met een kapel en slaapzalen en sportvelden en paters werd het vuile werk eveneens gedaan door kind gebleven volwassen mannen, die liefdeloos achterlijk werden genoemd, maar die even kleurrijk waren en even aardig en even mal als deze Joop, en het uitzicht over de glooiende heuvels met de meidoornhagen had ook met die kostschool te maken natuurlijk.

Hevig geëmotioneerd was Anton blijven staan tot de zonderlinge knecht, die beweerde een vogel te zijn, door een van de deuren in het hoofdgebouw verdwenen was en daarmee loste ook dat verre beeld uit zijn jeugd weer op in de mist van zijn gedachten. En wanneer hij het zich, in de weken die volgden op die merkwaardige ontmoeting, uit zijn raam over de heuvels starend, voor de geest probeerde te halen, herinnerde hij zich niets, hoe hij ook probeerde de tijd te keren. En iedere morgen ontwaakte hij in het heden, wat die norse zuster Couperus genadeloos bevestigde met haar stereotiepe groet van ‘hoe voelen we ons vandaag?’

‘Dat de heren doktoren ons als ziek beschouwen, mijn beste Van Remersdael, is slechts hún probleem. Waarom zouden wij hun eenzijdige gedachtengang overnemen?’ zei de lange, magere man, die door de anderen meneer en soms dr. Roberts genoemd werd, op een morgen, toen Anton Bervoets, zoals in de korte tijd van zijn verblijf in Zonhoven zijn gewoonte geworden was, 's morgens na het ontbijt in de ontmoetingsruimte had plaatsgenomen, op een veilige afstand van de anderen, met wie hij immers niet kon converseren. Hoewel hij nog steeds niet begrijpen kon waarom hij in deze kliniek tussen al die vreemde lieden terecht was gekomen, was hij gaandeweg enigszins vertrouwd geraakt met zijn situatie. Hij vond het in zekere zin zelfs prettig 's morgens in deze ruimte te zitten om zuster Jannie bezig te zien en de aanwezige patiënten te observeren, van wie een aantal duidelijk opviel, niet zozeer door hun gedrag dat niet opmerkelijk verschilde van dat der anderen, maar door hun voorkomen. Een oude heer met een markante kop met grijs haar, die in een rolstoel zat en soms zeer heftig kon gebaren, maar meestal in een diepe leegte staarde, werd altijd door zuster Jannie naar de tafel gereden waar deze dr. Roberts veelal verhit discussieerde met zijn tafelgenoten, twee andere heren, een grote zwaargebouwde man met een weemoedige, donkere blik die met jonkheer werd aangesproken en een schrale gebaarde man, die ongeacht de weersomstandigheden steeds een oude, verschoten en zeer lange regenjas droeg. Ogenschijnlijk gedroegen zij zich alsof er nauwelijks reden was voor hun opname in een psychiatrische kliniek, maar dat was slechts de schijn die door het gebruik van velerlei medicijnen gewekt werd, begreep hij. Van hem zouden deze lieden waarschijnlijk en met recht hetzelfde denken. Zodra echter de stuurse hoofdverpleegster met de kille ogen, de norse verpleger met het gemillimeterde haar of een enkele keer de dokter zélf de ruimte binnenkwam, op zoek naar een patiënt die blijkbaar aan de beurt was om te worden behandeld, veranderde het gedrag van bijna al deze mensen opvallend. Sommigen kropen onmiddellijk diep in hun schulp, anderen werden juist rumoerig of agressief.

Eén van hen, een oude dame met loshangend zilveren haar, begon op zulke momenten hartverscheurend te schreien, wat de eenzame schaker een keer zozeer uit zijn concentratie haalde, dat hij geïrriteerd de schaakstukken van het bord veegde en zichzelf toevoegde: ‘Zo kan ik onmogelijk deze partij behoorlijk uitspelen, vriend!’

Zowel de dokter als het verplegend personeel negeerde op zo'n moment dergelijk gedrag, niet omdat ze het vanzelfsprekend vonden, maar eerder omdat het hun volstrekt niet leek te interesseren, meende Anton. En die indruk dat de stafleden niet geïnteresseerd waren in de zieken doch slechts in hun ziekte, werd alleen maar versterkt door de houding van zuster Jannie, die juist een omgekeerde belangstelling toonde. Hij herinnerde zich nog goed hoe de broeder op een dag de man die zichzelf schaakmat placht te zetten, nogal hardhandig had meegenomen.

Toen was de verpleeghulp op hem toegelopen en had lachend gezegd: ‘Zo, die zijn we kwijt!’

En het was duidelijk dat ze niet de patiënt, maar de broeder bedoelde.

Ze was bij hem komen zitten en had opgewekt gezegd: ‘Tot nu toe heb ik nog niet vaak de kans gehad om met u te praten, maar dat is geen onwil hoor. Ik had gewoon geen tijd en er valt trouwens niet zoveel met u te praten,’ had ze lachend en een beetje verlegen eraan toegevoegd, ‘de dokter heeft ons verteld van uw probleem, maar met zulke moeilijke woorden, dat ik er weinig van begreep, alleen maar dat u niet meer praat. En dat is lastig voor u én voor ons.’

Anton had zich verbaasd over de natuurlijke wijze waarop ze met hem sprak, door zijn probleem slechts te noemen zonder het meteen te beoordelen, wat de dokter en de hoofdzuster wél gedaan hadden. Sinds die dag kwam de verpleeghulp vaker bij hem zitten en ongehinderd door zijn zwijgen praatte ze opgewekt met hem over alledaagse dingen, haar werk, het weer of het krantenieuws, soms ook over zijn medepatiënten. Over de verpleegkundigen of de dokter praatte ze nooit, al kon ze maar

moeilijk verbergen dat ze zich bij hen minder op haar gemak voelde dan bij de patiënten. Hij zou niet snel vergeten hoe ze op een dag hevig opgewonden en wit van woede de ontmoetingsruimte binnenkwam, waar hij zich op dat moment alleen bevond. Met een verbeten trek om haar mond was ze zonder iets te zeggen naast hem komen zitten.

Hij had haar vragend aangekeken, maar ze bleef zwijgen, tot ze na enige tijd weer zichzelf was en rustig glimlachend zei: ‘Ik was zo kwaad op dat rotmens dat ik gewoon niks zeggen kon.’

En peinzend voegde ze eraan toe, terwijl ze met haar hand de woedetranen van haar wangen veegde: ‘Dat is wel eens goed voor me. Ik snap nu een beetje wat het zeggen wil, als je niets kunt zeggen. U heeft misschien wel gelijk dat u niet meer praat. De mensen luisteren toch niet, of ze horen alleen wat ze willen horen.’

En ze zweeg, alsof ze zijn gelijk wilde aantonen. Anton gaf haar in een impuls zijn zakdoek, want de woede biggelde nog steeds over haar gezicht, en terwijl ze de tranen ermee afveegde, zei ze glimlachend: ‘Ik begin altijd te grienen als ik giftig ben, terwijl ik nooit kan huilen als ik verdriet heb, gek hè?’

Toen was ze ineens opgestaan, zonder hem iets te hebben verteld over de reden van haar boosheid.

‘Nu moet ik toch maar meneer Wolf gaan halen, u kent hem wel, die oude heer in de rolstoel. Die blijft desnoods de hele dag op de wc, als je hem niet komt halen. En altijd met de deur wijd open, want dat is zijn angst om opgesloten te zitten, maar dat rotmens snapt zoiets niet. Hij was vóór de oorlog een bekend fotograaf en na de oorlog één hoop ellende, maar dat snapt dat rotmens ook niet!’

Anton meende op dat moment haar boosheid te begrijpen. De hoofdzuster had natuurlijk zonder rekening te houden met een angstige reactie bij de oude heer, de deur van de wc gesloten en zuster Jannie had dat willen voorkomen, omdat je mensen die in een kamp gezeten hebben, niet meer mag opsluiten.

‘Hij was vroeger een bekend fotograaf’, zei ze nog eens met nadruk.

Toen liep ze weg, halfluid een melodie zonder woorden zingend. En met een schok herkende Anton die melodie; hij moest die in zijn verleden zelf gezongen hebben; hij had als kind gezongen; hij had dus ooit een stem gehad die kon zingen en spreken en uitdrukken wat hij dacht; hij had ooit een stem gehad en zuster Jannie gaf hem, terwijl ze door de deur naar de gang liep om de oude meneer Wolf te gaan helpen, zonder het te beseffen, zijn stem terug of althans de herinnering aan een stem. Al lukte het hem niet dat stuk van zijn verleden in beelden of klanken te vangen, toch wist hij met zekerheid dat hij als kind deze melodie gezongen had; hij had een stem gehad! Wat hem in een hardnekkig pogen zijn verleden op te roepen door het heden te negeren, niet gelukt was, wat zuster Couperus met haar medicijnen en de dokter met zijn dagelijkse consult niet klaarspeelden, presteerden die aardige zuster Jannie en die malle Joop. Gaandeweg gaven zij hem zijn herinnering terug. Maar hij moest geduld hebben, dat was het enige waarin hij het met dokter Sneek roerend eens was. Hij moest geduldig wachten, tot zuster Jannie opnieuw zou zingen en daarmee het verleden weer zou oproepen. Hij besefte nu dat hij dat verleden zou terugvinden door zorgvuldig acht te slaan op het heden, waarin een vrouw als zuster Jannie, die simpele Joop en wellicht ook een man als dr. Roberts hem beter konden helpen, dan de dokter met zijn monologen en de hoofdzuster met haar medicijnen.

Door de openhartige verhalen van zuster Jannie en haar terloopse opmerkingen over de anderen in dit huis, had ze ook ongemerkt zijn belangstelling voor die nieuwe omgeving gewekt en hij vermoedde op een bepaald moment, dat ze dat deed om hem langzaam uit zijn isolement te verlossen.

Hoe juist dat vermoeden was, bleek enige tijd later, toen ze op een morgen met een dampende beker koffie bij hem kwam zitten en opgewekt zei: ‘Ik zit met een probleem.’

En rustig had ze hem verteld, dat het de gewoonte was de verjaardagen van de patiënten een beetje te vieren, gewoon met iets bij de koffie en een kleine attentie, die ze zoals hij later zou

begrijpen, uit eigen zak betaalde. Ze wist alleen niet wanneer híj jarig was en ze had hem daarbij trouwhartig en geduldig aangekeken.

'U kunt nog wel niet spreken, maar misschien kunt u me het op een andere manier duidelijk maken, door uw vingers te gebruiken of door het voor me op te schrijven. Heeft u trouwens niet een pas of zo?'

Hoewel hij niet helemaal begreep waar ze naartoe wilde met al die vragen, had hij toch werktuiglijk in de binnenzak van zijn colbert naar zijn paspoort gegrepen.

Ze had het aangepakt, erin gebladerd en toen verrast gereageerd: 'U bent al heel gauw jarig. Goed dat ik dat weet!'

En opgewekt was ze begonnen met plannen maken.

'Eigenlijk moeten we dan weten, wat u lekker vindt, dan kan ik in de keuken vragen of ze uw lievelingsgerecht willen klaarmaken. De kokkin heeft niet veel fantasie, maar Odile, de keukenhulp vindt het leuk om iets aparts te doen.'

Toen gaf ze hem zijn paspoort terug en zei ondeugend: 'Maar hoe kom ik er nu achter, wat u lekker vindt? In uw pas staan wél de kleur van uw ogen en uw lengte vermeld, maar niet uw lievelingsgerechten.'

Pas na enkele dagen, waarin Anton zich voortdurend afvroeg of hij voortaan belangrijke zaken niet voor zuster Jannie zou kunnen opschrijven, hoewel dokter Sneek hem een notitieblok ontraden had, omdat daarmee de behoefte om te spreken misschien zou wegvallen, kwam de zuster op een morgen weer bij hem zitten om over zijn verjaardag te praten.

'Een verjaardag is een goede aanleiding om de andere mensen hier wat beter te leren kennen. Ik weet dat de meesten van hen graag met u in contact willen komen, al denkt u misschien dat ze een man die niet spreekt, liever mijden. Maar dat is echt niet zo. Meneer Roberts bijvoorbeeld fantaseert al weken over wat u volgens hem bent. En hij heeft in boeken voor me opgezocht hoe uw ziekte heet. Dat zegt toch wel wat. En meneer Kamakers, die anders altijd in iedere vreemde een belager ziet, is nog

nooit in zijn regenjas weggedoken, als hij u tegenkwam. Of wel soms?'

En enthousiast had ze de veelal kleurloze mensen, voor wie ze dagelijks zorgde, kleurrijk beschreven. Meneer Ramakers in zijn lange regenjas had vroeger theologie gestudeerd en liep daarom altijd met zijn hoofd in de wolken volgens haar. Als je er altijd maar over nadacht of iets wat niet bestond, misschien toch bestond, dan werd je toch tureluurs. En daarom wist hij ook niet meer wie hij zelf was. Net als de eenzame schaker, die altijd met zichzelf zat te schaken, wat ze eerst een raar gezicht vond, maar meneer Roberts had gezegd, dat de man allerlei beroemde partijen uit het hoofd naspeelde.

'Die man kent echt de moeilijkste partijen van vroeger uit zijn hoofd. Een tijd geleden wilde hij, volgens meneer Roberts, de partij tussen Capablanca en Lilienthal uit 1934 spelen, maar al aan het ontbijt kwam hij in vreselijke tijdnood en toen wilde de broeder hem de eetzaal uit hebben, wat die pleeborstel niet lukte maar Odile wel. Meneer Roberts zei, dat híj net zo goed in tijdnood zou zijn gekomen, omdat die partij heel klassiek was door een dame-offer. Zo heet dat!'

Ze had hem triomfantelijk aangekeken alsof zij de dame was die zich had opgeofferd en hem toen verteld, dat de grote man die meestal in het gezelschap van dr. Roberts was, een echte jonkheer was met veel verstand van muziek omdat zijn moeder vroeger klavecimbel speelde, maar dat hij ook prachtig kon boetseren. Hij was vroeger van alles geweest wat je niet van een jonkheer vermoedt: toneelgrimeur en zelfs schapenfokker in Australië. En Odile van de keuken had zelfs nog een bisschop in de familie, een broer van haar oma of zo. Die had de congregatie van de broeders van Zonhoven gesticht en lag daarom hier op het kerkhof begraven. Maar de knapste van allemaal was meneer Roberts. Die was doctor in de geschiedenis en wist werkelijk alles.

Ze zweeg even en keek hem nadenkend aan: 'Volgens mij bent ú ook iemand die heel veel weet, maar dat weet u natuurlijk zelf niet meer. Weet u, dat ik wel eens denk dat de mensen

hier niet hun verstand kwijt zijn, zoals ze dat noemen, maar dat ze allemaal te veel verstand hebben, zou dat kunnen?'

Ze keek hem vragend aan en sloeg toen haar hand voor haar mond.

'Nu vergeet ik helemaal dat u niets kunt terugzeggen. Daarom klets ik natuurlijk zoveel, maar dat komt ook, omdat ik nu eenmaal graag wil, dat u die anderen leert kennen. U kent míj wel, maar ik ben niet zo interessant als meneer Roberts of de jonkheer. Ik heb niet kunnen doorleren, anders was ik graag logopediste geworden of zo, spraaklerares. En wedden dat ik u dan wel aan de praat had gekregen!'

Ze bloosde en was toen opgestaan, omdat de man in de lange regenjas die theologie gestudeerd had, nogal nerveus en opgewonden haar aandacht trok.

Het bleek om de knecht Joop te gaan die met een pijnlijk vertrokken gezicht tussen de stenen wijwaterbakken door, de voormalige kapel binnenkwam en ineengedoken op zuster Jannie toe strompelde, die meteen reageerde: 'Oh nee, is het weer zover?'

En ze knielde voor Joop neer, die huilerig naar zijn gulp wees. Zijn vuurrode geslacht stak gedeeltelijk uit zijn broek en bleek tussen de rits ervan vast te zitten.

'Wou je weer vogels vangen?' vroeg de zuster lachend, terwijl ze voorzichtig, om hem geen pijn te doen, de rits opentrok, het gezwollen lid weer in zijn onderbroek stopte en toen teder zijn broek sloot, alsof hij een kind was dat van de wc kwam.

Meneer Ramakers zag het onbewogen aan en zei toen zeer laconiek, alsof het een alledaags voorval betrof: 'Wie een vogel niet wil laten ontsnappen, mijn beste, dient wel zorgvuldig de kooi gesloten te houden.'

En Joop knoterde zeer verontwaardigd: 'Ik wou hem aan Anton laten zien en ik was wel gesloten maar hij ging niet open want die zat ertussen.'

Anton Bervoets, die weinig begreep van het voorval, was niettemin verrast voor het eerst te horen dat iemand zijn voornaam gebruikte.

‘Anton moet hem zien, dan gaat hij praten’, klonk het nog eens verongelijkt.

Zuster Jannie streek hem even door zijn haar en zei toen tegen Anton: ‘Ziet u wel, dat iedereen aardig voor u wil zijn en graag heeft dat u weer spreekt.’

En na een lange stilte, waarin Joop, gevolgd door meneer Ramakers, die eerst zijn regenjas tot boven dichtknoopte, de ruimte weer verliet, zei zuster Jannie ernstig: ‘Iedereen gunt u dat u weer spreekt, zelfs Joop die nooit een antwoord verwacht, want hij praat ook tegen zijn bloemen en planten. Dan groeien ze mooier, zegt hij altijd en misschien is dat wel zo. Dieren en kleine kinderen worden ook rustig als je zachtjes tegen ze praat. Misschien helpt dat bij u ook, dat u rustig wordt, als wij tegen u praten. Of misschien wordt u wel ongeduldig. Ja, we moeten maar zorgen dat u uw geduld verliest. We moeten heel gemeen tegen u gaan doen. Dan gaan we in een kring om u heen staan en dan praten we u een voor een de oren van het hoofd, tot u er niet meer tegen kunt en wanhopig uitroept: hou op! hou op! En dan juichen we met ons allen: meneer Bervoets heeft gesproken! En dan noemen we het: de oren-van-je-kop-therapie.’

Anton glimlachte om haar gefantaseer, waardoor ze er nog meer plezier in kreeg, want ze boog zich vertrouwelijk voorover en zei met twee vuurvliegjes in haar donkere ogen: ‘Dan vertelt meneer Roberts u alles over de pausen van Avignon, want daar weet hij meer van dan die pausen zelf. Jonkheer Van Remersdael vertelt u hoeveel soorten schapen er wel in Australië rondlopen en van de grote en kleine kangoeroe. En de eenzame schaker ratelt alle zetten in de partij van Capablanca in 1934 af, totdat de dame wordt opgeofferd en dan gil ik dat ze moet uitkijken en begin heel vals te zingen tussen de pausen van Avignon, de kangoeroes en de schaakstukken door, tot u begint te roepen dat we moeten ophouden. Zullen we dat afspreken?’

Toen stond ze op, want er was nog een hoop te doen, en liep de ontmoetingsruimte uit. Bij de deur naar de apotheek draaide ze zich nog even om en gebaarde met haar vingers naar Anton Bervoets wanneer hij jarig was.

Tegen de wil van dokter Sneek, die vond dat elk initiatief van een ondergeschikte zijn aanpak der patiënten ongunstig zou beïnvloeden, maar gaandeweg steeds minder vat kreeg op deze wel zeer eigenmachtig optredende hulpkracht, zoals hij haar hardnekkig bleef noemen, besloot Jannie op de dag dat ze Joop zijn plasser uit de rits bevrijdde, twee dingen te doen, die niemand haar zou kunnen verhinderen. Ze zou voor meneer Bervoets een notitieblok kopen dat ze ooit in een warenhuis had gezien en dat ‘magic window’ heette. Het bestond uit een raamwerk, dat men met een kunststof staafje of zelfs met een vingernagel kon beschrijven, maar door het binnenwerk via een gleuf naar buiten te trekken, kon men de geschreven tekst weer verwijderen, zodat er plaats was voor een nieuwe. En dat leek haar wel wat voor meneer Bervoets, die immers - in de woorden van meneer Roberts wie ze om advies had gevraagd - na een paar maanden van diep zwijgen stilaan bereid bleek contact met anderen te leggen, en misschien wel ertoe zou zijn over te halen zijn onvermogen tot spreken te compenseren door af en toe elementaire mededelingen aan dit schrijfraam toe te vertrouwen. Als ze aan zo'n ingenieus schrijfblok een koordje zou haken, waaraan hij het om zijn hals kon hangen, had hij altijd een notitieblok bij de hand.

Toen dokter Sneek van haar plan hoorde, want ze was te eerlijk en te rechtlijnig om zoiets achter zijn rug om te doen, reageerde hij nogal verontwaardigd: ‘Wie denkt u wel dat u bent, dat u het waagt mijn behandeling van de heer Bervoets te doorkruisen met uw kinderachtige plannetjes. Het behandelen van psychiatrische patiënten is geen kinderspel. Deze man lijdt aan een ernstige vorm van...’

Hij stopte midden in de zin en keek haar hooghartig aan.

‘Maar dat begrijpt u toch niet.’

Dapper zei ze: ‘Ik weet best wat meneer Bervoets heeft en wat u me niet wilt zeggen omdat ik het niet snap. Hij lijdt aan een ernstige vorm van mutisme, wat vermoedelijk het gevolg is van een hevige traumatische ervaring.’

Ze moest inwendig lachen om zijn verbaasde gezicht, want hij

wist natuurlijk niet, dat meneer Roberts het haar had uitgelegd.

Met een zuinig mondje en lichtelijk geërgerd antwoordde haar baas: ‘Deze man lijdt inderdaad aan een ernstige vorm van stomheid en zal nooit, verstaat u mij, nooit met wie dan ook via zo'n dwaas apparaat als u mij beschrijft, tot communicatie in staat zijn, zolang we de oorzaak van zijn stoornis niet ontdekt hebben.’

‘Ik wil uw behandeling helemaal niet doorkruisen’, zei ze rustig, ‘en ik begrijp heus wel, dat meneer Bervoets zieker is dan we allemaal denken, maar daarom geef ik nog wel om hem en mag ik hem toch, als hij binnenkort jarig is, een klein cadeau geven, bijvoorbeeld zo'n handige magic window.’

‘Magic window, wat bedoelt u?’ klonk het opnieuw geërgerd.

‘Zo heet dat schrijfraam’, legde ze uit.

De dokter leek even van zijn stuk en Jannie had er lol in hem zo verbouwereerd te zien.

Haperend kwam er uit, al klonk het even bits: ‘Hoe weet u overigens, dat de heer Bervoets binnenkort jarig is? Neust u soms in zijn dossier?’

Nu moest ze toch echt lachen.

‘Ik neus niet in dossiers, want die snap ik waarschijnlijk toch niet. Ik weet gewoon dat hij binnenkort jarig is, omdat ik hem ernaar gevraagd heb.’

Dokter Sneek zijn mond viel open van verbazing: ‘Wilt u zeggen, dat de heer Bervoets met u gesproken heeft?’

Ze lachte: ‘Nee hoor, ik ben heus niet knapper dan u. Hij heeft het me laten zien in zijn paspoort. En hij heeft blauwe ogen en is 1 meter 74 lang.’

‘En dat vertelt u me nu pas?’ zei hij streng.

Nu was het Jannies beurt om verbaasd te zijn.

‘Moet ik zoiets onnozels dan vertellen? Als ik dat doe, negeert u me trouwens en zuster Couperus zegt altijd dat ik me niet met de behandeling mag bemoeien, maar gewoon bedden moet opmaken, omdat ik maar verpleeghulp ben.’

‘Toch zou ik het zeer op prijs stellen, wanneer u mij voortaan dergelijke dingen vertelt.’

‘Dat doe ik nu toch,’ antwoordde ze, ‘ik wilde weten wanneer meneer Bervoets jarig is om het dan een beetje te kunnen vieren. De meeste patiënten krijgen op hun verjaardag geen bezoek en hij waarschijnlijk ook niet. Daarom wou ik het weten. Ik weet trouwens ook wanneer u jarig bent, maar dat is pas in februari, dus u bent nog lang niet jarig.’

Hij lachte schaapachtig, want hoewel hij als psychiater geacht werd mensen weer normaal te maken, viel het Jannie telkens opnieuw op, dat hij zich nooit goed een houding kon geven, als de mensen echt normaal tegen hem deden.

‘Heeft u soms nog meer verrassingen?’ vroeg hij extra streng, als wilde hij zijn gezag herstellen.

En toen vertelde ze hem ook van haar tweede plan, maar enkel wat het ínhield en niet waaróm ze het wilde. Ze was van plan voor Joop, die door de dokter consequent bij zijn echte naam, Jean-Luc, genoemd werd en daarop even consequent nooit reageerde, omdat Jean-Luc nog achter de varkens van zijn zus aanzat, een kostuum maken van zo'n eenvoudige snit, dat hij het zelf zou kunnen aan- en uittrekken, want nu moest zuster Couperus of zij de simpele ziel elke morgen helpen. En bij zuster Couperus spartelde hij altijd tegen en bij haar rekte hij de handeling met opzet, dus als Joop iets gemakkelijks zou dragen, zonder stroeve ritsen en met niet te veel knopen, scheelde dat werk.

‘U weet dat Jean-Luc geen patiënt is. Ik zie dus niet in waarom de zuster of u zich zou bekommeren om hoe hij gekleed is’, was zijn schampere commentaar.

Maar Jannie vond juist, dat Joop, omdat hij lid van het personeel was, goed gekleed diende te zijn. Bezoekers zouden anders een zeer verkeerde indruk van Zonhoven kunnen krijgen. Als de dokter de echte reden zou kennen en zou weten wat voor pak het werd, zou hij haar ontslaan en zou Joop weer terug naar de varkens moeten, ook al kwam zijn zus uit de parochie waar de neef van voorzitter Talman pastoor was. In de verkleedkist op de bezigheidstherapie had ze oude gordijnen gevonden van dikke pluche, die volgens meneer Roberts vroeger voor de

ramen van de vergaderruimte hadden gehangen, waar nu zakelijke kunststof lamellen hingen. Van die stof wilde Jannie voor Joop een ruim zittend pak maken, dat makkelijk aan of uit te trekken was, zodat hij dat zelf zou kunnen, zonder stroeve ritsen of weerbarstige knopen die hem zouden beletten af en toe met zichzelf te spelen.

'Ik wist niet, dat u ook al naaister was', zei dokter Sneek in een mislukte poging vriendelijk te zijn, want zijn ogen deden niet mee met de buiging in zijn stem.

'Ik had twee broers, een zieke moeder en een vader die altijd zonder werk was', zei ze bitser dan ze bedoelde, maar door die persoonlijke wending aan het gesprek kreeg dokter Sneek niet de kans haar beide plannen te verbieden.

Nadat Jannie het magische notitieblok op haar eerste vrije middag nadien in een warenhuis gekocht had, haakte ze van stevig katoen een koord en kwam op de verjaardag van Anton Bervoets tijdens de morgenpauze bij hem in de ontmoetingsruimte zitten.

'Van harte gefeliciteerd met uw verjaardag. Ik heb wat voor u.'

Ze gaf hem het pakje en terwijl hij het uitpakte, zei ze met verlegen trots, als een schoolkind dat een mooi rapport laat zien: 'Voor uw verjaardag.'

Anton Bervoets glimlachte toen hij zag wat het was, en wat ze op het schermpje geschreven had: de oren-van-je-kop-therapie. Blijkbaar had hij een dergelijk voorwerp eerder gezien, want hij trok aan de schuif, zodat de tekst verdween.

'Dit is een magic window', zei Jannie meisjesachtig en de ander knikte, maar schreef geen antwoord op het scherm. Wel hing hij het magische venster met het koord om zijn hals.

Pas een week later zou hij voor het eerst erop schrijven en uitgerekend voor Joop, de enige in huis die niet kon lezen. Die hele week had Jannie elke avond op een zeer oude naaimachine gewerkt aan het pak voor Joop en toen het af was en hij het glimmend van trots paste, was hij zo opgetogen dat hij het

meteen aan iedereen wilde showen, nog voordat hij ontdekt had hoe makkelijk hij in dit pak zijn spelletjes kon doen, zonder dat anderen dat merkten. In de ontmoetingsruimte trof hij enkel meneer Bervoets, dus zei hij opgetogen tegen de zwijgende man dat hij een nieuw pak van zijn zuster had gekregen. En toen gebruikte Anton Bervoets voor de eerste keer en zonder enige schroom zijn notitieblok, de magic window, en schreef het woord 'mooi'. En analfabetische Joop was blij als een kind toen hij aan de schuif mocht trekken en zag dat de voor hem ombegrijpelijke mededeling daardoor werd uitgewist. Daarna mocht Joop het proberen. En hij tekende een mannetje op het scherm met een zeer groot hoofd en met bezems in plaats van armen en benen.

Glunderend zei hij: 'Deze is Joop!'

Toen was het weer de beurt aan Anton Bervoets. Hij liet de tekening van Joop verdwijnen en schreef op de magic window: 'Ik ben Anton.'

Maar omdat Joop niet kon lezen, trok hij meneer Bervoets het scherm uit de hand en ging zuster Jannie zoeken, die hij in de keuken aantrof waar ze Odile hielp, omdat de kokkin er niet was. De zuster was even opgetogen als hij over die drie simpele woorden en las voor wat Anton Bervoets had opgeschreven. Toen trok Joop het schrijfraam uit haar handen en stopte het in zijn nieuwe broek, maar hij moest het teruggeven van Jannie.

'Dat moet jij doen', zei hij bedremmeld, maar de zuster was onverbiddelijk: 'Anton is jouw vriend, dus jij moet het hem teruggeven.'

'Dan wil ik hem ook', zei hij mokkend.

'Jij hebt al een nieuw pak', lachte ze en liep met hem mee naar de ontmoetingsruimte waar hij het magische scherm met tegenzin aan meneer Bervoets teruggaf, die zijn mededeling aan Joop uitveegde, terwijl hij bedacht hoe plezierig het was dat je met dit apparaat onmiddellijk kon uitwissen wat geschreven stond. Hoe vaak gebeurde het immers niet dat mensen dingen zeiden die onzorgvuldig waren, kwetsend, of niet helder genoeg. Op dit scherm kon hij zijn woorden zorgvuldig wegen en ze pas aan

iemand laten lezen, wanneer wat er stond, ook werkelijk uitdrukte wat hij wilde zeggen. Een mens diende spaarzaam te zijn met zijn woorden. Er werden al zoveel woorden verspild, dat het beter was de stilte te minnen en die stilte niet met overmoedig gepraat te verbreken.

'Waaraan zit u te denken?' vroeg zuster Jannie, die nu alleen bij hem stond, want Joop had meneer Roberts zien binnenkomen, die hij nu zijn nieuwe pak liet bewonderen, wat de kenner der middeleeuwen zeer theatraal deed, omdat het pak van een snit was die de knechten in het Paleis der Pausen niet zou hebben misstaan.

Jannie keek er vergenoegd naar en zei toen verontschuldigend tegen Anton Bervoets: 'Dat was natuurlijk een domme vraag van me. Uw gedachten zijn vast veel te groot voor dat kleine scherm.'

De ander glimlachte, pakte zijn magic window en schreef langzaam: 'het spijt me.'

'Dat weet ik', zei ze zacht, met haar hand even op zijn arm. En hij begreep uit dat gebaar, dat de verpleeghulp echt wist, dat hij, als hij het zou kunnen, ook zou willen spreken, terwijl de dokter juist het omgekeerde volhield: dat hij het wel kon, maar niet wilde. Als er iets was dat hij werkelijk wilde sinds hij in de kliniek verbleef, met zijn verleden nog ingepakt in de koffer onder het bed, dan was het wel met zuster Jannie en die anderen te kunnen spreken.

En het was of ze zijn gedachten raadde, want ze keek hem onderzoekend aan en zei vertrouwelijk: 'Ik heb best zin in een wandeling. U ook?'

En toen hij knikte, ging ze gretig verder: 'Ik kan u het vlierlaantje laten zien. Daar bent u vast nog nooit geweest. Ik kom er vaak. Zuster Couperus weet helemaal niet dat ik een duplicaat van de sleutel heb laten maken.'

Even later liepen ze beiden over het met struiken overhuifde pad en vertelde zuster Jannie de zwijgende Anton Bervoets over meneer Ramakers, die hier graag liep omdat zijn belagers hem dan niet konden zien, maar tegelijk vreesde dat zijn schimmen

zich in de dichte struiken verborgen hielden. En ze vertelde dat ze de jonkheer nog van vroeger kende, toen ze een jong meisje was en dat hij tussenbeide was gekomen toen ze werd lastiggevallen; dat ze samen met hem en meneer Roberts, toen ze pas in Zonhoven was, een orgelconcert had bezocht en in haar stem klonk een grote bewondering door voor die meneer Roberts, vond Anton. Ze had nog nooit iemand ontmoet die zo ontzettend veel wist.

'Ik ben wel eens bang dat zijn hoofd nog eens zal barsten van alle kennis die erin zit', zei ze lachend, maar tegelijk sprak er diepe bezorgdheid uit haar woorden, alsof ze echt vreesde dat zijn overgrote kennis de oorzaak van zijn ziekte was. Ineens stond ze stil op een plek waar een smalle streep zonlicht haar roodbruine haar deed glanzen.

'Ik praat weer veel te veel en u laat me maar kletsen. Het wordt tijd dat u eens wat terugzegt.'

En Anton schreef glimlachend iets op zijn schrijfblok en gaf het haar.

'Ik luister graag', stond erop.

Jannie trok de schuif uit en schreef met haar nagel op het scherm: 'gelukkig maar.'

Toen ze in de ontmoetingsruimte terugkwamen, troffen ze meneer Roberts, jonkheer Van Remersdael en Servaas Kamakers in een druk gesprek.

'Is het goed als meneer Bervoets bij u komt zitten,' vroeg zuster Jannie en lachend kwam erachteraan, 'hij heeft beloofd niet het hoogste woord te voeren' en ze stak speels haar tong naar Anton uit.

Meneer Roberts zei quasi streng: 'Ik vind dit een hoogst beledigende opmerking voor onze vriend Bervoets en daarom zeer ongepast. Voor straf dient u ons naar ons believen een beker koffie of thee te brengen en wat uw verzoek betreft, we zouden het zeer op prijs stellen, als de heer Bervoets bij ons kwam zitten, omdat we hem deelgenoot willen maken van een idee dat vanmiddag werd geopperd en waartoe u ons heeft aangezet door de heer Bervoets dat magische scherm voor zijn

verjaardag te schenken en onze goede vriend Joop in het nieuw te steken. Maar we stellen u graag eerst in de gelegenheid onze bestelling op te nemen en te bezorgen.'

Geamuseerd door zijn baldadigheid vroeg ze lachend wat de heren dronken en schonk thee in voor meneer Ramakers en haalde voor de anderen koffie uit de automaat.

Toen vervolgde meneer Roberts plechtig: 'Dat nieuwe pak van Joop was voor ons aanleiding te overwegen of het niet de hoogste tijd is, dat wij onze wensen ten aanzien van de behandeling eens een ander jasje aantrekken. Tot dit moment waren we slechts in staat in onderlinge gesprekken tijdens de schaarse pauzes welke ons vergund zijn, uiting te geven aan ons toenemend ongenoegen over de behandeling, maar die gesprekken hadden geen enkele invloed op therapieën of medicatie omdat ze vluchtig waren als koffiehuispraat, terwijl het onze stellige overtuiging is, dat ze veel zouden onthullen over onze kwaal - om deze medische term gemakshalve te bezigen - wanneer de leden van de staf zich de moeite zouden getroosten ze op te nemen op een bandapparaat en geduldig af te luisteren, wat in deze verlichte tijd toch mogelijk is. Die opnamen zouden zeer veel onthullen over onze kwaal en dus richting kunnen geven aan een adequate behandeling.'

Hij zweeg even om een slok van zijn koffie te nemen en richtte zich toen tot jonkheer Van Remersdael: 'Ik herinner me hoe wij beiden lange tijd geleden met elkaar spraken over de inzichten van de oude Hippocrates, welke door dokter Sneek zeker niet zullen worden gedeeld, gesteld dat hij ze kent, terwijl deze oude Griek heel behartigenswaardige dingen wist te vertellen over mensen als wij en zijn geschriften bepaald niet apocrief zijn.'

Zuster Jannie snapte er niks van, maar ze vond het zalig om al dat gepraat aan te horen en ze zag met voldoening dat Anton Bervoets geboeid luisterde.

'Komt u er alstublieft bij zitten, lieve zuster,' zei meneer Roberts ineens ernstig, 'uw mening in deze telt immers zeer zwaar.' En hij vervolgde op doceertoon en bijna op dicteersnelheid: 'Tot zover het nieuwe pak en de overwegingen waartoe

het ons aanleiding gaf. Een veel belangrijker rol kan het magische schrijfscherm mogelijk vervullen in onze gedachtenvorming. De heer Bervoets - en we zouden het allen een eer vinden, mochten we hem bij zijn voornaam noemen - dient te weten en ik neem aan dat zuster Jannie hem dat verteld heeft, hoezeer wij het betreuren dat hij niet kan spreken. Het cadeau van de zuster voor zijn verjaardag heeft ons echter gesterkt in de overtuiging, dat wie niet spreken kan, wellicht bereid is te schrijven, of, daar dit immers een afgeleide is van het schrijven, het geschrevene zou willen voorlezen of laten voorlezen.'

'Ik snap er weer geen woord van', zei Jannie, die tussen Anton Bervoets en de jonkheer was gaan zitten tegenover meneer Roberts, die door haar interruptie enigszins van slag bleek.

De jonkheer roerde langdurig in zijn beker met koffie en zei bedachtzaam: 'Ik heb zo mijn twijfels over het welslagen van dit plan, omdat ik van nature ziekelijk sceptisch ben, maar ik wil u vragen u daardoor niet te laten weerhouden.'

'Maar wat is dan dat plan? Jullie moeten me niet zo nieuwsgierig maken!' zei Jannie ongeduldig.

Toen stond meneer Roberts op en zei plechtig: 'Vooropgesteld dat we ons nog niet in de details hebben kunnen verdiepen, wil ik in grote trekken proberen te schetsen wat ons plan is. De oude Hippocrates...'

Verstoord keek hij op, omdat de oude mevrouw Schulte aan de andere kant van de ruimte plotseling luid begon te jammeren dat haar dochter beloofd had warme handschoenen te breien, omdat het een strenge winter zou worden zonder brandstof, omdat het oorlog was, dat moest ze toch weten! En terwijl meneer Wolf, die vlak bij haar zat, knoterde dat de vijand nu zeker het onderspit zou delven, kwamen vanuit de lange gang dokter Sneek en zuster Couperus de oude kapel binnen, waarop meneer Roberts weer ging zitten en meneer Ramakers opstond met de mededeling dat het nu toch tijd werd dat hij zijn regenmantel aantrok. De dokter en de zuster negeerden de jammerende mevrouw Schulte, die angstig ineenkromp toen ze vlak langs haar liepen, en kwamen recht op meneer Bervoets af.

Die stopte zenuwachtig het magische venster tussen zijn kleding, terwijl de dokter hem geïrriteerd toevoegde: ‘U zou uren geleden al in mijn spreekkamer zijn; bovendien heb ik u dringend aangeraden dat kinderachtige (even zocht hij vergeefs naar het juiste woord)... schrijfding van zuster Van Poelgeest niet serieus te nemen.’

Zuster Couperus, die vlak achter hem stond, wierp een vernietigende blik op Jannie en genoot kennelijk van de uitbrander die de dokter uitdeelde zonder Jannie daarbij ook maar aan te kijken of iets te zeggen.

Jannie zag dat meneer Bervoets hevig begon te transpireren en te trillen in een vergeefse poging de dokter iets te zeggen, waarop die iets minder onvriendelijk zei: ‘Komt u alstublieft nu met mij mee. We hadden immers afgesproken, dat we vandaag zouden proberen een stuk verder te komen.’

Toen de zuster en de dokter even later met meneer Bervoets in de gang verdwenen waren, bleef iedereen zwijgen. Jonkheer Van Remersdael dronk uit zijn koffiebeker, die allang leeg was, meneer Ramakers stond nog steeds te treuzelen of hij zijn regenjas nu wel of niet zou aantrekken, meneer Roberts zat afwezig voor zich uit te staren en niemand dacht meer aan dat plan, hijzelf klaarblijkelijk het minst, want plotseling stond hij op zonder iets te zeggen en ging naar buiten, waar zuster Jannie hem uren later nog, vanuit het raam van haar kamer, op de bank bij de kastanjeboom zag zitten.

De volgende morgen na het ontbijt trof zuster Jannie hem een stuk opgewekter in de ontmoetingsruimte, waar hij een van de foeilelijke kruiswegstaties aandachtig stond te bekijken.

Ze kwam bij hem staan en vroeg plagerig, omdat ze wist dat hij zichzelf altijd met trots een atheïst noemde: ‘Bent u de kruisweg aan het bidden?’

Hij bleef kijken naar de beeltenis van Veronica, die een bebloede Christus de zweetdoek reikte, en zei peinzend zonder haar aan te kijken: ‘We mogen gevoeglijk aannemen, dat de paranoia van bijvoorbeeld een man als onze vriend Ramakers

gevoed wordt door religieuze bewustzijnsresten, al kan ik me nauwelijks voorstellen, dat zulke zwakke artistieke uitingen van een voorbije geloofspraktijk als deze reliëfs, die waan zouden kunnen verhevigen. Beschouwt u bijvoorbeeld het dwaze aureool boven het hoofd van de te kruisigen Christus en de beide corpulente engelen, die er niettemin gewichtloos boven zweven? De voorstellingen die het christendom aan het transcendente verbindt, getuigen in het algemeen van een gebrekkig geloof in de onbegrensdheid van de menselijke fantasie, die toch de enige sleutel is tot de wereld van het ongeziene. Maar laten we een beker van dat koffienat nemen en ergens gaan zitten. Dat praat gemakkelijker.'

'Ik vind dat u staande ook erg makkelijk praat, alleen een beetje moeilijk, ik snap er weer geen woord van', zei Jannie, terwijl ze naar de koffieautomaat liep.

Meneer Roberts bloosde als een schooljongen en zei verontschuldigend, toen ze met de bekers koffie aan een tafel waren gaan zitten: 'U moet me alstublieft niet kwalijk nemen, lieve zuster, dat ik zonder het te willen, telkens woorden gebruik die voor u onbegrijpelijk zijn. Misschien ware het ook beter zulk een verouderd woord als "transcendent" niet te bezigen, maar de wetenschap heeft zich in de voorbije eeuwen zo toegespitst op de waarneembare materie en had zo weinig aandacht voor het ondoorgrondelijke, dat wij ons nog steeds moeten behelpen met zo'n middeleeuws woord als "transcendent". Nu waren joden en vroege christenen nog zo verstandig zich niet al te veel voor te stellen bij zoiets onbekends als het ongeziene, de donkere middeleeuwers evenwel putten zich uit in het bedenken van de meest potsierlijke voorstellingen, wanneer het erom ging die transcendentie te verbeelden of te verwoorden. U bent katholiek opgevoed, dus u kent ongetwijfeld de afbeeldingen van de heilige geboorte uit die tijd, omdat alle Nederlanders van katholieken huize elkaar met de winterse feestdagen ansichtkaarten sturen met deze voorstellingen van een besneeuwde stal met een veel te groot kind in het stro, omgeven door engelen met bazuinen en harpen, alsof het ongeziene een verzameling

zwevende muzikanten met tulen vleugels is. Dan is me een kunstenaar als Hieronymus Bosch liever, omdat die de transcendentie, in navolging van de oude Grieken, niet per definitie ondeugd, liederlijkheid en waanzin ontzegt, maar onze brave burgers sturen elkaar met Kerstmis niet de reprodukties van zijn fantasma's.'

Zoals gewoonlijk hield hij ineens op met zijn monomane gepraat en keek haar vragend aan.

'Nu weet ik, geloof ik, wel zo'n beetje wat transcendent is,' zei Jannie, 'maar ik kwam eigenlijk om hier te stoffen en op te ruimen. Ik had u trouwens ook nog willen vragen wat nu precies dat plan van u was.'

Verstrooid keek hij op.

'Welk plan bedoelt u?' En zijn gezicht lichtte op, toen hij meende haar te begrijpen.

'U bedoelt zonder twijfel mijn plan om samen met jonkheer Van Remersdael morgen de najaarskermis in de stad te bezoeken. Dat doen wij beiden ieder jaar. We hadden u graag mee willen vragen, maar we weten hoe druk u het heeft. Dat is jammer. We zouden gaarne in uw gezelschap de kermis bezoeken en bijvoorbeeld in de zweefmolen of botsauto's plaatsnemen. Dat we dit, niet van harte gesteund door de medische staf, jaarlijks doen, is een traditie die nog stamt uit de periode dat vrome broeders deze inrichting leidden en patiënten toestonden, weliswaar onder geleide, de kermis in de provinciehoofdstad te bezoeken. Het zij immers toegegeven, dat de rooms-katholieke kerk haar zwartgallige opvattingen over goed en kwaad nooit heeft misbruikt om het volk zijn vermaak te ontzeggen; ze was immers uiterst slim en gunde gewone lieden hun vermaak, omdat de uitspattingen die daarvan het gevolg waren, haar een reden gaven om met hellestraf te dreigen en zo haar macht over het onwetende gepeupel te versterken. Wij danken het derhalve de Kerk van Rome, dat we over enige dagen in het reuzenrad zullen ronddraaien en op dat gepeupel kunnen neerzien, de jonkheer en ik.'

Hij stond op, mikte zijn lege koffiebeker in een prullenmand

en verliet de ruimte, voordat zuster Jannie duidelijk had kunnen maken dat ze met hem over dat andere plan had willen praten. Pas na hun bezoek aan de kermis, zag ze beide mannen weer en ging ze in een pauze bij hen zitten om te vragen hoe het op de kermis geweest was, in de hoop dat meneer Roberts nu ook dat andere plan uit de doeken zou doen.

'Ik moet zeggen', begon hij opgewekt, 'dat we ons uitstekend hebben geamuseerd en verschillende attracties hebben uitgeprobeerd. Meneer Van Remersdael, die in het verre Australië gewoon was met schiettuig om te gaan, heeft in de schiettent een mislukte poging van zijn kunnen gegeven en wij hebben zelfs voor u aan een snoepkraam een kaneelstok gekocht, maar omdat een knaap er zeer begerig naar keek en ons vertelde dat hij van zijn moeder nooit geld voor de kermis kreeg, heeft de jonkheer hem getrakteerd op een rit in de botsauto's en heb ik hem uw kaneelstok cadeau gedaan, het spijt me.'

Toen verontschuldigde hij zich omstandig, dat hij naar de dokter moest voor wat hij noemde het volledig onnodige, wekelijkse consult.

'Maar omdat mijn verzekeraar niet zou geloven dat ik hier behandeld word, als hem geen nota's voor consultaties bereiken, moet ik mij aan deze vruchteloze gesprekken onderwerpen.'

Toen beende hij in zijn karakteristieke houding, het hoofd diep tussen de schouders, met grote passen weg. Jannie keek naar meneer Van Remersdael, die tijdens het verhaal van meneer Roberts instemmend had zitten knikken.

'Ik ben blij dat u genoten hebt.'

Hij glimlachte en zei toen, meer tegen zichzelf dan tegen haar: 'Dokter Sneek liet ons ongaarne gaan, omdat wij wellicht opgewonden zouden raken van alle lawaai en van het nerveuze licht op een kermis, maar het is voor dr. Roberts en mij een erezaak dat we ieder najaar de kermis bezoeken, omdat het deel uitmaakt van de hier gevormde traditie. In het algemeen hebben we zelden de behoefte de kliniek te verlaten, maar aangezien we niet op een gesloten afdeling verpleegd worden, behou-

den we ons het recht voor, zoals de keer dat we met u dat orgelconcert bezochten, af en toe buiten te komen. De heer Roberts en ik zijn zeer goede vrienden en we genieten erg van de zeldzame momenten dat we vrijelijk met elkaar kunnen spreken over wat ons bezighoudt, zonder te worden gestoord door de tirannieke altaarbel in deze voormalige kapel, wanneer het tijd is voor de maaltijd, het slapen gaan, de groepstherapie of andere disciplinaire zaken. Die behoefte aan een goed gesprek ligt ook ten grondslag aan het plan dat meneer Roberts u laatst wilde ontvouwen toen de dokter meneer Bervoets kwam halen voor een gesprek. Zulke absurde vormen heeft de hulpverlening hier reeds aangenomen, dat dokters willen praten met iemand die niet kan praten!'

De laatste zin kwam er schamper achteraan.

'Daar ben ik nu al de hele tijd nieuwsgierig naar, naar dat plan', zei Jannie gretig, maar de jonkheer reageerde nogal zuinig: 'Het lijkt me beter dat meneer Roberts u dat vertelt, het is uiteindelijk zijn idee, beste zuster.'

Toen stond hij op, maakte een charmante buiging en liep naar buiten. Dat was iets waaraan ze niet goed kon wennen, dat de meeste patiënten midden in een zin of halverwege een handeling plotseling konden opstaan, weglopen of zwijgen. Telkens als ze meende met één van hen wat beter contact te hebben, bleek het omgekeerde. Een tijd geleden had ze voor meneer Wolf uit oude tijdschriften een hoop foto's geknipt, want hij had zich erover beklaagd dat hij zelf geen foto's meer kon maken, maar toen ze hem de foto's gaf, had hij kribbig gezegd terwijl hij ze op de grond gooide: 'Wat moet ik met deze plaatjes!'

En meneer Ramakers, wiens vertrouwen ze meende te hebben gewonnen sinds haar wandeling met hem tot aan de gesloten poort naar het vlierlaantje, had haar weken later staande gehouden en gevraagd: 'Wie bent u eigenlijk?'

En zelfs meneer Roberts had nog niet lang geleden hoogst verbaasd gereageerd, toen ze een keer voor de diepe apathie van een patiënt het beeld gebruikte dat ze van hém had geleerd:

‘Sommige mensen zwemmen als vissen in het aquarium van hun verdriet.’

‘Wat praat u toch van een aquarium,’ was zijn reactie, ‘ik moet zeggen, dat ik nooit de neiging had mijn woning te ontsieren met een glazen bak vol tropische vissen, die immers in warme wateren thuishoren, en ik kan me ook nauwelijks voorstellen dat deze arme man iets soortgelijks zou doen.’

Het zou nog lang duren, voordat ze al deze lieve en verwarde mensen echt zou begrijpen. Het leek wel of het steeds moeilijker werd, naarmate ze hen langer kende. Jannie keek op haar horloge en verliet de oude kapel, waar alleen nog twee vissen, doodstil in het water van hun verdriet gevangen, dwars door elkaar heen keken.

In de middagpauze van de volgende dag trof ze meneer Roberts, druk in gesprek met de jonkheer over de kermis die ze samen bezocht hadden. Toen hij haar zag, wenkte hij haar joviaal dichterbij.

‘Gisteren heb ik u niet uitvoerig kunnen vertellen over ons bezoek aan de kermis en dus ook niet van ons plan, dat door dat bezoek vaster vorm heeft aangenomen. U moet weten, dat we niet enkel jaarlijks de kermis in de stad bezoeken uit nieuwsgierigheid naar de vrouw met de drie borsten of om onszelf belachelijk te zien gemaakt in het lachspiegelpaleis, de werkelijke reden is het reuzenrad. Ieder jaar stappen de jonkheer en ik in een kleurige gondel om ons omhoog te laten voeren, tot we vijftig meter boven de grond over de stad met haar vele kerken kunnen uitkijken en zien hoe nietig het menselijk gekrioel daar beneden dan wordt. De geluiden van jengelende kinderen bij de snoepkramen en het gegil van jonge meisjes in het spookhuis vermengen zich met het stampen van de machines en de volkse muziek uit de vele luidsprekers tot één klankgeheel. Dat geeft ons het prettige gevoel dat het niet uitmaakt dat we verpleegden zijn in een kliniek, en als onaangepast beschouwd worden, omdat een kermis juist bedoeld is om mensen ermee te confronteren dat het gewone zeer ongewoon is. Een kermis zonder

lunapark, waar de mensen potsierlijk bewegen en elke vastigheid missen, is geen kermis en de tent van de vrouw die drie borsten heeft, de lachspiegels, zelfs de onschuldige botsauto's zijn bedoeld om ons te genezen van een te vast geloof in de vanzelfsprekendheid der dingen. Daarom voelen we er ons zo prettig.'

Jannie wilde van hem horen wat dat plan van hem nu wel was, maar ze begreep dat ze even geduld moest hebben, toen meneer Roberts zich tot zijn vriend wendde en blijkbaar vergat dat hij zijn verhaal aan háár vertelde.

'U bent het toch met me eens, dat wij beiden, wanneer we ons gesprek hier in deze ruimte hadden moeten voeren, zeker niet tot de wonderlijke gevolgtrekkingen hadden kunnen komen welke we hoog in de gondel van het reuzenrad meenden te mogen maken. Het is mijn vaste overtuiging dat de aanwezigheid van het lunapark, de lachspiegelpaleizen en de schiettenten, waar jongelingen hun meisjes trachtten te imponeren, onze gedachten vleugelen gaf. De beelden waarmee onze geest tracht het transcendente vorm te geven, zijn zozeer tijdgebonden en produkt van onze opvoeding, dat iemand als onze vriend Ramakers het dogma der drievuldigheid en de voorstelling die men eraan verbindt, normaal vindt, terwijl de voorstelling die anderen van het goddelijke kunnen hebben, zij zien het bijvoorbeeld als een witte, zeer geile olifant, door hem misschien als blasfemisch wordt gezien, terwijl hij toch over zeer veel fantasie beschikt. Voor u eveneens was God, naar ik aanneem, bij toeval niet zulk een olifant of een rode kool waaruit alle leven spruit, ook niet een woeste godin die haar getande vagina opent en alle leven afsnijdt, doch slechts een goedmoedige grijsaard op een watten wolk met aan zijn voeten een lieve krullebol en op zijn schouder duivepoep, omdat stichtelijke lectuur u als kind gebood zulks te geloven. Maar het moet u toch duidelijk zijn, dat een rodekooltheorie evenmin te weerleggen valt als die ener drievuldigheid en dat die middeleeuwse en vooral de contrareformatorische kunstenaars, aan wie wij immers zulke infantiele voorstellingen danken, als: de grijsaard op de wolk of de moe-

dermaagd wier melk door haar japon heen in de gretige mond van de heilige Franciscus Xaverius spuit, zich mogelijk liever hadden uitgeleefd op een mooie rode kool met eruit kruipende naakte knapen, op een wulpse godin met gespreide benen in kikvorsperspectief of op de moedermaagd als de dame met de drie borsten, één voor de vader, één voor de zoon en één voor de heilige geest.'

Hij zweeg buiten adem, waarbij hij de aanwezigheid van zuster Jannie weer opmerkte, of liever die van haar beide borsten, want hij zei met een ondertoon van spot: 'Vergeef me, dat ik in uw bijzijn over de borsten van een vrouw spreek en wel drie in getal, maar tot zulke overmoedige beelden laat de geest van wie een kermis bezoekt, zich verleiden, als hij hoog in een gondel van het reuzenrad uitkijkt over de avondlijke stad. En die overmoed werd nog versterkt door een merkwaardige gebeurtenis.'

Hij pauzeerde even om een sigaar op te steken en zei toen glimlachend: 'Het is onze gewoonte het kermisterrein pas te verlaten, als alle machines zwijgen en er geen geschreeuw meer uit de vele luidsprekers komt. Dokter Sneek neemt aan, dat wij tijdig thuis zijn en gewoon door de hoofdingang binnenkomen, maar u weet van het bestaan van het open kelderraam dat ons de gelegenheid geeft de stad pas in het avonddonker achter ons te laten. Toen we daartoe aanstalten maakten en achter de tent van de waarzegster langs liepen, die we al voor enkele guldens geraadpleegd hadden om de theorie van meneer Ramakers over haar Duitse herkomst vergeefs te toetsen, passeerden we de woonwagen van de dame met de drie borsten. Het was daar nogal donker, zodat we struikelden over een van de lijnen die de tent van de waarheid in toom hielden. In het duister meenden we werkelijk de vrouw met de drie borsten te zien, die de derde borst uit haar jumper haalde om haar in een vuilnisvat te deponeren, maar het bleek een man met lang sluik haar die etensresten weggooide en ons ruw te verstaan gaf, dat we daar niets te zoeken hadden. Aan de rand van het terrein gekomen, op een veilige afstand van de ruwe man, draaiden we ons nog

eens om. De grote draaimolen met de kleurige gondels glinsterde in het halfdonker van de maanverlichte nacht. De stad was nu stil en we hadden weinig zin terug te keren naar de kliniek, ook al wachtte ons daar een dame met twee borsten, ongetwijfeld minder illusoir dan de drie op de kermis.'

Hij zweeg en keek zuster Jannie peinzend aan. Meneer Van Remersdael knikte instemmend en zei toen voorzichtig: 'Toch moet ik enige schroom overwinnen om het vertrouwde beeld van de drieëenheid veranderd te zien in dat van een wulpse godin in kikvorsperspectief, een witte overpotente olifant of een vrouw met drie borsten.'

Jannie schoot in de lach: 'U heeft allebei te veel fantasie en Ik weet nog steeds niet wat dat plan van u is en daar vraag ik al dagen naar!'

Meneer Roberts lachte nu ook en zei berouwvol: 'U heeft gelijk. Ik val u lastig met onze door de kermis gevoede waandenkbeelden en vergeet volstrekt mee te delen, wat we in de gondel boven in het reuzenrad en later in de taxi terug naar de kliniek, uitvoerig hebben besproken.'

Samenzweerderig fluisterde hij: 'Enige dagen geleden heb ik u verteld, hoe het nieuwe pak van Joop en het schrijfraam van Anton Bervoets me op het idee hebben gebracht, maar de komst van dokter Sneek weerhield me toen u dat idee ook te ontvouwen. Het idee namelijk om diezelfde dokter Sneek te verzoeken om toestemming tot de oprichting van een periodiek waarin patiënten die daaraan behoefte hebben, hun verhalen kunnen publiceren. Nu blijft alles wat we te vertellen hebben, hangen binnen de muren van de behandelkamer, of het vervluchtigt in deze ruimte, als de koperen bel geklonken heeft, die onze verhalen voortijdig afbreekt. De jonkheer en ik zijn ervan overtuigd, dat het velen van ons goed zou doen en dat het zelfs onze psychische klachten zou verminderen, wanneer we elkaar onze verhalen, herinneringen en verlangens, misschien zelfs onze stille dromen zouden kunnen meedelen in de kolommen van zulk een tijdschrift. En we willen het "Hippocrates" noemen naar de vader der geneeskunde, die vele eeuwen vóór onze

tijdrekening al een humane behandeling van zieken bepleitte en daarbij veel heil zag in de kracht van het woord. En in die kracht geloven wij evenzeer, zoals u door uw geschenk blijk gaf van geloof in de stem van meneer Bervoets.'

Zuster Jannie dacht terug aan wat hij zoëven gezegd had over een wulpse godin, een witte olifant en de vrouw met de drie borsten en ze meende te begrijpen wat hij met dat tijdschrift bedoelde. Als de dokter beter zou kunnen praten met de patiënten en vooral ook zou willen luisteren naar hun vaak vreemde verhalen en grillige fantasieën, zouden er waarschijnlijk niet zoveel pillen nodig zijn en konden ze de rekken in de apotheek van zuster Couperus gebruiken om de nummers van zo'n tijdschrift te bewaren. En op hetzelfde moment wist ze ook hoe zo'n tijdschrift zou moeten heten.

'Als het waar is, dat woorden beter zijn dan medicijn en als die Hippocrates dat ook vond, weet ik hoe het tijdschrift zou moeten heten: de apotheek van Hippocrates.'

Meneer Roberts reageerde meer dan enthousiast: 'Zuster, u bent een genie! Natuurlijk moet ons tijdschrift zo heten.'

Jannie zag het helemaal zitten en fantaseerde al verder: 'En dan noemen we deze kapel, waar vroeger die vrome broeders zaten te bidden, het theater van Hippocrates en elke keer als er een nummer van het tijdschrift uitkomt, organiseren we hier een voorleesavond. Lijkt u dat niks?'

Meneer Roberts keek haar goedkeurend aan. 'Dat lijkt me meer dan uitstekend, omdat het de kans op goedkeuring van ons plan alleen maar kan vergroten. Laten we afspreken, dat we, zodra we onze medepatiënten de plannen hebben voorgelegd, hier zullen samenkomen om dokter Sneek om zijn goedkeuring te vragen. Hij immers zal ons een kopieerapparaat of stencilmachine ter beschikking moeten stellen.'

Jannie zag met enige bezorgdheid, dat de opwinding van meneer Roberts alleen maar heviger werd. Gevoelsmatig was ze even opgetogen als hij over het plan, maar haar nuchtere verstand zei haar, dat ze zich niet te veel moest laten meeslepen door de onorthodoxe ideeën die zich in zijn hoofd altijd razend-

snel konden vermenigvuldigden als hij in een manische bui was. Toch zette ze die sombere gedachte van zich af toen ze de beide mannen druk gebarend de kapel zag verlaten. Zoiets onschuldigs als een tijdschrift moest toch mogelijk zijn. Ze zou erin kunnen lezen wat deze mensen dachten of droomden en ze herinnerde zich weer dat moeilijke gesprek met meneer Roberts, waarin hij haar dat zesde geheim onthulde, zonder dat ze het snapte. Dat een mens niet alleen maar is wat hij doet, maar ook wat hij droomt en verlangt. Wat de patiënten dróómden, moest in dat tijdschrift komen en niet wat ze van de dokter of van hun familie moesten doén. En hoe meer vrouwen met meer dan twee borsten in die dromen zouden voorkomen, des te beter zou dat zijn. Vandaag had ze tenminste geleerd, dat de drieëenheid waarmee ze was opgevoed door een vader die niet van haar kon afblijven, even goed een wulpse godin kon zijn met tanden tussen haar benen waarmee ze elke indringer kon ontmannen. Had ze dat maar eerder geweten!

Toen ze de volgende morgen na het ontbijt in de ontmoetingsruimte kwam om de bloemen te verzorgen en de automaat bij te vullen, trof ze daar bijna alle patiënten, die in een hechte groep bij elkaar zaten en star naar de toegangsdeur keken. Ze liep naar meneer Roberts toe, verbaasd dat ze hen hier aantrof, op een tijdstip dat de meesten doorgaans op hun kamer verbleven of bij mooi weer buiten wandelden.

‘Komt u erbij zitten’, zei meneer Van Remersdael en bood haar een stoel aan naast zijn vriend, die monter zei: ‘We hebben ons plan aan de anderen voorgelegd en bijna iedereen ging akkoord, ook meneer Bervoets, die op zijn scherm schreef dat hij het een uitstekend idee vond. We wachten nu op de dokter en nodigen u graag uit dat ook te doen.’

Jannie protesteerde zwakjes dat ze geen tijd had, en dat ze op haar zouden zitten wachten in de therapieruimte, maar meneer Roberts vroeg laconiek: ‘Wie zouden er dan op u kunnen wachten?’

Hij had gelijk. Iedereen bevond zich immers in de oude kapel,

behalve Joop, maar die was natuurlijk al bezig de verfschoteltjes klaar te zetten, want hij moest zijn zuster altijd helpen behalve als hij in de verkleedkist rommelde op zoek naar een jurk of schoenen met hoge hakken.

'Wat wilt u dat ik doe?' vroeg ze, omdat ze twijfelde of ze zich bij de staf moest voegen en zich van de domme houden, of dat ze, solidair met de patiënten, bij hén moest blijven. Ze zag aan de gezichten van de jonkheer en van meneer Roberts, dat ze het laatste van haar verwachtten. Dus bleef ze maar zitten en keek om zich heen. Het was doodstil en iedereen keek naar de dubbele gangdeur waar ieder moment de dokter of de hoofdzuster door kon binnenkomen. Maar het was Joop die even later, struikelend over zijn eigen benen, binnenkwam, met over zijn nieuwe pak een smoezelig witte, zeer oudmodische beha en een lange gebloemde rok, die hij over zijn nieuwe broek had aangetrokken. En Jannie begreep, dat hij waarschijnlijk op de vlucht was voor de hoofdzuster, die de travestiet natuurlijk achternazat, omdat het mens nu eenmaal niet kon begrijpen hoe graag een domme man een mooi meisje wil zijn. Hevig opgewonden klampte Joop zich aan haar vast en stamelde inderdaad dat zuster Couperus piskwaad op hem was omdat hij een meisje was.

'Maar waarom was je dan een meisje?' vroeg ze lachend aan de brave ziel, die eruit zag als een carnavalszot in die gebloemde, zeer gekreukelde rok en met die oude beha waar de beugels uit staken.

'Ik wou bloemen plukken, dat doen meisjes', stamelde hij.

'Er zijn in de tuin geen bloemen meer en jij bent geen meisje, want je hebt toch een mooie plasser', lachte ze, maar hij kaatste terug: 'Daarom was ik een meisje, dan kan die met mijn plasser spelen.'

Omdat zuster Couperus op dat moment op hoge poten de ruimte binnenkwam, kreeg ze niet de kans hem de onmogelijkheid daarvan te doen inzien, wat ze eigenlijk ook niet wilde, want ze vond een meisje dat met haar plasser speelt een godsbeeld, minstens zo inventief als de wulpse godin van meneer Roberts.

‘Hier!’ snauwde de hoofdzuster tegen Joop, toen ze hem bij de verpleeghulp zag staan. Maar Joop greep zich nog krampachtiger aan Jannie vast, die hem de beha maar afpakte, want die was natuurlijk de belangrijkste reden van zuster Couperus' kwaadheid. De hoofdverpleegster, die door de deur van de apotheek was binnengekomen, bleef trillend van woede op de treden van het vroegere priesterkoor staan, terwijl de zwijgende groep patiënten haar star aankeek. Dat bracht haar van haar stuk en deed haar beseffen dat er iets stond te gebeuren dat ernstiger was dan de verkleedpartij van de simpele knecht.

‘Waarom is iedereen hier of doet zuster Van Poelgeest de bezigheidstherapie vandaag soms in deze ruimte?’ vroeg ze snibbig zonder Jannie te durven aankijken.

Toen stond meneer Roberts in volle lengte tussen de anderen, die hem gespannen aankeken, op en zei plechtig: ‘Daar is alleszins reden toe, zuster Couperusss’, en hij siste de ‘s’ als een slang, ‘maar komt u bij ons zitten, dan leggen we het uit.’

Zuster Couperus snauwde iets onverstaanbaars en bleef staan waar ze stond, maar nu duidelijk minder zeker van zichzelf.

Meneer Roberts ging onverstoorbaar verder: ‘Wij hebben namelijk samen besloten dokter Sneek voor te stellen op de gebruikelijke medicatie zodanig te bezuinigen dat er geld vrij komt voor een experiment, geheel in de geest van de oude Hippocrates, die u ongetwijfeld zult kennen. Als u nu dokter Sneek wilt roepen, dan zullen we hem ons plan voorleggen.’ De hoofdzuster stond nog even onzeker rond te kijken, toen kwam ze de treden van het vroegere priesterkoor af en verdween de gang op naar de kamer van dokter Sneek. Die gaat natuurlijk zeggen dat al die gekken gek geworden zijn, dacht Jannie. Na enige tijd, waarin iedereen gespannen afwachtte en meneer Roberts nerveus aan zijn knokkels trok, kwam zuster Couperus terug, nu in gezelschap van broeder Rob.

‘De dokter heeft nu geen tijd,’ zei ze dapper, nu de broeder bij haar was, ‘u moet maar bij hem komen, zei hij.’

Meneer Roberts was niet onder de indruk en zei theatraal, terwijl Jannie probeerde Joop te sussen, die dacht dat broeder

Rob voor hem kwam: ‘Goede zuster Couperus, wij willen uiteraard met plezier naar de dokter komen, maar u zult begrijpen dat dokter Sneek beter naar ons kan komen dan wij naar hem. Mevrouw Schulte is slecht ter been, meneer Wolf zit in een onwillige rolstoel, die reeds lang aan vervanging toe is, en bovendien is de behandelkamer van de dokter te klein om ons allemaal te bevatten.’

De zuster, die protest verwacht had en niet een cerebraal betoog, keek onzeker naar broeder Rob.

Toen zei meneer Roberts: ‘Eventueel willen we wel een afgevaardigde sturen.’

Daarop stond Anton Bervoets, zonder dat hem dat gevraagd werd, op, knikte naar meneer Roberts, glimlachte naar zuster Jannie en voegde zich bij de broeder en de verpleegster met wie hij op de gang verdween, zwijgend als altijd.

‘Hoe kan meneer Bervoets nu namens...?’ begon Jannie, hoogst verbaasd, maar meneer Roberts onderbrak haar: ‘Dat nu lieve zuster, maakt deel uit van wat we vanmorgen besloten “Operatie Esculaap” te zullen noemen, naar de zich om een staf kronkelende slang, die zinnebeeld is van het zich steeds verjongende leven, de zichzelf genezende zieke. Dat willen we immers met de door ons op te richten periodiek bereiken.’

Hij keek haar triomfantelijk aan en zweeg daarna, totdat, terwijl iedereen met spanning op dat moment wachtte, dokter Sneek, gevolgd door meneer Bervoets, maar zonder hoofdzuster of broeder binnenkwam en direct op dr. Roberts afstevende: ‘Wat is dat voor een onbeschaamdheid, deze heer, die niet spreekt, op me af te sturen als uw woordvoerder!’

‘Dat past geheel binnen de tactiek welke we voor “Operatie Esculaap” hebben uitgestippeld,’ was het laconieke antwoord, ‘wanneer we iemand hadden afgevaardigd die wél kon spreken, zou u hem onmiddellijk de mond hebben gesnoerd. Nu was het enige dat u doen kon, met de heer Bervoets meekomen om van ons te horen wat we u wilden voorstellen. Neemt u plaats!’

En galant bood hij de dokter een stoel aan naast meneer Wolf, die instemmend met het hoofd zat te schudden. De dokter kon

niet veel anders doen dan aan zijn uitnodiging gehoor geven.

Hij speelde nerveus met de knopen van zijn doktersjas en zei voor zijn doen zeer schuchter: ‘Zegt u het dan maar.’

Ondertussen keek hij rond en het moest hem zeker opvallen, dat wat meneer Roberts ging zeggen, door alle anderen zou worden ondersteund. Zelfs de oude mevrouw Schulte, die anders altijd de werkelijkheid waarnam vanonder de klamboe van het verleden, zat met stralende ogen te kijken zonder te mopperen tegen een schim uit dat verleden. En meneer Ramakers, die gewoonlijk zeer in zichzelf opgesloten was, bewoog geluidloos zijn mond toen meneer Roberts sprak, alsof het zijn eigen woorden waren die daar klonken.

‘U weet, mijn beste dokter’, begon meneer Roberts zijn toespraak, waarnaar ieder ademloos luisterde, ‘uit ervaring, beter dan ieder van ons, hoe moeilijk het een geesteszieke valt precies te verwoorden wat in haar of hem omgaat. We weten ook, dat u daarom zeer sceptisch staat tegenover elke te modieuze, post-Freudiaanse vorm van psychotherapie, omdat u terecht van mening bent, dat zulke moderniteiten zichzelf eerst maar eens moeten bewijzen, en zolang dat niet het geval is, volhardt u in de gebruikelijke chemotherapie, ook al onderkent u terdege het daarbij optredende risico van veranderingen in persoonlijkheid en gedrag. Daarom ook blijft u het belangrijk vinden met de patiënt in gesprek te treden. En die gesprekken betreffen niet enkel het verleden, waarnaar u als geschoold psychoanalyticus uiteraard zeer nieuwsgierig bent, doch somtijds ook ons welbevinden. In dat licht beoordelen wij ook het dagelijkse uur creatieve therapie. En hoewel niet ieder van ons enthousiast aan het kleien of toneelspelen is geslagen, keuren we het geenszins af, omdat deze activiteit het grijze ritme der dagen in deze kliniek enigszins doorbreekt. Toch is het de overtuiging van enkelen onzer, dat dit kritisch inspelen op eigentijdse vormen van klinisch handelen, niet mag leiden tot verontachtzaming van de verworvenheden uit het verleden. En hiermee doel ik niet op de psychische dwang welke veelvuldig is toegepast sinds

de dolhuizen plaats maakten voor inrichtingen waar men trachtte bij patiënten de samenhang tussen lichamelijk en geestelijk welbevinden te herstellen met de toentertijd ter beschikking staande nogal primitieve mechanische middelen. Neen, mijn gedachten voeren me verder terug in de geschiedenis, iets wat u een historicus als ik ben, niet kwalijk zult nemen. Ik wil u herinneren aan de vader der geneeskunst, Hippocrates, en aan zijn adepten die onderling contact en het genieten van verhalen of muziek zeer waardevol achtten.'

Op dat moment onderbrak dokter Sneek geïrriteerd de lange monoloog van meneer Roberts: 'Kunt u niet sneller ter zake komen. Ik heb niet zoveel tijd!'

De ander reageerde geamuseerd: 'Mijn beste dokter, de argumenten die u hanteert om niet in alle rust naar ons te luisteren, zakelijkheid en gebrek aan tijd, zijn nu juist de bedenkelijke kenmerken ener maatschappij waarin voor ons geen plaats is, omdat wij alle tijd van de wereld hebben en daardoor een afschuw van efficiëntie, een levenshouding, die de oude Hippocrates ongetwijfeld met ons zou delen, ware hij een tijdgenoot. Het is dan ook deze oude Griek die ons op het idee bracht dat we u willen voorleggen.'

Hij pauzeerde even om de spanning te verhogen.

'Moge het zo zijn, dat mensen als wij ons moeilijk uiten in een tweegesprek met de behandelend arts, hierbij is zoals u zult begrijpen, nooit sprake van opzet of onwil. De meesten onzer betreuren het telkens na zo'n gesprek, dat ze niet de juiste dingen zeiden en niet de juiste antwoorden gaven, hoewel die in hun hoofd fladderen als motten onder een lampekap. Dat we zo moeilijk onze gedachten uiten, wil evenwel niet zeggen dat we ze niet zouden hebben. Ons voorstel daarom is: een periodiek in het leven te roepen, waarin ieder van ons die daartoe de lust heeft, zijn verhalen, herinneringen, verlangens en dromen, mogelijk zelfs zijn angsten zou kunnen uitspreken. We hebben ook reeds een naam bedacht.'

Hij zweeg opnieuw, waarschijnlijk om de spanning nog verder op te voeren.

En Jannie hield haar hart vast, bang dat meneer Roberts zou verklappen dat zíj die naam bedacht had, maar hij knipoogde enkel ongemerkt naar haar en vervolgde: ‘Een goede naam zou wellicht zijn: de Apotheek van Hippocrates, vanwege de reminiscentie aan de vader der geneeskunst en omdat we menen dat de uitgave van zo'n periodiek gefinancierd zou kunnen worden uit bezuinigingen op de medicatie, die naar wij hopen, kan worden geminimaliseerd, als wij ons in zo'n tijdschrift zullen kunnen en mogen uiten. Het ligt ook in ons voornemen het verschijnen van elk nummer feestelijk te vieren door enkele scribenten uit hun werk te laten voorlezen. Zo weet ik dat jonkheer Van Remersdael ons graag iets vertellen zal over de tijd dat hij in verre landen verbleef en hoe dat verblijf van invloed is geweest op zijn plaatsing in deze kliniek. Hij zal dat doen, mits het licht getemperd wordt en wij na afloop niet te luidruchtig zullen applaudisseren, want onze vriend is een nederig mens.’

Er viel een lange stilte na de toespraak van meneer Roberts. De dokter, die met stijgende verbazing had geluisterd en natuurlijk heel goed begreep dat de woorden van deze patiënt niet enkel het produkt waren van een versterkte manie, reageerde echter alsof dat wél zo was, omdat dat de enige manier was waarop hij zijn gezag als directeur kon doen gelden. Hij wendde zich fluisterend tot zuster Couperus, die tijdens de toespraak weer was binnengekomen en nieuwsgierig bij de dokter was gaan staan.

Meneer Roberts die hun gesmiespel zag, zei ijzig kalm: ‘Ik wil u ernstig waarschuwen mijn woorden niet te beschouwen als symptomatisch voor mijn ziekte. Ik heb u gezegd dat ik namens velen spreek en mijn woorden zijn niet het produkt ener verhevigde manie. De zuster verstrekt me trouw en met regelmaat de door u uitgedokterde en voorgeschreven medicijnen, welke nauwelijks bijverschijnselen vertonen. We willen u slechts vragen uw goedkeuring te hechten aan de oprichting van een periodiek, alsmede de geringe financiële ruimte te scheppen

waardoor zulks mogelijk wordt. De produktie van een dergelijk huisorgaan zou bovendien de mogelijkheden van de bezigheidstherapie verruimen en u waarschijnlijk in de gelegenheid stellen een artikel erover te publiceren.'

Dokter Sneek, die uit de laatste woorden begreep, dat hij de voorbije minuten niet had geluisterd naar de overspannen fantasieën van een zieke geest, maar naar opruiende taal, die zijn gezag ernstig ondermijnde, greep naar het enige middel dat in hun eer aangetaste gezagsdragers rest: de afleidingsmanoeuvre.

Hij knoopte zijn witte jas dicht en zei afgemeten: 'We zullen uw voorstellen in de eerstvolgende stafvergadering bespreken en eventueel aan het bestuur ter goedkeuring voorleggen. Ik kan u natuurlijk niet verbieden uw gedachtenspinsels op te schrijven, maar ik moet u ten zeerste ontraden ze elkaar voor te lezen, omdat het therapeutisch effect ervan zeer onzeker is en in elk geval deskundige begeleiding vergt.'

Als meneer Roberts hem irriteert, neemt hij automatisch diens taalgebruik over, dacht Jannie, terwijl de dokter, gevolgd door zuster Couperus, zo snel als zijn benen hem dragen konden, wegliep. En toen hij door de deur van de voormalige sacristie verdween, trok hij driftig aan de koperen bel, als om goed te laten merken, dat iedereen zich de rest van de dag moest voegen naar de gebruikelijke dagindeling.

'Wat doen we nu?' vroeg zuster Jannie, toen iedereen zweeg, terwijl het geluid van de bel nog nagalmde in de vroegere kapel.

'Ik stel voor dat we in de illegaliteit gaan', zei meneer Roberts laconiek, 'schone ideeën rijpen het beste in het verborgene. En jij,' zei hij tegen Joop, die angstig zat rond te kijken in zijn kleurige rok, omdat hij niets van het gebeurde had begrepen, maar wel de spanning had aangevoeld, 'jij mag vanavond als de jonkheer vertelt, een dans doen in je mooie verkleedkostuum.'

Toen zei meneer Van Remersdael ernstig: 'Ik heb nog niet besloten mijn verhaal nu al te vertellen; bovendien weet ik niet of het past dit nogal treurige verhaal op te luisteren met een dansende travestiet.'

'Wat voor tiet?' vroeg Joop, die aanvoelde dat het over hem ging.

‘Een travestiet’, herhaalde de jonkheer langzaam, maar Joop verstond iets anders.

En meneer Roberts zei quasi ernstig tegen zijn vriend: ‘Ik raad u aan, mijn beste, wanneer u uw verhaal vertelt, zuster Jannie te vragen u de deskundige begeleiding te geven welke de dokter zojuist wenselijk achtte.’

‘Ik ben helemaal niet deskundig, dat weet u best’, zei Jannie.

Toen liep ze naar Anton Bervoets, die tevreden alles zat te bekijken, en zei bewonderend: ‘Ik vond het geweldig dat u de dokter zo snel kon overhalen om te komen, maar hoe deed u dat?’

Hij pakte het magische scherm en toonde haar wat hij erop geschreven had: Operatie Esculaap. Ze moest lachen, hij had de dokter helemaal niet overgehaald, maar enkel diens medische nieuwsgierigheid weten te wekken. ‘Slim van u’, zei ze bewonderend, terwijl Joop ondertussen aan haar stond te rukken, dat hij de oude beha weer wilde aantrekken, die zij in de zak van haar schort had gepropt, want volgens de jonkheer was hij een brave tiet en van meneer Roberts mocht hij dansen. Ze gaf hem het smoezelige kledingstuk terug, dat hij onhandig over zijn jak aantrok, tot zijn denkbeeldige borsten op zijn navel hingen.

Op dat moment kwam meneer Roberts op hen af en zei enigszins plechtig, nadat hij Anton Bervoets bedankt had voor zijn belangwekkende bijdrage aan ‘Operatie Esculaap’: ‘Nu de directeur ons verzoek, zij het niet met zoveel woorden, heeft afgewezen en we “de Apotheek van Hippocrates” niet mogen uitgeven, stel ik voor, dat we de bijeenkomsten onder de kastanjeboom intensiveren en voor meer lieden toegankelijk maken. Mijn voorstel is dit heden te middernacht voor het eerst te doen.’

‘Wat gaan we doen?’ vroeg de oude heer Wolf knorrig, terwijl hij probeerde met zijn rolstoel tussen tafels en stoelen door in hun richting te rijden.

Zuster Jannie, die wel begreep dat de oude man beter niet van de nachtelijke bijeenkomst kon weten, omdat hij moeilijk met rolstoel en al via keldertrap en kelderraam ernaartoe zou kun-

nen gaan, kwam bij hem staan en zei: ‘Als het tijdschrift doorgaat, mag u alle fotokopij leveren.’

‘Dat was reeds afgesproken,’ zei hij obstinaat, ‘en nu moet ik naar de wc.’

Als hij dát zei, had hij een natte luier, dus loodste Jannie met een knipoog naar de anderen, de oude man in zijn rolstoel de kapel uit om hem te verschonen. Terwijl ze de ruimte verliet, zag ze hoe Joop probeerde de lege koffiebekertjes van meneer Van Remersdael in de cups van zijn beha te stoppen.

‘Ik ben een meisje. Met tieten. Een brave tiet’, zei hij glunderend, terwijl hij één van de beugels uit de kapotte beha trok en ermee in de koffiebekertjes begon te prikken.

‘Niks ervan,’ mopperde meneer Wolf vanuit de rolstoel, vlak voordat de zuster met hem door de dubbele deur naar de gang verdween, ‘meisjes zijn ongemeen mooi; ik heb er velen mogen portretteren.’

‘Dan word ik een mooi meisje’, hoorde Jannie Joop nog roepen.

En omdat de bleke maan tijdens zijn dans juist achter wolken schuilging, was iedereen het die nacht met hem eens, nadat ze onder de kastanjeboom naar het droeve verhaal van de jonkheer hadden geluisterd en die brave tiet geprobeerd had vrolijk te dansen.

‘Onze Joop was een geslaagd meisje’, zei meneer Roberts, terwijl hij vlak na Servaas Ramakers door het kelderraam kroop.

Die keerde zich om en zei effen: ‘Maar niet het meisje op wie ik al zolang tevergeefs heb gewacht.’

En de ander sprak met grote stelligheid: ‘Uw lieve vriendin zal ongetwijfeld ooit komen, wie ze ook moge zijn.’

Een verhaal van de wind

Wanneer de doden spreken konden, zou deze aarde worden geteisterd door een aanhoudend onweer van stemmen, welks woede als een lange bliksemschicht de bomen zou doorklieven en diepe ravijnen in de aardkorst zou slaan, maar doden spreken niet, ook niet door de mond van hen die zouden willen dat ze spraken, omdat de geheimen die de doden hun vertelden, hen met stomheid sloegen. Alleen wie de dood niet kent, doch slechts een vermoeden van haar gruwelijkheid heeft, kan vrijelijk trachten te spreken. En het is enkel daarom, dat ik het verhaal van die onbekende vrouw kan vertellen, zonder dat haar stem of die van haar kinderen of kindskinderen de mijne zal overstemmen. Ik weet ook of vermoed te weten, waarom de doden liever niet spreken. Ze zwijgen slechts, omdat hun hartverscheurende verhaal altijd zal worden overstemd door dat van hen die vóór of na hen een nog ondraaglijker leed moesten verduren. Op de oceanen zouden vloedgolven alle eilanden en de lange kusten van de continenten overspoelen, áls de doden spreken konden. De woestijnen zouden veranderen in één geweldige zandstorm, die in elke porie zou dringen, áls de doden spreken konden. De brede Amazone en de lange Missouri zouden buiten hun oevers treden en het land overweldigen, áls de doden spreken konden. De aarde zou scheuren en alle bankgebouwen, kerken en kazernes doen instorten, als de doden spreken konden. En alle rijken en machtigen der aarde zouden verschroeien in de hitte van de explosie die zou ontstaan, als de armen en rechtelozen der geschiedenis hun ellende zouden samenballen tot één vernietigend projectiel. Maar de doden spreken niet. Ze rusten op de bodem der oceaan, terwijl kleurige vissen door hun karkas heen zwemmen of het onkruid overwoekert hun massagraven en de vooruitgang wist de herinnering aan hen uit. Daarom kan ik mijn verhaal vertellen, omdat degenen over wie het gaat, me niet zullen overstemmen.

Dit verhaal komt van heel ver. De wind droeg het mee over

oceanen en binnenzeeën, over bergtoppen en door rivierdalen en het vertelt van een vrouw die Mary Sussex genoemd werd door haar meesters en die niet meer wist welke naam ze van de aarde kreeg toen de schoot van haar moeder haar aan die aarde toevertrouwde. Ze was een Wombi en woonde op het grote, door warme wateren omgeven continent dat Australië genoemd wordt en dat tweehonderd jaren geleden in bezit werd genomen door blanke mannen, die er de uitgestotenen van hun maatschappij, de leeglopers, de sloebers, de sappelaars in opsloten, in een gevangenis waarvan de verre einder en de dodende hitte de tralies waren. En die witte, van zover gekomen mannen vestigden zich langs de uitgestrekte kusten en de prachtige baaien, welke ze de namen gaven van hun admiraals en ministers, als Macquarie, Sydney, Brisbane en Melbourne, namen zo vreemd voor dit land als de naam Mary Sussex was voor een Wombi. Die ministers en admiraals zaten ver weg op een eiland en wreven vergenoegd in hun handen, nu ze niet meer voor het uitschot hoefden zorgen, omdat dat op dat verre continent voor hén zou zorgen door exotische gewassen te kweken, zodat hun vrouwen en hun dienstmaagden het voedsel nog smakelijker zouden kunnen toebereiden; door schapen te fokken, zodat zij zich tegen de winterse kou konden wapenen in nog behaaglijker kleding, en door naar schatten te zoeken in de oude heilige grond van diegenen die niet hun vaderen waren, want voordat die blanke mannen kwamen om de kusten in bezit te nemen en om naar schatten te zoeken en hun huizen te bouwen, behoorde het land aan Mary Sussex en aan de mensen tot wie zij behoorde. Dat land was hun woning, de blauwe hemel het plafond; de bomen aan de horizon waren de muren en de heuvel die boven de bomen uitstak, was het raam. En wanneer de dood van een kind of het sterven van een oude wijze man hen verdrietig stemde, vroegen ze het land hoe het verder moest. En de stem van de wind, de gloed van de zon en de snelheid van de hagedis vertelden hun hoe met dat verdriet te leven. En de dieren op het land, in het water en in de lucht deden het hun voor. De hagedis leerde hun hoe het gevaar te ontvluchten, de dingo hoe te treuren en de loopvogels hoe van de nood een deugd te maken. Ze sneden zich wapens enkel om voedsel te vangen en in lange melodieuze

verhalen vertelden ze hun kinderen hoe het leven voordien was. Tot de blanke mannen kwamen, die de muren van hun woning omkapten, het raam afgroeven en op de grond van de voorouders de lelijke bouwsels plaatsten waarin die blanke mannen berekenden hoeveel het kosten zou om het land van de vaderen open te snijden als een dier na de slacht, om kwarts en lood te winnen uit de buik van het land. Ze doorploegden met hun machines de grond van de vaderen en schonden hun graven. En toen de broers van haar, die later Mary Sussex heten zou, zich daartegen verzetten, omdat ze de grond van de vaderen niet wilden beplanten met riet dat zij zouden moeten snijden om de hete drank van de blanken te zoeten, werden ze geketend, weggevoerd en gedood door de blanke mannen, die verblind door de kwarts en de zoete kristallen uit het riet en verdwaasd door hun verlangen naar bezit, dachten dat de donkere mensen van het land wilde beesten waren, omdat ze niet zoals zij dwaze kleren droegen en in de namiddag geen thee dronken onder een parasol en niet met elkaar over paardenrennen, jachtpartijen en cricket spraken, terwijl hun vrouwen met rare hoeden op fluisterend roddelden over de dienstmaagd van de commandant of over de vrouw van de dominee. En omdat ze steeds meer ervan overtuigd raakten, dat de mensen van het land lastige insekten waren die om hun hoofd fladderden of akelige beesten die hun voor de voeten liepen bij het zoeken naar kwarts en koper, goud en uranium, bij het fokken van schapen en de teelt van suiker en katoen, doodden ze alle mannen en de vrouwen en kinderen van het volk waartoe Mary Sussex behoorde, voordat ze die malle naam kreeg.

En de moeder van Mary Sussex, die een wijze vrouw was en al veel kinderen aan de aarde geschonken had, zei tegen haar kind, dat ze zich in een suikerrietzak moest verstoppen, de mand van gras waarin het zoete riet, nadat het in stukken gekapt was, bewaard werd. De kleine Mary verstopte zich voor de wrede blanke mannen met de rare pruiken op het hoofd, in die mand van gras. En nadat ze haar moeder verkracht hadden, die de suikerrietzak met haar brede lichaam aan het oog onttrok om haar kind te beschermen, vonden de mannen toen ze dronken waren van de rum die uit de

suiker gestookt werd, in het avonddonker de zak, die leeg was, want de kleine Mary was al stilletjes uit de zak gekropen en gevlucht langs het pad van de hagedis. Maar omdat de blanke man de muur van de woning van het land had gekapt en het venster naar de hemel had afgegraven om er naar rijkdom te zoeken, en omdat hij de heilige grond van de hagedissen had omgeploegd op zoek naar bauxiet en lood, kon ze enkel in de armen van andere blanken vluchten, die naar het land van de Wombi's gekomen waren om te bidden dat de blanken het land dat ze in bezit hadden genomen, ook zouden verrijken met de hoge waarden van hun beschaving en die de kleine Mary dus leerden een jurk te dragen en thee te drinken en tot hun God te bidden, die niet met de stem van de wind sprak maar met de valse stemmen van lelijke vrouwen, begeleid door een harmonium. Ze hielden de kleine Mary voor, dat de wind van de blanken nu door de woning van de vaderen blies. En ze noemden haar Mary Sussex, omdat de priester van de blanken, die zijn ogen niet kon afhouden van Mary's beginnende borsten en haar graag als zijn dienstmaagd wenste en altijd zalvend sprak over de goedheid des Heren, vertelde dat hij daar was geboren, in Sussex, in de groene heuvels aan de andere kant van de grote zee. En Mary, die nu dus Mary heette naar de moeder van die zalvende God die misschien ook wel uit Sussex kwam en elke middag thee dronk, leerde denken in de taal van de blanken en ze leende hun gedachten en hun overtuiging dat die naar psalmen luisterende God van hen de enige was, dat hun thee een geurige drank was, hun potsierlijke kleren een teken van beschaving waren en hun boeken de schatkamers van hun wijsheid. En stilaan vergat ze de schichtige hagedis die haar de weg naar de heilige plek van de voorouders zou kunnen wijzen in de donkere grot, op de rand van de horizon of op de hoge heuvel vanwaar je de hemel overal kon zien en met je ogen het verhaal van de wolken kon volgen. Toen Mary Sussex oud geworden was en ze voelde te zullen sterven, wist ze niet of ze de vreemde God van de blanken moest danken met psalmen voor het leven dat ze geleid had, of de voorvaders moest berispen dat de hagedis haar de weg niet meer had kunnen wijzen. En op haar sterfbed riep ze haar dochter bij zich en zei haar alvorens de ogen te sluiten, dat het

land het land van de vaderen was. Maar de zonen en dochters van die dochter en ook hun kinderen moesten toezien hoe de blanke mannen het land van de snelle hagedis en de vensters op de hemel volbouwden met hun huizen, scholen, fabrieken, kerken en gerechtsgebouwen, kazernes en bankgebouwen, en de oevers van elke baai in de kust met elkaar verbonden met fraaie bruggen, alsof het land van de mens is en niet de mens van het land. Toen morden de kleinzonen en kleindochters van Mary Sussex en ook hun kinderen dat ze niet begrijpen konden dat het land kan toebehoren aan wie het niet behoort. En de achterkleindochter van Mary Sussex, haar allerlaatste kindskind, zat voor haar, door blanken gebouwde huis, en zag een schuwe hagedis tussen de in de zomerhitte verdorde bessestruiken verdwijnen. Toen nam de geest van Mary Sussex bezit van haar kindskind, opdat het meisje beseffen zou dat de hagedis nooit meer zou terugkomen, want in een land waarde blanke strijd en naijver gebracht had, waar de boemerang door kanonnen uit zijn koers werd geschoten, waar de graafstok om voedsel te zoeken, was veranderd in een geweer, in zo'n land kan de hagedis niet meer leven, weten de grote loopvogels niet meer waar de einder is en kunnen de voorouders niet gestorven zijn. En dit kindskind van Mary Sussex, in wier geest zij gevaren was, besefte toen met een schok hoezeer zij de blanken haatte, die haar in blanke kleren gestoken hadden, haar in een vreemde taal vreemde dingen hadden leren denken en die haar psalmen lieten zingen die niet haar hemel beschreven of de stem van de wind en de weg van de vleermuis, die niet haar land bezongen, want de eucalyptusbomen, de grassavannen en zoutsteppen waren overwoekerd met het betonnen onkruid van die witte beschaving. De kleine buidelrat verschool zich in het zand, de koala verliet de eucalyptus en de grote loopvogels werden opgeslokt door de trillende horizon. En het allerlaatste kindskind huilde, zonder te weten waarom ze dat deed, omdat ze de tranen van Mary Sussex en al die anderen huilde, hún verhaal van verdriet, een verhaal van ver weg, dat door de wind over oceanen en binnenzeeën, door rivierdalen en over bergtoppen werd gedragen, maar dat niemand horen kon, omdat de doden niet spreken.

Een vaste plek voor Geertje Lieveheertje

Alles werd anders toen Geertje Evers naar Zonhoven kwam. Joop, die in de tuin de herfstbladeren onder de grote kastanjeboom bij elkaar veegde en elke glanzende, en mooie ronde kastanje die hij daarbij vond, in zijn zakken stopte, tot zijn gordijnstoffen broek niet enkel van voren, zoals gebruikelijk, maar op drie plaatsen tegelijk potsierlijk uitpuilde, vergat prompt dat hij nog in de berg bladeren had willen rollen, toen hij haar in gezelschap van een oudere dame, die haar ondersteunde, zag aankomen. Het licht van de laag staande najaarszon speelde met een blonde lok haar, die onder een zijden sjaaltje uitkwam en Joop had nog nooit zoiets moois gezien. Hij wierp de hark als een speer in de hoop bladeren en rende naar binnen op zoek naar zuster Jannie om het haar te vertellen.

'Wat is er?' vroeg Odile, die juist met een grote mand aardappelen, welke geschild moesten worden, van de voorraadkelder naar de keuken liep, maar Joop duwde haar bijna omver en toen hij eindelijk zijn zuster had gevonden, die de oude meneer Wolf in zijn rolstoel naar de ontmoetingsruimte reed, bleef hij hijgend staan en stamelde 'Ik heb hem het eerste gezien!'

En dat zou hij nog zeer vaak herhalen, telkens als hij meende om de een of andere reden beslag op Geertje te mogen leggen. Hij had haar het eerste gezien!

'Wie heb je het eerste gezien?' vroeg Jannie, terwijl ze bij meneer Wolf de sigareas van zijn vest en zijn colbert veegde. 'Als zuster Couperus het ziet, krijgt u weer rookverbod en pikt ze uw sigaren in; ik heb gezegd dat u van mij mag roken, maar stiekem en zonder as te knoeien en nooit in bed!'

Meneer Wolf mopperde dat het wel een kamp leek, maar de zuster kaatste terug, dat daar geen sigaren waren, want als hij zo mopperde, kon hij daar tegen.

Joop probeerde ondertussen te zeggen wie hij gezien had,

maar omdat hij haar alleen maar gezien had en geen naam wist, herhaalde hij enkel de woorden: ‘ik heb hem het eerste gezien’. Omdat hij daarbij in zijn slobberige broek graaide, wat de zuster met een tik op zijn vingers verbood, want ze hadden afgesproken dat hij dat nooit in het openbaar mocht doen, begreep ze dat die ‘hij’ een mooi meisje was. Ze wist al sinds ze hem leerde kennen, hoe eenslachtig zijn taalgevoel was, maar iedere keer weer raakte ze ervan in de war. Meneer Roberts probeerde hem het steeds opnieuw af te leren, maar dat hielp niets.

Wanneer die zei: ‘als je de zuster gezien hebt, dan heb je háár gezien’, dan reageerde hij verontwaardigd: ‘ik heb geen haar gezien, want mijn zuster heeft altijd een zustersdoek om en ik kan zijn tieten ook niet zien, want die heeft een jurk.’

‘Weet je wat we doen’, zei de zuster resoluut, ‘jij loopt gewoon met ons mee en je houdt je handen thuis, en niet thuís (met nadruk en dat begreep hij grinnikend) en je gaat rustig op je plek bij de televisie zitten en als ik dan meneer Wolf heb geholpen met een kop thee, dan kom ik bij je zitten en dan vertel je rustig, wie die eerste is die jij gezien hebt.’

Braaf liep hij met haar en meneer Wolf mee, zijn hand als een gehoorzaam kind op de armleuning van de rolstoel en niet in zijn broek. En toen de zuster aan het eind van de gang twee vrouwen, van wie er een jong en bijzonder mooi was, met de hoofdzuster de kamer van dokter Sneek zag binnengaan, begreep ze zijn opwinding volkomen. Joop zag het blijkbaar niet, want omdat hij ook zijn andere hand thuis moest laten en die dus niet in zijn gulp maar onhandig in zijn zak stopte, rolden er een paar kastanjes over de stenen vloer van de gang, zodat de zuster met de rolstoel moest uitwijken en Joop tegelijkertijd op twee kastanjes trapte en gemeen uitgleed, maar toen ze hem wilde troosten, omdat ze dacht dat hij lelijk op zijn rug terecht gekomen was, grinnikte hij alleen maar dat het zijn kont was en zei nog eens vettig, dat hij hem het eerste had gezien. Hij krabbelde overeind en liep met zijn slome grote passen voor haar en meneer Wolf uit, naar de ontmoetingsruimte. Zuster Jannie zette de rolstoel op de rem en bukte om de glanzende kastanjes op te rapen.

Meneer Wolf zei knoterend: ‘Waarom laat u die dingen niet liggen? Dan kan zuster Couperus haar nek erover breken, dat zou zeer amusant zijn.’

Jannie stopte de kastanjes in haar schort en zei lachend: ‘U bent een sadist!’

Dat had ze niet moeten zeggen, want hij verviel onmiddellijk in een grauw zwijgen, terwijl hij vandaag juist zo monter en aanspreekbaar was.

Na een lange stilte fluisterde hij toonloos, zodat ze over zijn schouder moest buigen om hem te verstaan en ze kon ruiken dat hij weer gedronken had: ‘Ik ben geen sadist, lieve zuster, ik ben het produkt van sadisme.’

En ze begreep heel goed wat hij bedoelde.

‘Dat had ik niet moeten zeggen’, zei ze schuldbewust, ‘ik schaam me.’

Maar hij drukte zijn achterhoofd even heel lief tegen haar hand, die ze in een impuls op zijn schouder gelegd had. ‘Ik zou best wel eens voor even zo'n sadist willen zijn, maar moet dat uit mijn hoofd zetten om esthetische redenen. Een sadist op zich is al een weinig appetijtelijk fenomeen, een sadist van tachtig, die niet meer kan lopen, een gehoorapparaat draagt, zijn plas niet kan ophouden en een loupe nodig heeft om de courant te lezen, des te meer.’ Ze aaide hem over zijn wang en betrapte zichzelf erop, dat dit de eerste keer was dat ze een man - behalve haar simpele broer of Joop dan, maar dat was wat anders - zo durfde aanraken, sinds haar vader haar lang geleden daartoe gedwongen had. En inwendig juichte ze: het gaat goed met je, Jannie!

Toen ze in de ontmoetingsruimte meneer Wolf in zijn rolstoel naast meneer Van Remersdael had gezet, want dat vond hij een hele eer om naast een echte jonkheer te zitten, en hem een beker thee had gebracht, liep ze naar de bank waar Joop onderuit naar de televisie zat te kijken, die overdag alleen maar het testbeeld gaf. Ze kwam bij hem zitten en haalde de rest van de kastanjes uit zijn zakken, waarna hij weer gretig met zijn geslacht moest spelen. Ze liet hem maar, omdat vanaf deze

plaats niemand het zien kon.

‘En wie heb je nu gezien?’ vroeg ze fluisterend, alsof ze met hem in een komplot zat, want daarvoor was hij zeer gevoelig.

‘Ik heb hem bij de kastanje gezien’, zei hij, schurkend in zijn kruis.

‘Volgens mij heb je alleen maar een heel mooi meisje gezien.’

‘Nietes,’ reageerde hij boos, ‘ik heb de mooiste gezien!’

‘Dat bedoel ik’, zei ze lachend en haalde zijn hand uit zijn broek, want meneer Ramakers in zijn verschoten regenjas vroeg of hij bij hen mocht komen zitten en of er wellicht iets interessants op de televisie was. Maar toen hij het testbeeld zag, deed hij zijn kraag omhoog en verliet de ruimte weer.

Zuster Jannie keek hem meewarig na en keerde zich toen weer naar Joop: ‘Volgens mij heb je gewoon een heel lief meisje gezien met blond haar en een sjaal om.’

‘En dikke tieten’, zei hij zo gretig, dat ze zijn speeksel in haar gezicht voelde.

Ze veegde het af en zei quasi boos: ‘Als jij ook zo tegen het mooiste meisje praat, moet je haar eerst een paraplu cadeau doen.’

Hij grinnikte en vroeg toen ongelovig: ‘Mag ik dan met hem praten? Dan ga...’ maar de woorden bleven in zijn keel steken, toen in de deur naar de gang zuster Couperus met de nieuwe bewoonster verscheen en haar scherpe stem hard door de ontmoetingsruimte klonk: ‘Dit is de plaats waar de patiënten naar de televisie kunnen kijken, koffie of thee kunnen drinken en spelletjes doen, als ze dat op prijs stellen. Maar u kunt en mag altijd op uw kamer blijven, als u dat liever doet, want de gesprekken die met name mannelijke patiënten hier voeren, zijn niet altijd even verheffend.’

Het lieve meisje tegen wie ze dit allemaal zei, leek haar niet te horen en liep afwezig van haar weg de oude kapel verder in tot bij de wand met de kruiswegstaties. Ze was oogverblindend mooi, maar zo in zichzelf opgesloten dat het leek of ze van een andere planeet kwam.

Zuster Couperus kwam onzeker achter haar aan en durfde

niets te doen, toen het meisje bij de derde val van Christus aangekomen, een kruis sloeg, neerknielde op de koude plavuizen en iets prevelde waarvan Jannie de laatste woorden herkende: '...door uw heilig kruis de wereld verlost hebt, ontferm u onzer, Heer, ontferm u onzer.'

De hoofdverpleegster, die anders altijd voor de resolute aanpak koos, zelfs als dokter Sneek anders voorschreef, keek nu hulpeloos om zich heen. En toen deed zuster Jannie iets, waarvan ze achteraf de drijfveer niet begreep, omdat alle vroomheid haar tegenstond. Ze wist alleen dat ze op dat moment diep begaan was met het verdriet dat dit meisje blijkbaar met zich droeg.

Ze liep vóór zuster Couperus langs naar het knielende meisje, ging op haar knieën naast haar zitten en herhaalde, want het schietgebed van vroeger zat nog altijd ergens in haar hoofd, wat de ander gezegd had: 'Wij aanbidden en loven u, Christus, omdat gij door uw heilig kruis de wereld verlost hebt.'

En het blonde meisje met de zijden hoofddoek strak om het haar zei opgewekt: 'God, wees ons zondaren genadig.'

Toen keek ze op en Jannie zag langzaam de angst in de mooie ogen veranderen in verwondering.

'Ik ben Jannie, de verpleeghulp', zei ze zacht, 'en wie ben jij?'

Het meisje stond moeizaam op, keek naar de anderen in de ruimte en zei met heldere stem: 'Ik ben Geertje en ik kom hier wonen.'

Toen stak Joop, die ondanks de afkeurende blik van zuster Couperus opgewekt dichterbij gekomen was - gelukkig wel met zijn broek mooi dicht, zag Jannie - zijn weke hand naar het meisje uit: 'Ik had jou het eerste gezien.'

Geertje lachte vriendelijk naar hem en keek toen vragend naar zuster Couperus, die inwendig kookte van woede, omdat de verpleeghulp van haar aarzeling geprofiteerd had om zich met de situatie te bemoeien, maar ze kon dat niet laten merken, want Jannie had haar met dat eigenmachtige optreden ook uit die situatie gered.

'Komt u maar mee, juffrouw Evers,' zei ze afgemeten, daarbij

zuster Jannie volledig negerend, ‘dan handelen wij verder alles met de dokter af, vertel ik u de huisregels en laat ik u uw kamer zien.’

Ze pakte het meisje resoluut bij de arm en toen ze met haar naar de gangdeur liep, kwam Anton Bervoets binnen, die verrast naar de mooie jonge vrouw keek en in het voorbijgaan vriendelijk knikte.

Geertje, die nog niet was teruggevallen in het diepe gat waar zuster Jannie haar zoëven met een schietgebed uit had getrokken, stak een smalle hand uit en zei wat verlegen: ‘Ik ben Geertje.’

Anton Bervoets bewoog zijn lippen, maar bracht geen woord uit en Jannie vroeg zich af of hij zijn magische schrijfblok zou gebruiken, maar voordat hij dat kon doen, zei de hoofdverpleegster bruusk en geïrriteerd: ‘Komt u nu maar met mij mee, want meneer hier zegt nooit wat.’

Nu kookte Jannie van woede en ze had het akelige mens wel een klap kunnen geven!

Toen beide vrouwen op de gang verdwenen waren en Anton Bervoets bij de jonkheer en de oude meneer Wolf kwam zitten, zei de eerste glimlachend: ‘Ik meende warempel, dat onze zuster Couperus dat lieve wicht zou gaan vertellen, dat u volgens de dokter aan een secundair mutisme of een hysteroïde afonie lijdt.’

‘Dan had ik het kreng echt een klap gegeven’, zei Jannie kattig, maar meneer Van Remersdael begreep haar opwinding niet en vervolgde: ‘Overigens moet mij van het hart, dat deze jonge vrouw van een verblindende, maar breekbare schoonheid is, de echte Ophelia waardig. En ik meen recht van spreken te hebben, omdat ik in mijn theaterjaren vele prozaïsche vrouwen zulk een schoonheid moest zien te bezorgen, wat waarachtig niet meeviel.’

De oude heer Wolf noch Anton reageerde op zijn opmerkingen, omdat beiden geamuseerd naar Joop keken, die midden in de kapel een malle dans begonnen was, terwijl hij als een kleuter

zijn woorden staccato herhaalde: ‘Ik heb hem het eerste gezien. Ik heb hem het eerste gezien!’

Toen hij steeds vochtiger begon te praten, tot hij kwijlde als een wielrenner op de meet, pakte zuster Jannie hem bij de arm.

‘Je moet weer aan het werk, Joop, want je was de bladeren bij elkaar aan het vegen en het mooiste meisje moet toch in de mooiste tuin kunnen wandelen.’

‘Hij heet Geertje’, zei Joop en haalde nog drie grote kastanjes uit zijn onderbroek, want dáár had zijn zuster niet gekeken.

‘Geef die kastanjes nu maar aan mij, anders breek je straks nog echt je nek erover’, zei Jannie, terwijl ze in zijn broek op zoek ging naar nog meer kastanjes.

‘Je kietelt’, giechelde Joop.

‘Stel je niet aan!’ was het antwoord en ze trok als een moeder zijn broek aan de elastieken band op tot bijna aan zijn oksels. Toen nam ze hem de kastanjes af.

‘Die bewaar ik voor je.’

Joop vond alles goed en huppelde vrolijk naar buiten, want hij had hem als eerste gezien en hij wilde hem ook als twee-ste zien.

Zuster Jannie bleef alleen met de drie mannen achter in de ontmoetingsruimte. Anton Bervoets zat naar zijn handen te kijken en bewoog toonloos zijn lippen, iets wat hij de laatste tijd vaker deed en Jannie wist niet of dat een gunstig of ongunstig teken was.

Meneer Van Remersdael staarde in zijn lege koffiebeker en zei nadenkend: ‘Deze jonge vrouw gelijkt niet alleen op Ophelia, ze ís Ophelia.’

En de oude heer Wolf kneep zijn vuisten samen op de armleuningen van zijn rolstoel en begon een verward verhaal in een code die hij alleen begreep: ‘Ik zei reeds eerder dat een vrouw moeilijk onder de juiste belichting op zo korte afstand en als er geen goed materiaal is en schaarste voor een ieder dat dat dus helaas niet kan maar voor zulk een schoonheid dient een uitzondering gemaakt wat ik daarom nu...’

De oude man wilde in grote opwinding opstaan uit de rol-

stoel, maar omdat hij slechts weinig kracht had en zijn voeten nog op de beide voetsteunen rustten, klapte hij voorover, waarop de rolstoel kantelde en op de rug van de oude heer terecht kwam. Terwijl zuster Jannie te hulp schoot, probeerde meneer Van Remersdael geschrokken de rolstoel weer op de wielen te krijgen en de oude heer erin, wat enkel maar met haar hulp en die van de zwijgende Anton Bervoets gelukte. Meneer Wolf had zich gelukkig niet echt bezeerd, omdat de warme plaid om zijn benen de val gebroken had en de rolstoel zulke dikke kussens had, dat hij amper iets gevoeld had. Maar de val had hem wel uit zijn verleden gerukt.

'Iemand die slecht ter been is, kan beter niet fotograferen,' zei hij moe, terwijl hij met zijn bijziende ogen de ruimte rondkeek, 'waar is dat bijzonder knappe meisje nu?'

En meneer Van Remersdael zei met toegeknepen ogen en lichtelijk geïrriteerd: 'Waar komt toch die scherpe pieptoon vandaan?'

'Oh dat is meneer Wolf zijn gehoorapparaat, dat zit weer niet goed', zei Jannie en ze prutste aan het apparaat in diens oor, tot het fluiten ophield. Meneer Bervoets stond ondertussen onhandig met een zilveren heupflacon in de hand, niet wetend waar die ineens vandaan kwam.

'Die is van meneer Wolf. Uit zijn jasje gevallen', zei Jannie lachend en ze pakte de fles van hem aan om hem aan meneer Wolf te geven.

'Dank u hartelijk,' zei die, terwijl hij het kleinood aanpakte, 'ik was mijn camera al enige tijd kwijt.' En hij schroefde onder de verbaasde ogen van Anton Bervoets de dop los en nam een grote slok.

'En er zit nog een filmpje in ook', lachte Jannie.

Op dat moment kwam meneer Ramakers binnen, onwetend van wat zich in de korte tijd dat hij weg was, allemaal had afgespeeld in de oude kapel.

Hij liep met zijn regenjas hoog gesloten, wild om zich heen kijkend, tot bij de rolstoel van meneer Wolf, die de flacon in zijn colbert gestopt had en nu probeerde zelfde stroeve wielen

van zijn voertuig rond te draaien, terwijl hij in zichzelf mompelde: ‘Fotograferen vanuit een rolstoel is toch moeilijker dan men doorgaans wel denkt.’

Toen wilde hij weer een slok, maar zocht de fles in de verkeerde zak.

‘Ik kan u meedelen’, zei de jonkheer plechtig tegen Servaas Ramakers, ‘dat er zojuist een patiënte van ongewone schoonheid is gearriveerd en haar naam is inderdaad Geertje, wat wij immers al voorzien hadden.’

Meneer Ramakers schrok hevig van die mededeling, dook nog dieper weg in de kraag van zijn jas en liep zonder iets te zeggen, naar buiten, de tuin in. De zuster liet de drie mannen alleen en ging hem ongerust achterna. Ze herinnerde zich plotseling dat ze hem in de eerste week dat ze op Zonhoven was, de naam Geertje had horen noemen. Misschien noemde hij in gedachten zijn vriendin zo, of had hij ooit een vriendin die werkelijk zo heette. In ieder geval had het noemen van die naam hem in zo'n hevige verwarring gebracht dat ze hem nu niet alleen kon laten. Ze liep werktuiglijk tot aan het hek naar het vlierlaantje, maar daar zag ze hem niet. Pas nadat ze de hele tuin tot aan het oude kerkhof had afgezocht, zag ze hem, ineengedoken in zijn lange regenjas, tegen de achterkant van een van de kruiswegkapellen zitten. Ze zei nog niets, maar ging alleen maar naast hem zitten.

‘Ik heb mijn vriendin ontraden ooit hierheen te komen,’ zei hij na een lange stilte met gesmoorde stem, ‘en nu blijkt dat ze mijn adviezen in de wind slaat.’

Jannie zag, toen hij naar haar opkeek, dat hij gehuild had en ze veegde met haar zakdoek de tranen van zijn wang, wat hij zonder een schrikreactie te vertonen, toestond.

‘Het is toch helemaal niet zeker of dit meisje uw vriendin is, ook al heeft ze dezelfde naam.’

Met opzet gebruikte ze niet de naam van de nieuwe patiënte, want ze veronderstelde gewoon, dat vooral de klank van die naam hem van zijn stuk had gebracht.

‘Denkt u dat’, vroeg hij hoopvol en ze zei lachend: ‘Daar

komen we alleen maar achter, als u straks gewoon naar de eetzaal komt om het meisje met eigen ogen te zien. Gaat u maar een stuk bij haar vandaan zitten, zodat ze u niet opmerkt.'

'Dat is misschien de juiste handelwijze', zei hij langzaam en stond toen moeizaam op.

Samen liepen ze terug, langs de vijver en de kastanjeboom, waar Joop zo energiek de bladeren op een hoop veegde om de mooiste tuin voor het mooiste meisje te krijgen dat hij hen helemaal niet opmerkte.

Tijdens de avondmaaltijd was iedereen ongewoon rustig. De nieuwe patiënte zat tussen Anton Bervoets en meneer Roberts in, het zijden hoofddoekje strak om het blonde haar gebonden, voor zich heen starend, met zeer kleine hapjes haar brood te eten. Servaas Ramakers zat in zijn regenjas, die hij van de dokter ook tijdens de maaltijden mocht dragen omdat een verbod zijn paranoia enkel zou verhevigen, helemaal aan het eind van de lange tafel waaraan ook Geertje zat en observeerde het meisje schichtig, maar zorgvuldig.

Zuster Jannie, die Odile hielp met bedienen, kwam bij hem staan en vroeg fluisterend: 'En? Is het uw vriendin?'

Hij keek haar vertwijfeld aan en trok aan de kraag van zijn jas.

'Ik ben nog niet geheel zeker. Het is immers reeds lang geleden dat ik mijn vriendin en dan nog onder zeer andere omstandigheden ontmoet heb.'

Het was onplezierig stil in de eetzaal, vond Jannie. Je hoorde alleen het tikken van messen en vorken en zelfs meneer Roberts, die Geertje Evers pas aan tafel voor het eerst ontmoet had en zich omslachtig aan haar had voorgesteld, zei gedurende de maaltijd niets. Pas na afloop, toen Odile met Joop langs de tafels kwam om af te ruimen, want Joop mocht daarbij helpen, als hij het voorzichtig deed, wat hij altijd deed behalve als hij helemaal per ongeluk iets liet vallen, pas toen werd die stilte verbroken.

'Ik heb jou het twee-ste gezien', zei Joop zo hard tegen Geertje, dat iedereen ervan opkeek. Het meisje glimlachte even, maar zei niets.

‘Waarom heb jij een doek om,’ vroeg Joop, ‘ben jij een zuster?’

Toen greep Geertje angstig naar haar hoofd, klaarblijkelijk bang, dat hij de kleurige sjaal wilde afpakken, maar Joop liep al verder met de keukenkar, waarop Odile al het vaatwerk stapelde. Met die dock was Geertje ook mooi.

‘Is hij een zuster?’ vroeg hij aan Jannie, die een grote stapel borden op zijn kar zette.

‘Waarom zou ze een zuster zijn?’

‘Nou, hij heeft toch een doek.’

‘Dat vindt ze misschien mooi’, zei de zuster, die nog niet wist, dat Geertje Evers het mooie blonde haar wilde verbergen. Dat werd haar pas de volgende morgen duidelijk, toen ze de hoofdverpleegster moest helpen met het uitdelen van de medicijnen, wat een verpleeghulp helemaal niet mocht, maar broeder Rob moest die dag naar een begrafenis.

‘Waarom moet ze deze pillen?’ vroeg Jannie, toen ze voor de deur van Geertjes kamer stonden.

‘Voorschrift van dokter Sneek,’ klonk het snibbig, ‘elke nieuwe patiënt moet eerst goed tot rust komen.’

‘Maar ze is al zo stil en timide.’

Zuster Couperus negeerde haar opmerking en ging de kamer binnen van die nieuwe patiënte, die in een zedige nachtpon, het sjaaltje om de blonde haren, op de rand van haar ijzeren bed zat.

‘Hier is uw medicijn’, zei ze kortaf, terwijl ze bij de wastafel naast het bed een glas half met water vulde en dat aan het meisje gaf. Maar toen die het glas niet meteen aan haar lippen zette, omdat ze eerst een kruisteken maakte en een schietgebedje deed dat nogal lang uitviel, mopperde de zuster dat ze maar weinig tijd had.

‘En u kunt die sjaal hier in huis gerust afdoen’, klonk het nog, terwijl het mens al in de deur stond op weg naar de volgende patiënt. Zuster Jannie zag het meisje bij die woorden ineenkrimpen en zenuwachtig naar het hoofd grijpen.

‘Zuster, ik moet die sjaal echt om’, zei ze half snikkend tegen Jannie, die opgewekt antwoordde: ‘Ik ben geen echte zuster,

maar een hulp en waarom zou je geen sjaal mogen dragen? Ik vind hem heel goed kleuren bij je jurk, maar die moet je dan wel aantrekken.'

En Jannie keek naar de kleurige jurk die over een stoel hing.

'Dank u wel', zei Geertje bedeesd en de ander zei monter: 'Wil je alsjeblieft geen "u" maar "je" tegen me zeggen, ik ben echt alleen maar een hulp.'

Ze sloot de deur van het vertrek achter zich en ging zuster Couperus achterna, die al twee kamers verder was.

'Waar bleef u nu!' zei die geïrriteerd.

'Ik hielp juffrouw Evers met haar medicijn, ik ben toch de hulp!' reageerde Jannie ad rem, want ze was allang niet meer bang voor het mens.

Toen ze na de medicijnenronde naast zuster Couperus terugliep naar beneden, kwamen ze Geertje Evers bij de trap tegen. Het meisje vroeg, met een angstige blik naar de hoofdzuster, verlegen of ze misschien wat buiten mocht wandelen.

'U bent vrij om te gaan en te staan waar u wilt, zolang u de kliniek maar niet verlaat', citeerde het hoofd afgemeten haar chef en liep door, zonder nog op het meisje te letten, dat toch haar kleurige sjaal nog om had. Zuster Jannie bleef staan, ondanks de duidelijke wenk van zuster Couperus om mee te komen en vroeg aan Geertje of ze wist hoe in de tuin te komen.

'We hebben een mooie tuin en daar lopen op dit uur van de dag geen knorrige zusters rond,' zei ze fluisterend zodat de knorrepot het niet zou horen, 'alleen onze Joop misschien, maar die is ongevaarlijk.' Ze wees het meisje hoe ze moest lopen om in de tuin en bij de vijver te komen.

'Maar nu moet ik gaan, anders krijg ik op mijn kop', zei ze lachend.

Geertje Evers liep langzaam de trap af naar beneden de tuin in, waar ze die malle knecht Joop bij de kastanjeboom in een grote berg bruine en donkergele bladeren zag rollen. Langs de vijver wandelde ze naar de achterkant van het gebouw, waar ze zonder erg op de route van de oude kruisweg kwam en het eerste

kapelletje zag. Werktuiglijk knielde ze neer, sloeg een kruis en begon met zachte stem te bidden. De woorden kwamen uit een kerkboek en ze realiseerde zich niet wat ze betekenden, maar ze werd er rustig van.

Vanmorgen was ze angstig wakker geschrokken in dat vreemde bed en had met haar hoofd in het kussen liggen huilen. En ook nadat die ene zuster zo aardig was geweest, was haar verdriet niet overgegaan, omdat ze niet begreep waarom ze hier in die vreemde omgeving tussen die vreemde mensen was en waarom ze pillen moest slikken van die oudste zuster, terwijl ze niet ziek was, alleen maar bedroefd. Maar nu ze de kruisweg kon bidden, werd ze rustig. Ze stond op en liep naar de volgende statie, in een bocht van het pad tussen twee sleedoornstruiken, waar ze weer gebeden prevelde die haar zo vertrouwd waren dat ze zonder dat ze erbij hoefde na te denken, uit haar mond kwamen.

Ineens schrok ze op van een hese stem achter haar: ‘Waarom bid jij?’

Het was die rare maar lieve knecht. Hij stond grijnzend naar haar te kijken en was haar zeker gevolgd toen hij haar in de tuin had zien lopen. Zijn grote handen waren vuil en de natte bladeren plakten aan zijn kleren en in zijn haar. Ze zag nu pas hoe groot en log hij was, omdat ze op de grond geknield zat, maar hij joeg haar geen angst aan, zoals de oudste van de twee verpleegsters met haar koude ogen en scherpe stem.

‘Ik bid altijd als ik langs een kruisweg kom, want die is toch om te bidden’, zei ze vriendelijk tegen de wonderlijke man.

Dát snapte hij niet. Bidden deed je alleen als het geen mooi weer was. Elke morgen meteen als hij wakker was en zich had aangekleed, wat zuster Jannie meestal moest overdoen omdat hij zijn jak verkeerd om aanhad, zijn sokken binnenstebuiten of zijn broek open, ging Joop naar buiten. Kijken of het mooi weer was. En als het regende of waaide, als er natte sneeuw viel of als het druilerig was, dan moest je bidden tot lieveheertje geef mooi weertje geef een mooie dag dat het zonnetje weer schijnen mag! En dan hoorde de lieveheertje dat en als die zin had, liet die dan

de zon schijnen. Nooit meteen, die liet je altijd wachten. Dat was bidden. En Geertje, die hij het eerste gezien had met zijn tieten, die zat te bidden en de zon scheen. Dat was raar!

'Jij moet bidden van lieveheerje geef mooi weertje!'

Geertje moest lieveheertje geef mooi weertje bidden. En hij vond dat rijm zo mooi, dat hij het voor zichzelf herhaalde: Geertje Lieveheertje van mooi weertje, want zijn abstraheervermogen en zijn gevoel voor grammatica waren amper ontwikkeld, maar hij kon prachtige woorden bedenken.

'Jij bent Geertje Lieveheertje', zei hij stralend en eigenlijk wilde hij ook zeggen dat ze een brave tiet was, maar dan werd zuster Jannie boos op hem.

Geertje kwam uit haar geknielde houding overeind, trok de sjaal strakker om haar hoofd en zei lachend: 'Goed, dan ben ik Geertje Lieveheertje, maar dan moet je beloven dat we ook voor andere dingen bidden.'

'Wat dan?' vroeg Joop, want hij had alles wat hij wilde, alleen het weer wilde niet altijd.

'Ik bid ook als ik bang ben', zei ze, 'en dat God me mijn angst mag vergeven.'

De eerste helft van die zin snapte Joop ook wel, want hij was ook bang, als de broeder achter hem aanzat of als zuster Couperus op hem mopperde, want dan keek ze strontgemeen. En als het onweerde, dan ging hij onder de keldertrap zitten. Dus maakte hij een scheef kruis en deed zijn ogen stijf dicht voor Geertje Lieveheertje, maar wist niet hoe hij voor bang moest bidden.

Dus deed Geertje namens hem het woord en ze bad, terwijl Joop zich tegen haar aandrukte: 'Lieve Heer, help ons om niet meer bang te zijn. Amen.'

Ze stond op en zei vrolijk, terwijl ze hem aan zijn hand meetrok: 'Zullen we teruggaan?'

'Waarom heb jij die doek om? Ben je een zuster?' vroeg Joop.

Toen raakte ze weer in paniek en zei geschrokken: 'Nee, daar mag je nooit aankomen! Anders kan ik niet meer met je bidden, dat God ons onze angsten vergeeft.'

Dat vond Joop goed en hij gaf haar een arm, maar toen hij broeder Rob in een zwarte jas naar de poort zag lopen, liet hij het meisje los en rende terug de tuin in naar de achterkant van het gebouw, waar hij zich verstopte in de verwarmingskelder tot zijn eetlust het won van zijn angst en hij naar de keuken liep, waar Odile een dikke boterham voor hem maakte.

'Geertje heet Lieveheertje', zei hij tegen de keukenhulp, 'en we gaan altijd samen bidden van mooi weertje. Of we bidden anders, maar dat weet ik niet meer.'

En toen Odile erom lachte, werd hij nijdig: 'Het is waar. Geertje heeft het gezegd. Hij kan heel veel bidden en dan zegt hij amen!'

Joop was geen dokter, geen verpleger, hij had geen verstand van de menselijke geest of van wat daarmee mis kon gaan, maar hij had toch als eerste weer het vertrouwen van een nieuwe patiënt weten te winnen. Hij moest alleen wel eerst zijn mond leeg eten, voordat hij boos werd als iemand hem niet wilde geloven, want nu sprietste hij de keukenvloer vol natte stukjes brood en kleffe bolletjes kaas.

'Als je kwaad wordt, moet je wel eerst je mond leeg eten', zei Odile lachend, terwijl ze een vaatdoek pakte om Joop zijn kwaadheid op te vegen. Joop ging verongelijkt terug naar zijn bladerberg in de tuin. Een tijdlang rolde hij in de herfstbladeren, tot hij vergeten was dat ze hem niet geloofden. Toen stond zuster Jannie naast hem, die het verhaal van Odile gehoord had en wist waar ze hem kon vinden als hij van streek was. Hij kwam overeind en ze sloeg de natte bladeren van zijn pak en uit zijn haar.

'Geertje is Lieveheertje van mooi weertje', zei hij mokkend, want dat was hij niet vergeten.

'En dan zegt hij amen', zei Jannie die er alles vanaf wist en zelfs zijn grammatica overnam. Joop grinnikte en liep met haar mee naar de oude kapel, waar Geertje, ver van de andere patiënten vandaan in een hoek zat.

'Hij wordt mijn meisje', zei Joop en schurkte ongegeneerd in zijn kruis.

‘Wil je dat wel eens laten!’ zei zuster Jannie en ze gaf hem een tik op zijn hand die al bijna in zijn broek zat.

‘En toch wordt hij lekker mijn meisje’, herhaalde Joop vettig, maar Jannie bedoelde dat hij niet in zijn broek mocht zitten.

‘Als je een meisje wilt, moet je niet in je broek zitten, maar dan moet je een cadeautje geven, dat hoort!’

Dus liep Joop onmiddellijk naar buiten om bloemen te plukken, want bloemen waren cadeautjes, maar er waren alleen nog maar uitgebloeide bruinige chrysanten, dus zocht hij tussen de bladeren onder de kastanjeboom en vond nog vier mooie ronde kastanjes voor Geertje en twee dikke voor Joop.

Maar toen hij terugkwam in de ontmoetingsruimte, zat Geertje dof voor zich uit te kijken zonder hem te zien en ze prevelde: ‘Heilige Moeder Gods, vergeef me. Heilige Moeder Gods, vergeef me.’

Joop bleef staan wachten op het amen, maar dat kwam niet. Geertje bleef maar dezelfde woorden prevelen. Hij liep naar zuster Jannie toe, die de automaat aan het bijvullen was.

‘Hij zegt geen amen en ik had een cadeau.’

‘Geef mij die kastanjes zolang en laat haar maar’, zei ze, maar haar gevoel zei het tegenovergestelde: laat haar maar niet, want ze begreep nu dat dit mooie meisje pas beter zou zijn, als het ophield met bidden. En meewarig keek ze naar de twee bulten in Joop zijn broek. Die stakker was écht verliefd! Dat moest ze wel denken, omdat ze niet wist dat het zijn eigen kastanjes waren.

De leerlingen van het internaat van de Arme Zusters van de Heilige Maria Hulp der Christenen aan de Oude Brusselse Straatweg gingen eenmaal per week in bad, in daartoe ingerichte cabines in het souterrain, afgesloten met deuren waarin een mooi rond kijkgat was uitgespaard, zodat de surveillerende nonnen konden controleren of de jonge meisjes zich wasten dan wel andere dingen met hun jonge lichaam deden. Alleen als de jeugdige zuster Imelda van de Verschijning des Heren de beurt had, werd er niet gegluurd.

Zuster Imelda was zelf jong en zat aan het eind van de gang waar de badhokjes op uit kwamen, op een houten stoel gedichten te lezen en vroeg alleen, wanneer de meisjes met natte haren uit de badcabines kwamen: ‘Was het fijn?’

Die bescheiden vraag klonk altijd als een bevestiging, alsof ze de euforie van het baden zelf had meebeleefd, terwijl ze haar gedichten las. Totdat moeder-overste op een keer onder het kussen van Imelda's bed in de sobere kloostercel een fraai gebonden boek vond en toen ze begon te lezen, deerlijk schrok, dat ze tussen haar vrome benen merkte wat voor poëzie de pas geprofeste Imelda van de Verschijning des Heren las, en na overleg met de strenge novicenmeesteres zuster Walburgis, die Imelda in haar opgang naar de Heer begeleid had, kreeg zuster Imelda de raad het klooster te verlaten en niet langer haar tijd te verdelen tussen de opvoeding van jonge meisjes en de aanbidding van het Heilig Sacrament. Een raad die ze zonder morren opvolgde, omdat de gedichten haar de ogen hadden geopend voor een wereld die vele malen vrolijker was dan die binnen de muren van het klooster, en die talloze dingen kende, meer de moeite waard om te aanbidden. En Geertje, die nog bij zuster Imelda in bad was geweest, had dat eigenlijk moeten weten, toen ze jaren later in een zonnige jurk, het lichtblonde haar los om de schouders, bij de poort van hetzelfde klooster en zonder tranen afscheid nam van haar ouders, die niets van haar voornemen begrepen, maar beseften dat het geen zin had haar ervan te weerhouden.

‘Ze moet zelf maar ontdekken, dat het een verkeerde keuze is’, zei haar vader, toen hij met haar moeder terugging naar huis, waar in Geertjes kamer op het bed, nog al haar meisjespoppen lagen.

‘Jullie hadden haar nooit bij die nonnen op school moeten doen’, zei haar jongere zus.

‘Haar beer heeft ze meegenomen’, zei haar broer grinnikend en haar moeder zuchtte: ‘Het was nog zo'n kind.’

En dat kind liep op hetzelfde ogenblik als verdwaasd door een lange, witte kloostergang, waar het scherp naar boenwas rook,

aan de zijde van een streng uitziende non, terwijl de vogels vrolijk floten, maar dat was buiten. Ze rook, hoorde en zag niets. Het was of ze zweefde en of er vanaf dat moment een onzichtbare kracht was die al haar handelen leidde. Zelf hoefde ze niets meer. Zelfs als haar besluit om in het klooster te treden lichtzinnig was, hoefde ze niet bang te zijn, omdat het de wil van God was, die haar het besluit had doen nemen, ook als dat zou betekenen dat ze in Malawi geesteszieke vrouwen zou moeten verzorgen. Ze was nu omringd door zusters die alleen maar het goede met haar voor hadden, en hun aanwezigheid zou de angstige gedachten in haar hoofd verdrijven en de nare herinnering aan dat glazen kantoor, waar de mannen naar haar staarden en de andere meisjes om haar giechelden. Maar toen de strenge non haar alleen liet in een witte cel met enkel een bed, een kruisbeeld aan de muur boven een bidstoel en een wasbak zonder spiegel, wist ze niet goed wat ze doen moest.

Die zuster had gezegd, voordat ze de deur achter zich sloot: ‘We zullen eerst de wereldse kledij moeten afleggen. Zuster Marie-Cécile zal u helpen.’

Maar wie was zuster Marie-Cécile en wie was die zuster zelf? Op het sobere bed lagen een grauw habijt, katoenen onderkleding en een langwerpige witte lap.

Als zuster Jannie er toen geweest was, zou die zeker hebben gezegd dat Geertje beter het klooster kon verlaten om het voorbeeld van zuster Imelda te volgen en andere dingen te gaan aanbidden, want ze was veel te mooi, en Jannie zou Joop naar die kille cel gestuurd hebben om Geertje, voordat het te laat was, te zeggen dat ze een brave tiet was, maar malle Joop moest voor Geertje nog komen. Het was niet te laat, maar nog veel te vroeg.

‘Ik ben zuster Marie-Cécile’, zei de non die op dat moment de cel van Geertje zonder kloppen binnenkwam. Het was een jonge vrouw, niet veel ouder dan Geertje, met smalle lippen en uitdrukkingsloze, lichtgrijze ogen.

‘Ik moet je helpen met omkleden en ik moet je haar afknippen’, zei ze onbewogen, terwijl ze een grote schaar op het bed

legde en een grauwe papieren zak. Geertje deed haar jurk uit en gegeneerd ook haar onderkleding toen de ander haar zei dat dat moest. En voordat ze de grauwe kloosterkleren aantrok, wond zuster Marie-Cécile, die zelf nauwelijks borsten had, met enig welbehagen de lange katoenen lap om Geertjes borsten. En toen de nieuwe novice onwennig midden in de kleine cel stond in het grauwe habijt, zei de ander dat ze op bed moest gaan zitten, ze knipte haar blonde krullen af met de grote schaar en deed ze in de grauwe papieren zak die ze even later meenam, terwijl ze toonloos zei dat Geertje nu even kon mediteren, tot de klok voor het avondmaal zou luiden. Maar ze kon ook, als ze dat wilde, wat gaan wandelen in de kloostertuin of gaan bidden in de kapel.

Beduusd van wat haar in enkele ogenblikken allemaal was overkomen, verliet Geertje haar cel en belandde via een laag poortje in de tuin van het klooster, die grensde aan het internaat waar ze jaren eerder bij zuster Imelda in bad was geweest. En op de rand van de vijver zat Joop, die lieve knecht naar haar te zwaaien en zuster Jannie wenkte haar bij de sleedoornstruiken dat ze moest komen, maar de klok voor het avondmaal luidde en in de refter zaten alle zusters op haar te wachten met stralende ogen en kirrende geluidjes.

‘We zijn allen zeer verheugd, dat je nu je plaats hebt gevonden, lieve Imelda van de Verschijning des Heren’, zei de moeder-overste, zuster Dorothea van de Heilige Kindsheid, tegen de verminkte schoonheid in het grauwe kloosterkleed met eronder de strakke doek die haar borsten verborg en het kortgeknipte haar onder de vrome sluier. En Geertje wilde roepen dat ze Geertje heette en wilde blijven heten en dat de zusters de schande die aan wellustige gedichten kleefde, niet konden uitwissen met een nieuwe zuster Imelda, maar de woorden bleven in haar keel steken, omdat moeder Dorothea tijdens de vrome welkomstwoorden langzaam in zuster Couperus veranderde en snauwde dat ze zich niet moest aanstellen, terwijl ze ondertussen zalvende woorden bleef spreken over de goede God die dit geluk aan zijn dochter geschonken had en dankbaarheid verdiende.

En Geertje wilde op zuster Jannie toelopen en roepen: ‘Ik wil alleen maar een vaste plek en geen andere naam; ik wil me alleen maar ergens thuis voelen!’ maar het was zuster Walburgis, de novicenmeesteres, die de grauwe zak met blonde krullen leegde op de stenen vloer van de eetzaal en spottend zei dat ze die gedichten niet meer nodig hadden.

‘Vertelt u me nu eens rustig, juffrouw Evers, waaraan u allemaal heeft zitten denken in plaats van mijn vragen te beantwoorden’, zei dokter Sneek met beroepsmatig geduld tegen Geertje Evers, die nu al maanden zijn patiënte was en nog steeds tijdens het wekelijkse consult zwijgend tegenover hem zat en nerveus als altijd met de franjes van het kleed op zijn schrijftafel speelde.

Ze probeerde altijd zich echt goed te herinneren wat de dokter gevraagd had, maar ze hoorde alleen maar de stem van zuster Walburgis en zag alleen maar haar blonde krullen op de plavuizen van de kloosterrefter. Paniekerig greep ze naar de sjaal om haar hoofd.

‘Ik wil alleen maar een vaste plek’, zei ze schor.

De dokter bladerde in het dossier voor hem en zei lichtelijk ongeduldig: ‘U zou proberen mijn vragen te beantwoorden, juffrouw Evers. Ik kan u enkel helpen, wanneer u dat ook echt probeert. Laten we nog eens van voren af aan beginnen. Hier staat, dat u vóór uw intrede in het klooster, een tijdlang op een kantoor hebt gewerkt. Kunt u me daarover iets vertellen, bijvoorbeeld of u het er prettig vond?’

‘Dat weet ik niet,’ zei Geertje angstig, ‘dat weet ik echt niet meer.’

De dokter zweeg even, stond toen op en zei kalm, terwijl hij haar bij een arm pakte: ‘Dan zullen we daarover een andere keer praten. Maar als u nu eens probeerde, want ik denk dat dat ons verder zal helpen, hier in huis deze hoofddoek niet steeds te dragen. Probeert u dat eens!’

Hij verwachtte zoals gewoonlijk een afwijzende reactie, maar niet dat het meisje in tranen zou uitbarsten en zozeer in paniek zijn kamer zou verlaten. Na enig nadenken ging de dokter weer

achter zijn schrijftafel zitten, maakte een aantekening in haar dossier en belde de hoofdverpleegkundige.

Geertje liep ondertussen huilend door de gang tot bij de trap waar ze tegen zuster Jannie opbotste, die met een doos spullen voor de bezigheidstherapie, papier, plaksel en scharen, naar beneden kwam.

'Nee! U mag mijn haren niet afknippen!' riep het meisje, panisch van angst en holde langs haar heen naar boven. Jannie bracht vlug de spullen naar beneden, waar ze dokter Sneek voor de deur van zijn spreekkamer zag staan praten met zuster Couperus, waarna de eerste weer zijn kamer binnenging en de zuster om de hoek naar de oude sacristie verdween. Die moet natuurlijk dat arme kind meteen gaan bedaren, dacht Jannie, terwijl ze de trap weer opging en voor de kamer van Geertje bleef staan. De deur stond op een kier en binnen hoorde ze het meisje zachtjes huilen.

Volgens de regels mocht ze als verpleeghulp alleen maar op de kamers van de patiënten komen om stof af te nemen, te dweilen, de wastafels schoon te maken en bedden op te maken, bij voorkeur als de patiënt niet aanwezig was. Jannie ging toch de kamer binnen, terwijl ze kwajongensachtig dacht: laat de hoofdzuster maar komen met haar kalmeringsmiddelen voor dat arme kind! Als ze komt, ben ik het bed aan het opmaken, ze weet toch niet, dat ik dat vanmorgen al gedaan heb. Geertje stond huilend voor de wastafelspiegel.

'Mag ik binnenkomen?' vroeg Jannie zacht, maar Geertje reageerde niet. Ze stond maar voor die spiegel en het leek wel of ze niet zichzelf bekeek, maar door haar spiegelbeeld heen in een gat keek. Jannie vond het maar akelig en durfde niets meer te zeggen. Toen hield het meisje op met huilen en knoopte langzaam de sjaal om haar hoofd los, zodat de ander voor het eerst haar prachtige blonde krullen kon zien. En langzaam herhaalde het meisje wat ze op de trap in paniek gezegd had.

'U mag mijn haar niet afknippen.'

Het klonk niet meer angstig, maar timide en bijna als een excuus kwam erachteraan: 'Dat doet zuster Marie-Cécile, die

moet dat. U mag dat niet.'

Zuster Jannie kwam achter haar staan.

'Dat wil ik ook helemaal niet. Het zou trouwens doodzonde zijn.'

Geertje keek met doffe ogen in de spiegel zonder zichzelf te zien en zei toen dwingend en met een stem waar de ander akelig van werd: 'Dat is het niet, zuster Imelda! Het is doodzonde, als u dat haar laat groeien. Een bruid van Christus mag geen lang haar hebben. Lange haren zijn wereldse ijdelheid. Ik zal het moeten afknippen!'

Jannie die in haar omgang met een man als Servaas Ramakers wel geleerd had hoe je iemand die zo in de war is en in de spiegel een ander ziet, moet benaderen, zei rustig: 'Natuurlijk moet dat. In een klooster mag je geen lang haar. Een kloosterzuster mag niet zo ijdel zijn haar blonde haren te laten wapperen, al zijn ze nog zo mooi. Die haren moeten eraf, maar het hoeft niet meteen.'

Haar gevoel zei haar, dat ze in elk geval Geertje bij die spiegel vandaan moest halen, zodat ze zichzelf of diegene met wie ze zichzelf verwarde, niet meer kon zien. Ze nam het meisje bij de arm en ging samen met haar op het ijzeren ledikant zitten.

Ze streelde het blonde haar en zei: 'Er is trouwens iets vreemds met haren.'

Geertje, die nu niet meer geplaagd werd door de schim in de spiegel, zei een stuk rustiger en weer met haar gewone stem: 'Je bedoelt, dat ze wapperen. Dat vind ik een grappig woord.'

Jannie lachte: 'Ook! Mooie haren moeten wapperen, maar dat is niet vreemd.'

'Wat is er dán vreemd?' vroeg Geertje, gretig als een kind dat om de oplossing van een voor hem te moeilijk raadsel bedelt. En Jannie was blij en trots op zichzelf, dat ze erin geslaagd was het meisje af te leiden. Ze pakte een lok van Geertjes haar en liet die door haar vingers glijden.

'Het vreemde van haren is, dat ze weer aangroeien nadat ze zijn afgeknipt. Dus eigenlijk heeft het niet zoveel zin om ze te knippen.'

‘Maar het moet van God, dat is zijn wil!’ antwoordde Geertje met grote, maar kwetsbare stelligheid.

Jannie herkende die toon; ze had vaak genoeg opdringerige Jehova's Getuigen de deur moeten wijzen. Het lag op haar lippen om te zeggen: heeft God dan een kapsalon?

Maar het meisje keek haar zo ernstig aan, dat ze aarzelend zei, want ze hield helemaal niet van gehuichel: ‘Natuurlijk moet het van God, maar hij heeft niet gezegd wanneer.’

‘Maar zuster Walburgis...’ probeerde Geertje in een zwak protest, want dankzij Jannie won de werkelijkheid het langzaam van haar fantasma's. Jannie wist niet wie die Walburgis nu weer was, maar als ze tekenen kon, had ze het mens kunnen portretteren.

Misschien heeft zuster Walburgis wel met de verkeerde God gepraat.’

Op dat moment hoorde ze driftige stappen op de gang. ‘Vlug,’ zei Jannie, ‘dat is zuster Couperus met pillen, omdat je huilde. Doe gauw je sjaal weer om!’

En toen Geertje verbaasd iets wilde vragen, zei de ander snel: ‘Dat mens mag toch zeker je haar niet zien! Ga jij maar in de vensterbank naar buiten zitten kijken hoe mooi ons Limburg is, dan doe ik of ik je bed nog moet opmaken.’ En ze trok het laken en de dekens van Geertjes bed weer los.

Zonder kloppen kwam zuster Couperus binnen en reageerde geagiteerd, toen ze de verpleeghulp zag, wie ze bits vroeg: ‘Wat doet u hier?’

‘Het bed van juffrouw Evers opmaken en wat met haar kletsen’, zei Jannie, terwijl ze de kussens van Geertje te lijf ging.

‘U weet dat dat niet mag’, was het zure antwoord van de hoofdverpleegster, waarop Jannie met gespeelde onschuld zei: ‘U hebt groot gelijk, zuster. Ik mag het bed niet opmaken, maar ik moét het!’

‘U weet best wat ik bedoel,’ was het antwoord, ‘de dokter heeft niet graag dat de leden van het personeel...’

Jannie onderbrak haar brutaal: ‘...zich met de behandeling bemoeien. Weet ik. Maar ik bemoei me niet met de behande-

ling, ik maak het bed op van juffrouw Evers en ondertussen klets ik wat met haar of heet kletsen ook al gesprekstherapie?'

De zuster, die gekomen was om een patiënte die ernstig van streek was, te kalmeren, werd nu onzeker en dat uitte ze altijd, net als haar chef, door zeer formeel te gaan doen.

'Wilt u dan nu alstublieft uw werk onderbreken en even deze kamer verlaten, zodat ik juffrouw Evers kan helpen?'

Nu werd Jannie kwaad. Zíj was altijd degene die Geertje na een consult rustig kreeg en dan kwam dat wijf met haar pillen als mosterd na de maaltijd.

'Noemt u dat helpen, zuster,' zei ze pissig, terwijl ze probeerde de naam van de medicijn op het doosje te lezen, 'u hoeft helemaal niet te helpen. Uw patiënte is nu toch rustig.'

'Ik wil u nog één keer vragen', zei de ander even kwaad, 'of u zich niet...'

'...met de behandeling wilt bemoeien', zei Jannie schamper en verliet de kamer. Bijna had ze de zuster een kussen naar het hoofd gegooid, maar ze hield zich bijtijds in. Ze liep naar beneden, want ze wilde niet als een gestraft schoolkind op de gang blijven wachten, tot zuster Couperus weer naar buiten zou komen om haar met een zuinig mondje te zeggen dat ze het bed verder kon opmaken.

Ze ging de tuin in en als Anton Bervoets haar daar zou zijn tegengekomen, zou hij haar gevraagd hebben of ze kwaad was, want ze zong.

Maar het was Odile, die met etensresten op weg was naar de composthoop, die lachend zei: 'Wat zing je vrolijk!'

Jannie, die zelf nooit merkte dat ze liep te zingen als ze boos was, zei nog steeds pissig, terwijl Odile haar toch niets gedaan had: 'Ik ben niet vrolijk, ik ben nijdig!'

'En omdat je nijdig bent, zing je. Ja ik snap het!' zei de keukenhulp nuchter, terwijl ze het afval op de hoop gooide.

'Gooi zuster Couperus er ook maar bij!' zei Jannie boos en ze vertelde het meisje wat er gebeurd was.

'Ik heb geen verstand van pillen,' zei Odile schamper, 'maar ik weet wel dat dat mens een adder is en ik weet niet of adders

de compost niet vergiftigen.'

Toen Jannie een tijd later weer naar boven ging, trof ze Geertje wat afwezig aan op de rand van het bed, dat ze zelf blijkbaar verder had opgemaakt.

'Gaat het een beetje?' vroeg ze, terwijl ze naast haar kwam zitten. Het meisje zei een tijdlang niets en Jannie wachtte maar geduldig.

'Zuster Walburgis kan toch niet met de verkeerde God gepraat hebben,' klonk het ineens, 'er is toch maar één God.'

'Weet je dat zeker?' vroeg Jannie plagerig, want ze voelde aan, dat ze de geest van het meisje moest prikkelen en niet haar herinneringen moest wekken.

'Nee,' zei Geertje timide, 'dat weten we nooit zeker, maar daarom geloven we het.'

Voor die logica was Jannie niet gevoelig, maar het ging nu niet om haar.

'Misschien heeft God zuster Walburgis niet goed verstaan met haar snerpende stem.'

'Hoe weet je dat zuster Walburgis een snerpende stem heeft?' vroeg Geertje verbaasd.

'Oh dat dacht ik,' lachte Jannie, 'en God is misschien wat doof en al oud. Een lieve oude man, maar wel dooft'

'Nu spot je', zei de ander ongelovig. Zó had nog nooit iemand met haar over God gepraat.

'God is zo ontzettend goedertieren dat je met hem mag spotten, want hij láát niet met zich spotten', was het nuchtere antwoord.

'Ik wou dat jij zuster Walburgis was', zei het meisje suffig. Dat spul van zuster Couperus begon blijkbaar al te werken. Toen viel het hoofd van Geertje tegen Jannies schouder, zo slaperig was het arme kind.

'Wil ik best,' zei die zacht, terwijl ze de wang van het meisje streelde, 'dan richten we met zijn tweeën een nieuw klooster op en dan ben jij... hoe heette je ook alweer?'

'Zuster Imelda van de Verschijning des Heren', fluisterde Geertje met haar ogen dicht.

‘En dan ben ik zuster Johanna van de Schone Luiers’, zei Jannie en ze hielp Geertje om languit op bed te gaan liggen. Wat heeft dat mens haar voor rommel gegeven? dacht ze, toen ze stilletjes de deur achter zich sloot.

In de ontmoetingsruimte trof ze, zoals gewoonlijk op dit uur van de dag, meneer Roberts in gesprek met een herboren en spraakzame jonkheer Van Remersdael, die niet lang na de komst van Geertje Evers gedurende de uren creatieve therapie begonnen was met het boetseren van een ranke Ophelia. Nadat het meisje al enige keren stilletjes naast hem had zitten tekenen, had hij de moed kunnen opbrengen haar te vragen om voor deze beroemde theaterheldin model te staan.

Zuster Jannie kwam bij de twee mannen zitten, een beetje afwezig, omdat ze nog met haar gedachten bij Geertje was.

‘Hoe kunt u dat nu beweren,’ hoorde ze meneer Van Remersdael opgewonden vragen, ‘u neemt zelf nooit deel aan deze bijeenkomsten, omdat u het paramedische nonsens noemt. Dat zijn uw eigen woorden! Dus heeft u mijn voorstudie van Ophelia ook niet kunnen beoordelen. Naar mijn idee zag William Shakespeare Ophelia als een kwetsbare schoonheid, die slechts het slachtoffer was van de intriges in haar omgeving en niet, wat u me graag wilt doen geloven, als een argeloos dom gansje, verliefd op de verkeerde persoon. Waarom zou ik anders juffrouw Evers gevraagd hebben voor me te poseren, terwijl ze naast me de prachtigste letters kalligrafeert en ze versiert met wijnranken, breekbare vlinders en kleurige bloemen, zoals ze slechts in uw verhalen figureren? U kunt zelfs niet weten hoe talentvol deze jonge vrouw wel is, omdat u immers nooit meedoet aan die nonsens! Maar zuster Jannie zal het kunnen bevestigen.’

De laatste zin gold Jannie, die hij nu pas leek op te merken.

‘Dat is zo,’ zei ze rustig, ‘Geertje tekent prachtig.’

‘We hebben u gemist’, zei meneer Roberts, die besefte dat hij zijn vriend te zeer had opgewonden en daarom blij was met de onderbreking, ‘welke gang heeft u vandaag weer moeten dweilen?’

‘Ik heb niet gedweild, ik heb met Geertje over God gepraat.’ En ze keek hem krijgshaftig aan.

‘Dan mag ik aannemen’, zei meneer Van Remersdael, ‘dat het lieve kind binnenkort haar geloof in God zal afzweren.’

‘Was dat maar waar!’ zei Jannie, meer tegen zichzelf dan tegen de beide anderen.

Meneer Roberts glimlachte en zei toen tegen zijn metgezel met grote openhartigheid, alsof de persoon over wie hij sprak, niet bij hen was: ‘Dat gesprek had ik graag willen horen, omdat ik mag aannemen, dat onze zuster Jannie, die ik nooit boude uitspraken over mensen in het algemeen of over patiënten in het bijzonder heb horen doen - daarvoor heeft het leven haar immers te zeer omringd met zieke of onbekwame mensen - over de goede God een zeer uitgesproken mening zal hebben, welke ze niet zoals u of ik, in schone beelden als een heilige witte olifant of een wulpse oermoeder met een vagina dentata zal verpakken, omdat haar taalgebruik directer en volkser pleegt te zijn. God is in haar ogen ongetwijfeld een vrome slapjanus en een volksverlakker of een zweverige doch fanatieke dromer met zeer malle ideeën, die bovendien het nadeel heeft dat hij niet bestaat! Wanneer onze zuster ooit een sombere patiënt opbeurt met de gevleugelde woorden: vooruit, we gaan nog niet dood! bekruipt me steeds de gedachte, dat deze jonge, energieke, mooie en talentrijke vrouw enkel ooit bereid zal zijn te sterven om met God te kunnen redetwisten over zijn bestaansrecht en de daaraan te koppelen veronderstelling van een leven na de dood. En ik verzeker u, mijn waarde, dat onze zuster ongetwijfeld aan het langste eind zal trekken. God zal, zodra zij de discussie over zijn bestaan met hem voert, langzaam oplossen in de nevel van zijn eigen sofistische syllogismen.’

‘Ik snap er weer geen woord van’, zei Jannie, bitser dan ze bedoelde, omdat ze zich geneerde dat er, waar ze bij was, zó over haar gepraat werd en omdat ze nog steeds met haar gedachten in die kamer was, waar Geertje lam van de pillen op bed lag.

‘Voor mijn part bestaat God,’ zei ze nog, voordat ze de beide mannen alleen liet, ‘maar dat hij er lol in heeft lieve mensen als

Geertje zo gemeen in de war te brengen en schuldgevoelens aan te praten, dat vind ik godgeklaagd. Zo'n God mag van mij op zijn kóp aan het kruis!' Ze had nu geen zin in hun hoogdravend gepraat en nijdig wierp ze de lege koffiebeker van de jonkheer, waarmee ze had zitten spelen, naar het hoofd van de gekruisigde Christus toen ze de twaalfde statie passeerde. Gij die met uw heilig kruis van de wereld een gekkenhuis gemaakt hebt...!

Meneer Roberts had nog willen opmerken dat hij nog nooit iemand het woord 'godgeklaagd' zo ad rem had horen bezigen, maar Jannie was al op de gang. Boos, poepboos zou Joop zeggen. En ze wist zelf niet wat haar zo boos gemaakt had: dat ze weer te dom was om meneer Roberts te begrijpen, dat die arme Geertje boven voor pampus op bed lag, of dat ze weer door zuster Couperus gekleineerd was.

Natuurlijk zat haar boosheid dieper en gold ze ook haarzelf, de onmacht van de hulp om echt te helpen, want ze was maar een hulp. Zuster Couperus had háár ook lam gekregen, zonder pillen. En ze was heus niet boos op God, omdat die er een puinhoop van zou hebben gemaakt, maar op de mensen om haar heen, die zo graag voor God speelden en er een nog grotere puinhoop van maakten: de dokter en zuster Couperus of vroeger haar vader die er ook wat van kon! Was ze maar een oermoeder met drie borsten en tanden tussen haar benen, dan zou ze met die drievuldigheid van haar al die kleinzielige godjes verleiden en hun dan die tanden laten voelen. Nun komm der Heiden Heiland! Ze liep met grote, energieke passen naar het berghok naast de keuken om een emmer en een dweil te pakken. Even later was ze zingend van kwaadheid de gang vóór de deur van dokter Sneek aan het dweilen. En het briljante maatgevoel van de jonge Bach dirigeerde haar dweil.

'Dat is toch een melodie van Bach, als ik me niet vergis', hoorde ze ineens een zachte, hese stem. Ze kwam overeind met de natte dweil in haar handen. Vóór haar stond de man, die door iedereen Pieter Post genoemd werd, zijn schoenen uit te trekken.

'Neemt u me niet kwalijk, dat ik hierlangs moet en u lastig

val. Ik ben namelijk op zoek naar de piano. Er moet zich hier ergens een piano bevinden, welke gestemd moet worden. En ik ben de pianostemmer, heeft men mij gezegd. Maar om de door u gedweilde plavuizen niet te besmeuren met mijn schoenzolen, zal ik op mijn kousen lopen.'

Jannie wist niet wat ze hoorde. Nog nooit had deze onooglijke en ongenaakbare man, die altijd alleen met zichzelf in gesprek was, haar of iemand anders aangesproken. De meeste tijd verbleef hij op zijn kamer, waar zuster Couperus vaak op een ongebruikelijk tijdstip met medicijnen naar binnen ging. Dan wist de verpleeghulp genoeg. Daarbinnen lag iemand plat gespoten in een dwanglaken, omdat hij 'een gevaar voor zichzelf' was. Ze kende niet eens zijn echte naam. Meneer Roberts noemde hem Pieter Post, nadat hij van een bezoekend familielid gehoord had, dat de man in zijn woonplaats een postagentschap had geleid.

'Maar waarom dan Piéter Post?' had ze gevraagd en monter had meneer Roberts geantwoord: 'Vóór uw tijd placht deze heer soms de bezigheidstherapie te bezoeken en mijn vriend Van Remersdael vertelde me dat de man met legostenen zeer fraaie postkantoren wist te bouwen. En zoals u waarschijnlijk niet zult weten, was ene Pieter Post ooit de bouwheer van het barokke stadhuis in de geboorteplaats van jonkheer Van Remersdael, waar we jaarlijks de kermis bezoeken.'

Na de fraaie uitleg, die meneer Roberts aan de door hem bedachte naam gaf, had ze de man met die bijnaam amper nog gezien. En nu liep hij op zijn tenen en op kousevoeten over de glimmend natte tegels van de gang, op zoek naar een piano die gestemd moest worden. Later, toen hij te kennen gaf het nieuw opgerichte zangkoor te willen leiden, zou ze ervaren dat deze schriele man, die eerder een bekwaam architect en een deskundig pianostemmer was, met even veel overtuiging een groot dirigent kon zijn. Op het moment zelf dacht ze alleen, dat iemand die uit haar valse zingen de jonge Bach wist te halen, ook best een hese yamaha zou kunnen stemmen. En terwijl ze galmend verder zong, verdween Pieter Post om de hoek aan het

einde van de gang, nog steeds met zijn schoenen in de hand. Nun komm der Heiden Heiland! Wanneer zou die heiland naar Zonhoven komen en hoe zag zo iemand eruit? In ieder geval niet als een enge man in een witte doktersjas of als een zure verpleegster met visseogen, eerder als een volumineuze vrouw met drie borsten op een met bijbelse kussens gezadelde spierwitte olifant.

En meneer Roberts zou haar uitvoerig begroeten en galant uit het bonte zadel helpen, nadat hij Joop had toegevoegd: 'Zoek jij eens in de verkleedkist een mooie bustehouder met drie cups, jongeman!'

'Waarom zingt u zo hard en zo schel?' hoorde ze ineens een bitse, geïrriteerde stem.

Ze keek op en zag dokter Sneek in de deuropening staan, haar een vernietigende blik toewerpend. Naast hem stond zuster Couperus, die probeerde net zo te kijken. Bij het zien van haar beide superieuren kwam haar boosheid, die door de jonge Bach en die witte olifant juist wat was getemperd, in volle hevigheid terug.

'Omdat ik boos ben', zei Jannie, terwijl ze vanuit haar geknielde houding tegen de twee opkeek.

'Zo! En waarom bent u dan boos?' vroeg de laatste met een gemeen lachje, omdat ze de reden van Jannies boosheid allang kende.

'Doet u maar niet zo huichelachtig,' zei Jannie brutaal, 'u weet heus wel waarom ik boos ben. Ik ben boos, omdat u altijd klakkeloos de orders van de dokter opvolgt, ook als ze verkeerd zijn.'

Zuster Couperus vroeg met haar ogen om steun bij de dokter, die afgemeten zei: 'Als ik de hoofdverpleegster een opdracht geef, dient ze die uit te voeren, zoals u elke opdracht van háár dient uit te voeren. Zo werkt dat hier.'

'Dat klopt,' zei Jannie, terwijl ze de dweil in de emmer water spoelde en uitwrong, 'een hulp moet luisteren naar de zuster en de zuster moet luisteren naar de dokter, maar alleen als de dokter ook luistert. Naar de patiënt!'

Dokter Sneek ging niet op haar opmerking in, omdat hij met een mindere niet wenste te discussiëren, maar zei vormelijk: ‘Wanneer ik u of iemand anders opdracht tot iets geef, dan past dat in het geheel van een behandeling. En of u en die ander die behandeling zinvol vinden, is niet aan de orde.’

‘U luistert niet naar me’, zei Jannie, die voelde dat ze steeds kwader werd, ‘dat is net uw probleem. Als u beter naar juffrouw Evers kon luisteren, hoefde u haar niet zoveel pillen te geven. Volgens mij weet u niet eens dat ze Geertje heet.’

‘Ik herhaal, juffrouw Van Poelgeest,’ klonk het uit de hoogte, ‘dat het volstrekt niet aan de orde is of u de door mij bepaalde behandeling al dan niet als zinvol ervaart en dat het u nog minder past u met die behandeling te bemoeien.’

Ze merkte niet, dat hij haar ineens met juffrouw en niet met zuster aansprak, ze keek alleen maar in die asgrauwe ogen, die geen enkel gevoel uitdrukten, en ze wist op datzelfde moment dat ze haar baas minachtte. Hoe durfde deze kille man het woord ‘behandeling’ te gebruiken? Hier werd je niet beter, alleen maar rustig. En als die pil de naam van een patiënt wilde noemen, moest hij eerst in diens dossier kijken. Zolang hij een ziekte een naam kon geven en er een medicijn bij kon verzinnen, was hij tevreden, maar de persoon uit dat dossier en de vijfennegentig procent die niet ziek was aan die persoon, interesseerden hem geen lor! Wat wist deze kamergeleerde van zieke mensen, van de angsten van Meneer Ramakers of de dromen van die Pieter Post anders dan dat het interessante angsten en dromen waren, zeer geschikt voor een nieuw artikel van zijn hand? Dat moest ze allemaal tegen hem zeggen, dacht Jannie, terwijl ze nog steeds geknield op de vloer vóór hem en zuster Couperus zat.

Maar in haar kwaadheid zei ze heel wat anders: ‘Me niet met de behandeling bemoeien? Nu wordt hij goed! Ik bemoei me al met de behandeling vanaf de eerste dag dat ik hier ben. Ik moét wel! Al maanden sjouw ik achter zuster Couperus aan zonder te protesteren, als ze van u dingen moet doen die ík mensonwaardig vind. Maar Jannie is maar verpleeghulp, goed genoeg om te

dweilen,' zei ze giftig, terwijl ze de dweil driftig in de emmer plonsde, 'Jannie is goed genoeg om konten te wassen en oude mannen te verschonen, omdat de zuster daar vies van is. Maar ik mag me niet met Geertje bemoeien, omdat Geertje gekalmeerd moet worden, nadat ik haar allang gekalmeerd heb. Zonder pillen! Alleen omdat u er lol in heeft om de patiënten suf te houden, want dat is makkelijk!'

'Nu is het genoeg!' siste dokter Sneek, die nooit eerder zó door een lid van het personeel was toegesproken.

Maar Jannie, die nu met zekerheid wist, dat ze zuster Johanna van de Schone Luiers was, schreeuwde buiten zichzelf, want ze had nog meer noten op haar zang dan de jonge Bach kon bedenken: 'Nee, het is niet genoeg! Nog lang niet...,' maar de dokter liet haar niet uitspreken: 'Ik heb al veel te veel van u getolereerd. Voortdurend doorkruist u met uw vreemde invallen en plannen de door mij voorgeschreven behandeling. Wie heeft meneer Bervoets dat dwaze schrijfding gegeven en wie stimuleert een drinkebroer als meneer Wolf te blijven drinken, terwijl uw eigen vader van die slechte gewoonte het slachtoffer werd?'

Nu werd Jannie van Poelgeest, zuster Johanna van de Schone Luiers, pas echt pissig: 'Mijn vader slachtoffer? U weet niet waarover u praat! Dat slachtoffer was ík!'

Maar de dokter was zo kwaad, dat hij haar niet eens hoorde.

Beledigd ging hij verder: 'En wie moedigt een malle man als Jean-Luc Stevens aan tot wellustig gedrag en vergemakkelijkt hem dat zelfs door dwaze kleding voor hem te naaien? U, juffrouw Van Poelgeest!'

Plotseling zweeg hij en keek afwachtend naar zuster Couperus, alsof hij van haar steun verwachtte.

En hij vervolgde, nu wat rustiger, maar even onheilspellend: 'Wij hebben ons al ettelijke malen afgevraagd, of wij u wel in uw functie kunnen handhaven, want uw vrijpostig omgaan met de patiënten geeft daartoe weinig aanleiding. U geeft aan uw functie van verpleeghulp een totaal andere invulling dan wij gedacht hadden, toen we het verzoek van het bestuur om u in

dienst te nemen, positief beantwoordden.'

'Functie,' gilde Jannie nu zó kwaad dat haar stem oversloeg, 'noemt u dat hondebaantje van me een functie? Ik ben toch alleen ingehuurd om het vuile werk te doen. Ik had gedacht, dat ik hier wat zou leren, maar als ik u iets vraag, krijg ik geen antwoord. Ik mag wel achter zuster Couperus aansjouwen met de pillen, als broeder Rob niet kan, maar ik mag niet weten waarvoor die rommel dient. En ik mag een patiënt in bedwang houden, als er gespoten moet worden. Weest u maar blij dat ik niet mag spuiten, anders zou ik de rommel bij u en de zuster erin spuiten'

'Nu is het genoeg!' riep dokter Sneek zeer boos, terwijl hij in zijn opwinding zuster Couperus bijna omverduwde, maar Jannie was nog lang niet uitgesproken.

'Het is nog lang niet genoeg, dokter Sneek! Dat u en de zuster me van alles verwijten, is alleen maar de kift, omdat u meneer Bervoets niet aan de praat krijgt en Geertje dat sjaaltje niet van haar hoofd gepraat krijgt. Nou ik toevallig wel! Weet u wat uw probleem is? Dat u helemaal niet ziet wat er om u heen gebeurt. U ziet alleen maar dossiers met moeilijke woorden en u vindt een patiënt pas interessant, als u over hem een artikel kan schrijven, maar heeft u die artikelen zelf wel eens echt gelezen? Nee, want dan zou u meer respect hebben voor de mensen hier en beter weten wat ze behalve al die pillen, verder nog nodig hebben. Ik zeur al maanden om een fatsoenlijke rolstoel, maar ik moet meneer Wolf nog steeds rondrijden in dat vooroorlogse kreng. Of maakt dat antieke geval soms deel uit van de behandeling van zijn syndroom en mag ik me er dus niet mee bemoeien?'

Buiten adem hield ze op.

Wanneer meneer Roberts haar nu zou hebben gehoord, zou hij ongetwijfeld tegen de jonkheer hebben gezegd: 'Hoort u nu dat onze zuster Jannie een zeer directe wijze van formuleren heeft?'

Maar Jannie merkte op dat moment zelf niet wat ze er allemaal uitflapte en ook niet dat zuster Couperus in de stilte die

na haar uitval viel, iets tegen de dokter fluisterde.

Ze pakte de dweil en de emmer en wilde gaan, maar dokter Sneek hield haar tegen en zei met een zeer gemeen lachje: ‘Ik hoor zojuist van de zuster, dat de nieuwe rolstoel waarom u vroeg, vandaag zal worden geleverd, maar hij zal uw werk niet vergemakkelijken, want u bent, zoals u wel zult begrijpen, op staande voet ontslagen, juffrouw Van Poelgeest.’

Jannie die nu pas besefte, dat ze te ver was gegaan, begreep ook, dat ze nu niet meer terug kon, zonder zichzelf en de patiënten te verraden. Huilend van kwaadheid gooide ze de natte dweil naar de voeten van zuster Couperus en knoopte toen haar verpleegstersschort los. Ze trok het uit, midden op de gang, maakte er een prop van en wierp het naar de dokter. In haar onderjurk stond ze daar in de pas gedweilde gang en ze zag de dokter geshockeerd naar haar kijken.

En tussen haar tranen door snikte ze: ‘Hier neemt u dat schort ook maar terug!’

‘Wilt u dat kledingstuk onmiddellijk weer aantrekken’, stotterde dokter Sneek, wiens gevoel voor moraal nog uit de kleine catechismus stamde ondanks zijn jarenlange ervaring met gedesintegreerde mensen.

‘Dat kan niet,’ zei Jannie, gevat ondanks haar verdriet, ‘want u heeft me ontslagen.’

‘Neemt u haar alstublieft mee’, zei de dokter tegen zuster Couperus, maar Jannie duwde het mens opzij en liep in haar onderjurk huilend naar haar kamer, waar ze met het gezicht in de kussens op bed ging liggen.

Toen er een uur later een bestelauto voorreed en er een gloednieuwe rolstoel werd uitgeladen, was Jannie er niet om meneer Wolf in zijn nieuwe behuizing rond te rijden en te kijken hoe soepel dat ging. Daarom weigerde de oude heer elke medewerking. Hij wilde zich in geen geval door zuster Couperus laten rijden.

‘Met u mevrouw, heb ik niets te maken,’ zei hij stuurs, ‘ik heb het volste recht dit aan zuster Jannie te vragen.’

De hoofdverpleegster keek hulpeloos rond en zag enkel vijandige gezichten. Jannie kon ze niet meer vragen om hulp en broeder Rob had zijn vrije dag. Toen kwam de stille meneer Bervoets op haar af en hielp, ondanks de wolken van regen die zijn denken verduisterden, de oude heer Wolf, die nu niet protesteerde, met geringe moeite in de nieuwe rolstoel, waarop de zuster gepikeerd de ontmoetingsruimte verliet, begeleid door een hartelijk applaus waarvan niet duidelijk was of het haar, de heer Bervoets of de nieuwe rolstoel betrof.

Toen Jannie een tijd later in een gewone jurk de oude kapel binnenkwam, zat meneer Wolf trots in de nieuwe rolstoel en liet aan Joop, die zeurde dat hij de rolstoel wou duwen, zien hoe gemakkelijk hij in deze stoel de wielen zelf kon ronddraaien. En de oude, onwillige rolstoel stond afgedankt in een hoek van de ruimte. De meeste patiënten zaten opgesloten in zichzelf op hun vaste plaats en niemand die wist wat er kort tevoren in de gang vóór de deur van de dokterskamer gebeurd was.

Meneer Roberts merkte haar als eerste op en keek bewonderend naar de fleurige jurk die ze ook gedragen had op de dag dat ze hem voor het eerst in de tuin had ontmoet.

'U gaat ons toch niet vertellen dat u plotseling en zonder het ons te zeggen, op vakantie gaat,' zei hij lachend, 'of wilt u incognito door de tuin wandelen om van de bloeiende meidoornstruiken en van de kaarsen in de kastanjeboom te genieten in kleding die u niet herinnert aan de plicht, straks weer voor humeurige patiënten als wij, te moeten zorgen?'

Jannie had, toen ze op haar kamer haar koffer inpakte, zich voorgenomen flink te zijn en de patiënten alleen maar te zeggen dat ze hen ging verlaten, zonder de echte reden te noemen, maar toen ze in de vriendelijke ogen van meneer Roberts keek en Joop, onwetend van alles, met meneer Wolf zag rondrijden, hield ze zich niet meer goed en barstte in snikken uit.

'Ik ben ontslagen,' huilde ze, 'ik heb het verprutst en nu moet ik weg, maar ik wil helemaal niet weg en ik kan ook niet weg, want waar moet ik dan heen?'

Joop die met meneer Wolf in de glimmend nieuwe rolstoel,

op haar afkwam om te vertellen hoe goed het ging, liet, toen hij zijn zuster hoorde huilen, de oude man alleen en rende op haar af. Hij pakte een grote rode zakdoek uit zijn broek om haar verdriet weg te vegen, maar ze merkte het niet. Ze lag met het hoofd in de armen voorover op tafel en haar schouders schokten. En terwijl iedereen om haar heen kwam staan, deed meneer Roberts een paar passen in de richting van de gangdeur, alsof hij onmiddellijk dokter Sneek om uitleg wilde gaan vragen, maar hij bleef ineens met een grimmige trek om de mond stokstijf staan en zei niets. Meneer Van Remersdael, die naar de Schaker had staan kijken, welke zichzelf bijna mat gaf onder aanmoediging van Pieter Post, die zich voor het eerst sinds weken weer in de oude kapel vertoonde, liet de twee mannen alleen om bij Jannie te gaan zitten en legde zijn hand onhandig op haar schouder, terwijl hij ingehouden stotterde dat de dokter onmiddellijk op zijn besluit diende terug te komen. En Joop, die er niets van begreep en alleen maar dat verdriet zag, rukte wild aan de arm van zijn zuster.

'Hij mag niet huilen.'

Alleen meneer Ramakers leek de ernst van de situatie niet te begrijpen en zei voor zijn doen zeer laconiek: 'Dokter Sneek zal dit ontslag ongetwijfeld intrekken, wanneer hij hoort dat wij voornemens zijn binnenkort feestelijk het feit te gedenken dat de zuster reeds een jaar in ons midden is.'

Toen brak er iets in Jannie. Gierend van het huilen stond ze plotseling op en rende de oude kapel uit naar buiten, waar ze op de bank onder de bloeiende kastanjeboom ging zitten. Bijna iedereen kwam haar achterna, als laatsten de jonkheer met de oude heer Wolf in zijn rolstoel en Joop ernaast, die zelfde oude man naar de huilende zuster had willen rijden, maar ermee in de vijver zou zijn gereden, als meneer Van Remersdael dat niet had verhinderd.

Meneer Roberts bleef in de ontmoetingsruimte achter. Hij stond nog steeds met gebalde vuisten en gesloten ogen, als verlamd, in een malle starthouding die hem niet paste, alsof de film van de tijd was stilgezet. Hij wilde de anderen volgen om

zuster Jannie te troosten en om te weten te komen wat er precies gebeurd was dat dit ontslag zou kunnen rechtvaardigen. Hij moest voorkomen dat deze jonge vrouw Zonhoven moest verlaten, omdat zij de enige was die echt om de patiënten gaf en iets voor hen betekende, maar een vreselijke razernij weerhield hem en wierp hem terug op zichzelf, zodat hij vergat waar hij was en waarom hij daar stond. Hij zag alleen het object van zijn razernij, de man die hij meer dan wie ook minachtte, en hij hoorde weer die stem.

'U bent hier uit vrije wil en u weet dat. U kunt elk ogenblik gaan en staan waar u wilt. U weet dat ik geen voorstander ben van gedwongen opnames of van een gesloten afdeling. U heeft het voorbije najaar nog vrijelijk met jonkheer Van Remersdael de kermis in de stad mogen bezoeken. Maar als ik u laat gaan en de door mij voorgeschreven zouttabletten niet langer uw stemmingen reguleren, wordt uw leven één lange, doorwaakte nacht vol spoken. Dat weet u!'

De man aan het grote bureau tegenover meneer Roberts bladerde werktuiglijk in het dossier dat hij voor zich had. En pas toen hij zweeg, keken de asgrauwe ogen de ander aan.

Meneer Roberts zelf keek nooit de mensen aan wanneer hij probeerde hen te doorgronden, want de ogen van de meeste mensen zijn slechts de spiegel van de ziel en hij wist dat de mensen zelden worden gedreven door de roerselen van hun ziel, maar meestal door de secretie van hun klieren of het knorren van hun maag. Hij lette altijd op de handen. Als hij psychiater zou zijn, zou hij diagnoses stellen door naar de handen van zijn patiënten te kijken. Wanneer vroeger, toen hij nog les gaf aan het gymnasium, een knaap verondersteld werd te frauderen, dan lette hij op het trillen van de handen, nooit op de ogen. Zo'n rakker kon je aankijken als de onschuld zelve, maar ondertussen trilden zijn handen of speelde hij nerveus met een pen. Dat nu deed dokter Sneek ook, zo ongemakkelijk voelde hij zich op dat moment, hoewel zijn stem rustig bleef.

'U kunt vrijelijk weggaan en u aan mijn therapie onttrekken,

als ze u niet zint. U heeft immers nog steeds een vrije wil.'

Meneer Roberts zat onbeweeglijk tegenover hem en leek hem niet te horen, maar dat was schijn.

Hij hoorde niet enkel de woorden, maar ook de verborgen bedoelingen erachter en een psychiater van professie zou zoiets hebben moeten aanvoelen, maar deze behandelaar was zó vervuld van het eigen gelijk en van de doeltreffendheid van zijn woorden, dat hij vreselijk schrok toen de man tegenover hem trillend van woede opsprong en hem toevoegde, met op elk woord een accent: 'Gebruikt u dat woord nooit meer!'

Terwijl dr. Roberts met gebogen rug neerkeek op de man in de witte jas, leek hij een dier dat zijn prooi wilde bespringen.

'Die vrije wil van u is een hersenspinsel, meneer de dokter en u als psychiater zou beter dan ieder ander moeten weten hoe onwetenschappelijk het is 's mensen gedrag te verklaren met het al dan niet kunnen beschikken over een vrije wil. Is het uit vrije wil dat Geertje Evers haar mooie krullen verbergt met een omslagdoek, in de stellige overtuiging dat de wrede nonnen die haar ooit hebben kaal geknipt, dat nóg eens zullen doen? Is het uit vrije wil dat ze zich moet onderwerpen aan de ongetwijfeld agressieve medicatie welke u haar nu al maanden lang opdringt? Is het volgens haar wil dat deze jonge vrouw begeerd wordt door iedere man om haar fraaie lichaam, zelfs door de schuwe heer Ramakers, nu ze in het voorjaar een vrolijke jurk durft te dragen? En is het uit vrije wil, dat deze zelfde heer Ramakers zich achtervolgd weet door vleermuizen die alle gedachten uit zijn hoofd verdrijven? Is het uit vrije wil, dat onze goede knecht Joop zijn gezwollen mannelijkheid enkel kan bewijzen in de berg bladeren welke hij in het najaar zelf bijeenveegt, omdat zijn zus en haar pastoor varkens niet als bewijs accepteerden? Maar dat weet u immers volstrekt niet, omdat onze Joop weliswaar een man is, maar geen patiënt. En u weet enkel of geeft voor iets te weten van uw medemensen, wanneer er een dossier met hun anamnese, klachten en kwalen voorhanden is.'

Meneer Roberts pauzeerde even, doch slechts om adem te halen en ging toen grimmig verder, terwijl hij vlak tegenover

dokter Sneek kwam zitten: ‘Is het tenslotte uit vrije wil, dat ik nu met u spreek over zoiets doms als een vrije wil, uitgerekend met een man als u, die zo gaarne zijn gezag ontleent aan een fractie van de kennis waaraan ik slechts schaamte ontleen, de schaamte dat ik een wezen zou kunnen zijn dat voorgeeft betrouwbaar te kunnen denken, alsof een mens, nadat het leven sadistisch als stoorzender gekraakt en geruist heeft, nog naar zijn eigen gedachten zou kunnen luisteren? Mijn inzichten - als ik die al heb - leidden tot nu toe enkel tot de schaamte dat alle weten te zeer gekleurd is door wat we niet weten, de uwe - als u ze al hebt - leidden slechts tot de vermetele conclusie van een vermeend gezag over andere mensen, die volgens de gegevens in hun dossier inzicht in eigen bestaan zouden ontberen. Slechts daarop berust uw gezag: u bent de dokter, dus u heeft gelijk. Wij zijn slechts patiënten, dus hebben ongelijk, omdat in de zieke cultuur waaraan u dat gezag ontleent, gezondheid de mythe is die deze cultuur in stand moet houden. Maar hoe groot en indrukwekkend uw kennis ook zijn moge, u wéét niets! U weet niets van de kille lieden, die zelfs bij stralend weer diep in de kraag van hun regenjassen weggedoken, Servaas Ramakers vrees aanjagen. Dat is zijn ziekte, zult u zeggen en die constatering volstaat voor u om hun bestaan te ontkennen, maar dan ontkent u ook de ziekte zelf. En daarvoor bent u immers niet aangesteld. U schept tegenover collegae zeer waarschijnlijk op over de Zonhovenkliniek, die paradoxaal genoeg in deze tijd van een heilloos en door het kapitaal gedicteerd schaalvergroten, dankzij de kapitaalkracht der patiënten klein zal kunnen blijven en waar u zelfs een echte jonkheer tot uw patiënten kunt rekenen, maar u weet desondanks niets van de adel van een vrouw als zuster Jannie, die voor u slechts een bescheiden betaalde kracht is voor het vuile en ondankbare werk. U weet niets van haar, want u beschikt immers niet over een lijvig dossier met haar kuren en klachten. En ware dat wél het geval, dan nog zou u haar niet kennen, zoals u ons niet kent, want in uw indrukwekkende mappen staan enkel onze klachten en niet onze verlangens en vermogens. De persoonsgegevens waarover

u beschikt, zijn slechts een schaduw van de vrouw of man wie ze betreffen. Het zou u sieren, wanneer u dat inzag en niet zo hovaardig zou spreken van een vrije wil!'

Meneer Roberts zweeg en leek aanstalten te maken op te staan, maar hij kwam slechts een weinig overeind om de man tegenover hem, die steeds nerveuzer in het dossier vóór zich bladerde, fluisterend toe te voegen: 'Nee dokter, zelfs al ware ik in het bezit van een vrije wil, dan nog zou ik hier dienen te blijven, niet om een man als u te staven in zijn wetenschappelijke hersenspinsels, maar omdat mijn weggaan Geertje niet zou helpen, omdat de goede Joop me somtijds nodig heeft, wanneer de geringe capaciteit van zijn pure geest uw medewerkers reden geeft tot discriminerend gedrag, en omdat ik de zwakheid heb niet zonder zuster Jannie te kunnen. Ik zou misschien kunnen heengaan en dat heerlijke moment afwachten waarop mijn manie mijn depressies overmeestert en ik definitief mezelf zal zijn, het eindprodukt van de waan die leven heet. Al jaren heeft u met uw pillen dat moment uitgesteld en u noemt die pillen wetenschap, terwijl u, mocht het ooit zover komen, ongegeneerd het fatale moment waarop mijn depressies en mijn manie elkaar overlappen, zult misbruiken om ermee te leuren op een of ander congres. Ik kan, om u dat genoegen te doen, natuurlijk deze kliniek verlaten en daarmee het echec van uw wetenschap bewijzen door haar aan mijn laars te lappen, maar dan laat ik een engel als Geertje Evers over aan uw duivelse willekeur en dan is Servaas Ramakers een goede vriend kwijt, die scherp meeluistert, als hij probeert te verstaan wat de schimmen in zijn hoofd zijn ogen dicteren. Dan zou jonkheer Van Remersdael zijn beste vriend en tafelgenoot kwijt zijn. En onze Joop, die u zo hardnekkig Jean-Luc Stevens blijft noemen, daarmee zijn vrije wil negerend, heeft, wanneer het gedrag van u of van uw trouwe trawanten hem schrik aanjaagt, behoefte aan mijn dwaze gepraat en mijn malle vertelsels. Ik kan dus niet gaan. De verplichtingen tegenover mijn vrienden weerhouden me en staan me niet toe een vrije wil te hebben. En dat zou u moeten weten, maar u blijft star vasthouden aan dat zeer achterhaalde

middeleeuwse beginsel dat zelfs uw peetvader Sigmund Freud met scepsis vervulde.'

Dokter Sneek wilde, profiterend van de stilte die na deze woorden viel, eindelijk iets zeggen, maar meneer Roberts rukte hem het dossier uit de hand, wierp het driftig op de grond en zei met overslaande stem: 'Waar haalt u die wetenschap vandaan? Toch niet uit dit dossier! Daarin staat over de middeleeuwen hoogstens, dat ik er ooit een dissertatie aan heb gewijd, welke overtuigend aantoont dat die wereld niet geregeerd werd door lieden met een vrije wil, maar door hen die de mythe van vrijheid in stand hielden door anderen van die vrijheid te beroven. En dat gebeurde nooit uit vrije wil, maar onder de druk van zeer wisselende omstandigheden. Noemt u de drijfveer van het menselijk handelen zo u wilt: psychische drift, categorische imperatief of vrije wil. Ik weet slechts dat de zoutoplossing in mijn bloedbaan, dat die wondere alkalimetaal-verbinding me ervan weerhoudt u nu uit vrije wil de ogen uit te krabben of u te dwingen zuster Couperus te penetreren, wat de omstandigheden overigens zouden billijken. Mijn vrije wil, goede dokter, heeft me verlaten de eerste maal dat ik als knaap masturbeerde en nadien lange tijd dacht, dat ik, onnozele jongeling, de enige mens ter wereld was die niet over een vrije wil mocht beschikken, tot ik door studie en herhaalde zelfbevlekking ontdekte dat de loop der geschiedenis niet is bepaald door de vrije wil der mensen, maar door vele stromen bloeds! Pas als die geschiedenis u niets doet en als u kunt aantonen dat u als jonge knaap nimmer uzelf bevlekte, moogt u spreken van een vrije wil. U doet er derhalve verstandig aan die woorden nooit meer te gebruiken, ook niet als het om de angsten van Geertje Evers gaat of om de erecties van Joop of om de vermoeidheid van zuster Jannie, die immers veel te hard moet werken. En nu wil ik gaan, opdat u over mijn woorden kunt nadenken, als u daartoe nog in staat bent!'

Meneer Roberts stond nog steeds als aan de grond genageld, maar vreemd genoeg gaf het herbeleven van de razernij die hem

tijdens dat laatste gesprek met dokter Sneek had overvallen, hem zijn zelfvertrouwen en zijn kritische zin terug. Wat er zojuist gebeurd was en waarvan hij omvang noch oorzaak kende, moest te maken hebben met Geertje Evers en speciaal met het feit dat zuster Jannie met Geertje over God gepraat had. Haar boosheid enkele uren geleden gold niet zijn spottende woorden over haar kijk op God, maar iets dat vlak daarvóór gebeurd was. Maar dan kon het ontslag van zuster Jannie ook enkel door Geertje ongedaan worden gemaakt. Hij wist alleen nog niet hoe. De anderen waren nog buiten om zuster Jannie te troosten en hij hoorde door een open venster hun drukke gepraat. Het had echter geen zin zich bij hen te voegen, beter was het nauwkeurig te overdenken hoe hij handelen moest om de verpleeghulp voor Zonhoven te behouden.

Hij liep terug naar zijn vaste plaats en wilde juist in alle rust een sigaar opsteken, toen de grote deur naar de gang opensloeg en Geertje Lieveheertje volkomen overstuur de ruimte kwam binnenhollen en hevig schreiend aan een van de tafels ging zitten zonder hem op te merken. Ze droeg de kleurige sjaal zoals altijd strak om haar hoofd en haar mooie lichaam schokte.

Meneer Roberts vergat even zijn zorg om zuster Jannie bij het zien van het índroevige meisje. Het lieve kind was volkomen in zichzelf opgesloten en haar snikken omgaf haar als een kooi. En hij wilde juist, volkomen tegen zijn gewoonte, omdat hij nooit te vertrouwelijk met mensen wilde zijn, naar het meisje toelopen om haar te troosten, toen hij ergens driftige voetstappen en opgewonden stemmen hoorde. Snel trok hij zich terug op een plek waar men hem nauwelijks zou opmerken, door zijn gevoel weerhouden zich te laten zien.

Op hetzelfde moment kwam dokter Sneek, gevolgd door zijn trouwe hoofdverpleegster, door de deur van de apotheek de oude kapel binnen.

‘Zuster Jannie heeft het gezegd’, huilde Geertje, toen ze merkte dat de dokter en de zuster bij haar kwamen staan.

‘Ik wil echt alleen maar een vaste plek’, kwam er timide achteraan.

Dokter Sneek tilde nogal ruw haar gezicht omhoog door haar bij de kin te pakken en zei streng: ‘Juffrouw Evers, het heeft geen enkele zin dat u hier zit te huilen. Van tranen wordt u echt niet beter. We willen alleen maar weten wat zuster Van Poelgeest u gezegd of gedaan heeft, waardoor u zo van streek bent.’

Geertje liet het hoofd weer op de tafel rusten en herhaalde snikkend: ‘Ik wil alleen maar een vaste plek.’

‘Natuurlijk wilt u dat en daar heeft u ook recht op. Iedereen heeft recht op een eigen plek’, zei de dokter met gespeelde vriendelijkheid, maar het klonk als: dat weten we ondertussen wel!

En meneer Roberts wist ook wat de dokter dacht: u heeft hier de luxe van een eigen kamer, terwijl u in elke andere inrichting uw kamer zou moeten delen met andere patiënten. En het viel hem op, dat de dokter zonder reden Geertjes verlangen naar een vaste plek uitlegde als de behoefte aan een eigen plek. Deze onnauwkeurige wijze van luisteren sterkte hem in de overtuiging, dat deze man weliswaar een knap medicus was, maar een onbekwaam geneesheer.

‘Ik wil alleen maar een vaste plek en zuster Jannie ook’, snikte Geertje nu bijna onhoorbaar.

De dokter wilde dat ze haar sjaal afdeed, omdat ze beter was en dan mocht ze niet bij Joop en Jannie blijven. Ze moest haar sjaal afdoen en teruggaan naar huis, maar als ze hem afdeed, zag iedereen dat ze kaal was, want alleen Jannie wist dat dat niet zo was. En ze zouden haar terugsturen naar het klooster. Meisjes die kaal zijn, horen in een klooster, die moeten non worden! schreeuwde een stem in haar oor. En een andere, nog dwingender stem riep in haar andere oor: en in het klooster moet je bidden, urenlang bidden, ook als buiten de zon schijnt en iedereen vrolijk is. Staande in de koorbank zul je blijven bidden, opdat alle vreselijke zonden uit je lichaam verdwijnen. En zolang er nog zondige gedachten in je hoofd zijn, zal dat haar nooit aangroeien. Het was de stem van zuster Walburgis, die haar altijd zo gemeen in de armen kneep, als ze aarzelde in aanwezigheid van de andere zusters, al haar zonden van de

voorbije week te bekennen. En ze aarzelde enkel, omdat ze goed wilde nadenken over wat voor zonden dat waren. En die stem hamerde in haar hoofd: het is de wil van God dat je in het klooster bent; hij heeft je uitverkoren, maar dan moet je alle lichtzinnige gedachten uit je hoofd bannen, je lichaam verzaken en nooit meer in een spiegel kijken, want wie zich vermeit in schoonheid, is een prooi van de satan. Ze voelde de harde vingers van de novicenmeesteres in haar arm en ze rook de zure adem van dokter Sneek, die eraan toevoegde: en je kunt nooit meer naar huis, want de speelgoedpoppen op je bed kennen je niet meer en de mannen in dat glazen kantoor zullen de lange katoenen lap om je borsten afwinden en je uitlachen. Er is voor jou geen vaste plek. En zuster Walburgis keek haar door zíjn ogen aan en siste: je vaste plek was bij God, maar je hebt haar verspeeld, dus doe nu maar je sluier af en laat die stoppels zien, want kale meisjes worden door de duivel gehaald!

'Ik wil enkel een vaste plek en God is een lieve, dove oude man, echt waar!' hakkelde ze in paniek. 'Echt waar! Zuster Jannie heeft het gezegd.'

'Rustig nu maar, we doen u niets', zei de dokter, maar in zijn ogen, zag ze dat hij wél iets wilde doen. Hij had met zuster Walburgis afgesproken dat ze geen sluier of sjaal mocht dragen. Ze zouden haar terugbrengen naar het klooster en aan de koorbank vastbinden, zodat de duivel zich als een slang om haar lichaam kon snoeren totdat ze stikte. Daarvoor moest de dokter de sjaal van haar hoofd trekken en zuster Couperus was zuster Marie-Cécile, dat zag ze in haar ogen, en die moest de blonde stoppels op haar hoofd helemaal glad scheren. Dat haar is veel te lang. Dat moet eraf!

'Rustig nu maar', herhaalde de dokter en hij greep haar zo stevig bij de arm dat ze de vingers van zuster Walburgis kon voelen, die de sjaal van haar hoofd moest trekken en zuster Marie-Cécile haalde een blinkende spuit uit haar schort, maar het was een schaar!

'Nee!' gilde ze in paniek, terwijl ze zich losrukte en met beide armen wild om zich heen sloeg. Maar de dokter slaagde erin

haar arm op haar rug te draaien en trok in één beweging de kleurige sjaal van haar hoofd.

Toen begon Geertje nog harder te schreeuwen, zodat de anderen in de tuin het konden horen.

Zuster Jannie vergat haar eigen verdriet toen ze Geertje als in doodsnood hoorde gillen. Ze rende, gevolgd door Joop naar binnen en midden in de ontmoetingsruimte zag ze zuster Couperus aan Geertje staan trekken, die wild in het gezicht van dokter Sneek krabde, welke op zijn beurt in een stalen greep werd gehouden door meneer Roberts, die het sjaaltje van Geertje in de mond van de dokter propte.

'Ik zie zijn haren', riep Joop opgewonden, maar Jannie zag alleen maar de diepe angst in de ogen van het meisje en wist ineens met zekerheid wat ze doen moest. Ze hadden haar wel ontslagen, maar nog één keer moest ze bewijzen wat ze dit jaar geleerd had.

Ze pakte Joop bij de kin en keek hem diep in de ogen: 'Nu ben jij een hond, Joop, een grote gemene waakhond en je moet meneer Roberts helpen. Die heeft de dokter te pakken en jij moet de zuster pakken als die Geertje wat doet, want jij bent de grote gemene waakhond die Geertje Lieveheertje moet bewaken.'

Joop begreep het meteen en wierp zich luid blaffend boven op de hoofdverpleegster, want die wou Geertje pijn doen en hij was een gemene hond.

Jannie holde ondertussen naar de apotheek, bleef vóór de kast met de zware medicijnen staan, die altijd gesloten was, en sloeg met de hoge hak van een schoen het glas kapot. Ze deed de schoen weer aan en herinnerde zich, dat ze deze schoenen ook had gedragen op de dag van het orgelconcert en dat de jonkheer ze een esthetisch genoegen had genoemd, maar ze had nu geen tijd voor esthetische genoegens. Ze pakte een set spuiten uit een la en tussen de glasscherven in de kast een doos ampullen met het sterkste spul dat in huis was, waarvan ze de naam niet eens wist, ze herkende alleen de kleur van de verpakking. Ze rende terug naar de kapel, waar op een veilige afstand alle anderen

toekeken, hoe Joop luid grommend op de rug van zuster Couperus zat en hoe meneer Roberts met een gezicht, wit van woede, de dokter in bedwang hield, terwijl Geertje nog steeds wild om zich heen sloeg en de dokter probeerde te krabben, die met de kleurige prop in zijn mond niets zeggen kon, alleen maar wat rochelen.

De jonkheer die het tafereel verbouwereerd had gadegeslagen, schoot nu zijn vriend te hulp, terwijl Jannie twee grote spuiten vulde. De eerste plantte ze geroutineerd in de bovenarm van zuster Couperus, die bijna onmiddellijk verslapte en op de grond gleed.

Joop keek zijn zuster trouwhartig aan en Jannie zei glimlachend: 'Brave hond! Ga nu maar terug in je hok.'

En Joop speelde het spelletje mee, kroop op handen en voeten, schor blaffend, naar de oude rolstoel van meneer Wolf en ging er tevreden in zitten. Dat bracht Jannie op een idee, maar eerst moest ze haar werk afmaken. En toen ze, geholpen door de jonkheer, de inhoud van de tweede ampul leegspoot in de arm van dokter Sneek, wist ze dat hiermee haar ontslag ongedaan was gemaakt.

Zodra Geertje zag hoe de krassen op het gezicht van de dokter zich vulden met bloed, stopte ze met krabben en keek hulpeloos naar meneer Roberts.

'Ik wilde alleen maar een vaste plek. Ik kan er echt niks aan doen.'

'Het is nu allemaal voorbij, Geertje. Deze man doet je niets meer.'

En de dokter bleek het met meneer Roberts eens, want even nog draaide hij met zijn ogen voordat hij bewusteloos raakte, waarna Geertje alleen nog maar zijn oogwit zag en de dunne rode adertjes die het een marmeren aanzien gaven.

Toen de geneesheer-directeur slap op de vloer naast zuster Couperus gleed, keek ze dankbaar naar zuster Jannie, die als een oudere zus haar blonde haren streelde en zacht zei: 'Nu mag iedereen zien hoe mooi het is aangegroeid. Je hebt je sjaal helemaal niet meer nodig, je hebt de mooiste krullen van

Zonhoven.'

Geertje lachte nerveus en fluisterde, alsof de bewusteloze man haar nog kon horen: 'Nu heeft de dokter hem nodig om zijn mond te houden, want hij praat altijd zoveel.'

Ze keek meewarig naar de uitgetelde man en vrouw op de stenen vloer van de oude kapel en zei schuldbewust: 'Ik wilde de dokter geen pijn doen, maar hij luisterde niet naar wat ik vroeg, echt niet. Ik wilde alleen maar een vaste plek.'

'Die krijg je,' zei zuster Jannie resoluut, terwijl ze naar Joop keek, want die zat in het idee dat ze net gekregen had, 'maar laat me eerst de rommel opruimen.'

'Ik krijg een vaste plek', zei Geertje, terwijl ze op de anderen toeliep, die nu pas schoorvoetend dichterbij durfden komen.

Zuster Jannie liep met de lege ampullen en spuiten terug naar de apotheek, gevolgd door meneer Roberts, die met de achterdocht van de ware wetenschapper vroeg: 'Wat zat er eigenlijk in die spuiten?'

En Jannie, die altijd voorgaf geen verstand van medicijnen te hebben omdat een verpleeghulp dat niet mag, antwoordde laconiek: 'Oh iets Latijns, maar het helpt!'

Toen ze terugwaren in de ontmoetingsruimte, kwamen meneer Ramakers en Anton Bervoets aanrijden met een brancard van de ziekenafdeling, die ze tot bij de bewusteloze stafleden reden. Die doen mee, dacht Jannie dankbaar, ze hebben het begrepen.

En terwijl ze in het schort van de zuster en in de jas van de dokter naar hun sleutels zocht, zei ze tegen de beide mannen: 'Ze kunnen voorlopig het beste in hun eigen bed.'

Nadat de twee bewusteloze stafleden op de brancard gelegd waren, liep Jannie naar Joop, die nog steeds in de oude rolstoel zat.

Geertje stond bij hem en zei opgewonden: 'Ik krijg een vaste plek.'

'En ik was een gemene hond', zei Joop, 'en ik had de zuster in zijn kont gebeten want dat moet van de zuster.'

Geertje leek hem niet te horen en maakte kleine danspasjes op de plaats, alsof ze niet zojuist nog in hevige paniek en tomeloze angst de dokter in het gezicht had gekrabd. Dat had zuster Imelda gedaan en Geertje kreeg een vaste plek waar iedereen haar kon komen bezoeken, want een vaste plek waar verder niemand komt, is geen fijne plek.

'Als ik een vaste plek heb, kom je dan bij me op bezoek?' vroeg ze Jannie, terwijl ze haar blonde haren schudde en ze toen koket met de handen in haar hals omhoog duwde.

'Meteen!' zei zuster Jannie en ze plantte zacht haar vuist in Joop zijn maag. Dat vond hij lekker, want als zijn zuster dat deed, dan hadden ze samen een geheimpje.

'Kom jij eens uit die rolstoel, grote gemene waakhond! Jij mag helemaal niet in die rolstoel zitten, want die is van Geertje. Dat heb ik net bedacht, dat deze oude rolstoel een hele goede vaste plek is voor Geertje, in elk geval een voorlopige vaste plek.'

Joop begreep het meteen. Meneer Wolf hoefde deze rolstoel niet meer, want die had een nieuwe vaste plek, dus kon Geertje Lieveheertje mooi de oude rolstoel krijgen. Dan had ze ook een vaste plek, waarin hij haar kon rondrijden, want Geertje was zijn meisje.

Daarom kwam hij meteen uit de rolstoel en zei met een dikke grimas op zijn gezicht: 'Geertje zijn stoel!'

Geertje nam giechelend plaats in de oude rolstoel en sloeg haar handen om haar knieën.

'Hij past.'

Zuster Jannie keek er vergenoegd naar en begreep, hoewel ze geen psychiater was en niet geleerd had, dat Geertje alleen maar beter kon worden, als ze dat deel van haar jeugd dat ze had overgeslagen, nu zou kunnen beleven, en dat ze daar nu druk mee bezig was.

'We vragen jonkheer Van Remersdael of hij je rolstoel wil opkalefateren, want die is zo handig. En misschien kan hij wel een spiegel op de leuning monteren, dan kun je altijd zien dat je haar weer is aangegroeid', zei ze opgewekt tegen het meisje dat in haar rolstoel zat te stralen.

‘Ik ga een spiegel’, zei Joop en liep met zijn grote, slome passen de gang op en kwam even later terug met een grote wastafelspiegel uit de toiletruimte.

‘Wat heb je nu gedaan?’ vroeg Jannie verbaasd.

‘Zat al los’, zei Joop met een vette lach en hield Geertje de spiegel vóór als een misdienaar die het missaal voor de priester omhoog houdt. Geertje bekeek zichzelf, haar blonde krullen, haar wangen die hoogrood waren van de opwinding en haar wimpers die nog plakten van de tranen die ze had gehuild toen de dokter haar beetpakte en haar hoofddoek afrukte.

Jannie kwam achter haar staan en zei lachend: ‘Zie je! Dat ben jij, Geertje Evers en niet zuster Imelda van de Verschijning des Heren.’

‘Hij heet Geertje Lieveheertje’, verbeterde Joop en toen mocht hij Geertje in haar vaste plek rondrijden, nadat hij eerst nog zichzelf in de spiegel had mogen bekijken, voordat zuster Jannie die afnam en op een tafel legde. Geertje genoot. In deze vaste plek kon je je verplaatsen naar elke andere plek die je fijn vond. En Joop begreep het, want hij reed haar kriskras tussen stoelen en tafels door en liet haar alle hoeken van de ruimte zien, tot hij bijna tegen meneer Roberts opbotste, die met Anton Bervoets en meneer Ramakers van de gang kwam.

‘Dit is mijn vaste plek’, zei Geertje.

‘Ik zie het’, zei meneer Roberts en haalde de kleurige hoofddoek helemaal verfrommeld uit zijn zak.

‘Wat moet ik hiermee?’ vroeg hij half aan zuster Jannie, half aan Geertje zelf.

En Jannie zei praktisch: ‘Geef maar aan mij, die gaat in de was.’

‘Oh die heb ik niet meer nodig’, zei Geertje monter, terwijl Joop haar weer verder reed.

‘Jij moet bloemen’, zei hij vochtig en zijn woorden regenden op Geertjes blonde haar. Lachend keek ze naar hem om.

‘Waarom?’

‘Want jij bent beter en dan krijg je bloemen van als je ziek bent.’

‘Ik zie geen bloemen’, deed Geertje plagerig.

‘In de kastanje zijn bloemen. Honderdduizendmiljoen!’

En met een vaart reed hij Geertje naar buiten, de tuin in, weldra gevolgd door alle anderen, behalve zuster Jannie en meneer Roberts. Als laatsten gingen Anton Bervoets en meneer Wolf in zijn nieuwe rolstoel, die mopperde dat Joop was aangewezen om hem te rijden, maar dat de jeugd van tegenwoordig liever met kokette dames op stap ging.

‘We hebben beiden op het bed van de dokter gedeponeerd,’ zei meneer Roberts lijzig, ‘en het komt me voor dat zuster Couperus dat mogelijk diep in haar hart al jaren wenst, fan en idool tezamen in één bed, hoewel mijn fantasie tekort schiet me zoiets in detail voor te stellen.’

Bewonderend keek Jannie naar haar geleerde vriend, die zo onverschrokken de consequenties uit het gebeurde wist te trekken, want ze kon niet vermoeden, dat hij die kracht juist ontleende aan het feit dat zíj zo flink geweest was en aan de verwachting dat ze hem van nu af in alles zou steunen. En toen pas, terwijl ze naar hem opkeek, drong in volle ernst tot haar door wat ze gedaan hadden en wat nog moest gebeuren. Broeder Rob had zijn vrije dag en zou pas laat in de avond thuiskomen.

‘Ik stel voor’, zei meneer Roberts, die blijkbaar haar gedachten raadde, ‘dat u vanavond in de apotheek met de spuit in de aanslag zult wachten op de thuiskomst van broeder Robert de Rosse. Als deze onverlaat huiswaarts keert en licht in de oude sacristie ziet branden, zal hij ongetwijfeld daar naar binnen gaan om te zien of zuster Couperus nog aan het werk is, dan wel of een patiënt de euvele moed heeft medicijnen te willen ontvreemden. U hoeft dan slechts met de gevulde spuit op de rug met enige dramatiek te vertellen dat er iets vreselijks gebeurd is en op het door u zelf gebroken venster in de medicijnkast te wijzen. Daarna moet het kinderspel voor u zijn de man eenzelfde spuit toe te dienen als waarmee u de dokter en de hoofdzuster hebt weten te kalmeren.’

‘Ik zou hem het liefst in zijn kont spuiten’, zei Jannie grim-

mig, want alleen al de gedachte dat ze zich op deze bruut zou kunnen wreken namens alle patiënten, riep het slechtste in haar wakker.

'Heeft u die twee wel goed opgesloten?' vroeg ze bezorgd, toen meneer Roberts aanstalten maakte om de anderen in de tuin gezelschap te gaan houden. Hij diepte een sleutel op uit zijn zak.

'Hier heeft u de sleutel van zijn kamer en ik verzeker u dat de deur goed afgesloten is.'

Toen greep hij nogmaals in zijn zak en toonde haar het verpleegstersinsigne dat zuster Couperus altijd trots op haar schort droeg.

'Dit heeft die arme vrouw niet meer nodig. Sta me toe, dat ik het u opspeld, ten teken dat u onze nieuwe hoofdverpleegster bent.'

Jannie liet hem begaan, terwijl hij het insigne op haar kleurige zomerjurk spelde en begon even te grienen toen hij zei: 'U werd vandaag ontslagen als verpleeghulp. Laat mij u herbenoemen als hoofd der verpleging, iets wat ik immers maanden geleden schertsenderwijze, doch met vooruitziende blik, begrijp ik nu, al heb gedaan.'

Jannie veegde een traan weg en wilde hem bedanken, maar hij draaide zich om en liep met grote passen weg, terwijl hij bijna toonloos zei: 'Nu ben ik moe!'

Jannie keek hem na en pakte toen de spiegel om die weer op de plaats te bevestigen waar Joop hem vandaan had gehaald. Terug in de hal, keek ze naar buiten en zag alle patiënten opgewonden met elkaar praten onder de kastanjeboom. En Geertje in haar vaste plek was het stralende middelpunt.

'Het heeft zo moeten zijn', zei ze tegen zichzelf en liep naar de apotheek om op broeder Rob te wachten, hoewel het nog uren kon duren, voordat die thuiskwam, maar ze wilde nu alleen zijn.

En toen ze laat in de avond eindelijk op haar kamer kwam, nadat ze met broeder Rob volgens afspraak had afgerekend en de deur van de oude sacristie achter zich had gesloten, vroeg ze zich alleen maar vermoeid af, hoe het morgen verder moest. Ze moesten broeder Rob van de apotheek naar elders verhuizen en

waar dat was, hing weer af van wat ze met de drie stafleden zouden doen. Ze moesten de patiënten die op hun kamer waren toen het gebeurde, op de hoogte stellen, of misschien juist niet. En ze moesten het eens worden over wie de leiding in de kliniek zou overnemen. Meneer Roberts zou een uitstekende geneesheer-directeur zijn, de jonkheer had eenzelfde postuur als broeder Rob en zijzelf moest zuster Couperus opvolgen, want ze had al haar speld. Maar hoe moest het met het keukenpersoneel en de broeders van het bestuur en de leveranciers? En hoelang kon je mensen in coma houden? Ze kwam er niet uit en al die vragen draaiden haar zo dol, dat ze eindelijk doodmoe in slaap viel en de volgende morgen niet meer wist of alles echt was gebeurd of dat ze het alleen maar had gedroomd.

De bollen waarvoor we de Heer moeten danken

De medicijnenvijver

Het was geen droom geweest. Zuster Jannie keek slaperig haar kamer rond en langzaam drongen de gebeurtenissen van de vorige dag tot haar door. Toen ze opstond en naar het raam liep, zag ze Joop onder de kastanjeboom staan kijken naar de vele kaarsen die de lage morgenzon voor hem had aangestoken. Op de bank bij de vijver zat meneer Ramakers in zijn lange regenjas en meneer Roberts liep vóór hem op en neer, precies zoals ze hen gezien had op de eerste morgen dat ze in deze kamer wakker werd, een eeuwigheid geleden. Ze zwaaide even naar de drie beneden in de tuin, maar ze merkten nu niet dat ze daar stond, in haar onderjurk, zoals een jaar geleden. Meneer Roberts brevierde driftig verder, zonder brevier, en Joop kon nu niet voor haar als een kermisbeer dansen, want hij telde voor Geertje de kaarsen in de boom. Honderdmiljoenduizend! Ze had niet gedroomd. Dat jaar hier in Zonhoven was echt geweest en de gebeurtenissen van gisteren ook. Toen had ze zich moeten haasten om zuster Couperus niet tegen zich in het harnas te jagen, nu moest ze zich haasten om diezelfde zuster te vervangen.

Ze liep van het raam weg naar de wastafel en terwijl ze zich stond te wassen, zei ze tegen haar spiegelbeeld: ‘Nu kun je hier nooit meer weg, Jannie.’

Wat ze de dag tevoren gedaan had om Geertje te helpen maar ook uit boosheid over haar ontslag, veroordeelde haar voorgoed tot Zonhoven. Ze had raar genoeg geen schuldgevoelens over wat er gebeurd was. Elke notie van moraliteit leek uit haar geest gebannen, alsof ze die spuiten bij zichzelf had gezet.

En terwijl ze met oogschaduw haar ogen opmaakte, wat ze al maanden niet meer gedaan had, herinnerde ze zich ineens haarscherp wat meneer Roberts haar eens gezegd had toen ze hem zei zich schuldig te voelen, omdat ze niets meer voor haar

broers kon doen en dat ze alleen maar vol haat aan haar vader en moeder kon terugdenken: ‘De moraal is een uitvinding van kortzichtige lieden die zich niet de moeite nemen het gedrag der mensen te doorgronden, door hen er zelf aansprakelijk voor te stellen, maar wat mensen doen, is altijd bepaald door wat anderen hun aandoen. En soms kan het gewenst zijn afspraken te maken om dat gedrag te reguleren. Maar noem dat geheel van afspraken niet moraal. Er bestaat immers geen groter kwelgeest dan de moraal!’

Hij had kwaad aan zijn knokkels getrokken, terwijl hij haar met een vreemde blik in zijn ogen nauwkeurig opnam.

Toen had hij er glimlachend aan toegevoegd: ‘Na al wat u in uw jeugd door toedoen van anderen is overkomen en na wat mijn kwaal me in het leven heeft onthouden, ware het wellicht goed, dat we tot andere afspraken kwamen over hoe ons te gedragen en hoe het gedrag van anderen te weren. Misschien zou u een vagina dentata kunnen overwegen’, had hij spottend gezegd.

‘Of een derde borst die vitriool spuit zeker! U bent een fantast!’ had ze lachend gereageerd. En terwijl Jannie naar zichzelf in de spiegel keek, besefte ze dat ze zijn woorden nu pas goed begreep.

Alles in haar leven tot nu toe was met haar gebeurd om haar aan Zonhoven te binden en dat was niet haar schuld, het overkwam haar slechts. Ze kon hier nooit meer weg.

Op haar verjaardag, niet lang na de komst van Anton Bervoets, had meneer Roberts in de oude kapel een toespraak gehouden, die overigens door de gretigheid van Joop drastisch was ingekort: ‘Ik meen namens een ieder te mogen spreken, wanneer ik hier stel, dat u, lieve zuster Jannie, in luttele maanden ons hart gestolen heeft en voor ons het gezicht van Zonhoven bent. Weliswaar wordt deze kliniek geleid door lieden die we allen als zodanig kennen, maar ze wordt door u gedragen.’

‘Ik heb gezegd!’ had Joop, die dat altijd het mooiste vond aan een toespraak, gretig geroepen.

Toen was dokter Sneek binnengekomen en had nors gevraagd

wat er aan de hand was.

'We vieren de verjaardag van zuster Van Poelgeest', had de jonkheer gezegd, terwijl hij de dokter een stoel aanbood, waar deze wat onwillig op plaatsnam, juist op het moment dat Odile binnenkwam met een grote schaal bossche bollen van bakker De Heer, want die waren het lekkerste.

Joop had er meteen een te pakken en zijn mond zat al onder de slagroom, toen dokter Sneek, ongewoon vriendelijk voor zijn doen, had gezegd: 'Zou je niet op je beurt wachten, jonge vriend!'

En Joop, die anders altijd onmiddellijk wegkroop als de dokter in de buurt was, had dapper gezegd: 'Ik was de beurt want ik had gezegd van ik had gezegd.'

Dokter Sneek snapte er niets van en negeerde hem verder, omdat hij zich afvroeg hoe de verpleeghulp met haar verjaardag te zullen feliciteren. Hij had de door Joop ingekorte toespraak niet gehoord en besloot daarom haar, als baas, toe te spreken, maar niemand hoorde wat hij zei, omdat Odile druk bezig was de gebakjes uit te delen.

Daarom hield hij na een paar zinnen maar op en in de stilte die daarna viel, klonk enkel de stem van Joop, onduidelijk door zijn volle mond: 'Ik heb gezegd!'

Dokter Sneek had Jannie een slappe hand gegeven en was, onhandig om zich heen kijkend, weer gaan zitten. Die man kan gewoon niet gewoon doen, had Jannie gedacht en was Odile gaan helpen met het inschenken van verse koffie en hete chocola.

'Verse koffie, geen instantrommel,' zei ze tegen de jonkheer, 'die heb ik speciaal voor u besteld, omdat ik jarig ben en dan dient mijn redder in de nood van een sterke kop koffie te kunnen genieten.'

Ze spraken zelden met elkaar over dat voorval uit haar verleden, omdat hij bijna altijd nogal kopschuw reageerde, vooral als ze zijn rol erin benadrukte: 'Houdt u alstublieft op met die baarlijke nonsens! Wanneer ik toen niet te hulp geschoten was, had u van kwaadheid waarschijnlijk die man met een schaar of

een vleesmes ontmand. Ik heb hém gered, niet ú.'

En de laatste keer had hij eraan toegevoegd: 'Ik ken immers de buitengewone kracht waarmee u balorige patiënten uw wil oplegt en waarmee u onwillige rolstoelen doet rollen!'

Ze had gelachen. Ze kende inderdaad haar eigen kracht niet altijd. Maar dat voorval in de supermarkt was jaren geleden, toen ze nog bang was als er een man naar haar keek. Toen was ze een angstig kind, verlegen met haar twee borsten, nu zag ze in de spiegel een volwassen vrouw die zich niet zou generen, wanneer ze er drie had.

Snel kleedde hoofdzuster Jannie zich aan en liep naar beneden. In de gang werd ze staande gehouden door een paar nerveuze patiënten, die zeiden dat ze nog geen medicijn hadden gehad en haar vroegen of zuster Couperus nog ziek was. Ze wist hen gerust te stellen door te zeggen dat er vanaf vandaag een andere regeling kwam en dat ze daarvan gauw zouden horen. Ze liep verder en toen ze langs de keuken kwam, bedacht ze met schrik, dat de kokkin, die zichzelf graag het hoofd van de huishouding noemde, nog niet op de hoogte was. De vrouw woonde in de stad en kwam elke morgen in een kleine auto naar haar werk, zorgvuldig opgemaakt, alsof de keuken van Zonhoven een parfumerie was. Daarom noemde iedereen haar mevrouw Dame. Haar echte naam kende ze niet eens. Hoe moest ze dat mens nu duidelijk maken wat er de vorige avond gebeurd was? Over Odile maakte ze zich niet bezorgd. Die zou opgetogen zijn, als ze het hoorde en het spelletje meteen meespelen, maar mevrouw Dame was een vormelijke vrouw, zó vergroeid met haar werk in de kliniek dat ze zich geen ander dan dokter Sneek als hoofd van de kliniek zou kunnen voorstellen.

Even maar aarzelde Jannie, met haar hand op de knop van de keukendeur, toen ging ze resoluut naar binnen waar ze alleen Odile aantrof, die onbewogen haar verhaal aanhoorde en laconiek reageerde: 'Het zou tijd worden!'

En toen Jannie zei, dat ze nauwelijks nog de consequenties zouden kunnen overzien, antwoordde de keukenhulp opge-

wekt: ‘Oh maar we kunnen het gerust aan meneer Roberts en jou overlaten, het lijkt me trouwens hartstikke spannend.’

Dat gaf haar weer moed en ze was helemaal opgelucht, toen Odile vertelde dat mevrouw Dame helemaal niet meer kwam, omdat ze gisteren op staande voet ontslag genomen had, nadat ze de bons had gekregen van dokter Sneek op wie ze al jaren verliefd was. Waarom dacht Jannie anders dat ze er, als ze niet zogenaamd ziek was, altijd bijliep als een kerstboom en steeds om hem heen draaide, maar dat had zuster Jannie natuurlijk nooit gemerkt, want zuster Jannie lette alleen op de patiënten en niet op dat tuig. Dat mens was gewoon helemaal weg van die witte jas, alleen omdat hij een dokter en de baas was en omdat ze het te hoog in haar beschilderde bol had. Vandaag kwam er al iemand solliciteren, wat niet eens nodig was, want zíj kon het best alleen af; dat mens liet haar toch al bijna alles opknappen, omdat ze haar gemanicuurde nageltjes niet wilde breken op een pan die geschuurd moest worden en Joop hielp toch!

Jannie had met stijgende verbazing geluisterd. Ze had inderdaad nooit wat gemerkt van die twee en begreep nu dat de kwaadheid van dokter Sneek de vorige dag niet enkel haar brutale gedrag gegolden had, maar ook het gevolg moest zijn geweest van het vertrek van mevrouw Dame.

‘Komt toch zeker goed uit!’ beëindigde Odile haar verhaal. ‘Maar nu moet ik aan de slag, want er heeft nog geen mens ontbeten en ik zet vanaf vandaag ook sterkere thee en verse koffie, want die troep van dat mens leek meer op een vies drankje.’

Jannie liep opgelucht de keuken uit om meneer Roberts te zoeken, want er was nu geen tijd om langer te brevieren, maar hij kwam haar buiten al tegemoet.

‘Waarom loopt u nu buiten te niksen? Er is nu toch van alles te doen!’ zei ze bestraffend, maar hij ontwapende haar zoals altijd met zijn statige manier van spreken.

‘Voordat mensen belangrijke dingen moeten doen, dienen ze daarover goed na te denken. Welnu, dat heb ik zoëven in aanwezigheid van mijn vriend Servaas Ramakers, wiens grillige

kijk op de dingen altijd zo inspirerend op me werkt, gedaan. Als resultaat van dat denkwerk wil ik u voorstellen allereerst onze nieuwe patiënten op te zoeken en hen zo nodig voor een volgende periode te kalmeren. Wanneer u vervolgens juffrouw Odile op de hoogte wilt stellen, die immers door het plotselinge vertrek van mevrouw Dame er alleen voorstaat...'

'U wist het dus?' onderbrak ze hem stomverbaasd.

'Wij wisten het allen, maar vergaten het u te vertellen door alle commotie gisteren. Misschien is het zo wel het beste. De arme vrouw moest wel volkomen verblind zijn haar genegenheid te willen schenken aan iemand wiens gevoelsleven zo slecht ontwikkeld is. Maar laat me u ook vertellen wat ik zelf van zins was allereerst te doen. Het is mijn voornemen de patiënten na het ontbijt bijeen te roepen in de oude kapel om hun de nieuwe situatie uit te leggen, want niet ieder die gisteren getuige was van wat ik onze coup zou willen noemen, heeft de draagwijdte ervan begrepen en er bevonden zich bovendien op dat moment ook lieden op hun kamer of elders. Ik stel me voor, dat u als nieuw hoofd der verpleging, het beëindigen of tot de juiste proporties terugbrengen van de medicatie ter sprake brengt, want dat lijkt me één van de logische consequenties van ons optreden gisteren. Eveneens wilde ik voorstellen vandaag een bescheiden feest te organiseren om een en ander te vieren, want hoewel ons gedrag gisteren impulsief was en we ons de gevolgen ervan nauwelijks realiseerden, meen ik toch dat er reden tot vreugde is. Ik veronderstel verder, dat meneer Ramakers, die zoals u wellicht weet, in een vorig bestaan boekhouder geweest is, van nu af de administratie en de financiën zal verzorgen en zal toezien op de inkomsten en uitgaven welke in een kliniek gebruikelijk zijn en dat jonkheer Van Remersdael de taak van broeder Rob zal overnemen; dat u de apotheek onder uw hoede neemt en dat we ons nog zullen beraden over hoe in de nieuwe constellatie het bestuur en met name broeder Martinus Talman te benaderen.'

Zuster Jannie wist niet wat ze hoorde! Meneer Roberts had vrijwel alles doordacht in de korte tijd dat hij in de tuin had

gewandeld, of hij was de hele nacht opgebleven om zijn plan de campagne op te stellen. Odile had gelijk. Ze konden het gerust aan hem overlaten, het denkwerk dan, want het doewerk zou wel van haar moeten komen. Meneer Roberts was evenwel nog niet uitgedacht. In verband met de vraag hoe straks het bestuur te misleiden, want het was duidelijk dat hun dat te doen stond, was zijn voorstel een atelier in te richten waar onder leiding van zijn vriend Van Remersdael, die immers toneelkapper en grimeur geweest was, zou worden getracht maskers van de drie door hen uitgeschakelde stafleden te maken. De jonkheer was een ware artiest, dat zou warempel wel lukken. Restte nog het getrouw nabootsen der stemmen, zeker die van de dokter, maar er waren ongetwijfeld bandopnamen van consultaties.

Meneer Roberts zweeg en keek haar nadenkend aan. En na een lange pauze zei hij zacht: ‘Wat dunkt u, lieve zuster, zouden we erin slagen de leiding van deze kliniek op ons te nemen? Wat u betreft koester ik geen twijfel, maar ík ben slechts een verwarde persoonlijkheid, wiens evenwicht enkel bestaat uit lithiumcarbonaat.’

‘Dat rijmt’, zei Jannie monter en ze legde haar hand op zijn arm, ‘en ik vertrouw ook op u. Vriendschap werkt beter dan pillen. Maar nu moet ik naar mijn drie nieuwe patiënten. Odile weet alles al en doet mee.’

‘Fijn’, zei meneer Roberts tevreden en terwijl ze op weg was naar de apotheek, realiseerde ze zich, dat dit de kortste zin was die ze hem ooit had horen zeggen. Het gebeuren van de vorige dag had hem kennelijk goed gedaan. En het zou iedereen goed doen, nam ze zich voor, toen ze via de oude kapel waar Geertje met gesloten ogen in haar vaste plek zat te neuriën, de kleine ruimte waar broeder Rob nog als een zak aardappelen bewusteloos op de grond lag, binnen ging. Ze draaide met haar voet de logge gestalte die op de zij lag, op de rug en zag dat de ogen diep in de kassen waren weggedraaid. Die had nog zijn vrije dag! Toch spoot ze hem even later zorgvuldig, zoals ze het hem zelf altijd gretig had zien doen, een nieuwe portie in zijn arm, want ze wilde er zeker van zijn dat hij haar vandaag niet in de weg zou lopen.

Toen ze de lege spuit in de daarvoor bestemde afvalbak deed, zag ze in dat deel van de medicijnkast waarvan ze wél de sleutel had, naast de potjes, flesjes en doosjes, de buisjes met kleurige snoepjes die ze voor Joop gekocht had, omdat hij altijd om pillen zeurde. En ineens wist ze wat ze zouden moeten doen. Ze moesten al die rommel vernietigen en de patiënten alleen nog maar van die gekleurde gesuikerde chocolaatjes geven, voor elke kwaal een aparte kleur. Dan zouden al die apathische, angstige of nerveuze mensen weer zichzelf worden, misschien vreselijk lastig en onaangepast, maar wél zichzelf. Bovendien waren snoepjes stukken goedkoper en zouden ze het geld dat ze ermee bespaarden, kunnen besteden aan fijne en leuke dingen. Als ze de medicatie zorgvuldig afbouwde, moest dat lukken. Dit werd een ontwenningskliniek!

Broeder Rob lag nog steeds op de grond, zijn armen nu slap langs zijn grote lijf en zijn mond half open. Ze pakte het buisje met snoepjes en legde een glanzend rode op zijn bleke, gezwollen tong.

‘Hoe gaat het broeder Rob, al wat rustiger?’

Ze gaf hem een wraakzuchtige schop in zijn zij en even meende ze dat de pupillen van zijn ogen in haar richting draaiden. Straks moest ze hulp gaan vragen om hem naar zijn kamer of naar elders te verhuizen. Hij moest in elk geval zo gauw mogelijk hier weg. Toen pakte ze ampullen en spuiten voor dokter Sneek en zuster Couperus en terwijl ze met het spul in haar handen stond, vroeg ze zich af hoelang ze de drie slapende zou kunnen houden. Ze sloot de deur naar de kapel zorgvuldig achter zich en zag dat Geertje in de oude rolstoel, moeizaam door de stroeve wielen, in haar richting reed.

‘Als meneer Van Remersdael de spiegel op mijn rolstoel gemonteerd heeft, kom je er dan ook eens mee rijden?’ vroeg het meisje lachend.

‘Goed,’ zei Jannie, ‘en dan kijk ik in de spiegel of ik zuster Imelda nog zie.’

‘Die komt niet meer, want jij hebt haar toch een spuitje gegeven’, zei Geertje, terwijl ze haar ogen weer sloot en tevreden

begon te neuriën. Jannie bleef even staan en haastte zich toen naar de bovenverdieping waar de kamers van de dokter en de hoofdverpleegster waren. Toen ze voor de deur van de eerste stond en met de sleutel in haar hand, even aarzelde om naar binnen te gaan, stond ineens de zwijgende Anton Bervoets naast haar. Ze had hem in de maanden sinds zijn komst zo goed leren kennen dat ze aan zijn ogen zag, dat hij haar aarzeling begreep en haar wilde steunen. Hij pakte de sleutel, opende rustig de deur van de dokter zijn kamer en ging haar vóór naar binnen. Nooit eerder was Jannie hier binnen geweest. Ze bevonden zich nu in een studeerkamer vol boeken en een groot pompeus bureau. Door een open deur keek ze in een slaapkamer, waar dokter Sneek doodstil naast zuster Couperus op zijn bed lag, met wijd open ogen die door het plafond heen staarden. De zuster lag half tegen haar chef aan, met de handen vroom gevouwen over haar borst, alsof ze al lag opgebaard. Het waren enge, bijna doorzichtige handen zag ze, toen ze dichterbij kwam en de lichtgrijze uitdrukkingsloze ogen, waar Jannie altijd akelig van werd, waren gedraaid zoals bij broeder Rob beneden in de apotheek, zodat ze alleen maar het oogwit zag. Jannie vulde de spuiten en terwijl ze het spul langzaam in hun lichaam spoot, verbaasde ze zich over zichzelf, dat ze het al minder akelig vond dan de avond te voren en dat het haar zo goed afging, terwijl ze het zelf nooit eerder had gedaan, alleen maar had zien doen.

‘Waar moeten we nu met ze naartoe,’ vroeg ze meer aan zichzelf dan aan de zwijgende meneer Bervoets, ‘ze zullen toch aan een catheter moeten.’

Anton Bervoets wees met zijn vinger naar de vloer.

‘Wat bedoelt u’, vroeg ze, maar hij had zijn magic window niet om. Toen liep hij terug naar de studeerkamer en pakte van het grote bureau een dure vulpen waarmee hij met enige moeite in grote letters op het spierwitte schort van de zuster schreef: de kelder. En Jannie begreep het meteen. De kelders die vroeger gebruikt werden voor de opslag van brandstof, maar gedeeltelijk ook als hobbyruimte dienden voor de leerling-broeders die in Zonhoven werden opgeleid voor de missie, was zeer geschikt

om de drie nieuwe patiënten onder te brengen. Er waren voldoende lichtaansluitingen om de ruimte geschikt te maken voor catheters en andere apparatuur.

'U bent een genie', zei ze opgewekt. Anton Bervoets glimlachte alleen maar en nam toen in één vloeiende beweging de witte gedaante van zuster Couperus over zijn schouder en droeg haar via de achtertrap, waar nooit patiënten kwamen, naar de kelders. Jannie kwam, toch wat zenuwachtig, achter hem aan.

'Maar we moeten dan ook bedden in de kelder hebben en kastjes en zo.'

En hij knikte met een gezicht van: komt in orde, en stak zijn hand uit. Hij wilde natuurlijk de sleutel van de apotheek om na de dokter en zuster Couperus ook broeder Rob te kunnen verhuizen. Ze gaf hem al haar sleutels en nog vóór het ontbijt had hij met behulp van meneer Ramakers, die de avond tevoren ook al had geholpen, de klus geklaard en kreeg ze de sleutels terug. De drie verslagenen lagen nu collegiaal naast elkaar in de oude hobbyruimte in niet meer gebruikte ijzeren bedden en gesnoerd in zeer deskundig aangebrachte dwanglakens, want Servaas Ramakers wist uit ervaring zeer goed hoe dat moest.

Toen Jannie na de nieuwe ziekenzaal te hebben afgesloten, via de stoffige, krakende keldertrap naar boven ging, passeerde ze het raampje dat niet meer goed sloot en altijd open stond. Glimlachend dacht ze terug aan die avond vlak na haar komst, toen meneer Roberts haar dat geheim had verklapt.

Boven aan de trap hoorde ze al vrolijk geroezemoes in de eetzaal, waar ze even later hoffelijk door meneer Roberts werd verwelkomd: 'Laat me u allereerst een sterke kop thee aanbieden. Odile heeft ons meegedeeld, dat ze voortaan alleen nog maar geurige thee en sterke koffie zal schenken, opdat we welgemoed de nieuwe dag kunnen beginnen.'

Jannie moest lachen bij de gedachte dat de keukenhulp het zo gezegd zou hebben. Dat paste meer bij mevrouw Dame, die altijd praatte als een slecht geschreven boek.

'Komt u rustig bij ons zitten,' zei meneer Roberts en stelde

schertsend de mensen aan zijn tafel voor, ‘dit is jonker Toussaint van Remersdael, de nieuwe verpleger en creatief therapeut. Deze charmante jongedame is mejuffrouw Geertje Evers, onze nieuwe sociaal werkster. De bedaagde heer in de glanzend nieuwe rolstoel is de heer Simon Wolf, medisch fotograaf en de heer op de hoek is Servaas Ramakers, onze administrateur.’

Meneer Wolf, die natuurlijk nu pas van zijn benoeming hoorde, vroeg mopperend aan Geertje: ‘Wat ben ik, ik versta het niet!’

En Geertje, die absoluut niet wist wat een medisch fotograaf was, zei glunderend: ‘U bent de fotograaf.’

En meneer Wolf knoterde ontevreden: ‘Dat wist ik allang!’

‘En dit mijne dame en mijne heren,’ ging meneer Roberts verder, ‘is onze nieuwe hoofdverpleegster, zuster Jannie van Poelgeest.’

‘Doe niet zo gek,’ zei Jannie, een beetje nerveus, want er moest nog zoveel gebeuren, ‘u denkt dat het allemaal een spelletje is, geloof ik’, en even was ze bang dat ze de zaak te zeer onderschat had en realiseerde ze zich, dat deze mensen allemaal psychiatrisch patiënt waren en dat ze zelf te weinig onderlegd was om te beoordelen, wanneer hun gedrag aanleiding gaf om bezorgd te zijn. Maar ze verwierp die gedachte meteen. Wantrouwen was nu niet eerlijk. Ze had tot nu toe altijd geloofd, dat ze het beste haar werk kon doen, als ze de patiënten vertrouwde. Dat moest ze nu ook doen.

Ze kreeg niet de kans om verder te piekeren, want Odile kwam met een grote schaal heerlijk belegde boterhammen in haar richting en vroeg plagerig: ‘En wat wil hoofdzuster Van Poelgeest vandaag op haar brood?’

Toen draaide ze als een ballerina rond: ‘Hoe vind je mijn jurk? Van Geertje geleend. Omdat het feest is vandaag. Ik heb al gebak besteld.’

Het duizelde Jannie ineens. Iedereen was blijkbaar in feeststemming en zij maakte zich zorgen om alles. Het ging haar te snel, maar meneer Roberts begreep haar verwarring, liet haar eerst naast hem plaatsnemen en zei voor zijn doen heel kalm,

dat ze erop moest vertrouwen dat alles goed zou gaan en dat zij allen de verantwoordelijkheid deelden voor wat er gebeurd was en nog moest gebeuren.

'U heeft gelijk', lachte ze en liet zich een kop thee inschenken.

Joop duwde een dikke boterham met heel veel worst onder haar neus.

'Die heb ik voor mijn zuster gemaakt. Mocht van Odile toen hij de jurk paste en ik ging ook mijn feestpak zoeken.'

Ze keek van Odile, die trui en broek van vanmorgen vroeg verwisseld had voor een fleurig gebloemde jurk die haar van boven veel te wijd was, naar Joop die over zijn pak van gordijnstof heen een roze peignoir had aangetrokken, en ze begreep dat die jurk en die peignoir vandaag voor hen even belangrijk waren als haar bezorgdheid om wat er verder moest gebeuren met die drie spoken in de kelder.

Op dat moment stond meneer Ramakers op, knikte naar Anton Bervoets en zei schuldbewust, alsof hem zojuist een verwijt was gemaakt: 'U moet ons niet kwalijk nemen, maar het was een niet gering karwei, dat we overigens met genoegen hebben opgeknapt, de heer Bervoets en ik.'

Meneer Roberts keek eerst hem en toen Jannie niet begrijpend aan, waarop ze hem vertelde dat de drie stafleden op voorstel van meneer Bervoets nu lagen vastgebonden op oude bedden in de kelder en dat ze, zolang er geen beslissing was genomen over hoe het verder moest, wel voor hen zou zorgen.

Meneer Roberts knikte voldaan, alsof het idee van hemzelf afkomstig was en tikte toen langdurig met een lepel tegen zijn lege kop om de aandacht te vragen: 'Zoudt u zich, als u ontbeten hebt, allen naar de ontmoetingsruimte willen begeven, alwaar enkele belangrijke mededelingen zullen volgen? Dank u wel.'

Bijna iedereen stond meteen braaf op en verliet de eetzaal. Mevrouw Schulte kreeg ruzie met haar looprek dat haar de verkeerde kant op stuurde, maar Odile hielp haar naar de goede deur.

Ook meneer Roberts stond op: 'Ik denk dat ik eerst even de

agenda's van zuster Couperus en dokter Sneek zal raadplegen, zodat we weten welke afspraken we eventueel van hen kunnen overnemen en welke we moeten annuleren. Vanmiddag komt er overigens een sollicitante naar de betrekking van mevrouw Dame. Ik stel voor, dat u en ik dat samen afhandelen.'

Jannie wilde hem nog vragen of het niet verstandiger was die afspraak af te zeggen, maar hij was al door de deur verdwenen. Alleen meneer Wolf was in de eetzaal achtergebleven, hevig rukkend aan zijn nieuwe rolstoel, die vóór- noch achteruit ging, omdat hij nog op de rem stond.

'Wacht,' zei Jannie, 'ik help u!' en ze reed hem naar de oude kapel waar de meeste patiënten al opgewonden zaten te praten, meer met zichzelf dan met elkaar. In de hoek bij de tweede kruiswegstatie zat Geertje, vrolijk naar hen wuivend, in de oude rolstoel.

'Gaat u maar naast Geertje zitten', zei Jannie tegen meneer Wolf, terwijl ze zijn rolstoel naast de hare zette.

'Dag meneer Wolf,' zei Geertje opgewekt, 'komt u mij opzoeken?'

'Ik moet u ernstig waarschuwen', zei meneer Wolf, terwijl hij vertrouwelijk een hand op haar arm legde, 'dat de rolstoel waarin u zit, zeer balorig kan zijn. En verder wil ik u graag zeggen, dat u zonder sjaal en met die glanzende krullen zeer fotogeniek bent. Ik weet alleen nog niet of ik u in zwart-wit op de gevoelige plaat zal vastleggen of in kleur, gesteld dat u ermee akkoord bent dit te laten doen door een oude man zodanig hulpbehoevend dat hij is overgeleverd aan de nukken van een vrouw als de zuster hier.'

Jannie lachte: 'Daar meent hij niets van hoor Geertje. Hij vindt het zalig om door een vrouw te worden verzorgd.'

Meneer Wolf wilde verontwaardigd overeind komen, maar miste de kracht, zodat hij hulpeloos terugviel in de kussens.

'Ik verzeker u dat mijn fysieke toestand en het afnemen van zekere vermogens me natuurlijk deprimeren, maar dat staat volstrekt los van mijn voornemen van juffrouw Geertje een fotoserie te maken. Ik ben een artiest, zuster, en geen maniak of

voyeur!'

Geertje, die niet wist dat Jannie hem juist plaagde om zijn gevoel van eigenwaarde op te peppen, zei lief tegen de oude man: 'Laat de zuster maar kletsen hoor, meneer Wolf! Zusters hebben toch alleen maar verstand van pillen en niet van fotograferen, zoals u.'

De oude man deed zijn ondergebit, dat als hij zich opwond altijd uit zijn mond glipte, terug en zei gevleid: 'Ik bemerk dat u en ik elkaar goed begrijpen. En uw type beantwoordt trouwens meer aan mijn esthetische wensen dan dat van zuster Jannie, dat ik liever als Bourgondisch zou karakteriseren, als dat niet een culinaire term zou zijn. Maar laat me u ten slotte een goede raad geven: verzoekt u de leiding van deze kliniek om een andere rolstoel; die waarin u nu zit, is zeer weerbarstig, dat weet ik.'

Jannie, die vertederd naar hem stond te luisteren, was blij dat hij zo goedgehumeurd met Geertje praatte. En het viel haar niet voor het eerst op, dat juist zulke stille patiënten als de jonkheer, meneer Wolf en Servaas Ramakers, die door hun vriendschap met meneer Roberts weer aan het praten waren geslagen, dat deden op de archaïsche wijze van de vroegere leraar. Alsof hij hun opnieuw had leren spreken. Ze moest eens iemand vragen hoe dat kon. Dan moest meneer Bervoets ook maar op bijles bij meneer Roberts. In elk geval was de oude heer Wolf nu zeer opgewekt, al praatte hij nog zo statig. Als wat er gisteren gebeurd was, alle patiënten zo zou opbeuren, hoefden meneer Roberts en zij geen spijt te hebben. Ze verliet de twee wonderlijke rolstoelpatiënten en ging de apotheek binnen waar broeder Rob die nacht, zonder het zelf te weten geslapen had. Nu moest ze de nieuwe medicatie samenstellen. In een la vond ze nog drie kartonnen buisjes met gesuikerde chocolaatjes. Dat was voor vandaag genoeg. Ze pakte zoveel pillenbekertjes als er patiënten waren, plus één voor Joop en vulde ze willekeurig met de glanzende kleurige snoepjes die zo op pillen leken en van nu af ook de echte pillen zoveel mogelijk zouden vervangen. Ze waren lekker en vertoonden geen bijwerkingen, dat was zeker!

Toen ze even later met een blad vol nieuwe medicijnen de oude kapel binnenkwam, begon iedereen te klappen, behalve mevrouw Schulte, die schuddebollend met de doden zat te praten. Meneer Wolf zat kaarsrecht in zijn rolstoel naast Geertje, die het hardst klapte van allemaal en gretig rondkeek, want er ging iets belangrijks gebeuren. Meneer Roberts zat vooraan bij de altaartreden, in het gezelschap van meneer Ramakers en jonkheer Van Remersdael.

'Leve de nieuwe hoofdzuster!' riep de laatste met dat bekakte accent van hem waardoor hij op een kamerheer leek die 'leve de koniggin' riep. Jannie voelde dat ze bloosde tot diep in haar hals en ze wilde dan ook vlug onopvallend ergens gaan zitten toen Joop haar de weg versperde, nu verkleed als clown met om zijn grote hoofd een bonte indianentooi, glunderend dat hij zich helemaal alleen van de kist had verkleed.

'Mooi', zei Jannie en ze wilde verder lopen, maar meneer Roberts hield haar staande. Hij keek naar het blad met de kleurige medicijnen en begreep, zonder dat ze het hem hoefde uit te leggen, wat ze ermee van plan was en er rijpte meteen ook een plan in zíjn hoofd.

'Zuster Jannie, die - zoals iedereen wel begrepen zal hebben - onze nieuwe hoofdverpleegster is en waarom zal ik u straks vertellen, zal ieder van u nu eerst zijn medicijn geven, waarna ik namens dokter Sneek, zuster Couperus en broeder Rob een aantal mededelingen zal doen. Van feestelijke aard. U hoeft niet bang te zijn voor onprettige maatregelen, dat verzeker ik u.'

Toen knikte hij naar Jannie, die midden tussen de patiënten kwam staan, want daar voelde ze zich meer op haar gemak dan boven op het priesterkoor, en zij vertelde dat iedereen met ingang van vandaag, als zij of hij dat wilde, andere medicijnen zou krijgen. Ze dacht wel dat iedereen dat zou willen, want van deze medicijnen werd je niet suf of slaperig; je werd er ook niet misselijk van, behalve als je, zoals Joop, er te veel van snoepte.

'Nietes!' zei Joop en Geertje siste dat hij stil moest zijn, want het was net zo spannend.

‘Ik denk dat u allemaal deze pillen lekker zult vinden,’ zei Jannie, ‘want het is snoep. Alle andere medicijnen, alle pillen, drankjes, spuiten, poeders zijn met ingang van vandaag afgeschaft. Ik heb gele snoepjes tegen hoofdpijn, rode om fijn te dromen, groene voor een goede bui, witte tegen liefdesverdriet en bruine om niks te horen als anderen te veel praten. Iedereen krijgt er vanaf vandaag van elke kleur een om het uit te proberen; ze helpen het beste als je ze 's morgens inneemt met sterke koffie of geurige thee en 's avonds met wijn of cognac of een lekker glas bier.’

Allen begonnen te klappen en kwamen bij Jannie staan toen ze met uitdelen begon.

En niemand, behalve Joop, snoepte ervan, voordat Odile koffie of thee had ingeschonken, geholpen door een wakkere Pieter Post, die plotseling naast haar was opgedoken: ‘U kent me wel niet, maar ik ben de pianostemmer en ik wil u graag helpen, omdat ik een oogje op u heb. Bovendien gaat het vlugger met z'n tweeën.’

‘Wat gaat met zijn tweeën vlugger? Pianostemmen?’ had Odile ad rem gevraagd, maar ze had hem toch laten helpen. Ze vond het wel een leuke rare man. Toen iedereen de nieuwe pillen op de tong liet smelten en meneer Roberts zijn toespraak wilde beginnen, stond ineens de knecht van bakker De Heer in de gangdeur.

‘Kan het zijn dat ik hier een partij bossche bollen moet afleveren?’

Odile liep onmiddellijk op hem af.

‘Dat klopt, want we hebben feest.’

Joop kwam er meteen bij staan en zei met zijn mond vol: ‘We hebben nieuwe pillen.’

De jongen tikte aan zijn pet en dacht er het zijne van. Dit waren geen gewone gekken, maar ze waren goed gek! Odile nam de dozen met gebak van hem aan en zette ze zolang in de koelkast die op de vroegere plaats van het tabernakel stond. De jongen kreeg van Jannie zijn fooi en vertrok.

Toen nam meneer Roberts het woord: ‘Beste vriendinnen en

vrienden, u heeft het wellicht niet allemaal opgemerkt toen het voorviel, maar gisteren in de vooravond zijn door een ongelukkige samenloop van omstandigheden zowel dokter Sneek als zuster Couperus en broeder Rob plotseling ernstig ziek geworden, ten gevolge waarvan ze voorlopig het bed moeten houden. We hebben daarom afgesproken dat zuster Jannie vanaf vandaag de dagelijkse leiding over de verpleging heeft en dat de medische leiding zolang door mij wordt waargenomen. Ik ben weliswaar geen medicus, maar we zijn van mening dat de afwezigheid van genoemde personen elk medisch ingrijpen voortaan overbodig zal maken. Ik zal evenwel deze witte jas gaan dragen, zodat bezoekers van buiten niet verontrust zullen twijfelen aan de degelijkheid van dit medisch bedrijf.'

Hij pauzeerde even en Jannie zag nu pas, dat hij een jas van dokter Sneek keurig opgevouwen naast zich had liggen.

Hij vouwde hem open en terwijl hij de smetteloos witte jas aantrok, vervolgde hij: 'Ik zal een ieder van u die daaraan behoefte heeft, graag in de spreekkamer van dokter Sneek ontvangen voor de gebruikelijke gesprekken, maar ik verzeker u dat die heel anders van aard en inhoud zullen zijn dan u gewend bent. U hoeft dus niets te vrezen. We spreken af, dat we ons vanaf vandaag niet meer laten behandelen. We vergeten het verleden, onze problemen, ons mistige zicht op de toekomst. Ook vergeten we dat nare kind in ons, dat dokter Sneek er altijd uit wilde trekken. Er is geen dokter meer die in onze gedachten mag wroeten als een zwerfkat in een vuilnisvat, of die ons pillen mag geven waarvan we misselijk worden en die ons onrustig maken of slaperig. We vergeten wie we geweest zijn, want die persoon was een wanprodukt van onze opvoeding en ons milieu, van ouders, schoolmeesters, werkgevers, dominees en priesters. We kijken elke morgen in de spiegel en vragen verbaasd: heb ik u wel eens eerder ontmoet? En dan zegt de man of de vrouw in de spiegel het niet te weten en wie onzer aandringt, krijgt te horen dat hij zich moet vergissen, omdat niemand zichzelf al eens eerder ontmoet heeft, aangezien men slechts anderen kan ontmoeten.'

Geertje begon enthousiast te klappen, pakte toen een spiegeltje uit haar tas en stak haar tong uit naar zuster Imelda. Jannie genoot en wist zeker dat ze deze toespraak van de nieuwe directeur nooit zou vergeten. En Joop die tussen de oude en de nieuwe rolstoel op de vloer was gaan zitten, krabbelde overeind en pakte Geertje het spiegeltje af.

Hij keek erin, stak ook zijn tong uit en zei zo vochtig dat het helemaal nat werd: 'Ik heb hem het eerste gezien!'

Meneer Roberts gebaarde dat hij nu even zijn mond moest houden, want de toespraak was nog niet afgelopen.

'We hebben vandaag besloten er een feestdag van te maken en deze dag ieder jaar opnieuw te gedenken als de Dag Dat De Dokter Werd Afgeschaft. Daarom krijgen we straks allemaal een bossche bol en voor de rest van de dag vrijaf. Maar zorgt u wel ervoor vanavond omstreeks etenstijd weer hier te zijn, omdat onze nijvere Odile zo meteen naar de stad zal gaan om inkopen te doen, want we krijgen vanavond frites met croquet-ten. Ik besef dat niet iedereen van u dit als een lekkernij zal beschouwen, al weet ik dat onze knecht Joop bij het woord "croquet" alleen al onrustig wordt, maar met deze volkse spijs vieren we de overwinning van het Zonhovense volk op de Zonhovense tirannie. Na deze feestmaaltijd, en ik hoop dat die ook een traditie zal worden, zullen we in de tuin het feest voortzetten, maar daarover zullen we in de loop van de dag nog mededelingen doen. Trekt u dan in elk geval iets feestelijks aan en vergeet niet een das of vest mee te nemen, want de lenteavond kan fris zijn.'

Hij praat ineens als de ceremoniemeester op een bruiloft, dacht Jannie en wat bedoelt hij met dat feest in de tuin? Opnieuw werd ze ongerust en bang dat de gebeurtenissen meneer Roberts versneld in een nieuwe manie zouden doen belanden. Ook nu was het meneer Roberts zelf, die haar gerust wist te stellen, want terwijl iedereen langdurig klapte, een enkeling voor de croquetten, anderen voor de belofte van een feest, maar de meesten gewoon omdat ze zich plezierig voelden, kwam hij naar haar toe

en beantwoordde de niet gestelde vraag. Die man kon niet alleen de gekste gedachten produceren, hij kon ze ook bij een ander lezen!

'Ik verzeker u, dat ik geen dwaze dingen van plan ben of de euforie waarin we ons bevinden, groter acht dan ze is. Uzelf heeft me op het idee gebracht, door de medicijnen te vervangen door deze kleurige chocolaatjes. Maar ik zal u zeggen wat ik gedacht had, en omdat de aardigheid eraf is als de anderen het nu reeds horen, kunnen we ons misschien het beste even terugtrekken in de apotheek.'

Jannie liep met hem de altaartreden op en terwijl ze de sleutel in het slot stak, trok hij ineens baldadig aan de koperen bel, die broeder Rob en zuster Couperus altijd met zo'n wreed genoegen hadden doen klinken.

'Weet u dat meneer Ramakers vroeger misdienaar is geweest?' vroeg hij halfluid en toen riep hij naar alle anderen die verschrikt opkeken: 'Beste mensen, voortaan klinkt deze bel alleen nog om plezierige zaken aan te kondigen, zoals het verorberen van een bossche bol. Eet u smakelijk!'

En terwijl Odile geholpen door Pieter Post, plechtig de lekkernij uit de koelkast haalde, als een priester die het tabernakel opent, en voorafgegaan door de vroegere postkantoorhouder, die de indruk wekte ooit ook de mis te hebben gediend, de glanzend bruine bollen begon uit te delen, gingen de nieuwe directeur en zijn hoofdverpleegster de apotheek binnen.

Meneer Roberts keek rond, bestudeerde zorgvuldig het door Jannie gebroken venster van de kast met de zware medicijnen en zei toen: 'Wist u dat deze kasten vroeger dienden voor het opbergen van het liturgische vaatwerk en het weghangen van de liturgische gewaden?'

Jannie wachtte geduldig.

Ze was gewend dat hij altijd een lange aanloop nodig had voor zijn verhalen, maar toen de historicus in hem ontwaakte en hij een heel betoog begon te houden over de Romeinse herkomst van die gewaden en hun oorspronkelijke betekenis en functie, zuchtte ze demonstratief en zei half lachend: 'Ik ben zelf katho-

liek opgevoed en weet best wat een kazuifel is of een superplie. Vertelt u me nu maar wat u bedoelde met dat feest in de tuin!'

Meneer Roberts ging op de rand van de grote eiken tafel zitten, die in het midden van het vertrek stond en begon een verhaal over de vermoedelijke functie van deze tafel, toen de ruimte nog als sacristie diende, maar hield op toen hij de boze blik zag van zuster Jannie, die dreigend sprak, met de nadruk op beide syllaben van het eerste woord: 'Doctor Roberts!'

'U heeft gelijk, ik dien ter zake te komen.'

Hij sloeg jongensachtig zijn benen over elkaar en begon enthousiast te vertellen: 'U bracht me, zoals ik al zei, op het idee, lieve zuster, om vanavond een daad van betekenis te stellen, maar pas als u ermee instemt. Wat zou u ervan vinden, als we deze neogotische kasten hier grotendeels leeghalen om zodoende ruimte te scheppen voor de lekkernijen die u van plan bent de patiënten vanaf vandaag te verstrekken. Er is dan tevens plaats voor de afleveringen van ons tijdschrift "de Apotheek van Hippocrates" waarvan we de eerste uitgave zeer binnenkort tegemoet kunnen zien, lijkt me zo. Maar laat ik me nu beperken tot mijn voorstel en uw plan voor een andere medicatie. U weet hoezeer wij al deze potjes, flessen, ampullen en buisjes met hun hooghartige namen, die geen leek begrijpen kan, haten en verafschuwen, ook al bezorgden ze onze geest een kunstmatig evenwicht. Velen onzer hebben deze rommel zo vaak ingespoten gekregen of moeten slikken, dat alleen al de gedachte eraan hen misselijk maakt en achterdochtig. Nu had ik gedacht vanavond, om duidelijk te benadrukken hoe ernstig onze bedoelingen zijn om van deze kliniek een echte ontwenningskliniek te maken, iedereen rond de vijver te doen plaatsnemen, vooraleer we plechtig alle medicijnen erin lozen. Daardoor zal deze voorgoed verontreinigd zijn en zijn kwade dampen zullen ons tijdens onze wandelingen in de tuin herinneren aan een periode in ons bestaan welke, naar we nu hopen, voorgoed voorbij is. Uiteraard zal ik onze Joop vragen rond de vijver banken te plaatsen, want de meesten onzer zijn geen stoere padvinders die een hele avond in het natte gras kunnen zitten.'

Hij zweeg buiten adem en keek haar verwachtingsvol aan.

'Zouden we dat wel doen?' protesteerde ze zwakjes, want ze hoorde aan de gloedvolle, donkere tonen in zijn stem, dat het hem ernst was en dat hij in zijn verbeelding al de blauwe walm en de gele zwaveldampen vóór zich zag, die de tuin en het gebladerte van de grote kastanje zouden doen oplichten, want ze kende de grillen van zijn grenzeloze fantasie.

'Zouden we dat wel doen en verontreinigen we daarmee niet het water in de vijver en de grond eromheen?'

Meneer Roberts lachte: 'Maar mijn beste zuster, die vijver is al vele jaren lang verontreinigd. Er zwemt geen vis meer en er groeien nauwelijks planten omdat het water door verwaarlozing ernstig verzuurd is. En wie van ons weet wat broeder Rob er niet allemaal in gestort heeft wat voor onze ogen verborgen moest blijven?'

Jannie knikte meegaand. Het had geen zin verder te protesteren of hem van gedachten te doen veranderen. Misschien had hij trouwens wel gelijk en zouden al die medicijnen in de vijver geen kwaad kunnen. Ze had ook zo weinig verstand van die dingen en een vijver vol pillen kon toch niet erger zijn dan dat kernafval waarover je de laatste tijd zoveel hoorde. Misschien zouden die slome visjes in de vijver wel zo geil worden van al die stimulantia, dat de vijver over een tijdje een springlevend aquarium was vol vissen met de gekste kleuren, of zouden ze juist apathisch met hun staartjes in de modder op de bodem slaan, want er zat natuurlijk niet zo veel opwekkends tussen al die duffe troep van zuster Couperus.

'Luistert u, zuster,' vroeg meneer Roberts, terwijl hij haar oplettend aankeek, 'ik wil u namelijk nog een idee ontvouwen en uw mening erover horen. Het leek me een goede gedachte om vanavond, wanneer wij allen om de vijver zijn geschaard, te besluiten tot de oprichting van een zangvereniging. Ik weet dat sommige patiënten gaarne daarvan lid zouden zijn, zeker als het een gemengde zangvereniging betreft, die de leden in staat stelt die leden der andere sekse te ontmoeten welke ze meer dan een goed hart toedragen. Dokter Sneek zou een dergelijke toenade-

ring zeker tegenhouden uit vrees voor bandeloosheid. Ik van mijn kant denk dat er van een gemengde zangvereniging een heilzame werking zal kunnen uitgaan.'

Jannie zag het al voor zich, een zingende groep mensen op een voorjaarsavond rond een walmende vijver, die ieder voor zich het droeve lied van hun eigen leven zongen, gedirigeerd door een man als Pieter Post, die zich daarbij Von Karajan waande.

'Ik vind het best,' zei Jannie die merkte dat ze al net zo raar begon te fantaseren als hij, 'ik ben zelf een tijdje, maar dat weet u, lid van zo'n koor geweest en de tenoren en de alten stonden altijd zeer dicht bij elkaar om zo gelijk mogelijk te zingen.'

'Dat is precies wat ik bedoel,' zei de ander, 'had dat zangkoor ook een naam?'

'Jawel,' antwoordde Jannie, verbaasd dat ze dat nog wist, 'zelfs een erg vrome naam. Het heette: Exaudi.'

'Dan noemen we ons koor ook zo, althans dat wil ik voorstellen en we benoemen u tot erelid', zei meneer Roberts enthousiast.

'Doe niet zo gek, ik kan trouwens helemaal niet zo goed zingen', protesteerde ze, maar hij wees haar terecht: 'Een erelid is er niet om te zingen, dat moest u toch weten, maar om de naam van zo'n koor cachet te geven. Stelt u zich voor: u bladert over enige tijd in het door Geertje Evers, die immers zo mooi kan kalligraferen, met de hand vervaardigde programmaboekje van de eerste uitvoering en u leest: polyfone gewijde muziek door het gemengd koor "Exaudi"; dirigent Pieter Post - dat had ik zo gedacht - en beschermvrouwe zuster Jannie van Poelgeest.'

'U draaft weer vreselijk door', zei ze lachend.

'We zullen zien,' klonk het met veel overtuiging, 'we zullen zien wat men denkt van zo'n zangkoor en van een mogelijk uitvoerbaar ander plan dat ik koester.'

Samenzweerderig kwam er achteraan: 'Naar mijn idee zou het amusant zijn en de feestvreugde tot een climax kunnen voeren, als we één van de hier wonende dames zouden uitroepen tot de vijverprinses.'

Nu ging hij toch te ver en ze protesteerde heftig: ‘Dat kunt u toch niet doen. Geertje heeft gisteren een heel akelige ervaring gehad en we zijn juist zo blij dat ze zich nu in die oude rolstoel prettig voelt en dan gaat u haar weer in de schijnwerpers zetten met zoiets mals!’

Meneer Roberts lachte fijntjes: ‘Allereerst zal het zeer duister zijn rond de vijver, want er zullen zeker geen schijnwerpers zijn zoals op een sportterrein en verder heeft u me de naam van juffrouw Evers niet horen noemen.’

‘U bent een rare,’ zei ze enigszins gerustgesteld, ‘ik zal u dan maar geloven en hopen dat dat vijverfeest een goed idee is.’

Hij veerde op, waarbij haar opnieuw opviel hoe jeugdig hij zich gedroeg en zei vrolijk: ‘Ik zal onze Joop vragen u wat oude dozen te brengen om al die psychofarmaca van zuster Couperus in te doen voor vanavond.’

Toen werd er driftig op de deur geklopt.

Het was Odile, die zenuwachtig zei: ‘Die mevrouw die kwam solliciteren, is er. Wat moeten we met haar doen?’

Meneer Roberts antwoordde rustig: ‘We moeten haar laten solliciteren, daarvoor komt ze immers. Wie heeft haar binnengelaten?’

‘Meneer Van Remersdael en die deed of hij de broeder was.’

Odile keek zuster Jannie aan met een gezicht van: zeg jij nou ook eens wat! Meneer Roberts lachte.

‘Jonkheer Van Remersdael ís sinds vandaag ook de broeder, daar is dus niets vreemds aan. Waar heeft hij de dame gelaten?’

‘In de spreekkamer van de dokter’, zei Odile ongeduldig, want ze was niet gewend aan de zeer trage aanloop waarmee meneer Roberts gewoonlijk tot zeer snelle beslissingen kwam.

‘Uitstekend,’ was zijn laconieke reactie, ‘dan zullen wij ook naar de spreekkamer gaan. Dames, wilt u uw broodheer dan maar begeleiden!’

Hij wilde Jannie en Odile een arm geven, maar de laatste reageerde geschrokken: ‘Bedoelt u, dat ik erbij moet zijn?’

‘Natuurlijk moet je erbij zijn, jouw oordeel is immers zeer

belangrijk, zo niet doorslaggevend', zei hij rustig.

Odile bloosde van het compliment, maar zei onmiddellijk: 'Oh maar ik heb geen tijd. Ik moet van u toch naar de stad om inkopen te doen!'

'Dat kan wachten,' zei meneer Roberts, 'en als je in tijdnood mocht komen, dan bellen we immers een taxi, dat gaat sneller dan dat gammele rijwiel van je.'

'Ik heb anders al maanden een gloednieuwe sportfiets', kaatste Odile terug, maar ze gaf hem toch een arm toen ze zag dat Jannie dat ook deed.

Gedrieën liepen ze, als een vader met zijn twee dochters, naar de spreekkamer van dokter Sneek, waar de jonkheer in een pak en een trui van broeder Rob voor de deur stond en rustig zei: 'Die dame zit hier binnen.'

Hij zag Jannie kritisch naar zijn kleding kijken en zei schamper: 'Ja, ik heb eens in de kast van broeder Rob geneusd en dit leek me het minst ongeschikt.'

'Dat pak staat u om op te schieten!' proestte Odile.

En meneer Roberts zei plechtstatig: 'Nimmer zag ik zulk een slecht gekleed edelman.'

Jannie hield haar mening voor zich en vroeg ongerust aan meneer Roberts, terwijl ze haar arm uit de zijne trok: 'Als die dame dokter Sneek nu al kent?'

'Dan ben ik toch dokter Roberts, zijn vervanger en bezoekt dokter Sneek een congres waar hij plotseling als spreker moest invallen.'

Hij opende resoluut de deur van de kamer die hij een week tevoren nog zeer verbolgen had verlaten en ging, gevolgd door Odile en zuster Jannie naar binnen.

Daar zat een oudere vrouw op het puntje van een stoel zenuwachtig met haar vingers te spelen. Toen ze de dokter zag, stond ze onmiddellijk op en meneer Roberts zag in haar ogen dat ze zijn voorganger nooit eerder gezien had. Hij stak zijn hand naar haar uit.

'Aangenaam, ik ben dokter Sneek, dit hier is de hoofdverpleegster en deze dame is het hoofd van onze huishouding.'

‘Bent u dan degene van wie ik de baan... dus die hier weggaat?’ stamelde de vrouw, terwijl ze Odile van hoofd tot voeten opnam.

Meneer Roberts zei routineus, alsof hij elke dag sollicitanten moest beoordelen: ‘Zullen we eerst plaatsnemen, mevrouw en wilt u misschien iets drinken?’

Maar dat wilde ze niet, ze keek achterdochtig naar die rare man, wiens stem door de telefoon zo heel anders geklonken had. Meneer Roberts zag de argwaan in haar ogen en trok de enig juiste conclusie.

‘Toen ik met u telefoneerde, was ik hevig verkouden, zodat ik me achteraf afvroeg of u alles wel goed had verstaan, maar gelukkig is mijn stemgeluid weer als vanouds.’

Toen opende hij de knopen van zijn spierwitte doktersjas en sloeg zijn lange benen weer kwajongensachtig over elkaar.

‘Zoals u begrepen hebt, zoeken we met onmiddellijke ingang een ervaren keukenhulp die juffrouw Odile hier kan bijstaan in haar verantwoordelijke werk. U zult begrijpen dat de zorg voor het dagelijks voedsel in een kliniek als deze een grote diëtistische kennis vergt, omdat verkeerd voedsel het psychisch evenwicht van patiënten danig kan verstoren als het niet is afgestemd op de uitgedokterde medicatie, want stofwisseling en geestelijk evenwicht hangen nauw met elkander samen.’

Eindelijk kon de vrouw ertussen komen.

‘Maar ik had begrepen dat u een hoofd van de huishouding zocht en geen hulp. Ik heb drie jaar de leiding gehad van de keuken in een tehuis voor ouden van dagen en ik...’

Meneer Roberts onderbrak haar met gespeeld ongeduld: ‘U zult begrijpen dat een tehuis voor bejaarde lieden iets volstrekt anders is dan een gerenommeerde, zij het zeer bescheiden, psychiatrische kliniek, al wil ik uw kundigheid niet bij voorbaat in twijfel trekken. Het spijt me overigens bijzonder, dat u blijkbaar verkeerd bent ingelicht of me wellicht door de telefoon verkeerd hebt begrepen. Het spijt me oprecht, maar we zoeken enkel een hulp voor het hoofd van de huishouding.’

De vrouw stond op, kennelijk vastbesloten deze kamer met

deze rare dokter onmiddellijk te verlaten en dat kwam waarschijnlijk ook, omdat ze al met enige reserve had gesolliciteerd naar een baan in zo'n gekkenhuis.

Verontwaardigd kwam er nog uit: ‘Dat hadden ze me dan wel eerder kunnen vertellen.’

Meneer Roberts opende de deur van de kamer en zei tegen meneer Van Remersdael, die nog in de gang stond: ‘Broeder, zou u deze dame even kunnen uitlaten!’

Toen ze weg was, zei Odile verontwaardigd en gevleid tegelijkertijd: ‘Had u me dat niet meteen kunnen vertellen, dat ik nu de baas in de keuken ben!’

‘Bazin,’ verbeterde meneer Roberts haar lachend en voegde er plagerig aan toe: ‘deze vrouw verdiende een eerlijke kans, maar ik moet na dit gesprek constateren, dat jij me voor dit werk een geschiktere kandidaat lijkt dan genoemde dame.’

‘Kandidate!’ reageerde Odile snel.

Nu had zij hém te pakken, maar meneer Roberts zei met een superieure glimlach: ‘Mis! het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal vermeldt van deze persoonsnaam geen vrouwelijke vorm. Je bent dus kandidaat bazin en niet kandidate baas. Maar laten we maar ophouden met dat gekandidaat. Als je wilt, ben je van nu af het hoofd van de huishouding.’

‘Dat vind ik nu sympathiek van u, dat u mijn mening ook vraagt’, zei Odile pesterig, maar inwendig kon ze wel grienen en juichen tegelijk.

Zuster Jannie, die het hele gebeuren en het steekspel erna met verbazing gevolgd had, vroeg bezorgd: ‘Maar denkt u dat Odile het aankan in haar eentje?’

Meneer Roberts keek nauwlettend naar Odile en zei toen peinzend: ‘Dat zullen we moeten afwachten. Voorlopig kunnen we haar helpen. Ikzelf bijvoorbeeld ben een zeer bekwaam aardappelschiller met een motoriek die ongetwijfeld minder afval veroorzaakt dan die van onze Joop. Geertje zou kunnen bijspringen en wanneer meneer Ramakers meer inzicht heeft in de financiën, kunnen we toch een advertentie plaatsen voor een keukenhulp ter assistentie van juffrouw Odile.’

Jannie bleef zich over hem verbazen. De woorden kwamen er aarzelend uit, maar ze bevatten een weloverwogen plan.

Meneer Roberts ging achter het bureau van zijn voorganger zitten, greep naar de telefoon en draaide een nummer dat groot in het hart van de draaischijf geschreven stond.

Routineus tikte hij met zijn vingers op het blad van de schrijftafel, terwijl hij op verbinding wachtte, en zei toen zakelijk: 'U spreekt met de Zonhovenkliniek. Kunt u binnen nu en een half uur een taxi sturen, op rekening zoals gewoonlijk, ja?'

Hij legde de hoorn op de haak en zei triomfantelijk: 'Zo doe je dat als directeur. Dokter Sneek heeft bij dat bedrijf een rekening lopen. Daar kan nog wel wat bij.'

Toen legde hij vaderlijk zijn hand op de arm van Odile.

'Nu kun je met de taxi boodschappen doen en ik ben ervan overtuigd dat de chauffeur je overal heen rijdt waar je maar wilt en dat hij het op prijs zal stellen een dame in zo'n fleurige jurk als jij draagt, te vervoeren. Misschien wil Geertje wel met je mee om je te helpen met alles.'

Dat vond Jannie een prima idee en ze liep meteen naar de ontmoetingsruimte om het Geertje te vragen. Die reageerde enthousiast en kwam onmiddellijk uit haar vaste plek.

'Wat zal ik aantrekken?' vroeg ze opgewonden.

'Deze jurk staat je anders heel goed en kleurt ook prachtig bij de jurk die je Odile geleend hebt', zei Jannie terwijl ze bewonderend naar het slanke figuurtje van Geertje keek.

'Maar is ze niet te opzichtig?' klonk het onzeker.

'Je heet Geertje en niet meer Imelda,' zei Jannie resoluut, 'natuurlijk is die jurk opzichtig, maar als ik je help met wat make-up, is de zaak zo in evenwicht.'

'Maar als ik in de stad nu herkend word door zuster Walburgis en ze wil me meenemen naar het klooster', protesteerde Geertje zwakjes.

'Zuster Walburgis zit in de kapel te bidden en daar komt geen eind aan, want God verstaat haar niet goed.'

'Want hij is een lieve oude man, maar doof,' lachte Geertje, maar voegde er meteen angstig aan toe, 'maar als zuster Marie-

Cécile nu in de stad...?'

'We doffen je zo erg op, dat niemand je herkent. En Odile vraag ik alle zusters pootje te lichten, want die zit op judo!'

'Ik weet niet...' antwoordde het meisje schuchter, maar ze liep toch mee naar boven om daar haar evenwicht te laten herstellen, zonder pillen, gewoon met een beetje make-up. En zuster Imelda ontvluchtte gillend en voorgoed de spiegel toen ze haar geverfde lippen zag.

Tien minuten later zag Jannie staande bij de voordeur, de taxi met de beide meisjes de poort uit rijden, nagezwaaid door een grote groep patiënten, alsof ze een wereldreis gingen maken. De bossche bollen waren op en bijna iedereen bevond zich in de tuin om te genieten van de voorjaarsbloemen, het lenteweer en de herwonnen vrijheid. Servaas Ramakers had zelfs geen regenjas aan en liep met de stille Anton Bervoets in de richting van het vlierlaantje. Ze zag hen het hek openen en onder de huif van het jonge lover verdwijnen. Meneer Van Remersdael in de malle kleren van broeder Rob liep de nieuwe rolstoel te duwen, waarin meneer Wolf, de heupflacon jenever demonstratief geheven, heftig gebaarde. De lange meneer Roberts in zijn nieuwe doktersjas liep met de kleine Pieter Post langs de vijver; op het oog een herkenbaar tafereel: een dokter in een psychiatrische kliniek die met een patiënt loopt te praten, niets bijzonders. En die dokter had bijna een jaar geleden, toen ze voor het eerst door een raam van deze kliniek naar deze tuin keek, lopen brevieren uit een gebedenboek waarin een ander zat te lezen. En die ander liep nu onder vlierstruiken te praten met iemand die niet kon praten, want die dokter daar was geen gewone dokter die probeert je je schimmen uit het hoofd te praten, maar een bijzondere dokter, die je juist één van die schimmen aanpraat, bij voorkeur die welke je zelf het prettigste vindt, dirigent van een meerstemmig koor of directeur van een psychiatrische kliniek.

Jannie keek er met genoegen naar. De nieuwe pillen vertoonden nog geen bijverschijnselen. Iedereen was hooguit wat druk-

ker dan anders. Alleen de oude mevrouw Schulte stond onbeweeglijk, rustend op haar looprek, onder de kastanjeboom, verzonken in haar verleden. Ze zag Joop op de oude dame aflopen, die hem blijkbaar stuurs afwees, want hij ging verongelijkt naast haar op het schaarse gras rond de dikke stam zitten. Jannie pakte een stoel uit de zithoek in de hal en liep ermee naar buiten om er de oude vrouw op te laten zitten, want alle banken waren bezet. Zo hangend in haar looprek kon ze toch niet van het voorjaar genieten. Als mevrouw Schulte stond, bleef ze staan en als je haar in een stoel had gezet, bleef ze zitten. Jannie herinnerde zich dat haar eigen oma precies zo gedaan had. Als ze niet stond of zat, maar liep, dan bleef ze lopen, altijd op zoek naar iets dat ze kwijt was, haar rozenkrans in de theetrommel, haar kunstgebit in de naaimand. Oude mensen zijn altijd alles kwijt. Mevrouw Schulte zocht haar dochter.

Maar er was alleen een mislukte, onechte zoon, dacht Jannie, toen ze met de stoel bij de oude vrouw en bij Joop kwam staan.

'Ik wou hem kastanjes geven, want hij is bedroefd', zei Joop, terwijl hij twee dikke, glanzende kastanjes liet zien.

'Hoe kom jij in het voorjaar aan zulke mooie kastanjes?' vroeg Jannie verbaasd.

'Bewaard,' zei hij nuchter en grinnikend kwam erachteraan, 'jij had verkeerd in mijn broek gekeken.'

Jannie wist even niet wat hij bedoelde. Toen gaf ze hem lachend een por. Zijn geheugen was een zeef, behalve voor de dingen die in zijn broek gebeurden.

'Waarom komt u niet lekker zitten? Dan kunt u van de lentezon genieten', zei Jannie, terwijl ze de oude mevrouw van haar looprek in de stoel hielp. Mevrouw Schulte liet met zich doen en sloot vergenoegd de ogen, toen haar dochter de lange slierten spierwit haar uit haar gezicht veegde en ze het zonlicht voelde.

'Soms ben je echt een lieverd', zei ze zacht tegen haar schim uit het verleden, die nog even haar voorhoofd streelde en toen tegen Joop zei: 'Laat mevrouw Schulte maar lekker uitrusten!'

Joop stond op uit het gras, veegde de kont van zijn clowns-

broek schoon en begon aan haar schort te trekken.

‘Ik mag croquetten bakken van Odile en de dokter krijgt niks en als de zuster Couperus wil, moet hij betalen!’

Jannie glimlachte meewarig. Hoe kon de arme hals nu begrijpen wat er sinds gisteren allemaal gebeurd was? Voor hem dreigde nog altijd de aanwezigheid van die enge dokter, die valse zuster en die gemene broeder. Hoe moest ze hem aan zijn verstand brengen wat er was veranderd, terwijl hij maar zo weinig verstand had?

‘Kom eens met me mee, Joop,’ zei ze ernstig, ‘ik moet je iets vertellen en dat moet je proberen te begrijpen, maar dan moet je heel goed luisteren.’

‘Ik luister altijd naar mijn zuster’, zei hij gemelijk, terwijl hij half onwillig met haar meeliep, zijn hand in de hare, als een kind dat straks een standje krijgt voor iets wat het niet weet.

Terwijl ze naar de deur liepen, kwamen ze langs de nieuwe verpleger, jonkheer Van Remersdael, die meneer Wolf in zijn nieuwe rolstoel vooruit duwde, en ze hoorde hem zeggen: ‘Als Geertje het goed vindt, dan kunt u het ook, alleen misschien niet met deze oude, dronken camera, want alle foto's die u hiermee maakt, zijn natuurlijk bewogen. Maar we kunnen toch aan zuster Jannie vragen om een nieuwe camera.’

De oude man drukte de heupflacon stevig tegen zich aan en probeerde zijn stramme hals naar de jonkheer te draaien.

‘Deze camera is uitstekend, er zit alleen geen film in, zegt de zuster.’

Jannie groette de beide mannen, maar ze gingen zó op in hun gesprek, dat ze haar niet opmerkten. Ze glimlachte, maar tegelijk beangstigde het haar, dat iedereen zo tevreden was in de nieuwe situatie. Als die algemene euforie maar niet zou omslaan in apathie of agressie, wanneer háár pillen waren uitgewerkt en de patiënten het gemis van de vroegere zouden ervaren. Ze voelde de grote, weke en zweterige hand van Joop, om wie iedereen zoveel gaf, om de hare en ze vroeg zich af hoe ze hem de gebeurtenissen zó zou kunnen uitleggen, dat zijn lekkende verstand het zou kunnen vatten.

Maar Joop hielp haar een handje door te vragen: ‘Is de dokter nou altijd weg?’

‘De dokter is weg en zuster Couperus ook en broeder Rob is gelukkig met hen mee,’ zei ze onhandig als een preutse moeder die niet weet hoe ze de ooievaar uit de kraamkamer moet verjagen, ‘ze zijn op vakantie.’

‘Zijn ze altijd op vakantie?’ vroeg hij nadenkend, terwijl hij haar hand losliet en voor haar kwam staan.

‘Voor altijd’, zei ze maar, want wat moest ze anders?

Toen zei Joop met volle overtuiging, dus spetterden zijn woorden in haar gezicht: ‘Als ze altijd op vakantie zijn, dan zijn ze dood, want mijn mama was op vakantie en die was dood.’

Jannie moest even over die cryptische zin nadenken, voordat ze hem begreep.

‘Heeft jouw zus dan tegen je gezegd, dat jouw mama op vakantie was, toen ze dood was?’

Hij knikte gewillig ja. Zo simpel was dat! Als je moeder doodgaat, is ze op vakantie en dan moet jij bij je zus op de boerderij. De dood is vakantie en God is dus een campinghouder, een hotelmanager of gewoon een logeertante, maar dan voor altijd. Jannie liep nog na te denken over die simpele theologie van hem, maar Joop zijn hoofd stond allang naar iets anders.

‘Geertje Lieveheertje was de taxi want we krijgen croquetten. Ik wil ook de taxi.’

En Jannie gaf hem een duw en zei luid lachend: ‘Nou weet ik het zeker Joop, gekke, knotse Joop van me. God is een taxichauffeur, want op vakantie zijn is niet aankomen, maar onderweg zijn. Dat snap jij natuurlijk niet, dat die hotelier kan wachten tot hij een ons weegt en je tante ook. Het gaat om de taxi!’

Buiten adem hield ze haar mond. Met zekerheid wist ze, dat ze samen met Joop een geheim had verwoord, nog vóór ze het ontcijferen kon. Dát ging ze vanaf vandaag met dokter Roberts doen, niet doctor maar dokter Roberts!

Joop begreep er niets van en herhaalde alleen: ‘Ik wil ook de taxi!’

En Jannie juichte inwendig: natuurlijk mag jij in de taxi, iedereen mag zijn eigen taxi en het geeft niet waar hij naartoe rijdt; je leeft niet om dood te gaan, je leeft om de dood uit te stellen!

In de ontmoetingsruimte, waar Jannie Joop had willen uitleggen, wat hij háár ondertussen al had uitgelegd, was helemaal niemand.

In de hoek bij de eerste kruiswegstatie stond de lege rolstoel van Geertje en lachend zei de zuster tegen de knecht: ‘Ik denk dat jij, nu Geertje weg is, maar op haar vaste plek moet passen. Dat is toch net zo leuk als een taxi.’

Joop kroop meteen opgetogen in de rolstoel, blij als een kind met een nieuw stuk speelgoed, en begon de geluiden van een wel zeer aftandse, sputterende auto na te bootsen.

‘Niet zo spuwen,’ zei de zuster, ‘je maakt de vaste plek van Geertje helemaal nat.’

Geschrokken hield hij op met zijn imitatie, maar de motor tussen zijn benen bleef sputteren.

‘Mag ik dan mijn vogeltje?’ vroeg hij hijgend, terwijl hij een zeer opgewonden piemel uit de clownsbroek wurmde. Telkens opnieuw verbaasde het haar, dat een lobbes als hij met zo weinig verstand zo'n groot geval tussen zijn benen kon hebben.

‘Ik heb gezegd’, deed ze quasi boos, ‘dat jouw vogel overdag wil uitrusten.’

Maar hij protesteerde heftig dat meneer Roberts had gezegd, dat zijn vogel altijd naar parijs was.

‘Meneer Roberts heeft te veel fantasie’, zuchtte ze en tegelijk besefte ze hoe hard ze die fantasie de komende tijd nodig zouden hebben. Vanaf vandaag mocht niets meer te gek zijn, maar haar aangeboren praktische zin zei haar ook, dat ze die fantasie bij Joop zorgvuldig moest doseren en dat zijn vogel overdag in Parijs niets te zoeken had.

‘Jouw plasser is alleen 's nachts een vogel, een nachtvogel die overdag op een tak zit te suffen en 's nachts uitvliegt naar het paradijs, maar nu is het gewoon een plasser en daar mag je alleen

mee spelen, als ík erbij ben.'

Hij grijnsde breed, want nu had hij háár gevangen in plaats van zijn vogeltje.

'Lekker puh, de zuster is nou bij Joop!'

Ze pakte zijn gloeiende geval beet en kneep er even in, voordat ze hem weer in zijn broek stopte.

'Ik ben er helemaal niet, want ik moet nog een hoop werk doen, lekker puh!'

Joop startte tevreden knorrend zijn taxi nog eens en Jannie liep confuus van haar eigen grillige gedachten de gang in. Dat ene jaar in Zonhoven had haar bevrijd van de bekrompen ideeën die haar door de opvoeding waren aangepraat en niet alleen omdat meneer Roberts zulke vrijmoedige opvattingen over goed en kwaad in zijn verhalen stopte. Al die rare, lieve mensen hier hadden haar langzaam genezen van het idee dat seks vies was en elke man gevaarlijk. Ze mochten dan ziek zijn volgens hun dossier, maar de meningen die ze over het leven hadden en de mate waarin ze ervan getuigden, waren heel wat normaler en gezonder dan wat zij vroeger normaal en gezond vond. Ongemerkt had ze in haar omgang met de patiënten geleerd, dat bijna elke stoornis zich ook seksueel uitte en dat die uiting de stoornis altijd afzwakte. Ze was leergierig genoeg om zoveel te hebben opgestoken van de door dokter Sneek zo bewonderde Freud, dat ze snapte waarom Joop zo'n onstuimige libido in zijn broek had zitten en dat de jonkheer toneelkapper en grimeur was geworden, omdat er op het chique advocatenkantoor van zijn familie toentertijd geen plaats was voor geïnverteerden. Jannie had dokter Sneek wel zonder veel scrupules platgespoten, maar haar gedachten bedienden zich nog van zijn jargon. Ze was nu eenmaal leergierig.

Terwijl ze door het gangraam naar buiten keek, naar de patiënten die rustig keuvelden en van de voorjaarszon genoten, zag ze vaag ook zichzelf in het vensterglas weerspiegeld en ze besefte ineens dat ze van nu af, net als haar spiegelbeeld, deel zou uitmaken van hun leven.

‘Waaraan staat u allemaal te denken, dat u niets meer opmerkt?’ hoorde ze ineens achter zich de stem van meneer Roberts, die met de witte jas van dokter Sneek fladderend om zijn magere gestalte, op haar afkwam. Hij deed zeer opgewekt.

‘Het loopt allemaal voortreffelijk. Odile was, zoals u gemerkt hebt, zeer blij met haar benoeming en zal het werk ongetwijfeld aankunnen, als ze voldoende hulp krijgt. En waarom zouden wij niet de aardappels voor haar schillen, dat is immers een nuttiger bezigheidstherapie dan dat malle geklei. Jonkheer Van Remersdael lijkt zeer tevreden in zijn nieuwe functie en heeft zelfs al geïnformeerd naar de interne promotiekansen. Pieter Post overweegt in alle ernst, vandaag nog, zangeressen en zangers te werven voor het gemengde koor Exaudi en...’

Hij zag haar bezorgde gezicht en brak abrupt zijn woordenstroom af.

‘Loopt u niet wat te hard van stapel en kunnen de patiënten zoveel veranderingen en zoveel feestelijkheid wel aan?’ vroeg Jannie ongerust.

‘Kijkt u maar naar buiten,’ zei hij opgewekt, ‘wat u daar ziet, zijn niet de apathische, suffe, warhoofdige en labiele patiënten van een kliniek, maar blije mensen, die zo van hun vrijheid genieten, dat ze er niet over peinzen buiten de hekken van Zonhoven te komen waar vrije mensen uiterst zeldzaam zijn en waar het woord “vrijheid” een walgelijk cliché is in de mond der machtigen.’

Ze moest toegeven, dat hij wel een beetje gelijk had. Elke vreemde die nu door de poort van Zonhoven zou binnenkomen, zou eerder denken dat daar hotelgasten liepen, genietend van een vakantie, dan patiënten van een psychiatrische inrichting. Maar zouden ze zo opgewekt en rustig blijven, als ze vanavond om de vijver zouden zitten om toe te zien hoe de medicijnen waarvan ze zo afhankelijk geworden waren, tussen het kroos en de waterlelies zouden worden geloosd?

Meneer Roberts leek haar gedachten te raden, want hij zei onverstoorbaar: ‘U vreest terecht dat wij vanavond tijdens het feest de vijver daarginds ernstig zullen verontreinigen wanneer

we alle rommel uit de apotheek erin zullen gooien, maar uw vrees dat de patiënten die rommel zullen missen, is zeer onterecht. En u weet dat, als u slechts bedenkt dat deze zelfde rommel jarenlang ons lichaam en vooral onze geest heeft verontreinigd. Uw snoepjes zijn enkel slecht voor de tanden, maar meer dan de helft van alle bewoners van Zonhoven heeft al een prothese in de mond. De psychofarmaca waarmee men ons al die tijd heeft vergiftigd, richten veel meer onheil aan dan u of ik voor mogelijk houden, maar meer humane methoden voor de behandeling van de zieke en vermoeide geest vinden geen toepassing, omdat ze niet winstgevend zijn. Ik voorspel u, dat de druk op de gezondheidszorg haar heil te blijven zoeken in medisch-technische en farmacologische therapieën, ooit zo groot zal worden, dat de dagprijs in een kliniek voor tachtig procent of meer zal worden bepaald door de geslikte preparaten en de afschrijfkosten van apparatuur.'

Met brede gebaren onderstreepte hij zijn ingewikkelde woorden en Jannie wenste even, dat er in de snoepjes die ze hem vanmorgen had gegeven, kalmeringsspul had gezeten.

Maar hij merkte haar ongerustheid helemaal niet op en ging gedreven verder: 'Voor een bekwame kracht als u betaalt een werkgever een stevig percentage aan sociale lasten, terwijl een pil evenveel winst oplevert! U bent verontrust over één vijver met medicijnen in plaats van goudvissen, ík praat van een supranationale maffia die ons, maar ook atleten, wielrenners en jonge carrièremakers pillen doet slikken, tot zij ons en hun de strot uit komen. En die pillen moeten een steeds effectiever werking bieden, waarna de verouderde, minder effectvolle medicamenten worden geloosd in arme landen, ook al staat onomstotelijk vast, dat de nevenwerking schadelijker is dan de ziekte die men ermee bestrijdt. Lieve zuster, uw bezorgdheid om één verontreinigde vijver doet al die pillenbaronnen in Zwitserland en Duitsland slechts hovaardig glimlachen, terwijl hun schone dochters die aan de Sorbonne studeren, cocaïne snuiven alvorens in de sportautomobiel van hun amant te stappen. De hele geschiedenis leert dat de eerlijkheid van de kleine man het altijd

moet afleggen tegen de leugens van de macht. Het goede gaat immers in lompen gekleed en het kwaad rijdt rond in karos of rolls-royce. Men kan dat kwaad slechts bestrijden door het te imiteren. En dat hebben u en ik gisteren ook gedaan. We konden op dat onzalige moment het kwaad van de medische staf enkel bestrijden door het na te bootsen en naar mijn bescheiden mening zijn we daarin geslaagd, maar wie ben ik, lieve zuster? Een in lompen gehulde mislukkeling die droomt van een karos.'

Jannie zuchtte. Hij had haar weer overtuigd met zijn barokke, maar doeltreffende woorden.

'Ja, u heeft gelijk. Ik maak me waarschijnlijk zorgen om niks, maar dat is nu eenmaal mijn werk, bezorgd zijn.'

Meneer Roberts legde heel schuchter zijn hand op haar schouder en mompelde enigszins schuldbewust: 'Ik weet dat ik u ofwel met mijn woorden overdonder, ofwel u ermee opmonter, terwijl ik niet in staat ben aan te voelen welke van beide gevolgen mijn gepraat heeft, maar gelooft u me, dat ik nimmer de bedoeling heb u te kleineren of te manipuleren. Het is slechts mijn zwakte dat mijn woorden soms die uitwerking hebben.'

Ze legde haar hand op de zijne en zei glimlachend: 'Als uw woorden me ooit overdonderen, is dat mijn eigen schuld en moet ik achteraf bekennen dat u altijd gelijk hebt. Ik ben nu eenmaal niet zo ontwikkeld en snap niet altijd alles meteen, maar ik luister heel graag naar u, zelfs als u overdrijft.'

'Dat doet me oprecht plezier.'

Het klonk wat verlegen. Hij kon er nooit goed tegen als iemand hem prees. Even nog keek hij haar besluiteloos aan en beende toen weg, al zo goed in zijn rol, dat het leek of dokter Sneek zelf door de gang liep, op weg naar een patiënt die 'weer kuren vertoonde' zoals zuster Couperus het altijd formuleerde. Jannie bleef nog even door het raam naar buiten kijken, tot ze bedacht dat ze de drie in de kelder nog moest controleren. Ze mochten nu niet wakker worden. Zelfs geketend aan hun bed in de dwanglakens mochten ze niets kunnen horen van het feest dat vandaag werd gevierd. Ze liep naar beneden en toen ze in

de kelderruimte kwam, zag ze dat ze geen minuut te vroeg was. Dokter Sneek lag amechtig bij te komen en probeerde iets te zeggen, maar zijn tong was te dik voor woorden; broeder Rob kreunde als iemand die zeer hoge koorts heeft en zuster Couperus staarde met grote lege ogen naar het plafond. Ze opende de laatjes van de nachtkastjes, waar ze die morgen voor elk een gelijke voorraad slaapspul in had opgeborgen en vulde drie spuiten. Onbewogen deed ze wat ze doen moest en draaide het licht in de kelder uit, voordat ze langzaam de trap afging waarbij ze door het kapotte kelderraam nog net het hoofd kon zien van meneer Roberts, die in de tuin een grote sigaar zat te roken, hoewel het klaarlichte dag was. Morgen zou ze de drie een infuus moeten geven, anders droogden ze uit.

Op weg naar de oude kapel hoorde ze in de vergaderruimte waar de oude piano stond, iemand zeer vals een naar bier ruikende schlager spelen. Ze keek door een kier van de deur en zag Pieter Post het instrument zeer energiek bespelen. Aan de lange vergadertafel zaten drie paartjes met overgave te vrijen.

Toen de kleine man aan de piano haar zag, riep hij opgewekt: ‘We zijn maar vast begonnen en het klopt als een bus. We hebben een sopraan, een mezzo en een alt, een tenor, een bariton en een bas. Is dat niet geweldig?’

Glimlachend, met een blik naar de stille geliefden, sloot ze de deur. Het klopte als een bus. Als dokter Sneek de bijwerking van háár medicijnen zou kennen, zou hij stof voor een zeer opzienbarend artikel hebben, maar dokter Sneek was eigenlijk al op vakantie, bedacht ze, toen ze in de ontmoetingsruimte Joop nog steeds in de rolstoel van Geertje zag zitten. Zijn taxi sputterde nog hevig en meneer Ramakers stond met een hoogrode kleur, nog steeds zonder regenjas, tegenover hem en trachtte de taxichauffeur opgewonden iets duidelijk te maken, tot hij háár opmerkte.

‘Oh zuster Jannie, goed dat ik u tref,’ klonk het nerveus, ‘ik moet u iets vertellen dat onze Joop maar niet wil begrijpen.’ Hij kwam op haar toe en stamelde: ‘Anton Bervoets... toen ik

met Anton Bervoets onder de vlierstruiken, toen ik daar wandelde, heeft hij gesproken. Ik vergis me werkelijk niet, zuster. Hij sprak!'

Jannie nam hem bij de hand en zei rustig, want de man was buiten zichzelf: 'Laten we eerst eens gaan zitten.'

Hij trilde over zijn hele lichaam en pas toen ze als een moeder hem even stevig tegen zich aandrukte, werd hij kalm.

Daarna kwam, omstandig als ze van hem gewend was, het verhaal: 'Zoals u weet hebben Anton Bervoets en ik vanmorgen de kelder geschikt gemaakt voor de nieuwe patiënten en hen daarheen vervoerd. Omdat dat werk ons op ongewone wijze tezamen bracht en verbond, meende ik mijn nieuwe vriend te moeten uitnodigen voor een wandeling in het vlierlaantje, waar ik hem over mijn schimmen vertelde en terloops ook opmerkte, dat ik vroeger graag zong. Maar dat had ik niet mogen doen of misschien is het juist goed dat ik het deed, want Anton Bervoets bleef plotseling staan en voegde me stamelend toe: "U moet ook niet zingen. Dat heeft geen zin. Dat weet ik!" U begrijpt dat ik van zijn woorden danig in de war was.'

Hij zweeg, terwijl hij wild rondkeek en Jannie vroeg zich af of alles een produkt was van zijn grillige verbeelding en hij die nieuwe vriend een rol had toebedacht in zijn schimmenspel, of dat de man werkelijk gesproken had. Als dát zo was, dan verdienden haar snoepjes de Nobelprijs voor geneeskunde!

'Waar is Anton nu?' vroeg ze zo neutraal mogelijk.

Hij keek haar bedachtzaam aan en zei toen ongewoon rustig: 'Het spreken na zo'n lange tijd had hem danig vermoeid; daarom vroeg hij me vanavond tijdens het feest het verhaal voor te lezen dat hij gedurende de periode van zijn zwijgen geschreven heeft. Hij meende dat wij allen nu recht hebben op dat verhaal.'

Toen stond hij op en terwijl hij naar de deur liep, zei hij onbewogen: 'Dit had ik u willen vertellen.'

Ze keek hem verbijsterd na, niet goed wetend wat ze van zijn woorden moest denken. Er was iets gebeurd, ofwel met hemzelf ofwel met Anton Bervoets. Ze kon naar diens kamer gaan of er

eerst met meneer Roberts over praten, maar ze kreeg de tijd niet om een besluit te nemen, want Joop kwam met veel lawaai uit de vaste plek van Geertje Lieveheertje en trok haar mee.

'Daar zijn de croquetten met Geertje!'

Hij had de taxi en het gekir van de beide meisjes eerder gehoord dan zij. Buiten zag ze Odile en Geertje, beladen met dozen, door een haag van patiënten die allemaal klapten, naar de keukeningang lopen. Joop liet zijn zuster onmiddellijk los en rende achter ze aan. Hij moest helpen bakken! Jannie wilde hem nog naroepen, dat hij haar moest helpen de medicijnen in dozen te doen om ze naar de vijver te kunnen dragen, maar hij hoorde en zag niets meer, hij rook alleen maar croquetten! Ze zou het alleen moeten doen. Dus haalde ze uit het berghok in het souterrain een paar grote kartonnen dozen en liep ermee naar de apotheek. En terwijl ze met genoegen alle buisjes, doosjes, potjes en flesjes in de dozen stopte, dacht ze aan wat meneer Ramakers haar zojuist verteld had over Anton Bervoets. Als het werk van die morgen de beide mannen zo had verbonden, dat Anton was gaan spreken, dan was er vandaag echt een wonder gebeurd, zowel met de een als met de ander. Maar wanneer moet een stomme spreken en wanneer is een schizofreen zichzelf?

Toen ze alle medicijnen had ingepakt en de dozen buiten tegen de gevel zette, kreeg ze het antwoord: zodra de schizofreen het verhaal van de stomme vertelt. Onder de kastanjeboom stonden beide mannen en ze zag hoe Anton Bervoets meneer Ramakers zwijgend een groen schoolschrift overhandigde.

Een paar uur later zat zuster Jannie, doodmoe maar tevreden, tussen alle anderen bij de vijver. Iedereen leek gelukkig en deed opgewekt, zelfs de oude mevrouw Schulte, die opgewonden tegen haar buurman vertelde, dat zij vóór de oorlog ook altijd tuinfeesten organiseerde voor familie en goede vrienden en dat haar dochter dan viool speelde. Niemand van de patiënten had gevraagd wat er precies met de staf gebeurd was, en degenen die het fijne ervan wisten, hielden hun mond, alsof ze een geheim

verbond gesloten hadden. Tijdens de feestelijke maaltijd, waarvan iedereen had genoten, alsof de ingrediënten niet uit een zelfbedieningswinkel kwamen, maar met smaak waren uitgekozen door de beste koks, had Jannie tussen meneer Roberts en de jonkheer gezeten. En ze was nogal geschrokken, toen de laatste ernstig en met enig pathos gesproken had over zijn plan om van de drie in de kelder maskers te maken en hun hoofden kaal te scheren, zodat hij hun haar zou kunnen gebruiken voor het maken van levensechte pruiken. Pruiken en maskers zouden immers nodig zijn, als de nieuwe dokter en zijn medewerkers tijdens de komende jaarvergadering het bestuur van de kliniek zouden moeten misleiden.

'Bah, wat eng!' had Jannie gezegd, terwijl ze naar Geertje keek die aan het eind van de tafel gelukkig maar de helft gehoord had en gretig reageerde, dat ze goed kon tekenen, wat ieder beaamde, en dat ze het fijn zou vinden als zij de maskers mocht helpen verven. Dat werd afgesproken en Geertje had met een blos op haar wangen meneer Ramakers aangesproken, die als enige de croquetten niet had aangeraakt, maar het wel een feestelijke maaltijd vond.

'Dan ga ik eerst portretten maken van de broeder, van dokter Sneek en van zuster Couperus. Dat kan goed, want ik heb zuster Walburgis in de stad niet gezien, dus hoef ik ook niet naar de kapel.'

Het was voor het eerst dat ze zonder angst of paniek de namen van haar kwelgeesten in één adem durfde noemen en Jannie had gedacht: Geertje is bijna beter; die rolstoel kan straks naar de creatieve therapie.

Toen was meneer Ramakers opgestaan en had plechtig, maar bijna fluisterend gezegd: 'Ik heb de boeken nu vluchtig bekeken en me enig idee kunnen vormen van de financiële situatie en de liquide middelen. Ik denk dat ik u mijn begroting, of liever mijn financiële raming binnenkort kan overleggen. Het kost me enkel nog wat tijd het cijfermatig te onderbouwen. Nu moet u me toestaan, dat ik me terugtrek om me voor te bereiden op het verhaal dat ik u straks namens Anton Bervoets zal voorlezen

en dat een jeugdervaring betreft waarin hij als jongen tijdens de oorlog in de kerstnacht solo mocht zingen.'

Direct daarna was hij de eetzaal uitgegaan. Iedereen had verbaasd gezwegen en later braaf meegeholpen met opruimen en afwassen, waarbij Pieter Post telkens aan Odile vroeg of het goed was.

'Natuurlijk is het goed. Zolang ik niks hoef te doen, vind ik alles goed', had die laconiek gezegd en daarna tegen Joop, die nog een croquet die over was wilde pikken: 'Afblijven! Je hebt al genoeg croquetten gehad. Straks groeien ze nog uit je oren!'

En Joop had verongelijkt in zijn kruis gegraaid. Zijn croquet groeide niet in zijn oren. Toen was iedereen zich feestelijk gaan kleden en nu zaten ze allemaal rondom de vijver gespannen te wachten op wat komen ging.

Zuster Jannie was niet helemaal gerust op dat plan van meneer Roberts om Geertje tot vijverprinses uit te roepen. Hij had wel gedaan of het om iemand anders ging, maar dat deed hij natuurlijk om de spanning erin te houden, daar genoot hij van. Wist ze maar wat hij van plan was? Maar ze kon het hem niet meer vragen, want hij kwam op hetzelfde moment in de kring staan en nam het woord. Joop, die nu een rode stropdas droeg en een geel jasje dat hem veel te klein was, begon al te klappen, maar Geertje siste dat meneer Roberts eerst moest spreken.

'Lieve mensen,' begon die, 'ieder van ons is ervan overtuigd, dat dit tot nu toe een heerlijke dag is geweest, maar ik denk toch dat we de dag pas echt geslaagd zullen vinden, als we met een symbolische daad ervan getuigen, dat voortaan elke dag een heerlijke dag zal zijn, een dag zonder onrust of weemoed, zonder agressie of waan, een dag zonder pillen.'

Hij pauzeerde theatraal en keek de kring rond. Allen keken hem vol spanning aan. Jannie was alleen maar bang dat hij, zo druk gebarend, een stap achteruit zou doen en in de vijver zou vallen, want hij stond gevaarlijk dicht bij de rand. Maar gelukkig deed hij enkele passen naar voren en hij wenkte de jonkheer, die daarop Joop bij de hand nam en met hem bij de nieuwe dokter kwam staan.

‘Ik heb’, zei deze, ‘onze nieuwe verpleger, jonkheer Van Remersdael, gevraagd om samen met Joop, de getrouwe knecht van een ieder, alle medicijnen plechtig in de vijver te deponeren, opdat zij zich daar driftig zullen vermengen en zullen veranderen in een stof waaruit al onze agressie, onze waandenkbeelden, onze zwaarmoedige gedachten en onze spotgeesten als stinkende dampen zullen opstijgen.’

Toen liep hij samen met de jonkheer en Joop naar de grote kastanje waarin de duizend kaarsen door het duister waren gedoofd, om de dozen die bij de stam stonden, op te pakken en naar de rand van de vijver te brengen.

En toen de dozen één voor één boven het water werden geleegd, riep Geertje enthousiast: ‘Leve de jonkheer en Joop!’

Iedereen begon te klappen en hoera te roepen, alleen meneer Wolf in zijn nieuwe rolstoel mopperde, dat er onvoldoende licht was om foto's te nemen.

‘Daaraan valt iets te doen’, zei meneer Roberts en streek een lucifer af, welke hij op het wateroppervlak gooide dat onmiddellijk vlam vatte. Blauwe, gele, groene en oranje vlammen dansten over het water en verlichtten spookachtig de gezichten van de mensen die om de vijver zaten. Zuster Jannie geloofde haar ogen niet. Hoe kan dat nu, dacht ze, terwijl de vlammen kleiner werden en langzaam doofden. Voordat ze van haar verbazing was bekomen, was het licht verdwenen en ze zou zich nog lang afvragen of die kleurige vlammen werkelijk over het water hadden gedanst of dat ze het zich enkel verbeeld had. Op dat moment kreeg ze de tijd niet om daarover te piekeren, want terwijl iedereen nog klapte, liep meneer Roberts, de witte doktersjas fladderend om zijn lichaam, naar meneer Ramakers, waarschijnlijk om hem uit te nodigen het verhaal van Anton Bervoets voor te lezen, want hij knipte een zaklamp aan die het ernstige gezicht van de ander verlichtte. Jannie haalde opgelucht adem. Dat dwaze plan voor een vijverprinses was hij waarschijnlijk al vergeten! Maar toen zag ze hoe Servaas Ramakers uit een grote zak van grauw papier de lange rode mantel haalde die Joop met kerstmis had gedragen, toen hij voor de

derde koning mocht spelen.

De zaldamp bescheen de rode fluwelen stof, toen Odile hem overnam om meneer Roberts bij te lichten, die weer het woord nam: ‘Wanneer ik u, goede vrienden, nu alle psychofarmaca die onze geest hebben bedwelmd en ons lichaam verzwakt, in vlammen zijn opgegaan dan wel op de bodem van deze vijver rusten, voorstel om één onzer uit te roepen tot de Prinses van de Vijver, zult u, evenals zuster Jannie, ongetwijfeld onmiddellijk denken en zelfs hopen, dat onze Geertje Lieveheertje die eer te beurt zal vallen, maar deze vijver is geen gewone vijver meer waarin kikkers zich vrolijk vermenigvuldigen en waarboven libellen lichtzinnig dansen, ze is een poel geworden waarin slechts kwade geesten huizen, die enkel door een goede doch sterke fee kunnen worden weerhouden hun heilloze werk te doen. Daarom wil ik - en ik weet met zekerheid dat Geertje daarin zal toestemmen - onze lieve zuster Jannie van Poelgeest hierbij uitroepen tot de Goede Geest van de Poel en haar vragen het erekleed dat hierbij behoort, te aanvaarden.’

‘Ik heb gezegd!’ zei Joop en gaf daarmee het sein voor een klinkend applaus. Meneer Roberts kwam met de mantel plechtig op Jannie toe en hing het rode kleed om haar schouders. Dit verraste haar zo, dat ze zonder het te willen moest huilen en een traan langs haar wang voelde glijden. En toen meneer Roberts vóór haar kwam staan om de mantel van voren te sluiten en haar op beide wangen kuste, werd het haar ineens te veel en ontlaadde zich alle spanning van de voorbije dagen. Snikkend viel ze Geertje om de hals die nu op haar beurt de vrouw probeerde te troosten die haar de dag tevoren getroost had. Ondertussen was Pieter Post in een stemmig zwart pak naar voren gekomen en nam het woord om het eerste optreden aan te kondigen van het gemengd koor Exaudi.

‘Wat zou die?’ vroeg meneer Wolf die zijn gehoorapparaat niet had aanstaan.

‘Exaudi,’ zei meneer Roberts, ‘naar het eerste woord van een christelijke hymne waarin de dichter God vraagt hem te verhoren, voorwaar een uitstekende naam voor een zangkoor dat nog

niet zeker is van eigen kunnen.

Pieter Post nodigde het pas geformeerde sextet uit plaats te nemen aan de rand van de vijver, zodat de silhouetten duidelijk afstaken tegen de verlichte vensters van de kliniek.

‘We hebben nog niet voldoende kunnen repeteren,’ zei hij lichtelijk nerveus, ‘we kunnen u dus niet vergasten op het repertoire dat onze naam doet vermoeden. Voor vanavond hebben we slechts een eenvoudig Frans volksliedje ingestudeerd, dat we zullen zingen als introductie op het verhaal dat we straks zullen horen. We dragen dit oude lied graag op aan onze nieuwe geneesheer, dr. Roberts, die immers over de in het lied genoemde stad en haar geschiedenis een boek schreef. Ik vraag uw welwillende aandacht voor “Sur le Pont d'Avignon”!’

Hoewel de bekende canon zeer vals en ongelijk werd gezongen, klapte iedereen na afloop uitbundig, enkel de jonkheer zei zachtjes tegen Geertje, dat het voor een eerste keer wellicht te hoog gegrepen was geweest. Meneer Roberts bedankte het zangkoor hartelijk en vroeg de jonkheer en Joop nu de stoelen en banken dichter bij elkaar te plaatsen, zodat iedereen Servaas Ramakers goed zou kunnen verstaan, als hij het verhaal van Anton Bervoets vertelde. En Odile mocht met de zaklantaarn het schoolschrift beschijnen waaruit meneer Ramakers eerst wat onzeker, maar gaandeweg luider en zelfbewuster het verhaal van een reeds lang voorbije kerstnacht las. Zuster Jannie was opgehouden met huilen en Joop was behaaglijk tegen haar aangekropen, zijn hoofd in haar schoot als in de pels van een beer. Geertje speelde met een kleurig sjaaltje, dat niet meer om haar glanzend blonde haar, maar om haar ranke hals zat.

Een heldere sopraan

En terwijl er buiten een hevige oorlog woedde, klonk in die koude kerstnacht een heldere sopraan, die de mensen in de houten banken de tranen in de ogen zong. En door hun tranen heen zagen de mensen de weg terug. Boven de bossen aan de westelijke horizon kwam de zon weer op en het werd wonderlijk dag. De sneeuw op het dak van de grote kerk dwarrelde terug de wolken in. De bommen vielen omhoog de vliegtuigen binnen, die terugvlogen naar hun basis waar de bange verloofdes van de piloten hun geliefden kusten. De huizen kwamen weer overeind uit eigen puin, nadat de stofwolken waren opgetrokken. De kanonnen slikten hun kogels in en reden achteruit terug naar de fabriek waar nijvere handen ze demonteerden. De doden sloegen het stof van hun kleren en gingen zingend weer aan het werk of zaten in de zon om naar de vogels te luisteren en te zien hoe de bloemen zich in hun knoppen verscholen. De parachutisten spuwden de vijandelijke kogels die hen vanaf de grond hadden gedood, weer uit en zweefden terug het vliegtuig in, nadat hun valscherm zich weer had samengebald tot een postpakket.

De hele wereld deed een stap terug toen het jongetje zong. Alle grote mensen, zelfs degenen die met macht bekleed waren en vaak in wellust, gepaard gaand met domheid, onheil over anderen hadden gebracht, steunden het hoofd in de handen en zeiden eindelijk tot zichzelf: laten we eens nadenken! En dat lukte zo wonderwel, dat de lucht van hun gedachten gonsde, alsof er een sprinkhanenplaag op komst was, maar die sprinkhanen vlogen terug in hun cocons. En de schoolkinderen huppelden achterstevoren de school uit en de tafels van vermenigvuldiging en de onregelmatige werkwoorden fladderden als kleurige vlinders boven hun hoofd. En een oud man, die te wijs was om ooit naar macht te hebben gestreefd, zag die vlinders en vond ze mooier dan de sprinkhanen die hem een leven lang hadden geplaagd. Alle jonge

moeders namen hun kind terug in de schoot waar het langzaam verschrompelde tot een minuscuul kikkervisje dat schichtig hun lichaam verliet en zich nestelde in de teelballen van hun geliefde. Lange rijen arbeiders verlieten de grauwe fabrieken, mijnwerkers kropen uit de ingewanden van de aarde tevoorschijn in het schelle zonlicht. Ze knipperden met de ogen en begonnen het land te bewerken, zoals hun ouders het hun hadden voorgedaan, want het land is de grond van het leven. En na hun arbeid rustten ze uit en gebruikten de vrije uren om duiven te houden, vlinders op te zetten of hun kinderen te strelen. De talrijke negerslaven op de vochtig hete katoenplantages voeren terug naar het land van hun vaderen en dronken weer uit de oude kalebas. De dode soldaten van Napoleons leger ontdooiden in de steppen van Rusland en liepen achterstevoren, terwijl ze hun geweren als wandelstok gebruikten, terug naar Poitiers en Toulouse, terwijl ze de liedjes van liefde uit hun jeugd zongen. En toen ze weer thuis waren, verwekten ze alsnog de zonen die de revolutie hun onthouden had. En nog bleef het jongetje zingen in die verre winternacht. De slachtoffers van de grote pestilentie krabden de zweren van hun huid, verzorgden weer hun kinderen en bedreven vervolgens de liefde waarin die kinderen waren verwekt en ze vierden samen feest. De pausen van Avignon ruilden hun strenge maar decadente gedachten voor betere en keerden terug naar de heilige stad. De maker van de mozaïeken in de San Vitale lijmde de stukken glas en steen weer aaneen om ze terug te geven aan de aarde. En Maria, de dochter van David ging met Jozef, haar geliefde, terug naar Nazareth waar de geest van God geschrokken haar schoot verliet. Toen werd de Sahara weer groen en veelkleurige vogels baadden zich in de plassen die de regen achterliet. De jonge, nog overmoedige David miste met zijn slinger de reus Goliath en de kleine Mozes verdronk in het biezen mandje dat eenzaam dobberde op het water van de Nijl. En nog was het jongetje niet uitgezongen. Nubische slaven braken de piramiden van Giseh weer af en droegen de rotsblokken terug naar de steengroeven, zodat daar weer gras en bloemen konden groeien. In het verre dal van de grote gele rivier verlieten de vissen de netten van de hongerige vissers.

En nog klonk in een zeer verre toekomst het lied van de jongen. De eerste mensen kropen terug in de bomen van het oerbos en deden kunstjes met elkaar. De nietige buidelrat verschool zich tussen de brede poten van de reuzenhagedis en likte zijn naakte jongen. De grote vliegende insekten verloren hun meters brede vleugels en vielen terug in het water van de zeeën en in de kreken langs de eindeloze stranden. Alle dieren, bomen en planten werden opgelost in één groot moeras dat alle leven in zich terugnam. En het water overspoelde het land. Het zeewier en het gedierte dat van het zeewier leefde, verschrompelden in die oerzee. En er stak een geweldige storm op, gepaard gaand met een heftig onweer, waarin alle leven het water verliet en door bliksems gedood werd, tot er geen rimpeling meer zichtbaar was, want het licht van het leven was de duisternis van de dood geworden. Alle water verdampte en loste op in de nevel van Gods donkere gedachten. En juist voordat die nevel optrok, zag iemand dat het goed was. En toen was het vrede.

Maar dat kon het jongetje niet weten, omdat hij wel de woorden van zijn lied geleerd had, maar de werking ervan niet kende. Iemand zei, dat het jongetje na de oorlog moest doorgaan met zingen en dat deed hij graag, want hij had gemerkt dat je alles vergeet, wanneer je zo mag zingen: je lege maag, de oorlog en dat andere kinderen je maar een schijtebroek vinden als je niet met hun spelletjes meedoet. Als je zingt, zijn de dingen zo anders en dan gebeurt er precies wat je graag wilt, alsof de melodie je in een mooie droom wiegt. Dan trekken de soldaten hun uniformen uit om weer als gewone mensen te leven. En de kinderen uit je klas die in de oorlog stierven, zitten weer gewoon op hun plaats tussen de levende kinderen en de oude meneer Meijer staat weer gewoon te schoffelen in zijn voortuin zonder gele ster op zijn kleding, net zoals vroeger.

Dus bleef het jongetje zingen, want hij wilde dat alles weer gewoon en zoals vroeger was. En de mensen met wie hij de oorlog had overleefd, zeiden tegen elkaar: dat is het jongetje dat de sterren van de hemel zingt, we moeten hem vragen te blijven zingen. En hij moest voor hen zingen bij de steigers waarop de mensen werkten aan de wederopbouw van het land. En hij zong in hun fabrieken,

zodat de machines weer begonnen te draaien. En toen in sommige huizen al een televisietoestel stond, omdat de machines zo goed draaiden, trokken ze hem een mooi matrozenpak aan en moest hij in een studio voor de camera's ik hou van Holland zingen en van de duinen en de zee. En zijn ouders en zijn broers en zussen zaten met alle buren en goede vrienden thuis te kijken hoe mooi hij op de televisie zong. En toen het op een dag weer kerstmis was, mocht hij van meneer Franz Josef mee naar Oberammergau om daar in een grote kerststal tussen levensgrote mooi beschilderde houten beelden te zingen van het kleene kind dat stillekens weende. En meneer Franz Josef liet hem een grote fabriek zien waar de mensen weer wapens maakten voor als de vijand toch weer de vrede zou willen verstoren. En meneer Franz Josef sloeg zich op de leren dijen van plezier, toen het jongetje ook van de Tannenbaum in het Duits kon zingen, want het jongetje zat nu op het gymnasium waar hij ook leerde van de Trojaanse Oorlog en de Punische Oorlogen en de zeeslagen met Engeland. En omdat de Amerikanen andere mensen altijd uit oorlogen bevrijden, moest hij ook naar Amerika om te zingen op het feest bij de opening van de eerste grote kerncentrale, toen mannen met grote cowboyhoeden op allemaal driftig uraniumconcessies tekenden die ze van de president gekregen hadden. En meneer Franz Josef was er natuurlijk ook, want die kende alle mensen die zo voor de vooruitgang waren. En het kwam ook op de televisie dat het jongetje uit Holland zo mooi kon zingen. En er werd een film van gemaakt, zogenaamd hoog in de besneeuwde bergen, maar het was van karton en er dwarrelde kunstsneeuw op zijn matrozenpak, toen hij jingle bell zong. Maar alle mensen die naar de film op de televisie keken, dachten dat het echte bergen waren en echte sneeuw en ze zeiden tegen elkaar, voordat ze naar de keuken liepen om wat lekkers te halen: wat kan die jongen toch mooi zingen en wat is de vrede toch mooi, want ze dachten dat het kernenergieconsortium dat de film betaald had, een menslievende organisatie was die de vrede wilde dienen.

En het jongetje had zo mooi gezongen, dat de televisiemakers besloten een tweede nog mooiere film met hem te maken, ook over de vrede, dus tegen de oorlog. Daarvoor vlogen ze met een groot

vliegtuig naar de Mekongvallei, want het moest allemaal zo echt mogelijk en niet meer met bordkarton. En die film werd een heel ontroerende film, want het jongetje zong in die vallei van de holy night en de silent night, terwijl op de achtergrond moeders met magere kinderen op de vlucht waren voor de slechte communisten en op de voorgrond dreven allemaal dode kinderen in de rivier, maar zolang het jongetje zong, werd er niet geschoten, want het was kerstbestand. Het einde van de film was het mooiste. Er vlogen allemaal doorzichtige engelen door de vallei en terwijl de kleine zanger in close-up in beeld kwam tijdens zijn laatste lied, zag je de dode kinderen uit het water opstaan en de bomkraters vulden zich met bloemen en aan de ontbladerde bomen groeiden weer sappige vruchten, de vluchtende moeders kwamen terug in glanzende auto's en met geverfde lippen, terwijl hun kinderen op de achterbank met plastic vliegtuigjes speelden en boven de auto's zweefden doorzichtige engelen die op bazuinen bliezen totdat het kerstbestand was afgelopen. Toen alle opnames gemaakt waren, vloog de filmploeg terug naar Amerika en er was een receptie in het Witte Huis van de Amerikanen, omdat zij de film hadden betaald, want ze verdienden veel in de uraniumfabrieken. Het jongetje uit Holland mocht ook mee naar die receptie in een nieuw matrozenpak, want het eerste was hem te klein geworden. En dat was een unieke belevenis die hij niet snel zou vergeten. Want hij werd voorgesteld aan Frank Sinatra met wie hij voor de camera's white christmas mocht zingen en Dean Martin was er ook in een pak van parelmoer en het jongetje kreeg een zoen van een hele mooie filmster in een zilveren jurk die nogal bloot was en Danny Kaye vertelde mopjes aan arme negerkindertjes want daarvan waren er ook veel in Amerika. En toen kwam meneer de president zelf en die liep met een brede glimlach op het jongetje toe en vroeg in het Amerikaans hoe hij het had gevonden om in zo'n mooie film te spelen. Het jongetje zei, dat hij het filmen wel mooi vond, maar dat er zoveel dode kinderen nodig waren geweest. Maar de president begon hartelijk te lachen en zei geruststellend dat de film nog gemonteerd moest worden en dat er dan vanzelf veel minder dode kinderen overbleven. En toen kreeg het jongetje een glas cola en een donut,

want de president moest weer weg om met de generaals te praten over de montage van de film. En toen de film eindelijk helemaal klaar was, mocht het jongetje in zijn mooie pak naar de première en hij zat op de eerste rij tussen de president en diens vrouw. De hele zaal zat vol met beroemde filmsterren, zangers, sporthelden en oorlogsinvaliden, maar die mochten niet vooraan zitten zoals het jongetje. Het licht in de prachtige zaal ging heel langzaam uit en de film begon.

En toen pas zag het jongetje dat het helemaal geen film was, maar echt. De doorzichtige engelen met zilveren vleugels waren raketten, de moeders met hun kinderen waren verminkt door napalm en ze waren echt op de vlucht voor het kwaad van de oorlog en de dode kinderen dreven in de rivier naar zee en zouden nooit meer uit het water opstaan. En de bomkraters vulden zich niet met bloemen maar met nieuwe bommen. Het jongetje keek opzij naar de president en zijn vrouw, of die het ook merkten, maar de vrouw van de president verfde haar lippen om in een klein spiegeltje te kunnen kijken naar een generaal op de tweede rij en de president neuriede tevreden mee met het lied dat het jongetje helemaal niet zong, want hij was een man geworden. Dat zag hij, toen zijn gezicht in close-up te zien was op het grote hel verlichte filmscherm.

En hij wilde roepen tegen al die mensen dat het niet waar was, maar hij kon het niet zeggen. Zijn stem was gebroken.

De vergadering

Allen luisterden op die gedenkwaardige lenteavond zo aandachtig naar het verhaal van Anton Bervoets, door meneer Ramakers voorgelezen, dat niemand merkte hoe het zachtjes was gaan regenen en hoe de regendruppels blaasjes vormden op het wateroppervlak van de vijver, die als een gewillige patiënt alle medicijnen had geslikt. Pas toen het verhaal uit was en ze meenden te begrijpen waarom Anton niet meer sprak, voelden ze hun natte kleren. Iedereen ging naar binnen om in de kapel het feest voort te zetten, als laatste zuster Jannie, verkleed als goede fee. Ze trok de rode mantel meteen uit. Ze was al genoeg in het zonnetje gezet.

Geertje stond blozend bij Anton Bervoets, die stil als altijd op zijn vaste plaats was gaan zitten, en zei aarzelend, omdat ze besefte dat woorden niet het juiste middel waren om hem duidelijk te maken hoezeer ze onder de indruk was van zijn verhaal: ‘Ik heb nog nooit zo'n prachtig verhaal gehoord.’

De ander keek haar glimlachend aan en schreef op het magische scherm, dat als altijd om zijn hals hing: ‘Het is nog niet af.’

‘Oh maar dat einde komt vast een keer’, zei ze vol overtuiging, want ze begreep precies wat hij bedoelde.

Op dat moment nam meneer Roberts plaats op de altaartreden en nodigde iedereen uit het glas te heffen op deze memorabele dag, maar Odile, die druk in de weer was met flessen en glazen, onderbrak hem en riep quasi wanhopig: ‘Dat kan pas als iedereen een glas heeft met wat erin. Kunt u niet eventjes wachten, dokter?’

Ze duwde haar nieuwe baas bijna omver om in de koelkast een fles jenever, bestemd voor meneer Wolf, en een fles witte wijn te pakken.

‘We hebben vandaag heus wel meer gekocht dan croquetten’, zei ze lachend tegen meneer Roberts, die verbaasd toekeek hoe

ze de kleine overvolle koelkast plunderde.

‘Houdt u van bitterballen? Die hebben we ook, maar die staan nog in het vet!’ zei het nieuwe hoofd van de huishouding plagerig, want ze kon zich amper voorstellen dat deze ascetische geleerde ook maar wist wat een bitterbal was.

Joop had intussen de rode mantel van de fee ontdekt en liep erin te paraderen, terwijl de oude heer Wolf, die Odile met de fles jenever bij meneer Roberts zag staan, probeerde in zijn nieuwe rolstoel bij haar te komen door de altaartreden op te rijden, die vol stonden met schalen vol hapjes.

‘Pas op,’ riep Odile, die het zag en ze snelde toe om hem van richting te doen veranderen, ‘u krijgt heus wel!’

Ze parkeerde hem aan de tafel waar de jonkheer naar de Schaker zat te luisteren, die ze ernstig hoorde zeggen dat Botwinnik in geen geval zijn toren had hoeven offeren. Meneer Wolf greep in zijn zak en reikte haar de zilveren heupflacon.

‘Oh nee, vanavond drinkt u netjes uit een glaasje en niet uit de fles!’

‘Geef hem maar niet te veel’, zei Jannie die ineens bedacht dat ze de drie in de kelder nog te drinken moest geven. Ze liet de feestvierders alleen en onderweg naar beneden, bekroop haar weer het angstige gevoel dat ze de nieuwe situatie niet zou aankunnen, hoewel ze van zichzelf wist, dat ze die onzekerheid altijd nodig had om energie op te doen. Ze leek wel een actrice met plankenkoorts of een atlete met lood in de benen vlak vóór een wedstrijd. Ze deed het licht in de kelder aan en liep naar haar patiënten. De drie lagen onbeweeglijk, er ging enkel even een schok door hun lichaam, toen ze hun een injectie voor de nacht gaf. Morgen moest ze de jonkheer vragen haar te helpen met catheters. Ze trok de dwanglakens extra stevig aan en verbaasde zich erover met hoeveel kalmte en zonder een spoor van wroeging ze dat deed, alsof ze zelf suf gespoten was en enkel maar reflexen vertoonde.

‘En nu ga ík wat drinken’, zei ze tegen de bleke drieëenheid in de witte bedden, terwijl ze het licht uitdeed. Het klonk hol in de lage, kale ruimte.

Toen ze in de ontmoetingsruimte terugkwam, was iedereen nog uitgelaten aan het feesten. Pieter Post ging ijverig rond met hapjes, nog steeds in zijn stemmige zwarte pak. Odile stond bij meneer Wolf in zijn rolstoel, vlak voor de altaartreden en vulde zijn glas. Aan de zweverige blik en de onzekere bewegingen waarmee de oude heer zich dat liet welgevallen, merkte Jannie, dat dit al het zoveelste glaasje was. Meneer Roberts zat bij een glas rode wijn tegenover meneer Ramakers en was in een diep gesprek gewikkeld over de mogelijkheid dat diens vriendin hem zou kunnen komen opzoeken, nu de situatie in de kliniek zo veranderd was.

'Of bent u van mening, dat we beter kunnen wachten met een uitnodiging tot de nieuwe situatie zich wat heeft gestabiliseerd?' vroeg hij, turend in zijn glas.

'Wanneer mijn vriendin vandaag aanwezig had kunnen zijn, had ze het verhaal van Anton Bervoets kunnen horen en was zij misschien eveneens in aanmerking gekomen om tot vijverprinses te worden gekozen', zei Servaas Ramakers peinzend.

'Dat is alleszins mogelijk', was het antwoord. Jannie moest lachen om de ernst waarmee beide mannen spraken over een vrouw die alleen maar in de verbeelding van één van hen bestond.

'Wat dunkt u, zuster?' vroeg meneer Roberts en hij keek haar trouwhartig aan, alsof hij van haar verwachtte dat ze de schim van meneer Ramakers ten leven zou wekken om die haar rode mantel af te staan.

Maar ze hoefde niet te reageren, want achter in de oude kapel bij de dubbele deur naar de gang, stond Joop, nog steeds met die rode mantel om, maar met zijn broek om zijn enkels, in één van de stenen wijwatervaten te plassen, daartoe duidelijk aangespoord door een tweetal patiënten van wie er een lachend zei, toen ze boos wilde ingrijpen: 'Joop ontdekte nu pas, dat het wijwaterbekken al heel lang droog staat.'

'Je bent een viezerik,' zei ze tegen de simpele ziel, 'en je hebt natuurlijk veel te veel gedronken.'

'Bier!' lalde Joop met dikke tong.

In de algemene euforie was hij dronken gevoerd en dat grote kind was natuurlijk niks gewend. Ze haalde zijn onderbroek op en trok zijn feestbroek omhoog, terwijl ze tegen de beide patiënten zei dat ze beter op hem hadden moeten letten, maar inwendig moest ze erom lachen: die malle koningin zijn rode mantel, die met de broek omlaag zijn offer bracht! Ze wilde net dat wel zeer wereldse wijwater opruimen, toen ze tot haar schrik zag dat meneer Wolf, die nog eens op eigen kracht probeerde met zijn nieuwe rolstoel de altaartreden te bestijgen, met stoel en al omviel en in een rare houding op de stenen vloer van de voormalige kapel bleef liggen.

Tegelijk met Odile was ze bij hem. Hij had zich niet echt bezeerd, want hij mopperde dat het een schande was, dat er in de voormalige bedehuizen van die katholieken geen voorzieningen voor rolstoelgebruikers waren.

En hij voegde er met onverwachte dronkemanswijsheid aan toe: ‘In synagogen is dat ongetwijfeld wél het geval, omdat het jodendom meer dan het christendom rekening houdt met de zwakten en het onvermogen der mensen en daarom helaas zo gelaten vervolgingen accepteert.’

Met behulp van Odile hielp Jannie de man weer overeind, terwijl ze verwijtend fluisterde: ‘Je moet hem niet zo dronken voeren.’

Odile lachte en zei zonder enig berouw: ‘Ach die ene keer. Het is toch feest. En hij heeft me terwijl jij weg was - waar was je eigenlijk? - een boel over de oorlog verteld zonder angstig te doen. Dat is toch prima. Die fles is beter dan pillen.’

‘Ik moet onze keukenprinses volkomen gelijk geven,’ zei Pieter Post die de hele avond al probeerde bij die prinses in de buurt te blijven, ‘zelden heb ik iemand, zij het onder invloed van alcohol, het verschil tussen beide wereldgodsdiensten zo treffend horen formuleren.’

Misschien hebben ze wel gelijk, dacht Jannie, terwijl ze de oude man aan Odile overliet en naar de tafel liep waaraan meneer Roberts zat. Ze kon nu eenmaal niet goed tegen dronken kerels, dan moest ze te veel aan haar vader denken. Als

meneer Roberts dit feest de hele nacht ging laten duren, moest hij niet verwachten dat zíj straks alle patiënten dronken naar boven ging dragen.

Maar de nieuwe directeur dacht er blijkbaar anders over en vroeg opgewekt: 'Heeft u het glas al geheven, zuster?'

'Ik heb de drie van beneden ingeschonken, in hun arm!' zei ze grimmiger dan ze bedoelde.

'U had dus nog geen tijd om zelf te drinken,' constateerde meneer Ramakers vormelijk, 'dan willen we nu graag met u toosten. Wat drinkt u graag?'

Geeft niet, wilde ze zeggen, maar Geertje kwam al naar hun tafel met een glas en de fles witte wijn die nog bijna vol was.

'Die had Odile koud gezet voor ons want je hebt toch het liefste witte wijn?' klonk het opgewekt.

'Sta me toe dat ik u inschenk', zei meneer Roberts charmant.

Hij schonk het glas bijna tot de rand toe vol en zei plagerig, terwijl hij het etiket op de fles bestudeerde: 'Zo, dus onze drie gratiën drinken hun eigen grand cru!'

'Doe niet zo raar,' zei Geertje, 'het is hele goedkope, gewoon van de kruidenier. Die vind ik trouwens het lekkerste, niet zo zuur.'

'Ik ook', zei Jannie, terwijl ze een slok nam.

Toen zei ze tegen meneer Ramakers, die aandachtig naar Geertje keek: 'Ik heb u nog niet kunnen zeggen, dat u het verhaal van meneer Bervoets prachtig hebt voorgelezen.'

Hij bleef naar Geertje staren en mompelde afwezig: 'Natuurlijk was het een prachtig verhaal, maar dat is de verdienste van Anton Bervoets voor wie wij allen hopen dat hij weer zal kunnen spreken.'

Het was even stil na zijn woorden, alsof iedereen begreep dat het voor meneer Bervoets onmogelijk zou zijn ooit weer te spreken, als ze hem deze stilte niet gunden, maar Anton zat een paar tafels verder en keek naar de televisie die enkel nog sneeuw uitzond.

Toen stond meneer Roberts op, liep naar de altaarbel, die hij luid liet klinken om ieders aandacht te vragen en theatraal en

met stemverheffing sprak hij: ‘Zoals u ziet, beste vrienden, is dit wel een zeer gedenkwaardige avond. Waren we in het verleden eraan gewend, of had men ons daaraan gewend, elke avond om tien uur het bed op te zoeken, omdat de zuster of de broeder dan de lampen doofde en alle deuren afsloot, van nu af zullen we elke avond opnieuw mogen aanschouwen, hoe op de televisie het nachtelijke sneeuwen begint.’

‘Ik heb gezegd!’ zei Joop, die naast meneer Roberts was gaan staan en aan diens broekspijpen trok.

‘Ik had wijwaterbier gepiest!’ knoterde hij tevreden.

‘Ja, en dat ga ik nu opruimen’, zei Jannie resoluut, terwijl ze op hem afliep en zijn broek optrok die alweer halverwege zijn knieën gezakt was. Na de korte toespraak van de nieuwe directeur stonden een paar patiënten op om naar hun kamer te gaan, weldra gevolgd door de meeste anderen, als schapen die hun leider gehoorzamen. Jonkheer Van Remersdael reed meneer Wolf in zijn rolstoel naar de deur, terwijl de oude man hem vertelde dat hij graag foto's had gemaakt, maar dat de trappen van die vermaledijde katholieken dat verhinderd hadden.

De oude mevrouw Schulte die kort daarvoor nog luid ‘stille nacht heilige nacht’ had proberen te zingen, omdat het op de televisie zo sneeuwde, zat nu wazig te kijken en zei tegen het glaasje dat vóór haar op tafel stond, dat bessenjenever een drankje voor dienstbodes was.

‘Maar u heeft er wel een kwart fles van gedronken’, zei Odile, terwijl ze de oude dame hielp om vat op haar looprek te krijgen.

‘Ik help haar wel even in bed’, zei ze tegen Jannie, ‘dan kun jij het wijwatervat legen.’

‘Goedenacht, dames,’ zei meneer Roberts en pakte Joop bij de arm, ‘kom jongeman, laat mij je naar je sponde vergezellen, want ik vrees dat je niet meer in staat bent om op eigen kracht daar te geraken.’

‘Ik heb wijwaterbier gepiest’, zei Joop en gaf de nieuwe directeur een arm.

Jannie bleef alleen achter en ze had net met een vaatdoek en een teiltje water het wijwatervat schoongemaakt, toen Odile

terugkwam en in lachen uitbarstte, terwijl ze naar de negende kruiswegstatie wees, waar op het met doornen gekroonde hoofd van de gevallen Christus het lege borrelglaasje van meneer Wolf stond.

En terwijl Jannie het pakte, zei ze meer tegen zichzelf dan tegen het meisje naast haar: 'Misschien is dat wel zijn wraak voor de Holocaust.'

Even later zwaaide ze Odile uit, die snel als een opgeschoten jongen op haar sportfiets naar de buitenpoort reed. Ze was altijd bang, dat haar in het donker iets zou overkomen maar het meisje zei altijd dat de weg naar huis zo akelig stil was, dat zelfs gemene kerels er niet durfden komen.

'En ik doe toch zeker aan judo', kwam er dan achteraan. Jannie wilde juist de deur afsluiten, toen jonkheer Van Remersdael achter haar kwam staan.

'Ik heb meneer Wolf naar zijn kamer gebracht en de oude heer zal van alle jenever zó diep slapen dat hij de komende uren geen last van zijn beulen heeft.'

Ze keek de man die haar ooit gered had, aan. Ze snapte niet veel en eigenlijk steeds minder van deze lieve zonderling met zijn wisselende gedrag, maar zodra ergens onrecht dreigde of mensen het moeilijk hadden, won zijn rechtvaardigheidsgevoel het van de sombere twijfels die hem ziek hadden gemaakt en handelde hij altijd zeer doeltreffend en met grote oprechtheid.

'U was vandaag een ideale verpleger', zei Jannie gemeend en hij antwoordde glimlachend: 'Dit werk bevalt me en ik zal het graag nog enige tijd doen, mits ik voldoende tijd overhoud om de maskers te maken, die nodig zijn om de eerwaarde broeders te misleiden, maar Geertje heeft beloofd me te helpen en zoals u weet, is ze zeer artistiek.'

Toen liep hij zonder nog iets te zeggen of haar goedenacht te wensen, de lange gang door en de trap op naar zijn kamer. Jannie sloot de deuren af en deed alle lichten achter zich uit. Even later stond ze op haar kamer in het donker naar buiten te turen naar de vage omtrek van de grote kastanjeboom, waaronder ze na haar eerste werkdag op Zonhoven meneer Roberts en

Joop had aangetroffen. En ze herinnerde zich nog precies hoe ze die avond, moe als ze was, óók voor het raam had gestaan en de vuurvlieg van meneer Roberts zijn sigaar had zien bewegen. Er was nu geen vuurvlieg. Alles was zo donker, dat ze zelfs het wateroppervlak van de vijver niet zag oplichten. Ze besefte nu dat die vuurvlieg de voorbode was geweest van wat er gisteren in de kliniek was gebeurd.

In de dagen die volgden, had ze het veel te druk om de risico's die aan de nieuwe situatie in Zonhoven kleefden, te doordenken en ze kreeg al helemaal niet de tijd om er met iemand over te praten. Meneer Roberts verbleef meestal op de kamer van dokter Sneek om ‘wegwijs te worden in dat duistere woud der psychiatrie’, zoals hij het bombastisch noemde. Meneer Ramakers ging zo op in zijn werk als administrateur, dat hij overdag zijn plaaggeesten volledig vergat en enkel 's avonds als het donker werd, behoefte had om zich in zijn lange regenjas te hullen. Hij sprak met de nieuwe directeur niet over zijn bange dromen, maar over heel andere dingen, lopende rekeningen, bestaande schulden en nieuwe begrotingsposten. Geertje en de jonkheer zaten bijna de hele dag aan de tafels voor de creatieve therapie, die nu enkel nog facultatief was en op zeer wisselende tijden werd gegeven, en ze zeiden dat hun werk goede vorderingen maakte. De patiënten die niet op de hoogte waren van de juiste toedracht der gebeurtenissen of er een verkeerde uitleg aan gaven, genoten desondanks volop van de nieuwe situatie, slikten zonder morren de nieuwe pillen en voelden zich zeer wel zonder de bitse stem van zuster Couperus, het ruwe optreden van broeder Rob en de strengheid van dokter Sneek. Een aantal van hen was inmiddels door een overijverige Pieter Post overgehaald lid te worden van het gemengd zangkoor Exaudi, dat elke morgen in de vergaderruimte repeteerde. Aanvankelijk werd nog aarzelend geprobeerd een meerstemmig repertoire op te bouwen, maar omdat de meeste leden wel enthousiast maar weinig muzikaal bleken en de neiging hadden elk het droeve lied van hun eigen leven te zingen, werd al vlug besloten dat

men zich zou beperken tot de wijsjes die ieder zich van vroegere schoolreisjes herinnerde. Dat had het voordeel dat de werkelijke repetitietijd tot een minimum kon worden teruggebracht, zodat de resterende tijd kon worden gebruikt voor de ontmoeting der seksen, wat toch een belangrijke doelstelling van een gemengd zangkoor diende te zijn; muziek verbroedert immers. En Pieter Post speelde tijdens de dagelijkse verbroedering altijd op de valse piano. Hijzelf zou zich het liefst met Odile verbroederen, maar die was altijd druk in de weer en ze was dertig jaar jonger, twee redenen om de oude piano zeer romantische melodieën te ontlokken. Wie tijdens de repetities langs de vergaderruimte kwam, kon slechts gissen wat er zich afspeelde, want op de brede massief houten deur plakte altijd een stuk papier waarop geschreven stond: Niet storen! Repetitie! Niemand van de anderen had trouwens tijd om te storen.

Joop, die gevraagd had of hij ook bij het zangkoor mocht, had van Pieter Post te horen gekregen: ‘Jongeman, Exaudi is een patiëntenkoor en jij bent helemaal geen patiënt, jij bent volkomen normaal.’

En Joop vond dat zo normaal, dat hij niet langer zeurde. Hij reed trouwens liever rond in de vaste plek van Geertje, die het veel te druk had voor een vaste plek, nu ze de jonkheer elke dag assisteerde bij het maken van de maskers. Op de kamers van ‘de drie’ hadden ze gelukkig foto's gevonden die vrij recent waren, zodat Geertje niet naar de kelder hoefde om hun gezichten na te tekenen. Ze was er één keer geweest om meneer Van Remersdael te helpen bij het maken van gipsafdrukken van de gezichten, en ze had die drie levende lijken maar akelig gevonden.

‘Kunnen ze ons horen of zien? En zouden ze weten wat er met hen gebeurd is?’ had ze angstig gevraagd, terwijl ze broeder Rob met grote lege ogen naar het plafond zag staren.

‘Wanneer zij ons zien en horen wat we zeggen, weten ze ook waarom ze hier liggen’, had de jonkheer laconiek gezegd, terwijl hij behoedzaam de gipsafdruk van de zuster haar gezicht trok. Toen hij een dag later de creatieve therapie binnenkwam met drie papieren zakken en die op de tafel legde waaraan zij zat te

tekenen, en hij uit elke zak grote plukken haar haalde in drie verschillende kleuren, het korte rosse haar van de broeder, het glansloos witte haar van zuster Couperus en het dunne grijze haar van de dokter, zag Geertje in een flits haar eigen blonde lokken die zuster Marie-Cécile in een grauwe zak deed.

'Hoe komt u daar nu aan?' vroeg ze angstig.

'Rustig maar!' zei de jonkheer, die haar plotselinge paniek niet begreep, maar de plukken haar weer in de zakken deed toen Geertje er verwezen naar bleef zitten staren.

Langzaam kwam Geertje weer tot zichzelf en zei dapper: 'Laat maar, u kunt er niks aan doen. In elk geval ga ik nu voor geen goud meer met u mee naar die kelder. Laat me nu maar!'

Onhandig stond de jonkheer nog even te drentelen en nam toen de zakken met haar mee naar beneden om ze meneer Roberts te laten zien, die hij in de kamer van Dokter Sneek driftig bladerend in de laatste jaargang van het tijdschrift voor klinische psychiatrie, aantrof. Zijn vriend vroeg afwezig wat er was en reageerde nauwelijks, toen hij hem liet zien wat hij bij zich had.

En de jonkheer begreep, dat de nieuwe directeur zich meer dan hij liet merken, zorgen maakte over de confrontatie van de nieuwe staf met het bestuur, en dat hij daarom zo verdiept was in die hem zo vreemde vakliteratuur, waarover hij even later, verstrooid opkijkend, opmerkte: 'Dit geleerde geschrijf is zo speculatief en zo weinig exact, dat het me meer dan normale moeite kost het te begrijpen, laat staan het te onthouden. En ik zal toch ten overstaan van het bestuur een jaarrede moeten houden die meer bevat dan de gebruikelijke clichés.'

'U hoeft toch maar een aantal personeelsadvertenties uit te knippen waarin gevraagd wordt naar psychiaters om meer dan voldoende te weten. Die broeders besturen weliswaar de kliniek, maar dat wil niet zeggen dat ze inhoudelijk deskundig zijn', zei meneer Van Remersdael om zijn vriend op te monteren.

Die reageerde meteen enthousiast: 'Die advertenties is een uitstekend idee. Misschien kan ik Geertje Evers vragen ook

oude couranten voor me erop na te slaan. Ik kan, zoals u begrijpt, elke informatie gebruiken, omdat het heel wat tijd vergt een stoffig historicus als ik om te scholen tot een bijdetijds geneesheer.'

Terwijl de jonkheer in een van de medische tijdschriften bladerde, zei hij lachend: 'Ik maak me volstrekt geen zorgen over de inhoud van uw jaarrede. U bent immers zo welbespraakt, dat u naar believen de eerwaarde broeders in slaap zult sussen of hen met rode oortjes zult laten luisteren. Waar ik me wél zorgen om maak, is uw stem. Zult u in staat zijn de stem van dokter Sneek, zijn accent en dat typische keelgeluid van hem getrouw te imiteren?'

'Goede vriend,' antwoordde meneer Roberts lichtelijk geprikkeld, 'al dagen lang onderwerp ik me aan de strenge oefeningen die zuster Jannie me voorschrijft. Vele malen heb ik bandopnamen met de stem van dokter Sneek moeten beluisteren en moeten imiteren. Ze dwingt me tot de meest malle en inspannende articulatie- en ademhalingsoefeningen, waarbij ze het zelfs aandurft mijn buikspieren te masseren en me tikken uit te delen, waardoor mijn kaakspieren losser zouden worden.'

De ander moest hartelijk lachen.

'Ik wist niet dat zuster Jannie logopediste geweest is.'

'Is ze ook niet,' zei meneer Roberts, 'maar u weet toch dat men deze vrouw maar een boekje over welke materie dan ook hoeft te geven, en ze beheerst die materie. Als zuster Jannie ooit had mogen studeren, stak ze ons allen naar de kroon.'

'Me dunkt dat ze dit nu reeds doet', zei de jonkheer en verliet met de drie grauwe zakken de kamer, terwijl hij zich afvroeg uit welk materiaal hij de maskers zou vervaardigen. Hij was al zo lang uit het vak dat er inmiddels ongetwijfeld ander en beter materiaal op de markt zou zijn dan waarmee hij vroeger gewerkt had. In elk geval was hij zich terdege bewust van de vuurproef waarvoor hij stond. Vroeger had hij enkel gezichten gegrimeerd en maskers gemaakt welke de toeschouwers in een zaal de illusie moesten verschaffen dat zich op het verre toneel koningsdrama's voltrokken of dat er op Godot gewacht werd. Nu moesten zijn

maskers het bestuur van de kliniek misleiden binnen een straal van enkele meters. En of dat zou lukken, hing niet enkel af van zijn maskers en pruiken, maar ook van de mate waarin zijn vriend Roberts en zuster Jannie de stemmen zouden kunnen imiteren van de man en vrouw wier plaats ze hadden ingenomen.

Voor de deur van de creatieve therapie, waar Geertje nog zat te tekenen, draaide hij zich om en ging naar zijn kamer, waar hij boven uit de kleerkast de plakboeken pakte die hij al die jaren niet had durven inzien. Ze bevatten alle recensies van uitvoeringen waaraan hij als toneelkapper en grimeur had meegewerkt en hij ging er prat op dat, zelfs als die recensies een negatief oordeel gaven over de voorstelling, ze wél zijn creaties prezen. Hij sloeg een van de plakboeken open en las een door hem zelf roodomrande passage: '...slaagt Van Remersdael erin met gezichtsplastiek van een jonge actrice een ware heks te maken en van een rimpelige, verlopen acteur een jeune premier. Wie zijn creatie van Ophelia gezien heeft, gelooft nauwelijks dat deze breekbare blonde godin een actrice is die al een mensenleeftijd op de planken staat en meerdere huwelijken achter de rug heeft. En de aan waanzin grenzende wijsheid die zijn King Lear uitstraalt, klinkt nergens door in de te jeugdige stem van een melkmuil, die pas de toneelschool verlaten heeft. Het is jammer dat Van Remersdael geen stemmen bij zijn maskers kan leveren.'

Glimlachend sloot hij het plakboek. Het was dom om zo aan zichzelf te twijfelen. Hij zou die maskers maken en zuster Jannie zou voor de stemmen zorgen. Hij borg zijn herinneringen weer op in de kast en legde de zakken met haar ernaast, waarna hij zijn kamer verliet om te kijken of Geertje nog zo van streek was.

In de gang kwam hij zuster Jannie tegen, die de oude heer Wolf in zijn rolstoel naar de lift reed en lachend vroeg: 'Was dat niet uw werk, broeder Van Remersdael?'

Maar toen ze zijn verbouwereerde gezicht zag, zei ze gauw: 'Ik maak maar een grapje. U heeft het veel te druk met uw maskers

om oude bromberen rond te rijden.'

Meneer Wolf draaide zich verbolgen om in zijn rolstoel.

'Ik ben weliswaar oud, maar op dit moment geen brombeer. Ik vroeg u slechts of het niet gewenst zou zijn tijdens de komende vergadering met het bestuur foto's van het gebeuren te nemen voor het archief.'

'Welk archief?' vroeg meneer Van Remersdael, die niet wist dat heden en verleden van de man elkaar al enkele weken zo goed verdroegen, dat hij weer wilde gaan fotograferen en van die foto's zelfs een archief wilde gaan bijhouden, zoals hij vroeger had.

Meneer Wolf hoorde de vraag van de jonkheer niet, maar vervolgde: 'Dan zou ik dus wel de beschikking moeten hebben over een enigszins professionele camera. Sinds ik hier mijn verblijf heb gekozen...'

Hij zweeg midden in de zin en ging even later, diep in het verleden verzonken, toonloos verder: 'Als ik het wél heb, hebben de bewakers bij mijn aankomst me mijn camera afgenomen. We moesten immers alles afstaan en zelfs onze kleding verwisselen voor uniforme lompen. Zoudt u, wanneer u toevalligerwijze het kamp bezoekt, niet naar mijn camera kunnen informeren? Ze was van degelijke makelij. De lens was zelfs van Duits fabrikaat en kwam uit Jena. Hoewel ik onze oosterburen verfoei om wat ze ons aandoen, moet ik beroepshalve toegeven dat hun kennis van oculaire technieken uitzonderlijk is.'

De oude man zweeg, totdat zijn ogen de glans van het heden weer terugkregen en hij meneer Van Remersdael, die hij nu pas leek op te merken, vriendelijk toevoegde: 'Maar nu moeten we gaan. De zuster heeft beloofd me naar beneden te brengen.'

'Klopt', zei Jannie en reed hem met de rolstoel de lift in, die al een tijdje uitnodigend open stond.

'Hoe krijgt u het klaar?' vroeg de jonkheer de volgende dag in de kapel aan zuster Jannie.

'Wat krijg ik klaar?' klonk het verbaasd.

'Hoe kreeg u het gisteren klaar om meneer Wolf zo rustig over zijn verleden te laten praten?'

‘Ik krijg niks klaar’, was het nuchtere antwoord, ‘dat doet hij helemaal zelf. De man leeft in een verleden dat hij van dokter Sneek altijd moest vergeten, terwijl die het juist met zijn hypnotische gegoochel opriep. Dat is toch tegenstrijdig. Ik gun hem zijn verleden. Zolang er op die kale kamer van hem plaats is voor een fotoatelier, een goederentrein en een barak, moet dat toch kunnen. Waarom mag iemand niet in twee tijden tegelijk leven? Dat doe je toch ook als je droomt van vroeger. Zolang hij in dat kamp van hem goed te eten krijgt en af en toe een borrel en in de tuin mag rondrijden, is het er best uit te houden. De bewakers liggen trouwens beneden aan de catheter. O ja, ik heb een camera voor hem op de kop getikt, in de stad, vanmorgen.’ En ze liet hem een vierkant pakje zien, dat ze al de hele tijd in haar hand had.

Op dat moment kwam Joop met meneer Wolf in zijn rolstoel aanrijden, veel te hard, zodat ze bijna mevrouw Schulte in haar looprek omver reden.

‘Kijk toch uit!’ riep Jannie geschrokken, maar Joop wist de oude dame ongewoon handig te ontwijken en stopte met de rolstoel vlak voor de zuster en de jonkheer.

‘Dat heb je uitstekend gedaan, Joop’, zei de oude heer glunderend.

‘Ik vind dat je niet zo wild met meneer Wolf moet rondrijden’, zei Jannie tegen Joop die weer met zijn indianentooi rondliep.

‘U moet het Joop niet euvel duiden,’ zei meneer Wolf met een tevreden lach op zijn gezicht, ‘ik had hem gevraagd me rond te rijden, omdat ik een geschikte locatie zoek voor mijn fotosessie met juffrouw Geertje.’

‘Het is hier een gekkenhuis’, zei Jannie, die haar schrik van zojuist nog niet te boven was.

‘U had het niet voortreffelijker kunnen formuleren’, hoorde ze ineens meneer Roberts zeggen, die in zijn lange doktersjas kwam aanlopen.

Ja, en de baas is ook gek, wou ze bijna zeggen, maar dat was natuurlijk niet eerlijk.

‘Ach ik ben alleen maar geschrokken’, zei ze tegen niemand in het bijzonder.

‘Misschien zou u meneer Wolf nu zijn cadeau kunnen geven,’ zei de jonkheer laconiek, ‘hij is immers zojuist gearriveerd.’

‘Ben ik dan reeds jarig?’ vroeg meneer Wolf.

‘Het is geen cadeau, maar een bestelling’, zei Jannie. Zenuwachtig pakte de oude heer het fototoestel uit. Het was een tweedehands box, wel niet vooroorlogs, maar zwart en massief genoeg om voor oud door te gaan.

Meneer Wolf reageerde verrast: ‘Wat vind ik dat nu attent van u, lieve zuster, dat u mijn camera hebt opgespoord. U moet me maar zeggen wat ik u schuldig ben.’

‘U bent me helemaal niks schuldig,’ lachte Jannie, ‘ik ben veel te blij dat ik u heb kunnen helpen.’

‘Laat me dan als dank de eerste foto's van ú mogen nemen’, zei hij vormelijk, terwijl hij de lens op haar richtte en Joop vroeg zijn stoel af en toe te verplaatsen, zodat hij de zuster vanuit meerdere invalshoeken zou kunnen fotograferen.

Ondertussen keuvelde hij opgewekt: ‘Als jongeman klauterde ik vrolijk over rotsen en begaf ik me in steile diepten om mijn objecten zowel in vogel- als in kikvorsperspectief te kunnen vastleggen, maar mijn stramme leden staan me dat niet meer toe. Niettemin hoop ik dat deze opnames geslaagd zijn. Ik zou u namelijk willen vragen ze, of althans de meest geslaagde, in de stad te laten ontwikkelen, maar doet u het zonder argwaan te wekken, want uw foto mag niet in de handen van de vijand vallen.’

Toen vroeg hij Joop hem naar buiten te rijden.

‘Natuurlijk wil ik dat voor u doen’, zei Jannie spontaan, maar pas toen ze die avond in bed lag, wist ze hoe ze aan zijn absurde verzoek kon voldoen. In haar kast lag nog steeds de uitvergrote strandfoto. Ze stond meteen op om hem te pakken en bekeek papa's kleine meisje dat zichzelf veel te dik vond en zich geneerde in haar badpak. Dat haar borsten wat groot waren voor zo'n klein meisje, viel haar nu niet op, maar wel de angst in de jonge ogen voor meisjes grote papa. Ze streek de foto glad, legde hem op een stoel om hem de volgende dag niet te vergeten en kroop weer in bed. Voor het eerst sinds lange tijd droomde ze die

nacht weer van haar vader, maar hij reed in een rolstoel en toen hij haar wilde pakken, viel hij achterover in een ijzeren bed, zijn ogen draaiden wit weg en in zijn buik en armen zaten catheters.

De volgende morgen na het ontbijt bracht ze meneer Wolf de foto.

'Ik weet niet of u er tevreden over bent, maar dit was volgens mij de mooiste.'

Hij reageerde heel ontroerd, terwijl hij naar de wat gekreukelde en vergeelde foto keek.

En weer bewonderde ze de vanzelfsprekende manier waarop hij heden en verleden kon laten samenvallen, alsof de tijd, die zijn gezicht geplooid had, zijn gedachten ongemoeid had gelaten: 'Dit is een zeer geslaagde foto,' en terwijl hij de foto nauwkeurig bekeek, kwam er schalks achteraan, 'is het u ook opgevallen, dat u er zeer jeugdig en enigszins frivool op staat? Dat was ook alleszins mijn bedoeling, u hoeft waarachtig niet te blozen. Want toen ik deze foto nam, wenste ik u immers jeugd en schoonheid toe. Me dunkt dat we daar beiden zeer wel in geslaagd zijn, tenslotte heeft u ervoor geposeerd. Ik zal deze foto boven mijn bed hangen, zodat u toch in mijn nabijheid bent, wanneer uw werk u elders roept.'

'Dat werk roept nu', zei ze lachend en toen kuste hij vooroorlogs haar hand en vroeg verlegen of ze misschien nog een keer in zo'n elegant badpak zou willen poseren. 'En laatst zei u dat Geertje beter aan uw esthetische eisen voldeed dan mijn Bourgondische type.'

Hij keek van haar naar de foto in zijn hand en zei peinzend: 'Dat moet ik in jeugdige overmoed gezegd hebben of u heeft een ander voor.'

'Laat maar,' zei ze lachend, 'u bent een schat. Maar nu moet ik gaan. Meneer Roberts krijgt spraakles van me.'

'Weer is een jaar verstreken waarin Zonhoven leed en vreugde gekend heeft. Patiënten die herenigd zijn met hun familie nadat ze de kliniek genezen konden verlaten, maar er zijn ook nieuwe, vaak droevige gevallen welke veel tijd en opoffering vergen van

het verzorgend personeel.'

Wat een huichelaar, dacht Jannie zonder te merken, dat ze hardop zat te denken.

'Is het niet goed zuster?' vroeg meneer Roberts.

'Nee, het gaat juist prima,' zei ze, 'ik had het tegen dokter Sneek.'

En hij ging braaf verder: 'Hoewel we een beroep uitoefenen waarin de geschiedenis zich herhaalt, omdat er altijd mensen ziek zullen zijn en er altijd lieden uit hun evenwicht zullen geraken, mag ik toch zoals ieder jaar stellen, dat we voortgang boeken, omdat de medische wetenschap voortgang boekt...'

Meneer Roberts hield plotseling op en zei geërgerd: 'Die onzin ga ik niet staan uitkramen!'

'Maar u doet het geweldig,' zei zuster Jannie opgetogen, 'nu u de woorden van dokter Sneek moet lezen, praat u ook net als hij. Die onzin van hem is op uw keel geslagen. Weken heb ik geprobeerd u de stem van die man te laten nabootsen, zonder succes, en nu klinkt het als een bandopname.'

En ze richtte zich tot de kleine Pieter Post, die voor hen in het archief had gesnuffeld en er nu glunderend bij zat: 'U bent een genie, weet u dat? U bracht ons op het idee om de oude toespraken van dokter Sneek te lezen. Ik wou dat er van zuster Couperus ook toespraken waren, want die zure stem van haar krijg ik nooit nagebootst, al drink ik een emmer azijn!'

Maar ook voor dát probleem had de directeur van het zangkoor een simpele oplossing.

'U kunt doen of u zeer verkouden bent, zodat uw stem zeer hees zal klinken. Wanneer u tijdens de vergadering een zakdoek voor uw mond houdt en af en toe kucht, zullen de broeders van het bestuur het zeker billijken dat u niets of nauwelijks iets zegt.'

'Dat ís het!' riep Jannie opgelucht. 'U bent niet alleen een genie, u bent een schat!'

Pieter Post stond op en met de deurklink in de hand, zei hij zacht: 'Als u dat in aanwezigheid van juffrouw Odile zou willen herhalen, zou ik u zeer dankbaar zijn.'

Toen sloot hij de deur achter zich, waarop meneer Roberts

opstond vanachter het brede bureau van dokter Sneek, de jaarredes weer in een map deed en laconiek opmerkte: ‘Dit was de laatste spraakles, naar ik aanneem? Dat stemt me enigermate weemoedig, omdat u van nu af dus nooit meer mijn onwillige buikspieren zult masseren.’

Het klonk als een grapje, maar ze begreep dat hij weer hevig aan het fantaseren was.

‘Doet u toch niet zo gek! Ik heb er alleen maar mee gedreigd, omdat in dat boek stond dat het helpt bij mensen met een slechte ademtechniek. En u heeft nu eenmaal de adembeheersing van een oude stoomlocomotief!’

‘Ik dank u hartelijk,’ zei hij quasi beledigd, ‘zal ik mezelf dan maar aan het Spoorwegmuseum schenken?’

‘Daar zullen ze blij met u zijn,’ sneerde ze voordat ze de kamer verliet, ‘en nu ga ik, want ik heb nog wel wat anders te doen dan spraakles geven.’

In de gang liep ze Geertje tegen het lijf, die enthousiast begon te vertellen dat de maskers en pruiken bijna klaar waren. En Jannie vertelde, dat meneer Roberts perfect de stem van dokter Sneek wist te imiteren, als hij zich maar van diens woorden bediende.

‘Gelukkig maar,’ was het antwoord, ‘de jonkheer was al ongerust dat zijn maskers niet de goede stem zouden hebben.’

Toen Jannie op de dag van de jaarvergadering zich voor het eerst met het masker van zuster Couperus op in de spiegel bekeek, schrok ze even van zichzelf, zó leek ze op de vrouw op wie ze voor geen geld wilde lijken. Maar dat ze zo schrok van dat spiegelbeeld, stelde haar ook gerust. In de wat schemerige vergaderzaal zouden de leden van het bestuur waarschijnlijk niet opmerken dat zuster Couperus een vervalsing was. De beide andere acteurs reageerden hetzelfde.

Meneer Roberts knikte vriendelijk naar zijn gemaskerde spiegelbeeld en siste cynisch met de stem van dokter Sneek: ‘Ik ben me terdege bewust, waarde collega, dat mijn woorden, straks, u niet uit het benepen hart gegrepen zullen zijn, maar dat is niet

van belang. Wat telt, is slechts de mate waarin de Eerwaarde Broeders van het Goddelijk Woord zich door mijn woorden zullen laten misleiden.'

De jonkheer die nog omslachtig bezig was zijn masker van broeder Rob te passen, riep opgelucht uit: 'Maar dit is de stem van dokter Sneek! Die gutturalen klinken perfect.'

En de ander reageerde laconiek: 'U en dokter Sneek zijn niet de enigen die ooit in Leiden studeerden, mijn waarde!' en aangestoken door de positieve reactie van de jonkheer, repeteerde hij een groot deel van de toespraak die hij tijdens de vergadering zou houden, terwijl hij de man in de spiegel, wiens plaats hij zou bekleden, scherp observeerde.

Met ontzag luisterde zuster Jannie naar al die onbegrijpelijke, maar indrukwekkende termen die dokters nodig hebben om niet van hun voetstuk te vallen en ze genoot van het gemak waarmee de nieuwe dokter zijn voorganger naar de kroon stak.

Geertje, die al die 'medische krachttermen', zoals meneer Van Remersdael dat jargon altijd noemde, voor meneer Roberts uit advertenties had verzameld en stralend zat te kijken alsof ze die academische onzin zelf bedacht had, fluisterde tegen Jannie: 'Wat zijn dat, gutturalen?'

'Ik weet niet,' zei Jannie, 'ik denk hete aardappelen!'

Meneer Roberts, die zag dat de jonkheer steeds zenuwachtiger begon rond te lopen en steeds door het raam naar buiten keek of de broeders van het bestuur nog niet arriveerden, hield op met de generale repetitie en zei uiterst kalm: 'U bent toch niet al te nerveus, beste vriend? Wat we vandaag gaan doen, is niet meer dan de consequentie van wat we al gedaan hebben. Zuster Jannie noch ik wilden op die fatale dag de macht in de kliniek overnemen, het overkwam ons enkel. Maar omdat het ons overkwam, zijn we ook verantwoordelijk voor een goede afloop. Dat zijn we aan de patiënten verplicht, die er immers blijk van geven óns beleid meer te appreciëren dan het oude.'

Meneer Van Remersdael trok het masker van broeder Rob strakker over zijn gezicht, deed de rossige pruik die bij dat masker hoorde op zijn grijzende kruin en zei zacht: 'Ik denk dat

we langzamerhand moeten gaan.'

Gevolgd door de anderen liep hij de gang op.

'Wat jammer nu, dat ik geen masker hoef', zei Geertje, terwijl ze met huppelpasjes naast de anderen liep.

'Jij bent al mooi van jezelf', zei Jannie. 'Maar u moet wel iets minder jeugdig lopen, juffrouw Evers,' zei meneer Roberts plaagziek, 'u bent immers maatschappelijk werkster. Eigenlijk zou u een dossier bij u moeten dragen met de klachten van de patiënten.'

'Maar er zijn helemaal geen klachten, ik heb het iedereen gevraagd. Alleen wil Pieter Post graag uit met Odile, die geen tijd heeft, en mevrouw Schulte wil een nieuwe parkiet, maar dat zijn toch geen echte klachten.'

'Dan ben jij straks de enige onder ons, die niet zal hoeven liegen', zei de jonkheer, terwijl hij de deur van de vergaderruimte opende, waar nog niemand was. Hij liep onmiddellijk naar de ramen om de lamellen gedeeltelijk te sluiten.

'Waarom dempt u het licht?' vroeg meneer Roberts die meteen aan het hoofd van de grote tafel plaatsnam en zijn papieren begon te ordenen.

'Omdat ik slechts een eenvoudige toneelkapper ben. Mijn produkten verdragen geen daglicht.' Meneer Van Remersdael is zenuwachtig, dacht Jannie, net als wij allemaal. Alleen meneer Roberts weet het goed te verbergen. Ze voelde zich onbehaaglijk met het masker van zuster Couperus en vond het ineens een heel eng idee dat ze een pruik droeg, die van het haar van de zuster gemaakt was.

'Daar zitten we nu, de namaakdokter met zijn namaakstaf', zei ze lachend om haar zenuwen weg te praten, nadat Geertje en zij in de donkerste hoek, aan de lange tafel, waren gaan zitten.

'Doodeng,' fluisterde Geertje 'en we hebben geen van allen het vereiste diploma.'

'Napoleon had ook geen diploma's', zei meneer Roberts plechtig, 'en toch lag Europa aan zijn voeten.'

'Tot hij werd verslagen bij Waterloo', kaatste Geertje terug,

terwijl de jonkheer naast de nieuwe dokter Sneek kwam zitten om diens grijze pruik goed te doen.

‘Daarin heb je gelijk, lieve Geertje,’ klonk het onder de pruik, ‘ik wilde dat jij een van mijn leerlingen geweest was, dan zou er tenminste tussen alle jeugdige onkruid in mijn vaklokaal één schone bloem hebben gebloeid, maar Napoleon vond zijn Waterloo uit hoogmoedswaan en daaraan zul jij nimmer lijden, want aan jouw manie ligt het omgekeerde ten grondslag.’

‘U weet het ook altijd beter’, zei Geertje lachend. Toen hoorden ze buiten auto's stoppen.

‘Ik geloof, dat het leger van Wellington in aantocht is’, zei meneer Van Remersdael in stijl.

‘Wie laat dat leger eigenlijk binnen?’ vroeg Jannie, ineens ongerust.

‘Dat heb ik Odile gevraagd, die zelfs bereid was daarvoor vanmorgen haar nieuwerwetse spijkerbroek te verwisselen voor een rok’, antwoordde meneer Roberts, die al naar de deur liep om zijn werkgevers te begroeten.

‘Ik ben veel te dik voor zuster Couperus’, zei Jannie in paniek, terwijl ze het verpleegstersschort zo strak mogelijk trok.

‘Dan had je maar moeten lijnen,’ plaagde Geertje, ‘en denk eraan dat je heel erg verkouden bent!’

Het leger dat even later binnenkwam, was maar klein en zag er bepaald niet krijgshaftig uit, vond Jannie. Eerst kwamen er vijf broeders in een zwart habijt, van wie de kleinste, in wie ze de overste herkende, die bij haar sollicitatiegesprek gezeten had, resoluut de lamellen voor de openslaande deuren naar de tuin opentrok. Verder bestond het leger uit een vrouw in een stijf mantelpak en met een afschuwelijke kralenketting om en een man gekleed in een tweed pak met daaronder een gele trui met rolkraag, die zich met luide stem en zeer joviaal aan meneer Roberts voorstelde als mr. Daemen, de juridisch medewerker van het bestuur. Jannie was maar voor één ding bang: dat ze zou moeten opstaan zodat het bestuur zou zien hoe zuster Couperus gegroeid was. Maar toen ze alleen maar vanuit de verte en uit

de hoogte een knikje kreeg en niet hoefde op te staan, werd ze rustig. Ze hoorde de plichtplegingen over en weer niet. Ze zat met het masker van zuster Couperus op te denken aan wat er allemaal de laatste weken gebeurd was. De slecht geschilderde portretten van alle broeder-oversten sinds de oprichting van de kliniek, die hoog aan de wand van deze donkere kamer hingen, vielen haar nu pas goed op. De strenge gezichten keken vol wantrouwen op de valse hoofdverpleegster neer.

Toen dokter Sneek dat woord voor het eerst gebruikte, had het geklonken alsof het op de aard van het werk sloeg. Zonhoven was een psychiatrische kliniek, dus werden er zieke hoofden verpleegd. Het denkhoofd van meneer Roberts, dat bijna barstte van alle kennis die het bevatte, het warhoofd van meneer Ramakers, die mallemolen die nooit tot rust kwam en ook het waterhoofd van Joop waarin alles verdronk wat je erin stopte. Die hoofden mocht zij verplegen. En dat had ze een jaar lang geprobeerd door wat er in die hoofden omging serieus te nemen. Ze keek naar meneer Roberts, die uiterlijk zeer rustig, naast broeder-overste zat en zelfs een onhandig kruis maakte en zijn ogen sloot toen zijn eerwaarde buurman de vergadering opende met een kort gebed. Nu moest de illusie die ze al weken lang koesterden, tot werkelijkheid worden.

Hij prevelde met zijn lippen en het was of ze hem weer hoorde zeggen: ‘Denken, lieve zuster, is een illusie, omdat het altijd op zeer subjectieve waarneming berust, en alleen om die reden al dient men de mensen hun illusies te laten.’

Toen hij haar dit maanden geleden zei, had ze er niets van gesnapt, maar gaandeweg was ze het gaan begrijpen. Meneer Ramakers en meneer Wolf konden enkel nog leven in de illusie dat ze hun schimmen konden misleiden, de een door zich in een oude regenjas te verstoppen, de ander met de altijd gesloten gordijnen in zijn kamer waardoor hij zich in zijn foto-atelier kon wanen. En nu ze hier zat met die rare pruik op, wist Jannie zeker, dat ze voortaan alle illusies van alle patiënten zou moeten delen. Zij drieën zaten hier met die maskers voor om die illusies tot werkelijkheid te maken, en de leden van het bestuur te

bewijzen dat Zonhoven beter af was met snoepjes dan met pillen, en beter kon worden geleid door een man als dr. Roberts dan door dokter Sneek.

'Het valt mee, hè?' fluisterde Geertje en Jannie fluisterde terug: 'Natuurlijk valt het mee, dat had ik toch gezegd.'

Op dat moment gaf broeder-overste, die na het openingsgebed onduidelijk en zeer snel een aantal mededelingen gedaan had, het woord aan meneer Roberts, die even met zijn leesbril klungelde, in zijn papieren keek, de leesbril weer afzette en toen monter rondkeek, alsof hij een stel jeugdige leerlingen voor zich had met wie hij de tachtigjarige oorlog wilde gaan voeren. Nu komt het, dacht Jannie en ze haalde opgelucht adem, toen hij vrijwel meteen de stem van dokter Sneek te pakken had en dezelfde stereotiepe gebaren maakte als zijn voorganger. Ze schrok wel even toen hij haar naam noemde en met een stalen gezicht de goedkeuring van het bestuur vroeg voor haar ontslag.

'Hoewel deze juffrouw Van Poelgeest het haar opgedragen werk naar behoren verrichtte, was ze niet langer te handhaven, omdat ze te vrijpostig omging met de patiënten en te vaak meende zich met de behandeling te moeten bemoeien. Wanneer u met dit ontslag akkoord kunt gaan, wil ik u voorstellen de vrijkomende financiële ruimte te benutten voor de aanstelling van mejuffrouw Evers als sociaal werkster voor halve dagen, maar dat heb ik met de voorzitter al door de telefoon besproken.'

De voorzitter knikte minzaam naar Geertje toen die opstond en met een hoogrode blos op haar wangen, verlegen rondkeek, terwijl meneer Roberts vervolgde dat naar zijn idee een kliniek zonder een dergelijke functionaris niet meer goed denkbaar was, en juffrouw Evers leek hem uitstekend geschikt voor dit werk. Nu knikten alle broeders van het bestuur naar Geertje die, onzeker, maar weer ging zitten. Toen stelde de voorzitter de voorlopige begroting en het financieel verslag aan de orde, die door meneer Ramakers met behulp van de zeer simpele en onvolledige boekhouding van zuster Couperus waren opgemaakt.

Niemand had opmerkingen of vragen, behalve broeder-econoom, een bleke man met dunne lippen, die voortdurend met een potlood zat te kriebelen in een klein boekje en die zo zalvend sprak, dat Jannie na afloop zei: ‘Als die man zijn mond opendoet, walmt de wierook uit zijn neusgaten.’

Maar hij was vol lof over het verslag en de begroting en sprak zelfs van een gedegen stuk werk. Daarmee was het huishoudelijk deel van de vergadering afgehandeld en was er een korte pauze, waarin Odile rondging met koffie en koekjes. Ze droeg inderdaad een keurige zwarte rok met een witte blouse, alsof ze serveerster was in een chic restaurant.

Zo deed ze ook, toen ze plagerig aan Jannie vroeg: ‘Blieft u suiker en melk in uw koffie, zuster Couperus?’

Broeder Talman, de overste, kwam roerend in zijn kop koffie op Geertje af en wenste juffrouw Wevers een prettige werkkring toe, terwijl Jannie alle moeite deed zuster Couperus voor hem te verbergen.

‘Hij kent niet eens je naam’, zei Odile proestend toen de broeder weer terug naar zijn plaats liep, en tegen Jannie deed ze pesterig: ‘Wilt u me even helpen met het opruimen van de lege kopjes, zuster Couperus?’

‘Doe niet zo gek,’ siste die, ‘als ik opsta en rond ga lopen, zien ze toch dat zuster Couperus veel te groot en te dik is.’

‘Ik help wel’, zei Geertje en toen ze met zijn tweeën alles hadden afgeruimd en Odile weer terug naar de keuken was, vroeg broeder Talman ieders aandacht voor de jaarrede van de geneesheer-directeur.

‘Het is een goede gewoonte, al sedert jaren, dat ons bestuur de jaarvergadering met de staf niet enkel besteedt aan zakelijke aangelegenheden, doch ook de kans te baat neemt zich te laten informeren over de inhoud van het werk en met name over die ontwikkelingen binnen de psychiatrische zorg welke de kwaliteit ervan verbeteren. En daarom wil ik nu gaarne dokter Sneek uitnodigen zijn jaarrede uit te spreken, niet zonder vooraf de wens te uiten, dat Gods Zegen op het werk dat u allen doet, moge blijven rusten.’

Als hij nu maar zo verstandig is, zijn toespraak niet te beginnen met een of andere absurde of bloederige historische anekdote, maar gewoon wat onzin van dokter Sneek citeert, dacht zuster Jannie, toen meneer Roberts opstond vanachter de brede tafel en zijn paperassen ter hand nam. Maar ze was voor niets ongerust. Hij had zijn les goed geleerd.

'Eerwaarde leden van het bestuur, mevrouw, mijnheer en geachte collegae, ik zou mijn bijdrage aan deze jaarvergadering gaarne de titel geven: "Een nieuw perspectief voor Zonhoven, in het licht van generale ontwikkelingen, binnen wat men tegenwoordig aanduidt met de geestelijke gezondheidszorg". Voorwaar een mond vol, doch ik hoop met uw welnemen in de mij toegestane spreektijd een en ander te kunnen toelichten.'

Jannie haalde opgelucht adem. Hij hield zich mooi op de vlakte en haar vrees dat zijn stem het niet zou houden, bleek ongegrond, want naarmate hij vorderde met zijn toespraak, ging zijn stemgeluid steeds meer op dat van dokter Sneek lijken.

Geertje op de stoel naast haar lette alleen maar op hoeveel jargon hij zou gebruiken uit de personeelsadvertenties die zij voor hem verzameld had, en ze hoorde hem nog zeggen toen hij de map met knipsels doornam: 'Mijn lieve Geertje, dit is genoeg materiaal voor tien jaarredes!'

Meneer Van Remersdael lette niet op zijn stem of op zijn woordkeus, maar was enkel bang dat de pruik op het hoofd van meneer Roberts misschien zou verschuiven of dat zijn masker niet goed zou blijven zitten, als hij te zeer in zijn verhaal zou opgaan, want hij kende de vaak zo expressieve gezichtsmimiek van zijn vriend. Maar het ging allemaal goed. De grijze pruik bleef op haar plaats en dat het door meneer Roberts gebruikte en van Geertje geleende jargon niet precies paste op de medische zaken waarvoor het bedoeld was, viel nauwelijks op. De stijve dame van het bestuur had blijkbaar nooit eerder over zulke zaken horen spreken, want ze keek meneer Roberts de woorden uit de mond. De jurist in zijn gele trui zat meer naar buiten of naar Geertje te kijken dan dat hij luisterde en de broeders leunden achterover in hun stoel en leken niets te

horen. Alleen de bleke broeder-econoom zat maar in zijn boekje te kriebelen en keek enkel op als meneer Roberts zich liet verleiden tot het gebruik van vrome woorden, en dat gebeurde maar heel sporadisch, hoewel Jannie hem op het hart gedrukt had niet te vergeten dat hij nu directeur van een rooms-katholieke kliniek was en dat die broeders alles slikten waar een vroom sausje overheen gegoten werd. Maar tot nu liet hij zich leiden door Geertje en niet door de Heilige Geest, want met zeer veel nadruk bepleitte hij in algemene zin een nieuwe behandelingsmethodiek welke meer aangepast zou zijn aan de huidige inzichten op psychiatrisch gebied en die het resultaat zou zijn van een meer flexibele consultatie, omdat juist eenvoudige lieden uit de onmiddellijke omgeving der patiënt diens anamnese beter kenden en méér wisten dan die patiënt zijn huisarts of specialist durfde toevertrouwen.

'Een dergelijke behandelwijze staat of valt echter bij een multidisciplinaire aanpak binnen een goed samenwerkende staf. En dat lukt slechts wanneer ook de behandelend psychiater, meer dan ik in het verleden misschien nodig heb geacht, bereid is te luisteren naar verpleegsters, verplegers en verzorgers. Ik ben me terdege ervan bewust en moge God me mijn zwakheid vergeven...' op dat moment pauzeerde hij even theatraal en broeder-econoom hield op met schrijven en blikte vroom naar de spreker, die vervolgde: 'dat de verleiding, als behandelend arts de verantwoordelijkheden te zeer tot zich te trekken, vaak al te groot is, zeker in een kleine kliniek als Zonhoven. Toch is een dergelijke opvatting van eigen verantwoordelijkheid funest voor het ontwikkelen van een eigentijds behandelingsklimaat. We hebben een veelheid van patiënten met een breed scala van klachten, pathologisch, somatisch of veelal psychosomatisch van aard. Op dit moment telt Zonhoven slechts een bescheiden aantal patiënten, evenwel voldoende, gezien de beschikbare capaciteit en de diversiteit van de aandoeningen welke een deskundig en bijdetijds therapeutisch instrumentarium vereisen. Waar diagnoses uiteenlopen van terminale hypochondrie tot acute pseudologie, is het raadzaam, daar de meeste syndro-

men exogeen zijn, vooral sociotherapeutische principes te hanteren en elke behandeling aan eclectische uitgangspunten te toetsen, omdat het grensvlak tussen somatische en psychiatrische diagnostiek vaak uiterst smal is, wat dwingt tot zorgvuldig relativeren van de habituele medicaties.'

'Wat zegt hij nu? Dat stond niet in die advertenties', fluisterde Geertje en Jannie fluisterde terug: 'Stil, laat me nu genieten!'

En meneer Roberts, die merkte dat zijn toespraak geen achterdocht wekte en daardoor groeide in zijn rol, vervolgde zelfbewust: 'Omdat we slechts werktuigen zijn in Gods hand en ons werk daarom enkel kan worden gemeten aan wat wij voor een ander betekenen, kan ons uiteindelijk doel slechts de revalidatie en resocialisatie zijn van al die lieden, aan onze zorgen toevertrouwd. En zulk een doel veronderstelt in een wereld van uiterst snelle veranderingen als de onze, dat we op die veranderingen durven inspelen en psychotherapeutische dan wel sociotherapeutische technieken belangrijker achten dan een fysiologisch effectrijke medicatie.'

'Snappen die broeders dat nu echt?' vroeg Geertje zachtjes aan Jannie, die laconiek reageerde: 'Ze moeten het niet snappen, ze moeten het slikken.'

Of ervan in slaap vallen, dat is nog beter, dacht ze toen ze zag dat drie van de vijf broeders al zaten te knikkebollen en dat broeder-overste achter zijn hand langdurig gaapte.

Op dat moment verscheen het bolle hoofd van Joop voor de glazen tuindeuren. Hij droeg zijn indianentooi en zwaaide met zijn logge armen naar Geertje, terwijl hij iets riep. Broeder-econoom, die nog niet sliep, zag het en siste wat naar de voorzitter naast hem, die slaperig opkeek en toen naar Joop gebaarde dat hij moest verdwijnen, maar Joop keek alleen maar naar Geertje en zag zuster Couperus niet eens. Meneer Roberts die de roodhuid op het bordes nu ook opmerkte, hield midden in een lange, moeilijke zin op en liep om de tafel heen in zijn richting, waarschijnlijk om hem vriendelijk te zeggen dat ze aan het vergaderen waren en dat dat niets voor Joop was, maar hij realiseerde zich niet zijn vermomming als dokter Sneek, waar-

van de arme knecht zó ontzettend schrok dat hij struikelend over de treden van het bordes en zo snel als zijn benen hem dragen konden, uit het zicht verdween.

Jannie wist niet goed wat te doen. Het liefst was ze nu achter Joop aangegaan om hem weer op zijn gemak te stellen, want ze wist hoe panisch zijn angst voor dokter Sneek kon zijn, maar als ze nu opstond, zouden de broeders zien dat zuster Couperus een vervalsing was. Meneer Roberts stond nog nadenkend door de glazen deuren naar buiten te kijken.

Toen draaide hij zich om en liep al sprekend terug naar zijn plaats achter de grote tafel: ‘Misschien moge dit onschuldige incident met Jean-Luc Stevens, ons aller knecht, u en mijzelf leren dat in een eigentijdse kliniek, een als roodhuid verklede zonderling, niet als storend doch als waardevol dient te worden aangemerkt, omdat het contact met een dergelijk iemand een interessante groepstherapeutische variant kan zijn.’

Broeder-overste keek zijn buurman, de bleke econoom, vragend aan, omdat hij niet vermoeden kon dat het meneer Roberts was die nu met de stem van dokter Sneek sprak. Opmerkingen als deze was hij niet gewend van de vormelijke geneesheer-directeur, voor wie deze knecht immers niet een waardevol factotum was, maar eerder een lastig stuk van het meubilair en enkel een bewijs van de in zijn ogen verouderde opvatting welke de broeders nog hadden over christelijke naastenliefde. Hij herinnerde zich maar al te goed, dat de dokter hem ooit had verweten dat er toch sociale werkplaatsen en dagverblijven voor zulke lieden waren. En nu zei diezelfde dokter Sneek hele andere dingen. Jannie hield ondertussen haar hart vast, bang dat meneer Roberts door het gebeuren met Joop uit zijn rol zou vallen, maar hij had de oude toon al weer te pakken en sprak de hoop uit, dat de liquide middelen van de kliniek toereikend zouden zijn voor deze nieuwe aanpak. Bij het woord ‘liquide’ begon broeder-econoom weer driftig in zijn boekje te schrijven en keek de voorzitter vroom omhoog, alsof hij daar subsidie verwachtte.

‘Overigens’, vervolgde meneer Roberts, ‘wil ik de gelegenheid niet te zeer misbruiken om enkel over geld te praten, voorop staat immers het belang van de patiënten. Ons werk is niet enkel gebaat bij een gezonde financiële basis en een op christelijke principes gegrond referentiekader, maar ook bij een kritisch geloof in de mogelijkheden der psychiatrie en een gezond wantrouwen in de maatschappelijke inzichten met betrekking tot wat geestelijk gezond zou zijn, of juist niet.’

Geertje begon nerveus op haar stoel te wippen en aan de knoopjes van haar jurk te frunniken toen meneer Roberts zijn papieren opborg en verder improviseerde. Ook meneer Van Remersdael bleek ongerust, want hij keek bezorgd naar zuster Jannie, schreef toen iets op een papiertje dat hij haar over de tafel toeschoof.

‘We moeten iets doen, nu is hij weer geschiedenisleraar’, stond erop. Maar Jannie haalde haar schouders op. De broeders sliepen weer bijna, die mevrouw slikte alles van deze dokter, en mr. Daemen keek naar de knoopjes van Geertje. Meneer Roberts was achter zijn stoel gaan staan en hoewel zijn stem nog steeds die van dokter Sneek was, kreeg hij gaandeweg zijn eigen mimiek terug.

‘Het is vooral daarom, dat ik zozeer benadrukt wens te zien dat een eigentijdse psychiatrische zorg allereerst een totaal andere benadering vergt van wat we dienen te verstaan onder geestelijk gezond of niet-gezond. Het valt immers, wanneer we de geschiedenisboeken erop naslaan, niet te loochenen dat het destructieve gedrag van vorsten en machthebbers veelal een ziekelijker patroon vertoonde dan dat van hun slachtoffers, dat paranoia en grootheidswaan vaker hún handelen bepaalden dan dat hunner onderdanen. Wat is gewoon en wat is ongewoon, eerwaarde en geachte leden van het bestuur? De geschiedenis geeft ons hieromtrent geen uitsluitsel. Ik wil, voordat we de Heer zullen danken voor alles wat in het voorbije jaar in Zonhoven tot stand werd gebracht, u dit illustreren aan de hand van een historische anekdote.’

Hij pauzeerde even om een slok water te nemen uit het glas

dat Odile na de koffiepauze voor hem had gevuld. Geertje moest denken aan alles wat in Zonhoven gebeurd was en waarvan die broeders niets wisten. Meneer Van Remersdael wist dat zijn vriend met ‘de Heer’ een andere bedoelde dan de eerwaarde broeders, en Jannie wou alleen maar dat Joop niet was weggelopen, nu meneer Roberts een verhaal ging vertellen.

‘Er was eens lang geleden een eenvoudige werkman, die zo ziek werd van de domheid en de arrogantie van degenen die boven hem gesteld waren dat hij besloot hun gezag het hoofd te bieden, maar omdat hij ziek was, vatte hij zijn plan zeer letterlijk op en onthoofdde de eerste de beste machthebber die hij tegenkwam, waarop hij diens hoofd, omkranst met schijfjes komkommer, tomaat en reepjes paprika, de overige machthebbers wilde offreren. Ongehinderd passeerde hij de wachten van het paleis waar ze woonden, omdat die krijgshaftig uitgedoste dienaren gewend waren aan lieden die met zilveren schotels vol kostelijk voedsel de machthebbers gunstig wilden stemmen. Even later betrad onze held de zaal waar de overige machthebbers ongedurig in kostbare zetels zaten te wachten op het hoofd dat hij hun aanbood. Maar in hun domheid en arrogantie lachten ze hem uit en één van hen merkte op, dat hij weliswaar een zeer geslaagde kopie van het hoofd z'n hoofd had gemaakt, maar dat hij hen met zijn gipsen kunstwerk echt niet aan het schrikken kon maken. En de eenvoudige man werd daarop zo kwaad, dat hij hun het bloedige hoofd, dat nog alle trekken vertoonde van een afschuwelijke doodsstrijd, voor de voeten wierp. Maar de machthebbers keurden het geen blik waardig en droegen een hunner dienaressen op het griezelige produkt van een zieke geest op te ruimen en vervolgens de plavuizen zorgvuldig te reinigen, waarop zij kortzichtig en hovaardig verder gingen met regeren, ook over de man die hun het hoofd had geboden.’

Geertje wilde enthousiast gaan klappen, maar Jannie siste: ‘Stil! Je maakt ze wakker’, want zelfs de glurende mr. Daemen en de enige dame in het bestuur waren in slaap gesukkeld.

‘U heeft ze met uw verhaal gehypnotiseerd, lijkt het wel’, zei

de jonkheer spottend en meneer Roberts reageerde rustig: ‘dan zal ik nu trachten hen te wekken.’

En met stemverheffing besloot hij zijn jaarrede: ‘Moge deze anekdote uit een ver en vergeten verleden ons doen inzien, ook al is de afloop, zoals met ware gebeurtenissen vaak het geval is, niet erg bevredigend, hoe gering de marge tussen waanzin en redelijkheid zijn kan en moge dat inzicht ons inspireren tot humaan gedrag bij ons belangrijke werk, waarop de zegen van de Heer moge rusten.’

Bij het woord ‘Heer’ schoten de bestuursleden weer wakker en de eerwaarde broeders knikten elkaar voldaan toe. De geneesheer-directeur had weliswaar uitgebreid en hier en daar met gebruik van hun onbekend jargon gesproken, maar het mocht duidelijk zijn, dat hij met vaste hand en met een grote mate van deskundigheid de kliniek verder zou leiden. Dat waren althans de slotwoorden van broeder-overste Martinus Talman, waarop alle bestuursleden na enig handen schudden de vergaderzaal verlieten.

Zuster Jannie had tijdens het cryptische maar haar overduidelijke verhaal weer haar hart vastgehouden en tegelijk ademloos geluisterd. Als het bestuur met dezelfde arrogantie en domheid als de machthebbers uit het verhaal, dit slikten, was het nieuwe Zonhoven geen illusie, maar meneer Roberts had met deze parabel wel heel veel geriskeerd. Geertje, die naast haar, bijna stikte van het ingehouden lachen toen meneer Roberts het afgehouwen hoofd garneerde met paprika, komkommer en tomaat, zuchtte nu heel diep van opluchting en vloog haar om de hals toen de laatste broeder de ruimte had verlaten, uitgeleide gedaan door meneer Roberts, die wilde controleren of ze ook werkelijk vertrokken.

‘Het is gelukt! Meneer Roberts was geweldig en u ook,’ zei ze opgetogen tegen meneer Van Remersdael, ‘de maskers deden het fantastisch. Wilt u wel geloven, dat ik de hele tijd vergat, dat meneer Roberts aan het woord was en de kriebels kreeg van dokter Sneek, zo levensecht was dat masker?’

Toen trok ze het masker van Jannie bij de kin omhoog en zei overmoedig: ‘Zo! En nu moet die enge zuster Couperus weer gewoon zuster Jannie worden.’

‘Voorzichtig, ze moeten nog langer mee’, protesteerde de jonkheer, die zijn gewone somberheid had laten varen en opgewekt meedeed, blij dat de test met de maskers gelukt was.

‘Weet u zeker, dat u niet stiekem de bestuursleden gehypnotiseerd hebt en dat ze daarom zo slaperig waren?’ vroeg Jannie hem, maar hij zei quasi beledigd: ‘Als ik dat gedaan had, had ik weinig vertrouwen getoond in mijn eigen maaksels; bovendien heb ik al gezegd, dat het verhaal van meneer Roberts hen deed slapen, nietwaar, amice?’

De laatste woorden golden zijn vriend, die de ruimte weer binnenkwam en voorzichtig het masker van zijn gezicht trok. Hij lachte niet en zei ook niets toen Geertje hem feliciteerde en daarbij op beide wangen zoende. Jannie begreep dat hij doodmoe moest zijn van zijn prestatie en dat die hem meer inspanning gekost en spanning bezorgd had dan hij ooit zou willen toegeven.

Maar hij liet niets merken en zei enkel, terwijl hij vermoeid op een stoel ging zitten: ‘Het verhaal van de onthoofde machthebber zal ik moeten herschrijven, wil ik het tenminste met enig succes aan Joop kunnen vertellen. In deze rudimentaire vorm is het nog niet helder genoeg.’

Bij het horen van de naam Joop sprong Jannie op.

‘Ik moet die arme knul onmiddellijk gaan zoeken. Die is zich net wild geschrokken toen hij dokter Sneek zag.’

‘Wilt u dan eerst uw masker en pruik afdoen en aan de jonkheer geven, anders schrikt hij zich nog wilder van zuster Couperus’, zei meneer Roberts met vermoeide stem, maar met pretlichtjes in zijn ogen.

‘U praat nog met de stem van dokter Sneek,’ zei Geertje, ‘dat hoeft niet meer. Ze zijn weg.’

En terwijl Jannie haar vermomming aan de jonkheer teruggaf en toen vlug de gang opging om Joop te zoeken, zei meneer Roberts zuchtend en met zijn eigen stem: ‘Ja, ze zijn weg en

zullen, naar ik hoop, niet snel terugkomen. Ik heb namelijk voorgesteld de maandelijkse gesprekken met de voorzitter voortaan telefonisch af te handelen en broeder Talman, die niet meer van de jongsten is, zoals we hebben kunnen opmerken, ging hiermee graag akkoord.'

Het was even stil.

Toen zei de jonkheer, die bezig was de maskers en pruiken zorgvuldig op te bergen, peinzend: 'Wat ik niet begrijp, is het zeer hoge bedrag dat meneer Ramakers op zijn begroting gereserveerd had voor medicijnen. Nu we volstaan met de snoepjes van zuster Jannie, kunnen we dat geld toch beter aan andere zaken besteden.'

'Dat is ook alleszins de bedoeling,' zei meneer Roberts, terwijl hij behoedzaam een sigaar pakte en die omslachtig opstak, 'maar als we dat de eerwaarde broeders hadden verklapt, zouden ze begrepen hebben dat Zonhoven geen gewone kliniek meer is. En het was toch juist de bedoeling van de bijeenkomst die we zoëven hebben bijgewoond, dat niet te onthullen. Natuurlijk zullen we dat bedrag op een andere, prettiger wijze trachten te besteden.'

Geertje was ondertussen al aan het fantaseren en riep opgetogen: 'We moeten een uitstapje organiseren voor iedereen, met een touringcar. Vindt u dat niks? We zouden naar de Ardennen kunnen gaan, naar La Roche bijvoorbeeld. Daar is het heel mooi. Ik ben er vroeger met school eens geweest.'

Meneer Roberts, die overigens weinig prettige herinneringen had aan schoolreisjes met luidruchtige en baldadige jongelui, werd niettemin zó aangestoken door het enthousiasme van Geertje dat hij zijn moeheid vergat en ook begon te fantaseren.

'We zouden wellicht ook met een bus Avignon kunnen bezoeken. Dat is een stad die ik vroeger herhaalde malen bezocht heb. Ik zou dus enige uitleg bij de bezienswaardige monumenten kunnen geven.'

En hij blies een wolk rook voor zich uit.

'Maar Avignon is toch veel te ver', lachte Geertje. 'Dat moge zo zijn,' was het antwoord, 'maar de plaats La Roche, die jij

voorstelt, is tegenwoordig, naar ik mag aannemen, uitgegroeid tot een luidruchtig oord voor dagjesmensen, terwijl het vroeger slechts werd bezocht door stijve dominees met huwbare, doch lelijke dochters en tuberculeuze zonen. Bovendien bezit dat La Roche, naar ik mag aannemen, geen bouwwerk als het indrukwekkende Paleis der Pausen in Avignon of een brug waarop vrolijk gedanst kan worden.'

'Nee natuurlijk niet', lachte Geertje om zijn grillige fantasie, 'maar er is wel een rivier met een brug en een kasteelruïne.'

'Dan is het toch niet moeilijk,' mengde meneer Van Remersdael zich in het ongelijke gesprek, 'een mooi gelegen plaats aan een rivier met een brug en een kasteel is toch een even goede keuze als de stad Avignon.'

Meneer Roberts sloot even nadenkend de ogen en sprong toen op.

'Wat u daar zegt, is zeer interessant, mijn waarde. Wanneer wij drieën zo succesvol dokter Sneek en zijn trawanten kunnen zijn, moet het evenzeer mogelijk zijn het schone La Roche en Ardennes, voor één dag slechts, te veranderen in Avignon. Als ik in het kader van zo'n dagtocht de geschiedenis der pausen wil doen herleven, is het van ondergeschikt belang of we ons op de historisch juiste plek bevinden. Als de geschiedenis zich herhaalt, doet ze dat altijd en kan ze dat slechts door van plaats te veranderen.'

Geertje snapte er niets van, maar vond wel dat de mannen beiden gelijk hadden.

'Dan moeten we het niet te lang uitstellen, want als de zomervakanties begonnen zijn, is het in de Ardennen veel te druk. Vindt u het goed, als ik informeer naar een autobus en een plek om op de terugweg te pauzeren, want als we de hele dag in Avignon hebben rondgelopen, met al die bezienswaardigheden van u, is iedereen natuurlijk flink moe.'

Meneer Roberts glimlachte om de mate waarin Geertje zich inleefde. Het in haar angst gekooide vogeltje was veranderd in een vlinder die dartel fladderde en overal neerstreek.

Hij stak zijn hand naar het meisje uit en zei opgewekt: 'Kom

schone jongedame, dan zullen wij samen de landkaart bestuderen om te bezien wat de fraaiste en kortste route is naar Avignon en Ardennes.'

'Misschien kunnen we het beste op de heenweg over de Hoge Venen en op de terugweg door het Ourthedal', zei Geertje, terwijl ze samen de vergaderzaal verlieten. En toen ze al op de gang waren, hoorde de jonkheer meneer Roberts nog luid oreren over paus Clemens de Zesde, die zeer kunstlievend was en die ze tijdens hun bezoek aan Avignon misschien ten tonele konden voeren, of paus Urbanus die meer ingetogen was. En de jonkheer zuchtte, omdat hij begreep nog meer maskers te moeten maken.

In haar haast botste Jannie beneden in de gang bijna tegen Odile op, die nu weer in spijkerbroek en trui, met een mand groenten de keuken binnen wilde en enthousiast zei: 'Het ging fantastisch hè! Die broeders hadden helemaal niks in de gaten. Ik heb maar meteen bossche bollen besteld.'

Jannie onderbrak haar en zei dat Joop zoek was.

'Die heb ik al uren niet meer gezien', zei Odile en duwde haar opzij om de keuken binnen te gaan. Jannie bleef even staan. Als Joop het echt helemaal niet meer wist en er geen herfstbladeren waren om in te rollen, dan ging hij naar de hoop zand tegen de kerkhofmuur om zich in te graven. Dus rende ze, zo hard als ze kon, de tuin door, waar meneer Ramakers op een bank afwezig voor zich uit zat te staren.

'Heeft u Joop zien langskomen?' vroeg ze ongerust, maar hij hoorde haar niet.

Pas toen ze haar vraag herhaalde, zei hij toonloos: 'Nee ik heb de brave borst niet gezien, omdat ik er niet op gelet heb. Ik aarzel namelijk of ik mijn vriendin een brief zal sturen of dat ik het maar laten zal, omdat ik Geertje niet wil kwetsen. Die besluiteloosheid is toch een eigenaardigheid van me, vindt u niet?'

Op een ander moment zou Jannie bij hem zijn gaan zitten om dat slappe ego van hem een beetje op te pompen, maar ze had

nu geen tijd, ze moest Joop vinden. Als hij in zijn paniek maar niks geks ging doen!

Deze winter had hij zich langdurig opgesloten op de wc, omdat Geertje griep had, terwijl hij dacht dat ze doodging. Ze hadden de deur moeten forceren en hem aangetroffen met zijn broek omlaag en grote tranen op zijn wangen, erbarmelijk stotterend dat Geertje dood was, en dan kwam er een auto haar halen en dan had hij geen vriend.

'Jij moet dan mijn vriend zijn', had hij snikkend gezegd. Toen had ze zijn broek opgetrokken.

'Natuurlijk zijn we vrienden, maar ik wil geen huilebalk als vriend en ook geen zeurpiet.'

'Ik ben geen zeurpiet, ik ben een zeurjoop!'

'Ik wil ook geen zeurjoop!' En ze had hem meegenomen naar de kamer van Geertje om hem te laten zien dat ze gewoon ziek was.

Het meisje had haar ogen opgeslagen en zwakjes gezegd: 'Dag Joop. Kom je me opzoeken?'

'Ik had jou het eerste gezien!' had Joop gerustgesteld gezegd. Die buien van hem duurden nooit lang, maar ze waren vaak zo hevig, dat ze altijd bang was dat hij zichzelf iets zou aandoen.

Toen ze hijgend van het harde lopen bij de kerkhofmuur kwam, zag ze dat Joop zich al half begraven had in de berg zand, terwijl hij vervloekingen uitsprak die hij enkel zelf kon verstaan.

'Je moet niet zo vloeken, Joop, maar met mij meekomen. Odile heeft bossche bollen besteld', zei ze zacht en dwingend, maar dat hielp niet. Hoe moest ze hem nu uitleggen, dat hij door de glazen deuren niet dokter Sneek gezien had, maar zijn grote vriend meneer Roberts met het masker van dokter Sneek en dat broeder Rob en zuster Couperus ook niet echt waren geweest? Hij wist wel van die maskers, want hij had er vaak genoeg bij gezeten toen ze gemaakt werden, maar dat waren natuurlijk maskers voor carnaval en het was nog lang geen carnaval. Bovendien had hij de dokter gezien, niet alleen een masker, maar de hele dokter, met de lange witte jas en de bril op zijn neus. Eindelijk hief hij zijn hoofd op en keek haar

angstig aan, zijn betraande gezicht vol plakkerig zand.

'Ik had de dokter gezien en hij wou me spuiten en de broeder was er ook, die gemene, en die keek. En ik ga nooit meer terug want dan spuit hij me dood en dan was ik dood.'

Jannie begreep dat ze de simpele ziel nooit zou kunnen uitleggen dat hij alleen maar maskers gezien had, want die maskers waren juist de oorzaak van zijn angst, dus vertelde ze hem de oude waarheid van weken geleden, maar nu met behulp van nieuw verzonnen feiten.

'Kom nu maar met me mee, want toen de dokter zo gemeen naar jou toeliep achter het glas en toen de broeder zo gemeen zat te kijken, heb ik iedereen weggestuurd en toen heb ik de broeder en de dokter en ook zuster Couperus, want die was er ook, alle drie een grote spuit gegeven en de zuster gilde als een varken en de broeder deed het in zijn broek en de dokter schreeuwde om zijn moeder.'

Dat vond Joop leuk.

Hij kwam overeind uit het zand, pakte haar hand en zei toen, nog een beetje timide: 'De dokter had geen moeder want die was op vakantie.'

Ontroerd bedacht Jannie dat Joop, zoals altijd, alles weer feilloos aanvoelde wat hij niet begreep.

'Daar heb je gelijk in,' zei ze lachend, 'dokters hebben geen moeder, want die zijn al op vakantie. En nu kom jij met me mee, dan stop ik je kop onder de kraan want je oren en je neusgaten zitten vol zand, en dan krijg je een schone blouse en mag je de hele avond naar de televisie kijken.'

'Mag ik dan alles kijken?' vroeg hij gretig, want meestal stuurde ze hem naar bed, als de televisie nog aan stond.

'Je mag kijken tot het sneeuwen begint', klonk het joviaal.

'Mag ik dan ook zingen van de stille nacht', vroeg hij nog gretiger, want dat had de oude mevrouw Schulte immers ook gedaan.

'Vandaag mag alles', zei Jannie uit de grond van haar hart. Op een dag dat alles kon, moest ook alles mogen, dacht ze. Nu ze Joop gevonden had en hij weer rustig was, drong eindelijk pas

goed tot haar door, wat meneer Roberts met zijn toespraak en meneer Van Remersdael met zijn maskers hadden gepresteerd en hoe het voltallige bestuur zich tuk had laten nemen. Als dat allemaal kon, dan mocht het ook.

'Vandaag mag alles', papegaaide Joop, terwijl hij braaf aan haar hand meeliep om zich binnen te laten wassen. Toen bleef hij ineens staan, vlak voor de kruiswegstatie waar Geertje hem had leren bidden.

'Mag ik dan vanavond ook een vogeltje vangen met meneer Roberts?'

'Meneer Roberts is veel te moe, want die heeft meegeholpen met spuiten omdat ik alleen, broeder Rob niet kon houden', verzon ze maar.

'En die is strontgemeen', voegde hij er logisch aan toe, want daar wist hij van mee te praten.

Toen pakte hij haar hand: 'Mag ik dan met zuster Jannie een vogeltje vangen?'

Jannie keek hoe groot de bult in zijn broek was en zei: 'Zuster Jannie vangt niks, want zuster Jannie moet jou wassen en daarna mag je op de televisie vogeltjes kijken!'

'In de televisie zijn meisjes met tieten', zei hij zeer vochtig.

In de keuken stond Odile bij het grote fornuis waar naast het avondeten een grote frituurpan gereed stond. Op de lange houten tafel achter haar stonden de dozen van bakker De Heer. Toen Jannie die zag, moest ze inwendig lachen bij de herinnering aan de toespraak van meneer Roberts, die op het eind een heel andere Heer had aangeroepen dan de eerwaarde broeders hadden verstaan. Odile zei hen gedag en veegde een bruine lok van haar voorhoofd, waarop het zweet parelde.

'En is Jopie weer terecht,' vroeg ze lachend, 'waar zat je jochie?' en ze kietelde hem in zijn weke buik. Dat vond hij lekker.

'Waar is die frituurpan voor?' vroeg Jannie, terwijl ze in de pan vol gestold vet keek.

'Oh ik heb nog een doos bitterballen over van het vijverfeest, dat lijkt me wel gezellig voor vanavond als iedereen bij de

televisie zit. We hebben toch gewonnen!'

'Wie had gewonnen?' vroeg Joop die meteen aan een voetbalwedstrijd dacht en Jannie moest toegeven dat Odile het niet beter had kunnen formuleren.

'Je bent veel te goed', zei Jannie vertederd tegen Odile, die de voorbije weken getoond had veel beter dan de stijve mevrouw Dame het huishouden in de kliniek te kunnen leiden. Sinds zij in de keuken de scepter zwaaide, was bijna elke maaltijd een feest. Altijd wel had ze een verrassing en netjes binnen de begroting volgens meneer Ramakers, de nieuwe administrateur, die zeer gewetensvol de boeken bijhield, al gebruikte hij soms een pagina om er gedichten op te schrijven en moest Jannie hem een enkele keer aan zijn nieuwe functie herinneren als hij 's morgens, in de zon, op een bank, met zijn schimmen zat te praten.

'De keuken draait budgettair neutraal', had hij laatst plechtig tegen Odile gezegd en die woorden snapte zelfs meneer Roberts niet.

'En nu je hemd en je jak uit en je kop onder de kraan!' zei Jannie tegen Joop, die net in een pan wilde kijken om te zien wat ze straks gingen eten en van Odile een tik op zijn vingers kreeg. De beide vrouwen trokken hem onder hevig protest van zijn kant zijn bovenkleding uit en hij gilde als de varkens die hij vroeger met een stok achterna zat, toen hij de koude waterstraal op zijn hoofd voelde. Toen hij weer schoon was, droogden ze hem stevig af en kamden zijn stugge haar.

'Nu ben jíj weer mooi', zei Odile, 'en nu moet Ik verder voor het eten gaan zorgen. Opgemarcheerd!'

Die avond zat hij na het eten samen met alle anderen in de ontmoetingsruimte, met de rode stropdas om en in het gele jasje uit de verkleedkist, naar de televisie te kijken, waarop schaars geklede meisjes onduidelijk huppelden. Dat vond hij nog mooier dan een tekenfilm.

'Dit nu is, mijn waarde, de huidige muziekcultuur', zei meneer Roberts tegen zijn vriend Van Remersdael, die juist een

hap nam van zijn bossche bol. Maar toen die, met de slagroom als een snor op zijn bovenlip, opkeek naar het televisiescherm, greep de omroepster al in en maakten de huppelende meisjes plaats voor een lachfilm, waar iedereen eens recht voor ging zitten. Odile ging rond met drank en bitterballen. Joop wilde, hebberig als altijd, de eerste en verbrandde lelijk zijn mond. Hij liet de bitterbal vallen, die over de vloer onder een tafel rolde.

Hij kroop er meteen achteraan en stuitte op meneer Wolf in zijn rolstoel, die knorrig vroeg: 'Wat moet dat daar beneden?'

'Ik was mijn bal kwijt', zei Joop.

'Dan zou ik maar snel gaan zoeken', zei meneer Wolf.

Toen Odile alle bitterballen had uitgedeeld, kwam ze met een fles naar de tafel waar Geertje en Jannie zaten.

'Ik heb nog een restje grand cru.'

Maar Geertje had liever limonade en Jannie zei lachend: 'Vooruit, een half glaasje dan, want ik moet de drie beneden nog verzorgen en ik sta van twee glazen al op mijn kop, net als Joop.'

'Joop gaat nooit op zijn kop staan, als hij wat op heeft,' zei Odile lachend, 'Joop zorgt voor wijwater!'

'Als hij het maar uit zijn hoofd laat', zei Jannie grimmig.

Later, toen de lachfilm afgelopen was en het allang sneeuwde op het televisiescherm, zaten alle bewoners van Zonhoven nog bij elkaar in de oude kapel. Alleen zuster Jannie was in de kelder bij de drie. Op zijn vaste plaats zat Anton Bervoets naar de sneeuwbui te kijken, terwijl Geertje enthousiast aan meneer Ramakers vertelde dat ze een uitstapje naar Avignon zouden gaan maken, als daarvoor tenminste geld was. En meneer Roberts vertelde aan Pieter Post dat het bestuur van de kliniek hem vandaag als nieuwe geneesheer-directeur had geaccepteerd.

'Hetgeen betekent, dat nu ook uw benoeming als dirigent van Exaudi officieel kan ingaan', voegde hij eraan toe, waarop de jonkheer vroeg of hij dan ook plannen had om als de nieuwe dokter Sneek zijn medewerking te verlenen aan het tijdschrift voor klinische psychiatrie.

'Dat wil ik zeker overwegen,' zei de nieuwe dokter, 'gesteld

dat de redactie niet afkerig is van bijdragen met een historische strekking. Ik peins reeds over een artikel waarin ik de onorthodoxe wijze waarop zuster Jannie het verleden van de oude heer Wolf therapeutisch hanteert, graag zou analyseren.'

En dezelfde meneer Wolf manoeuvreerde op dat moment zijn rolstoel tussen de tafels door om Anton Bervoets te gaan vertellen, dat hij voor de fotoserie die hij van Geertje en zuster Jannie wilde maken, een nieuwe belichtingstechniek wilde uitproberen, waarover hij kort geleden een interessant artikel had gelezen. En hij haalde vanonder de plaid om zijn benen, een zeer vergeeld, vooroorlogs fotomagazine te voorschijn, dat zuster Jannie voor hem in een antiquariaat had gekocht. Anton knikte. Hij wist alles van de oorlog en hoe de herinneringen eraan een mens kunnen achtervolgen. Meneer Wolf verwachtte geen antwoord, hij praatte alleen maar graag over Geertje en zuster Jannie. Mevrouw Schulte zat zachtjes met haar dochter te praten, heel kalm, want de glaasjes bessenjenever van het keukenpersoneel stemden haar zó mild dat ze haar dochter best wilde vergeven dat die niets terugzei, omdat ze immers dood was.

'Mijn dochter is dood', zei ze tegen Joop, die naast haar onder de tafel kroop, nog steeds op zoek naar zijn bal. Toen kwam ze steunend overeind, met één hand grijpend naar de fles bessenjenever en met de ander zoekend naar haar looprek, zodat ze dreigde te vallen. 'Mijn dochter is dood', zei ze tegen zuster Jannie die juist terugkwam uit de kelder en haar nog net kon opvangen. Jannie knikte dat ze het begreep en pakte haar de fles maar af.

'Geef me maar een arm, dan breng ik u naar bed', zei ze zacht.

Toen ze even later terugkwam, zette ze de nog half volle fles in de koelkast naast de jeneverfles van meneer Wolf en trok aan de koperen bel, want iedereen ging pas naar bed als de klok van Pavlov geluid had. Het waren nog net patiënten.

De erfenis van Coelius

Toen zuster Jannie de volgende morgen meteen na het ontbijt naar de ontmoetingsruimte ging om alles op te ruimen, trof ze daar Joop in de oude rolstoel van Geertje met haar tasje op schoot. Hij was bezig met lippenstift een clowneske appel om zijn mond te schilderen, terwijl hij in de ronde spiegel tuurde, die meneer Van Remersdael op de armleuning van de stoel had gemonteerd.

‘Wat ben je nu aan het doen?’ vroeg ze quasi streng, want inwendig moest ze lachen om die mislukte circusartiest.

‘Ik was een meisje’, zei hij verongelijkt en verlekkerd tegelijk, terwijl hij in zijn kruis greep.

‘Jij bent een jongen, want je hebt een plasser en dit is alleen voor meisjes’, zei Jannie resoluut, terwijl ze hem de rode stift afpakte en in de zak van haar schort stopte.

‘Mijn zuster is ook een meisje en meisjes hebben rode lippen net als Geertje’, hield hij stug vol. En daar had hij gelijk in. Sinds Geertje samen met Odile in een taxi naar de stad was geweest, durfde ze zuster Imelda te trotseren door haar lippen te verven.

‘Mijn zuster is een meisje!’ herhaalde Joop als een kleuter.

Jannie trok hem uit de rolstoel en pakte het tasje van Geertje.

‘Dit gaan we aan Geertje teruggeven, maar eerst gaan we die rommel van je gezicht halen!’

Ze nam hem bij de hand en samen liepen ze naar de keuken, maar Joop hield vol. Zijn hersens konden niet veel bevatten, maar wat er eenmaal in zat, kreeg niemand eruit.

‘Mijn zuster is een meisje, mijn zuster is een meisje!’ Hij bleef ineens staan en keek hebberig naar haar borsten.

Jannie zuchtte. Alle kerels waren toch hetzelfde, zelfs lieve, zoals Joop. En meer tegen zichzelf dan tegen de lobbes naast haar die maar bleef herhalen dat ze een meisje was, zei ze

zachtjes: ‘Geweest!’ Toen ze het had moeten zijn, stond haar vader in de weg, en nu ze het wilde zijn, was ze te oud voor een meisje en kende ze enkel een homofiele jonkheer die haar aardig vond, een verstrooide geleerde die zijn genegenheid slechts in dure woorden uitte en een simpele knecht die alleen maar wilde dat iemand zijn vogeltje ving. En als er niemand was om dat te doen, kon je met een stok achter de varkens van je zus aan zitten of naar de borsten van je zuster staren. De opwinding die zijn geslacht deed verstijven, diende tot niets, zoals haar verlangens geen object hadden. Ze gaf om die rare Joop, die nu stevig in haar hand kneep, alsof hij haar gedachten kon lezen, maar ze kon niet van hem houden, al hield ze nog zoveel van hem.

En terwijl ze met hem naar de keuken liep, herinnerde ze zich de woorden van meneer Roberts, toen iedereen, behalve hij, doodongerust was omdat Joop weer eens onvindbaar was: ‘Joop is zo geliefd omdat hij de vleesgeworden eenvoud is. Wij vrezen voortdurend wat we zullen doen, of worden achtervolgd door wat we hebben gedaan. Joop denkt niet voordat hij doet en doet niet wat hij denkt. Hij leert niets van zijn ervaringen, hij is slechts hun verlengstuk. Voor Joop zijn subject en object van denken zozeer elkaars spiegelbeeld, dat Kant hem graag als knecht in dienst zou hebben genomen.’

En hoewel Jannie nooit had kunnen doorleren, had ze begrepen wat meneer Roberts bedoelde met die eenvoud van Joop. Mensen als hij maakten je nederig, omdat ze je lieten zien, dat je gevoelens niet eindeloos moet wegen, maar gewoon moet durven uiten; dat je ‘lekker kut’ kan zeggen, ook als je helemaal niet kunt praten, zoals Henk van het dagverblijf; dat je een dappere roodhuid bent, als je zo'n verentooi op je malle hoofd zet, en dat je helemaal op het eind van alles op vakantie gaat. Als Joop zich opwond, ging zijn broek omlaag of zijn kop in het zand en als hij graag een meisje wilde zijn, dan pakte hij uit de verkleedkist een oude rok en een beha, of hij verfde zijn lippen om ‘Geertje zijn meisje’ te zijn. En hij loog nooit, want hij wist niets van de keerzijde die elke waarheid heeft.

‘Was jij een meisje geweest?’ vroeg Joop ineens, terwijl hij nog

harder in haar hand kneep.

‘Ja,’ zei ze met een rare brok in haar keel, ‘maar nu gaan we de verf van je mond wassen en de spullen aan Geertje teruggeven.

Joop liet haar los en zei mokkend: ‘Ik wou alleen maar een meisje zijn wat Geertje is.’

‘Maar jij bent geen meisje en dat is maar goed ook, want meisjes kunnen geen vogeltjes vangen’, zei Jannie ontroerd en plagerig tegelijk.

‘Dat kan ik’, zei hij trots, maar de zuster sloeg hem op zijn vingers toen hij het wilde proberen, want ze moesten eerst naar de kraan in de keuken.

‘Deze clown komt jou straks helpen, maar eerst moet zijn mond schoon en moet hij Geertje haar spullen teruggeven’, zei ze tegen Odile die druk met het middageten bezig was.

Die speelde meteen mee en zei plagerig: ‘Ik heb nog nooit een clown gezien met zulke knalrode lippen. Dat zal niet makkelijk zijn om dat schoon te krijgen. Ik denk dat we het beste zijn kop onder de koude kraan kunnen houden en dan met een harde borstel en groene zeep flink schuieren.’

‘Hij plaagt mij’, zei Joop en dook onder haar handen door, maar Odile dook dieper en greep hem behendig beet.

‘Waar heb je dat geleerd?’ vroeg Jannie verbaasd.

‘Op judo,’ klonk het laconiek, ‘ik heb je toch gezegd dat ik op judo zit. Nou, zó moet je een kerel grijpen die zich niet wil laten wassen. Les één!’

Even later liep Joop braaf met de zuster mee naar boven waar het in de ruimte van de bezigheidstherapie heel wat drukker was dan gewoonlijk. Meneer Wolf zat in zijn rolstoel ergens in een hoek in tijdschriften te bladeren. Geertje en meneer Van Remersdael waren druk bezig met iets en zelfs meneer Roberts was er en stond met vuile handen en wanhopig kijkend bij de stencilmachine.

De dag na het vijverfeest had hij een advertentie in de regionale krant geplaatst waarin een tweedehands stencilmachine

gevraagd werd en toen daarop enkele reacties kwamen, waren hij en Anton Bervoets, die tot eindredacteur van het nieuw op te richten tijdschrift benoemd was, per taxi naar de stad gegaan om enkele aanbiedingen te keuren. Een dag later was er een loodzwaar, maar zeer degelijk stencilapparaat bezorgd. Sindsdien was 'de Apotheek van Hippocrates' tweewekelijks verschenen. En het speet iedereen dat dat nog niet gepaard was gegaan met optredens in 'het Theater van Hippocrates', zoals zuster Jannie de oude kapel dan graag genoemd had. Maar zij die uit eigen werk zouden kunnen voorlezen, hadden al hun tijd moeten stoppen in het maken van maskers, het nemen van spraaklessen of het bijhouden van de boeken.

'Deze machine is vandaag uitermate balorig', zei meneer Roberts toen hij Jannie met Joop zag binnenkomen. Hij veegde zijn besmeurde handen af aan een oude lap en probeerde opnieuw de stencil goed op de inktrol te krijgen.

'U bent ook zo heerlijk onhandig', zei Jannie, terwijl ze hem hielp de weerbarstige stencil recht op de rol te trekken.

'Ik demonstreer mijn linkshandigheid enkel om u in staat te stellen uw rechtshandigheid te tonen', zei de nieuwe dokter vleiend.

'Hij heeft vuile handen. Dan moet Odile die wassen', zei Joop die een heilig ontzag had voor de stencilmachine en geboeid naar het geratel kon luisteren, als er een stencil werd afgedraaid.

'En jij mijn jonge vriend, hebt rozekleurige lippen', zei de man met de vuile handen, want de groene zeep van Odile was niet zo sterk gebleken als de lippenstift van Geertje.

'Heb je weer aan mijn spullen gezeten?' vroeg Geertje die het gehoord had. En Joop kreeg van zuster Jannie de tas met make-up spullen om ze aan Geertje terug te geven. Timide stond hij voor haar.

'Ik was een meisje. Dat wou ik.'

'En toen had je je lippen maar geverfd,' zei Geertje lachend, 'maar ik wil geen namaakmeisje.'

'Ik zal het nooit meer doen', zei Joop en ging op een stoel bij de stencilmachine zitten, die nu weer werkte en allemaal be-

drukte bladen uitspuwde. Dat vond hij een mooi gezicht, ook al kon hij geen letter lezen. Jannie ging bij Geertje staan en zag dat ze met een kalligrafeerpen bezig was.

‘Wat ben je aan het maken?’ vroeg ze nieuwsgierig.

‘Ik ben de programma's aan het schrijven voor ons uitstapje’, zei het meisje opgetogen, terwijl ze haar pen in een potje oostindische inkt doopte en met mooie krullen ‘Avignon’ schreef.

‘Uitstapje? Daar weet ik niks van!’ zei Jannie verbaasd.

Meneer Roberts, die het hoorde, zei rustig, terwijl hij de stencilmachine bleef bedienen: ‘Dat zijn we inderdaad vergeten u te vertellen, maar na de geslaagde vergadering met het bestuur gisteren, hebben Geertje, mijn vriend Van Remersdael en ik het idee opgevat om met het geld dat u op de medicatie uitspaart, een excursie te organiseren naar Avignon in Zuid-Frankrijk. Omdat dat echter te ver weg is, hebben we afgesproken dat La Roche en Ardennes een uitstekend alternatief is.’

‘En dat noemen we dan voor die ene dag Avignon en Ardennes. Daarom is meneer Van Remersdael ook een masker van paus Clemens aan het maken’, vulde Geertje enthousiast aan, terwijl ze naar de jonkheer wees die geconcentreerd een markante mannenkop aan het boetseren was.

‘Dit wordt paus Urbanus’, zei hij kortaf.

Jannie snapte er niets van, maar Geertje kalligrafeerde weer verder, meneer Van Remersdael boetseerde verder en meneer Roberts begon Joop uit te leggen hoe de stencilmachine te bedienen, want die zeurde dat hij ook eens wilde draaien. Alleen de oude heer Wolf, die zich de laatste tijd steeds minder in zijn donkere kamer opsloot, maar zich regelmatig naar de therapie liet rijden waar hij alleen maar in oude tijdschriften bladerde en mooie vrouwen uitknipte, mopperde tegen Jannie dat hij het een ieder zeer kwalijk zou nemen, wanneer hij de reis naar Avignon en Ardennes niet zou mogen meemaken, enkel omdat hij aan een rolstoel gekluisterd was. Tenslotte had hij de oorlog meegemaakt en wist dus alles van het Ardennenoffensief en of die pausen uit Avignon dat ook wisten, was nog maar de vraag.

‘Wie het snapt, mag het zeggen’, zei Jannie.

‘Je moet soepel trachten te draaien en niet rukken, jongeman’, zei meneer Roberts tegen Joop, die ook even mocht.

Toen kwam hij bij de anderen staan.

‘Uiteraard hebben we ons het hoofd gebroken over welke bestemming het meest geschikt zou zijn voor onze eerste reis naar buiten, maar over één ding zijn we het eens kunnen worden, en het leek ons zelfs een voorwaarde zonder meer, dat wij, als inwonenden van een kliniek welke eigenlijk geen kliniek is, naar een plaats moeten gaan die in feite een andere plaats is, om onszelf daarmee te bewijzen dat die kliniek inderdaad geen kliniek is en dat haar patiënten dus geen patiënt zijn. Dat ik, Theodoor Roberts, die tevens de naam Sneek voer, aangespoord door het enthousiasme van Geertje Evers die door Joop, welke eigenlijk Jean-Luc heet, Geertje Lieveheertje is geworden, gekozen heb voor Avignon, hoewel dat La Roche heet, is mede ingegeven door een persoonlijk motief. Ik heb deze historische stad in het verleden en in het kader van een studie met graagte enkele malen bezocht en mag wel zeggen dat ik er de weg weet en haar verleden ken, zodat ik in staat mag worden geacht de bewoners van Zonhoven de illusie te bezorgen dat ze zich in het Avignon van de pausen bevinden. En Geertje op haar beurt heeft La Roche enige malen bezocht en weet dus het hare van deze lieflijke plaats in de Ardennen.’

Hij keek Geertje aan die het meteen enthousiast van hem overnam.

‘Het is er heel mooi, ik kwam er vroeger bijna elke zomer met mijn ouders, mijn broer en mijn zus. En weet je dat de dichter Perk er ook vaak kwam, omdat zijn vader, die dominee was, er een buitenhuis had? En die Jacques Perk werd er verliefd op een meisje dat Mathilde heette en hij schreef sonnetten voor haar. Er is ook nog een brug over de rivier de Ourthe, en een kasteelruïne.’

Meneer Roberts vulde aan: ‘U begrijpt dat het dus zeer wel mogelijk moet zijn in dat Ardennenstadje de illusie te wekken dat we ons in het oude Avignon met het Paleis der Pausen en

de beroemde brug over de Rhône bevinden. Het is enkel jammer, dat de schone dame op wie de jonge Perk verliefd werd, Mathilde heette, zoals onze zuster Couperus, maar dat weten slechts enkelen en we hoeven het niet van de daken te schreeuwen.'

Hij keek Jannie schuldbewust aan en zei toen wat verlegen: 'Het spijt me oprecht, dat we in onze geestdrift verzuimden u in onze plannen te kennen en we hopen maar dat u het met ons eens bent. Het grote voordeel van ons plan is natuurlijk, dat ons Avignon in enkele uren per autobus bereikbaar is, terwijl de reis naar Zuid-Frankrijk enkele dagen zou vergen en zeer kostbaar zou zijn. Het nederige La Roche zal dankzij ons voor één dag het prachtvolle Avignon zijn, zoals Jean-Luc ooit tot Joop werd, Geertje veranderde in Lieveheertje en u van nederige verpleeghulp opklom tot een gewaardeerde hoofdverpleegster. Overigens moet ik zeggen dat de sonnetten van die Jacques Perk slechts een zwakke afspiegeling waren van die van de veertiende-eeuwse dichter Petrarca, welke wonderlijk genoeg zijn gedichten wijdde aan een Avignonse schone, genaamd Laura, een naam die in niets aan zuster Couperus herinnert. U ziet dat La Roche en Avignon wel degelijk met elkaar vergelijkbaar zijn, omdat in beide plaatsen ooit een schone dame woonde aan wie sonnetten werden gewijd.'

'Hoe weet u dit allemaal', vroeg Geertje verbaasd, 'dat van Petrarca wist ik helemaal niet.'

Meneer Roberts lachte.

'Ik ben weliswaar sinds enige tijd medicus van professie, maar voordien was ik historicus en zo iemand dient te weten dat de verzen van Petrarca vele malen welluidender zijn dan de zwakke probeersels van een overschatte, ziekelijke jongeman als die Jacques Perk.'

Toen zei hij verontschuldigend tegen Jannie: 'Vergeef me, lieve zuster, dat we zo opgewonden over schone dames en sonnetten spreken, terwijl u uw oordeel nog niet gegeven hebt.'

Jannie moest altijd lachen als hij, op zo'n hoffelijke manier, schutterig deed.

‘Wanneer u me belooft een keer in gewone woorden uit te leggen wat sonnetten zijn en me te vertellen wie Petrarca was, vind ik het best dat we een dag naar de Ardennen gaan en doen alsof het daar Zuid-Frankrijk is. Als we er maar een fijne dag van maken.’

‘Dat zullen we ongetwijfeld’, zei meneer Roberts en liep terug naar het stencilapparaat, dat tot grote schrik van Joop niets meer deed omdat alle papier verbruikt was.

‘Het wordt heus een fantastische dag’, zei Geertje, die voelde dat zuster Jannie nog niet helemaal overtuigd was. Ze kwam naast haar staan en wees door het raam naar buiten, waar Jannie bij de medicijnenvijver Anton Bervoets zag lopen met een zwart ding op zijn schouder.

‘Waar loopt die nou mee te sjouwen?’ vroeg ze verbaasd.

‘Dat is de filmcamera van de groepstherapie. Die stond in een kast en werd nooit gebruikt omdat dokter Sneek het moderne onzin vond’, zei Geertje.

‘Ja maar wat moet meneer Bervoets ermee?’

‘Hij is hem aan het uitproberen’, zei de ander alsof het de gewoonste zaak van de wereld was, ‘dan weet hij straks in Avignon hoe zo'n ding werkt.’

Jannie ging verbouwereerd zitten.

‘Maar wat moet hij dan in godsnaam filmen? Mooie plekjes? Maar er zijn in dat La Roche van jou toch wel ansichtkaarten te koop?’

En voordat Geertje kon antwoorden, zei meneer Roberts vanachter de stencilmachine sussend: ‘Omdat we het u nog niet konden vertellen, begrijpt u er zo weinig van. Maar laat mij het u uitleggen. We hebben buiten uw medeweten besloten in Avignon en Ardennes een aantal activiteiten te ontplooien, zodat het meer wordt dan zomaar een dagje uit. Na aankomst in de stad en een korte rondleiding, door mij te verzorgen, zal paus Urbanus, wiens masker meneer Van Remersdael aan het maken is, een toespraak houden alvorens we één onzer tot de nieuwe paus zullen kronen. Dat leek ons wel een passend rollenspel. Daarna zullen we ons gezamenlijk naar de brug

begeven om erop te dansen en om te zien of ze inderdaad halverwege ophoudt en niet tot de andere oever reikt. Al deze taferelen zullen door Anton Bervoets op film worden vastgelegd.'

Jannie vond het maar raar allemaal, maar tegelijk werkte zijn en Geertjes enthousiasme ook aanstekelijk. Gisteren was het goed gegaan, dus Avignon in de Ardennen zou ook wel lukken. En als er patiënten gek gingen doen, zouden de mensen daar er toch weinig van snappen, want die spraken Frans, net als in Avignon. Als Anton Bervoets er met een camera rondliep, zouden ze gewoon denken dat het om echte filmopnamen ging en dan is niks gek genoeg. Ze keek weer naar buiten, waar Anton Bervoets nu met de camera om Servaas Ramakers draaide, die op een bank bij de grote kastanje een pak post zat door te nemen en er niets van scheen te merken.

'Heeft u misschien tijd om me te helpen?' klonk het naast haar. Het was meneer Roberts met een stapel stencils in zijn ene hand en Joop aan de andere.

'Deze nieuwe aflevering van ons tijdschrift moet worden gesorteerd en ik wil onze eindredacteur daar niet mee lastig vallen, nu hij zo druk met de camera in de weer is. Zou u misschien in zijn plaats aan de lange tafel in de vergaderzaal...?'

Hij keek haar vragend aan. Ze was niet gewend dat hij een zin niet afmaakte, ook al kon het soms heel lang duren, voordat hij de punt gevonden had.

'Natuurlijk kan ik helpen,' zei ze nuchter, 'ik ben toch de hulp!'

'Dat was u ooit, tegenwoordig hebt u de leiding over alle hulp', was het antwoord.

'Ik moet ook helpen', zei Joop.

'Jij zou in de keuken helpen', zei Jannie en mokkend liep hij naar de deur.

Een uur later hadden meneer Roberts en zij alle gestencilde vellen gesorteerd en in bundels geniet.

Trots pakte de nieuwe dokter een van de dunne boekjes en zei

vergenoegd: ‘We mogen trots zijn, lieve zuster, dat we dit bereikt hebben. Een bescheiden ogende periodiek weliswaar, maar inhoudelijk van een hoog gehalte, geschreven en geredigeerd door de patiënten van een psychiatrische kliniek, lieden die als regel niet in staat worden geacht zich anders dan warhoofdig te uiten.’

Jannie dacht aan het verhaal van Anton Bervoets over de heldere sopraan wiens stem gebroken was, aan dat van de jonkheer over de doden die niet spreken konden en dat van meneer Roberts zelf over het meisje in de grot en zei gemeend: ‘Ik vind ook dat die warhoofdige mensen tot nu toe prachtig konden vertellen.’

‘Daar ben ik blij om, dat u, als enige niet-patiënt naast onze Joop, daar zo over denkt. Overigens heb ik al bij meneer Bervoets, de eindredacteur, geopperd uw versie van het Blauwbaardsprookje in één der volgende nummers op te nemen.’

‘Hoe weet u dat?’ vroeg ze geschrokken, want ze had dat verhaal voor haar broer nog alleen aan zichzelf verteld.

Maar meneer Roberts reageerde zeer laconiek: ‘Ik weet van niets, lieve zuster, ik veronderstelde slechts dat u met uw incestueuze achtergrond een zeer eigen versie van dit verhaal uit Moeder de Gans zou kunnen hebben.’

Ze hoefde er gelukkig niet op in te gaan, omdat op dat moment meneer Ramakers zenuwachtig de ruimte binnenkwam.

‘Oh, u bent hier, dokter.’ Sinds ze de macht in de kliniek hadden overgenomen, sprak hij meneer Roberts consequent met dokter aan. ‘Ik heb u overal gezocht.’

Buiten adem nam hij met een stapel post in de hand op de rand van de lange tafel plaats en pas na enige tijd stamelde hij nerveus: ‘Ik kreeg vanmorgen bij de post een brief die me nogal zorgen baart. Hij bevat namelijk de officiële bevestiging, dat dokter Sneek een bijdrage zal leveren aan een symposium over nieuwe ontwikkelingen in de psychiatrie, maar ik heb in zijn papieren niets daarover kunnen vinden.’

Meneer Roberts nam de brief van hem aan en las in alle rust wat erin geschreven stond.

Toen stak hij de brief bij zich en zei kalm op de laconieke toon die hem eigen was: ‘U weet toch dat ik sinds enige tijd functioneer als dokter Sneek, derhalve zijn de uitnodigingen, aan hem gericht, in feite voor mij bestemd, en waarom zou ik deze uitnodiging om over nieuwe ontwikkelingen in de psychiatrie te spreken niet aanvaarden? Me dunkt dat onder mijn leiding en met de hulp van zuster Jannie sinds enige tijd hier in Zonhoven sprake is van zeer nieuwe ontwikkelingen. Het onderwerp van dit symposium spreekt me daarom zeer aan. Wat me overigens bevreemdt, is het feit dat men voor een dergelijk onderwerp dokter Sneek vraagt, omdat deze man in onze herinnering niet zal voortleven als iemand met vooruitstrevende beroepsopvattingen, maar wellicht doen we de man onrecht en waren zijn geschriften verlichter dan zijn daden, als gevolg van de discrepantie tussen denken en doen die wij zelf maar al te goed uit ervaring kennen.’

Hij zweeg en zuster Jannie die voelde dat hij al bezig was, in gedachten de lezing die hij zou houden voor te bereiden, vroeg bezorgd: ‘Zou u dat nu wel doen? U kunt toch gewoon terugschrijven dat u verhinderd bent. De mensen die dat congres of wat het is, organiseren, kennen dokter Sneek natuurlijk persoonlijk en u kunt toch moeilijk met het masker en de pruik van dokter Sneek op die lezing geven. U bent trouwens geen psychiater en weet alleen maar iets van de middeleeuwen.’

Meneer Roberts reageerde lachend: ‘Maakt u zich maar geen zorgen, lieve zuster. Er is in deze brief geen sprake van een lezing of een referaat, slechts van een discussiebijdrage. Anders zou ik dokter Sneeks plaats onmogelijk kunnen innemen. Dit symposium vindt namelijk reeds volgende week plaats. En u hoeft niet te vrezen dat de organisatoren dokter Sneek persoonlijk zouden kennen, want in de brief staat duidelijk dat men hem heeft uitgenodigd op grond van zijn publikaties in vaktijdschriften. Ik denk dat ik het maar doe en de deelnemers aan dat symposium een en ander zal vertellen over nieuwe ontwikkelingen in de Zonhovenkliniek, al zal ik de eer aan dokter Sneek moeten laten en diens nieuwe identiteit niet kunnen onthullen.’

‘Maar u kunt daar toch niet gaan doen of u psychiater bent?’ vroeg Jannie bezorgd.

‘Waarom niet,’ zei hij lachend, ‘ik heb nog een week de tijd en ik zal mijn verhaal zeker niet alleen voorbereiden, maar de hulp inroepen van lieden als Servaas Ramakers en jonkheer Van Remersdael. Samen beschikken we immers over een schat aan ervaring met de praxis van de psychiatrie.’

Zorgvuldig herlas hij de brief en zei toen enigszins grinnikend: ‘Bovendien wil men voor mij en een medewerker, mannelijk dan wel vrouwelijk, een hotel reserveren voor de duur van het symposium. Me dunkt dat we deze kans op een plezierig uitje voor twee personen niet mogen laten voorbijgaan, zuster.’

‘Oh maar ik ga niet mee,’ zei ze vlug, ‘als u daar op uw manier gaat praten over ontwikkelingen in de psychiatrie, weet ik al wat u gaat zeggen en daar zullen al die geleerde mensen op dat congres niet op zitten wachten.’

‘Zuster, u ziet spoken als ware u onze vriend Servaas Ramakers zelf; bovendien hebt u mij niet horen zeggen, dat ik, denkend aan een medewerker, u op het oog had’, zei hij spottend, terwijl hij naar de telefoon in een hoek van het vertrek liep.

Meneer Ramakers fluisterde tegen Jannie: ‘U moet dokter Roberts ervan trachten te overtuigen, dat ik al enige tijd, nu ik de boeken van de kliniek beheer, nauwelijks nog spoken of schimmen zie. Zijn vergelijking is dus niet langer actueel. Ik ben deze nacht weliswaar nog bedreigd door een medewerker van de veiligheidsdienst, maar die heb ik weten te misleiden door me aan hem voor te stellen als de administrateur van de kliniek en nadat ik me had verborgen in een nis op de lange bovengang, raakte hij het spoor bijster.’

‘Ik weet dat meneer Roberts het niet zo bedoelt, maar hij moet geen oude koeien uit de sloot halen,’ zei Jannie en ze sloeg haar arm om hem heen, zoals ze gedaan had de eerste keer dat ze zijn paniek moest bedwingen, ‘u heeft helemaal gelijk en als u niet zo punctueel de boeken bijhield, zou het nieuwe Zonhoven een chaos zijn.’

Meneer Ramakers glimlachte.

‘Oh maar het is minder ingewikkeld dan u denkt. Ik heb eigenlijk niet veel meer gedaan dan een aantal posten verschrijven en ik heb wat vereenvoudigingen aangebracht in de specificaties bij bepaalde onderdelen. Ik houd zelfs nog tijd over om af en toe het werk te onderbreken voor het opschrijven van mijn ervaringen, een gewoonte uit het verleden die ik op aanraden van Anton Bervoets, weer heb opgevat. En wat de betalingen betreft, ik hoefde slechts een aantal handtekeningen te imiteren en dat was zeer eenvoudig. De signatuur van dokter Sneek was niet meer dan een aangeklede streep en die van zuster Couperus kwam rechtstreeks uit een schoolschrift.’

Hij keek haar even nadenkend aan en zei toen aarzelend: ‘Maar dat wil niet zeggen dat ik niet op enige waardering aanspraak maak.’

Op dat moment kwam meneer Roberts terug van de telefoon, terwijl hij de brief met de uitnodiging opvouwde en terug in de envelop deed.

‘Het is allemaal op snelle wijze geregeld. De secretaris van het symposium was blij met mijn definitieve toezegging. Ik zal dus onze oud-directeur officieel gaan vervangen en dat naar vermogen doen, waarschijnlijk ook met succes; het is immers in sportkringen bekend, dat invallers vaak een wedstrijd beslissen. Het enige wat me tegenstaat en ook enigszins achterdochtig doet zijn, is een in kleine letters gedrukte regel onder aan de brief, waarin staat dat het symposium mede mogelijk wordt gemaakt door de farmaceutische industrie. Het zal mijn bijdrage overigens des te provocerender maken. Men zal vandaag nog twee eenpersoonskamers in een hotel reserveren voor Geertje en mij. Maar nu wil ik snel aan mijn bijdrage gaan werken, als u het goed vindt.’

Het ging Jannie allemaal wat te vlug en ze vroeg ongerust: ‘Maar wie zegt dat Geertje met u mee wil als secretaresse en nota bene in één hotel? U weet hoe preuts het meisje is. En ze zal doodzenuwachtig zijn, als u aan de beurt bent.’

‘Maar mijn lieve zuster,’ zei meneer Roberts kalm, ‘u weet

blijkbaar volstrekt niet wat het werk ener secretaresse inhoudt. Ze zal gedetailleerd van wat ik daar zal zeggen, op de hoogte zijn, omdat ze de volledige tekst van mijn verhaal voor me zal uittypen, dat is immers onderdeel van haar taak, nietwaar?'

Jannie die wist dat zijn manie steeds weer een nieuwe uitdaging nodig had, wilde hij niet door zijn eigen werkelijkheid heen lopen, probeerde toch hem wat te temperen.

'U draaft weer verschrikkelijk door. U zult toch in elk geval Geertje moeten vragen of ze het wil.'

Meneer Roberts keek haar geamuseerd aan en zei lachend: 'Uiteraard zal ik dat doen en mocht ze niet willen, omdat ze geen prijs stelt op mijn gezelschap of omdat ze geen lust heeft de kliniek voor een paar dagen te verlaten, dan kan ik alsnog u vragen me te vergezellen. Misschien is dat zelfs beter en zal ik op het symposium meer indruk maken met een rijpere vrouw aan mijn zijde.'

'Niks ervan,' reageerde ze nogal fel, 'ik ben hier nodig en heb geen tijd voor snoepreisjes. Bovendien ben ik veel te dom voor secretaresse. Ik weet absoluut niet wat u allemaal bedoelt met een referaat en een symposium en waarom u daar een secretaresse voor nodig hebt, snap ik ook niet.'

'Dan zal ik het toch aan Geertje moeten vragen', zei meneer Roberts spottend, terwijl hij naar het raam liep.

'Wanneer u beiden het goedvindt,' deed meneer Ramakers nogal serviel, 'zou ik graag weer aan het werk gaan.' En voordat ze kon reageren, was hij de gang op verdwenen.

Sinds hij de boeken bijhield, had die nieuwe verantwoordelijkheid zijn gedrag nogal veranderd en was hij weer de nederige bediende, die hij vroeger geweest moest zijn, toen hij nog op een kantoor werkte. Zuster Jannie vond gek genoeg, dat de schizofreen van vroeger meer persoonlijkheid had en werd een beetje bang van die nieuwe meneer Ramakers, maar hij gedroeg zich minder paranoïde en liep nog zelden rond in de lange regenjas.

'Ik denk dat ik al weet hoe ik mijn korte toespraak zal noemen', zei meneer Roberts, die peinzend uit het raam stond te kijken.

‘En ik denk, dat u pas aan die toespraak gaat werken, als u Geertje gevraagd hebt of ze met u mee wil’, reageerde Jannie nuchter.

Nu ze erover nadacht, besefte ze dat het misschien wel goed was, als de nieuwe directeur niet alléén naar zo'n bijeenkomst ging. Zij kon Geertje zeggen waar ze bij meneer Roberts vooral op moest letten en wat ze moest doen, als zijn grillige fantasie hem te zeer de baas werd.

‘Zullen we?’

En meneer Roberts liep braaf met haar mee terug naar de therapieruimte, waar enkel meneer Van Remersdael nog zat te werken aan het gipsmodel voor het masker van paus Urbanus.

Zijn vingers plakten van de witte pap en hij zei rustig: ‘U moet me excuseren. Dit werk moet ik zeer snel doen, voordat het materiaal opdroogt.’

En op de vraag, waar Geertje was, zei hij zonder zijn arbeid te onderbreken, dat hij dat waarlijk niet wist.

Jannie verbaasde zich steeds meer over de creativiteit van deze man. Sinds de komst van Geertje, die voor hem geposeerd had als Ophelia, en nadat de medicijnen waren vervangen door snoepgoed en iedereen mocht gaan en staan waar hij wilde, had de meestal stille en onzekere man zich ontpopt als een waar kunstenaar. Maar als iemand hem een compliment maakte, werd hij kopschuw en zei dat het volstrekt niets voorstelde wat hij maakte.

Toch was hij trots op zijn Ophelia want toen Geertje later haar vaste plek kreeg en weer vrolijk en spraakzaam werd, had hij een keer met spijt in zijn stem gezegd: ‘Nu kan ik je niet meer als Ophelia afbeelden, daar ben je niet meer verdrietig genoeg voor.’

En zij had gezegd: ‘Dat weet ik niet zeker. Verdriet kan ook terugkomen.’

Maar toen ze zijn bezorgde gezicht zag, had ze er gauw aan toegevoegd: ‘Weet u dat ik gehuild heb, toen ik voor het eerst een voorstelling van Hamlet zag? En een vriendin die bij me

was, zei dat ik niet zo mal moest doen, omdat het maar een toneelstuk was. Maar dat is niet zo, hè meneer Van Remersdael? Ieder meisje is toch een beetje Ophelia, denkt u ook niet?'

'En iedere man is een beetje Hamlet', had de jonkheer ontroerd geantwoord. Geertje begreep het écht.

En die ontroering had ze nog versterkt door te zeggen, en toen begreep Jannie die nooit een voorstelling van Hamlet gezien had, waarover de twee het hadden: 'Maar elk meisje moet ook een keer weer een vrolijke Ophelia worden en dat moet u ook maar durven tekenen of boetseren.'

Dat had de jonkheer daarna, wanneer hij moe was van de maskers die hij van de drie in de kelder maakte, met veel liefde gedaan, in milde pasteltinten, een bijna doorzichtige tekening van Geertje als Ophelia in een witte bruidsjurk, met kleurige bloemen in het blonde haar, tegen de achtergrond van een wolkeloze hemel.

Zuster Jannie schrok op uit haar gedachten en merkte dat meneer Roberts al weer weg was om Geertje elders te zoeken. Ze legde de jonkheer vlug uit wat er aan de hand was.

'Ik zal maar achter hem aangaan, voordat hij Geertje van alles wijsmaakt.' Beneden in de ontmoetingsruimte trof ze de twee in een druk gesprek, Geertje met een hoogrode kleur en meneer Roberts druk gebarend.

Toen hij de zuster zag, zei hij opgetogen als een jongen die zijn eerste afspraak met een meisje heeft: 'Ik heb Geertje verteld van de uitnodiging die we hebben ontvangen en gevraagd of ze mij naar dat symposium wil vergezellen.'

'Ja, maar dan moet u me wel uitleggen wat dat is. U heeft het over van alles, een conferentie en een symposium en een discussiebijdrage die geen referaat is. Wat is het nu precies? Volgens mij bent u in de war.'

'Dat weet ik wel zeker,' zei Jannie 'en daarom stel ik voor dat we rustig gaan zitten en dat onze dokter ons eindelijk die brief eens laat lezen.'

Met enige aarzeling gaf meneer Roberts de brief aan Geertje, die hem aandachtig las en toen vroeg: 'Waarom wilt u eigenlijk

dat ík met u meega? U kunt toch veel beter zuster Jannie vragen?'

Hij lachte, terwijl hij de brief van haar aanpakte: 'Zuster Jannie is hoofd van de verpleging en dat werk verricht ze tot ieders tevredenheid, maar psychiaters plegen niet een verpleegster mee te nemen naar conferenties, doch een secretaresse. En jij hebt immers, voordat je intrad in dat te strenge klooster, op een kantoor gewerkt. Wanneer men een bekend psychiater, zoals ik nu noodgedwongen ben, uitnodigt voor een bijdrage aan een wetenschappelijk symposium, gaat men ervanuit dat hij zich laat vergezellen door een secretaresse, alle opwindende verhalen welke daaromtrent uit de volksmond plegen te rollen, ten spijt. Ik verzeker u dat ik het gezelschap van zuster Jannie even hogelijk zou waarderen als het uwe, maar haar aanwezigheid is hier gewenst. Bovendien zou zij met grote waarschijnlijkheid te zeer willen bepalen wat ik op die conferentie wel en niet mag zeggen.'

Op dat moment kwam de jonkheer bij hen zitten en liet zich geduldig door meneer Roberts uitleggen wat hij al van de zuster wist.

Geertje kwam vlak bij Jannie staan en vroeg onzeker: 'Denk jij dat ik zoiets kan? Ik ben nog nooit secretaresse geweest.'

Ontwapenend keek ze de anderen aan.

'Natuurlijk kun je het,' zei meneer Roberts, 'ik ben een zeer soepele werkgever, geenszins veeleisend en van onbesproken gedrag.'

Jannie keek hem verwijtend aan.

'U moet het niet belachelijk maken.'

Toen zei ze tegen Geertje: 'Ik denk ook dat je het kunt, maar je moet het ook wíllen. Je bent zo lang niet buiten de kliniek geweest, misschien raak je in paniek als je weer onder de mensen komt.'

'Ik ben hier toch ook onder de mensen,' was het antwoord, 'ik was eerst alleen maar bang, omdat ik niet wist bij wie ik hoorde en geen vaste plek had. En ik bedoel heus niet meer de oude rolstoel. Die heb ik allang niet meer nodig. Ik heb nu toch

een vaste plek in jullie hart. Of zeg ik dat te sentimenteel?'

'Je zegt het prachtig', zei Jannie ontroerd.

'Een blije Ophelia waardig', fluisterde de jonkheer.

'Dat is dus afgesproken,' was de nuchtere reactie van meneer Roberts, 'ik heb overigens zojuist telefonisch reeds twee eenpersoonskamers gereserveerd.'

Geertje reageerde kinderlijk opgetogen: 'Dan moet jij me wel helpen, Jannie, om uit te zoeken wat ik zal aantrekken. Wat voor kleren draagt een secretaresse?'

'In elk geval iets chics en niet te opvallend, anders zien ze meteen dat dokter Roberts een charmeur is. We kunnen natuurlijk ook voor de gelegenheid iets nieuws kopen.'

'Maar dan moet jij wel mee om te helpen uitzoeken. Ik heb al zo lang niets nieuws meer gekocht.'

'Afgesproken,' zei meneer Roberts in Jannies plaats, 'het lijkt me een uitstekend idee, dat jullie beiden daarvoor zorg dragen, opdat tijdens dat symposium alle deelnemers zullen spreken van de charmante secretaresse die de directeur van de Zonhovenkliniek vergezelt.'

'Dan zult u toch ook een nieuw pak moeten kopen,' zei Jannie pesterig, 'want dat grijze kostuum dat u altijd draagt, is helemaal kaal en glimt van ouderdom. Volgens mij droeg u dat al bij de pausen van Avignon!'

'Daarin zou u wel eens gelijk kunnen hebben,' grinnikte meneer Roberts, 'dat pak heeft de hele geschiedenis van de oude Grieken en Romeinen tot de nieuwe tijd meegemaakt, ik zal er daarom moeilijk afstand van kunnen doen.'

Geertje reageerde meisjesachtig: 'Ik ga alleen maar met u mee, als u ook iets nieuws draagt. De directeur van Zonhoven moet toch goed voor de dag komen!'

'Dat komt hij met een gedegen toespraak en een charmante secretaresse altijd,' was het antwoord, 'die conferentiegangers kijken niet naar degenen die het woord voeren, ze luisteren slechts.'

'En ze luisteren niet naar secretaresses, ze kijken slechts,' zei Jannie gevat, 'u bent een Casanova, weet u dat?'

Ze gaf Geertje een arm.

‘We zullen de mannen niet langer naar ons laten kijken, want ze luisteren toch niet. We gaan in jouw en in mijn kast kijken of we iets geschikts vinden en anders gaan we morgen in de stad iets kopen, met een taxi op kosten van de zaak!’

Toen ze kirrend als jonge meisjes de oude kapel uit waren, wendde meneer Roberts zich tot de jonkheer met de vraag wat hij ervan vond.

Die zei enigszins grimmig: ‘Als ik het allemaal goed begrepen heb, biedt deze uitnodiging u en ons de kans eindelijk voor een breed forum onze inzichten te ventileren over hoe mensen als wij behandeld dienen te worden. Ik neem aan dat u op dat symposium tenminste verslag zult willen doen van wat hier tot stand is gebracht.’

Meneer Roberts lachte.

‘Mijn waarde, ik kan toch niet omstandig gaan vertellen dat we de directeur en het verplegend personeel letterlijk buiten gevecht hebben gesteld en de macht in de kliniek hebben overgenomen, ondertussen de buitenwacht en met name het bestuur in de waan latend dat niet wij, maar de voormalige stafleden, die beneden in de kelderruimten van hun onverdiende rust genieten, de kliniek leiden.’

‘Dat bedoel ik niet,’ zei de jonkheer, ‘u kunt toch zonder op details in te gaan, vertellen van een experimentele aanpak die rijke vruchten afwerpt en bovendien weinig kostbaar is.’

Meneer Roberts zweeg even en sloot toen nadenkend de ogen.

‘Uiteraard zal ik binnen de context der historie trachten te beschrijven wat we hier sinds enige tijd beogen, en dat niet alleen omdat de geschiedkunde me lief is, maar vooral ook omdat ik meen dat jonge wetenschappers zoveel tijd investeren in het bijhouden van nieuwe ontwikkelingen dat ze de lessen der geschiedenis dreigen te vergeten, gesteld dat ze die ooit geleerd hebben. Om die reden denk ik ook dat ik mijn bijdrage een aan de historie der medische wetenschap ontleende titel zal geven. U herinnert zich vast wel dat wij in een ver verleden, toen

dokter Sneek en de zijnen nog ons zicht verduisterden en zuster Jannie nog in een dagverblijf mongolen de neus veegde, samen spraken over Hippocrates en zijn adepten in de vóórchristelijke periode. Ik heb toen, als ik het wel heb, ook Coelius Aurelianus genoemd, die in het voetspoor van Hippocrates de mening was toegedaan, dat geesteszieke mensen niet van de duivel bezeten zijn, of waartoe men heden neigt, daartoe gestimuleerd door de farmaceutische maffia, zouden handelen vanuit een gestoord biochemisch evenwicht, maar dat het lieden zijn, die slechts een ander zicht op de werkelijkheid hebben dan wenselijk wordt geacht.'

Hij zweeg even en keek toen de ander weer aan: 'Wist u, dat het allernieuwste onderzoek naar de oorzaken van pathologisch gedrag op dit antieke inzicht aansluit doordat het de grond van veel geestelijk ongerief zoekt in waarnemingsstoornissen gedurende de jeugd. Zo zouden autisten zo'n slechte relatie met de werkelijkheid hebben, omdat bij hen de smaak- en reukzin het horen en zien verdrongen heeft. Me dunkt dat daarin veel waars schuilt en dat ons als vreemd bestempelde gedrag in feite niet meer is dan een andere wijze van waarnemen. Het zou misschien interessant zijn, als ik op dat symposium zou proberen de nieuwe aanpak op Zonhoven te beschrijven tegen deze denktheoretische achtergrond.'

Het laatste zei hij met zeer veel nadruk en toen hij zweeg, knipperde hij met de ogen, terwijl het zweet op zijn voorhoofd parelde. Het was duidelijk dat hij hevig geëmotioneerd was door de uitdaging straks op die conferentie in de plaats van dokter Sneek te moeten spreken. Meneer Van Remersdael herkende de opwinding die het gedrag van zijn vriend altijd kenmerkte, als hij sprak over medische zaken of de medische stand. Hij wist ook dat hij hem dan niet moest tegenspreken, maar dat was hij ook helemaal niet van plan, want hij was het, zoals altijd, volkomen met zijn goede vriend eens.

Meneer Roberts veegde met een zakdoek het zweet van zijn voorhoofd.

'Ik durf in uw bijzijn wel toe te geven, dat deze uitnodiging

me zeer heeft opgewonden vanaf het moment dat meneer Ramakers me haar liet lezen. Zoals ons tijdschrift “de Apotheek van Hippocrates” waarvan ik de nieuwste aflevering door alle commotie in de vergaderzaal heb laten liggen, getuigt van ons geloof in de klassieke geneeskunst, zal ook mijn lezing dat moeten doen. Ik denk dat ik haar, als u daarmee instemt, de titel zal geven: De Erfenis van Coelius Aurelianus. Dat zal ongetwijfeld indruk maken, omdat ik de jonge psychiaters die de conferentie zullen bevolken, er niet van verdenk deze naam uit de medische historie te kennen.’

Meneer Van Remersdael lachte.

‘Daarin kon u wel eens gelijk hebben. De ene nieuwe therapie is nog niet uitgeprobeerd of de heren doctoren voelen zich genoodzaakt een nog nieuwere uit te proberen.’

En meneer Roberts beaamde: ‘De psychiatrie lijkt in onze dagen wel eens de hitparade der populaire muziek waarvan onze Joop zo kan genieten. Iemand die tegenwoordig langer dan drie maanden actief is als zanger of muzikant, behoort reeds tot het verleden. We leven in zo'n snelle tijd, dat gedachten nauwelijks de kans krijgen zich te verbreiden en zich in de geest der mensen te nestelen.’

Op dat moment kwam Anton Bervoets de ontmoetingsruimte binnen en ging bij hen zitten. Hoewel hij nog steeds niet sprak, mengde hij zich steeds vaker tussen zijn medepatiënten en met enkelen onder hen, zoals meneer Roberts en de jonkheer, had hij een uitstekend contact. Het magische venster van zuster Jannie hing zoals gewoonlijk om zijn hals en toen de jonkheer hem vroeg of het experiment met de filmcamera gelukt was, knikte hij en schreef op het scherm: zestien millimeter.

En meneer Roberts zei peinzend: ‘Dat bewonder ik nu zozeer in mensen met technisch vernuft dat dergelijke toestellen hun geen problemen opleveren, zoals ik het ook bewonder als iemand talent voor schilderen of musiceren heeft. Ik ben in het bezit van twee linkerhanden en kan slechts praten.’

Anton Bervoets glimlachte en meneer Van Remersdael zei

kalm: ‘Zo heeft ieder zijn talenten en het valt alleen maar te betreuren dat de meeste mensen die talenten niet mogen ontwikkelen, omdat de maatschappij hen dwingt zich met nuttige zaken bezig te houden. Wat dat betreft mogen wij ons in het nieuwe Zonhoven gelukkig prijzen. Onze vriend Anton krijgt hier alle tijd voor het schrijven van zijn verhalen, ikzelf wijd me in alle rust aan het masker van een middeleeuwse paus en onze nieuwe geneesheer mag binnenkort op een wetenschappelijk symposium bewijzen hoe goed hij kan praten.’

Het was even stil.

Toen zei de jonkheer tegen Anton Bervoets, die verbaasd van de een naar de ander keek: ‘Meneer Roberts is namelijk in zijn hoedanigheid van dokter Sneek uitgenodigd om een toespraak te houden op een medisch symposium. Hij zal daar met Geertje Evers als zijn secretaresse heengaan om daar het woord te voeren over... wat was het onderwerp?’

Hij keek vragend naar zijn vriend, die met enige trots aanvulde: ‘Nieuwe ontwikkelingen in de klinische psychiatrie.’

Anton Bervoets stond op om meneer Roberts de hand te drukken, en die wilde hem juist omstandig gaan vertellen wat zijn bijdrage aan het symposium allemaal zou bevatten, toen de drie mannen schrokken van de oude altaarbel waar ineens heftig aan getrokken werd.

Ze keken enigszins verstoord op en zagen op de altaartrappen zuster Jannie staan, die lachend riep: ‘Heren, mag ik even uw aandacht voor de eerste secretaresse-modeshow!’

Op dat moment kwam Geertje, gekleed in een strak, maar hoog gesloten mantelpakje, het haar glad achterover gekamd en tot een knoet gevlochten, op hoge hakken door de deur van de oude sacristie, een rood zijden sjaaltje om de hals. Ze giechelde en zei proestend, dat ze helemaal niet op zulke hoge pinnen kon lopen, maar Jannie zei resoluut: ‘Dat leren we je wel!’

De mannen applaudisseerden toen Geertje wankelend op hen afkwam en meneer Roberts zei plechtig: ‘Dit is inderdaad de secretaresse die, naar ik me voorstel, een gewaardeerd psychiater gezelschap houdt tijdens congressen of colloquia. Het enige dat

nog ontbreekt, is een bril die uw voorkomen minder frivool zal doen zijn. Een goede secretaresse oogt immers steeds enigszins streng.'

Geertje probeerde streng te kijken en de jonkheer vroeg verbaasd, toen ze draaiend voor hem kwam staan: 'Waar heeft u deze chique, maar enigermate oudmodische deux-pièces vandaan?'

'Ik vind het geenszins oudmodisch, doch tijdloos en het past je uitstekend', zei meneer Roberts.

Geertje kwam bij hen zitten en daarbij kroop de nauwe rok van het mantelpak zover op dat ze er gegeneerd aan begon te trekken, wat de drie mannen duidelijk onnodig vonden, want het meisje had fraaie benen.

'Het is van zuster Jannie,' zei ze opgewekt, 'ikzelf heb nooit zoiets chics gehad. En het zit zo strak omdat Jannie het met spelden heeft ingenomen, want ik ben veel magerder dan zij.'

'Je bent niet mager, maar slank, en als ik had geweten dat deze heren zo naar je zouden gapen, had je mijn lange wijde rok en mijn slobbertrui gekregen.'

Geertje stond op en keek de drie mannen wat verlegen aan: 'Als u het allemaal geschikt vindt, dan moet ik het maar aantrekken als we naar die conferentie gaan.'

Toen tripte ze op haar hoge hakjes de altaartreden weer op, gevolgd door Jannie, die zei: 'Laten we het maar meteen passend gaan maken, ik heb nu toch niets meer te doen.'

'Ik wel,' zei de jonkheer, terwijl hij opstond, 'ik heb beloofd met meneer Wolf te gaan rijden als het weer zou opklaren.'

'En dat is inmiddels gebeurd', zei meneer Roberts, die het zonlicht door de hoge ramen zag vallen.

Hij en Anton Bervoets bleven alleen achter in de ruimte en hij vertelde de zwijgende man naast hem dat zijn bijdrage aan het symposium gewijd zou zijn aan de kwaliteit van de waarneming en hoe die het gedrag van mensen bepalen kan en dat het zeer de vraag was, of stoornissen in de waarneming als zodanig moesten worden geduid of dat ze slechts variabelen der waarneming waren. En Anton, die niet kon praten, knikte instem-

mend, terwijl ze buiten even later de sonore stem van meneer Wolf hoorden, die door de nieuwe hoofdverpleger werd rondgereden en die zo te horen erg verbolgen was. Maar ze wisten dat hij zich juist dan bijzonder op zijn gemak voelde.

En meneer Roberts zei meer tot zichzelf dan tot Anton: 'Wat wij nu waarnemen, is de boze stem van een oude man, maar het is heel iets anders en dat weten we op grond van eerdere waarneming, maar welk van beide was of is nu gestoord? Ik zou het niet weten.'

De dagen daarop zat meneer Roberts de meeste tijd op zijn kamer om aan zijn bijdrage te werken. Soms kwam hij naar beneden om aan willekeurig wie een passage eruit voor te lezen en om commentaar te vragen. Daarna verdween hij weer gehaast naar boven om verder te werken. En Geertje typte daarna de verbeterde versie keurig voor hem uit op de robuuste remington van dokter Sneek.

'Hoelang wordt uw toespraak eigenlijk?' vroeg Jannie hem toen ze hem de dag vóór het symposium tegenkwam met een pak papier onder de arm.

'Hoe bedoelt u?' vroeg hij lichtelijk verstrooid.

'Hoeveel velletjes heeft u al volgeschreven?' vroeg ze nuchter.

'Dat weet ik eerlijk gezegd niet precies,' zei hij ongeduldig, 'ik weet alleen dat ik nog niet klaar ben.'

Ze lachte. 'Die verhalen van u zijn altijd veel te lang.'

'Waarom luistert u er dan altijd naar?' vroeg hij geamuseerd, want hij wist hoe geboeid ze naar zijn verhalen kon luisteren.

'Dat is heel wat anders dan zo'n conferentie. Ik heb zoiets nog nooit meegemaakt, maar daar zijn natuurlijk een heleboel sprekers die allemaal aan het woord willen komen en hun eigen verhaal natuurlijk het belangrijkste vinden.'

Hij leek wat van zijn stuk en zei verstrooid: 'Op het programma staat inderdaad een spreektijd vermeld van 15.15 u tot 55.40 u.'

'Dus u heeft nog geen half uur de tijd en dan mag er ook nog een secretaresse mee. Nu snap ik waarom ziek zijn tegenwoordig zoveel kost', zei ze lachend.

En omdat hij nogal teleurgesteld keek, voegde ze eraan toe: ‘Toch weet ik zeker, dat u op dat symposium veel succes zult hebben, ook al is uw spreektijd beperkt. U kunt immers in een half uur veel meer verstandige dingen zeggen dan al die geleerde psychiaters bij elkaar in één dag, maar nu moet ik naar Geertje, want die moet het pakje nog eens passen. Ik heb de rok langer gemaakt, anders kijken die dokters alleen maar naar haar en ze moeten naar u luisteren.’

Hij glimlachte. ‘Mijns inziens zal dat symposium pas geslaagd zijn wanneer die lieden zowel mijn woorden ter harte nemen als gaarne Geertjes schoonheid opmerken.’

Toen liep hij met grote passen verder. Jannie keek de wonderlijke man vertederd na, tot hij om de hoek verdwenen was, en liep toen naar de kamer van Geertje. De deur stond open en ze zag het meisje voor de spiegel zitten waarin ze geconcentreerd naar zichzelf staarde. Jannie kwam achter haar staan en zei niets, tot de ogen in de spiegel oplichtten.

‘Ik wou vragen of je nog één keer dat pakje wil passen, nu ik de rok wat langer gemaakt heb. Morgen is de grote dag.’

Geertje bleef naar haar spiegelbeeld kijken en zei peinzend: ‘Ik ben erg ziek geweest, hè?’

Jannie drukte haar lippen op de blonde kruin van het meisje en zei tegen de stralende ogen in de spiegel: ‘Zuster Imelda is erg ziek geweest.’

Ineens draaide Geertje zich naar haar om en lachte: ‘En ik ben nu Geertje Lieveheertje en jij Zuster Jannie van de Nieuwe Pillen.’

‘Ja,’ zei Jannie opgelucht, ‘en samen hebben we een mannenklooster vol lastige kerels, die allemaal heel aardig zijn.’

‘Vind ik ook,’ zei Geertje, ‘alleen moet Anton Bervoets nog echt gaan praten.’

‘Dat komt wel, als dat pakje straks klaar is en jij het voor hem showt.’

En ze stak haar arm door die van Geertje, die met haar de gang op liep en plagerig zei: ‘Dit is echt de laatste keer dat ik jouw mantelpak pas en als het nog te strak zit, ga ik gewoon niet mee.

Dan moet jij maar voor secretaresse spelen.'

'Dat kan niet', zei Jannie, 'daar ben ik veel te dom voor, ik ben alleen maar goed om jullie te verplegen en dat doe ik nog zonder diploma.'

'Je bent helemaal niet dom,' zei Geertje gemeend, 'en als we jou niet hadden, waren de meesten van ons al weggelopen of echt vreselijk ziek.'

'Je bent lief,' zei Jannie wat gegeneerd door het compliment, 'maar je bent nog liever als je dat pakje nog eens past. We moeten trouwens ook nog zorgen dat meneer Roberts goed voor de dag komt morgen.'

Op dat moment zei meneer Van Remersdael in de oude kapel tegen de zwijgende Anton Bervoets: 'Ik ben zeer benieuwd of de zuster erin slaagt onze nieuwe geneesheer in een ander dan dat oude grijze kostuum naar dat symposium te krijgen. Vermoedelijk zal hij mopperen, dat die conferentiegangers komen om naar zijn bijdrage te luisteren en niet om zijn kleding te bewonderen. En ik vind dat hij daarin gelijk heeft, maar de dames zullen ongetwijfeld aanvoeren, dat een sjofel uitziende directeur geen goede reclame is voor de Zonhovenkliniek, al spreekt hij nog zo briljant.'

Hij stond op om zich nog een kop koffie in te schenken en vervolgde, roerend in de koffie: 'Weet u dat onze vriend ooit een professoraat geweigerd heeft, met het argument dat de geschiedenis zichzelf moet verkopen en dat met name de geschiedenis der middeleeuwen voor een ieder toegankelijk is die de portalen en gebrandschilderde ramen in onze kloosterkerken en kathedralen zorgvuldig bekijkt en zich de moeite neemt oude geschriften te raadplegen; dat het daarom geen pas geeft jonge mensen lastig te vallen met ingewikkelde verhalen uit de tweede hand?'

'Daarmee pleegt de dokter ons anders graag lastig te vallen', klonk het ineens. Het was meneer Ramakers die met een stapel papieren binnenkwam en de laatste woorden gehoord had. 'Dat doet hij waarschijnlijk, omdat de meeste gebrandschilderde ramen in deze ruimte - overigens een produkt der neo-gotiek -

al jaren geleden werden vervangen door vensterglas', zei de jonkheer spottend.

Meneer Ramakers vergat wat hij had willen zeggen, legde de stapel papieren op tafel en kwam bij de beide mannen zitten. Toen begon hij, ergens midden in een verhaal dat niets van doen had met zijn vorige opmerking, te vertellen, maar de beide anderen waren dat van de grillige man gewend.

'Ik meen te weten waarom mijn kwelgeesten zich de laatste tijd minder aan me vertonen dan in de tijd dat ik nog niet de administratie voerde. Overigens zijn ze 's nachts nu en dan nog actief. Daarom overweeg ik dokter Roberts om een andere kamer te vragen. Wanneer ik, zoals gewoonlijk, niet goed slapen kan en ik door het venster in het duister tuur, zie ik wel hoe ze zich in de struiken verborgen houden. En het is mijn stellige overtuiging dat de oude mevrouw Schulte hen nauwkeurig van mijn doen en laten op de hoogte houdt. Maar omdat ze slecht ter been is, is ze niet goed in staat mijn gangen na te gaan. Ik heb haar uiteraard ook niet verteld van mijn nieuwe functie. Dat zou haar werk enkel vergemakkelijken. Nu zult u ongetwijfeld tegenwerpen dat de oude dame in de war is en slechts in het verleden leeft. Maar dat is juist haar opdracht, omdat de oorzaak van mijn ziekte immers in het verleden gezocht moet worden. Ik hoop van harte dat de dokter dat in zijn toespraak zal vermelden, als het door hem gekozen onderwerp zich tenminste daartoe leent.'

'Dat zal het zeker,' zei meneer Van Remersdael opgewekt, 'meneer Roberts zal namelijk onder andere benadrukken hoe belangrijk de studie van het verleden is bij het ontwikkelen van nieuwe inzichten, omdat hij van mening is dat de huidige wetenschapper onvoldoende op de hoogte is van het verleden, en dat dat met name geldt voor medici die niet gaarne vergeleken worden met de kwakzalvers, wier erfgenamen ze zijn.'

En gretig reageerde meneer Ramakers: 'Dat doet me oprecht plezier. Dokter Roberts zal dat beter dan wie ook kunnen. Ik vraag me overigens af waar ik hem kan vinden. Hij moet nog enkele uitgaven goedkeuren en een aantal brieven met me doornemen.'

Zenuwachtig graaide hij de papieren op tafel bij elkaar en liep haastig de trappen op naar de apotheek.

Omdat ze meneer Roberts op geen enkele manier had kunnen overhalen naar de stad te gaan om een nieuw kostuum te kopen, stond zuster Jannie de volgende morgen vroeg zijn grijze pak met aangelengde azijn te borstelen om het van de glanzende ouderdomsvlekken te ontdoen, terwijl de eigenaar ervan in een even ouderwetse ochtendjas naast haar in de kille bijkeuken zat. Zenuwachtig bladerde hij in zijn aantekeningen en las haar een fragment voor waarvan hij zich afvroeg of het niet te uitdagend en te onthullend zou zijn.

'Mij is het geval bekend ener patiënt, lijdende aan hysterische afonie, die met behulp van een door een hoofdverpleegster ontwikkelde therapie, bereid en in staat bleek met de anderen te communiceren. Deze therapie welke van ons de vreemde naam "magic-window-therapie" kreeg, houdt in...'

Jannie, die al ruwe vingers had van het wrijven op de ellebogen van zijn colbertjasje, onderbrak hem: 'Ik vind dat u over dat cadeau aan Anton Bervoets moet zwijgen. Tenslotte heeft hij na die ene keer niet meer gesproken en dokters geloven toch alleen maar heel ingewikkelde verklaringen.'

'Oh maar ik was van plan het heel ingewikkeld voor te stellen', zei hij lachend, maar ze gaf hem het jasje en zei resoluut: 'Maar het ís niet ingewikkeld. Dat is juist de kracht van onze nieuwe aanpak: hij is eenvoudig en goedkoop. Dát moet u die heren vertellen. Je hoeft er niet voor te hebben gestudeerd of dure boeken te hebben geraadpleegd. Je hoeft alleen maar hart te hebben voor de mensen en je moet natuurlijk niet alles gek vinden, of juist bedenken hoe gek eigenlijk alles is wat ze normaal noemen.'

Meneer Roberts keek haar geamuseerd en tegelijk bewonderend aan, wat haar een beetje in de war bracht.

'Dat is toch zo of niet? U noemt het geleerd de erfenis van Coelius en de apotheek van Hippocrates. En als u gelijk heeft, waren die twee dokters van lang geleden gewoon twee aardige

en attente mannen, of niet?'

'Nu moet ik u toch corrigeren,' zei hij quasi bestraffend, terwijl hij zijn ochtendjas uitdeed en in zijn blote bovenlijf het schoongemaakte jasje inspecteerde, 'die "Erfenis van Coelius" was inderdaad mijn idee, maar de "Apotheek van Hippocrates" is een uitvinding van u en dat zal ik ook zeker op het symposium vermelden.'

'Als u het maar uit uw hoofd laat,' reageerde ze onbedoeld fel, 'u bent op die conferentie straks niemand anders dan dokter Sneek en dat is een degelijke ouderwetse psychiater zonder wilde ideeën en de dokters die naar u moeten luisteren, zijn natuurlijk net zo degelijk!'

Meneer Roberts was niet onder de indruk van haar felheid en zei peinzend: 'Wat zegt u dat grappig: als u het maar uit uw hoofd laat! (en langzaam herhaalde hij haar woorden) nu hoor ik toch dat u de volkse toon en het taalgebruik van uw ouderlijk milieu niet ontgroeid bent. Interessant.'

Jannie wist niet goed wat ze daarop moest zeggen tegen die zonderlinge intellectueel, die daar in zijn naakte, zeer magere bovenlijf voor haar stond, en half lachend en maar half gemeend zei ze: 'En u bent ook volks door u in het bijzijn van een dame naakt te vertonen. Stel u voor dat ik dat in uw plaats in het openbaar zou doen!'

Hij keek haar bijna bewonderend aan en zei zacht: 'Dat heb ik inderdaad wel eens gewenst. Wij bevinden ons trouwens niet in het openbaar, zoals u het noemt, maar in de waskeuken van onze Odile, die als het goed is, pas over een kwartier op haar sportfiets zal komen aanscheuren, om ook eens een volkse term te gebruiken.'

'Het was maar een grapje,' zei ze maar gauw toen ze zag hoe onhandig hij de ochtendjas, waarvan de mouwen binnenstebuiten gekeerd waren toen hij hem uitdeed, weer probeerde aan te trekken, 'ik vind het heus niet erg dat u in mijn bijzijn...'

Toen onderbrak hij haar.

'Van mij was het overigens geen grapje. Ik heb inderdaad vaker verlangd u zonder kleding te zien', klonk het bijna verle-

gen. Jannie keek hem verbaasd aan, omdat ze nooit eerder iets gemerkt had van belangstelling van zijn kant voor vrouwen, laat staan voor haar persoonlijk.

'Meent u dat nou?' vroeg ze.

'Inderdaad,' zei hij ongewoon zacht, 'ik geloof niet dat ik ooit eerder iets zo gemeend heb, maar vraagt u me niet er een verklaring voor te geven.'

Ze kwam bij hem staan en drukte even haar voorhoofd tegen het zijne, waarop hij gegeneerd de ogen neersloeg.

'Als u het echt wilt. Zo mooi ben ik anders niet.'

'U bent wel mooi,' zei hij met de ogen gesloten, 'maar u bent zo gewend aan anderen te denken en voor hen te zorgen dat u uzelf niet meer ziet, en dus ook niet ziet dat u mooi en aantrekkelijk bent.'

Hij keek haar weer aan en zei verontschuldigend: 'Neemt u wat ik zeg alstublieft voor wat het is: de dwaasheid van een oud man.'

Maar Jannie besefte dat ze nu voor het eerst van haar leven in alle ernst aan dwaasheid moest toegeven. Ze trok het verpleegstersschort uit en knoopte de blouse eronder los.

Onbewogen keek hij haar aan en toen ze de beha uitdeed en een paar passen van hem af ging staan, zei hij hees van opwinding: 'U bent een mooie vrouw.'

Het was even stil, tot hij nadenkend zei: 'Weet u dat ik nooit eerder een vrouw zonder kleding gezien heb. Dit is een belangrijke ervaring.'

Ze keek hem vertederd aan. Deze man wist alles van de geschiedenis, vertelde over de middeleeuwen of hij er zelf in geleefd had en zou straks een zaal vol psychiaters toespreken, maar hij had nog nooit een naakte vrouw gezien.

Ze ging naar hem toe en zei zacht: 'U mag me wel aanraken, als u dat graag wilt.'

Maar hij ordende de papieren op zijn schoot en zei haperend: 'Dat hoeft niet. We houden weliswaar veel van elkaar, maar we zijn niet verliefd op elkaar.'

Toen begon hij verward te vertellen dat hij niet moest verge-

ten de nieuwe aflevering van de Apotheek van Hippocrates, die al enige dagen gereed lag, vandaag uit te delen. Dat was er door alle commotie rond het symposium nog niet van gekomen.

Jannie deed haar kleren weer aan en zei toen met haar gewone nuchterheid: 'U moet maar vlug gaan. Odile kan inderdaad zo hier zijn en u moet zich nog kleden voor dat symposium. Dit pak kan er weer een beetje mee door en u moet in elk geval een behoorlijk hemd en een mooie stropdas van de jonkheer lenen, belooft u me dat?'

Meneer Roberts was nauwelijks de bijkeuken uit toen Odile, lawaaierig als altijd, binnenkwam.

'Vandaag gaan ze naar die conferentie hè? Spannend! Ik wou dat ik erbij kon zijn om al die geleerde gezichten te zien als onze dokter aan de beurt is. Ik zag hem trouwens net op de gang in zijn ochtendjas. Hij mag wel opschieten.'

Jannie liep achter haar aan naar de keuken, waar ze samen de ontbijtspullen uit de kast haalden.

'Wat moest jij trouwens in de waskeuken?' vroeg Odile achterdochtig, en Jannie vertelde dat ze geprobeerd had het pak van meneer Roberts een beetje toonbaar te maken met water en azijn, want hij vond zijn optreden op die conferentie geen reden voor een nieuw en duur kostuum.

'Oh nu snap ik waarom hij in zijn ochtendjas liep. Hij kwam dus van jou vandaan. Foei, zuster Van Poelgeest!' zei Odile plagerig en Jannie voelde dat ze een rood hoofd kreeg, terwijl er niets gebeurd was. Maar de ander ging er gelukkig niet verder op in en was al druk bezig water voor thee en koffie op te zetten.

Jannie liep, nog steeds wat confuus, naar de eetzaal, waar al een paar vroege patiënten op het ontbijt zaten te wachten, onder wie mevrouw Schulte, die van de nieuwe medicatie minder agressief, maar wél luidruchtiger geworden was.

Toen ze de zuster zag, riep ze met haar schelle, wat bekakte stem: 'Vandaag komt mijn dochter op bezoek. De Duitsers hebben haar toestemming gegeven haar moeder te bezoeken en ze komt in een zijspanmotor met een Duitse soldaat die haar

brengen moet, maar de weg naar de Van Boetselaerlaan niet weet. En dat weet jíj ook helemaal niet, jongeman!'

Het laatste zei ze grimmig tegen meneer Ramakers, die een paar plaatsen van haar af zat en op wie ze altijd mopperde en wie ze nog steeds de schuld gaf van de dood van haar parkiet.

'Ik zal goed opletten of ik uw dochter in dat zijspan zie komen en dan zal ik u meteen waarschuwen,' zei Jannie rustig tegen de vrouw, terwijl ze met een zakdoek haar mondhoeken schoonmaakte, waar het opgedroogde speeksel van de slaap nog zat, 'en na het ontbijt moet u even met me mee, want u bent nog niet goed gewassen.'

'U vergist zich,' zei de oude dame met verschoten waardigheid, 'ik was me altijd zelf.'

'Natuurlijk, en ik help u erbij en ik zal ook uw haar kammen en opsteken, omdat uw dochter komt', zei Jannie en liep naar de tafel van meneer Ramakers waar nu ook de jonkheer en de zwijgende Anton Bervoets aanschoven.

'Vandaag is de grote dag,' zei meneer Van Remersdael, 'wilt u wel geloven dat ik het gevoel heb zelf die toespraak te moeten houden? Ah, daar is de koffie', voegde hij er opgewekt aan toe toen Odile haar hoofd om de deur stak, maar er was nog geen koffie.

'Is er dan niemand die me even wil helpen vandaag? Waar is Joop? Als je hem niet nodig hebt, loopt hij je voor de voeten en als hij moet helpen, is hij nergens!' riep ze boos.

Meneer Ramakers stond onmiddellijk op. 'Ik wil u met plezier helpen, als u me precies zegt wat ik moet doen, juffrouw Odile', zei hij gemeend, niet wetend dat zijn scrupuleuze manier van helpen de doenerige Odile alleen maar nerveus maakte. Joop kon goed helpen als de opdracht duidelijk was en je hem niet twee dingen tegelijk liet doen.

'U zult nog even op koffie moeten wachten', zei Jannie tegen de jonkheer, toen Odile gevolgd door meneer Ramakers in de keuken verdween.

'Moet u trouwens meneer Wolf niet gaan halen?'

Geschrokken stond hij op en liep naar de deur terwijl hij zich

verontschuldigde: ‘Ik ben het volledig vergeten, zo werden mijn gedachten in beslag genomen door wat vandaag en morgen te gebeuren staat.’

‘Ik zou het maar gauw doen, voordat hij zelf naar beneden wil en van de trappen rolt, of met zijn rolstoel klem komt te zitten in de lift’, zei Jannie, die met hem meeging om Joop te zoeken.

En terwijl de jonkheer de trap opging, liep zij naar de kapel, want die lobbes reed natuurlijk weer rond in de oude rolstoel van Geertje. Maar toen ze halverwege was, zag ze hem uit de vergaderkamer komen, een stapel papier voor zich uit dragend, wat zijn evenwichtsvermogen blijkbaar zo beïnvloedde dat hij als een dronkeman laverend op haar af kwam.

‘Ik heb de apotheek van dinges’, hijgde hij en prompt ontglipte hem de stapel en gleden de dunne boekjes in alle richtingen over de gladde stenen vloer. En terwijl Jannie hem hielp ze weer bij elkaar te rapen, hoorde ze de stem van meneer Roberts, die in gezelschap van Geertje kwam aanlopen en net als het meisje gekleed was om naar het symposium te gaan.

‘Ik zei je reeds, dat de totale oplage van ons tijdschrift waarschijnlijk te veel voor je was, jongeman.’

Toen ze even later met z'n vieren de eetzaal binnenkwamen, begon iedereen spontaan te klappen.

Mevrouw Schulte keek verstoord op en vroeg ongeduldig: ‘Is mijn dochter er al?’ Jannie kwam bij haar staan en zei: ‘Nee hoor, die komt nooit zo vroeg. We klappen voor Geertje en voor meneer Roberts.’

‘Wie is meneer Roberts?’ vroeg de oude dame geïrriteerd. ‘Onze nieuwe dokter, die kent u toch wel?’

‘Mijn man was dokter, dat weet u toch!’ was het kribbige antwoord waarmee de dokterswedu uit Wassenaar zich weer terugtrok in een verleden waarin er nog geen Duitse soldaten rondreden in de Van Boetselaerlaan, waarin vaker tuinfeesten werden gevierd en waarin alle dienstbodes bessenjenever dronken.

Jannie liet haar maar en keek geamuseerd naar de twee hoofdrolspelers van de dag. Het was duidelijk dat men speciaal voor

Geertje klapte, die er heel charmant en gedistingeerd uitzag in het strakke mantelpakje en met het in een knoet opgestoken blonde haar. Ze had zich bescheiden opgemaakt, juist voldoende, zou de jonkheer later die dag tegen Anton Bervoets zeggen, om haar natuurlijke schoonheid te accentueren. De hoge split die Jannie in de rok had moeten maken, nadat ze de zoom had uitgelegd, gaf aan het geheel iets pikants, maar dat zou ze Geertje maar niet zeggen, want dan zou ze onmiddellijk iets anders willen aantrekken. Ze had een aantal keren geoefend en liep nu al veel gracieuzer op de hoge hakken dan de eerste keer. Aan meneer Roberts was het enig opvallende het dure overhemd en de kleurige stropdas van meneer Van Remersdael. Zelf droeg hij altijd pullovers en nooit een stropdas, omdat zo'n kledingstuk te herleiden viel tot een slavenband, en ‘ik ben niemands slaaf’, placht hij te zeggen, ‘ten hoogste de slaaf van mijn denken’. Zuster Jannie vond het dapper van hem dat hij zich toch door Geertje en haar had laten overhalen om vandaag slaaf te zijn. Het was toch een wonderlijke man. Net had hij nog staan schutteren toen ze voor hem haar beha uitdeed en nu speelde hij weer de geziene geneesheer.

Toen het applaus verklonken was, maakte meneer Roberts een lichte buiging naar de aanwezigen en toen naar Geertje, waarop hij plechtig zei: ‘Zoals u allen weet, is het vandaag een belangrijke dag en het verheugt me dat u met uw applaus hebt laten blijken hoezeer u hoopt op het welslagen van deze dag, wat overigens pas morgen duidelijk zal zijn.’

Toen fluisterde Geertje hem iets in het oor en zei hij verontschuldigend: ‘Ik hoor zojuist van mijn secretaresse, dat ik mijn toespraak beter kan uitstellen tot iedereen er is en we van onze kop ochtendthee of -koffie zullen genieten. Zoals u allen ziet heeft onze getrouwe Joop de jongste aflevering van ons tijdschrift mee naar de eetzaal genomen en ik stel voor dat hij de exemplaren straks zal uitdelen. Deze aflevering bevat onder andere een verhaal van onze vriend Servaas Ramakers, die niet dan na enige dwang onzerzijds tot publikatie ervan besloot. In een volgende aflevering zullen we ongetwijfeld de toespraak

afdrukken die ik morgenmiddag voor een gehoor van psychiaters en psychologen zal houden. Ze zal gaan over de nieuwe behandelingsmethode welke we sinds enige tijd hier in de kliniek ontwikkeld hebben.'

Geertje stootte hem aan en siste: 'Nu bent u toch met uw toespraak begonnen!'

Geschrokken hield hij zijn mond en deed hem pas weer open toen ook de jonkheer en de heer Wolf aan het ontbijt verschenen en Odile, geholpen door een stuntelende meneer Ramakers, de schalen brood had doorgegeven en koffie of thee ingeschonken voor iedereen.

'Enkelen uwer weten reeds, dat onze vriend Ramakers een paar dagen geleden bij de dagelijkse post een brief aantrof met de uitnodiging aan dokter Sneek om op een medisch symposium het woord te voeren. Dokter Sneek, die zelf niet op de uitnodiging kan ingaan, zal er geen bezwaar tegen hebben dat ik als zijn vervanger op die conferentie namens hem zal spreken. Geertje zal me naar die bijeenkomst vergezellen en als secretaresse ter zijde staan omdat zij immers de aanleiding is geweest tot de belangwekkende veranderingen die in de Zonhovenkliniek hebben plaatsgevonden en omdat ze van u allen het meest beantwoordt aan het beeld dat we ons van een secretaresse plegen te vormen. En uit uw applaus van zoëven meen ik te mogen opmaken, dat u die keuze respecteert.'

'Wat is er verkeerd?' vroeg de heer Wolf ineens met luide stem omdat zijn gehoorapparaat weer niet aanstond.

En terwijl zuster Jannie hem hielp weer alles te horen, vervolgde meneer Roberts: 'Ik kan u allen verzekeren dat onze aanwezigheid op die conferentie, en de tijd die het heeft gekost ons erop voor te bereiden, onze tocht naar Avignon en Ardennes niet in gevaar zullen brengen.'

'Ik heb gezegd!' zei Joop, die zat te popelen om de Apotheek van Dinges te kunnen uitdelen.

Tijdens het applaus voor de toespraak van de nieuwe dokter kwam Geertje vlug naast Jannie zitten en vroeg onzeker en blozend: 'Heb ik me niet te erg opgemaakt en zit jouw pakje

echt niet te strak?' Jannie lachte: 'Je bent een ideale secretaresse, mooi, charmant, ingetogen en toch uitdagend. Je make-up is heel beschaafd en mijn mantelpak past je uitstekend. Ik wou dat het mij nog paste, dan ging ik in jouw plaats om al die psychiaters het hoofd op hol te brengen.'

'Doe niet zo gek,' zei Geertje blozend, 'ik ga echt alleen maar mee omdat meneer Roberts me gevraagd heeft, wat ik niet snap, want volgens mij had hij veel liever dat jij met hem meeging.'

'Onzin!' zei Jannie, ruwer dan ze bedoelde, maar ze zag weer de magere geleerde in zijn blote bovenlijf voor zich, die verlegen naar haar borsten staarde.

'Had je dan niet meegewild', vroeg Geertje, die haar felle reactie niet leek te begrijpen en haperend eraan toevoegde, 'je denkt toch niet dat meneer Roberts mij meewil...?'

Ze maakte haar zin niet af en keek Jannie hulpeloos aan. Die moest hartelijk lachen.

'Maak je maar niet bezorgd, lieve schat. Meneer Roberts is volkomen ongevaarlijk en heeft volgens mij nog nooit een vrouw aangeraakt!'

Terwijl ze het zei, besefte ze dat ze nog geen uur geleden eigenlijk gewild had, dat hij dat wél zou doen.

'Oh maar ik bedoel niet,' stamelde Geertje, 'ik dacht alleen... ik ben ook niks gewend!'

'Zorg jij nu maar, dat je een paar fijne dagen hebt en als die dokters op die conferentie om je heen gaan draaien, moet je gewoon meedraaien', zei Jannie en ze zoende Geertje op beide wangen.

Dit lieve kind had nog nooit een man aangeraakt en meneer Roberts had nog nooit een vrouw aangeraakt en die twee gingen samen, opgedoft als een medisch specialist met zijn secretaresse een paar dagen op stap. Het gaf een raar gevoel, maar diep in haar hart hoopte zuster Jannie, dat ze elkaar wél zouden aanraken.

Een uur later zwaaide iedereen de conferentiegangers uit toen ze met een taxi vertrokken. Jannie was even geschrokken, want

de chauffeur was dezelfde die dokter Sneek vroeger altijd reed als die ergens heen moest, maar de man had zoveel oog voor Geertje, die er stralend uitzag in het zwarte mantelpakje en die nu ook een charmant vuurrood dophoedje droeg, dat hij helemaal niet merkte dat de dokter Sneek die hij naar het station moest rijden, niet meer dezelfde was. Joop was vlak na het ontbijt met dat hoedje komen aandragen.

'Uit de verkleedkist is dat voor Geertje Lieveheertje Geef-mooiweertje', had hij gezegd en Jannie had het vlug nog even gestoomd boven een ketel kokend water. Ze keek de taxi nog na toen hij allang uit het zicht verdwenen was en ging als laatste naar binnen, waar ze de jonkheer passeerde, die meneer Wolf in zijn rolstoel voortduwde.

Hij was diep in gedachten en vroeg zich waarschijnlijk net als zij af hoe de twee het er vanaf zouden brengen op dat symposium. Ze kwam naast hem lopen en zei: 'Eigenlijk hadden ze voor alle zekerheid de pruik en het masker van dokter Sneek mee moeten nemen, voor als er op die conferentie mensen zijn die dokter Sneek persoonlijk kennen.'

Meneer Van Remersdael keek haar lachend aan en zei laconiek: 'Oh, maar ik heb zojuist Geertje zowel pruik als masker van onze voormalige geneesheer gegeven, en met haar afgesproken dat meneer Roberts ze bij de openingsplechtigheid van de conferentie zal dragen en dat hij pas, als niemand hem in die vermomming voor dokter Sneek aanziet, zonder masker of pruik zijn spreekbeurt zal kunnen houden.'

'Waarom heeft u me dat niet gezegd?' vroeg Jannie verbaasd.

'Vermommingen zijn míjn specialiteit, zuster, evenals het voortduwen van rolstoelen', was het nuchtere antwoord.

'U bent me een mooie', zei ze gerustgesteld en liep door naar de ontmoetingsruimte, waar bijna iedereen in de nieuwe aflevering van 'de Apotheek van Hippocrates' zat te lezen, zelfs Joop, die het tijdschrift op zijn kop hield en er gretig in bladerde.

'Is het mooi, Joop?' vroeg meneer Ramakers nieuwsgierig, omdat hij de auteur van het nieuwe verhaal was.

'Heel mooi,' zei de knecht met een grijns, 'het is van een heel

mooi meisje met zijn vogelnestje maar hij was dood.'

Jannie glimlachte. Sinds meneer Roberts hem verteld had, dat zijn verhaal over het meisje in de grot, waarnaar Joop onder de kastanje had mogen luisteren, in het tijdschrift was afgedrukt, dacht de arme ziel dat elke nieuwe aflevering steeds weer dat verhaal bevatte. Meneer Ramakers wilde al omstandig gaan uitleggen, dat zijn verhaal heel anders was, maar Joop bladerde wild in het tijdschrift op zoek naar vogelnestjes en zeurde bij zuster Jannie dat ze mee moest zoeken. Die had nu echter geen tijd voor vogels of hun nestjes. Ze moest nog 'de kelder doen', zoals ze het dagelijkse ritueel was gaan noemen.

Ze liep de trap af naar de kelders en toen ze aan het voeteneind van het bed stond, waarin de kale dokter Sneek doodstil en lijkbleek lag, zei ze grimmig: 'Morgen gaat u op het symposium een opzienbarende lezing houden over nieuwigheden in de klinische psychiatrie en u zult verbaasd staan van wat u daar allemaal zult zeggen. U zult uw eigen oren niet geloven. En al uw collega's op dat symposium zullen u complimenteren met uw grote kennis van het medisch verleden. En als u stottert dat u het niet zo bedoelde, zullen ze in koor tot u zeggen: dat kan ons geen donder schelen, beste kerel, dat je het zo niet hebt bedoeld.'

Toen deed ze geroutineerd haar plicht, wierp nog een laatste blik op de drie levende lijken in de ijzeren bedden, voordat ze het licht uitdeed, en liep weer de trap op naar boven, waar ze Odile tegenkwam, die juist naar beneden wilde om in de voorraadkelder een emmer aardappels te halen.

'Slapen ze goed daar beneden?' vroeg die lachend. Ze maakte altijd grappen over de voormalige staf, maar durfde voor geen goud te gaan kijken hoe ze erbij lagen.

'Mij niet gezien', zei ze dan.

En dat was maar goed, vond zuster Jannie. Als er ooit een politiezaak van zou komen en dat was onvermijdelijk, dan kon de lieve schat maar beter van niks weten. Alleen zij en meneer Roberts waren verantwoordelijk voor wat er in de kliniek was veranderd.

‘Mag ik je helpen met koken,’ vroeg Jannie, ‘ik heb op het ogenblik niets te doen en als ik niets doe, moet ik natuurlijk de hele tijd aan de conferentie denken. Ik heb echt de zenuwen, dat meneer Roberts doorslaat zodat al die dokters gaan vermoeden wat er in Zonhoven allemaal gebeurd is.’

‘Ach die lui merken niks,’ zei Odile, ‘hij kletst ze toch zeker allemaal plat!’

Maar Jannie was er niet gerust op. Misschien was het toch beter geweest, als zij in Geertjes plaats was meegegaan.

‘Wat maak je je toch druk,’ zei Odile, ‘Geertje heeft heilig beloofd dat ze morgenmiddag meteen opbelt, als de lezing van meneer Roberts een succes is.’

‘Dan zitten we dus nog tot morgenmiddag in spanning’, zuchtte Jannie.

‘Ja en als je me nu niet doorlaat om aardappels te halen, staan we tot morgenmiddag in spanning hier op de trap.’

Jannie glimlachte en liep met haar mee om te helpen.

‘Je moet niet zo ongerust zijn,’ zei Odile, toen ze later in de keuken aardappels stonden te schillen, ‘die lezing wordt heus wel een succes. Je kent meneer Roberts toch, die weet in zijn eentje meer dan alle dure psychiaters op die conferentie samen.’

‘Ja, daarom juist’, zei Jannie gelaten.

Dat het toch voor meneer Roberts, voor Geertje en voor iedereen in Zonhoven een geslaagde conferentie zou worden, probeerde Odile de volgende dag te bewijzen door in de middagpauze al drank te schenken. Precies om drie uur trok ze hard aan de koperen bel, om ieder die er nog niet was, te waarschuwen, waarna ze geholpen door Pieter Post op alle tafels glazen en flessen drank zette. Joop wilde meteen helpen inschenken, maar Odile zei dat ze moesten wachten tot precies kwart over drie, want dan begon meneer Roberts op de conferentie zijn spreekbeurt. De heer Wolf vroeg, gretig en knorrig tegelijk, wat er te vieren was.

‘Dat weet u toch zeker wel,’ antwoordde Odile terwijl ze de oude man de mond veegde en de sigareas van zijn vest sloeg, ‘we

moeten het succes van meneer Roberts en Geertje vieren.'

'Ik vind je nogal voorbarig', zei Jannie, toen ze even later binnenkwam en al die drank op de tafels zag.

'Oh nee hoor', zei Odile en vroeg wat de zuster graag wilde drinken. Toen iedereen voorzien was, keek Odile op haar horloge en hief haar glas, terwijl ze stralend rondkeek.

'Nu begint meneer Roberts met zijn toespraak. Daar moeten we op drinken.'

'Leve de koningin!' riep mevrouw Schulte.

En een half uur later, toen iedereen al aan zijn tweede of derde glas toe was, keek Odile weer op haar horloge en riep opgewekt: 'Nu klappen al die dokters zich de handen stuk en vergeten naar Geertje te kijken, zo prachtig vonden ze de toespraak van dokter Roberts.'

'Hoe kunt u zoiets nu weten?' vroeg de jonkheer met de hem zo eigen achterdocht, terwijl Odile zijn glas nog eens vulde.

'Omdat ik het wéét,' zei ze laconiek, 'kent u soms iemand die beter een toespraak kan houden dan meneer Roberts? Ik niet!'

'Mijn dochter is jarig en daarom kan ze niet komen', zei mevrouw Schulte en greep gretig naar de fles bessenjenever.

'Voorzichtig,' riep Odile, 'niet zo hebberig!'

'Ze drinkt veel te veel van dat spul', zei Jannie bezorgd.

'Ze zal wel moeten,' grinnikte Odile, 'wie kan er tegenwoordig nog dienstbodes op na houden, dus moet ze zelf die rommel drinken.'

En meneer Ramakers, die de vrouw nog steeds ervan verdacht dat ze zijn belagers inlichtte over zijn gedragingen, zei stuurs: 'Uw dochter is dood, mevrouw Schultz, dat weet u immers allang!'

De oude vrouw keek glazig naar haar lege glas en zei met dubbele tong: 'Dat weet ik, jongeman, en daarom kan ze ook niet op haar verjaardag komen.'

Toen stond ze op en viel meteen weer om. En terwijl zuster Jannie toesnelde om haar overeind te helpen, ging in de gang de telefoon. Odile rende er meteen op af en liet de deur open, zodat ze haar konden horen praten. Jannie zag, toen ze de oude

vrouw weer op haar plaats had, dat Odile haar opgewonden wenkte. Ze kwam bij haar staan en het meisje gaf haar de hoorn in de hand.

'Het was een succes. Zei ik toch!'

Aan de andere kant van de lijn begon Geertje een enthousiast verhaal, dat meneer Roberts een geweldig applaus had gehad van al die dokters en er was een journalist geweest om hem te interviewen en het hotel was prachtig geweest. Er was zelfs een professor uit Leiden die de Zonhovenkliniek wilde komen bezoeken.

Jannie hoorde op de achtergrond de lijzige stem van meneer Roberts, terwijl Geertje door de telefoon zei: 'Ik moet van meneer Roberts zeggen dat die professor nog moet wachten, want we gaan eerst naar Avignon.'

Oude engelen hebben ook een kunstgebit

En als je naast je kleine zusje tegenover je ouders in die zwarte koets zit en vóór je de lijkwagen met de kist van je dode broertje, gaat ineens het luchtalarm dus moet iedereen naar de schuilkelder en jij wilt altijd je konijn mee maar dat mag niet want ze geloven niet dat dieren net zo goed gebombardeerd kunnen worden, zeker een konijn in zo'n hok, dat is wat anders dan meeuwen die wel zorgen dat ze tussen de bommen door vliegen of duiven maar er zijn nu geen duiven want die zitten al in de soep net als die van je vader vroeger behalve de heilige geest dan die ook een duif is maar die vliegt natuurlijk zo dicht bij de hemel dat hij geen last heeft van bommen en God heeft makkelijk praten zegt je vader als de pastoor gepreekt heeft dat God ons zal bijstaan in deze moeilijke tijd want die zit hoog en droog en je moeder sist dan dat jij en je zusje het kunnen horen en je broertje eerst ook nog maar die ligt nu in die lijkwagen op weg naar het kerkhof terwijl het alarm gaat dus moeten zij ook in de kelder natuurlijk want zo'n piloot kan vanuit de lucht niet zien dat ze begrafenisstoet zijn en daarom stopt er een motor met een soldaat die zegt dat ze eerst moeten schuilen en dan pas je broertje begraven maar die blijft in de lijkwagen gewoon op straat staan en je wilt roepen dat dat niet mag want als er dan een bom op hem valt, is hij twee keer dood, maar je kent geen Duits en je vader zegt dat je mee moet komen schuilen tot het alarm voorbij is en dan rijden we verder naar het kerkhof om je broertje te begraven die al een engeltje is in de hemel en je snapt niet hoe dat kan want hij ligt in de kist die ze vanmorgen hebben dichtgemaakt voordat ze naar de kerk moesten en hoe komt dat engeltje dan uit de kist dus als je weer de mis moet dienen vraagje het de kapelaan wel of die engel in de hemel dan ook echt je broertje is en net zo oud en ook of engelen blijven groeien of dat ze meteen groot zijn want als ze niet groeien, heeft je broertje niet genoeg tanden omdat hij nog moet wisselen maar dat kan je vragen of engelen tanden hebben

maar dan zeggen ze weer dat je niet zulke rare dingen moet vragen je hoeft toch niet alles te weten want alles willen weten is tegen het elfde gebod van gij zult niet alles weten en God heeft maar tien geboden maar de grote mensen willen er elf omdat ze zelf niet alles weten en daarom mag je niet weten wat je wilt weten van alles met de oorlog maar ook van de dood en waarom er elke nacht vliegtuigen met bommen naar Engeland vliegen of Duitsland die je niet kunt zien alleen maar horen en in de gangkast luistert je vader stiekem naar verre kraakstemmen die uit de radio komen en daarom wil je weten hoe vliegtuigen kunnen vliegen als ze zo zwaar zijn met al die bommen en hoe die stemmen in de gangkast komen en wie er gezegd heeft dat ze bommen moeten gooien en waar dan en toen je broertje ziek was ging hij dood en nu is hij een engel en daarom kan je niet slapen want er zit ook een engel bij je bed die je niet zien kan en dat is misschien je broertje of de engel van het elfde gebod die streng zegt dat vliegtuigen vliegen en dat bommen vallen omdat je dat moet gelóven maar Jopie Schuurman heeft op het strand gezien dat er een vliegtuig als een brandende fakkel in zee viel net als op de platen in het bijbelboek van de gevallen engelen die ook naar beneden stortten de hel in want die engelen hadden vleugels die makkelijk fikken maar je broertje die nu een engel is zal wel stevige vleugels hebben want die is in de hemel en als je goed bidt en gehoorzaam bent en geen vieze dingen doet word je later als je dood bent ook een engeltje voor God en ga nu maar fijn buiten spelen om te vergeten dat je broertje dood is maar buiten op straat lappen de grote jongens je pootje en laten je achter een bal aanhollen die ze zelf niet willen halen totdat je pijn in je zij hebt van het hollen schiet toch op slome kun je die bal niet even halen dat kan mijn grootje nog en die is tachtig maar je kan niet meer lopen van de steken in je zij die je altijd hebt en dan moet je van de dokter weer naar het groene kruis onder de rode lamp en je hebt ook van die buikpijn sinds je broertje dood is maar je wilt geen engel worden als je dood bent zoals je broertje want die begon ook met buikpijn en als je eindelijk hijgend met de bal die ze meteen weer afpikken terug bent, zie je dat de engel van het elfde gebod door de vitrage van die mevrouw Schultz gluurt en dan loop je gauw naar

huis maar je hoort hem achter je rug nog zeggen: net goed ongelovige Thomas dat je zo'n pijn in je buik hebt want je gelooft niet dat je broertje een engeltje is omdat je het eerst wilt weten dus daarom durf je niet meer langs dat huis en elke nacht droom je dat alle engelen van de geboden verkleed als Duitsers door de straat marcheren met lange geweren om ongelovige Thomassen dood te schieten dan moeten die wel geloven dat je een engeltje wordt als ze het zelf ook worden en dan schrik je natuurlijk wakker omdat jouw vleugels fikken en kun je niet meer slapen omdat je hoog in de lucht die vliegmachines hoort brommen en je gaat voor het raam staan kijken naar de donkere straat en je ziet het licht door de scheuren in het verduisteringspapier van die mevrouw Schultz die bijna nooit buiten komt omdat ze een Duitse is en elke nacht bezoek krijgt van officieren daarom brandt dat licht maar dat weet je niet zeker en durf je ook niet te vragen als ze de stoep staat te vegen en vraagt of jij nu die jongen bent wiens broedertje toot ies en je wilt doorlopen want ze praat en kijkt zo raar en ze heeft rode lippen en ook haar nagels en vrouwen met rode lippen en nagels zijn slechte vrouwen met wie je niet mag praten ook al vind jij ze mooi en als je niet doorloopt krijg je van je moeder op je kop als ze ziet dat je met die Duitse praat die ook nog vraagt wat je later wilt worden als je maar geen soldaat wordt zegt ze als je al doorloopt en nog ruikt hoe lekker ze ruikt en je moeder heeft het toch gezien dat je stond te praten maar jij vindt dat mens mooi en je snapt niet dat je niet mooi mag vinden wat je mooi vindt en ook niet mag weten wat je wilt weten van de grote mensen zoals van de engelen die er wel zijn maar die je niet kan zien terwijl je broertje er misschien wel bij is en ze vliegen voor je uit naar school of zitten bij je bed als je slaapt en als je in je bed geplast hebt, ruiken ze dat meteen en vertellen het aan je moeder want ze merkt het altijd en dan hangt ze de lakens aan de waslijn en de natte matras uit het raam zodat ze kunnen zien dat je in je bed geplast hebt wat je altijd alleen doet als er luchtalarm geweest is omdat je bang bent dat er bommen vallen en na het alarm moet je lekker buiten gaan spelen van je moeder en de andere moeders zeggen dat ook hebben ze afgesproken want na het alarm is de hele straat hartstikke vol kinderen die

allemaal wild doen en sommigen doen de vliegtuigen na en zigzaggen met hun armen wijd over de stoep en lopen je omver en ze hebben niet in de gaten dat er overal in de portieken soldaten staan om te controleren of de kinderen Duitse of Engelse vliegtuigen nadoen want Engelse mag alleen als ze geraakt worden en neerstorten en de grote kinderen doen gevaarlijk op de fiets van Koos Bijvoet want die heeft nog een fiets omdat zijn vader voor de Duitsers werkt en ze zitten met zijn vijven op die ene fiets, Koos op het zadel en twee meisjes op de stang en twee op de bagagedrager want Koos wil alleen maar meisjes omdat hij al groot is en jij kunt nog niet fietsen en steppen mag ook niet meer de step is nu van je zusje want jij bent te groot voor de step en te klein voor de fiets en je krijgt ook nooit een fiets want als je volgend jaar zo oud bent als je dode broertje krijg je buikpijn en moet je naar de hemel en je moeder zegt dat je niet zulke rare dingen moet denken als je dat zegt en dan loop je naar buiten de straat uit langs het huis van die mevrouw om in de sloot naar de kikkervisjes te kijken en de andere kinderen schreeuwen en fietsen en rennen de straat vol of klimmen op het afdak van de slager maar 's nachts ben jij alleen op straat en dan is de step van jou en dan step je de straat uit en de hele stad door naar het strand want je wil weten of Jopie Schuurman gelijk heeft die zegt dat je daar kan zien hoe mooi Londen in de fik staat als de Duitsers daar hun bommen gooien maar de engel van het elfde gebod rijdt met je mee achter op de step en slaat zijn vleugels voor je gezicht zodat je niks meer kan zien en met de step voorover slaat op de vloer naast je bed en daar word je altijd wakker van maar je hebt gelukkig niet in je bed geplast want dat is het eerste waar je dan aan denkt en je hebt vergeten te kijken of de engel van het elfde gebod tanden in zijn mond had maar dat vraag je als je weer de mis moet dienen bij de tweede kapelaan of die misschien weet of engelen tanden hebben dus dat durf je ook al snap je niet waarom je dat wil snappen alleen maar dat je het wilt snappen bijvoorbeeld van de oorlog en de vliegtuigen en dat je broertje dood is maar ze praten altijd over wat je niet wilt snappen van dat God in een hostie verandert en als je hem opeet komt hij in je hart en niet in je maag en ze weten niet eens welke van de drie net als met die engelentan-

den wat ze heus wel zullen hebben want engelen zingen voor God dus hebben ze ook een mond met tanden om te zingen en hele oude engelen hebben dan een kunstgebit en dat doen ze 's avonds in een glas wijwater en dat zetten ze naast zich op hun wolk en alleen de jonge engelen zoals je broertje blijven dan zingen om die drie van God te vereren, de vader en de zoon en de heilige geest die boven de twee anderen op zijn platje zit te koeren want hij is een duif en ze zingen natuurlijk alles in het Latijn want in de hemel praten ze Latijn dus als je doodgaat veranderen je hersens in Latijnse hersens behalve als je slecht geweest bent en vieze dingen hebt gedaan, dan blijffe gewoon in het Nederlands praten of Duits of Engels als je daarvandaan komt want slechteriken komen in de hel waar ze elkaar niet hoeven te verstaan omdat ze allemaal gillen van de pijn en gillen is in alle talen precies hetzelfde net als lachen, tenminste dat denk je maar je weet het niet zeker omdat ze nooit vertellen wat je wilt weten terwijl je misschien niet meer bang bent als je het weet maar dan lig je al in een kist in de lijkwagen en in de koets erachter zit je zusje nu alleen bij je vader en moeder want jij bent dan ook een engeltje voor God en je vindt het gemeen dat je alles pas mag weten als je dood bent en je ouders met je zusje moeten uit de koets om te schuilen want het is luchtalarm.

De Wet van Avignon

De reis naar Avignon en Ardennes begon met de gebruikelijke en voorspelbare rituelen: Joop, die met zijn broek open, kwam aanzeulen met de grote rieten koffer die nog van zijn ouders geweest was en waarin hij de schatten bewaarde die hij vond als hij in de tuin moest werken: gladde stenen, stukjes krijt, roze-bottels, kastanjes en skeletjes van vogels; meneer Wolf die men met moeite ervan overtuigd had dat hij als rolstoelpatiënt de tocht niet kon meemaken, maar die wel de toegang tot de touringcar met zijn rolstoel blokkeerde; mevrouw Schulte die vroeg of ze wél wilden wachten tot haar dochter er ook was; meneer Ramakers ten slotte, die eindeloos aarzelde of hij zijn lange, verschoten regenjas zou meenemen op de reis, of een paraplu, wat meneer Roberts de opmerking ontlokte dat het in deze tijd van het jaar in de Vaucluse buitengewoon warm kon zijn, waarop meneer Wolf die op dat moment met zijn rolstoel net klem kwam te zitten tussen de naar buiten opengaande deur van de touringcar en de onderste trede van het bordes, reageerde dat hij al die commotie niet begreep, omdat Avignon immers niet in één dag per autobus bereikbaar was en dat het Paleis der Pausen in die stad bovendien geen rolstoelvoorzieningen kende.

Iedereen was zenuwachtig en zuster Jannie vroeg zich af of ze misschien niet beter nog een tijd hadden kunnen wachten, nu de meeste patiënten in het spannende vooruitzicht van de reis weer de oude symptomen vertoonden. Ze manoeuvreerde de rolstoel met de druk gebarende meneer Wolf tot naast het bordes, waar de leden van het gemengd zangkoor Exaudi de canon welke ze in Avignon op de bekende brug ten gehore wilden brengen, nog eens repeteerden, gedirigeerd door Pieter Post, die voor de gelegenheid zijn zwarte kostuum droeg. Ondertussen herhaalde meneer Wolf luid, om het koor te overstemmen, tegenover Joop dat het Paleis der Pausen niet met een

rolstoel toegankelijk was en Joop scharrelde ondertussen in de rieten koffer die behalve de tuinschatten, voldoende kleding uit de verkleedkist bevatte, zag Jannie, om een travestietenshow mee te kunnen opvoeren op de brug van Avignon.

'Oh nee hè,' zei ze wanhopig, die show moest hij maar opvoeren als ze terug waren, 'laat die koffer nu maar hier!'

En hij keek haar niet begrijpend aan. Als je op reis ging, moest je toch een koffer; en schoorvoetend liep hij met zijn koffer weer naar binnen. De canon echode nog na toen meneer Wolf zich, nu Joop van hem wegliep, richtte tot Pieter Post, die zijn dirigeerstok bij zich stak en hem toevoegde dat hij ooit de bedoelde stad bezocht had en met zekerheid wist dat men in het Paleis der Pausen op drukke dagen struikelde over de rolstoelrijders.

'In het seizoen weliswaar, hou me ten goede!'

Zuster Jannie gebaarde hem, dat hij de oude man niet op stang moest jagen en zei toen tegen meneer Wolf die mopperde, dat hij dus wél meekon: 'Pieter Post plaagt u maar, ik heb u uitgelegd dat u ons alleen mag uitzwaaien, maar dat u vandaag echt niet meekunt omdat dat veel te vermoeiend voor u is. Ik heb ook gezegd, dat ik daarom op het kastje naast uw bed een volle fles heb gezet en dat ik alle Duitsers verboden heb u vandaag lastig te vallen. En als u inderdaad gelijk hebt (wanneer ze zijn woordkeus overnam, overtuigde ze hem sneller) dat de stad Avignon geen rolstoelfaciliteiten kent, omdat vele gebouwen er nog uit de middeleeuwen stammen, dan heeft het ook geen zin om hier met uw rolstoel voor de anderen de toegang tot de bus te blokkeren.'

Ze hield op en boog zich over zijn schouder om te zien of hij al wat rustiger was; toen ging ze minder streng verder: 'Daarom brengt Geertje u nu naar uw kamer en omdat ze een zonnige jurk draagt, kunt u onderweg misschien nog wel een vrolijke foto van haar maken. En als u op uw kamer bent, schenkt ze uw glas vol, want dat mag vandaag al zo vroeg omdat het feest is.'

Geertje, die stralend in die kleurige jurk het tafereel geamuseerd gevolgd had, nam lachend de rolstoel van Jannie over en

zei opgewekt tegen de oude man: ‘Dan moeten we wel vlug zijn. En ik kan niet gezellig met u blijven kletsen over uw foto's want anders mis ik de bus naar Avignon. Zal ik u langs de Medicijnenvijver rijden? Bergaf, dat gaat lekker vlug. Of nemen we de Siegfriedlinie?’

Zo noemde hij de route, achter om het gebouw, door de tuin waar nog de veertien kruiswegkapellen uit het rijke roomse leven stonden, in verschoten kauwgomkleuren en zó verweerd dat Jezus aan het kruis even verloederd oogde als de slechte moordenaar en de honderdman.

‘We nemen de Siegfriedlinie,’ zei hij gretig, ‘dan kunnen we de vijand met zijn eigen middelen tegenhouden.’

‘En als hij toch durft te komen’, zei Geertje samenzweerderig, ‘dan zeggen we toch gewoon dat we de kruisweg aan het bidden zijn.’

‘U denkt toch niet’, mopperde hij goedmoedig, ‘dat ik aan zulke paapse onzin meedoe.’

Zuster Jannie keek hen na tot ze om het gebouw verdwenen waren en ze het gekir van Geertje en het geknoter van de oude man niet meer hoorde. Toen ging ze Joop achterna, die op weg naar zijn kamertje bij de keldertrap was blijven staan, gebogen over de geopende koffer en de oude rommel die hij eruit had opgediept.

‘Ik wou dansen want ik was een brave tiet.’

‘Jij mag vanavond dansen, als we weer thuis zijn’, zei Jannie en ze stopte alles weer terug in de koffer, damesrokken, de indianentooi en de oude beha, een paar versleten pumps, kastanjes en een oude toneelkijker, die Joop meteen weer pakte, terwijl hij zijn zuster vleierig aankeek: ‘Mag ik dan de verderkijk in de bus?’

Dat mocht.

‘Mag ik dan ook de vogels kijken?’ vroeg hij nadat de zuster zijn broek had gesloten en ze weer terugliepen naar de bus.

‘Je mag zoveel vogels kijken als je wilt, als je er maar niet mee speelt, want dat is ten strengste verboden in Avignon’, lachte Jannie.

En Pieter Post die het hoorde, voegde er sadistisch aan toe, dat de paus van Avignon elke vogel die zich liet zien, onmiddellijk liet doodschieten voor in de pauselijke soep, want de paus lustte alleen maar vogeltjessoep.

'Mijn vogel mag niet in de soep', zei Joop, angstig naar de zuster kijkend en met de verrekijker voor zijn gulp.

'Dan blijft hij vandaag in zijn kooi! Beloofd?'

'Beloofd!' zei Joop en ging in de deuropening van de bus staan om door zijn kijker naar de leden van het zangkoor te kijken die op dat moment de bus in wilden.

'Wat wil je nu, buiten of binnen?' vroeg zuster Jannie en ze loodste hem de bus in naar een plaatsje bij het raam, zodat de zangers en zangeressen achterin konden gaan zitten, want dat was zo afgesproken.

De chauffeur, een goedlachse, nog jonge man, die bezig was een krakende boordmicrofoon aan de praat te krijgen, begreep meteen wat hij aan Joop had, en zei amicaal: 'Dat is het mooiste raampje dat we hebben. Het is namelijk betoverd. Als je door dat raampje kijkt, kan je alles zien, niet alleen het bos, maar ook de kabouters, want het stikt er van de kabouters.'

Joop probeerde onmiddellijk zijn kijker en riep: 'Ik zie geen kabouters!' want hij zag alleen Anton Bervoets die met de filmcamera in een leren foedraal langs zijn raampje liep.

'Er is ook nog geen bos, dat komt straks pas als we rijden', riep de chauffeur, maar Joop hoorde al niets meer. Hij keek door de oude kijker naar buiten en zwaaide met zijn hoofd alsof er mooie muziek uit die verderkijk van hem kwam. En hij moest blijven kijken, want als straks de bus ging rijden en ze door de bossen zouden komen, zou hij door het allerbeste raampje alle kabouters op een paddestoel zien zitten, want in het bos stikte het van de kabouters.

'Zullen we dan maar zo zachtjes aan?' vroeg de chauffeur, terwijl hij achter het stuur plaatsnam en luid begon te toeteren. Jannie liep nerveus de bus weer uit om iedereen aan te sporen voort te maken.

Meneer Roberts stond vlak voor de ingang van de bus en ze hoorde hem tegen meneer Ramakers zeggen: ‘Mijn beste Servaas, ik heb u er al ettelijke malen op gewezen, dat uw probleem wel of niet een regenmantel te dragen een louter academisch probleem is, omdat zoals ik al zei, Avignon, waar het zich ook moge bevinden, onder de invloed ligt van een zeer mild, mediterraan klimaat. Dat moet u toch weten, omdat u me immers ooit toevertrouwde dat geografie een van uw favoriete vakken op het gymnasium was.’

Meneer Ramakers wilde, bescheiden als hij was, de ander niet overbluffen met de mededeling dat dat milde klimaat soms ernstig verstoord werd door de onplezierige en gure mistral, omdat meneer Roberts dan ongetwijfeld weerkundige kennis zou etaleren die die wind zou doen liggen.

Hij stond nog steeds met de verschoten regenjas over de arm te aarzelen en onzeker bracht hij uit: ‘Maar u en ik weten toch, dat we dit uitstapje enkel kunnen realiseren, omdat we welbewust zowel tijd als ruimte naar onze hand zetten door het Avignon der Pausen veel noordelijker te situeren en te doen alsof we ons allemaal in de veertiende eeuw bevinden. En ik kan u verzekeren dat het in de Ardennen in deze tijd van het jaar uitermate hevig en langdurig kan regenen en dat dat waarschijnlijk eeuwen geleden ook al het geval was, omdat sedert de laatste ijstijd het klimaat in deze streken niet ingrijpend is gewijzigd.’

Jannie, die wel begreep dat de twee het nooit eens zouden worden, omdat dat de illusie van deze dagtocht naar Avignon en dus die van het nieuwe Zonhoven zou verstoren, kwam tussenbeide door nuchter op te merken: ‘Iemand kan een regenjas ook willen dragen, omdat hij zich er prettig in voelt en niet omdat hij bang is dat het zal gaan regenen, zoals meneer Wolf zich prettig voelt als de kurk van de fles is, ook al schenkt hij zichzelf nog niet in, en zoals u het plezierig vindt ons uw verhalen te vertellen, ook al houdt u even uw mond, of niet?’

Meneer Roberts zweeg geïmponeerd en Jannie hielp meneer Ramakers in de lange, ouderwetse en danig versleten regenjas,

terwijl hij ondertussen sputterde dat men zijn kennis der geografie niet voortdurend in twijfel moest trekken, enkel omdat hij graag een regenmantel droeg voor het geval het zou gaan regenen, wat in ons zeeklimaat toch geen uitzondering was.

En met een blik op meneer Roberts, die eindelijk in de bus stapte, fluisterde de zuster hem in het oor: ‘U weet toch dat meneer Roberts het liefste discussieert met ménsen die hij graag mag. Dat doet hij ook met Anton Bervoets die niets kan terugzeggen en zelfs met Joop die er nooit wat van snapt.’

‘Dat weet ik wel, zuster,’ mompelde meneer Ramakers terwijl hij de kraag van zijn regenjas opzette, ‘ik weet hoezeer hij mij mag, maar daarmee slaagt hij er toch niet in de lieden te verdrijven die me mogelijk zullen volgen, hoewel ik hoop dat ze me in deze neutrale regenjas niet zullen herkennen. Het is toch een neutrale regenjas?’ kwam er schuchter achteraan.

Zuster Jannie begreep dat hij in het vooruitzicht van de busreis zó nerveus was, dat zijn paranoia versterkt werd. Vroeger zou ze spontaan hebben gereageerd dat hij spoken zag, maar na al die tijd in de kliniek wist ze dat een ontkenning van zijn angsten ze alleen maar zou vergroten.

‘Natuurlijk is het een neutrale regenjas en meneer Roberts moet weten dat uw spionnen ook in een stad als Avignon actief kunnen zijn, omdat ze tussen al die toeristen minder opvallen.’

Meneer Ramakers trok nog eens aan de kraag van zijn jas, lachte dankbaar naar de zuster en ging nu ook de bus in, waar de leden van het gemengd koor Exaudi intussen gemengd op de achterste banken waren gaan zitten.

‘Waar blijft meneer Van Remersdael nu?’ vroeg Jannie toen de chauffeur aanstalten maakte om te vertrekken.

‘En Geertje missen we ook nog’, zei meneer Roberts nerveus. Hij had samen met het meisje deze reis voorbereid en zíj zou de programma's die ze in de creatieve therapie gemaakt hadden, bij zich hebben.

‘Geertje is even meneer Wolf naar zijn kamer brengen, ze komt zo’, stelde Jannie hem gerust.

‘Als die Geertje een mooie blonde meid is en die meneer

Remers een grote zware kerel, dan zul je ze daar hebben!' lachte de chauffeur en wees naar buiten waar Geertje en de jonkheer op een drafje kwamen aanlopen, de eerste met de stapel programma's en de ander met een kleurig masker dat glom van nieuwigheid.

'Meneer Van Remersdael was nog niet helemaal klaar met het masker van paus Urbanus', hijgde het meisje, terwijl ze achter de jonkheer de bus binnenkwam, 'en ik had de programma's ook bijna vergeten. Daarom zijn we zo laat.'

Ze hield even op om op adem te komen, toen de jonge chauffeur, die met bewondering naar haar keek laconiek opmerkte: 'Ik begrijp dat u het programma hebt samengesteld, dan kunnen we ook niet zonder u vertrekken. U zegt het maar, ik sta geheel tot uw dienst.'

Geertje glimlachte en begon toen met zuster Jannie de programma's uit te delen.

'Meneer Wolf zit nu lui in zijn stoel, met de fles naast zich, foto's te bekijken,' zei ze nog nahijgend, 'ik heb hem een stapel modetijdschriften gegeven, want hij kijkt graag naar mooie vrouwen, vooral als ze badpakken aanhebben zoals jij op die foto. Dan droomt hij weer van het strand in zijn jeugd en niet van die akelige oorlog. Dat is toch goed of niet?'

Jannie moest lachen, niet alleen omdat het lieve kind helemaal niet kon beseffen hoe degelijk de strandkleding in de jeugdjaren van meneer Wolf geweest moest zijn, of hoe akelig die oorlog, daar kon ze zichzelf ook nauwelijks nog een voorstelling van maken, maar ook om Geertje zelf. Toen ze pas uit het klooster was en naar Zonhoven kwam, was ze bang voor alles en zou de foto van een schaars geklede vrouw haar diep hebben geschokt en zou alleen al de herinnering aan de verwijtende stem van zuster Walburgis haar geweten met doodzonden hebben bezwaard. En nu na nog geen jaar vond ze het heel normaal.

'Geertje moet bij mij zitten, dan kan hij met mijn verderkijker', riep Joop keihard door de bus, maar Geertje ging, nadat alle programma's waren uitgedeeld, naast meneer Ramakers

zitten, die weggedoken in de kraag van zijn regenjas schichtig om zich heen keek.

'Ik heb, toen ik meneer Wolf naar zijn kamer bracht, extra goed rondgekeken in de tuin en bij de kruisweg en ik weet zeker dat uw spionnen er vandaag niet zijn en helemaal niet weten dat wij een dagje uit zijn. En als ze ons toch nog zien vertrekken, gaan ze de verkeerde kant uit, want ze kunnen toch niet weten dat Avignon vandaag in de Ardennen ligt.'

Meneer Ramakers glimlachte en zei enigszins bedeesd, want ze mocht zeker niet merken hoe prettig hij het vond dat ze juist naast hem was komen zitten: 'U bent zeer lief en voorkomend, juffrouw Geertje.'

Van opzij keek hij het meisje aan en meende op dat moment zeer zeker te weten dat zij de vriendin was die uit zijn verleden naar Zonhoven was gekomen.

Toen riep Joop nog eens, en even hard, dat Geertje bij hem moest komen zitten, bij het allerbeste raampje en dan kon ze de kabouters zien met de verderkijker, maar ze keek lachend naar hem om en zei: 'Als ik naast je kom zitten, kijk je naar mij en dan zie je geen kabouters. Dit raampje is net zo goed.'

'Nietes,' mopperde Joop verongelijkt, 'dit is het kabouterraampje. Dat heeft de baas van de bus gezegd. Jij moet bij Joop zitten, dan zie je hartstikke veel kabouters, honderdmiljoenduizend!'

'Dat kan niet,' zei ze lachend, 'want ik moet bij meneer Ramakers zitten om de spionnen af te leiden. Dat zijn enge kerels die naar mij moeten kijken, dan zien ze hém niet.'

'Ik kijk ook altijd naar Geertje', zei Joop.

'Dat weet ik best, dat jij altijd naar me kijkt. Misschien ben jij ook wel een spion.'

'Ik ben geen pion,' zei Joop meesmuilend, want dat woord kende hij van de man die altijd hardop sprekend met zichzelf zat te schaken, 'maar ik kijk altijd naar Geertje en ik kan ook verder kijken naar Geertje en zijn tieten.'

Hij stak zijn weke tong naar haar uit en richtte de verrekijker op haar.

‘Als je niet meer zeurt en mij rustig hier laat zitten, krijg je vanmiddag een mooi souvenir uit Avignon van me.’

‘Wat is een souvenir? Is die lekker?’ vroeg Joop, die bij de gedachte aan iets lekkers al in zijn broek begon te graaien, maar Geertje legde hem uit dat dat er niets mee te maken had.

Vóór in de bus was meneer Van Remersdael naast meneer Roberts komen zitten om hem het masker te laten zien en nog eens te controleren of het de ééndagspaus van Avignon goed paste.

‘U weet dat het me veel moeite gekost heeft dit masker van paus Urbanus natuurgetrouw te maken, omdat ik slechts beschikte over een onduidelijke afbeelding in het Grote Boek der Pausen’, zei hij heel bescheiden, maar meneer Roberts reageerde enthousiast: ‘Ik moet zeggen, dat u alweer een waar kunstwerk heeft gewrocht en ik vind het prijzenswaardig, dat u juist paus Urbanus V, hebt gekozen voor dit masker, omdat deze kerkvorst immers de meest humane en de minst op weelde beluste of spilzieke der pausen van Avignon was. Ik ben ervan overtuigd dat zijn toespraak vanmiddag veel succes zal hebben, nu dit fraaie masker ons in de juiste historische sfeer zal brengen.’

Hij nam het streng geprofileerde masker van de jonkheer aan en hield het zichzelf voor. Joop richtte nu zijn verderkijker van de borsten van Geertje op de strenge gelaatstrekken van paus Urbanus en riep dat hij de paus ook wilde opzetten, want een paus mocht wél een vogeltje vangen. Voor de soep. Meneer Roberts antwoordde streng, dat niet elke jongeman met een mooie vogel zomaar voor paus mocht spelen, daarvoor moest je geuren van heiligheid en dat hij, Joop, nog nooit in zijn leven naar heiligheid had gegeurd. Joop zweeg geschrokken, hief vervolgens zijn armen op en stak zijn neus in zijn oksels, maar hij rook geen heiligheid. Misschien moest je eerst met Geertjelieveheertje erom bidden en dan ging je lekker ruiken van de heiligheid.

‘Kunnen we? Ja we kunnen!’ riep op dat moment de chauffeur, startte de bus, lachte naar zuster Jannie, die naast hem op de hoge voorstoel bestemd voor de reisleiding, was komen

zitten, en reed de oprijlaan van Zonhoven af. En toen de touringcar door de poort de grote weg opdraaide, zetten de leden van het zangkoor geestdriftig en toch beheerst het lied in van ‘we gaan nog niet naar huis nog lange niet’, zoals dat vermeld stond op het programma.

‘Wat staat daar?’ vroeg Joop aan de Schaker die aan de andere kant van het gangpad op een zakschaakspel met zichzelf zat te schaken. Met een dikke vinger op de door Geertje met wijnranken omlijste, handgeschreven tekst, liet hij de norse man zien wat hij niet kon lezen.

Die keek geïrriteerd opzij en mompelde: ‘We gaan nog niet naar huis.’

Dat vond Joop ook en hij schreeuwde luid door de bus: ‘We gaan nog niet naar huis, want we gaan met de bus!’

De schaker plaatste de witte pion die hij twee plaatsen verzet had, weer terug en zei ernstig: ‘Dat lijkt me geen verstandige zet omdat de zwarte loper dan te makkelijk de dame kan bedreigen.’

‘Dat was ik overigens niet van plan,’ zei hij met de stem van zijn tegenspeler, ‘ik wilde slechts met mijn paard een opening forceren.’

‘Ik zie geen paard’, zei Joop die door zijn verrekijker naar buiten tuurde. Toen klapte iedereen voor het openingslied en was het een tijdlang stil.

Even later schrok Jannie, die ontspannen op de hoge stoel naast de chauffeur zat, blij en opgelucht dat ze nu zonder problemen op weg waren, op van de lijzige stem van meneer Roberts, die ineens achter haar kwam staan en haar rugleuning vastgreep, omdat de bus net een scherpe bocht maakte.

‘Waaraan zit u te denken?’

‘Oh aan niets bijzonders of aan alles tegelijk en eigenlijk aan Avignon, hoe het er zal zijn’, zei ze lachend.

‘Dat komt dus goed uit, want we gaan inderdaad naar Avignon’, zei hij droog en ging weer naast de jonkheer zitten.

Toen zei de chauffeur, die van zijn baas een andere bestemming had opgekregen: ‘Dat staat anders niet op mijn werkbrief-

je; daar staat dat ik vandaag naar Laros moet.'

'Dat is correct,' riep meneer Roberts vanaf zijn plaats, 'La Roche is vandaag Avignon, dat hebben we onderling zo afgesproken.'

'Mij best', was het antwoord van de man achter het stuur, terwijl hij al rijdend probeerde een sigaret op te steken, waar Jannie doodnerveus van werd.

De man keek opzij en zei lachend, terwijl hij met zijn knieën opgetrokken stuurde: 'Weest u maar niet bang hoor zuster, ik weet wanneer ik een sjekkie kan opsteken en mijn knieën zijn al net zo lang chauffeur als mijn handen.'

'Let maar niet op mij, ik ben nu eenmaal een schijtebroek in een auto en altijd bang dat er wat gebeurt', zei ze maar gauw, terwijl de spraakzame chauffeur een trek nam en vervolgde: 'Ik ben een jaar of wat geleden al eens met een gezelschap voor een hele week in Avignon geweest. Allemaal chique lui die gestudeerd hadden en vroegen of ik alsjeblieft klassieke muziek op de autoradio wou zoeken, van Bach of zo. Die lui spraken allemaal vloeiend Frans, terwijl ik maar een paar woorden ken van mersie en ohlala of besjoer mesjeu. Nou, dat paleis van de pausen daar, daar heb je rolschaatsen voor nodig, zó groot, en wat ik niet goed snapte omdat ik niet rooms ben, dat die pausen in Avignon moesten zitten, want de paus komt toch uit Rome, of heb ik dat mis?'

Meneer Roberts die de vraag gehoord had, kwam tussen Jannie en de chauffeur in staan en begon omstandig uit te leggen waarom de pausen van Rome een tijdlang in Avignon geresideerd hadden, en dat hij die periode bestudeerd en er een boek over geschreven had, maar dat deze tocht naar Avignon en Ardennes ingegeven was door de gedachte dat de geschiedenis zich niet op locatie hoeft te herhalen, wat hij overigens zou toejuichen omdat oorlogen zich dan altijd tot hetzelfde slagveld zouden beperken, hoewel dat ook zou impliceren dat het geluk der mensen dan eveneens zeer plaatsgebonden zou zijn.

De buschauffeur snapte er niets van en zei maar niks. Hij had meteen begrepen dat hij vandaag een zeer speciaal gezelschap

vervoerde en die dokter leek zo te horen sprekend op zijn patiënten. Avignon en Ardennes, het zou wat! Van hem mocht het, als hij vanavond maar weer op tijd thuis was, dus toen meneer Roberts weer zijn plaats naast de jonkheer opzocht, gaf hij de zuster naast hem een knipoog die zoveel moest betekenen als: laat maar kletsen, ik heb wel gekkere snuiters in mijn bus gehad. Toen schakelde hij de boordmicrofoon in, zoals hij het noemde, en wenste alle reizigers naar Avignon een goede morgen. En uitvoerig stelde hij zich aan iedereen voor met een lang verhaal, waarvan Jannie zich op de terugweg pas goed zou realiseren hoe onaf het was. Het was een joviale man, die van zijn hart geen moordkuil maakte en bij die vreemde passagiers de stemming er meteen in had. Toen hij op de radio populaire meezingmuziek zocht, gaf meneer Roberts hem evenwel te verstaan dat men misschien weinig prijs stelde op populaire deuntjes, maar liever zelf zou zingen.

'Doen we dan toch!' zei de chauffeur en wist het gemengd koor Exaudi over te halen tot een hernieuwd optreden met 'een vreemde arme snuiter'.

Geertje Lieveheertje zong mee en was moede van het wandelen, met een overgave alsof ze weer de vrome hymnen zong in de koorbank van het strenge nonnenklooster. Meneer Kamakers naast haar staarde vol bewondering naar haar profiel en zijn gebaarde hoofd kwam zelfs tevoorschijn uit de hoog opgezette kraag van de regenjas, alsof hij werkelijk ervan overtuigd was dat zijn schimmen hem vandaag met rust zouden laten. Ondertussen probeerde meneer Van Remersdael een tweede maal aan zijn buurman te vertellen welke problemen hij had moeten overwinnen om aan de hand van een zeer onduidelijke afbeelding in het Grote Boek der Pausen, het masker van paus Urbanus te maken en meneer Roberts was als iedereen zo vrolijk gestemd, dat hij zijn vriend er niet op wees dat hij dit nu al voor de tweede keer vertelde.

Toen even later de chauffeur met een sonore bariton begon te zingen dat hij liever 'bij moeder thuis gebleven' was, probeerde Joop, die de oude toneelkijker nu aan een rafelig touw om zijn

hals had bungelen, luidkeels met hem mee te zingen. Zijn stem had volume genoeg, maar bleek niet in staat de juiste toonhoogte te houden, zodat Geertje haar vingers in de oren stak en quasi wanhopig uitriep: ‘Joop ik vind je lief en je kunt prachtige vogels vangen, maar het zingen moet je aan ons zangkoor overlaten.’

‘Ik wou ook bij de zangkoor’, zei hij verongelijkt en Geertje antwoordde lachend: ‘Als je bij het zangkoor wil, moet je niet-normaal zijn net als wij. Dat weet je best. En jij bent nu eenmaal helemaal normaal net als zuster Jannie. Daar kunnen wij ook niks aan doen!’

‘Dan wil ik met mijn zuster de normaal koor’, mokte hij, terwijl de chauffeur een volgend lied inzette, dat Joop gelukkig niet kende, dus ging hij naar buiten zitten kijken of hij al kabouters zag. En die zag hij ook toen de bus ineens stopte bij een grauw gebouw waar twee in groene uniformen geklede kabouters uit kwamen. Het waren alleen nogal grote kabouters, die vlak daarna de bus in kwamen, even met de chauffeur praatten, die hun zijn papieren liet zien, en toen door het gangpad liepen om iedereen te bekijken.

‘Dit is de grenscontrole’, zei meneer Roberts opgewonden, alsof hij nooit eerder in een ander land geweest was.

‘Jullie zijn geen kabouters want jullie waren groot’, zei Joop teleurgesteld, toen een van de twee douaniers bij hem bleef staan. De man lachte vriendelijk, maar zei niets.

En toen de veel te grote kabouters de bus weer verlieten, zei Geertje lachend: ‘Die kabouters van jou praten Frans.’

‘Heeft niemand smokkelwaar bij zich, blanke slavinnen, diamanten of verdovende middelen? Nee? Dan kunnen we weer verder’, riep de chauffeur, gaf gas en reed langs de twee douanebeambten die de slagboom openden, België binnen.

Toen ze later die morgen in la Roche arriveerden, scheen de zon en verlichtte het groen van de vele bomen, en de gevels en leistenen daken van de oude huizen. Langs een schitterende route waren ze erheen gereden, door dichte dennenbossen vol

kabouters, af en toe onderbroken door een prachtig uitzicht op het rivierdal. Zuster Jannie, die als eerste uit de bus stapte, met de ogen knipperend tegen het scherpe licht van de zon, snoof de geur van hars op. Ze stonden met de touringcar op een parkeerplaats, omringd door kleine, pittoreske huizen. Vlakbij stroomde de rivier waarlangs het stadje gebouwd was. Er lag een hoge brug overheen en tegen een berghelling kon je de ruïne van een oud kasteel zien liggen. De anderen stapten nu ook uit, sommigen stram van de lange rit, en Joop kwam als een nieuwsgierig kind naast haar staan.

'Zijn we nu in hoe heet het en waar is de paus?'

Meneer Ramakers liep onmiddellijk, de jas hoog gesloten en zonder op de anderen acht te slaan, naar de waterkant en bleef daar staan kijken naar de snel stromende rivier, die hier gekanaliseerd bleek. Op sommige plekken klotste het water tegen de kademuren.

'Dit is de Ourthe,' zei Geertje opgetogen, 'en een stuk verder is een prachtig uitzichtpunt waar je de meanders van de rivier kunt zien.'

Toen sloeg ze haar handen voor haar mond en lachte: 'Oh, wat dom van me! Vandaag is het natuurlijk de Rhône, want die stroomt immers langs Avignon. Vind je de Rhône mooi, Joop?'

Ze trok hem mee naar de waterkant, helemaal opgaand in het spel dat ze weken geleden met meneer Roberts had verzonnen en dat nu gespeeld moest worden.

'Zie je hoe breed de rivier hier is en zie je al die mooie schepen stroomafwaarts naar de Middellandse Zee varen?'

Maar Joop zag in de snel stromende, ondiepe Ourthe geen schepen, alleen half vergane takken en afval. Hij leefde graag van illusies, maar liet ze nooit door anderen dicteren.

'Nou wil ik de paus zien en ik wil limonade.'

En hij liep op meneer Ramakers af die langzaam slenterend terugkwam van de plek waar hij naar het water had staan kijken en naar de vogels die over het water scheerden om een vis te vangen.

'Zie je die grote vogel, Joop?'

‘De paus heeft ook een vogel’, zei die en maakte aanstalten de zijne ook te laten zien, maar meneer Ramakers weerhield hem en zei rustig: ‘Dat weet ik, mijn beste, dat weten we immers allemaal, al was het niet mijn bedoeling in overdrachtelijke zin te spreken. De geschiedenis leert ons inderdaad dat op een enkele apocriefe uitzondering na, de pausen allen van het mannelijk geslacht waren.’

‘Ik heb ook een vogel’, mokte Joop.

‘Ook dat weten we al te goed, Joop’, was het antwoord.

‘Maar de paus weet dat niet’, hield hij aan, maar meneer Ramakers negeerde hem verder en wendde zich tot Geertje, die weer bij zuster Jannie was gaan staan.

‘Ik heb zojuist de brug bekeken en hoewel het een mooie en monumentale brug is, houdt ze niet halverwege de beide oevers van de Rhône op, zoals in het oude Avignon het geval is. Geertje die de dagtocht met behulp van meneer Roberts blijkbaar zeer accuraat had voorbereid, opperde voorzichtig: ‘Misschien hebben ze de brug hersteld zodat Villeneuve beter bereikbaar is.’

‘We zullen zien’, zei meneer Ramakers rustig en liep toen achter de leden van het zangkoor aan een etablissement binnen waar Joop even eerder onder de kreet ‘limonade!’ naar binnen was gestruikeld, zodra meneer Roberts iedereen te verstaan had gegeven dat er een versnapering wachtte.

Omdat de patiënten de uitnodiging van hun nieuwe dokter onmiddellijk opvolgden als een klas schoolkinderen op schoolreis, bleven enkel Geertje, zuster Jannie en de aardige chauffeur die bezig was de autobus te sluiten, alleen op het plein achter.

‘Ik zou wel een pilsje lusten, maar ik moet nog rijden of heeft de zuster misschien haar rijbewijs?’ vroeg hij lachend.

‘Ik durf nog niet op een bromfiets’, zei Jannie, die de haarspeldbochten van de heenweg weer voor zich zag.

‘Dan zal ik spuitwater moeten nemen’, zei de man laconiek terwijl ze als laatsten het restaurant binnengingen, waar meisjes in zwarte jurken met witte schortjes de invasie uit Zonhoven voorzagen van koffie, thee of wat men maar wilde drinken.

‘Ik wil prik!’ hoorden ze Joop dwingend roepen, maar de

diensters verstonden alleen maar Frans, dus moest meneer Roberts eraan te pas komen om ‘gazeuse’ voor de jongeman met het grote hoofd te bestellen. Daarop vervolgde hij een gesprek met meneer Ramakers, die beweerde het een prettige bijkomstigheid te zullen vinden wanneer de brug over de Rhône inmiddels voltooid zou zijn en tot de oever der kardinalen zou reiken, want het leek hem bijzonder plezierig om samen met bij voorbeeld juffrouw Geertje Evers of met zuster Jannie na de groepsexcursie naar het Paleis der Pausen, de oude priorij te kunnen bezichtigen en in het binnenhof met de oude fontein wat te kunnen mediteren.

‘In een jachtige tijd als deze is het welhaast een privilege in een dergelijke rustige omgeving over de dingen des levens te kunnen nadenken, en zeker als ik dit in aanwezigheid van een knappe jongedame als juffrouw Evers of een boeiende vrouw als de zuster zou mogen.’

‘Dank u zeer voor het compliment’, zei Jannie die bij hen kwam zitten, nadat ze Geertje gevraagd had Joop in de gaten te houden en zijn luidruchtigheid wat te temperen of als dat niet lukte, in elk geval in haar beste Frans het personeel van het restaurant uit te leggen waarom dat niet lukte.

‘Ik ken geen Frans, alleen maar papa fume une pipe’, had ze gezegd.

Meneer Roberts had bij de reservering overigens benadrukt dat het om een gezelschap psychiatrische patiënten ging. De diensters waren dus op alles voorbereid, behalve op Joop, maar ze begrepen zijn positie toen het zangkoor aan één van de lange tafels de canon van de vreemde arme snuiter - een tweede keer die dag - op het repertoire nam, nadat Pieter Post plechtig en tot ieders verbazing in het Nederlands én in het Frans, had gezegd dat ze dit speciale gezang aan Joop opdroegen, die immers zo'n snuiter was. Toen vervolgde meneer Roberts zijn ingewikkelde gesprek met meneer Ramakers.

‘Mijn beste vriend Servaas, het is inderdaad niet ondenkbaar dat men met het oog op het toenemende massatoerisme, een architect opdracht gegeven heeft de Pont St.-Bénezet zodanig

te verlengen dat Villeneuve bereikbaar wordt. In dat geval zult u zich in het kloosterhof van de oude Chartreuse inderdaad aan uw overpeinzingen kunnen overgeven. Maar meneer Ramakers was nog niet helemaal overtuigd.

‘U dient mijn woorden als een hypothese te beschouwen. Om te weten of de brug inderdaad tot de andere oever en over het eiland in de Rhône heen reikt, zullen we het moeten uitproberen.’

Zuster Jannie genoot van hun dwaze gesprek. Geertje had haar in een boek afbeeldingen van die oude priorij laten zien en ze kon zich voorstellen hoe een man als Servaas Ramakers bij die fontein zou zitten mediteren, weggedoken in zijn oude regenjas als een monnik in zijn pij. Dat meneer Roberts hem bij uitzondering met zijn voornaam aansprak, was voor haar het bewijs dat deze dag voor beiden al geslaagd was, voordat hij goed en wel begonnen was.

‘Een complicerende omstandigheid is evenwel’, vervolgde meneer Roberts op doceertoon, ‘dat, naar wij beiden weten, deze excursie naar Avignon en Ardennes een alternatief is voor een reis naar het werkelijke Avignon der Pausen en ik kan de autoriteiten van dit lieflijke Ardennenstadje moeilijk vragen de brug over de Ourthe voor de helft af te breken om onze illusies te versterken. Of de brug in Avignon halfweg ophoudt of tot de andere zijde reikt, kunnen we hier dus niet aantonen. Elke poging daartoe is even illusoir als het spel dat wij vandaag trachten te spelen.’

Vergenoegd keek hij rond en zei toen opgewekt: ‘Maar me dunkt dat we zo langzamerhand het programma moeten vervolgen. Er wacht ons nog een zware dag.’

En langdurig tikte hij met een lepeltje tegen zijn lege koffiekop om aandacht te vragen. Iedereen was onmiddellijk stil, behalve Joop die luidruchtig aan Geertje vroeg wanneer hij een souvenir kreeg en wat dat was.

‘Dat heb ik je al gezegd Joop en nu moet je stil zijn, want dokter Roberts wil wat zeggen.’

En die vertelde, terwijl de diensters eendrachtig als pinguïns

in zijn richting keken, maar niets van zijn hoogdravende Nederlands verstonden, dat hij iedereen van Zonhoven welkom heette in Avignon.

'We zullen eerst de stad en het Paleis der Pausen bezichtigen, waar ik u het een en ander zal vertellen over het rijke verleden van deze stad en voordat u allen vrij bent om souvenirs te kopen en ergens iets, op eigen kosten weliswaar, te gebruiken, willen we ons bij de brug verzamelen om te luisteren naar een toespraak door paus Urbanus, wiens masker, vervaardigd door de jonkheer, ongemeen expressief is. Laat u maar eens zien, meneer Van Remersdael!'

De jonkheer hief enigszins verlegen en onwillig het masker op, waarop iedereen applaudisseerde, behalve Joop die luid riep dat hij een snuiter was. Vervolgens sprak meneer Roberts de hoop uit dat men hem niet kwalijk zou nemen, als híj de toespraak van paus Urbanus zou houden.

'Natuurlijk had ik liever gezien dat ons aller vriend Anton Bervoets als hoofdredacteur van "de Apotheek van Hippocrates" dit zou doen, maar daarvoor zou hij zijn stem moeten hervinden, wat helaas nog niet is gebeurd.'

Hij knikte in de richting van Anton Bervoets die helemaal aan het eind van de tweede lange tafel zat en aan de knoppen van de filmcamera prutste.

'Nou snap ik waarom die cameraman vanmorgen zijn mond niet open deed, als je ook niet kan praten...', zei de chauffeur, die bij het raam tegenover Geertje was gaan zitten.

'Nu bederft u met uw brede gestalte het uitzicht over de rivier', had ze lachend gezegd en hij had geantwoord: 'U bederft anders mijn uitzicht niet, want dat bent u zelf'

Toen had hij Joop gevraagd hoeveel kabouters hij al door zijn raampje gezien had, zodat hij niet opmerkte hoe Geertje om zijn opmerking bloosde.

'Honderdmiljoenduizend', had Joop gegrinnikt, want dat was het hoogste getal in zijn wiskunde.

Anton Bervoets, die de woorden van de chauffeur gehoord had,

legde de camera vóór zich op tafel, stond op en liep langzaam naar meneer Roberts. Zijn kaken trilden en het zweet parelde op zijn voorhoofd. Hij opende een paar keer zijn mond en begon toen tot verbazing van iedereen te spreken; haperend en hees kwam eruit dat fonische en distributionele aspecten aan de syntaxis gesubordineerd zijn. En midden in die onbegrijpelijke zin, die enkel door meneer Roberts werd onthouden maar niet begrepen, hield hij op en liep terug naar zijn plaats.

Iedereen was zo onder de indruk van het voorval dat het een tijdlang stil bleef, totdat meneer Roberts die stilte doorbrak: ‘Ik wil onze vriend Anton Bervoets danken voor zijn woorden, die, meen ik, duidelijk maken dat zijn benoeming tot hoofdredacteur een juiste beslissing was. Dat we die woorden niet begrepen, is slechts een gevolg van eigen domheid, maar mag ons er niet van weerhouden verheugd te zijn over het feit dat hij gesproken heeft.’

Hij zweeg enigszins confuus en duidelijk onzeker of hij wel iets had moeten zeggen. Zuster Jannie, naast hem, fluisterde dat hij maar beter niet te veel nadruk moest leggen op het voorval om Anton de kans te geven het te verwerken.

Toen zei meneer Ramakers nogal luid tegen de jonkheer: ‘Ik heb altijd geweten dat onze vriend Anton Bervoets een man van eruditie was.’

‘Hij heb gezegd’, zei Joop, die noch Anton Bervoets noch meneer Roberts begrepen had, maar gewoon blij was dat de zwijgende man gesproken had. Dat was voor de anderen het sein tot een hartelijk applaus, ook voor de diensters voor wie Anton Bervoets' Nederlands even onbegrijpelijk was als dat van de anderen.

Toen het weer stil was, stond Geertje op en liep naar Anton Bervoets, die ze spontaan op beide wangen kuste: ‘We hebben het nog niet begrepen, maar we hebben uw stem gehoord en daarom is nu pas echt feest.’

Dat brak de spanning bij de anderen en het hielp meneer Roberts om zijn verhaal af te maken: ‘Ik had u nog moeten vertellen dat we hebben afgesproken dat de heer Bervoets film-

opnames zal maken van de plechtigheid op de brug. De bewoners van dit vriendelijke oord zullen, wanneer we straks na afloop op de brug zullen dansen en zingen dat niet vreemd vinden, als er iemand met een camera bij is. Ze zullen denken dat we een filmploeg zijn en misschien zullen ze zelfs wel trots zijn dat hun woonplaats is uitgekozen als locatie voor een film waarin de paus figureert en waarin ons zangkoor Exaudi de muziek verzorgt.'

Het horen van de naam hunner vereniging was voor de leden van het koor reden om onmiddellijk te gaan staan en gedirigeerd door Pieter Post, die alvorens op een stoel plaats te nemen eerst zijn schoenen uitdeed, zoals hij ooit voor zuster Jannie gedaan had in de natte gang van de kliniek, zongen ze voor de tweede keer met ingehouden stem het lied van de brug. Geertje in haar vreugde over het spreken van Anton Bervoets zong het lied luidkeels mee en bij de woorden 'on y danse' trilde haar stem zó vrolijk en scheen het zonlicht door de vensters zó mooi op het glanzend blonde haar dat iedereen na afloop begon te klappen, de diensters, die eindelijk hun eigen taal hoorden, het hardst. Geertje werd er helemaal rood van en ging weer gauw zitten. De chauffeur gaf haar een stevige hand, en zei dat hij meteen wel gezien had dat ze een mooie meid was, maar dat ze ook nog zo fantastisch kon zingen, had hij niet gedacht.

'U moet bij de radio of de televisie proberen, wordt u rijk!'

Geertje lachte verlegen en zei dat ze alleen maar eenvoudige liedjes kon zingen en dat ze heus niet zo mooi was, terwijl ze, omdat iedereen naar buiten ging, opstond en naar Jannie liep die haar in de deur opwachtte.

'Dan moet ik me vergist hebben,' zei de chauffeur breed lachend terwijl hij met haar meekwam, 'ik dacht even dat u een schoonheid was, maar ik verwar u zeker met uw tweelingzus.'

Geertje bloosde opnieuw en zuster Jannie voegde de man toe: 'U mag ons rijden vandaag en ook nog van alles wijsmaken onderweg, maar u moet Geertje niet verlegen maken.'

'O heet u Geertje? Zo heet een oudtante van me ook, maar die is zo lelijk als de nacht en kan helemaal niet zingen, daar

heeft ze een kanarie voor.'

En nog steeds kleurde Geertje rood tot in haar hals, terwijl de chauffeur naar de bus liep om zijn boterhammen te pakken: 'Kijken wat moeder de vrouw vandaag voor me bedacht heeft.'

Jannie sloeg haar arm om Geertje heen en zei als een oudere zus: 'Die man doet je heus niets. Hij zegt gewoon wat hij denkt, en hij heeft nog gelijk ook.'

'Dat weet ik wel,' was het antwoord, 'maar ik bloos nu eenmaal meteen.'

En terwijl ze samen achter de anderen aan liepen die al, geleid door meneer Roberts, langs de rivieroever liepen tot ze de ruïne van het slot tegen de berghelling zagen liggen, vroeg Geertje onzeker: 'Denk je nu echt dat Anton weer zal gaan spreken? Ik begreep helemaal niet wat hij net zei.'

En Jannie, die het ook niet had begrepen, zei monter: 'Ik snapte het ook niet, maar hij deed zijn mond tenminste open. Volgens mij is hij net als meneer Roberts en de jonkheer een intellectueel en die doen nu eenmaal moeilijk!'

'Hij had zo'n rare stem,' zei Geertje, 'net een dove die zichzelf niet horen kan.'

Ze voegden zich nu bij de anderen die in een grote kring om meneer Roberts heen stonden, vlak bij het water en ze hoorden hem, gedetailleerd als altijd, vertellen over het Oude Paleis links en het Nieuwe Paleis rechts, dat weliswaar zo heette, maar toch ook zeer oud was, zoals het New College in Oxford ook één der oudste gebouwen van die beroemde universiteitsstad was. Misschien dat ze die een volgend jaar konden bezoeken.

'Wanneer we het grote binnenhof betreden, zien we links een poort waarachter zich de kruisgang van Paus Benedictus XII bevindt, sober gebouwd naar de geest van die tijd.'

Zuster Jannie zag dat de anderen zeer geconcentreerd naar zijn uitleg luisterden, zelfs Joop die met grote ogen naar de ruïne staarde, alsof hij die paus Benedictus in hoogst eigen persoon daar zag lopen. Ze merkten zelfs niet dat Anton Bervoets met de camera op de schouder vanuit alle mogelijke hoeken opnames maakte van de ruïne en van de groep mensen

die de bouwval bekeken. Meneer Ramakers knikte instemmend bij elk detail dat meneer Roberts vermeldde. En naarmate die met zijn verhaal vorderde, voegden zich steeds meer kinderen uit het stadje bij de ernstig luisterende groep patiënten. Ze namen lacherig allerlei rare poses aan zodra Anton de camera in hun richting zwenkte. Meneer Roberts leek van dit alles niets te merken, zó ging hij op in zijn eigen verhaal. Zeer geconcentreerd, als op pauselijke uitnodiging, betrad hij via de trap van de Clemenskapel de grote audiëntiezaal, waar hij geholpen door de akoestiek van die indrukwekkende ruimte, ervan getuigde hoezeer Paus Clemens VI het middeleeuwse paleis glans en luister verleend had, vanuit een liefde voor de kunst, die vele malen groter was dan zijn kennis van de theologie, maar dat paus Urbanus weliswaar gebruik had moeten maken van de slaapvertrekken met de wereldse jachttaferelen zijner voorgangers, doch met grote ingetogenheid gepoogd had het schisma dat de Kerk zozeer verdeelde, op te heffen.

'Waar weet hij dat allemaal zo precies van?' vroeg Geertje verbaasd.

'Van vroeger,' zei Jannie, 'hij was toch geschiedenisleraar.'

'Mijn leraar op de middelbare school wist alleen de grote lijnen en als je meer wilde weten, moest je dat thuis maar opzoeken', zei Geertje met een bewonderende blik naar de nieuwe geneesheer-directeur van Zonhoven.

'O maar ik denk dat meneer Roberts ook enkel de grote lijnen van de geschiedenis kent. De details bedenkt hij zelf. De verbeelding is de belangrijkste bron van een historicus.'

'Hoe kom je daaraan?' vroeg Geertje verbaasd.

'Van meneer Roberts,' zei Jannie en ging ernstig verder, 'op school vroeger probeerden ze je alleen maar kennis in je hoofd te stoppen, die nooit tot inzicht leidde, want je mocht er niet over nadenken, je mocht het alleen maar weten. Van meneer Roberts heb ik geleerd, dat je iets pas kent, als je het je ook kunt voorstellen en dan zijn de details heel belangrijk. Hij heeft me ooit gezegd, dat je iets pas echt kent, als je de feiten waarop het berust net zo lang verdraait tot de waarheid zichtbaar wordt en

dat je daarom niet te snel moet vertrouwen op eigen inzicht. Toen hij dat tegen me zei, snapte ik er niks van, maar ik begreep wel de bedoeling.'

'Ik geloof dat ik ook alleen maar begrijp wat je bedoelt,' zei Geertje geïmponeerd, 'je lijkt zelf wel een historicus.'

'Ik luister altijd goed naar zijn verhalen,' zei Jannie, terwijl de anderen met meneer Roberts in de richting van de brug liepen, 'hij was de eerste man in mijn leven die niks anders van me wilde dan dat ik naar hem luisterde, meer niet. En op zo'n man had ik gewacht. Waarom vertel ik je nog wel eens. Nu moeten we naar de brug voor de toespraak.'

Meneer Roberts, begeleid door de jonkheer, die het masker van paus Urbanus V als een monstrans droeg, en achtervolgd door Anton Bervoets met de filmcamera, liep statig tot op de brug. Een grote groep kinderen die niets van het gebeuren begrepen, voegde zich bij de groep patiënten die de drie mannen volgde. Zuster Jannie en Geertje liepen gearmd achter de anderen aan. Die waren nu geen patiënt meer, maar figuranten in een wonderlijke film, waarvan niemand in dit stadje het scenario kende. Als er iets raars zou gebeuren, stond dat in het script en het enige wat Anton Bervoets dan te doen stond, was ervoor te zorgen dat hij er met z'n camera zo dicht mogelijk bij kwam.

'Meneer Roberts begint zijn toespraak straks in het Latijn, dan lijkt het zoveel echter', zei Geertje stralend.

'Logisch,' zei Jannie nuchter, 'een paus die geen Latijn praat, is niet echt.'

En ze keek met Geertje toe hoe de jonkheer de paus voor één dag het masker van paus Urbanus opzette. Toen deed de eerste een paar stappen terug en meneer Roberts stond nu alleen midden op de brug met het ascetische masker voor, zijn dunne grijze haar opwaaiend in de wind.

'Ut veritas in medio sit', klonk het plechtig, terwijl meneer Bervoets met de camera op de hoge stenen leuning van de brug klom om de waarheid in vogelperspectief te betrappen.

'Wat zegt hij nou?' vroeg Jannie en Geertje zei trots, alsof ze

het zelf bedacht had: ‘Ik weet niet of het goed Latijn is, maar het betekent: moge de waarheid in het midden liggen!’

En Jannie constateerde tevreden: ‘Daar ligt ze ook. Daarom zijn we vandaag in Avignon.’

Omdat het plotseling bijbels begon te waaien, vervloog de rest van de toespraak in de wind en konden ze niet horen wat de paus allemaal vertelde, maar zuster Jannie kende wel de clou, want die zat in de tas die ze al de hele dag bij zich droeg: een wijde witte mantel, die ze van twee oude lakens had moeten maken, omdat meneer Roberts die nodig had voor het uitroepen van de eerste echte vrouwelijke paus. En toen paus Urbanus zijn toespraak besloot en daarop plechtig mejuffrouw Geertje Lieveheertje Evers naar voren riep die, verbaasd om zich heen kijkend, aan zijn verzoek voldeed, haalde Jannie de keurig opgevouwen witte mantel uit haar tas en kwam ermee bij meneer Roberts staan, die duidelijk verstaanbaar voor iedereen, omdat de wind op het juiste moment was gaan liggen, en zeer breedvoerig Geertje tot paus uitriep.

‘Beminde gelovigen en zeer gewaardeerde ongelovigen, om de hypothese dat al het onrecht in de wereld en de debâcles der geschiedenis te wijten zijn aan de omstandigheid dat die wereld altijd geleid is door mannen, een zweem van waarheid te geven, willen wij, Urbanus de Vijfde, Leider der Christenheid, dankbaar aan de Heer, de hier aanwezige Gerardina Marina Theresia Evers, ook genaamd Geertje Lieveheertje, uitroepen tot de allerlaatste paus van Avignon en een ieder uwer uitnodigen voor een dans op de brug die geen einde heefr.’

Geertje bloosde opnieuw tot diep in haar hals toen meneer Roberts de witte mantel van zuster Jannie aannam en die Paus Geertje de Eerste omhing, daarbij ongewild haar borsten aanrakend. De kinderen van La Roche begonnen te klappen, omdat ze begrepen dat er iets belangrijks plaatsvond. Sommigen van hen sprongen aapachtig voor de camera van Anton Bervoets op en neer, die er niets van zei omdat het niet zijn gewoonte was te spreken. Zuster Jannie slaakte een diepe zucht van verlichting, omdat ze even bang geweest was dat hij weer in zijn manie zou

blijven steken en de controle over zichzelf zou verliezen, toen de zin waarmee hij Geertje tot paus uitriep, weer zolang uitviel dat iedereen het begin al vergeten was. Maar hij lachte nu breed en liep als eerste de brug verder op, trachtend enkele danspassen te maken, maar een man als hij kon natuurlijk niet dansen.

Toen kwam Joop op haar af en zei nattig dat ze nu lekker bosbollen kregen.

'Hoe kom je daar nu bij?'

'Dat heeft meneer Roberts gezegd. Van de Heer en die heeft altijd bosbollen met slagroom', zei hij verlekkerd.

'Je hebt gelijk,' zei Jannie lachend, 'de beste bossche bollen komen van bakker De Heer, maar hier heb je een andere bakker. Je moet wachten tot we weer thuis zijn. Nu moeten we dansen.'

'Jammer,' zei Joop, die al weer aan iets anders dacht, 'ik krijg van Geertje een souvenir en die is de paus maar die heeft geen vogeltje.'

Toen huppelde hij naar Geertje in haar witte jas, die omringd door de leden van het zangkoor, druk werd gefeliciteerd met haar uitverkiezing tot paus.

'Jij bent de paus maar je had geen vogeltje. Jij moet mijn vogeltje.'

Rustig, alsof ze zuster Jannie zelf was, gaf de nieuwe paus hem een tik op zijn vingers en trok zijn afgezakte broek omhoog.

'Voor een paus moet je altijd knielen en dan moet je zijn hand kussen', zei Pieter Post, die dat vlak tevoren nog zeer langdurig gedaan had. Joop knielde meteen voor Geertje neer en drukte een zeer natte zoen op haar hand.

'Ik krijg een souvenir.'

'Dat krijg je, want dat heb ik beloofd', zei de paus, terwijl ze de dunne, witte mantel met een charmant gebaar om zich heen sloeg, wat meneer Roberts, die van een afstand toekeek, tegen meneer Ramakers deed zeggen: 'Ik vind Geertje een uitgesproken mooie paus. We weten niet hoe haar pontificaat geboekstaafd zal worden, maar ongetwijfeld zal ze de geschiedenis ingaan als een paus van uitzonderlijke schoonheid.'

‘Dat ben ik volstrekt met u eens,’ zei meneer Ramakers peinzend, ‘het enige nadeel dat wellicht aan haar uitverkiezing kleeft, is het gegeven dat wij nu niet meer verliefd op haar mogen zijn, omdat een paus bij uitstek gehouden is aan het celibaat. Maar ze kan natuurlijk een concilie bijeenroepen waarin het celibaat wordt opgeheven met een herroeping der besluiten van de Lateraanse Concilies.’

De laatste zin klonk zeer pertinent en trots keek hij meneer Roberts aan, blij dat hij de eruditie van zijn vriend voor één keer kon evenaren, ook al moest hij daarmee blijk geven van zijn verleden als seminarist, iets wat hij anders hardnekkig vermeed.

‘Weet u zeker dat het niet het Concilie van Trente was?’ vroeg meneer Roberts.

‘Nee, toen zijn enkel de regels aangescherpt en is de naleving onder controle gesteld’, was het zelfverzekerde antwoord.

Dat de man die hij zozeer bewonderde, nu zo genteresseerd naar hem luisterde, was iets wat hij nooit eerder had ervaren en het vergrootte zijn zelfvertrouwen zodanig, dat hij zich precies herinnerde wat hij jaren geleden als priester in spe had moeten leren.

‘Het verplichte celibaat is overigens een buitengewoon omstreden zaak die de hele kerkgeschiedenis gekleurd heeft. De discussie erover stamt uit de tijd van het Concilie van Elvira en werd later ook in Nicea gevoerd. Het was Sint Augustinus, die waarschijnlijk seksueel nogal gefrustreerd was, op wiens gezag het celibaat ingevoerd werd. Het valt te hopen dat paus Geertje Lieveheertje de oude toestand misschien in ere wil herstellen, zodat we onze genegenheid voor haar ongestraft mogen uiten.’

Het laatste zei hij nauwelijks hoorbaar en toen hij merkte dat zijn ontboezeming meneer Roberts verraste, glimlachte hij en zei verlegen: ‘Op zo'n mooie dag als vandaag wilt u me mijn oprechtheid toch niet kwalijk nemen. U bent immers, sinds dokter Sneek daartoe niet meer in staat is, mijn dokter en u heeft dus het recht mijn gevoelens te kennen.’

Vertederd keken de beide mannen toe hoe Geertje, terwijl de zon haar blonde haar deed gloeien, als eerste op de brug over de

Ourthe begon te dansen.

De witte mantel zwierde om haar heen, terwijl ze riep: ‘We zijn nu op de brug van Avignon, dus moeten we dansen!’

Een groot aantal kinderen en enkele patiënten volgden haar voorbeeld, maar de meesten gaven er de voorkeur aan toe te kijken. Servaas Ramakers en meneer Roberts, beiden bedroefd dat de pijlen van Eros niet over dertig jaren konden reiken, hoorden haar heldere stem dansen op de brug van Avignon. En hoewel de hoge brug over de Ourthe in geen enkel opzicht leek op de Pont St.-Bénezet in de stad der pausen, omdat ze immers tot de andere oever reikte en niet halverwege de wandelaar dwong om terug te keren op zijn schreden of uitdaagde zich in het water te storten, wat voor meneer Roberts de uitersten der geschiedenis waren, bevonden beide mannen zich op dat moment in Avignon en doortintelde de geschiedenis hun gedachten, welke anders zo verstoord werden door de dingen van alledag. Als Geertje Lieveheertje de paus was, dan waren zíj haar favoriete kardinalen, die in Villeneuve in een eenvoudige maar comfortabele woning binnen de priorij alle tijd namen om met elkaar over het leven te spreken, zonder te worden gestoord door een driftige altaarbel. De anderen genoten simpelweg van een dagje uit, zíj koesterden een illusie waarvan die uitgaansdag alleen maar een symptoom was. Dus keken zij toe, terwijl de anderen dansten, daarbij gehinderd door Joop, die zeurde om een souvenir en om bosbollen. Zuster Jannie, die heftig protesteerde toen enkele leden van het zangkoor haar wilden dwingen mee te dansen, want ze had nooit goed leren dansen, ontfermde zich over de zeurpiet om hem mee te nemen naar het restaurant waar ze kort tevoren nog geweest waren.

‘Ze hebben hier geen bossche bollen, maar wel iets anders wat je zeker lekker vindt. Met room gevuld schuimgebak en dat gaan wij met zijn tweeën eten. Laat de anderen maar lekker dansen!’

‘Laat de anderen maar lekker dansen’, papegaaide Joop en liep als een kind met haar mee. Jannie ging met hem het restaurant binnen en zocht een plaats bij het raam vanwaar ze de anderen

op de brug konden zien dansen. Zij tweeën hoorden hier, want ze waren normaal, ze konden geen lid van het zangkoor zijn, er zat over hen geen dossier in de kast van dokter Sneek, dus moesten ze taart eten en niet dansen.

'Krijgt de paus ook van de gebak?' vroeg Joop even later toen een serveerster het lekkers voor hem op tafel zette.

'Een paus is heilig en mag helemaal geen lekkere dingen eten, want die zijn te werelds', fantaseerde ze, terwijl ze de paus op de brug zag ronddraaien in haar witte mantel.

'Dan word ik geen paus', zei Joop overtuigd, terwijl hij met de rug van zijn hand de slagroom van zijn mond veegde en zeurde dat hij ook nog prik met een rietje wou. En zuster Jannie van Poelgeest, die was opgevoed met een heilig ontzag voor de paus en zijn kerk, die van haar zieke moeder had moeten knielen op de keukenmat om een kruis te maken als de paus over de radio de wereld zijn zegen gaf, bedacht op dat moment grimmig dat het goed zou zijn geweest voor die kerk en die wereld, als de kardinalen wat vaker een lobbes als Joop of een lieverd als Geertje tot paus zouden hebben gekozen, en ze veegde met haar zakdoek Paus Joop, de Eerste, de slagroom van zijn snoet, gaf hem ook haar gebak en bestelde toen nog eens een portie voor hem om de heiligheid te verdrijven die machthebbers zo ongrijpbaar maakt.

Het was een rare, wonderlijke dag. Buiten dansten de gekken op de brug van Avignon en zíj zat in La Roche te letten op een imbeciele tuinknecht die zijn mond volpropte met schuimgebak, prik dronk door een rietje en haar in een moederrol dwong, hoewel hij de varkens van zijn broer al achterna zat, toen zíj nog papa's kleine meisje was. Zo oud was ze al, bedacht ze moe, terwijl buiten op de stoep zo'n meisje liep te grimassen naar Anton Bervoets die haar met zijn camera volgde. Hij zag haar en Joop zitten, lachte naar hen en bewoog zijn lippen, maar ze kon niet horen wat hij zei en of hij wat zei.

'Dat is Anton,' zei Joop met zijn mond vol, 'hij praat.'

Anton liep al weer verder, alsof hij met een touwtje aan het

dartele meisje vastzat, dat nu in de richting van de brug huppelde. En Jannie hoopte dat Joop gelijk had, dat Anton Bervoets na al die maanden echt zou praten en het niet bij die ene cryptische zin zou laten. Dan zou de laatste herinnering aan het oude Zonhoven zijn uitgewist en konden ze vanavond of morgen beslissen wat er met de drie in de kelder zou moeten gebeuren. Medisch gesproken had het geen zin hen in leven te houden. Ze konden het beste de behandeling staken en dokter, broeder en zuster naast elkaar in de tuin begraven of op het oude kerkhof van de broeders. Dokter Sneek had alleen een halfzus die meteen na de oorlog met man en kinderen naar Canada was geëmigreerd en met wie hij geen contact had. Zuster Couperus had helemaal geen familie en broeder Rob kon al maanden geleden zijn vertrokken, die vervangend arts achterna, zonder een adres achter te laten.

‘Als we naar Avignon geweest zijn, zullen we een beslissing nemen’, zei meneer Roberts elke keer dat ze erover begon, maar ze kon nu al voorspellen wat hij haar nu weer zou zeggen: ‘Lieve zuster Jannie, waarover bent u toch zo bezorgd? Als onze Geertje paus kan zijn, als Avignon in de Ardennen blijkt te liggen, als u en ik zonder diploma's een kliniek kunnen leiden, kunnen deze drie armzalige schepsels toch ook dood zijn, zonder dat we hen hebben gedood.’

Dat was natuurlijk zo. Die illusie koesterden ze al maanden, dat de drie eigenlijk dood waren, maar zij moest wel elke dag die illusie voeden, de catheters controleren, het opgedroogde speeksel in die blauwe mondhoeken verwijderen en de plak uit de zes oogleden wassen, waarbij ze elke keer de kriebels kreeg, als ze meende dat een van de lijken de ogen opsloeg.

‘Ik hou het echt niet lang meer vol,’ had ze laatst nog gezegd, ‘die drie moeten weg!’

‘We praten erover als we naar Avignon zijn geweest,’ had meneer Roberts alleen maar herhaald, ‘dat beloof ik u.’

‘De zuster is boos, want hij kijkt lelijk’, zei Joop, terwijl hij met de rode lap van zijn tong het gebakschoteltje helemaal schoonlikte. Ze lachte.

‘Nee hoor, ik dacht alleen maar na over van alles.’

‘Jij moet niet van alles over gaan denken, dan krijg jij hoofdpijn’, zei hij praktisch. En ze begreep precies wat hij bedoelde. Haar ervaring met imbeciele mensen had haar geleerd hoe mensen als Joop konden lijden aan hun gemis. Ze zijn niet gelukkiger of minder gecompliceerd omdat ze een gering verstand hebben, ze zijn misschien eerder bang en vaker onzeker, juist omdat ze zo weinig begrijpen.

En meer tot zichzelf dan tot Joop zei ze peinzend: ‘Jouw hoofd is gewoon te groot Joop, zo groot, dat alle gedachten die mensen kunnen hebben, in jouw hoofd willen kruipen en dan zeggen ze: “Moet je eens zien wat een lekker groot hoofd, daar kunnen we makkelijk met z'n allen in!” maar er kruipen veel te veel gedachten in je hoofd, zoveel dat ze niet genoeg plaats hebben en ze moeten schoppen en dringen en duwen om een plaatsje in jouw hoofd te krijgen en daarom krijg je hoofdpijn van wat al die anderen denken.’

‘Jij praat gek,’ zei Joop en stond op, ‘ik moet plassen!’

Hij maakte zijn gulp al open, maar Jannie deed haar dicht en maakte naar de dienster, die juist de lege schotels en glazen kwam halen, een gebaar van: die stumper kan er niks aan doen!

Maar Joop zei vrolijk, terwijl hij in zijn kruis klauwde: ‘De paus heeft geen vogeltje.’

Jannie was blij dat het meisje geen Nederlands verstond en daarom alleen maar naar die malle Joop lachte. Ze wees hem welke deur hij moest hebben en toen hij erdoor verdween, vroeg ze zich af of ze niet met hem mee had moeten gaan, om te voorkomen dat hij alles nat zou maken en straks jubelend met zijn piemel buiten zijn broek, zou terugkomen.

‘De dans op de brug is nu voltooid’, hoorde ze ineens een stem achter zich. Het was Pieter Post in zijn stemmige zwarte pak, die samen met Geertje binnenkwam.

‘Hier is de witte mantel terug. We gaan souvenirs kopen. Waar is Joop?’ zei Geertje opgewekt, terwijl ze de witte mantel opvouwde en aan Jannie wilde teruggeven, maar die zei ernstig: ‘Ik vind dat je de mantel moet dragen tot we teruggaan en

misschien nog langer, tot Anton Bervoets meer heeft gezegd dan die onbegrijpelijke woorden van vanmorgen.'

'Goed', zei Geertje en sloeg de mantel weer om haar schouders, juist op het moment dat Joop terugkwam van de wc en meteen aan Geertje begon te trekken.

'Ik krijg een souvenir van de paus. Wat is een souvenir?'

'Kom maar mee', lachte Geertje en gearmd verlieten de twee, gevolgd door Pieter Post, het restaurant.

Zuster Jannie vroeg de dienster in haar beste Frans of ze kon afrekenen en liep daarna ook naar buiten, waar meneer Kamakers en meneer Roberts bij de brug nog steeds met drukke gebaren stonden te praten. Alle anderen waren al in de zijstraten verdwenen. Ze liep op de beide mannen toe en zag Anton Bervoets iets verder op de brug zijn camera richten op het snel stromende water en op de oevers van de rivier. De twee waren zo druk in gesprek, dat ze haar niet opmerkten. Meneer Kamakers stond, de panden van de losse regenjas fladderend in de wind, tegenover zijn vriend, het gezicht rood van opwinding.

'Of deze oude brug de Pont St.-Bénezet is, dan wel een gewone brug over de Ourthe in België, kunnen we enkel weten, als iemand de proef op de som neemt', zei hij ernstig tegen de ander, die onbewogen in het water staarde en hem niet leek te horen.

Pas toen Anton Bervoets bij hen kwam staan en de camera naast zich op de grond plaatste, keek meneer Roberts zijn vriend aan en zei langzaam: 'Dat ben ik niet geheel met u eens, mijn waarde Servaas. Gesteld dat ik zou proberen deze brug over te lopen en ik zou inderdaad de andere oever bereiken, dan zou weliswaar bewezen zijn dat deze brug een einde heeft, maar daarbij zou onduidelijk zijn aan welke zijde van het water dat einde het beste gesitueerd kan worden. Ik wil net als u dat vraagstuk graag oplossen, mits het oplosbaar is, wat ik meen te moeten betwijfelen. Overigens dunkt me het geheim van Avignon en van de brug aldaar van een andere dan rationele orde. Misschien is het geheim van Avignon wel, dat het zich hier noch elders bevindt en dat elke brug ter wereld een dansvloer moet

kunnen zijn voor wie zijn vreugde over het leven wil uiten of de triestheid ervan wil vergeten. Vergunt u me een vergelijking: wie het geluk zoeken, dienen te weten, dat Klondike zich slechts bevindt op de plaats waar men staat. Zo zou men ook kunnen zeggen dat Avignon zich enkel in onze gedachten bevindt en dat dit uitstapje slechts bedoeld is om die gedachten voedsel te geven.'

Hij zweeg en keek de beide anderen onderzoekend aan. Servaas Ramakers sloot nerveus zijn jas en reageerde toen opgewonden stotterend: 'Wanneer onze aanwezigheid hier de illusie van Avignon moet versterken, moeten we haar ook gebruiken om dat aan te tonen. U, die als intellectueel niet graag conclusies formuleert alvorens bewijzen daartoe geleverd zijn, moet toch ook vinden dat het zinvol is dat iemand van ons de proef op de som neemt, ook al zal hij na afloop niet weten wat de overzijde van de brug is. Wij die zijn achtergebleven, zullen het toch weten.'

Meneer Ramakers hield buiten adem op en keek zijn vriend verwachtingsvol aan.

Die antwoordde rustig: 'Natuurlijk kan dat geen kwaad, maar tegelijk lijkt het me volstrekt overbodig omdat het in het geheel niet uitmaakt waar ons Avignon zich bevindt en of onze brug tot de andere oever reikt. Het huidige Avignon met zijn rumoerige massatoerisme, opdringerige straatverkopers en overvolle parkeerplaatsen wekt slechts mijn afschuw. We hoeven de straten van die historische stad niet in te lopen om ons er te wanen, omdat het ons immers slechts gaat om wat die stad ooit was. En de les van de geschiedenis zit in ons hoofd, mijn waarde, en niet in de stenen die nog van haar getuigen. We hebben wat mij betreft zojuist onze Geertje niet tot paus uitgeroepen om dat verleden in een wat vriendelijker vorm te doen herleven, maar om een les te trekken uit de zwarte bladzijde die de pausen van Avignon in het boek der geschiedenis hebben geschreven en om recht te doen aan de vele slachtoffers van die zwarte periode, die helaas door zoveel andere, even zwarte, werd gevolgd.'

Hij zweeg en keek van zuster Jannie, die hij afwezig toeknikte,

naar Anton Bervoets, die hevige moeite deed iets te zeggen, en richtte zich toen weer tot meneer Ramakers: ‘Om recht te doen aan de slachtoffers van de geschiedenis, heeft men de stenen overblijfselen van de historie niet nodig, maar inzicht in haar ontstaan. Daarom moogt u gerust deze brug overlopen om te zien of de geschiedenis u halverwege tot staan brengt, maar bewijzen zal ze daarmee niets!’

‘Ik zal Avignon...’ klonk het ineens enigszins mechanisch, maar zeer duidelijk uit de mond van Anton Bervoets, die Servaas Ramakers bij de hand nam en voor meneer Roberts kwam staan. Hij haalde een paar keer diep adem en stamelde nog een aantal woorden, die niemand verstond, terwijl hij hulpeloos naar zuster Jannie keek. Die meende te begrijpen wat hij wilde zeggen en was het met hem eens, al vreesde ze de mogelijke gevolgen. Iemand zou over de brug moeten lopen om de illusie van Avignon te versterken óf te verstoren, maar dat risico moesten ze nemen. Anders zou Anton Bervoets weer in zwijgen vervallen en zouden de schimmen van meneer Ramakers zeker terugkeren. Dan zou Geertje in de spiegel weer zuster Imelda zien en zouden ze vanavond bij thuiskomst dokter Sneek weer in de deur zien staan.

En terwijl ze zich afvroeg hoe ze dat aan meneer Roberts moest zeggen zonder hem pijn te doen, hoorde ze naast zich ineens een geprikkelde stem, die ze eerst niet herkende: ‘Ik ben het volstrekt met u oneens, dokter, wanneer u uw vriend ontraadt de proef op de som te nemen. U gedraagt zich als een grootmeester die in het zicht van de nederlaag zijn dame offert, ervan overtuigd dat zijn tegenstander die nederlaag ook ziet aankomen. Maar dat kan hij pas zijn, als hij zijn eigen tegenstander is.’

Verrast keek Jannie opzij. Het was de man die altijd tegen zichzelf schaakte en die ze nog nooit zolang aan één stuk had horen praten. Nu pas zag ze dat er nog meer reisgenoten, beladen met souvenirs, bij hen stonden. Ze begreep niet veel van de vergelijking die de Schaker gebruikte, maar het geloof

dat erin doorklonk, deed haar goed. Natuurlijk moesten ze de proef op de som nemen, anders was deze reis naar Avignon echt alleen maar een tochtje naar de Ardennen en waren al die mensen weer patiënt.

Meneer Roberts had met een verbeten trek om de mond de Schaker aangehoord en de anderen keken hem vol verwachting aan. Hij was immers hun dokter en had bij hen de illusie van Avignon gewekt met zijn toespraak als paus en het uitroepen van Geertje Lieveheertje tot zijn opvolger. Toen ze nog patiënt waren, was achterdocht het meest opvallende aspect van hun gedrag geweest, omdat wie vriendelijk tegen hen deed, altijd een bijbedoeling had, want ze werden nooit als mensen behandeld, alleen maar door mensen behándeld! En het was of iets van hun oude achterdocht nu ook bezit nam van Jannie. De hele dag had meneer Roberts de indruk gewekt, dat deze dag pas geslaagd zou zijn, als werkelijk zou blijken dat deze brug over de Ourthe de brug van Avignon was. Ze begreep zijn aarzeling, die voor haar in zekere zin zelfs het bewijs was dat hij niet langer ziek was, maar het ging nu niet om hém, maar om het bestaansrecht van het nieuwe Zonhoven, waarvoor hij op dat symposium zo vurig gepleit had.

Terwijl er steeds meer uitgewinkelde buspassagiers om hen heen kwamen staan, in stille afwachting van wat er verder gebeuren zou, liep ze naar meneer Roberts en zei resoluut: ‘Ik vind dat Anton gelijk heeft. Deze dag, die door Geertje, de jonkheer en u wekenlang is voorbereid, is pas echt geslaagd, als we elkaar bewijzen dat we vandaag in Avignon zijn. En dat kunnen we alleen maar te weten komen, als iemand er niet in slaagt over deze brug naar de overkant te lopen en halverwege moet omkeren.’

Meneer Roberts keek haar langdurig aan, maar gaf geen antwoord. Ze begreep dat zijn zwijgen en haar beroep op hem dezelfde grond hadden: de vrees dat het nieuwe Zonhoven zou kunnen ophouden te bestaan, als die iemand niet halverwege zou omkeren. Dan zouden ze vanavond worden opgewacht door zuster Couperus met de oude medicijnen, zou broeder

Rob om tien uur irritant lang de altaarbel laten klinken, zou mevrouw Dame er weer zijn om hun onsmakelijk voedsel voor te zetten en zouden de schimmen van meneer Ramakers zich weer verschuilen in de vlierstruiken en bij de muur van het oude kerkhof. Haar ontslag zou dan met onmiddellijke ingang een feit zijn en ze zou weer terug moeten naar haar verleden om de plas van Henk op te dweilen en om tussen het speelgoed en de oude lappen, de kleren van Marijke te zoeken. Ze keek om zich heen naar al die stille mensen, die nu van hun dokter een daad verwachtten.

Toen zag ze op het plein achter hen de oude mevrouw Schulte komen aanlopen, aan de arm van meneer Van Remersdael, die zich na de toespraak van paus Urbanus V maar over de oude mevrouw ontfermd had, omdat ze in haar looprek steeds de verkeerde kant op schuifelde en tegen iedereen had gemopperd: ‘Wat moeten de mensen hier wel van me denken. Ik lijk wel een invalide.’

‘Geeft u mij maar een arm,’ had de jonkheer gezegd, ‘ik ben tenslotte de verpleger.’

De chauffeur had toen het looprek gedemonteerd en in de bagageruimte van de bus opgeborgen, waarop de oude dame de jonkheer een arm had gegeven: ‘U bent een echte heer, zoals er niet veel meer zijn. Kunt u me misschien zeggen hoe u heet?’

Ze had hem verliefd aangekeken en zijn arm niet meer losgelaten. En nu kwam ze als een trotse moeder aan de arm van haar verloren zoon op hen af.

Deze oude mevrouw en die sombere jonkheer noch alle anderen, die de laatste maanden zo gelukkig en tevreden in Zonhoven hadden gewoond, mochten opnieuw patiënten worden die enkel leven konden op agressieve medicijnen, wist Jannie met grote zekerheid toen de twee bij haar waren en meneer Van Remersdael verbaasd vroeg wat er aan de hand was en waarom iedereen zweeg.

Maar voordat ze hem dat kon uitleggen, klonk naast haar de stem van Pieter Post, zelfbewust als wist hij namens iedereen te spreken: ‘Beste dokter, omdat wij vandaag in Avignon zijn,

hebben we op de brug gedanst en gezongen, heeft de paus zelf, ten leven gewekt door jonkheer Van Remersdael, tot ons gesproken en daarna zelfs een opvolgster aangewezen, die op dit moment met Joop een souvenir uitzoekt. Maar onze vrienden Ramakers en Bervoets vinden dat terecht onvoldoende en verlangen een proef op de som. We vinden het vreemd, dat u aarzelt aan een dergelijk experiment uw goedkeuring te hechten, terwijl u juist degene bent die ons - om uw eigen woorden te gebruiken - altijd voorhoudt dat de geest verder reikt dan de feiten en zich per definitie aan ruimte en tijd onttrekt. Enkel met de constatering dat we nu in Avignon zijn, kunnen we morgen niet bewijzen dat we er geweest zijn, al voert u daarover nog zulke hooggestemde gesprekken met de heer Ramakers. Als u paus Urbanus kon zijn, moet deze brug ook de brug van Avignon kunnen zijn.'

Meneer Van Remersdael, die met gefronste wenkbrauwen naar de dirigent van het zangkoor had geluisterd, vroeg zuster Jannie of zij de oude mevrouw Schulte wilde ondersteunen en liep toen een aantal passen de brug op, terwijl hij links en rechts naar het snel stromende water keek.

Toen keerde hij zich om en zei met voor hem ongewone stelligheid: 'Ik kan me de aarzeling van meneer Roberts voorstellen. We mogen namelijk niet vergeten dat het huidige Avignon allang niet meer het veertiende-eeuwse Avignon van de pausen is. Ik heb vroeger, toen ik nog bij het toneel werkte, de stad verschillende malen bezocht, waarbij het mijn taak was acteurs en actrices voor hun optreden tijdens het jaarlijkse festival te schminken en van pruiken te voorzien. En ik kan u wel zeggen dat Avignon, juist omdat het een toeristisch trekpleister is, ook een stad is van zakkenrollers en jeugdige dieven en dat de straten bezaaid zijn met afval. De bedrijvigheid op de brug St.-Bénezet lijkt in geen enkel opzicht op de vrolijke reidans die enkelen van ons vandaag op deze brug over de Ourthe uitvoerden.'

Op dat moment werd hij onderbroken door Joop, die luid roepend kwam aanlopen, aan de hand van Geertje in haar lange witte mantel.

Toen ze bij de anderen waren, haalde Joop een zeer grote ronde lolly uit zijn broekzak en zei breed lachend: ‘Ik heb een souvenir, maar ik mag die pas likken in de bus en Geertje heeft een pausring. Van mij!’

En Geertje liet haar slanke hand zien waaraan een zeer opzichtige, goedkope kermisring met een steen van gekleurd glas blonk.

‘Nu ben ik pas een echte paus en kan iedereen die dat wil, mijn ring kussen’, lachte ze en ze ging de kring rond, waarbij iedereen behalve meneer Roberts van haar aanbod gebruik maakte, als laatste meneer Ramakers die het nogal schuchter deed en toen hij weer uit zijn geknielde houding overeind kwam, onzeker opmerkte: ‘We zitten met een probleem dat misschien enkel door de laatste paus van Avignon kan worden opgelost.’

‘Dat ben ik’, lachte Geertje en draaide koket rond in haar witte mantel.

Toen nam meneer Roberts eindelijk het woord.

Omstandig legde hij haar uit wat de moeilijkheid was en hij besloot met te zeggen: ‘Het komt er dus in het kort op neer, dat de jonkheer en ik vrezen dat we, levend in deze tijd, enkel de illusie van het huidige Avignon kunnen oproepen, terwijl anderen menen het Avignon der Pausen te kunnen oproepen door deze brug te betreden alsof het de Pont St.-Bénezet zelf is.’

‘Dat is ook zo,’ zei Geertje opgewekt, ‘u heeft zelf gezegd dat de geschiedenis zich enkel kan herhalen door van plaats te wisselen. Dus kunnen we ook proberen het Avignon van de Pausen hier in La Roche en Ardennes op te roepen. En de paus hebben we al!’

Ze trok de witte mantel strak om haar lichaam en stak haar hand uit om ook meneer Roberts haar ring te laten kussen. Die deed dat met enige tegenzin, niet om het meisje, maar om het gebaar; zijn bewondering voor de pausen van Avignon had immers geen enkele religieuze grond, ze kwam alleen maar voort uit zijn interesse in de woelige periode waarin ze hadden geleefd.

Iedereen begon na de woorden van Geertje te klappen, Joop het hardst van allemaal, terwijl hij riep dat hij ook zijn ring van de paus moest kussen.

Toen het weer stil was, liep de jonkheer naar meneer Roberts, fluisterde hem iets in het oor en zei toen luid en ernstig tegen de anderen: ‘Misschien heeft onze paus gelijk en kan iemand van ons de geschiedenis oproepen door over deze brug te lopen. Maar dan dient hij wel te worden gewezen op de consequenties van zijn daad. Het gevaar is immers niet denkbeeldig dat hij halverwege naar beneden zal vallen, en in het traag stromende water van de Rhône terecht zal komen en daarmee in deze sterk verontreinigde levensader van Frankrijk waaraan chemische fabrieken en zelfs kerncentrales gelegen zijn, die hun afvalstoffen in deze brede stroom lozen. Zijn huid zal onmiddellijk, geïrriteerd door die dodelijke stoffen, brandwonden vertonen, terwijl hij als een speelbal zal worden meegevoerd naar de delta van de Camargue, waar zijn brandende huid poreus als gaas zal worden door de beten van de talloze muskieten die er boven het water trillen. Door de irritante jeuk en de stekende pijn zal hij geen acht kunnen slaan op de prachtige wilde paarden die daar nog galopperen, maar worden voortgedreven naar de monding van de rivier waar hij voorbij Port St. Louis in de Middellandse Zee zal terechtkomen, halfdood en opgezwollen als een spons die de afvalstoffen van onze beschaving in zich opzoog. Wellicht zal hij dagen later aanspoelen aan de rede van Marseille, waar vissers zijn kadaver zullen trachten te verkopen op de visafslag. En niemand zal hij ooit kunnen vertellen dat de brug van Avignon niet tot de andere oever reikt.’

Jonkheer Van Remersdael zweeg en in de lange stilte die op zijn woorden volgde, riep Joop: ‘Ik heb gezegd’, pakte de camera, die naast Anton Bervoets op de grond stond, en imiteerde onhandig diens gedrag terwijl hij ronddraaide en enthousiast riep wat hij allemaal zag, het water en de bomen en zuster Jannie, want dit was pas een grote verderkijker.

‘Kun je ook zien of dit de brug van Avignon is?’ vroeg paus

Geertje Lieveheertje.

Joop keerde zich met de camera naar haar om en zei: ‘Ik zie ook de jas van de paus en hij heeft tieten!’

‘Zo mag je niet tegen de paus praten’, zei Jannie en pakte hem, geholpen door Pieter Post de camera af, want ze was als de dood dat hij het dure apparaat zou laten vallen. Toen kwam Anton Bervoets, vergezeld door meneer Ramakers, naar Geertje toe, kuste knielend nog eens haar ring en probeerde met veel inspanning iets te zeggen.

‘Mijn vriend Anton wil graag namens ons allen de proef op de som nemen, zoals hij in het verleden ook namens ons de vroegere dokter wist te overtuigen van het belang van Operatie Esculaap. Hij wil de brug oplopen en na afloop van het experiment verslag ervan doen’, zei meneer Ramakers. Dat was voor Pieter Post reden om zijn handen te heffen voor het lied van de brug, dat door bijna iedereen werd meegezongen, terwijl Joop zeer vals zijn vreemde arme snuiter zong. Anton Bervoets kwam overeind uit zijn geknielde houding en liep toen zonder iemand aan te kijken, langzaam als een bisschop, over het middenpad van een machtige kathedraal, de brug over de Ourthe op. Meneer Roberts aarzelde even en volgde hem toen op een paar passen afstand en zuster Jannie voelde hoe gespannen de nieuwe dokter op dit moment moest zijn. Hij had immers de illusie geschapen die hen allen vandaag in de bus deed stappen en met zijn toespraak als paus Urbanus, gevolgd door het uitroepen van een nieuwe paus, die illusie alleen maar versterkt. Hij en meneer Ramakers waren er met hun discussies niet in geslaagd het eens te worden over de vraag of die illusie aan de werkelijkheid moest worden gemeten. Ze begreep zijn aarzeling goed. De kracht van deze dag lag in het feit dat ze samen een zeer ernstig spel speelden en als dat spel op welke manier dan ook werkelijkheid zou worden, zou het zijn kracht verliezen.

Geertje kende de spelregels. Die hield zich al de hele dag moeiteloos aan de Wet van Avignon, maar zou Anton Bervoets, van wie ze nog zo weinig wisten, dat ook doen? Illusies hebben hun eigen wetmatigheid, had meneer Roberts haar eens gezegd,

toen ze bezorgd met hem had gepraat over de schimmen van Servaas Ramakers. Vandaag gold de Wet van Avignon. En meneer Roberts was haar ontdekker en als elke ontdekker onzeker of een wet die duizend keer klopte, ook de duizend-enéénste keer nog klopt.

Aan de gespannen manier waarop hij lichtelijk gebogen en het hoofd tussen de schouders over de brug liep, zag ze hoe hij na maanden lang, bijna foutloos, zijn rol als geneesheer-directeur te hebben gespeeld, nu ernstig twijfelde en ze sprak hardop tegen zichzelf: 'Volhouden dokter Roberts, alsjeblieft!'

En Joop, die naast haar stond en de spanning ook voelde, reageerde op zijn manier en zonder te begrijpen waar het precies om ging, riep hij hard naar meneer Bervoets: 'Zet hem op!' Meneer Ramakers had zich afgewend en keek naar het water van de rivier dat onder de brug doorstroomde. Zelfs de kinderen van La Roche, die weer waren toegestroomd nu dat vreemde gezelschap zich opnieuw bij de brug had verzameld, keken vanaf de oever toe en hielden zich stil, omdat kinderen meestal feilloos aanvoelen wanneer het de grote mensen ernst is.

Anton Bervoets liep ijzig langzaam precies tot halverwege de brug en bleef toen, als door een muur tegengehouden, stokstijf staan.

'Zet hem op!' riep Joop nog eens.

'Stil nu', zei Geertje en Joop hield geschrokken zijn mond, bang voor de ernst in haar stem.

Dat er iets gebeurde wat hij niet snapte, was voor hem gewoon, want Joop snapte niet zoveel, maar nu Geertje, die altijd vrolijk was, zo streng deed, raakte hij in de war. Hij wist niet wat Anton Bervoets ging doen, maar het was iets belangrijks. Misschien moest die gaan praten en dat deed die alleen als Joop zijn mond hield, dus deed Joop stijf zijn lippen op elkaar en kneep even stijf in de hand van zijn zuster.

'Je doet me pijn', fluisterde die, terwijl ze gespannen bleef kijken naar het tafereel op de brug. Minuten lang bleef Anton Bervoets onbeweeglijk staan, even onbeweeglijk als meneer Roberts die halfweg tussen hem en de anderen stond. Zuster

Jannie keek naar de beide mannen en wist dat het voortbestaan van het nieuwe Zonhoven, de schepping van de ene man, nu afhing van wat die andere man, die nooit sprak, straks zou gaan zeggen. Hij moest de illusie meten aan de feitelijkheid, de droom aan de daad, het denken aan de tijd en hij zou dat enkel kunnen door weer te spreken. Het was doodstil. Jannie hoorde alleen het astmatische ademhalen van meneer Ramakers, dat die stilte enkel versterkte en deze minuten eindeloos deed lijken, en in die lange stilte herbeleefde ze alles wat er gebeurd was sinds ze naar Zonhoven kwam. Ze hoorde weer het orgel van de Sint Gerlachus-kapel spelen, ze plukte bloemen met Odile en kocht voor Anton Bervoets zijn 'magic window'. Ze hielp Joop in een schone broek en spoot zuster Couperus en de dokter plat. Ze stond naast Geertje voor de spiegel om zuster Imelda weg te jagen. Ze sloot de gordijnen in de kamer van meneer Wolf en deed het licht uit, zodat hij eindelijk al die foto's in zijn hoofd kon ontwikkelen. Ze luisterde naar de moeilijke verhalen van meneer Roberts, die kort geleden haar borsten wilde zien zonder ze te willen aanraken, maar die nu tot zwijgen leek te zijn gebracht op de brug over de Ourthe.

En net toen haar herinnering haar de gang voor de kamer van dokter Sneek liet dweilen, terwijl ze der Heiden Heiland aanriep, zag ze hoe Anton Bervoets zich resoluut omdraaide en zonder acht te slaan op meneer Roberts langs hem liep tot bij paus Geertje Lieveheertje de Eerste van Avignon en zeer langzaam, met de nadruk op ieder woord, begon te spreken: 'Dit Is Inderdaad De Brug Van Avignon.'

'Hoera! Eén nul!' riep Joop, wat bij alle anderen de spanning brak.

Ze dromden samen om meneer Bervoets, die iedereen dankbaar aankeek en toen zeer monotoon, maar zonder haperen toesprak:

'Dit is de brug van Avignon. Dat weet ik nu volstrekt zeker, hoewel we het niet durfden geloven, omdat de brug in onze ogen tot de andere oever reikt. Maar dat is gezichtsbedrog, want toen ik halverwege was en het Villeneuve der kardinalen waar-

over de dokter vanmorgen vertelde, in de verte kon zien liggen, hield de brug plotseling op en voelde ik geen grond meer onder de voeten. Ik stortte naar beneden in het snel stromende water van de rivier en liet me erop drijven. Ik voelde de bladeren en wortelharen van waterplanten en ik hoefde nauwelijks te zwemmen. Zo licht als een veer werd ik op het water voortbewogen, stroomaf op weg naar zee. Langs de groene oevers zag ik statige landhuizen met prachtige tuinen, wijngaarden afgewisseld met indrukwekkende kastelen en rustieke kerktorens. Ik heb ook de wilde paarden gezien. Ze draafden over een weidse vlakte vóór hun breed waaierende staarten uit. Machtige zeevogels vlogen me met wijde vleugelslagen tegemoet om me te verwelkomen, maar voordat ik in de brede monding van de rivier de blauwe wijdte van de zee zag, ben ik met veel inspanning, begeleid door lenige zalmen, tegen de stroom op terug gezwommen, omdat ik u immers moest vertellen, dat de brug van Avignon niet tot de andere oever reikt en dat wie, zoals ik, toch doorloopt, in het water valt. Kijk maar, ik ben doornat geworden.'

En hij schudde zijn haren als een hond en wrong het water uit mouwen en broekspijpen.

'Ik wil ook naar de zee', riep Joop en wilde al de brug op rennen, maar de zuster hield hem tegen.

Geertje liep op Anton toe, trok haar witte pausmantel uit en zei lachend: 'Kom maar, dan droog ik u af' en ze wreef zijn haren en gezicht met de mantel droog, die ze daarna over de balustrade in de rivier wierp. De witte lap dwarrelde als een grote vogel naar beneden, voordat hij het water raakte en toen als een witte vredesvlag naar de Middellandse Zee dreef, niet naar de steden Luik en Maastricht, maar naar die grote binnenzee waar Aeneas al eeuwen rondzwierf en waar de kruisvaarders hun weg naar het Heilige Land zochten. Iedereen liep naar de balustrade om de vredesvlag na te kijken, die even later in een bocht van de rivier verdwenen was. En toen Pieter Post uitbundig begon te klappen, deed iedereen mee.

Geertje gaf Anton Bervoets een kus en draaide toen wulps in het rond, terwijl ze juichend riep: 'En nu gaan we dansen op de

brug van Avignon.'

Zuster Jannie kwam bij meneer Roberts staan, die al die tijd niets gezegd had en greep zijn hand.

'Ziet u wel dat het gelukt is!'

Dankbaar keek ze naar de dansende mensen op de brug, naar Joop die met logge passen danste als een beer op een Bulgaarse kermis, naar de eenzame Schaker, die rondsprong als een paard in een levend schaakspel. Alleen Geertje danste zoals het hoorde, als een jong blozend meisje op haar eerste bal, begeleid door Anton Bervoets. En toen het zangkoor nog één keer het lied van de brug inzette, zong iedereen mee.

'Hoort u dat Anton Bervoets zingt?' vroeg meneer Roberts, maar Jannie verstond hem niet, want hij had een brok in zijn keel.

Het Ardennensyndroom

Zuster Jannie zat voldaan vóór in de bus, hoog naast die aardige chauffeur en vlak bij de deur. Achter haar was het stil. De meesten sliepen of probeerden te slapen na de vermoeiende dag. Zelfs meneer Roberts, die overdag slapen zonde van de tijd vond, zat te knikkebollen. Híj had met Geertje samen de Wet van Avignon bedacht, die vandaag door Anton op de brug over de Ourthe was bewezen. En iedereen had zich aan die wet gehouden waardoor de dag tegen haar verwachting in zonder incidenten was verlopen. Joop had het niet van de zenuwen in zijn broek gedaan en hem ook niet uitgetrokken, zelfs niet toen de nieuwe paus met wervelende rokken op de brug had gedanst. Meneer Van Remersdael was erin geslaagd de oude mevrouw Schulte een dag lang rustig te houden. Geertje Lieveheertje had de hele dag ‘gestraald als de engelen op de jongste dag’, had Servaas Ramakers blozend van overmoed gezegd na het geslaagde experiment van Anton op de brug, en hij had zelfs jongensachtig zijn lange regenjas uitgetrokken en goed gevonden dat Joop erin paradeerde, alsof hij de machtigste en heiligste der pausen van Avignon was, tot de onnozele hals dreigde het kledingstuk in de rivier te gooien, omdat de mantel van Geertje daar ook in dreef op weg naar zee. Pieter Post in zijn zwarte pak had de rol van koordirigent de hele dag volgehouden en de afwezigheid van Odile geen enkele keer betreurd. Jannie zelf had het, vooral toen alles zo goed verliep, jammer gevonden dat meneer Wolf niet had meegekund, maar meneer Roberts had haar gezegd, dat de oude heer hoogstwaarschijnlijk, gehuld in een nevel van oude jenever, naar de vage omtrekken van Jannies vakantiefoto staarde en zich op een tropisch eiland waande vol schone nimfen, die hij allemaal mocht fotograferen, en dat hij het dus zeer zeker naar de zin zou hebben.

‘U maakt zich echt al de hele dag zorgen om niets.’

‘Ik zal u maar geloven’, had ze gezegd, maar ze was er toch niet zo gerust op geweest, tot Geertje bij de waterval van Coo, waar ze op de terugweg pauzeerden, opgewekt had gezegd: ‘Pieker nu maar niet over meneer Wolf. Die is zo druk bezig allemaal mooie meisjes uit te knippen voor in zijn album, dat hij ons helemaal niet gemist heeft.’

Toen had Pieter Post iedereen uitgenodigd naar de waterval te komen, waar het zangkoor zich geposteerd had op de smalle loopbrug om nog één keer een lied ten gehore te brengen. En Joop had schor het lied van de arme snuiter gezongen, hoewel het koor probeerde ‘hoorngeschal langs berg en dal’ te doen klinken.

Nu, nog geen twee uur later, was bijna iedereen onder zeil. Over haar schouder zag Jannie dat ze allemaal een plekje voor het moede hoofd gevonden hadden, op de leuning vóór zich, tegen het raam of op de schouder van buurvrouw of buurman. Alleen Joop sliep niet. Hij zat gretig door zijn verderkijker naar buiten te kijken, waar in het avonddonker vrijwel niets te zien was, maar Joop zag altijd wat hij wílde zien, zoals hij ook altijd deed wat hij wilde doen, ongehinderd door morele gevoelens of de frustraties die daarvoor doorgaan. Dat vond ze wel eens lastig, maar het was altijd duidelijk. Dus deerde het zijn ogen niet dat de bus op dit moment door de dichte dennenbossen van de Ardennen reed, waar het altijd schemert. De kabouters van die morgen was hij al vergeten, hoewel hij aan hetzelfde magische raam zat. Af en toe liet hij de kijker aan het touw om zijn hals bungelen om gretig te likken aan de vollemaanse lolly die hij Geertje had afgetroggeld.

‘Maar een lolly is toch geen souvenir,’ had die hem gezegd, ‘een souvenir is iets om te bewaren, niet om op te eten. Een souvenir is een aandenken.’

‘Ik bewaar die tot ik die opeet en dan denk ik aan Geertje want dat doe ik als ik denk. Dat is aandenken.’

En toen had ze lachend het kleurige ding voor hem gekocht. Hij had onmiddellijk het cellofaan eraf gehaald en nu stak de volle maan breed tussen zijn natte lippen, zodat hij op Donald

Duck leek. Jannie hoorde hem sabbelen. Vertederd keek ze naar die grote lobbes. Morgen zou hij omstreeks kinderbedtijd weer voor de televisie zitten om naar een of andere gewelddadige tekenfilm te kijken, tot hij van de opwinding in zijn broek zou gaan graaien. Meneer Roberts amuseerde zich altijd hogelijk als Joop zo duidelijk van zijn opwinding blijk gaf, terwijl zij juist probeerde die mallerd duidelijk te maken, dat de kapel niet het washok of zijn eigen kamertje in het souterrain was.

'Zo'n film van kat en muis of van een spinazie etende zeeman kan beter de libido stimuleren dan de vechtlust, lieve zuster,' had hij eens gezegd toen ze zich zichtbaar ergerde over het geweld in zo'n kinderfilm, 'wanneer al die soldaten in Korea en Algerije als kind in de bioscoop met hun plasser hadden mogen spelen, dan zouden de kinderen in die landen in leven zijn gebleven.'

'Ik snap u niet,' had ze geïrriteerd gezegd, zoals altijd wanneer hij zijn geleerdheid doorspekte met wat hij zelf 'volkse formuleringen' noemde, 'altijd die rare verhalen van u!'

En toen had hij haar schuldbewust en omslachtig het verschil tussen Freud en Adler uitgelegd, maar dat snapte ze heus wel, ook zonder die moeilijke woorden van hem. Natuurlijk is seks beter dan oorlog, als het eerste het tweede tenminste niet opriep, zoals vroeger bij haar thuis. In haar herinnering kleefde er aan liefde altijd bloed. Haar vader had alleen van haar moeder gehouden, als hij te veel had gedronken. En als de moeder niet wilde, pakte hij de dochter. In haar herinnering ging seks altijd gepaard met geweld. Het wás geweld!

'Misschien hebben de negatieve ervaringen in uw jeugd u wel bang gemaakt en gefrustreerd', had meneer Van Remersdael haar eens voorzichtig gezegd toen ze in een gesprek toegaf dat tederheid van anderen haar afschrok, juist als ze er sterk naar verlangde.

Ze reden nog steeds door donkere bossen en ze hoorde Joop nog steeds verlekkerd aan de enorme lolly lebberen. Ze keek nog eens om. Na elke lik nam hij de kleffe schijf uit zijn mond om te kijken of de kleuren veranderden. Toen staakte hij ineens zijn gesabbel.

‘Ik zie een haas’, riep hij naar meneer Roberts, die vlak voor hem zat te knikkebollen en niet reageerde. Hij was weer in Avignon en zat op de Heilige Stoel naast paus Geertje Lieve-heertje om samen met haar de decadente pausen van Avignon met hun scherpe neus voor schoonheid, voor architectuur en voor de genoegens des levens ter verantwoording te roepen, en hen te sommeren in vrijwillige ballingschap te gaan in het lieflijke La Roche en Ardennes. Daar immers was het mooi. Ze hoorde het hem zeggen!

‘Ik zag een haas!’ riep Joop nog eens tussen twee likken door, verongelijkt omdat niemand reageerde. Zijn lippen glansden rozerood, alsof hij geprobeerd had ze te verven voor een van de vele spontane toneelstukjes die hij altijd, vreemd uitgedost, voor Geertje opvoerde.

‘Dat is een konijn, Joop. In bossen heb je konijnen,’ hoorde ze de zware, rustige stem van meneer Van Remersdael, ‘in bossen heb je geen hazen. Die heb je in het open veld. Dat weet ik, omdat mijn vader vroeger op ze jaagde. Als jongen mocht ik dan mee, hoewel ik het altijd een bloederig gebeuren vond en medelijden voelde voor de arme beesten.’

‘Ik was ook een jongen’, zei Joop en hij was de haas die een konijn was, al vergeten.

Ze reden nu in een scherpe bocht langs een steile wand. Meneer Roberts mompelde in zijn slaap iets in een vreemde taal. Het klonk als Latijn, maar ze kende geen Latijn, behalve ‘dominus vobiscum en ite missa est’ van vroeger.

‘Amen!’ zei Joop, die haar Latijn ook kende en hij lurkte verder aan de plakkerige ronde schijf met een gretigheid, alsof meneer Roberts, zijn grote vriend, hem in zijn slaap verlof verleend had voor deze vervangende vorm van seks.

‘Aardige jongen, die Joop’, zei de chauffeur, die zich de hele dag had gedragen of hij elke dag een bus vol psychiatrische patiënten vervoerde.

Hij had meteen haar vertrouwen gewonnen, toen hij die morgen met een brede lach had gereageerd, nadat ze hem enigszins bezorgd verteld had dat al deze mensen patiënten waren.

‘Dat snapt mijn grootje nog,’ had hij gelachen, ‘en u bent de zuster. Het is mij best hoor zuster. In mijn vak ben je van alles gewend, neemt u dat nou maar gerust van mij aan. Het ergste zijn voetbalsupporters die verloren hebben. Die verzuipen hun verlies en kotsen de hele bus onder. Nee, dan heb ik liever een vrachtje als vandaag! Wij schrikken nergens meer van en nergens voor terug. Als je een vrachtje moet ophalen bij een kliniek, kan je natuurlijk op je klompen aanvoelen, dat het niet om gewone mensen gaat. Maar wie is tegenwoordig wél gewoon, zuster? Mijn baas is een zenuwlijder, omdat zijn vrouw van hem af is, en zijn kinderen gaan naar zo'n school voor kinderen met moeilijkheden. En toch loopt hij vrij rond. Of eigenlijk rijdt hij meestal met zijn dikke pens in een chevrolet. Buiten is meer ellende dan in die kliniek van u, neemt u dat maar van mij aan. En gek zijn we allemaal op zijn tijd, of niet soms?’

Hij heeft gelijk, had ze vertederd gedacht, terwijl ze naar de goedlachse, spraakzame man keek. In een oorlog sneuvelen die altijd het eerste, zou meneer Roberts zeggen.

‘Hoe heet u?’ had ze zachtjes gevraagd.

‘Hoezo? Ik heet Koos, maar waarom vraagt u dat?’

En blozend had ze geantwoord: ‘Omdat ik graag de naam weet van iemand die ik aardig vind.’

Toen had híj gebloosd.

‘Oh maar ik had mijn naam heus wel gezegd, hoor. Dat hoort bij de service.’

Even later had hij een microfoon gepakt, erin geblazen en had zijn stem door de bus geschald: ‘Goede morgen allemaal. Ik hoop dat we er vandaag met zijn allen een gezellige dag van maken. Aan mij zal het niet liggen. Ik ben dus uw chauffeur en uw gids vandaag en mijn naam is Jacobus Theodorus Hartman van busbedrijf Jacobs, maar zeg maar Koos! Heeft u problemen met het een of ander, wagenziekte, hoogtevrees of de slappe lach, dan hoeft u maar “Koos” te roepen en ik laat het stuur onmiddellijk los en schiet u te hulp. Dat hoort bij de service. Nou denkt u natuurlijk: die vent is gek! En waarom niet? Er

lopen meer gekken buiten rond dan binnen, moet u maar denken en dat zei ik net ook al tegen de zuster, dus ík zal niet moeilijk doen. Vandaag zijn we uit en onze pillen, die slikken de dokters maar zelf'

Hij had even omgekeken en toen grinnikend naar meneer Roberts, gezegd: 'Of is er misschien toch een dokter als verstekeling meegekomen? Dan stop ik subiet en dan deponeren we hem in de berm!'

De hele bus had geklapt en de rest van de tocht had iedereen gelachen en gezongen. Meneer Roberts was naast de chauffeur komen staan om hem te zeggen dat hij het bijzonder op prijs zou stellen niet voor dokter te worden aangezien.

'Snap ik,' had de man achter het stuur gezegd, 'dokters zijn ook mensen, al laten de meesten dat niet zo gauw merken.'

'Nee jongeman, ik meen het zeer oprecht,' en terwijl hij zuster Jannie veelbetekenend aankeek, had hij eraan toegevoegd, 'ik denk het u wel te mogen verklappen dat ik, hoewel dokter, eigenlijk een patiënt ben.'

En toen had de ander even veelbetekenend naar de zuster gekeken.

'Aardige jongen, die Joop', herhaalde de chauffeur.

Jannie schrok op: 'Oh neem me niet kwalijk, ik zat aan wat anders te denken. Ja, Joop is heel aardig en iedereen houdt van hem.'

'Als ik vragen mag,' fluisterde de man samenzweerderig, 'als ik vragen mag, hij is toch geen patiënt, maar meer een... hoe noemen ze dat tegenwoordig?'

'Zwakbegaafd,' lachte Jannie, 'Joop is zwakbegaafd, zo noemen ze dat tegenwoordig, maar hij heeft anders gaven genoeg. Hij is tuinman, badknecht, hulpkok, klusjesman en allemansvriend. Eigenlijk is hij dus alles.'

'Dat noemt men een factotum, hij die alles doet', klonk ineens de stem van de jonkheer, die met gesloten ogen hun gesprek afluisterde, zag Jannie.

'Ik was een snuiter, een vreemde arme', zei Joop, die ook

hoorde dat er over hem gepraat werd.

‘Als we Joop niet hadden, woonden wij allemaal in een Zonhovenkliniek zonder zon’, zei Jannie trots en tegelijk zich generend voor het cliché dat ze nodig had om te zeggen wat Joop voor hen allen betekende, maar ze kon deze aardige man toch niet vertellen van de dappere indiaan die in de bladeren rolde in slechte tijden en zo graag zijn vogeltje ving in goede tijden.

‘Ik snap het,’ zei de chauffeur, ‘en Hovenkliniek alleen is een rare naam. Volgens mij is die Joop van jullie zoiets als de mascotte van een keeper op een voetbalveld. Hij vangt geen ballen, maar hij houdt wel het doel schoon.’

‘Ik ben de voetballer’, riep Joop.

‘U snapt het precies,’ zei Jannie, ‘alleen moet u niet zoveel kletsen, maar op de weg letten met al die bochten. Weet u dat ik doodnerveus word, als u de hele tijd opzij kijkt.’

‘Komt in de bus, mevrouw’, zei hij lachend en deed braaf wat ze vroeg. Even later hoorde ze aan zijn ademhaling dat de jonkheer nu echt sliep. Ze reden nog altijd door dennenbossen, die steeds donkerder werden, over een bochtige weg, die af en toe verlicht werd door de scherpe lampen van tegemoetkomend verkeer, waarvoor ze haar ogen moest dichtknijpen. Terwijl ze hoog vóór de anderen in de bus zat naast die ongecompliceerde, aardige man, vroeg ze zich af wat er vanaf vandaag allemaal zou moeten gebeuren. Ze moesten morgen, de drie in de kelder, die nu al maanden lagen opgebaard, eindelijk gaan begraven en met hen het oude Zonhoven. Nu Anton had gesproken, was meneer Roberts pas echt de nieuwe dokter en was haar ontslag pas echt ongeldig geworden. De kliniek was nu van de patiënten en ze kon er nooit meer weg, maar dat kon ze niemand vertellen. Ze kon niemand zeggen wat er gebeurd was, zonder de misdaad te onthullen die ze hadden moeten begaan om ervoor te zorgen dat al die zieke mensen weer zichzelf mochten zijn. Nooit zou ze het iemand kunnen vertellen, niet omdat men haar niet zou geloven, maar omdat ze een ander zou zijn vanaf het moment dat die drie zouden zijn begraven. Ze kon het alleen haar

imbeciele broer in de inrichting verklappen, maar een ansichtkaart is veel te klein om er de Wet van Avignon op uit te leggen, al schrijf je nog zo klein...

Lieve Albert, er is de laatste maanden van alles en nog wat gebeurd, te veel om uit te leggen. In het begin vond ik het hier helemaal niet zo leuk. Ik mocht van zuster Secreet alleen maar de gangen dweilen, konten wassen en pispotten legen. En als ik wat van de mensen hier wilde weten, zei dokter Sneek dat ik me niet met de behandeling mocht bemoeien en dan kregen ze weer een spuit. Het was echt een gekkenhuis. Maar op een dag hebben we de dokter zelf een spuit gegeven en het woord 'gek' maar afgeschaft want dat is een heel onhandig woord. Ze noemen iemand alleen maar gek, omdat hij dingen denkt die niet zijn afgesproken, maar er worden zoveel gekke dingen afgesproken dat je net zo goed gek bent als je je aan de afspraken houdt. Je mag toch zeker denken wat je wilt. Weet je nog hoe we vroeger deden of we stinkend rijke kinderen waren die in een kasteel woonden, of dat we vogels waren, die naar warme landen vlogen, of een prins en een prinses in een knoeperd van een paleis? En toch zaten we onder de keukentafel of in de trapkast. Of weet je dat niet meer? Dat wou ik je even schrijven op deze ansicht. Hij komt uit Avignon in de Ardennen, want daar waren we vandaag. Groeten en een zoen van Jannie.

'Lekker rustig nu, hè zuster?' vroeg de chauffeur met zijn sonore stemgeluid en toen ze niet meteen antwoord gaf, ging hij opgewekt verder: 'Het zijn net schoolkinderen. Op de heenweg zijn ze uitgelaten van: we gaan nog niet naar huis, nog lange niet, en op de terugweg hangen ze moe tegen elkaar en hebben ze het potje met vet allang op de tafel gezet. Kent u dat liedje?'

Jannie lachte. 'Natuurlijk ken ik dat. Ik ben ook wel eens op schoolreisje geweest. In de vorige eeuw geloof ik!'

'Nou zuster,' reageerde hij schamper, 'zo oud bent u nou ook weer niet volgens mij. Mijn opa was uit de vorige eeuw en die is al tien jaar dood. Maar op de foto van zijn bidprentje was hij jonger dan ik, met een vette kop vol brillantine en in een zwart

pak, want dat prentje was de helft van zijn trouwfoto uit 1905. Dát is oud! Hij zat sinds de oorlog altijd in een hoekje. Opgebrand! En als iemand hem vroeg hoe oud hij was, werd hij pissig. De dood is oud, zei hij dan.'

Hij draaide amicaal zijn hoofd in haar richting en gaf haar een knipoog.

'Let u nu maar op de weg, anders zijn we straks allemaal oud!' lachte ze, terwijl ze naar het licht van de koplampen keek, dat de bermen van de bochtige weg nu eens links, dan weer rechts verlichtte, met twee scherpe kegelvormige bundels vol fladderende insekten.

'Ja je moet hier goed uitkijken, je hebt hier een stel gemene haarspeldbochten en straks gaat het steil omlaag op Eupen aan, maar ik ken de weg als mijn broekzak.'

En terwijl Jannie moeite moest doen om niet in slaap te vallen, hoorde ze de zuigende tong van Joop scherp klikken, telkens als hij de lolly uit zijn mond nam om te kijken of de kleuren van de clown veranderd waren, en meneer Roberts praatte in zijn slaap nog steeds het Latijn van Paus Urbanus V.

'U vindt het toch goed, als ik tegen u aan praat, hè zuster, anders val ik straks ook in slaap en dat is niet de bedoeling', deed de chauffeur opgewekt en begon een heel verhaal: hij reed nou wel in een touringcar, maar vroeger vracht op Italië, tot zijn vrouw hem gezegd had dat ze net zo goed met een zeeman had kunnen trouwen, die is ook nooit thuis. Eigenlijk had hij als kleine jongen dierendokter willen worden, maar daarvoor moet je goed kunnen leren en dat was nou net wat hij niet kon. Op school zitten was niks voor hem. Hij was liever buiten, lekker rennen met de hond. Ze hadden vroeger een herder, vóór de oorlog dan. En van zo'n beest leer je een hoop meer over dieren dan uit wat voor boeken ook. Na de ambachtsschool had hij nog in een kennel gewerkt, maar dat waren zielige beesten, die vals werden van het gevangenzitten. In het circus had hij ook nog een zomer gewerkt, maar die beesten waren nog zieliger, die zaten niet alleen in een kooi maar moesten ook nog rare dingen doen van de mensen. Dieren willen vrij zijn, die moest je niet

opsluiten en kunstjes leren. Mensen trouwens ook niet. Waarom zou je? Waarom die mensen hier in de bus nou in zo'n kliniek moesten, daar werd je toch ongezond van! De maatschappij was een circus, als je het hem vroeg. Er stond altijd wel iemand met een zweep om je op je achterste poten te krijgen of om je door een hoepel te laten springen, of je nou in een fabriek liep te sjouwen of op een kantoorkruk zat te zitten, die zweep knalde altijd. Mensen moest je niet kooien, waarom zou je?

Zijn stem dreef steeds verder weg, maar Jannie bleef horen wat hij vertelde, van een afstand, alsof het uit een ver verleden kwam en eigenlijk niet voor haar bestemd was. Er stond altijd een man met een zweep klaar om je op je achterste poten te krijgen. Die man kende zij, al was ze hem bijna vergeten. En terwijl moeheid haar oogleden zwaar maakte, trok haar vader haar midden in de nacht uit bed, terwijl haar moeder huilde dat hij het niet moest doen, maar hij deed het toch en haar imbeciele broer zat bang onder de keukentafel met zijn vingers in zijn oren. Daar moest ze zich ook verstoppen, dan was ze een prinses en kon ze in een koets vluchten naar Avignon.

'Toen ben ik op die vrachtwagen gaan rijden, ook een kooi, maar eentje die tenminste van zijn plaats kwam. Godverdommese klootzak...'

Een fel licht verblindde Jannie als een bliksemschicht en in die flits verslikte Joop zich in de veel te grote lolly en meneer Roberts in zijn Latijn. Beiden sloegen tegen de leuning van de stoel vóór hen, terwijl meneer Ramakers omsloeg en eindelijk zijn hoofd op de borsten van Geertje Lieveheertje legde, terwijl de aardige chauffeur, die dierenarts had willen worden, het stuur diep in zijn maag kreeg en het gezicht van meneer Van Remersdael tot een dodenmasker verstarde. Op datzelfde moment schuurde de roekeloze tegenligger langs een steile rotswand en dreef de bus naar rechts het ravijn in, terwijl zuster Jannie de stem van Anton Bervoets om Geertje hoorde roepen en zijzelf tegen het portier vloog, dat zich meteen opende als de automatische deur van een lift. Met de echo van Antons roep om Geertje als een messteek in haar oren, belandde ze met een

plof op de steile helling naast de bochtige weg, tussen dichte struiken die haar beletten verder naar beneden te rollen, terwijl de bus met al de anderen hoog boven en langs haar in de diepte stortte en even nadat de wielen de rotsige bodem raakten, vlam vatte. Dat was de tweede bliksemschicht.

Maar die kon niet echt zijn. Het was een film, want ze voelde geen pijn of verdriet. Ik ben ziek, dacht ze, er is wat met mijn ogen. Het felle licht van de als een fakkel brandende bus daar beneden sloeg haar met blindheid, zodat ze het donker van de struiken waarin ze was terechtgekomen, niet zag. Ze hoorde alleen maar die stem die wanhopig om Geertje riep. Er was iets ergs gebeurd, maar ze wist nog niet wat. Die lichtflits en de donkere stilte erna duidden op iets vreselijks en het had met haar te maken, maar haar zintuigen registreerden, toen haar ogen aan het donker gewend waren, alleen maar een vrijend paartje, waarvan het meisje snel haar blouse dicht knoopte om twee zeer prille borsten te bedekken.

Ze wilde de twee zeggen, dat ze maar gewoon verder moesten gaan met datgene waarmee ze bezig waren, al was het maar om die zeer nabije dood te trotseren en dat ze zich niets moesten aantrekken van een vreemde vrouw die kort tevoren uit haar doodkist was gesprongen, maar ze kon alleen maar uitbrengen: ‘Help me naar beneden, ik moet naar beneden!’

De lucht uit haar longen, de spieren van haar mond en de zenuw die die spieren beval, reageerden sneller dan haar verwarde geest, die zich nog in de bus bevond, waar een zusje van Geertje met geopende blouse en met een vreemde jongeman uit te voorschijn kwam.

‘Help me alsjeblieft naar beneden!’

En toen het meisje begon te gillen en de jongen haar wilde troosten in het Frans, besefte Jannie pas waarom ze naar beneden wilde. De bus was in een ravijn gestort, ze waren vandaag naar Avignon geweest en daar spraken ze Frans. Ze moest daar beneden zijn, bij Geertje en meneer Roberts en alle anderen. Die hadden haar nodig. Terwijl ze moeizaam probeerde over-

eind te komen, merkte ze dat ze haar enkel bezeerd had en dat ze haar rug niet goed kon strekken.

De jongen stamelde iets dat ‘ik help u’ moest betekenen, want hij kwam op haar af en hielp haar overeind, terwijl het meisje, nog nasnikkend, op verzoek van de jongen hielp haar te ondersteunen, op weg naar boven langs een door verliefden zelf gebaand pad, niet naar beneden.

Daar stonden ze in de bocht aan de rand van de weg, met zijn drieën naast elkaar, het meisje lijkbleek, de jongen iets onverstaanbaars hakkelend en Jannie eindeloos moe. Naast hen in de berm lagen een dames- en een herenfiets op elkaar. Beneden hen tussen de naaldbomen brandde de bus. Iets anders zag ze niet. De rook dreef uit de diepte in hun richting. Ze kon de vlammen horen en het vuur ruiken. Verder was er niets. Ze hoorde de portieren niet van de auto's die gestopt waren. Ze merkte niet dat enkele mensen zenuwachtig het verkeer begonnen te regelen, totdat tientallen auto's de weg naar boven en naar beneden versperden. Ze lette alleen op dat vuur. In het fel flakkerende licht van de brandende bus zag ze meneer Roberts, in de witte jas van dokter Sneek, als een fakkel branden, terwijl Pieter Post het zangkoor dirigeerde dat luidkeels ‘we gaan nog niet naar huis’ zong, maar Joop zong niet mee. Die haalde allemaal zakdoeken uit haar tas en wierp die naar de brandende meneer Roberts omdat die veel verdriet had. En de oude meneer Wolf kwam met grote snelheid aanrijden in zijn rolstoel, mopperend dat hij mee wilde. Geertje met het blonde haar wapperend over de schouders, klom in de witte pausmantel op het dak van de brandende bus, waarop ze zich languit uitstrekte en riep dat iedereen haar nu mocht kussen. Meneer Ramakers raakte haar schuchter aan, alsof ze heel breekbaar was en Anton kuste teder haar lippen, maar de oude mevrouw Schulte riep dat dit meisje haar dochter niet was. Joop was als laatste aan de beurt. Hij wurmde een rode vogel uit zijn kleurige broek en kwam als een stoeiend kind boven op Geertje zitten, zodat die snavel van hem één van haar witte borsten raakte.

‘Geertje moet mijn vogel want de zuster was dood’, stotterde

hij verdrietig en Geertje beroerde met haar lippen zijn warme vogel, terwijl meneer Ramakers haar blonde haren kamde, Anton haar één van zijn verhalen vertelde en meneer Van Remersdael, de oude heer Wolf in zijn rolstoel, uit het vuur reed. Geertje vroeg meneer Roberts, die nu niet meer als een fakkel brandde, maar langzaam verkoolde en ineenkromp, waarom zuster Jannie niet was meegekomen. En terwijl haar kleren vlam vatten, keek ze vragend om zich heen, totdat de buschauffeur het dak van de bus beklom en haar als een balorig kind dat niet naar bed wil, maar toch moet gaan slapen, oppakte.

'Kom nu maar mee,' klonk zijn volle, vertrouwenwekkende stem, 'mensen moet je niet kooien. Kom nu maar mee, Ophelia, dan krijg je je vaste plek!'

Nu hij met Geertje door de vlammenzee naar de bedding van een smalle kronkelende beek liep, zag Jannie pas dat hij het masker van de dood droeg. Hij legde Geertje in het snel stromende water dat haar meevoerde tot ze verstrikt raakte in waterplanten met gele en witte bloemen. Maar dat mocht niet! De dood is geen vaste plek, al beweren de priesters dat, de dood is een bodemloze put, een gat waar Geertje niet in mocht vallen. Geertje mocht niet sterven, ze was nog maar net begonnen. Iedereen mocht sterven, zich het leven benemen, een eind eraan maken, omkomen in vlammen, creperen van ellende, in zijn pillen stikken of in coma raken, maar Geertje mocht nu niet doodgaan. Die chauffeur moest terugkomen, iedereen weer laten instappen en achter het stuur gaan zitten om uit het ravijn op te stijgen. Hij moest al die vermoeide maar tevreden mensen terugbrengen naar Zonhoven, want ze waren een dagje uit. De dood moest het juiste moment afwachten en niet zo eigengereid zijn. Hij moest andere slachtoffers kiezen en niet de mensen van Zonhoven, die nu pas waren gaan leven, nadat ze jarenlang naar de dood hadden verlangd, omdat het leven hen als een dwanglaken omsloot en er altijd een stem in hun oren hamerde van je mag niet zwaarmoedig zijn of bang zijn dat men je te na komt en je mag niet in de war zijn en ga nu eens rustig zitten want er

is niets om bang voor te zijn, je ziet schimmen die er niet zijn en hier zijn wat pillen om te kalmeren, pillen om lekker te slapen, pillen om rustig te wezen, pillen om je koest te houden, pillen om niet te denken en meneer Ramakers mag geen spoken zien en Geertje moet minder bidden en de jonkheer mag niet zo gauw kwaad zijn en meneer Roberts moet niet zo moeilijk doen en Pieter Post is geen Von Karajan en de Schaker is geen Botwinnik en zuster Jannie moet de gang dweilen en meneer Wolf verschonen, maar Geertje mag niet sterven!

'Geertje!' hoorde Jannie zichzelf roepen tussen de twee jongelui die haar nog bij de hand hielden. En ze wilde door de struiken naar beneden naar de brandende kliniek, maar de jongen en het meisje trokken haar terug de weg op, waar ze werden omringd door paniekerige passanten die met hun auto's de weg verstopt hadden. Er klonken sirenes en toen was er ineens een politieman die haar meenam naar een busje waar ze in moest gaan zitten en ze hoorde de jongen zeggen - want zoveel Frans verstond ze wel - dat zij in de bus had gezeten, die daar beneden uitbrandde en er was een andere stem die haar in slaap suste, terwijl ze nog meer sirenes hoorde. Het was de stem van meneer Roberts en van haar verwarde geest die het verdriet nog niet kon bevatten. Meneer Roberts zat weer onder de grote kastanje om Joop zijn laatste verhaal te vertellen en Joop was bij haar op schoot gekropen om goed te kunnen luisteren, met zijn hoofd tegen haar borsten, maar hij was een roze baby met enkel maar het gezicht van Joop en hij kon het verhaal niet begrijpen want meneer Roberts praatte weer Latijn en zei dat hij de paus was en vogeltjessoep wilde, om Joop te plagen natuurlijk, die angstig zijn broek opende en stotterde dat Jannie zijn vogel moest vangen en dat deed ze, terwijl ze mopperde waarom hij niet eens één keer kon wachten tot ze thuis zouden zijn, maar hij greep als spastische Henk naar haar borsten en begon te huilen dat ze nu toch thuis waren.

'Ik wil naar huis!' hoorde Jannie zichzelf ineens roepen op de bank van het politiebusje. En terwijl een jonge agent vreselijk

zijn best deed haar van alles duidelijk te maken, begon langzaam tot haar door te dringen wat er gebeurd was. De schuifdeur van het busje stond open en langzaam drongen de geluiden van buiten helemaal tot haar door: remmende auto's op de smalle bochtige weg, en weer startende auto's van mensen die zo vlug mogelijk weg wilden, opgewonden pratende mensen in die vreemde taal en een loeiende sirene in de verte die zich in elke bocht liet horen, als de wind het geluid in hun richting dreef.

'Hier is wat te drinken', hoorde ze ineens iemand in het Nederlands zeggen. Het was een oudere vrouw met zilvergrijs, gepermanent haar, die met een thermoskan het politiebusje binnenkwam en een beker koffie voor haar inschonk.

Jannie keek de vrouw niet begrijpend aan, maar die legde een hand op haar arm en zei vriendelijk: 'U moet proberen wat te drinken.'

En terwijl Jannie met kleine slokjes van de hete koffie dronk, vertelde de vrouw dat zij en haar man met de kampeerbus op weg waren naar huis, naar Nederland en dat ze, als de Belgische politie het goed vond, haar wel wilden thuisbrengen.

'Maar eerst moeten ze nog proces-verbaal opmaken en daarvoor willen ze van alles van u weten, maar mijn man zal u helpen, die is leraar Frans. Daarom gaan we ook altijd in Frankrijk op vakantie. We waren in Avignon in Zuid-Frankrijk.'

Jannie wilde de vrouw niet tegenspreken door te zeggen, dat Avignon in de Ardennen lag. De rustige stem en vooral het feit dat ze haar eigen taal hoorde, kalmeerden haar. Ze keek naar de politieman, terwijl ze knikte dat hij maar zijn vragen moest stellen en met behulp van de leraar Frans, beantwoordde ze even later plichtmatig alle vragen. Haar naam, hoeveel mensen er in de bus gezeten hadden, of ze papieren had... maar die zaten in haar tas in het bagagerek, ze had gelukkig wel alle sleutels bij zich, want die had ze altijd in haar schort en hoe zij uit de bus was geslingerd. Nee, ze was niet geslingerd, zei ze tegen de leraar, ze was in de struiken geland uit de dood. Ze was, met haar benen potsierlijk uit elkaar, in het struikgewas terechtge-

komen, vlak vóór twee jonge geliefden, maar dat kon zelfs een leraar natuurlijk niet goed in het Frans vertalen.

‘Ik weet niet hoe het gebeurd is. Ik lag ineens in de struiken.’

En ze noemde de naam van de kliniek en het adres, maar toen ze het telefoonnummer noemde, realiseerde ze zich dat er niemand de telefoon zou opnemen als er werd opgebeld. De dokter en zijn twee assistenten hadden vanmorgen zo'n grote dosis gekregen dat zij zelfs niet zouden reageren als het gebouw boven hen zou instorten en meneer Wolf zou ook niets horen, maar naast een lege jeneverfles, tussen de foto's van mooie dames, doorgaan met snurken.

‘Er is niemand daar. Iedereen zat in de bus, ook de dokter.’

‘Wat was de naam van die dokter?’ werd haar gevraagd en even griezelde ze, toen ze zich realiseerde dat de politieman de vraag in de verleden tijd stelde, althans in de vertaling van de leraar Frans.

‘Dokter Sneek, heb ik dat nog niet gezegd,’ antwoordde ze zacht, ‘een lange magere man met een beetje gebogen rug en hij is ontzettend geleerd.’

En terwijl ze de valse naam van meneer Roberts opgaf, zag ze zijn schrale gestalte weer voor zich en hoorde ze die lijzige stem, die haar zoveel geleerd had, ver weg alsof ze uit de wolken kwam: ‘Zuster Jannie, het heeft ongetwijfeld een bedoeling dat u het ongeval overleefd hebt. Ik vertrouw erop dat u alles doen zult om de sporen van het nieuwe Zonhoven uit te wissen en daarmee onze nagedachtenis te eren.’

Ze sloot haar ogen en zag hem met het masker van meneer Van Remersdael voor uit het Paleis der Pausen komen, langs de brede trappen die naar het grote binnenplein leidden, waar alle anderen juichten en applaudisseerden, maar zichzelf zag ze er niet bij.

Pas uren later, nadat ze in het busje, gevolgd door de twee vriendelijke vakantiegangers in hun kampeerauto, naar een politiebureau waren gereden, waar ze alle vragen nog eens moest beantwoorden en de namen van alle slachtoffers moest noemen, herinnerde ze zich weer elk detail van wat er gebeurd was en

stond haar helder voor ogen wat ze allemaal zou moeten doen. Dokter Roberts kon op haar rekenen. Hij moest haar maar niet kwalijk nemen dat ze de echte namen van Pieter Post en de Schaker niet had geweten, maar de naam van Joop had ze wel goed opgegeven: Jean-Luc Stevens, ze had zelfs de naam van de chauffeur onthouden: Koos Hartman. En nu zat ze moe tussen de leraar en zijn vrouw op de bank van de ruime kampeerbus en luisterde naar hen, terwijl ze haar over Avignon vertelden, duidelijk met de bedoeling haar af te leiden. Jannie deed niet mee aan dat gesprek. Haar Avignon lag ergens anders. De leraar had voorgesteld, dat ze achter in de bus op een breed bed zou gaan liggen, maar ze wilde niet slapen, ze moest nadenken.

'Bent u wel eens in Avignon geweest?' vroeg de vrouw naast haar, terwijl ze een pepermuntje aanbood.

'Dank u.' Nee, ze was nooit in Avignon geweest, zover weg was ze nog nooit geweest.

De rest van de rit werd er gezwegen en toen ze, na de grens te zijn gepasseerd, niet lang daarna voor het hek van Zonhoven stopten, vroeg de leraarsvrouw bezorgd: 'Denkt u echt dat het gaat of moeten we bij u blijven? Moeten we soms iemand waarschuwen?'

'Willen we u ons telefoonnummer geven?' vroeg de man, terwijl hij zijn agenda en een pen uit zijn zak haalde.

'Nee, laat u maar,' zei Jannie dof, 'en u hoeft niemand te waarschuwen, want ze zijn allemaal dood.'

De vrouw keek haar ongerust aan, verwachtend dat ze na die laatste zin in snikken zou uitbarsten, maar nu Jannie dat definitieve woord eindelijk had durven uitspreken, werd ze juist rustig en zag ze helder vóór zich wat ze zou moeten doen en in welke volgorde.

Ze bedankte de beide mensen, die aarzelden met wegrijden: 'weet u zeker dat u...' en opende het hoge hek.

Langzaam liep ze over de oprijlaan naar het zwakke schijnsel van de lamp in de hal, die altijd brandde, maar toen ze voor de deur stond, was het of iemand haar tegenhield. Ze mocht nu niet door de deur naar binnen, ze moest de weg van dr. Roberts nemen, via het kelderraam.

Terwijl ze op de tast in het donker en met moeite vanwege haar pijnlijke rug en enkel, het raam zocht en opende, schrok ze even van een vogel die wegfladderde in de struiken en hardop zei ze tegen zichzelf: ‘Het is Joop niet om je te vangen. Ik ben het maar.’

Ze liet zich langzaam in het gat zakken en bleef in de kelderopening zitten, bestormd door herinneringen. Hierlangs glipten meneer Roberts en Joop vroeger naar buiten om samen onder de kastanje te gaan zitten, als iedereen sliep. Hierlangs waren ze allemaal stiekem naar buiten gegaan om naar het verhaal van de jonkheer te luisteren, toen Joop als een brave tiet had gedanst. Maar vanaf de dag dat Geertje haar vaste plek kreeg, gebruikten ze dit raam niet meer en gingen de dokter en zijn knecht gewoon door de voordeur naar buiten, als de een de ander zijn verhalen ging vertellen. Ze had hen soms gezelschap gehouden, als er niets meer te doen was en als iedereen sliep. Meneer Roberts hield van de nacht.

‘In het donker is de wereld veel aardiger en verstrijkt de tijd met groter regelmaat’, had hij eens gezegd, alvorens een trek van zijn dagelijkse sigaar te nemen. En Joop had geknikt met de bewondering die zijn gebrek aan begrip voor die geheimtaal compenseerde. De gesprekken die meneer Roberts met hem voerde, verliepen juist zo plezierig omdat Joop de ander liet praten en pas, als de ander was uitgepraat, zei dat hij het een mooi verhaal van een mooi meisje vond. En dat vond hij altijd.

Alleen als het verhaal te lang duurde of als het begon te waaien of te regenen, dan stopte Joop zijn vogel in zijn broek en zei glunderend: ‘Ik heb gezegd!’

Dat was voor meneer Roberts reden om na een lange trek, waarmee hij zijn gezicht in een wolk van rook hulde, zijn sigaar uit te maken tegen de stam van de boom en om voor te stellen dat ze alvorens te gaan slapen, een beker warme melk met honing zouden drinken. Dat was de gewoonte sinds zij dat een keer beloofd had op een gure avond. Dus stond ze sindsdien elke keer voor het keukenraam naar de bank onder de kastanje te kijken, als meneer Roberts Joop zijn verhalen vertelde. En

wanneer de gloeiende peuk van zijn sigaar niet meer oplichtte in het donker en ze de twee mannen, als de donkere schimmen van Servaas Ramakers, zag naderen, pakte ze uit de kast de pot honing en liep naar het fornuis om melk te warmen.

‘Je verwent die twee veel te veel’, zei Odile altijd als ze 's morgens de vuile bekers zag staan, maar ze zorgde wel steeds dat er een volle pot honing was. Dat zou vanaf vandaag niet meer hoeven. Jannie veegde een traan weg met de rug van haar hand en kwam rroeizaam overeind. In het duister strompelde ze naar de lichtknop naast de trap, deed het licht in de kelder aan en zag boven op de keldertrap de rieten koffer die Joop er die morgen had achtergelaten, omdat hij van haar pas vanavond in die gele rok en die smoezelige beha als een brave tiet mocht dansen.

Huilend liep ze de houten trap op en pakte de koffer om hem naar zijn kamertje te brengen. Joop zou nooit meer dansen, niet als een beer op de kermis, niet als een brave tiet. Ze opende de rieten koffer en keerde de inhoud om op zijn bed. En door een waas van tranen stak ze een glimmende kastanje bij zich en legde de oude beha op zijn kussen.

‘Je moet niet boos op me zijn, Joop. Zul je niet boos op me zijn?’

Toen sloot ze voorzichtig de deur van zijn kamertje en liep weer naar boven. In de keuken ging ze moe op een stoel naast het aanrecht zitten en zag op de klok dat het al elf uur was. Dan kwam de laatste bus naar de stad voorbij, twee minuten over elf, soms bestuurd door een soort Koos, die altijd goeie zin had en alle patiënten kende, maar vaker door een oudere chauffeur, een norse man die altijd mopperde waarvoor hij dat werk eigenlijk deed, voor een boerin uit een gehucht verderop die zo nodig naar de stad moest of voor een paar gekken uit de kliniek die nooit wisten tot waar ze een kaartje moesten nemen. Ze zag meneer Roberts voor zich in zijn glimmende donkere pak met de verschoten blauwe pullover, die een retourtje Avignon wilde en meneer Ramakers in zijn lange regenjas, die schichtig een enkele reis naar Geertje Lieveheertje vroeg. Morgen zou zij ook een kaartje moeten nemen, een kaartje nergensnaartoe.

En die Koos zou opgeruimd vragen: ‘Vrije dag, zuster?’

En zij zou zeggen: ‘Ja, alle patiënten zijn vandaag een dagje naar Avignon.’

‘Ik heb het in de krant gelezen, zou hij dan moeten zeggen. En dan moest hij die ene boerin die naar de stad wilde, uit de bus gooien en alleen met haar in een rotvaart naar La Roche en Ardennes rijden, maar halverwege in een gemene haarspeldbocht zou hij de macht over het stuur verliezen, zodat ze in een ravijn stortten, zij ook, want dit keer zat ze breeduit op de achterbank en niet vóórin naast de chauffeur. En terwijl de bus in brand vloog, zou ze door de vlammen meneer Roberts in een lange witte engelenjurk op haar toe zien komen, gevolgd door het zwart geblakerde geraamte van de jonkheer dat een lege rolstoel voortduwde.

‘Wat hadden we afgesproken, zuster Jannie?’ zou de dokter vragen en dat geraamte zou haar oppakken, in de rolstoel zetten en terug duwen naar de kliniek.

Jannie stond op en bleef midden in de keuken staan. Als ze nu bleef zitten, zou ze nooit meer met huilen ophouden. Net in de kampeerauto tussen die leraar en zijn vrouw had ze precies geweten wat ze doen moest, maar nu ze hier was, alleen in die kille ruimte, werd ze bang en onzeker. Alles hing nu van haar af. Zíj moest het werk afmaken, maar ze wist niet of ze dat kon, want dan moest ze naar de kamer van de oude heer Wolf en hem zo dronken voeren dat zijn oorlog voorgoed voorbij zou zijn en dan moest ze ook naar de kelder waar die drie lagen te wachten op het moment dat ze de catheters zou verwijderen en hun de laatste injectie zou geven. Meneer Roberts was er niet meer om haar te bemoedigen of de jonkheer om haar te helpen. Voelde ze maar de kleffe knuist van Joop in haar hand, maar ze was alleen in een verlaten gebouw met enkel een oude dementerende man die zijn roes uitsliep en met de drie lijken in de kelder.

‘Vooruit Jannie!’ zei ze hardop tegen zichzelf, haar stem schor van verdriet. Ze ging de keuken uit en liep door de gang naar de oude sacristie, waar ze een potje slaappillen uit de kast pakte. Toen ze de deur naar de kapel opende en naast de koperen bel

op het priesterkoor stond, viel het licht uit de apotheek op de kruiswegstatie waar meneer Wolf zijn lege borrelglaasje op het hoofd van de met doornen gekroonde Christus gezet had. Dat was zíjn bevrijdingsfeest geweest, dacht ze weemoedig en terwijl ze naar de koelkast op de plaats van het vroegere tabernakel liep om een koude fles jenever te pakken, besefte ze, dat nu iedereen dood was, zijn oorlog weer zou beginnen. Morgen zouden de broeders van het bestuur, zodra ze van het afschuwelijke ongeluk hoorden, naar de kliniek komen en die oude man op zijn kamer aantreffen tussen oude foto's en tijdschriften vol mooie dames. En een dag later zou er een auto voorrijden met broeders in witte jassen en met onzichtbare hakenkruisen op hun mouw, om hem weer naar een kamp te brengen, want wat was voor deze oude man het verschil tussen een concentratiekamp en een kliniek? Die laatste tocht moest ze hem besparen, dacht ze, terwijl ze met het potje slaaptabletten en de fles drank in haar handen op de bovenste altaartrede stond. Ze hoorde weer zijn knorrige stem, die haar op de dag van het orgelconcert gevraagd had wie ze eigenlijk was. En nog maar enkele weken geleden, toen ze op een morgen zijn kamer binnenkwam om hem te verzorgen, had hij verwezen in een oud fotoalbum zitten staren naar de vergeelde foto's van een voorbeeldig gezin, met een stramme vader en een hooghartige moeder op een tuinbank, met achter hen vijf kinderen onder wie één zeer knappe dochter met dikke vlechten. En met zijn vinger op die dochter had hij haar gevraagd wie dat mooie meisje was. Voor Jannie kwamen dergelijke foto's uit een andere wereld waar mensen in grote huizen wonen, altijd lief zijn voor hun dochters, die op het gymnasium zitten, als ze niet hockeyen, en omdat ze meneer Wolf een lieve aardige man vond, zei ze dat het zijn dochter was. Dat meisje was zijn dochter. En hij geloofde het, hoewel zijzelf dat oude album ooit voor hem gekocht had op een rommelmarkt.

‘Dit meisje is misschien wel uw dochter, uw oudste dochter die jarig is of geslaagd voor haar examen; er is in elk geval feest.’

Hij had enkel op dat laatste woord gereageerd, zonder de

dochter die zijn dochter niet was, te herkennen.

'Wilt u dan, omdat het feest is, mij, wanneer u tijd heeft, een borrel komen inschenken?'

Dat had ze gedaan, en hij had het glas met bevende handen van haar aangenomen en het toch zonder morsen leeggedronken, terwijl ze anders zijn thee in een tuitkannetje moest doen.

Toen ze hem daarna naar de badkamer reed om hem te wassen en te verschonen, had hij naar haar omgekeken en enigszins plechtstatig gezegd: 'Ik moet u namens mijn dochter oprecht bedanken voor deze attentie.'

En hij hád niet eens een dochter!

Jannie deed alle lampen in de oude kapel aan en liep met de fles en de pillen door de dubbele gangdeur naar boven, waar ze voor de deur van zijn kamer bleef staan. Op de route die ze had gelopen, liet ze de lampen aan, want ze wou het gevoel hebben dat ze niet alleen was in het grote gebouw. Ze ging de kamer binnen en in het licht dat uit de gang binnenviel, zag ze dat de oude man scheef in zijn rolstoel zat te slapen, de fles leeg naast zich en op de vloer om hem heen, opengeslagen tijdschriften. Ze deed het licht aan om de mooie meisjes op te ruimen, daarna reed ze de rolstoel tot naast het bed en deed hem zijn schoenen uit. Ze sloeg de lakens open en toen ze hem routineus in zijn bed hielp, mompelde hij iets onverstaanbaars, maar hij bleef doorslapen. Ze ontkurkte de volle fles jenever en goot iets van de inhoud in zijn wastafel voordat ze het potje slaaptabletten erin leegde en net zo lang schudde tot de pillen waren opgelost.

'Wat doet u?' hoorde ze ineens zijn stem.

Ze zette de fles op zijn nachtkastje en fluisterde, alsof ze konden worden afgeluisterd: 'Ik heb een slaapdrank voor u klaargemaakt.'

'Ik hoef geen slaapdrank, ik wil een borrel', mopperde hij met dikke tong, terwijl hij probeerde overeind te komen.

Ze hielp hem om recht te gaan zitten en pakte de fles: 'Dit is ook een borrel.'

Hij griste de fles uit haar handen en zette hem aan zijn mond. De slaapdrank klokte naar binnen en hij dronk zó gretig dat de

jenever langs zijn kin liep. Toen ze hem de fles met moeite afpakte en weer op het kastje naast zijn bed zette, zag ze dat hij bijna half leeg was.

'Nu moet u proberen goed te slapen', zei ze zacht, terwijl ze hem onderstopte. Hij sloot meteen zijn ogen en even later hoorde ze aan zijn ademhaling dat hij sliep. Ze liep naar de muur waar de jeugdfoto van haar in badpak nog steeds hing. Ze maakte hem los en zei tegen zichzelf: 'Kom Jannie!'

Toen kuste ze het klamme voorhoofd van de oude man en verliet zijn kamer.

In de ziekenkelder brandden enkel de blauwe nachtlampjes. Jannie drukte op de knoppen naast de deur en de hele ruimte baadde in een steriel neonlicht, dat even pijn aan haar ogen deed. De dokter, de zuster en de broeder lagen vredig naast elkaar in de hoge ijzeren ziekenhuisbedden. De catheterflessen die ze die morgen meteen na het ontbijt had aangesloten, waren leeg. Het was ook al bijna middernacht. De dagtocht naar Avignon was over vijf minuten definitief voorbij.

Om acht uur vanmorgen had Odile, die haar vrije dag had, iedereen een fijne dag gewenst en zich schutterig geëxcuseerd dat ze niet zou meegaan.

'Ik ga met een jongen uit, een moordgozer, misschien wordt het wel wat en zo'n kans krijg ik waarschijnlijk nooit meer.'

'Ga jij maar lekker uit met die jongen en zorg dat je een heerlijke dag hebt', had Jannie later gezegd toen Odile op haar sportfiets stapte, terwijl iedereen al op de bus stond te wachten.

Goddank dat ze vandaag niet mee naar Avignon is gegaan, dacht Jannie, terwijl ze voor de bedden met de drie levende lijken stond.

'Behalve Odile die een vrije dag had en meneer Wolf die straks zal sterven, is iedereen dood, dus waarom zouden jullie blijven leven?' zei ze hardop, terwijl ze naar het lijkbleke, maar nog altijd strenge gezicht van dokter Sneek keek op het witte kussen.

Nu moest ze het werk afmaken, omdat ze de enige was die de

drie in de bedden zou kunnen laten delen in wat er gebeurd was. De anderen waren dood, omgekomen in de vlammen en nooit zou ze kunnen begrijpen dat zíj het overleefd had, dat zíj uit de bus was geslingerd en niet Geertje Lieveheertje, die nog zo mooi en zo jong was, of Anton Bervoets, die immers de klok kon terugzetten met zijn verhalen en de anderen weer tot leven had kunnen wekken. Ze hadden niet mogen doodgaan. Joop zou Sint Petrus of wie daarboven de baas was, alleen maar voor de voeten lopen. Meneer Roberts moest al zijn verhalen nog opschrijven en publiceren om al zijn vakgenoten - geschiedkundigen en psychiaters - te informeren over de Apotheek van Hippocrates en zijn Wet van Avignon en meneer Van Remersdael had voor zichzelf nog geen dodenmasker gemaakt. Zíj had in hun plaats moeten sterven, want op haar wachtte niets of niemand. Ze had alleen maar een broer die zoek was en één die haar verhaal nooit zou begrijpen, zelfs niet als ze hem onder de keukentafel zou slepen om hem te dwingen een prins te zijn. Dat malle lijf van hem was allang te groot voor een keukentafel en zijn verstand te klein voor een prins, daar paste nog geen jonkheer in. En toch had het noodlot haar op die hoge stoel voor in de bus, naast de chauffeur, geplaatst en daardoor was zíj aangewezen om te blijven leven en het werk van meneer Roberts te voltooien, niet omdat ze er zo geschikt voor was, maar omdat ze óver was. Nu iedereen in dat ravijn was omgekomen en onherkenbaar verminkt, nu Avignon weer gewoon La Roche was, waar de kinderen op dit moment droomden van die rare filmploeg, moest de kliniek worden gesloten. En een kliniek is pas echt gesloten, als er niet alleen geen patiënten meer zijn, maar ook geen medische staf. Daarom moest zij de stekkers uittrekken van de instrumenten die dokter Sneek, zuster Couperus en broeder Rob nu al vele maanden in leven hielden, zoals zijzelf tot de dag dat Geertje haar vaste plek kreeg, zo graag onwillige patiënten in leven hielden door hen plat te spuiten, tot ze zo apathisch waren dat je alles met hen doen kon behalve hen nog genezen. Deze drie mummies in de strakke spanlakens waren ook niet meer te genezen. Jannie stond vlak voor het bed

waarin het verstijfde lichaam van de voormalige directeur lag. Hij staarde met wijd open ogen naar het lage plafond en hoewel hij al maanden op geen enkele indruk reageerde, wist ze met zekerheid dat hij nu haar aanwezigheid opmerkte en precies zou verstaan wat ze hem ging zeggen. Maar toen ze haar mond opende, kwamen de woorden bijna mechanisch uit haar mond alsof een vreemde ze haar dicteerde.

'Ze zijn dood, dokter Sneek, allemaal dood. Ze zijn verbrand, dat moest ik u komen zeggen. En ook dat we een fantastische dag hebben gehad. We hebben genoten van ons uitstapje naar Avignon en veel opgestoken over het verleden van die stad en van de pausen die daar vroeger woonden. Onder leiding van dokter Roberts is alles prima verlopen. Hij is niet alleen een heel geleerd historicus, maar ook een groot filosoof, want hij heeft de Wet van Avignon uitgevonden en Anton Bervoets heeft die bewezen door weer te gaan praten, midden op de brug van Avignon, dus had hij het magische scherm waar u zo op tegen was, niet meer nodig. Daarop had iedereen gewacht sinds de dag dat we u drieën hier hebben opgesloten. Er is dus geen enkele patiënt meer, behalve de oude heer Wolf, maar die wil nu niet gestoord worden en ook zeker niet meer door u worden behandeld. Daarom kan het ontslag dat ik van u heb gekregen, nu ingaan. De kliniek wordt vandaag nog gesloten, want ze zijn allemaal verbrand, u ook, u en de broeder en de zuster zijn mee verbrand. Dat heb ik ook tegen de politie moeten zeggen. Een tegenligger met groot licht duwde de bus van de weg en toen vloog hij in brand, met iedereen erin. Ik alleen ben blijven leven en ik weet helemaal niet waarom!'

Buiten adem hield ze haar mond en in de stilte die erop volgde, hoorde ze die laatste wanhopige woorden weerkaatsen tegen de wanden van de kale kelderruimte. En ze schaamde zich voor haar verdriet. Zíj mocht helemaal niet huilen, ze had het recht niet, zij was immers als enige blijven leven. De anderen moesten huilen, want zíj waren gruwelijk gestorven.

Ze stond daar midden in die koude ruimte en bij de herinnering aan die verschrikkelijke vuurzee en kijkend naar het gehate

drietal in de witte bedden, won haar boosheid het van haar verdriet. Ze spuwde dokter Sneek in het bewegingloze gezicht, als in een goedkope film, en meende even dat ze hem met de ogen zag knipperen zoals hij vroeger deed, wanneer hij niet wist hoe te reageren als ze vrijpostig was. Toen schakelde ze bij de dokter, de zuster en de broeder de instrumenten uit waarvan hun leven afhing, ook al was er geen spoor van leven meer op de starre witte gezichten te bekennen. Het coma had hun gelaatstrekken gefixeerd en hun gezichtshuid tot een karikatuur geplooid. Ze huiverde van de kille visseogen tussen de tientallen kraaiepootjes van zuster Couperus en hoewel hij haar niets kon doen, gruwde ze van de sadistische trek om de mond van broeder Rob. Of de dood straks een glimlach op hun gezicht zou toveren of hun trekken tenminste zou verzachten, wilde ze niet weten, want ze moest hier zo vlug mogelijk weg, ook al had ze nog niet nagedacht over wat er dan met hen moest. Misschien moest ze alles maar laten gebeuren. Namens dokter Roberts had ze de instrumenten uitgeschakeld en zijn voorganger toegesproken. Verder wist ze het niet. Morgen stond natuurlijk alles in de krant. De leden van het bestuur zouden naar de kliniek komen en er niemand aantreffen, behalve op een kamer met de gordijnen dicht, een oude man die erin geslaagd was zelfmoord te plegen door slaapmiddelen in een fles sterke drank op te lossen. Al snel zouden ze ervaren dat enkel een vroegere verpleeghulp het ongeluk had overleefd en broeder Martinus Talman zou verbaasd informeren, waarom een personeelslid dat allang was ontslagen, toch het uitstapje van de patiënten had kunnen meemaken. Omdat ze het leuk vond en omdat de dokter het haar vreemd genoeg had gevraagd, zou Odile desgevraagd huichelachtig zeggen; de dokter was trouwens de laatste tijd een stuk aardiger dan vroeger. Die zuster Jannie woonde tegenwoordig bij een tante, had ze gehoord. En broeder Talman zou nadenkend knikken. Dat de dokter minder formeel deed, had hij tijdens de laatste bestuursvergadering al opgemerkt. Nog voordat alle verkoolde resten in dat Ardennendal konden zijn geïdentificeerd, zou er voor alle slachtoffers

in de kapel van de broeders, in de stad, een plechtige dodendienst plaatsvinden met een slijmerige preek over de verdiensten van dokter Sneek, terwijl in de kelder de drie lijken lagen, welke vele weken later pas zouden worden ontdekt door twee rechercheurs, die huiszoeking kwamen doen, omdat er toch nog onbeantwoorde vragen waren waarover ze die verpleeghulp aan de tand moesten voelen.

'Wilt u maar met ons meekomen, juffrouw Van Poelgeest?

'Ik ken jullie wel,' zou ze de beide mannen zeggen, 'jullie hebben Jean-Luc Stevens thuisgebracht toen het zo regende en op mijn verzoek hebben jullie toen het zwaailicht gebruikt. En meneer Roberts en de jonkheer zaten in de auto van die knappe organist die ik jammer genoeg nooit meer gezien heb en waarom zou ik?'

Maar ze zouden zeggen dat dat een heel andere zaak was en op het politiebureau zou ze moeten vertellen wat er allemaal was gebeurd.

En daarvoor moest ze eerst hier weg, uit deze enge kelder, uit de lege kliniek, maar ze wist niet waar ze naartoe moest. Die tante zag haar aankomen en een thuis had ze allang niet meer. Er was maar één plek waar ze heen kon.

'U spreekt met zuster Van Poelgeest van de Zonhovenkliniek, ik wilde graag een taxi.'

En in de hal zou ze dan wachten tot hij voorreed. 'En zuster waar gaat de reis naartoe?'

'Naar Avignon, als dat voor u niet te ver is.'

Jannie sloot de deur van de kelder en liep de trap op naar de keuken om wat te drinken. Ze merkte nu pas hoe dorstig ze was. En terwijl ze water opzette voor een kop thee, bedacht ze dat Odile morgenvroeg weer op haar post zou zijn na haar vrije dag. Maar dan moest zij vannacht hier blijven om haar op te vangen, want het meisje mocht het in geen geval van iemand anders horen. Zíj moest het haar vertellen. Dat het een vreselijk ongeluk geweest was en dat dat niet mocht en niet kon, nadat Anton Bervoets had gesproken, nadat Geertje tot paus benoemd was,

nadat Joop kabouters had gezien en een haas die een konijn was. Zo'n afschuwelijk ongeluk kon helemaal niet! Boven het aanrecht zag Jannie de ‘magic window’ hangen, die Odile gekocht had om de boodschappen te noteren nadat ze gemerkt had hoeveel plezier Anton Bervoets van het schrijfscherm had.

‘Dat is een handig ding! Koop ik ook voor in de keuken als boodschappenleitje, want Joop pikt nou alle krijtjes.’

Terwijl Jannie met de tranen in haar ogen las wat op dat handige ding geschreven stond voor de volgende dag: hamlappen, andijvie en nieuwe pot honing, moest ze eraan denken hoe ze Odile had leren kennen in deze keuken, toen ze pas in Zonhoven was. Zuster Couperus had haar in sneltreinvaart het gebouw laten zien en haar precies op deze plek voorgesteld aan de stijve mevrouw Dame terwijl ze Odile die bij het fornuis bezig was, volkomen negeerde.

‘Dit is het hoofd van de huishouding. Zij kan u vertellen wat elke patiënt wél en níet mag hebben.’

En toen het mens de keuken al weer wilde verlaten zonder Odile te hebben voorgesteld, was Jannie op het meisje toegelopen en had haar naam genoemd, terwijl zuster Couperus ongeduldig in de deur op haar wachtte. Grinnikend had de keukenhulp gezegd, terwijl ze haar natte handen aan haar schort afveegde en Jannie een hand gaf: ‘Ik ben Odile, maar je mag me ook anders noemen, want ik vind het een rotnaam. Jonkheer Van Remersdael, een patiënt, noemt me soms Ottilie want die had een tante die zo heette, maar dat klinkt nog meer bezopen. Mijn tantes heten Miep of Truus. Hoe ik aan Odile kom, vraag het me niet!’

Jannie had het spontane meisje meteen gemogen en al vlug begrepen dat ze in de keukenhulp een bondgenoot zou hebben in haar voornemen het de patiënten naar de zin te maken.

Toen zuster Couperus kribbig had gevraagd of ze nu misschien verder konden gaan, had Jannie van Odile een ondeugende knipoog gekregen en de hoofdzuster toegevoegd: ‘Ik heb ook maar even kennis gemaakt met de keukenhulp, ik ben immers de verpleeghulp, dus zijn we collega's.’

En nog geen week later hadden ze met zijn tweeën rozen geplukt en lelietjes-van-dalen en had zuster Couperus niet geweten of er ergens vazen waren om ze in te zetten. Terwijl ze eraan terugdacht, rook Jannie weer de doordringende geur van die lelietjes en keek ze naar haar handen, die toen net als die van Odile vol schrammen hadden gezeten van de doornige rozetakken. En nu waren uitgerekend zij tweeën ontsnapt aan de dood, zijzelf omdat ze op de plaats naast de chauffeur had gezeten en Odile omdat ze een jongen had ontmoet die haar op haar vrije dag wou leren zeilen. Ook als de dag te kort geweest was om te leren zeilen, dan had die jongen in elk geval het leven van Odile gered, dacht Jannie, terwijl ze een kop thee inschonk. Dat moest ze haar morgen in elk geval zeggen, dat die vrije dag haar het leven gered had. Met de kop hete thee in haar hand keek ze naar de strandfoto, die ze op weg naar de kelder, zolang in de keuken op tafel had gelegd. En in het jonge meisje dat ze toen was, zag ze Odile die vandaag had leren zeilen en hopelijk niet zo verlegen was geweest als zij toen.

'Dat zeilen heeft je leven gered, Odile en je moet maar zo vlug mogelijk vergeten wat er vandaag voor verschrikkelijks gebeurd is,' zei ze tegen de foto, 'je bent nog zo jong en je zult heus wel vlug ander werk vinden, zo'n harde werkster en zo'n opgewekt iemand als jij. Ik zal een hartstikke mooi getuigschrift voor je schrijven, ondertekend met: Mathilde Couperus, hoofdverpleegster, want die handtekening van haar maak je zo na.'

Met de kop thee en met haar portret liep ze van de keuken naar de eetzaal en ging aan één van de lange tafels zitten.

Ze streek de foto glad en zei hardop tegen zichzelf: 'Je bent oud geworden, Jannie.'

Ineens schrok ze op van een geluid achter haar. Het was Odile, die zielig in een hoek op de grond zat.

'Wat doe jij hier?'

Ze stond op, liep naar het meisje toe en zag dat ze gehuild had en vreselijk verdrietig was.

'Wat doe jij hier? Ik dacht dat je...'

Ze kon haar zin niet afmaken want Odile wierp zich in haar

armen en begon hartverscheurend te huilen, ondertussen proberend iets te zeggen. Jannie veegde met de rug van haar hand de tranen van haar wangen en streelde haar stugge jongenskop. Even overschaduwde het onbekende verdriet van het meisje dat van haarzelf.

'Stil nu maar, stil nu maar', zei ze troostend. Toen kwam er hakkelend uit dat die moordgozer helemaal niet zo moord was en die zeilboot een smoes en dat alle kerels hetzelfde waren.

'Ik weet het,' probeerde Jannie te sussen, 'alle kerels zijn hetzelfde!'

Ze zei het blijkbaar met zoveel overtuiging, dat het snikken van Odile ineens stokte.

'Bedoel je dat jij ook... ik dacht dat jij nooit verkering gehad had.'

'Daar hoef je geen verkering voor te hebben', zei Jannie grimmig. Een vader is al genoeg, wou ze zeggen, maar in plaats daarvan zei ze kalm: 'Kom nu eens zitten, dan krijg je een warme kop thee en dan moet je alles rustig vertellen, een warme kop thee met honing.'

Ze maakte zich van het meisje los en zag toen pas dat de zomerse blouse van Odile gescheurd was en dat alle knopen eraf waren.

'De honing is op, ik moet nieuwe kopen', zei Odile, lachend tussen haar tranen door, terwijl ze gegeneerd met beide handen haar blouse dichttrok. En Jannie zag het voorval van jaren geleden in de zelfbedieningswinkel weer voor zich.

'Ik geef je zo meteen een trui of vest van mij,' zei ze bezorgd, 'zó kun je niet naar huis.'

'Ik ga ook niet naar huis,' zei Odile bokkig, 'want hij wacht me natuurlijk op met zijn brommer. Hij zou me naar huis brengen, maar hij reed hiernaartoe toen ik zei dat iedereen met de bus weg was, en toen wou hij wat ze allemaal willen. Ik wil echt niet naar huis.'

'Dat hoeft ook niet', zei Jannie, terwijl ze naar de keuken liep om voor Odile een kop thee in te schenken. Hoe moest ze haar nu van het ongeluk vertellen en dat ze de drie in de kelder

vermoord had en meneer Wolf met doodgaan had geholpen?

'Waar zijn de anderen eigenlijk?' vroeg Odile ineens achterdochtig, terwijl ze de kop thee aanpakte. En toen Jannie niets zei, begreep ze dat er iets akeligs gebeurd moest zijn waardoor Jannie zo ijzig kalm was. Er was iets heel ergs gebeurd. Met grote angstogen keek ze Jannie aan, die al die uren haar verdriet had opgekropt, die in trance de vragen van de politie had beantwoord terwijl in het ravijn beneden haar de autobus uitbrandde, die zich door die twee aardige mensen naar de kliniek had laten rijden en niet gehuild had, die daarna gedaan had wat ze van meneer Roberts had moeten doen. Maar op het moment dat Odile met betraande ogen nog eens vroeg wat er in godsnaam gebeurd was, brak het leed van uren, eindelijk uit haar keel. Ze legde haar hoofd op de jeugdfoto voor zich op tafel en begon hees met ingehouden snikken te huilen, naast een geschrokken Odile, die onhandig haar kastanjebruine haren streelde.

'Wat is er toch,' vroeg ze zacht, 'er is iets vreselijks gebeurd hè Jannie? En ik val jou lastig met mijn verdriet, terwijl jij nog meer verdriet hebt. Er is wat met de anderen hè? Waar zijn ze? Je moet wat zeggen. Jannie!'

En wanhopig begon ze de ander aan de schouder te trekken, tot die ophield met snikken en toonloos zei: 'Je hoeft geen hamlappen en andijvie... Je hoeft ook nooit meer honing te kopen.'

'Maar wat is er dan gebeurd?' vroeg Odile ontdaan en Jannie zag in haar ogen, dat de waarheid langzaam tot haar doordrong.

'Zeg het me alsjeblieft! Er is iets verschrikkelijks gebeurd hè? En ik zit hier te zeuren over die stomme rotknul met zijn zeilboot. Is de bus verongelukt? De bus is verongelukt hè? Zeg het nou! En waarom ben jij...?'

'Je hoeft nooit meer honing', herhaalde Jannie dof en afwezig, alsof ze onder de medicijnen zat. Toen stond ze langzaam op en liep naar de deur.

'Ik zal een vest voor je halen. Je krijgt het veel te koud. Zo kun je niet op de fiets in het donker.'

‘Ik ga niet naar huis,’ schreeuwde Odile angstig, ‘ik blijf bij jou! Maar dan moet je het zeggen. Als je het niet zegt, gaat het nooit voorbij. Zeg het nou! Ze zijn verongelukt hè?’

Ze drukte zich tegen Jannie aan en zei huilend: ‘Ik zit hier te grienen omdat mijn blouse kapot is, terwijl jij... maar dat kon ik toch niet weten.’

Ze liet de ander los en ging ontredderd aan een tafel zitten. Ze had hier zitten huilen omdat ze een rotdag gehad had, maar ze zou moeten huilen om iets wat veel erger was. Waarom zei Jannie nu niets? Waarom zei ze niet dat de anderen met de bus verongelukt waren? Misschien lagen ze wel zwaar gewond in een ziekenhuis, maar waar? In België natuurlijk, waar ze Frans spraken. Misschien gingen ze dood of waren ze al dood. Daarom had ze geen andijvie en geen hamlappen nodig. Ze hoefde niet meer te koken. Als de anderen dood waren, waren alleen Jannie en meneer Wolf er nog, maar die moest dan natuurlijk naar een andere kliniek, en in de kelder lagen dokter Sneek en de twee anderen vastgebonden in die enge bedden, en als de politie hen zou vinden moest Jannie naar de gevangenis. Maar dat mocht niet. Daarom moesten ze wat doen. Als ze die drie zouden begraven, hoefde Jannie niet naar de gevangenis, want dan waren ze gewoon alle drie óók in België verongelukt. Ze moesten ze begraven. Er was toch een kerkhof achter in de tuin. Ze stond op en veegde met haar zakdoek de tranen weg bij haar vriendin, die nog steeds onbeweeglijk bij de deur stond.

‘Ik ben bij je. Je hoeft niets te zeggen als je dat niet kunt. Maar kom wel rustig bij me zitten, dan schenk ik je nog een kop thee in. Toe nou!’

‘Zonder honing’, lachte Jannie tussen haar tranen door, terwijl ze gewillig weer aan de tafel ging zitten.

Toen kwam met horten en stoten het hele verhaal eruit. Van de aardige chauffeur, die zo gezellig had zitten praten, zonder haar aan te kijken, want hij moest op de weg letten, en dat had hij heus wel gedaan. Het was niet zíjn schuld geweest, maar er was ineens een auto met groot licht veel te hard en veel te ruim door

de bocht gekomen en toen was hun bus uit diezelfde bocht gevlogen, had een muurtje langs de weg geraakt, geloofde ze, waardoor aan haar kant het portier open sprong en zij naar buiten was gevallen, terwijl de bus in een ravijn stortte en bijna meteen in brand vloog. En ze had niets kunnen doen, terwijl de anderen allemaal in brand stonden. Ze had er alleen maar naar gekeken, naar dat verschrikkelijke licht daar beneden, vanuit het struikgewas, waarin ze terecht was gekomen en dat haar val gebroken had.

'En ik voelde niets. Dat vind ik zo erg, Odile,' zei ze meer tegen zichzelf dan tegen de ander, 'ik voelde geen verdriet en ik was ook niet geschrokken. Dat is het ergste, dat ik helemaal niet schrok. Hoe kan het dat ik van zoiets afschuwelijks niet schrok? Ik schrok niet toen Geertje en meneer Roberts en Joop en al die anderen verbrandden. Ik voelde niets. Ik zag alleen maar een jongen en een meisje in de struiken vrijen en ik geloof dat ik hun nog wilde zeggen dat ze zich maar niets van me moesten aantrekken. Zoiets raars wilde ik hun zeggen en ik ken geen Frans! Dat is toch gek Odile. Ik wou een jongen en een meisje vertellen dat ze moesten blijven vrijen, terwijl de bus in lichterlaaie stond. Hoe kan dat?'

Odile pakte haar hand beet en zei rustig als een moeder die een angstig kind moet bedaren: 'Dat is toch normaal. Als er zoiets ergs gebeurt, dan dringt dat niet meteen tot je door. Anders is de schrik te groot. Zoiets kun je alleen maar langzaam verwerken. Toen mijn zusje doodging, óók door een ongeluk - dat heb ik nooit verteld dat mijn zusje verongelukt is - toen wilde ik nog met haar praten in het uitvaartcentrum waar ze dood onder een glazen stolp in de kist lag, en ik werd kwaad dat ze niets terug zei, terwijl haar hele gezicht kapot was, ook al hadden ze het opgelapt. En later werd ik elke nacht wakker en dacht ik dat ze nog naast me lag in het tweepersoonsbed; natuurlijk lag ze er niet, maar ik bleef toch elke avond, voordat ik insliep, met haar praten tot ik echt zeker wist dat ze dood was. Dat moeten wij nu ook doen. Praten met allemaal. Ze zijn dood, maar daarom kunnen we nog wel met ze praten. Omdat

ze nog in ons hoofd zitten, daarom! Joop en meneer Bervoets en Geertje, meneer Roberts en de jonkheer. Allemaal. We moeten voorlopig blijven praten, Jannie.'

'Anton Bervoets heeft vandaag gepraat, een hele tijd achterelkaar', zei Jannie verbaasd, alsof ze nu pas besefte dát dat vandaag gebeurd was.

'Ik ben blij, dat je het nu hebt kunnen vertellen', zei Odile, terwijl ze de panden van haar kapotte blouse over elkaar trok.

Jannie zag het en zei, resoluut, als de oude zuster Jannie, vond Odile: 'En nu ga ik eerst een warm vest of een trui halen boven. Wat heb je het liefst?'

'Blijf nou maar zitten. Ik heb het helemaal niet koud, echt niet,' zei Odile, 'ik heb nu toch helemaal geen tijd om het koud te hebben. Ik ga trouwens niet meer naar huis. Ik kijk wel uit! Dan wil iedereen weten, hoe het vandaag was en mijn moeder helemaal, want die ziet me al getrouwd met die knul en dan kan ik haar toch niet vertellen dat het een klootzak is. Ik wil nu bij jou blijven.'

Jannie stond zuchtend op.

'Ik weet zelf nog niet wat ik doen moet, hier blijven of een taxi bellen.'

'Waar wil je dan heen?' vroeg Odile bezorgd.

'Dat weet ik zelf ook niet, maar hier kan ik niet blijven. Ik heb hier niks meer te zoeken. Ik heb gedaan wat meneer Roberts van me verwacht zou hebben, als hij...'

Odile, die begreep wat ze bedoelde, griezelde even en vroeg toen fluisterend: 'Was het eng?'

Jannie glimlachte. 'Het was eigenlijk heel gewoon. Ik hoefde alleen maar de apparatuur uit te schakelen. Die drie waren allang dood, alleen die instrumenten leefden nog.'

'En meneer Wolf?' vroeg Odile benauwd.

'Die heb ik slaaptabletten gegeven in een fles jenever. De hele dag heeft hij foto's gekeken, zodat hij vredig kan inslapen om wakker te worden in een droom vol jonge meisjes, die zich om hem verdringen om op de foto te mogen bij zo'n bekend fotograaf.'

‘Hè wat eng,’ zei Odile, ‘heb je hem dan... hoe noemen ze dat? Maar dat is toch...?’

‘Euthanasie,’ zei Jannie kalm, ‘zo noemen ze het. Ik weet alleen maar dat ik het moest doen. Hij is nu ergens heen waar geen psychiaters zijn en waar geen Duitsers mogen komen. En hij heeft er een eigen fotostudio met heel veel medewerksters die hem helpen zijn foto's te ontwikkelen, ook allemaal mooie meisjes.’

‘Zoals deze hier,’ vroeg Odile, terwijl ze de jeugdfoto van Jannie in het te krappe badpak pakte, ‘was die ook van hem?’

‘Kijk maar eens goed, dit meisje mocht wel op de foto maar niet mee naar de hemel.’

‘Maar dat ben jíj!’ zei Odile verbaasd, terwijl ze de foto nauwkeurig bekeek. Jannie knikte.

‘Die hing op zijn kamer aan de muur tegenover zijn bed. Heb ik hem eens gegeven. Hij vertelde iedereen dat het zijn dochter was, maar hij had helemaal geen dochter. Zullen we nu afscheid gaan nemen?’

‘Ja, maar alleen van meneer Wolf,’ klonk het angstig, ‘die andere drie is me te eng.’

‘Ik bedoel ook alleen meneer Wolf’, zei Jannie.

Ze gaven elkaar een arm en gingen naar boven, waar Jannie het licht in de kamer van meneer Wolf aandeed, terwijl ze met zijn tweeën in de deuropening bleven staan.

‘Denk je dat hij al dood is?’ fluisterde Odile, terwijl ze zich stevig tegen de ander aandrukte.

‘Hij is eigenlijk al jarenlang dood,’ zei Jannie rustig, ‘jaren geleden al is hij in het kamp gestorven. Alleen dokter Sneek wilde hem in leven houden, want zulke mensen zijn interessant studiemateriaal. Maar ik wil niet dat er straks een ambulance komt met mannen in het wit om hem in een andere kliniek te interneren bij een andere dokter die ook graag artikelen publiceert in een vaktijdschrift.’

Ze liep een paar passen de kamer in.

‘Weet je dat hij vroeger, lang voor de oorlog, heel beroemd was en dat zijn foto's overal werden geëxposeerd?’

Ze boog zich over meneer Wolf en nadat ze zijn pols had gevoeld en aan zijn borst had geluisterd, sloot ze zijn oogleden.

'Ik weet niet of hij beroemd was, maar ik vond hem aardig', zei Odile, die haar schoorvoetend gevolgd was, 'en waarom moeten aardige mensen zo akelig aan hun eind komen?'

Jannie streek met een hand door het haar van Odile en zei zacht: 'Doodgaan in een kamp, dat is pas akelig en daarna blijven leven misschien nog meer. Al die jaren na de oorlog heeft hij gevochten tegen schimmen, die in hun groene en zwarte uniformen overal opdoken en pas verdwenen toen wij hem in plaats van pillen jenever voorschreven en hem zijn eigen donkere kamer gaven om er zijn foto's te ontwikkelen.'

'Had hij dan een donkere kamer?' vroeg Odile verrast.

'Als ik de gordijnen dicht deed en het licht uit...,' zei Jannie, 'laten we maar gaan.'

Ze drukte even haar lippen op het koude voorhoofd van de oude man, nam Odile bij de hand en deed het licht in de kamer uit. Zwijgend liepen ze de trap op naar de tweede verdieping waar Jannie haar kamer had. Naast elkaar stonden ze even later bij het raam en keken naar buiten waar de ronde contouren van de grote kastanjeboom vaag zichtbaar waren.

'Hier voor dit raam heb ik de eerste morgen dat ik in Zonhoven was, Joop voor me zien dansen en meneer Roberts speelde met meneer Ramakers in een stomme film', zei Jannie zacht. Odile naast haar rilde.

'Wacht, laat me je eerst iets warms geven.'

Maar Odile fluisterde, alsof ze bang was dat ze werden afgeluisterd: 'Ik ril niet omdat ik het koud heb, maar omdat ik bang ben voor wat er gebeurd is en voor wat er nog kan gebeuren. En die arme meneer Wolf...'

Ineens begon ze te huilen en drukte haar hoofd tegen Jannies borsten. Die sloeg haar arm om het meisje heen en ging samen met haar op bed zitten.

'Je hoeft echt niet bang te zijn. Als de politie morgen komt en me ondervraagt over het ongeluk of wil weten wat er met meneer Wolf en met de drie in de kelder gebeurd is, dan weet

je van niks. En als ze jou ook vragen stellen, dan moet je alleen maar zeggen dat je een dag vrij had en dat je vanavond hier bent gebleven om mij gezelschap te houden, maar je mag niets zeggen over meneer Wolf. En van die lijken in de kelder weet je helemaal niks. Je wist niet dat ze er lagen, want je komt nooit in dat deel van de kelders. Beloof me dat! En als ze mij opsluiten in de gevangenis, omdat ík ze heb vermoord, moet je blijven volhouden dat je van niets wist, omdat je alleen maar in de keuken werkte. Je dacht gewoon dat meneer Roberts de nieuwe dokter was en dat dokter Sneek ontslag had genomen, samen met de broeder en de zuster. Dat kan toch. Jij bent gewoon iemand van het keukenpersoneel wie ze zoiets heus niet vertellen. En je was niet mee naar Avignon, omdat je een dag ging zeilen. Beloof je dat?'

Odile maakte zich van Jannie los en keek haar met betraande ogen aan.

'Ze mogen je niet opsluiten. We moeten wat doen zodat ze jou niet kunnen opsluiten. Meneer Wolf heeft zelf die pillen in de fles gedaan en die kelder kunnen we toch afsluiten en zeggen dat de sleutel al eeuwen zoek is.'

'Dan breekt de politie hem open. Ze zullen heus wel alles onderzoeken', was het nuchtere antwoord.

'Maar we moeten toch wat kunnen doen,' zei Odile peinzend, 'we kunnen ze toch gewoon begraven. Dat moeten we doen. Op het kerkhof van de broeders. Daar ligt nog familie van me, de oprichter van de broeders hier, weet je toch! Dat grote graf achterin. Daar ga ik wel eens wandelen. Op familiebezoek! Daar kunnen we ze in kieperen, want de sluitsteen zit los.'

'Hoe wil je dat doen? We zijn maar met zijn tweetjes.'

'Dat weet ik ook niet', zuchtte Odile, terwijl ze haar kapotte blouse uittrok, 'ik ben ineens zo moe. Mag ik bij jou slapen? Ik durf niet op een andere kamer.'

Jannie, die nu zelf ook voelde hoe moe ze was, zei lachend: 'Natuurlijk mag je bij me slapen, maar het is een éénpersoonsbed, dus moeten we dicht bij elkaar.'

'Dat wil ik juist', zei Odile slaperig, terwijl ze zich verder

uitkleedde en onder de dekens kroop.

‘Moet je niet een nachtpon van me lenen?’ vroeg Jannie aarzelend, terwijl ze zich ook uitkleedde en naar de ander keek, die als een foetus in elkaar kroop. Nu zag ze pas goed hoe schriel het meisje was. Ze leek met het kort geknipte haar net een jongen.

‘Ik wil geen nachtpon, ik wil zó naast je. Dat ik je kan voelen’, zei Odile, terwijl ze bewonderend naar Jannie keek.

‘Goed’, zei die. Toen ging ze naast Odile liggen, die meteen haar armen om haar heen sloeg en dicht tegen haar aankroop. Even later voelde ze de handen van het meisje op haar borsten.

‘Vind je dat erg? Als je het vervelend vindt...’ klonk het slaperig. Maar ze vond het niet vervelend. Het was net of ze nu een zusje had. Ze streelde de korte stugge haren van de ander en zoende haar voorhoofd, haar ogen en haar mond.

‘Waarom heb ik niet zulke mooie borsten als jij?’ zuchtte Odile. Even later, toen Jannie al bijna sliep, schoot ze ineens overeind.

‘Natuurlijk moeten we ze begraven. Dat kerkhof ligt er toch niet voor niks. Ik kan mijn broer bellen om ons te helpen. Dan zetten we de lijken in de rolstoel van meneer Wolf en in de vaste plek van Geertje en dan kieperen we ze in dat graf van mgr. Sistermans. Zo heette die oprichter.’

‘Wou je je broer dan nu soms opbellen? Weet je hoe laat het is?’ hoorde Jannie zichzelf vragen, terwijl ze langzaam in een diepe slaap gleed.

Het motregende zachtjes toen Jannie het lijk van zuster Couperus, in de rolstoel van de heer Wolf, langs de kruiswegkapellen naar het oude ommuurde kerkhof reed. De sleedoornstruiken bloeiden en ze rook de scherpe geur van jasmijn en de zoete geur van lelietjes-van-dalen, terwijl het pad toch bedekt was met een dikke laag natte herfstbladeren en de sneeuw van Antons kerstnacht dwarrelde uit de maanverlichte hemel.

‘Schiet alstublieft wat op!’ mopperde zuster Couperus, maar Jannie kwam op haar hoge hakken maar moeilijk vooruit.

‘Waarom draag je dan ook zulke dwaze schoenen?’ vroeg de dode vrouw in de rolstoel met de stem van haar moeder.

‘Omdat ik vandaag met meneer Roberts en de jonkheer naar het orgelconcert ga. Daarom!’ kaatste Jannie terug.

Bij de ingang van het kerkhof stond Odile te wenken dat ze moest opschieten. Dus deed ze haar schoenen uit en legde die bij zuster Couperus op schoot. Op een holletje reed ze de rolstoel naar het kerkhof, terwijl het water van de natte bladeren in haar kousen sopte.

‘Is ze braaf vandaag?’ vroeg Odile, terwijl ze haar tong uitstak naar het lijk in de stoel. Achter op het kerkhof stond een man met een koevoet de sluitsteen van een grote zerk los te wrikken. Dan had Odile haar broer dus toch gebeld. Maar toen ze dichterbij kwam, zag Jannie dat het haar eigen broer was.

‘Wat doe jij hier, Albert?’ vroeg ze verbaasd en hij antwoordde met zijn donkere schorre stem.

‘Ik help jou, want dat moet van mama.’

Hij zei het zonder haar aan te kijken, terwijl hij de sluitsteen zover van de zerk geschoven kreeg, dat in het maanlicht de holte van een diep gat zichtbaar werd. Op de rechtop staande steen kon ze nauwelijks lezen wie er begraven lag, maar van Odile wist ze dat het de stichter van de Broeders van het Goddelijk Woord was.

‘Mgr. Laurentius Dieudonné Sistermans,’ las Odile, ‘dat is nou die oprichter van de broeders, maar er is niks van hem over. Kijk maar, plaats zat!’

Ze nam de rolstoel met de dode zuster van Jannie over en geholpen door Albert kieperde ze de vroegere hoofdzuster in het donkere gat, waar het lijk op de botten van de monseigneur plofte.

‘Hoera!’ riep Albert en spuwde een grote fluim achter zuster Couperus aan.

‘Mijn schoenen,’ riep Jannie, ‘ze heeft mijn schoenen!’

‘Ook begraven’, grinnikte Albert.

‘Koop je toch zeker nieuwe. Dat concert wacht wel. Kom joh!’ riep Odile en ze ging in de rolstoel zitten om zich door Albert,

die net als Joop wanneer hij opgewonden was, wild met zijn hoofd sloeg, terug naar de kliniek te laten rijden om de andere lijken op te halen.

'Voorzichtig Albert!' riep Jannie, toen hij Odile met rolstoel en al bijna tussen de doornige rozestruiken deponeerde.

'Ik heet Joop,' zei hij vettig, 'dat zegt Odile dat ik Joop heet.'

Slaperig ging Jannie op de rand van de granieten sluitsteen zitten, die met donkergroen-bruinig mos begroeid was, en staarde in het donkere gat waar onderin de lichte vlek van het verpleegstersschort oplichtte, steeds feller, tot de hele grafruimte verlicht was. Het lijk lag in een ondiepe plas water, omringd door grauwe botten en de dode ogen staarden omhoog.

'Bent u een vis? Dan moet u in de vijver. Bij de grote kastanje is een mooie vijver vol medicijnen. Daar word je rustig van, zuster.'

Haar oogleden vielen toe en ze voelde dat de sneeuw weer veranderde in motregen. Toen hoorde ze ineens sirenes en zag ze dat opzij van het gebouw de kastanjeboom in lichterlaaie stond. En in de gloed van de vlammen zag ze de knappe organist uit zijn auto stappen. Hij droeg de oude regenjas van Servaas Ramakers en zwaaide naar haar terwijl hij iets riep dat ze niet kon verstaan, omdat ze Anton luid om Geertje hoorde roepen. Toen maakte zich uit de vuurzee de lange gestalte van meneer Roberts los, brandend als een fakkel, terwijl hij, de witte mijter van een paus op het hoofd, met overslaande stem riep dat de waarheid in het midden moest liggen, en Jannie fluisterde dat hij dat in het Latijn moest zeggen. Geertje wist dat. Ut veritas en nog wat. En toen klonken vanuit het graf de sonore klanken van een orgel dat een koraal van Bach speelde, terwijl het lijk van zuster Couperus langzaam veranderde in dat van haar vader, spiernaakt en met blauwe, verschrompelde kloten.

'Zit je nu weer te slapen?' klonk de stem van Odile. Jannie sloeg de ogen op en zag hoe Albert, met de indianentooi van Joop op, de vaste plek van Geertje Lieveheertje samen met het erin vastgebonden lijk van broeder Rob in het donkere gat kieperde.

‘De dokter mag jij begraven’, lachte Odile en reed de rolstoel van meneer Wolf met het lijk van dokter Sneek erin, tot bij het graf. Jannie kwam overeind en kantelde de stoel met het verstijfde lichaam van de dokter over de rand van het graf, waarin het boven op de broeder en de zuster plofte.

‘Nun komm der Heiden Heiland!’ zei ze grimmig.

‘Ik heb gezegd!’ zei Albert met de stem van Joop.

Toen schoven ze met zijn drieën de zware sluitsteen op de zerk.